

KALLIGRAM

KRÚDY GYULA ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI
Elbeszélések 10.

KRÚDY GYULA ÖSSZEGYŰJTÖTT MŰVEI

Sorozatszerkesztők
Bezeczky Gábor és Mészáros Sándor

KRÚDY GYULA

Elbeszélések

10.

1901. december – 1902. december

Kalligram Könyvkiadó
2016

Gyűjtötte
BEZECZKY GÁBOR

Sajtó alá rendezte
DOBÁS KATA

A jegyzeteket írta
BEZECZKY GÁBOR és DOBÁS KATA

A kötet megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és
Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata támogatta????????

Nemzeti Kulturális Alap

a kultúra városa

Editor © Bezeckzy Gábor,
Dobás Kata, 2016
© Kalligram, 2016
ISBN 978-615-5454-????????

A pajzsos ember Az előjáték

Történetünk kezdete előtt Mari hontalan volt. Hosszú ideig, két hónapig bolyongott Mari Budapest utcáin, és éppen késő ősze hajlott.

Hogy mindent megérthessetek, tudni kell Mariról azt a körülményt, hogy csupán hatesztendős volt. Hatesztendős volt, és szőke hajú, sovány kis teremtés volt az egész lány. Ti is ismeritek ezeket a Marikat, akik néha újságot árulnak az utcán, vagy kávéházban gyújtót kínálnak. De Mari nem árult újságot. Ő csak bolyongott a városban, éjjel vagy nappal; ha nagyon elfáradt, leült egy kapuküszöbre; ha nagyon megéhezett, kéregetett az utcasarokon: a kisgyermek tenyerébe hullottak a rézgarasok. Most már tehát bizonyos, hogy Mari kolduska volt. Apátlan, anyátlan, senki gyermeke volt. Hol született? A Mindenható tudja. Mindjárt az utcán találta magát, az utcát tanulta ismerni, és az utcán szeretett lenni. Sohasem tévedt el, sohasem sírt, ha elsötétedett, és a lámpások rézvörös fényben égtek a téli ködben. A nagy ismeretlen immár öt jéghideg télen vigyázott Marira, hogy meg sem fagyott, hogy éhen nem halt, hogy a rendőr meg nem csípte a kéregetőt, és a hivatalos hatalom el nem szakította a mozgalmas, mulatságos utcától, bedugván őt valami unalmas árvaházba. Mari nem volt vidám, de szomorú sem volt. Valami sajátos, unott közömbösséggel nézte az embereket, akik mellette elhaladtak. Senkit sem ismert közülük, és így senkit sem szeretett. De mégis valakit...

Egy hónapig szeretett valakit, de az nem élőlény volt. Egy különös és nagyszerű bábút ismert egy belvárosi kereskedés kirakatában. Szőke, selyemruhás, kék szemű bábu volt. Mari mindennap meglátogatta a kirakattal kisasszonyt, és órákig ácsorgott a bolt körül. Ilyenkor néha megfedkezett magáról, és az ujját a szájába dugta. Egy király leányát se nézhette volna nagyobb álmélkodással, mint a hajás babát. Eszébe sem jutott, hogy a bábu az övé lehetne, és talán el sem képzelte, hogy a bábu árutárgy, amit pénzért bárki megvehet. Valami földöntúli, rendkívüli lénynek tartotta a babát, akit neki, a kis koldusleánynak megszólítani sem szabad. Ezekből láthatjátok, hogy Mari nem volt okos se. A bábu egy napon eltűnt a kirakattól, és Mari elfelejtette őt. Ha szabad ezt mondani a senki gyermekéről: a bábu volt első szerelme. Az első boldogtalan szomorú szerelme. A bábu eltűnt, és Mari nem kereste őt. Új életpályája éppen abban az időben nyílt meg előtte, és minden gondolatát elfoglalta. Koronka úrhoz került hivatalba, és mindennap húsz krajcárt lehetett megkeresni. Húszan voltak a gyermekek; fiúk, lányok vegyesen. A legidősebb tízesztendős volt, és Palinak hívták. Pali megverte a többi gyerekeket, ha Koronka úr mérges volt. Koronka úr egész nap aludt, és este, mikor a gyermekek a napi keresménnyel hazaérkeztek, fölbredt. Mert ebbe az állásba, amellyel éjjeli szállás és valami ennivaló járt, egy kis barátnője protezsálta be. Ezt a barátnőt Ancsurának hívták.

Most már körülbelül ismerik kis hősnőmet, Marit. Kérem, szeressék őt úgy, amint én megszerettem. Gyermekéről és koldusokról, tolvajokról és bolondokról fogok írni, akik nekem mindig érdekesebbek voltak, mint a szürke mindennapi emberek: kacéraszsonyok, ledér férfiak.

*

Koronka úr a Védgát utcában lakott, és pincebérlő volt. Negyvenéves, vidám tekintetű, kiberetvált állú, vörös barkójú, tekintélyes külsejű úriember volt. Rendes öltözéke fekete szalonkabát volt, kopottas fehér mellényén pedig hamis aranylánc fityegett.

Kötött fekete kesztyűjét ritkán húzta le a kezéről, de ha lehúzta a kesztyűt, akkor csontos kezével sohasem vitt véghez Istennek tetszetős dolgot. Ez a kéz sokat ütött, és többnyire gyermekeket ütött, ám ezt kevesen tudták Koronka úrról a kávéházban, ahol esténként kártyázni szokott. A Napóleonnal elnevezett kávéházban különben is csupán abból a szempontból vigyáztak a vendégek egymás kezére, amely szempontból a kezek a kártyacsomót keverték. Koronka úrunk szeplős kezét reggelig szokták figyelni a Napoleon kávéház vendégei, aztán nem törődtek azzal, hogy a csontos ököl kék foltokat hagy lesóványodott gyermeki testen. Koronka úr, aki nemzetségére nézve tót volt, koldusvállalkozó volt a pincebérlősége mellett. A nagyvárosi élet sok különös egzisztenciának termőtalaja. A lakásbérlők mindennapos típusa mellett korántsem halványul el a pincebérlő alakja. Koronka úr kibérelte a Védgát utcai ház pincéjét, és ott szállást adott szegény embereknek, akik hetenkint vagy naponkint fizették a szállásbért.

Hatalmas pince volt ez, de ha még egyszer akkora lett volna, akkor is megtelik lakókkal. Ez nem Koronka úr sajátos népszerűségét bizonyítja, de bizonyítja azt, hogy a fővárosban töméredek olyan ember van, aki az olcsó lakásra rászorul. Amint beesteledt, a lépcsőkön mind sűrűbben hangzott a lépések topogása. A lakók sorban megérkeztek. Először a tót napszámosok jöttek. A legtöbbnek családja volt: felesége, gyermeke. A korábban érkezők foglalták el a jobb helyeket. A pince három fala nedves volt, csillogott rajta a penészgomba, a negyedik fal pedig száraz volt, de fekete volt a ráakódott szennytől. A tótok a negyedik fal mellé húzódtak a szalmára. A pince közepén lámpás pislogott. A lámpa alatt állott Koronka úr. Szürke, apró szeme sorban fürkészte vendégeit. Koronkint megszólalt:

– Ha az a gyerek már megint sírni fog éjszaka, holnap kidoblak benneteket!

A család, amelyhez a beteg gyerek tartozott, alázatosan húzódtott le a szalmára.

– Te meg ott, te vörös hajú, mindig sóhajtozol, nyögsz. Ez nem börtön, hogy itt sóhajtozzál. Szeretem, ha vidámak vagytok.

A hórihorgas legény felelni akart, de Koronka úr egyetlen kézmozdulatával csendre intette.

– Amott meg már megint valami beteg fekszik. Hahó! Cimborra! Mi bajod?

– Hagyj békét, jó uram – mormogta. – Csak a mellem fáj.

– Azért! – kiáltotta Koronka úr. – Mert jól jegyeztétek meg, hogy ez itt nem kórház. Csak az egészséges, vidám emberek kapnak itt szállást.

A vendégek sűrűn érkeztek. Koronka a lámpa alatt állott, és beszédte a szállásbért azoktól, akik naponkint fizetnek. Egy nagy sápadt asszony, aki kisgyermeket tartott a karjában, elkeseredetten kiáltott fel:

– Ne, uzsorás, itta téli szoknyám ára! Halj meg a nevednapodon!

– Hallgass, te szemérmetlen – kiáltotta Koronka úr méltóság-teljesen. – Engem nem fogtok tönkretenni a hitelezéssel, mint azt a bolond zsidót, aki előttem itt volt. Aki nem fizet, az elmehet. Senkit se tartóztatok. Fizetni és aludni: ez a regula. A pénzetekért álmodhattok akár pulykapecsenyével, azt se bánom. De ingyen nem lehet álmodni.

Egy sovány, meggörbödött hátú legény, igen rongyos halinaszűrben, el akart surranni a lámpa mellett. De Koronka úr vércsetekintete észrevette.

– Hahó, Petykó, mi újság? Ne siess úgy, fiacskám, előbb add ide a tíz krajcáromat!

A legény tévovázva, ijedten állott meg. Koronka úr biztatta:

– Csak fizess, fiacskám, ilyen a világ sorja. Nekem is fizetni kell a háziúrnak. Kutyaember az, nem vár egy percig se fertály idején.

A legény valami érthetetlen hangot eresztett ki a száján. Lehetett sírás, lehetett kacagás. Ám Koronka úr nyomban megértette.

– Nem akarsz fizetni, barátocskám? Az lehetetlen. Már az éjjel sem láttalak fogadóm vendégei között. Bizonyosan mulattál valahol. Most elfogyott a pénzed, és eljöttél hozzám. Hát csak eredj oda, ahol tegnap voltál. Ez a fogadó nem a két sántához van címezve.

Koronka úr mosolygott, mint a hiéna; de mosolygott, mint mindig, ha szokásos viccét elmondta. A kórházat hívta a két sán-

tához címzett fogadónak. Vendégei már tudták ezt, és a fal mellett, a szalmán szolgálatkészen nevettek.

A legény egy lépést tett előre, aztán megállt. És mert kuka volt szegény, hebegve mondta:

– Az éjjel se volt szállásom.

Koronka úr összecsapta a kezét:

– Ne mondd! Bálba voltál tán, és elfelejtettél lefeküdni. Tíz órakor nálunk becsukják a kasszát. Tán azért nem jöttél haza?

– Nincs munka, nincs pénz – felelt a legény alázatosan.

– Így felelsz nekem, Petykó? Hát rendőr vagyok én, fiam? Bíró vagyok én, fiam? Én csak egy szegény lakásadó gazda vagyok. Én nem adhatok munkát.

A legény sokáig gondolkozott:

– Majd megfizetem – hebegte végül.

Koronka úr iszonyú dühbe borult.

– Hitelezek neked a rongyos halinaszűrödre, a bolond, kuka fedjére, vagy a lelkedre, ami nincs? Elhordd magad, semmiházi, dologkerülő! Takarodj!

A legény körülnézett, aztán az ajtó felé ment. Koronka úr a lépcsőig kísérte, és szidta, mint a bokrot. A legény közömbös arccal, nyugodtan haladt. Egyszerre megfordult, és felemelte az öklét. Az öklével megfenyegette Koronka urat, aztán felment a lépcsőn.

Koronka urat ez a dolog teljesen kihozta a sodrából. Először rendőrért akart futni és lecsukadni Petykót. Aztán, mivel talán az jutott eszébe, hogy Petykó a börtönben szálláshoz jutna, egy óriási napszámost költött fel a szalmáról azzal az utasítással, hogy menjen Petykó után, és lazsnakolja el. A napszámos álmosan felcihelődött, elment, egy darab idő múlva visszajött, és nyugodtan lefeküdt előbbi fekhelyére. Csakhamar hortyogva aludt.

A napszámosok csaknem megtöltötték a pincét. A későn érkezettek alig találtak helyet. A nedves falak csillogtak a homályban, a szalma rohadt a fal mellett; az emberek sóhajtvá dobták le magukat a száználmas fekvőhelyre, és elaludtak.

Egyszerre sűrű, apró lépések kopogása hallatszott a pincegrádics felől. Csoportonként, páronként szóltanul érkeztek meg

a gyermekek. Tizennyolcan voltak. A fele leány, a fele fiú. Elzüllött, toprongyos kis koldusok valamennyien. Némelyiknek gyújtóskatulya volt a nyakában, mások megmaradott boulevard-újságot szorongattak a hónuk alatt. Csípős, novemberi este volt: a gyermekek mind nyári ruhában voltak, felöltő nélkül, olyik kalap nélkül. Az arcukat kipirította az utca északi szele, kezüket még most is dideregve dugták el vászonruhácskáikba. Sietve jöttek a lépcsőn. Koronka úr ellenben ügyet sem vetett reájuk. Tekintetét a sötét pincegádor felé fordította, mert még mindig várt valakit. A pincegádorból elő is jött két gyerek. Két kis leány, akik leghátulsóknak maradtak. Lassan, félve jöttek a lépcsőkön lefelé, amint a pincébe értek, a fal mellé ódalogtak.

Koronka úr mereven nézte őket. A gyermekek hallgatva körülállották, de ő mindig a két kisleányt nézte:

– Gyertek ide rögtön! – kiáltotta borzasztó hangon, midőn a gyermekek nem mozdultak a fal mellől.

A két kisleány egymásba kapaszkodva közeledett.

Koronka úr összevonta a szemöldökét. Midőn a két leány a lámpa világosságáig elé ért, felkiáltott:

– Mindjárt gondoltam, hogy ti vagytok: Mari meg Annuska! Hol kóboroltatok megint? Hát nem lehet már titeket soha többé megjavítani? Azt akarjátok, hogy elkeresselek benneteket? Persze nem kerestetek semmit megint. Folyton csak a játékon jár az eszetek? Annuska hová tetted az újságot?

Ancsura a köténykéjébe nyúlt, és egy marék aprópénzt vett elő. Koronka úr elvette tőle a pénzt, és megszámlolta a krajcárokat. Megszámlolta egyszer, megszámlolta kétszer. Egy árva fillér se hiányzott ebből az összegből, amit Ancsurkának naponként kötelessége volt megkeresni. Miért fél tehát a leány?

– Hát a kis koldus? – kérde Marihoz fordulva.

Mari két rézkrajcárt vett elő a köténykéje zsebéből. Koronka úr gyilkoló pillantást vetett Marira.

– Ennyit koldultál?

Mari így felelt:

– Ennyit.

– A többiért cukrot vetted.

– Nem vettem cukrot.

– Hát hová tetted? Hisz az lehetetlen, hogy az emberek az ilyen kis koldusnak csak két krajcárt adjanak. Két krajcárból ruházalakat, etesselek? Vagy talán elfelejtetted, hogy mit kell mondani az utcán? Azt kell mondani, hogy nagyon éhes vagy, és az édes mama otthon beteg. Így beszéltél-e; és csak két krajcárt kerestél?

Mari a jobb kezét a köténykéje zsebében tartotta, és nem felelt. Az ijedtségtől sápadtan állott Koronka úr előtt. Koronka úr egyszerre a köténykéjéhez kapott, és Mari felkiáltott:

– Az az enyém!

Egy fényes arany gurult ki a Mari köténykéjéből. Koronka úr egy szót sem szólt, felvette az aranyat a földről, majd újabb zsákmányért alaposan kikutatta Mari zsebeit. Szinte haragudott, hogy csak egy aranypénzt talált.

– Nincs több? – kérdezte.

– Nincs – felelte Mari.

– Hol kaptad?

– Az utca közepén mentem, és sebesen jött egy hintó. A hintó csaknem elgázolt. Akkor egy öregúr kiszállt a hintóból, és ezt nekem adta. Azt mondta, hogy nekem adja, és ne mutassam meg senkinek. Tegyem el, és jól vigyázzak rá.

Koronka úr figyelemmel hallgatta Mari egyszerű elbeszélését. Aztán így szólt:

– Ezentúl mindig az utca közepén menj. Megértetted?

– Igenis – felelt Mari.

Ezután a többi gyermekekre került a sor. Mindegyik pontosan beszámolt keresetével. Pali volt közöttük a legnagyobb, egy tízesztendő, bátor tekintetű, jóképű fiú. Fekete szeme volt, és az egész Védgát utcában senki sem tudott úgy füttyülni, mint ő. A sapkája rongyos volt, de félreapta fején. Ügyes birkózó volt a környékbeli fiúk között, és ha a folyamparti homokbuckák között csatáztak, Pali mindig a búr hadseregnek volt a vezére. Pali a rendőr szerepét töltötte be a gyermekek között. De jó rendőr volt. Koronka úr sohasem hallott tőle panaszt.

Mikor valamennyien beszámoltak a keresetükkel, mosolyogva nézett végig a gyerekeken.

– Persze éhesek vagytok, farkaskölykök?

Pali felelt a társaság nevében:

– Mint a búr foglyok, Koronka úr.

Koronka úr kedélyesen nevetett. Aztán egy ládához ment, és abból kerek fekete kenyeret vett elő. Szeletelni kezdte a kenyeret. Eleinte nagyobb karéjokat, de aztán mindig kisebbeket. Végül teljesen elkedvetlenedett, és letette a kést.

– Valamelyik nem kap ma vacsorát. Amelyik rosszul viselte magát, az. Pali, ki viselte magát rosszul?

Pali megvakarta a sapkájával a fejét, és elgondolkozva nézte végig a kis csapatot.

Koronka úr segíteni akart neki.

– Ki ódalgott a gesztenyés kofa körül?

Pali a sapkáját illegette a fején:

– Nem láttam – felelt.

– Ki evett ma cukrot? Ki lopta meg szegény nevelőapját?

Pali a fejét rázta.

Koronka úr mérges lett:

– Ha te a kérdéseimre nem felelsz, öcskös, csak a fejed rázod, akkor te leszel az, aki nem kap vacsorát.

Pali villogó szemmel nézett a kenyérkaréjok után. Borzasztó éhes volt. Könnyek fojtogatták a torkát, aztán dacosan felelt:

– Marit láttam egy boltban.

– Marit?! – kiáltotta Koronka úr. Aztán a fejét csóválta. – Mari ma jól viselte magát, mert aranypénzt hozott szegény nevelőapátnak. Tehát kap vacsorát.

Sóhajtvá vette föl a kést a ládából, és egy igen kis szelet kenyeret metszett le. Becsukta a ládát, és szétosztotta a kenyérdarabokat.

A gyerekek valóban borzasztó éhesek voltak estétkint. Érthetetlenül éhesek. Koronka úr fejcsóválva nézte őket, amint az egyedül üresen maradt pincesarokban egymás mellé kuporodva, éhesen elfogyasztották vacsorájukat.

Amíg a gyermekek ettek, Koronka elgondolkozva sétálgatott a pince közepén. Aztán egyszerre megállt, és különösen szelíd hangon azt mondta:

– Ancsura, Mari, gyertek ide!

A két kisleány sebesen előjött a sarokból. Koronka a lámpa alatt állott, és mosolyogva nézett a leányokra. Mari hatesztendős volt, és szőke, fehér arcú – amennyire fehér maradhatott kis arca. Ancsura barna volt, és különös, nagy, fekete szeme volt. Koronka jókedvében néha megjósolta Ancsurának, hogy a szeme még szerencsét hoz neki. (Koronka úrnak, így gondolta.) A két kezét, amelyen most nem volt kesztyű, előrenyújtotta, és a leánykák fejére tette.

– Valamelyik nagy kisasszony lesz közületek, lányok. Egy gazdag öreg bácsi és öreg néni lakik vidéken, kastélyban, és nincs gyermekük. Szeretnének egy leánykát, akit selyembe, bársonyba öltöztetnének, aztán férjhez adnának egy szép fiatalemberhez, és minden vagyonukat neki hagyományoznák. Aki közületek tet-szeni fog, az lesz a kisasszony. A másik tovább kéreget az utcákon. Most fekdjete le, holnap elutazunk.

A két kisleány csudálkozva nézett egymásra, aztán a kisleányoknál oly szokásos nagy szerelemmel átölelték egymást, és egyszerre mondták:

– Mi együtt akarunk kéregetni.

Koronka úr toppantott a lábával.

– Aludni menjete!

Pali, aki már több esztendő óta volt a Koronka úr szolgálatában, így szólt a gyerekekhez a sarokban:

– Meglássátok, valaki elmegy közülünk úrfinak. Én bizony nem szeretnék menni.

A gyerekek lefeküdtek abban a sarokban, hol legkevesebb volt a szalma, és legvizesebb volt a fal. Koronka úr még ezt a helyet is sajnálta tőlük, de hát valahol kellett aludni a kis koldusoknak. A sarokban feküdtek, összebújva húszan, a nyomorúság tudatlanságával és tudatosságával, fiúk és leányok egymás vállára hajtván fejüket, egymást átölelve. Koronka úr félig lecsavarta a lámpát, és elgondolkozva nézett körül az aluvókkal teli pincében.

Szuszogás, sóhajtozás töltötte meg a levegőt. Valóságos fergetege volt itt a lélegzésnek. Némelyek kínosan nyögtek álmukban, mások érthetetlen szavakat habogtak. Asszonyok, gyermekek, férfiak egymás mellett, egyetlen barna tömegbe olvadva feküdtek a falak mellett, és mindenki boldog volt, mert aludt vagy álmodott. Ezt a boldogságot a páriáknak Koronka úr szerezte meg, de ő ezt nem tudta. Figyelmesen nézett maga elé. Hirtelen a szája elé kapta a két tenyerét, és halkan kacagni kezdett. Majd elhallgatott és körülnézett: egyetlen alvó fő sem emelkedett fel a szokatlan hangra. Újra kacagott halkán, boldogan, ördögi gonoszsággal magában, a pince közepén.

Egyszerre halk, csusszanó lépesek hallatszottak a pincegádor felől. Koronka úr arrafelé fordult, és a lámpát lejjebb csavarta.

– Én vagyok, Sikor – mondta egy halk hang a sötétben.

Koronka úr a sötétség felé ment. Egy köpcös, rongyos ember állt a gádorban. Koronka úr barátságosan szorította meg a köpcös kezét.

– Hát, fekdj le, Sikor, ha már itt vagy. Bár nem szívesen adok szállást. A rendőrség mostanában akármelyik éjszaka betoppanhat.

A köpcös halkán nevetett:

– Árkon-bokron túl leszek én, mire a rendőrök ideérnek.

Koronka úr bólingatott:

– El is várom. Nem akarom, hogy bajba hozzál. Hát nincs semmi munka?

Sikor körülnézett, fekvőhelyet keresett.

– Semmi munka? – ismételte Koronka úr.

A köpcös vállat vont:

– Egy boltról hallottam az éjjel. Azt fogják kinyitni, Pali meg Grazek. Rongyos trafik az egész.

– Igaz, ott nincs szükség rád. Hát csak fekdj le.

Koronka úr a lámpához lépett, és még lejjebb csavarta a kanócot. A füledt, nehéz levegőben mint vérvörös csillag égett a petróleumlámpa. Koronka kibotorkált a pincéből, mire a grádicson fölment, nagyot lélegzett, és azt mormogta:

– Micsoda lebuj!

És a földre köpött.

Mari még sohasem ült vonaton, habár a vonatokat ismerte csavargásaiból. A kis koldusgyermek keresztül-kasul csavarogta Budapestet, és bizonyára mindent meglátott, ami egy gyermek érdeklődését lebilincselheti. A kupé ablakából érdeklődéssel nézte az elrepülő tájat, de mégis inkább Ancsurával foglalkozott. A két kis bizalmas barátnő érezte, hogy elszakítják egymástól, és ezért görcsösen ragaszkodtak egymáshoz. Hajdanában, ha lehet múltról beszélni a gyermekeknél, hajbakaptak, megtépták egymást, és durcásan hátat fordítottak egymásnak. Ancsura mindig Koronka úr szolgálatában, míg Mari szabad volt, és vadóc módjára élt, ha szabadságnak lehet azt nevezni, hogy legkisebb gyermekkorától egyik rokonától a másikhoz vándorolt, míg végtére teljesen az utcára jutott. A rokonaira úgy emlékezett, hogy az egyik padláson lakott, a másik pincében lakott – egyszer a szemetesládában aludt, máskor az ágy alatt húzta meg magát. Ám ezekre a dolgokra sohase gondolt. Ancsurával az utcán ismerkedett meg, és Ancsura vezette a kis vadgalambot Koronka úr kalitkájába. Koronka úr a gyermekek barátja volt, és mindjárt pártfogolta Marit, a kis koldusleányt. A vonat röpiült, és a két kis barátnő szorongó szívvel ölelte át egymást.

A kupéban egy fekete ruhás néni volt, és Koronka úr szokatlanul szelíden bánt a gyermekekkel. Egy fekete kosárban alma és sütemény volt. A gyerekek kaptak az almából, süteményből is. Koronka úr pedig olykor iszonyú szemforgatások között kérdezte meg tőlük:

– Ancsura, Mari, ki az édesanyátok?

Ancsura és Mari a fekete ruhás néniire mutattak.

– Hány testvértétek van otthon?

– Sok, sok! – mondták a lányok.

– Ancsura, számold meg az ujjadon a testvéreidet.

Ancsura számolt:

– Pali, Gyuri, Marci, Ilonka és a vörös.

– Jól van – mondta Koronka úr, és a nénival együtt nevettek.

A gyerekek nem nevettek, inkább nagyon féltek.

Nemsokára leszálltak a vonatról, és idegen városba érkeztek.

Furcsa kis házak voltak a városban. Ők elindultak, és addig mentek-mendégéltek, míg egy nagy kastélyhoz értek. Koronka úr itt újra megkérdezte tőlük:

– Ki az édesanyátok?

Ancsura és Mari a nénire mutattak, és erre beléptek a kapun. Fényes termeken, gyönyörű szobákon mentek keresztül. Marit a néni vette karjaiba. Mari ekkor észrevette, hogy a néninek egy foga hiányzik, Ancsurát Koronka úr vitte, aki kalapját levette, és nagyon szomorú volt. Ancsurát is biztatta:

– Kedves gyermekem, sírjál egy kicsit.

Egyszerre egy gyönyörű szép nagy terembe értek. A szobában, karosszékben ült egy hófehér öregúr, egy másik karosszékben egy gyönyörű szép néni. A néninek még barna volt a haja, de ő se volt azért egészen fiatal.

Mikor meglátták a gyermekeket, felugrottak. A néni Ancsurát vette az ölébe, a bácsi Marit. (Mari új, gyönyörű, addig elképzelhetetlen perkálruhácskája fodrát féltette a bácsi ölelésétől.) A bácsi Mari fejét simogatta, a néni Ancsuráét:

– Ez a szebbik – mondta a bácsi.

– Dehogy: emez – szólt a néni, és megcsókolta Ancsurát.

Koronka úr a másik nénivel a szoba közepén állott, és keservesen sírtak.

– Mind a kettő a mi szerelmetes magzatunk, méltóságos uram – nyögte Koronka úr.

– A véremet adnám értük, méltóságos asszonyom – zokogott a néni.

Az öreg bácsi és a néni azonban nem hallgattak rájuk, csókolgatták a két gyermeket, és nagyon boldogok voltak.

Az öreg bácsi mondta végül:

– Kedves Eliz, választanunk kell. Ezeknek a szegény embereknek mindkét gyermekét nem vehetjük el.

Koronka úr itt abbahagyta a sírást, és halkán köhintett.

A méltóságos asszony felsóhajtott:

– Igaza van. Én ezt a kis, pisze, aranyos barnát szeretem – mondta.

– Akkor ő marad itt – szólt az öreg bácsi, és homlokon csókolta Marit. Visszaadta őt Koronka úr karjaiba.

– Rendben vannak az okmányok? – kérdezte az öreg bácsi.

Koronka úr letette Marit, és a kabátjából papirosokat szedett elő. Az öregúr figyelmesen átvizsgálta a papirosokat, és bólintott. A szekrényhez ment, és egy vastag erszényt vett ki onnan. Koronka úrnak e szóval adta:

– Ezt maguknak szántam. Mindig meglátogathatják a kedves gyermeküket, és akkor kis testvérét is elhozhatják magukkal. Kérem is, hozzák el.

Koronka úr kezét csókolt az öregúrnak, és zokogástól megtört hangon rebegte:

– Kérem, méltóságos uram, szeresse az én szegény gyermekeimet.

Most a méltóságos asszony emelkedett fel. Egy másik szekrényhez ment, és onnan piros bársonydobozt vett elő. A néninek adta:

– Soha el ne felejtse az ígéretemet: olyan édesanyja leszek gyermekének, amilyen maga volt:

(Szegény jó asszony! Egy esztendő múlva meghalt, nem engedte a sors, hogy megszegje ígéretét!)

A néni erre roppant sírni kezdett. Könnyei omlottak, és majdnem elájult. A méltóságos asszony a keblére ölelte, és vigasztalta.

Mari egyedül, árván állott a szoba közepén, és csodálkozva nézte az egész jelenetet. Majd Ancsurát fogták körül az álszülők és új szülei, és dédelgették, simogatták. Ancsura az aranykereszttel játszott, amit új mamájától kapott ajándékba. A kis Marival senki sem törődött, és a kis Mari emiatt dacosan hátat fordított nekik. Egy kis selyemszőrű kutyával ingerkedett a sarokban. A kiskutya elkényeztetett állatka volt. Még a nyaklánc is színaranyból volt. Mari meghúzta a fülét, meghúzta a farkát, majd a hátára fordította. Ancsura észrevette ezt, és oda akart menni játszani a kiskutyával. Új mamája nyomban így szólt hozzá:

– Ezentúl a kiskutya is a tied lesz, gyermekem.

Ancsura közeledett a kiskutyához, Mari azonban ezt megelőzőleg úgy meghúzta a kiskutya fülét, hogy az élesen vonítva futott ki a szobából. Ancsura ezért nagyon megharagudott, és haragosan végigmérte tekintetével Marit. A két kisleány szemben állott, éppen úgy, mint hajdanában. Mari egyszerre kinyújtotta a nyelvét:

– Nagy kisasszony lehetsz – mondta –, de nem fogsz többé újságot árulni az utcán.

– Szép ruhám lesz – szólta Ancsura, de elszomorodott. Nem örült többé az aranykeresztnek, és nem örült új szüleinek. Láta képzeletében Palit végigszáguldani az utcákon, látta a többi gyerekeket lihegve, de vidáman és kiabálva nyargalni a vágató kocsik között, sikátorokban és közutakon – és kis szívét mély bánat fogta el. Az öregúr éppen ebben a percben mondta a hajlongó Koronka úrnak:

– Mit ér a pompa, fény, ha hiányzik belőle egy gyermek vidám kiáltása, egy gyermek kicsapongó jókedve és csintalankodása!

Koronka úr erre így felelt:

– Méltóságos úr, ha ez a boldogság, akkor nekem nagyon boldognak kellene lennem, mert az én gyermekeim mind-mind nagyon vidámak és nagyon pajkosak.

És így a kis Ancsura szíve mélyéből megsiratta Koronka urat, midőn elbúcsúzott tőle, és megsiratta Marit, Marival a nyomorúságot és szabadságot.

ELSŐ RÉSZ

Mari kontyba köti haját

Mivel játszanak a budapesti gyermekek? A gazdag szülők gyermekei olyan játékkal játszanak, amilyennel a többi gyermekek szórakoznak a világon mindenütt, amit a boltos ad jó pénzért. (A gyermekjáték drága.) A szegény gyermekeknek maguknak

kell gondoskodni játékról. A koldustanyán volt játék elég. Különösen a fiúk voltak leleményesek. Egyiknek a rézsíjja egész mennyországgal felért. A gyermek mennyországa oly kicsiny, hogy egy rézsíp hangja teljesen betölti, és mégis oly nagy, hogy véges emberi ésszel föl nem érhetjük. A másik fiúnak már több kellett: pojáca vagy huszár. A pojácát és huszárt nem lehet otthon kifundálni, mint a labdát régi rongyokból. De a gyerekek megszerezték.

Néha a fejük alatt találták a szalmában, máskor valami idegen ember ajándékozta nekik, akivel az utcán találkoztak. Palinak képeskönyve is volt, amiből vasárnap este a lámpa alatt felolvastott. Vasárnap este sokáig égett a lámpa a pincében, mert a lakók későn érkeztek. A népes utcákon a kis koldusok hamarosan megszerezték a napi keresetet. Palinak pláne egész vasárnap szabadsága volt. Palinak ugyanis a legfontosabb missziókat kellett elvégezni. Ő leveleket vitt, amelyeket Koronka úr írt meg. A leveleket gazdag emberek lakásaiba vitte, és levett sapkával ácsorgott az előszobában. Pali mindig tudta, hogy Koronka úr mikor öreg honvéd, aki szeme világát vesztette a háborúban, mikor tönkrement földbirtokos, mikor elcsapott hivatalnok.

Pali sohasem jött zavarba, ha atyjáról, a levél írójáról tudakozódtak tőle a jótékony emberek. Járt néha egy vak ember a tanyára, Pali a vakot elvezette az utcákon, a lakásokba, kávéházakba, és a rézpénzt összegyűjtötte. Az ilyen kirándulások azonban rendszeren balul ütöttek ki. A rendőrség észrevette a kéregető párt, és rajtaütött. Pali ilyenkor csak gyors lábainak köszönhette az édes szabadságot, míg a vak embert a rendőrök lefülelték. De vasárnap ez a munka is szünetelt. Pali tehát este a képeskönyvből olvastott, és a többi gyermekek álmélkodva hallgatták. Hogyan került a képeskönyv a tanyára, hogyan került a többi játékszer? Koronka urat, ha kérdezte volna valaki, a derék ember így felel vala:

– Lopták a kis tolvajok.

Ő elvből nem hitt semmi jót kis munkatársairól.

A gyerekek is csak néhány játékszernek tudták az eredetét. Néha úgy kapták őket, néha pedig kis kezükkel elvették onnan,

ahol volt. A kis csavargók bejárták az egész várost, és mindent felfedeztek. Pali egyszer egy eleven nagy kutyát hozott haza, de Koronka úr botot ragadott, és kiverte az utcára a gazdátlan ebet. Az ütlegekből Pálnak is kijutott. Más fiúknak bicskájuk volt, másoknak ismét csupán egy fényes katonagombjuk. Mindnek volt azonban valami vagyunkája. A leányok valamennyien bábura pályáztak. Csupán Ancsurának voltak kis főzőedényei. A kis főzőedényeket a lányok szétosztották maguk között, mielőtt Ancsura elutazott tőlük. Marinak is jutott egy kis ibrik. Mari homokot mért az ibrikbe, aztán megfőzte, és kitálalta vendégeinek. Egy hét éves kis pösze leánynak, akit Vörösnek hívott az ő kis világa, porcelánbábujja volt. Kisujjni volt az egész bábu, de senki se tudott úgy játszani a bábuval, mint Vöröske. Vöröske leült a sarokba, és ölébe vette a bábút

– Haja-huja, aludj kis galambom, aludj drága magzatom, én kis virágszálam. Rubintos gyöngyöm, álmodj szépeket! Csicsij, babám, csicsij, így örül a te szegény anyád. Haja-huja.

Vajon nem-e az elmúlt idők visszaemlékezései közül való volt a Vöröske éneke, amidőn felette így dalolt egy asszony, és rátapadt kis arcára egy szempár, amelyet sohasem fog többé vizionálni?

Marinak csak egy kukoricacsutkája volt, és arra piros szalagot kötött. Ha Vöröske nagyon sokáig játszott a porcelánbábuval, Mari titkon elővette a szalma alól a kukoricacsutkát, és ölébe fogta. A csutkának nem volt feje, nem volt lába, de piros szalag volt rajta, és ez elég volt Marinak, hogy kis kebléhez szorítsa a csutkát, és szívecskéjében éppen olyan forró gondokkal vegye körül a primitív bábút, mint Vöröske az ő igazi bábuját.

A perkálsruhácskát, amelyben a kastélyban járt Mari, persze rögtön elvette tőle Koronka úr, de a kastélyról és a fényes termekről szőtt emlékeit nem vehette el tőle. Este, mielőtt elaludtak volna a gyermekek, Mari szomszédnői kerek szemmel hallgatták azt a csudálatos mesét, amit Mari mondott el nekik utazásáról. Talán nem is hitték el Ancsura sorsát egészen. Vöröske pláne azt gondolta, hogy Koronka úr megölte Ancsurát, azért nincs most itt. Pali ellenben komolyan bólintgatott a fejével,

midőn egyszer nagy kegyesen meghallgatta Mari elbeszélését. Azután hozzátette:

– Volt itt egyszer egy fiú. Abból princ lett. Az igaz, hogy olyan sárga haja volt, mint egy princnek.

Honnan tudta Pali, hogy a princeknek sárga hajuk van, örök titok marad. Tán a képeskönyvében olvasott valamit egy sárga hajú princről.

Mari sokat álmodott a kastéllyal, amelyben egyszer volt. Rövidke életének a kastélyban tett látogatás volt a legkiemelkedőbb momentuma. Természetes, hogy odaszálltak a gondolatai. A falak mind aranyból voltak, és Ancsura egy trónuson ült. Lábainál hevert a kis selyemszőrű fekete kutya. Ancsura egy nagy kosárból datolyát evett, és kínálta vele Marit is. Mari mind a két kezével belemarkolt a kosárba, és midőn szájába akarta venni a datolyát, felébredt. Világos reggel volt. Pali Vöröskével veszekedett egy fényes krajcár miatt, amelyhez jogot formált. Vöröske nem akart megválni a krajcártól, és bal kezével kebléhez szorította azt, míg jobb kezével babáját tartotta. Pali végtére azt a kijelentést tette, hogy leánynak nem való pénz, és ezzel eltette a krajcárt.

De Mari nem látta ezt a jelenetet, mert sokkal érdekesebb dolog bilincselte le. Egy facér szolgálóleány került előtte való este a tanyára. Tót leány volt, hely nélkül kóborolt a fővárosban, valami ismerőse idevezette. A tótok már elmentek munkába korán hajnalban, a leány a szalmazsuppon ült, és tükört tartott a kezében. Szakadt ingválla fityegett fehér karján, és rongyos szoknyája alá húzta meztelen lábait. A tükörbe nézett, és az ajkát ronggyal dörzsölgette, amitől nagyon piros lett a két ajka. Az ajak után az orcákra került a sor. Az orcái is kipirultak, akkor még sokáig nézegette magát a leány a tükörben. Aztán egyszerre dalolni kezdett, felöltözködött világos szoknyájába, és kendőjét kackiásan a fejére kötötte. Mari álmélkodva nézte a nagyleányt. Egyszerre aztán így szólt hozzá:

– Szép egy dáma vagy!

– Csitt, béka! – kiáltott a leány, és elfutott a tanyáról. Marinak egész nap nem ment ki a fejéből a tót leány, amint arcát és ajkát pirosította. Igen szépnek és nagyszerűnek látta a leányt, és leg-

főbb vágya volt, bár pirosíthatná ő is ajkait. A kirakatok ablakai-
ból egy sovány, igen halovány arcú, rongyos ruházatú leányzó né-
zett rá, és Mari először életében szeretett volna új ruhába öltözni.

Egy reggelen nagy riadalom támadt a koldustanyán. A Gyuri
nevű fiú, aki decemberi esőben csaknem mezítláb, egy pár rossz
papucsban újságot árult, egy pár új lakkcsizmácskát talált a szal-
máján a feje alatt.

Pali mindjárt kitalálta, hogy a Mikulás járt itt. Összekutatták
az egész pincét, felhányták a szalmát, de csupán egy pár kiscsiz-
ma érkezett az ismeretlenségből a koldustanyára. Gyuri rögtön
fölhúzta a csizmát, és a csizma nyikorgott, amikor lépett benne.
Rongyos, foltos zekéjéhez és kétféle színű posztóból összetákol-
t nadrágjához valóban nem illett az új lakkcsizma. A gyerekek
csudálkozó irigységgel nézték Gyurit, és Gyuri nem tudott hova
lenni a boldogságtól.

Koronka úr éppen ebben a percben érkezett meg a pincébe. Ő
a háznak más részében lakott, és az előljárásnál jótékony em-
ber hírében állott. A gyerekek szétrebbentek. Koronka úr kiabált:

– No, kis semmiházik! Fényes nappal van, és még mindig itt
lopjátok a napot. Gyuri, Misi, Panka, hamar a Keleti pályaudvar-
hoz. Az idegenek megérkeznek fővárosunkba, és mivel sem róják
le a jótékonyosság adóját...

Koronka úr tovább is folytatta volna, de a meglepetés torkára
forrasztotta a szót. A meglepetést Gyuri új pár csizmája okozta.
Gyors mozdulattal fölön ragadta Gyurit.

– Hol loptad, semmirevaló? Én nekem nem is szóltál róla? Ha-
mar ide vele, majd adok én neked új csizmában járni, kéregetni!

Gyuri azt felelte, hogy a csizmát a szalmája alatt találta. A töb-
bi gyerekek ezt megerősítették. Koronka urat egy percig gondol-
kozóba ejtette a dolog, aztán így szólt:

– Lárifári. Tudom az egész dolgot. Bolonddá akartok tenni.
Gyuri, gyorsan ide azzal a csizmával.

Gyuri nagy nehezen lehúzta a csizmát lábáról. Milyen könnye-
dén húzta fel. Könnyei közben sűrűn potyogtak arcán. Koronka
úr kezébe vette a csizmát.

– Többé pedig ne lopj, mert engem csuknak be, nem téged –
mondta szigorúan, és kemény barackot nyomott a Gyuri buksi
fejére. – Most pedig hamar a pályaudvarokhoz. Az idegenek meg-
érkeznek, és ti nem vagytok posztotokon: micsoda hanyagság ez!

Másnap még nagyobb riadalom volt a tanyán. Most Marinak
a szalmáján volt egy pár csizma. Koronka úr rögtön elkobozta
a csizmát, és roppant csóválta a fejét. „Valami állítottetű milli-
omos jár ide álruhában aludni?” – mormogott magában. Hiába
törte a fejét, vendégei közül senkire se tudott gyanakodni. A leg-
többet már évek óta ismerte. Szorgalmas és iszákos tótok voltak
többnyire, akik a tüszőjükben nem annyira pénzt hordanak, mint
inkább postai recipéket azon pénzekről, amelyeket hazaküldtek
görbe hazájukba. A drótosok, mikor lefeküsznek, megcsörren
bocskorukban a pénz, de az ember sohasem bizonyos afelől,
hogy vajon nem-e a szerszámjuk csörrent-e meg. Az üvegesek-
nek nincs pénzük. A hajcsárok, akik kurjongatva szoktak a pin-
cébe botorkálni, ritka vendégek. Ki hozza tehát a kis csizmákat?

Koronka úr egyszerre a homlokára csapott, és aztán azt mondta:

– Ó, a gazember!

Ki hozta a csizmácskákat Gyuri feje alá, és ki hozott másnap
ugyanolyan csizmácskákat Marinak? Ugyanaz, aki elvéltve, hébe-
korban a játékszereket szokta hozni. – Sikor.

Ki volt Sikor? Rejtélyes ember volt, egészen bizonyosat még
Koronka úr sem tudott róla. Koronka úr annyit tudott Sikorról,
hogy tolvaj, mégpedig a legismertebbek fajtájából, azért elkerüli
a rendes tolvajtanyákat. Hetenkint háromszor-négyszer a pincé-
ben szokott aludni, és ezért olyan kvártélypénzt fizet Koronka
úrnak, mint a Grand Hotelben fizetne az első emeleti szalonért.
Viszont a koldustanyán nyugodtan kialudhatja magát, senki sem
háborgatja, senki sem firtatja múltját, jelenét: itt aludni szoktak
az emberek, és hajnalban ébrednek, és sietve látnak munkájuk
után. A rendőrök nem szokták felkeresni a Koronka úr fogadóját,
még razziákkor sem.

A razzia a legfélelmesebb intézmény a világon. Éjjel és várat-
lanul toppannak be fegyveres emberek az elrejtett tanyákra,

korcsmákba, kávéházakba és vendégfogadókbá. Koronka úrnak csupán a lakásvizsgálattól kellett rettegni. Ilyenkor is fegyveres emberek jönnek, és meglátogatják a pincéket. Szabály van arra, hogy egy pincében hány embernek szabad aludni. Mintha bizony szabadna egyetlen embernek is a pincékben aludni. Minden pincében többen alusznak, mint amennyit a törvény enged. A pincebérlőket ilyenkor megbírságotják. Koronka úr azonban jóteknony ember hírében áll. Kinek jutna eszébe őt bántani? Sikor békén elnyúlik a szalmán, és tudja, hogy nem ébred fegyvercsörgésre.

Koronka úr nappal még sohasem látta rejtélyes vendégét. Hol jár Sikor nappal? Ki tudná azt? Sikor mindig éjjel, legutolsónak szokott megérkezni a pincébe, és még sötétben távozik. Pontosan fizet. Nem szól senkihez, nem veszekedik senkivel. Ha éjjel zenebona támad az alvók között, Sikor azonnal elillan a hálóteremből. Néha azt szokta mondani Koronka úrnak:

– Nem szeretném látni, ha egyik tót a másíknak a hasába szúrna bicskáját.

Tehát Sikor szelíd természetű ember.

Az évei számát nem lehet megmondani. Lehet ötven, de lehet negyven is, és hatvan is. Csudálatosan nesztelen járás-kelésében, pedig termete köpcös, és vállalí olyan szélesek, mint a legizmosabb zsákhordó a Dunaparton. A feje barna, és szürke szemének nyugodt csillogása, gondosan megberetvált álla, lecsüngő bajusza korántsem árulnák el a gonosztevőt. Ha pedig valaki a kezét látná, eltűnődhetnék azon, hogy lehet-e csizmás, kopottas ruhájú embernek oly hófehér, finom keze, amelyet megirigyelhetne egy hiú herceg is. Sikor a kezével dolgozik, a „keze munkájából” él, talán azért ápolja úgy kenyérkeresőit. Sápatag, különös arcszíne a gyakorlott szemlélőnek elárul még annyit Sikorról, hogy sokáig, talán tíz esztendeig is egyhuzamban a börtön levegőjét szívta. Mit csinált azelőtt, míg odakerült? Miért került oda? Honnan tudná azt Koronka úr, mikor még azt sem tudja, hogy Sikor mikor hagyja el a tanyát, és hol van a következő negyedórában. Sikor Koronka úr számára kifürkészhetetlen, pedig a derék ember eleinte mindent megkísérlett, hogy megnyerje Sikor barátságát.

Koronka úr nem vetemednék annyira, hogy elmenne Sikornak segíteni valamely tolvajlás elkövetésében, de szívesen osztogna vele a zsákmányon. De Sikor mindig mogorva és barátságtalan volt. Nem szeretett arról beszélgetni, ami Koronka urat mindekfőltt érdekelt volna: a mesterségéről. Titkolódzó, kifürkészhetetlen jellem volt. Olyan volt az egész ember, mint egy rejtelmes árnyék az éjből: nem tudni honnan jött, hová megy. Sikor forgópisztolyt hordott a zsebében, Koronka úr azt gondolta, hogy Sikor habozás nélkül golyót röpitene bele, ha éjjel arra ébredne föl, hogy szőrös kezeivel megmotozza őt, mint némelyik, mámoros vendégével meg szokta tenni. Sikor farkas volt, aki mellett még rókának sem érezte magát Koronka úr.

Aznap este, mely napon Marinak a csizmácskáit kobozta el Koronka úr, sokáig és türelmetlenül várt a lámpa alatt a pincében. A gyerekek a zugolyban arról álmodtak, hogy reggelre lakkcsizmácskát találnak a fejük alatt, még a tótasszonyok is sokáig beszélgettek este az ismeretlen Mikulásról, és reménykedve néztek gyermekeik és férjeik fekhelyére. Koronka már azt hitte, hogy Sikor el sem jön, mikor az ismeretes halk nesz hallatszott a pincegádor felől.

– Sikor – mondta Koronka úr –, az újságban azt olvastam, hogy a Kerepesi úton feltörték egy cipősboltot.

Sikor megállott, és nem mozdult a fal mellől a homályból. Egyszerre tompa, haragos hangon megszólalt:

– Bolond vagy? Mi közöm nekem ahhoz?

Koronka úr közelebb lépett Sikorhoz.

– Csak azért mondom, mert elrontod nekem ezeket a kolduskölyköket. Ki látott már olyat: lakkcsizmában koldulni?

Sikor egy szót sem szólt. Alkalmos fekvőhely után nézett, és körüljártatta a tekintetét a pincében. Végül a gyermekek csoportján pihent meg a tekintete.

– Már napok óta észrevettem, hogy egy kis fekete lány hiányzik innen. Meghalt? – kérdezte vontatott hangon.

– Meghalt – felelt Koronka úr.

Sikor erre élesen a szemébe nézett Koronka úrnak:

– Mégiscsak nagy gazember kend – mormogta Koronka úr, a Sikor vállára téve a kezét:

– Ne bomolj! Nem halt meg. Ellenkezőleg, örökbe fogadták gazdag, gyermektelen öreg emberek.

– Hisz nem a te gyereked volt?

– Azért mégis jót tettem vele. Boldog az egész életére. Ez az igazi jótékonyság, Sikor, nem a csizma. Örökbe adnám valamennyi gyermekemet, és Pest valamennyi árváját. Én nem akarom halálukat a gyerekeknek, azt szeretném, ha valamennyi milli-omossá lenne. Legalább nem feledkeznének meg rólam.

– Még nagyobb gazember vagy, Koronka. Gyermekkereskedő vagy. Kaptál annyi ezüst- vagy aranypénzt, mint hány fontot az a kis barna lány nyomott.

– Szegény ember vagyok, Sikor – felelt vállat vonva Koronka. – Az én üzletem krajcárokkal dolgozik, nem úgy, mint a tied. Nekem nincs egy fillérem sem ajándékozásra, neked lakkcsizmáid vannak. Mért teszed azt, Sikor? Hisz te nem vagy jó ember, számár ember!

Sikor mereven nézett maga elé. Megrázta a fejét.

– Nem. Babonából teszem. Egy cigány lóköttő mindig ajándékot vitt haza az öreganyjának, az aztán leimádkozta róla a veszedelmet. Nekem nincs öreganyám.

– Az én kis koldusaim se tudnak imádkozni. Pali, a legnagyobb, káromkodik. Istentelen betyár.

Sikor mogorván nézett végig Koronkán. Vörös lett az arca, és izgatottan mondta:

– Tőled tanulta. Én minden hibám mellett vallásos ember vagyok. Egyszer megtanultam imádkozni, mert a sors és az élet megtanítottak rá. Nem felejtettem el. Ha nagyon szomorú vagyok, ha nagyon bánt valami, amit senkinek se mondhatok el, ha elmegyek kóborolni éjjel az erdőbe és a hegyek közé, akkor felfohászok a csillagfényes magasságba.

Koronka úr még sohasem hallott egyszerre annyi sok beszédet Sikortól.

– Hoztál ma is csizmát? – kérdezte nevetve.

– Hoztam. Holnapután karácsony este lesz. A koldusok és nyomorultak királya született Betlehemben. Legyen csizmájuk a kis koldusoknak – felelt a tolvaj, és lefeküdt egy üres fekvőhelyre.

Koronka úr lecsavarta a lámpát, és kibotorkált a pincéből. Mély csend borult az alvókra.

*

A kakasok kukuríkoltak. Hajnalodott.

Sikor talpra ugrott az első kakasszóra. Egy kis batyu volt mellette, abból kivett egy pár kiscsizmát, és a legkülső gyermek szalmájába dugta. Még motozott a gyermekek körül egy darabig, aztán hirtelen elrejtett valamit bő köpönyegébe. Aztán sebesen kiment a pincéből.

A Védgát utcai háznak csak egy bejárata volt, a kapu. A kapu este tíz órától hajnali ötig zárva volt. Sikor mégis kijutott a házból anélkül, hogy a kapust fölköltötte volna. Ablakon ment ki, vagy a föld alatt, ne kutassuk. Éjben, homályban járó embereknek vannak titkaik, amelyeket nagyon jól megőriznek.

Egyszerre a sötét, ködös téli utcán volt. Hogy a kakasok honnan tudták az idő állását a Védgát utca környékén, az igazán bámulatra méltó. A Védgát utca környékén ebben a pillanatban sűrű, fekete téli éjszaka volt, amelyben még az óra mutatóját sem lehetett volna meglátni. Midőn az utcán volt már Sikor, az elkésett kakasok még akkor is kukuríkoltak, mintha mindenáron meg akarták volna győzni a kételkedőket állításuk valóságáról. Oly nagy sötétség volt, hogy karhossznyi távolságból sem lehetett volna meglátni senkit, semmit. Sikor mindazonáltal gyors, biztos lépésekkel haladt. A föld nedves volt, a jeges sár cuppogott csizmái alatt. Sehol semmi viláosság.

Budapesten ebben az időben, ezen a környéken, mely kiépítetlen telkeivel, romladékos, régi világból itten maradt apró házai-
val még nem ismerték a gáz- és villanyvilágítás áldásait. Esténként

valahol égett egy-egy petróleumlámpás. De a lámpások éjjel felé részben kialudtak, részben végképp eltűntek. Valakinek nem volt lámpája otthon, az utcáról vitt haza magának.

Sikor gyorsan ment. Nem nézegetett sem jobbra, sem balra, nem ijedezett a különös neszekről, amelyek felhangzottak itt-ott a sötétségben. Sikoron kívül bárki szorongva lapított volna ezen a helyen a nap ezen szokatlan órájában; arra a halk, sziszegő füttyülésre pedig, amely a ködben egyszerre felhangzott, a legbátrabb embernek is megállott volna a szívverése.

– A jasszok kergetnek egy Palit – mormogta Sikor a kendőjébe, amit jó vastagon a nyakára csavart. Sikoron kívül talán mások is tudják, hogy jassz alatt csirkefogó, pesti betyárt kell érteni, a Pali pedig az a bizonyos, aki ezen a tájon, ha még csak egy szál ingben is, erre vetődött. Azt a szál inget is lehúzzák róla.

Sikort váratlan meglepetés érte. Rájött, hogy a jasszok őt nézték Palinak. Egy pillanat alatt világosság támadt a sötétben. Valaki egy tolvajlámpát emelt fel Sikor előtt. A lámpa csak Sikort világította meg, az éj többi részét, mely homályosan mozgó alakokkal volt teli, nem világította. Sikor mogorván mondta:

– Siess, jön a kéz.

A tolvajlámpa abban a pillanatban eltűnt a sötétségben, valami bő, sötét köpeny alá bizonyosan. Siető lépések hallatszottak Sikor előtt, ő nyugodtan, nem lassítá lépteit, ment tovább. Tudta, hogy most már tiszta előtte az út. De tudta azt is, hogy ha egy másodpercig hallgat, a hátában van egy élesre fent kés, vagy főbe sújtják valamely vasdoronggal. Mit mondott tehát Sikor? Jassznyelven szólott, és azt mondta: siess, itt a rendőrség! Erre minden csirkefogó futni szokott torony irányába. A rendőrség még téli éjszaka, ködben és éjben is veszedelmes ellenfél.

Sikor csakhamar elhagyta a várost. A külső utakon ment, oly biztossággal, mint egy fiákeros, ki harminc év óta járja éjjel Budapestet. Egyik utcából a másikba fordult. Ha valaki követte volna Sikort, százszor nyomát veszítette volna. Nem követte senki, de Sikor már ösztönszerűleg mindig bújósdit játszott láthatatlan üldözőivel. Az olyan vad, amelynek mindig nyomában vannak

a kopók, megtanul óvatos lenni. A rendőrség furfangos vadász, de a tolvajok sem ostoba nyulak.

Eközben világosodni kezdett. Mire megvilágosodott, Sikor már elhagyta a vámvonalat. Az országúton ment, és lépéseit meglassította. Nagyon fáradt volt. Egyszerre szétnyílt a köpenye a mellén, és egy gyermekleány feje kandikált ki. Sikor megállt, és óvatosan a földre eresztette a gyermeket. Az országúton senki sem járt, Sikor nagyot fújt, és nagy, piros kendőjében megtörülgette verejtékező arcát.

– Hogy hívnak? – kérdezte a kisleánytól, aki idegenül, didegelve állt előtte a sáros országúton a kora reggelben.

– Mari – felelt a leányka.

– Mari – mormogta elgondolkozva Sikor. – Hol van a csizmád?

– Koronka úr elvette.

Sikor nagyon mérgesen legyintett az öklével a levegőbe. A gyermek tágra nyílt szemmel bámult rá, a sohasem látott idegen emberre. De nem félt tőle.

– Már régen felébredtem – mondta Mari –, de nem mertem meg se moccani.

Sikor megsimogatta a Mari szőke fejét.

– Jól van, kisleányom. Elhoztalak Koronka úrtól, de oda visszamehetsz majd akármikor. Van nekem egy kislányom, akinek van sok bábuja, játéka, de nincs barátnője, játszótársa. Most ünnepnapok következnek, téged viszlek karácsonyi ajándékkul a kislányomnak.

Így szólt Sikor, a tolvaj, és hangja különösen remegett.

Egyszerre felkapta a didergő Marit a sáros földről, és az országútról letérve, a ködös mezőknek vette útját. Hatalmas karjaiban bő köpenye alatt pehelyként vitte a kisleányt.

*

A Sikor háza egy kis fekete ház volt, messze a Duna-parton. Ember nemigen járt erre, út nem vezetett hozzá. Hajdanában halászok laktak benne. A halászok meggazdagodtak, és a vá-

rosba költöztek; rejtély marad, hogyan jutott Sikor a fekete házikóhoz.

A fekete házat magas deszkakerítés vette körül, és a kerítés mellett egy sor akácfa állt őrt. Nyáron kedves lehet a kis ház és tája, de most búskomor, nedves decemberben a fekete mezőn úgy állott ott a kis ház, mint az elhagyatottság és szomorúság szimbóluma.

A vízparton ladik volt. A ladikon szoktak átmenni a túlsó partra a faluba. Ott jó pénzért mindent lehetett kapni.

Kutyaugatás hallatszott a palánkok mögül, amely egyszerre elhallgatott, midőn Sikor megzörgette a kaput. Az ugatásból barátságos vakkantások lettek, amiből mindenki megérthette, hogy a gazda jött haza. A kapu nemsokára kinyit. Egy csontos, szikár, feketébe öltözött öregasszony nyitotta ki. Az öregasszonynak még a fölöltője is fekete volt, a köténye mellett pedig kulcsos csomó volt.

Sikor leeresztette Marit a köpenyeg alá.

– Nézd anyám – mondta vidáman –, hoztam Jutkának kis játszótársat az ünnepekre. Annyi a játéka, hogy egyedül örömet sem találna bennük.

Az öregasszonynak éppen olyan barna szeme volt, mint a fiának, s a barna szemével barátságosan nézett Marira.

– Hogy hívnak? – kérdezte.

– Mari.

– Nincs más neved?

– Nincs.

Az öregasszony erre végigsimogatta Mari fejét.

A tágas udvarról, hol annyi baromfi kaparászott, mint egy majorsági udvarban, bementek a házba. A konyhán át lehetett lépni a ház egyetlen szobájába. Fehérre meszelt kis szoba volt ez, melynek ablaka a Dunára néztek. Két ablaka volt a szobának, az ablakok között vadászfegyver csüngött, a vadászfegyver alatt Mária-kép volt, hervadt virágokkal körültűzdelve. Egy nagyobb és egy kisebb ágy volt a szobában. A legfeltűnőbb bútordarab egy nagy skatulya volt a sarokban, amely tele volt mindenféle játékkal. A skatulya mellett a földön egy kisleány

guggolt, kinek feje fehér kendővel volt bekötve. Hét-nyolcéves lehetett a leányka, egész lényén a hosszú betegségben sínylődő gyermekek bánatos szomorúsága és különös finomsága ömlött el. Olyan kicsiny és fehér volt a keze, amellyel a skatulya szélébe kapaszkodott, mint a lehelet. Igen nagy, kék szeme volt, és azal bátortalanul, idegenül nézte végig Marit. Mari se közeledett. Látta egy bábu fejét a skatulyából kikandikálni, de nem mert közelebb menni.

Sikor leguggolt a kisleányhoz, és dédelgetve simogatta meg. Suttogott a fülébe, és sokszor megcsókolta. Aztán kiment a szobából. A két kisleány egyedül maradt. Mari az ajtó mellett állott, és a bábu fejét nézte. A másik leány a földön guggolt. Egyszerre felemelkedett, és Mari felé indult. A kisleány sántított. Mari mindjárt észrevette ezt. A másik elszégyellte magát, és visszakuropodott a földre.

*

Mari egyszerre közelebb ment, leguggolt a kisleány mellé, és megszólalt:

– Mért vagy sánta?

– Nem vagyok sánta, csak a lábam fáj – felelt a másik, és lesütötte a szemét.

– Egy fiúnak, akit Sántának hívtak, mindig fáj a lába. Megtanult sántikálni, és most mindig sántikál. De úgy tud futni, mint egy csikó. Tudsz te futni? – kérdezte Mari.

– Nem tudok.

Mari csóválta a fejét.

– Az nagy baj. Tanulj meg, akkor nem baj, ha sánta vagy. A sántáknak jó dolguk van. Ha én sánta volnék, sok pénzt keresnék.

A másik kisleány nem értette ezt. Kerekre nyitotta a szemét.

– Hogy keresnél sok pénzt?

– Hát koldulnék! A sánták jól tudnak koldulni. De azért mégse szeretnék sánta lenni.

A másik kislány elpirosodott.

– Nekem elég pénzem van. Forintom is van. Nagyanyámtól annyi pénzt kapok, amennyit akarok.

– Hol van a pénzed?

– Nagyanyám szekrényében.

Mari a játékokra nézett, de még nem mert hozzájuk nyúlni.

– Ezeket is nagyanyádtól kaptad?

– Nem. Az apám hozta.

– Az a nagykabátú az apád?

– Az. Nagyon szeret engem. Neked van apád?

– Nincs.

– Hát nagyanyád?

– Az sincs, de nem is kell. Koronka úr ad enni. Én kis koldus vagyok.

A Sikor lánykája roppant csudálkozva nézett Marira:

– Jó koldusnak lenni? – kérdezte.

– Ha tudnád, hogy milyen jó, nem is akarnál soha más lenni. Egész nap azt csináljuk, amit akarunk. Oda mehetek, ahol a kedvem tartja. Nem parancsol senki. Csak arra kell vigyázni, hogy a rendőr ne lásson kéregetni.

A Sikor leánya bizalmasan hajolt közelebb Marihoz.

– Az én apám is fél a rendőrtől. Nagymama is fél. Én is félek.

– Mi a te apád?

A kislány a Mari füléhez hajolt:

– Az én apám tolvaj, de ne mondd senkinek.

– Ezt itt mind lopta? – kérde Mari, a játékokra mutatva.

– Nem, ő csak pénzt szokott lopni. Láttál már rendőrt? Milyen az?

Mari gőgösen nézett végig új barátnőjén.

– Még a rendőrt se ismered? A rendőr az utcán jár, és megfogja a kéregetőket. Sipkája van, és kardja. Mindig mérges, mint egy bulldog. Nem értem, hogy nem ismered a rendőrt. Pali még a tedektifet is ismeri.

– Ki az a Pali?

– Egy fiú. A legerősebb fiú az egész világon.

– Itt nincs egy fiú sem. Itt senki sincs – mondá panaszosan Sikor lánya.

– Majd itt leszek én. Játszhatsz velem. De figyelmeztetlek, hogy nemsokára vissza kell mennem a városba. Pénzt kell keresni.

Egyszerre a skatulyába nézett Mari, és felkiáltott, mintha csak most látta volna meg, pedig az egész idő alatt szemmel tartotta:

– Ni, egy buba!

Kivette a bábú a skatulyából, és megveregette jobbról-balról. Nagy bábu volt. Piros ruha volt rajta, és suhogott a sok csipkétől. Marinak még sohasem volt ilyen kezében. Álmélkodva nézte a babát.

– Van még egy babám – szólt a kisleány, és a skatulyába nyúlt. Mari vizsgálni kezdte a skatulyát.

– Úgy veszem észre, hogy huszárod is van, és főzőedényed is van.

– Ez itt egy kutya.

– Né, egy tükör. Jaj, be szép tükör. Add nekem.

A Sikor kislánya nagylelkű volt:

– Neked adom. De vigyázz rá. Ha megharagszom rád, visszaveszem.

Mari a boldogságtól elfojtott hangon kérdezte:

– Pirosítód nincs?

A Sikor lánya rázta a fejét.

– De van egy medvém. Hallod, hogy morog? Most haragszik. Mari álmélkodva nézte a nagyszerű játékokat:

– Jó tolvaj lehet az apád – mondta egyszerre elismerő hangon.

– Palinak csak egy galambja van, pedig ő nagyon jó jassz.

– Hát aranyórája van Palinak?

– Nincs.

– Látod! Az én apámnak az is van.

Ez a fejezet az öregasszonnyal foglalkozik, a Sikor édesanyjával.

A folyó túlsó partján *nenő*nek hívták az öregasszonyt, az unoka nagyanyjának, Sikor, ha jókedvű volt, vagy ha nagyon szomorú volt, anyámuramnak szólította. Ő máminak hívta magát, mert szokása volt, hogy önmagáról harmadik személyben beszéljen.

Tudta-e a mámi a fia foglalkozását? Tudta bizony, és sokat búsuult is miatta.

– Keresse nagyon fogja szidni a mámit a túlvilágon – szokta volt mondani. – Korholni fogja az egyetlen fia miatt. Hogy nem tud megjavulni ez a fiam!

Öregasszonyosan csóválta a fejét, és ezzel napirendre tért a dolog felett. Legjobban ő maga csodálkozott volna azon, ha egyszer a rendőrök jöttek volna a házhoz, és elvitték volna a fiát. Erre azonban se rendőr, se csendőr nem járt. A fővárosnak vannak ilyen elvadult külső területei. Jó búvóhely a bujdosóknak. Az országút messzire volt ide, és a kavicsbányákban, amelyek a ház körül ásítottak, már nagyon régen nem dolgoztak. A mámi néha a ladikba ült, és izmos karjaival átalevezett a túlsó partra. A túlsó parti faluban megvette azt, amire szüksége volt, aztán hazacsonakázott. Még csak bele sem izzadt az utazásba. A mámi nagyon erős volt: lélekben is, testben is. Tíz hosszú esztendőig várt a fiára, amikor ez börtönbe volt csukva.

El sem ájult, sírva sem fakadt, mikor tíz esztendő múlva ismét meglátta a fiát. Valami nagyon különös, nagyon bús története volt annak, hogy a hajdani Keresse János a börtönbe került. Felhevült volt a bortól, a szerelemtől és más rossz indulatoktól, és vadászpuskájából agyonlőtte a legkedvesebb cimboráját. Akkor még tisztviselő volt egy vármegyében, és kis sárga bricskán járt be a székvárosba. Leány, asszony volt a dologban, de sohasem firtatta senki. Ahol történt, már ott is elfelejtették, a mámi pedig már tíz esztendő előtt ráparancsolt önmagára, hogy elfelejtse a dolgot. Talán Sikor is elfelejtette... Pörének aktáit valamely poros levéltár fiókjaiban rágicsálják az egerek, a börtönben pedig mással töltötték be üresen maradt numerusát. De még mást is elfelejtett a börtönben.

Egész addigi életét, gondolkozását és tisztességét. A becsület már úgyis elveszett: érthető és megbocsátható a rabviselt ember elkeseredése és makacs ragaszkodása a bűnhöz. Sikor nem tudott megélni ebben a külső világban, a börtönből pedig elbocsátották. Két-három esztendő múlt el hánykódásban, sírásban, elkeseredésben. Egyszer éhesen kóborolt az utcán, és egy cimborájával találkozott, aki a börtönben hosszú ideig szomszédja volt. A cimborá kiszabadulván a börtönből, folytatta a régi mesterségét, a tolvajságot. A tolvajság jövedelmező annak, aki érti. A cimborá megismertette Sikort a barátaival. Eleinte furdulta a lelkiismerete, de aztán megnyugodott. Az ember könnyen megalkuszik a körülményekkel, ha tíz esztendeig börtönben ült.

A mámi hősiezen viselte magát a rossz napokban. A mámi soha életében nem panaszkodott, és bizonyos, hogy halála órájáig sohasem fog panaszra nyílni az ajka. Imádta a fiát, mindig imádta. Mikor tíz hosszú esztendeig várt rá (Sikor a börtönben rosszul viselte magát, nagyon szomjúhozta a szabadságot, és cselet, erőszakot megpróbált, hogy azt visszaszerezze), és egy igen öreg papnak volt öreg gazdasszonya. A pap szegről-végről atyafia volt, és kegyelemből – a fizetés megtakarítása szempontjából – vette magához. A mámi elment volna az ördöghöz szolgálni, kubikusoknak vizet hordani. A mámi nem félt soha semmitől, nem bánkódott soha semmiért.

Az öreg papnak reggel, délben, este herbateát főzött tíz esztendeig. A mámi nézte a víz bugyborékolását, és folyton a fiára gondolt. „Egy buborék, két buborék – édes fiam, be utánad mennék – három bugyborék; négy bugyborék – hogyha utánad mehetnék.” Ezt a kis verset mondta magában a mámi, amit egyszerű eszével kitalált. Kitalálta azért, hogy könnyebben múljon az idő.

Tíz esztendeig a néni letette a falatot, ha az nagyon ízlett, tíz esztendeig nem imádkozott soha, mert a sors igazságtalanul vette el tőle a fiát. A vén pap minden héten nógatta a mámit: „No, eredj már a templomba. Eredj már, egész falu azt hiszi, istentagadót tartok a házamban.”

De a mámi nem ment. Így felelt: „Én özvegyasszony vagyok.

Nekem már nem adhat az Isten semmit, csupán a halált. Azt pedig nem kell imádkozni. Amim volt, az nincs.” A pap verte öklével az asztalt: „Bolond vagy, bolond vagy, ördögök érett gyümölcsje vagy!” De mámi kitartott.

Tíz esztendeig nem mosolygott soha, de nem is sírt. A pap, ha kicsit ivott ebédnél, vacsoránál, fölvidult. Biztatta a mámit: „Nevess már Rozál. Ami elmúlt, úgyse jön vissza, fiatalok többé már úgyse leszünk. Búsuljon a ló, meg a harangozó.”

A mámi megsimogatta korán fehéredő haját: „Bár öreg lennék, mint a templom köve, bár sohase lettem volna fiatal, hogy meg ne értem volna, hogy az én magzatomat, derék nagy fiamat elszakítsák a keblemről.”

A pap egyszer azt mondta: „Huncut volt az, Rozál. Felebarátjának az életére tört!”

A mámi akkor úgy bevágta pipatórium ajtaját, hogy a vén parókia száz esztendeig is emlékezni fog rá. Mint a vad bika, ha vörös posztót látott, ment volna a mámi a világnak nagy haragjában. Bepakolt, már el is búcsúzott sorban a főzödénytől, csirkétől, kacsaétól, különösen a kis sárgától, mint jó gazdasszonyhoz illik, de a pap okosabb volt, és kiengesztelte szelíd szóval a mámit.

Tíz esztendő óta fekete ruhában járt, táncba, vialomba nem elegyedett. Egy igen öreg udvarlója is volt, falusi kismemes, aki elunta magát a komondorával, meg az eperfaival az udvaron, a pap által megkérte a kezét az özvegynek. A mámi a hajára mutatott, meg az arcára. „Tükörbe már régen nem néztem – mondta –, az éjjel álomban láttam magamat a koporsóban. Éppen olyan vagyok, mint amilyen a koporsóban leszek.”

De a falusi don Juan nem tágított. Az ilyen magányos vénember, ha egyszer valamit a fejébe vesz, holta napjáig azt emlegeti. A nótárius is, meg a bíró is jártak a máminál követségbe. „Nagy megtiszteltetés ám ez, nemzetes asszony – mondta a jegyző –, mert innen a pap gazdasszonyai eddig még mind úgy mentek el, hogy egyedül jöttek, és többen mentek. Nem nagy becsületük volt!” A mámi megharagudott: „Hát ne legyen nekem se... Van nekem egy uram, de Illaván van, ha tudni akarják. Azt várom

vissza!” A nótárius elkullogott, mintha reszelt tormával kínálták volna. A kismemes úr bújában, bánatában feleségül vett – kit? hisz tudjátok – egy kisleányt, aki az unokája lehetett volna. A világ sorja olyan, öreg az öreget hamar megkosarazza, ám a fiatal az öreget csak nagyon néha.

Tavasszal virágot ültetett a parókia kertjébe, de soha egyetlen virágot sem szakított le. A virágok is annak nyíltak, aki innen messzire volt. Amíg egyszer, egy őszi este kopogtattak a parókia ablakán. Az öreg pap még ébren volt, ő nyitott ajtót.

– Ki az? – kérdezte.

– Egy szegény utasember szeretne könnyíteni a lelkén – felelt a sötétségből egy mély hang.

– Lépj be, fiam – szólt az öreg pap.

Ugyanaz a zömök, széles vállú, halk lépésű ember lépett be ezen az éjszakán a parókia ajtaján, akit már történetünk előző szakaszaiból ismerünk.

A máminak egészen megfehéredett a haja.

A kisleány? – A kisleány árva gyermek. Talán az utcán találta őt Sikor, talán a mámi vette a piacon a tojással és hallal, hogy legyen, ami felvidítsa a fiát, ha nagyon szomorú; hogy legyen egy kis ártatlan lény a közelben, aki gyermeki fejével elhárítja a házról az Isten haragját – ezt meg Sikor gondolta. Sikor nagyon megszerette a gyermeket évek során. Jutka nem volt szép, nem volt egészséges, vidám se volt, de gyermek volt: a vén tolvaj kiszáradt, alkudozó lelke rátapadt a gyermek ártatlan lényére. „Ha Jutka imádkozik értem, nem félek semmitől” – ezt szokta mondani Sikor. És a mámi, ha fia nagyon sokáig nem jött haza, hangosan együtt imádkozott a gyermekkel.

*

Karácsony előtt való nap kopogtatnak a tanya kapuján. Sikor éppen fát vágott az udvaron, ingujjban és kivörösödött arccal nyitott kaput. Egy igen rossz kinézésű csavargó állott a kapuban. Hatalmas furkósbot volt a kezében, a furkósboton pedig sárga kendős

batyu csüngött. Midőn Sikor a kaput kinyitotta, a csavargó levette a sapkáját.

– Szegény vándorló vagyok – mondta érdes hangon, és mereven nézett Sikor szemébe.

Ám Sikor se vette le egy pillanatig sem tekintetét a csavargóról. A csavargónak nagyon sárga haja volt, nagyon sárga bajusza. Rongyos zekéje alatt nyakán friss, vasalt gallér volt. Sikor ekkor ezt a mély értelmű kijelentést tette:

– Ha még egyszer meglátom ezen a tájon csavarogni, a fejszémmel kettéhasítom a fejét!

A csavargó hátralépett, a zsebéhez kapott. Sikor ráfordult:

– Takarodj!

A csavargó szó nélkül továbbment. A mámi a konyhából nézte végig az egész jelenetet.

– Máskor is járt erre – mondta titkolózva.

Sikor elsápadva dadogta:

– Ugyanez a vándorló?

– Ugyanez – mondta a mámi, és hogy a mámi nem tévedett, arra mérget lehetett volna venni.

Sikor roppant felindulással járt fel-alá a havas udvaron. A fejét a két kezébe szorította, és a fogát dühösen szítta.

– Felfedezték a búvóhelyünket, mámi, most már tovább kell mennünk. Talán már holnap, de legjobb volna még ma.

A mámi élesen nézett maga elé:

– Ki volt ez a csavargó?

– Szántó, titkosrendőrségi felügyelő.

– Hát akkor továbbmegyünk – mondta egyszerűen a mámi.

– A máminak mondhattak volna bármit. Ő semmin se csodálkozott volna.

– Igen ám, de az a gyerek nagy beteg. Nem lehet vele hóban, szélben útra kelni – mondta Sikor.

– Akkor helyben maradunk – felelt a mámi. – A gyerek sokkal betegbb, mint gondolod. Jobban tennéd, ha a favágás helyett vele játszanál egy kicsit.

Sikor beszaladt a házba, aztán megint kiszaladt. A mámi egykedvű arccal kevergette a lábosokat a tűzhelyen.

– Orvost kellene hozni, anyámuram.

– Majd hozok délután – szölt a mámi, és továbbfőzött.

Sikor pedig úgy kezdte a fát vágni, mintha ma volna az utolsó nap a világból.

Vágta, vágta, recsegett-ropogott a hasábfá, holnap úgysem fog már senki fát vágni.

Nézzük meg a kis beteget, a kis hervadó, árva virágszálát. A kis árvának súlyos betegsége volt. Orvosok tudják, hogy a gyermekbetegségek a legváltozatosabbak. Amelyik kisgyermek beteg testtel érkezett meg a nagy ismeretlenségből földi állomására, az szegényke rossz órában érkezett meg a helybeli mezőkre. A legnagyobb szenvedés a betegséggel teli gyermekkor, az örömök nélküli évek és az orvosságillatú emlékek. Jutka, Sikor leánya, egy egész orvosi egyetemnek való betegséget rejtegetett kis testében. Az elhagyott gyermekek ritkán egészségesek. Jutka elhagyott gyermek volt. Kis tüdeje, kis szíve aggastyáni fáradtsággal működött. Az ágyban feküdt, és Mari az ágy mellett ült a földön. Jutka lecsüngesztette karját, és Mari játszott az ujjával. Megfogta a Jutka kezének nagyujját (akkora volt, mint három babszem).

– Ez a császár, ez parancsol a többinek. A mutatóujjad a császár legényfia. Ez a legény, mert hosszúra nőtt, nem mindig akar engedelmeskedni az apjának. A következő a császárnő, aztán jön a kisasszony. És a kisujjad egy bojtárlegény. Ez a bojtárlegény szerelmes a császár leányába...

Jutka elmerengve hallgatta kis barátnője meséjét. Mari határozottan megjavult azon pár nap alatt, mialatt nem csavargott az utcán. A szelíd, kis beteg leány mellett szelíd lett ő.

Jutka fél arcát a párnába nyomta, a másik piros volt a láztól. Kék szeme nagyon fényes volt, mint egy mennyasszonyé, és ajka kipirosodott. Szegény kis letört virágszál megszépült súlyos betegségében. A nagyanyja egy sor korallgyöngyöt kötött a nyakára. A korall szinte szikrázott hófehér testén. Asszony lett Jutka –

oly szép lett, kinyílt egy napra, vagy talán csak néhány órára: nyolcéves volt Jutka.

Mari roppant nagy érdekléssel járt-kelt beteg barátnője körül. Segített a máminak a hidegvizes borogatások felrakásában, és bizonyos irigységgel mondogatta:

– Én még sohasem voltam beteg. Nekem nem volna szabad egy nap az ágyba feküdni, mint Jutkának.

Egy kevés gondolkodás után hozzátette:

– De azért jó kimenni az udvarra. Olyan nagy hó van, hogy a Farkas kutjának csak a füle látszik ki belőle.

Jutka ezt nagyon szerette volna látni, és felült az ágyban. Nem sokat látott a havasi udvarból, de amit látott, az gyönyörű volt, mert így kiáltott fel:

– Jaj, be szép, jaj, be szép!

Déltájban azt mondta Sikor a konyhában a máminak:

– Ha meg találna halni, nagy baj volna...

Délután útra keltek a mámi és a fia orvosért. A Duna árja havas volt, és a barna vízben titkos jégdarabok úsztak. Ketten ültek tehát a ladikba, Sikor vezetett, a mámi kormányzott. A ház ablakából a Dunára lehetett látni. Mari az ablakból látta a csónakot úszni a zúgó, téli Dunán.

Egyedül maradt a két kisleány, és a nagy némaságban hirtelen nagyon félni kezdtek. A nagy komondor, amely az udvaron sétáltgatott, megvédelmezte volna őket egy farkascapat ellen, de a gyermekek mégis féltek, mert egyedül voltak. Mari az ágy mellett szorongott, és tétovázva nézett előre a téli délután félhomályába. A kékes fényű hóhalmok felett a part mentén kísértetek röpkedtek. Egyszerre sírni kezdett Mari, ami még eddig nemigen történt vele, és gyorsan bebújt az ágyba, beteg kis barátnője mellé. Átölelte Jutkát, és fejét a mellére rejtette. Jutka a kezével babrált a Mari hajában. Egyszerre azt mondta nagyon halk, gyenge hangon:

– Mari, én meghalok.

Mari felemelte a fejét, és azután újra a keblére hajtotta.

– Már láttam egy asszonyt meghalni – mondta. – Nyögött, nyögött, ameddig bírt, nyögött. Mindenki nagyon haragudott.

És erre elaludt Mari. Egy fél óra múlva már nem hallotta azt a gyenge hörgést, amely feje fölött hangzott:

– Mari, adj vizet.

De ez csak egyszer volt, és a leszálló alkonyatban minden elcsendesedett a kissozóban. Csak az egyik gyermeknek hallatszott a lélegzése.

Egyszerre lámpavilágosság támadt a szobában, Mari a világgosságra felébredt, és megdörzsölte a szemét. Körülnézett. Egy idegen ember volt a szobában, de a szobában volt Sikor is, meg a mámi. Az idegen ember az ágy mellett állt:

– Melyik a beteg? – kérdezte hátrafordulva. – Az egyik már nem beteg... Kelj fel, kisleányom – mondta Marinak. Marit leemelte az ágyról, és megdörzsölte az arcát:

– Te még ráérsz, egészséges vagy! – mondta.

Sikor előrelépett.

– Talán... – dadogta.

Az orvos, mert ő volt az idegen, jólelkűen bólintgatott.

– Úgy van, kedves barátom, nyugodjon meg a végzetben. Hiszen még maradt egy kisleánya. Ez a kis vasgyúró száz esztendeig fog élni. A másik nem volt életrevaló.

Sikor egy szót sem szólt. Az ágyhoz lépett, és felemelte a kis halottat. Sokáig nézett az arcába, és azt mondta:

– Talán jobb volt neked, Jutka.

Az orvos aztán megvizsgálta a halottat, majd leült az asztalhoz, és írt valamit. Majd felkiáltott:

– Skorbut, mellhártyagyulladás, meningitis: nem elég egy ilyen kisgyermeknek? Mindegyik megöli a bikát. Te kis szösze, persze vasból vagy – kiáltott Marira, és odacsapott tenyerével, ahol Mari a legkövérebb volt. Az orvos öregember volt. Nagy bundája, szőrös sapkája volt, és apró, szurokszínű szeme villogott a bundagallér közül.

Sikor ezalatt a mámival tanácskozott a sarokban. A mámi bólintgatott, és olyan mozdulatot tett, mint egy tábornok: majd ő rendet csinál.

– Mehetünk, orvos úr – mormogta Sikor, és a kis kézilámpás-

sal előrevilágított. A doktor még egyszer megcsípte a Mari arcát, aztán elment. Az evezőcsapások hallatszottak az enyhe éjben, amint a ladik a part mellől elindult.

A mámi akkor kiment a konyhába, Mari utánaszaladt. Félt egyedül maradni a halottal. A konyhából a kamrába ment, és egy nagy rozsdás ásót meg egy kapát keresett elő.

– Sírt ásunk Jutkának – mondotta a néni, és a kapát a Mari kezébe adta.

Kimentek a házból. Szinte langyos volt a téli éjjel, mindenfelől patakok csörgedezése hallatszott: olvadt.

A mámi kiment az udvarról, és a kavicsgödrök felé vette útját. Mari a nagy kapával vállán, a mámi nyomában ballagott. A mámi kötényén kézilámpás függött, és minden lépésnél ingadozott, lóbálózott, és világosságánál óriási, barna árnyékká nőtt a mámi, és vele együtt Mari is.

A mámi alkalmas helyet szemelt ki. Egy régi kavicsbánya fenekén talált egy üreget, amit a bányászok ásni kezdtek, de abba hagytak, mert a kavicsréteg elfogott. Az üreg havas volt, a mámi elővette az ásót, és lábát rátette.

– Te meg húzd ki a földet a kapával – mondotta mámi Marinak, azután többé egy szót sem szólt. Ásott, ásott. Nem lihegett, nem pihent, nem sóhajtozott. Mari egy darabig versenyt kapált a mámival, aztán ereje elhagyta, és lekuporodott az üreg szélére.

Egy óráig dolgozott a mámi. Akkor visszaindult a házba. A ház sötét volt. Kapuja tárva-nyitva, mint a lakatlan házaké.

A mámi bement a házba, Mari a szoknyájába kapaszkodott. Mari csudálatosnak találta, hogy a kis Jutka még mindig ugyanolyan mozdulatlansággal fekszik, mint azelőtt. Tehát nem fog felébredni többet? Valóban nem kellene már neki a játékok, bábuk, főzőedények? A mámi a szekrényből nagy, fehér selyemkendőt vett elő. Abba belecsavarta Jutkát, aztán a karjaiba vette, és kivitte a házból. Mari lihegve kapaszkodott a mámi szoknyájába, mert a mámi nagyon sietett. A nagy, fekete, szikár asszony, kezében a kis fehér csomaggal a téli éjben, amint futvást rohan a Dunaparton a kavicsbányák felé, nem lett volna valami barátságos

jelenség. De őt nem látta más, mint Mari. Marinak a kis szívét pedig már anélkül is csordulásig töltötte a félelem.

A kavicsgödrökhöz ért a mámi, ahhoz a kavicsgödörhöz, amit ásott. Egy pillanatig itt megállt, és habozva nézett körül. Aztán az üregbe lépett. A kis holttestet lefektette a hideg földre. Kiszállt az üregből, és a kapával szórni kezdte a jéghideg fekete földet a mélyén levő kis fehérségre. Egyszerre megállt.

– Tudsz imádkozni? – kérde a didergő, minden tagjában reszkető Maritól, aki egy földrakáson kucorgott kis barátnője temetése alatt.

Mari azt felelte:

– Tudok.

– Hát imádkozz.

Mari a köténykéje alatt összekulcsolta a kezét, és reszkető hangon mondta az éjben:

– Jó istenke, adj kenyeret – meleg ruhát, cipőcskét – mert egy szegény koldus gyermek – szenvedni tél hidegét.

A mámi bólintott fejével, és behányta az üreget földdel.

Visszamentek a házhoz. Akkor egy csillag közeledett a part felé a fekete Duna árján. Sikor jött a ladikkal. Amint a partra ugrott, a mámi azt mondta neki:

– Minden rendben van.

Sikor tompa hangon felelt:

– Akkor induljunk. Pakoljunk.

Besiettek a házba, és mindenféle holmikat hoztak ki, amelyeket a csónakba raktak. A csónak lassan megtelt holmikkal. A mámi a fején hordta ki az ágyneműt. Oly egyenesen lépett a teher alatt, mint egy gyertyaszál.

– Ül a csónakba, Mari – parancsolta Sikor.

Mari beült a csónakba, mellé telepedett a mámi. Sikor visszament a házhoz. Aztán eljött, és a csónakba ült. Evezni kezdett kifelé a sötét folyamra. A folyam felett jéghideg szél repült, Mari lekuporodott a csónakba. A lába mellett észrevett valamit. Megtapogatta. Hát egy bábu volt.

A folyam egyszerre megvilágosodott. Piros vízben úszott

a csónak a hallgató emberekkel, Mari visszafordult. Az elhagyott halászház, mint egy máglya lobogott a téli éjszakában.

*

Ancsurával, hogy mi történt? Ancsurából nagy dáma lett.

Olyan ez az egész történet, mint egy gyermekmese. Nem is kívánom, hogy elhiggyék: hogy egy koldusleányból dáma lett? Őskorban történt ilyesmi, de mostanság talán már nem.

Ancsurából nagy dáma lett.

Az öreg grófi pár, ki őt örökbe fogadta, nemcsak gyermektelen volt, de rokon nélkül volt. Képzeljétek el, élt egy gazdag gróf, akinek a feleségén kívül nem volt senkije. A feleségének voltak ugyan oldalági rokonai, de melyik asszonynak nincsenek oldalági rokonai? A nagyanyák együtt vacsoráztak egykoron a nagyapákkal, és az unokák között kész az atyafiság. A grófnét naponkint meglátogatta néhány irigy, hízelkedő asszony.

A grófnő ötvenéves volt, és mert gyermeke nem volt, szeretett a halálról beszélgetni. Imádkozott és végrendelkezett már esztendőök óta. Egy vaskos, kicsattanó egészségű franciskánus volt a gyóntatója. A franciskánus minden héten szombaton eljött a kastélyba, és az első útja a konyhába vezetett. A szakács, egy gömbölyű képű, provence-i férfiú, tiszteletteljesen emelte meg a szerzetes előtt fehér sapkáját. (A provence-iak mind vallásosak.)

– Lesz-e mise, főtisztelendő atyám? – kérdezte a szakács.

(A barát néhanapján, ha a grófné lelkét „súlyosabb” vétkes cselekmények terhelték, vasárnapig a kastélyban maradt, és a kápolnában misét mondott.)

Ha a barát azt felelte a szakács kérdésére, hogy lesz mise, akkor az ebédet két-három tojással gazdagította az áhítatos provence-i. A pincemester is provence-i születésű volt, és így a kastélyban alig múlt el vasárnap mise nélkül. A szegény grófné sokat vétkezett.

A franciskánust Gedeon páternek hívták, és gyönyörű hangjáról volt nevezetes. Mondják, hogy korábbi években nagy sikereket

ért el a hangjával, mostanában azonban már csak a *Gaudeamus igiturra* gyűjtött rá a kolostori asztalnál, ha ünnepi vacsoránál pókhálós palackok kerültek az asztalra.

A konyhából a grófnéhez ment a barát. (A grófné rendesen nagy örömmel fogadta. Kis íróasztalának a fiókjából elővette azt a kis könyvecskét, amelybe azon heti bűneit összeírta. Gedeon páter szelíden bólintgatva fejével olvasta végig a bűnök lajstromát, míg a grófné aggódó arccal figyelte gyóntatóját.)

A grófnétól a grófhhoz vonult a páter. A gróf a kastély másik felében lakott, és minden idejét a csillagvizsgáló tudománynak szentelte. A páter rendesen a kastély tornyában találta a grófot, amint érthetetlen írásai közé volt elmerülve. A gróf kezét szorította a páterrel, és megkérdezte tőle:

– Nos, hogy van a grófné?

Gedeon páter mosolygott, és elhárító mozdulatot tett:

– Hisz méltóságod úgyis tudja a méltóságos asszony gondolatait!

A gróf lemondólag intett:

– Tudom. Meg akar halni.

– Mindnyájunknak az a sorsa, hogy megtérjünk atyáinkhoz. Ki tisztán, ki salakkal teli – felelt kenetteljesen Gedeon.

– Jól van, no – dohogott a gróf –, azt azonban mégis szeretném, ha kieszközölné főtisztelendőséged, hogy addig élhessek, míg a Bitrix belejut körfutásában a Mars naprendszerébe. Nagyon érdekel, hogy bennmarad-e a naprendszerben a Bitrix, vagy pedig folytatja pályáját változatlanul.

– Bitrix sorsát és méltóságodét is egy láthatatlan kéz kormányozza – felelt a páter.

A gróf ateista volt. Az asztalra csapott:

– A Bitrix sorsát a matematika kormányozza.

– Akkor tudnia kellene méltóságodnak, hogy mi sors vár a Bitrixre, a Mars naprendszerében – felelt finom mosollyal Gedeon atya.

Gedeon atyával nem lehetett vitatkozni. A gróf belemerült jegyzeteibe, a páter pedig elment a kastély képtárát tanulmányozni.

A pap után rendesen az uradalmi orvos tisztelgett a grófnál. Sovány, sárga ember volt. Sohasem mosolygott, sohasem mondott egy felesleges szót sem. Komor volt, mint a halál, és borzasztó keserű orvosságokat irt a betegeknek. Éppen ezért volt hozzá bizalma a grófnak.

– Hogy van a grófné?

Az orvos már korrektebb feleleteket adott.

– Az egyik szívbillentyűje gyengébben működik, mint a másik – felelt szigorúan.

A gróf szórakozottan nézett maga elé:

– Más baja nincs?

– De igen – mondá kérlelhetetlenül az orvos –, hajlama van a neuraszténiára. Az éjjel tüzes ördögökkel álmodott.

– El fogom csapni a szakácsot, ha még egyszer lúdmájpástétom lesz vacsorára – mondta a gróf.

Az orvos zavartalanul folytatta:

– Méltóságod is jobban tenné, ha kevesebbet éjszakázna itt a teleszkópjai mellett. A szemhéjai lobosak.

A gróf intett, hogy a látogatásnak vége.

A borzasztó orvos az ajtó felé hátrált, és a küszöbön mondta:

– Én megtettem kötelességemet.

És ezzel komoran elment.

Az orvos után jött a jószágigazgató. Ez kerek képű, kipödrött bajuszú öregúr, aki arról volt nevezetes, hogy dévaj jókedve még falkavadászon sem hagyja el. A gróf húsztendéje olvasatlanul írta alá az uradalmi számadásokat. A jószágigazgató mosolygott, mint a napfény, mikor a grófhöz belépett.

– Milyen termésünk lesz, Kovács úr? – kérdezte a gróf télenyáron egyformán.

– Amilyen száz esztendőben egyszer szokott lenni – felelt rejtelmesen a jószágigazgató.

– Hogy vannak tisztjeim?

– Pompásan érzik magukat. Hasat és gyermekeket nevelnek.

– A szarvasmarhák közt nincs romboló betegség?

– Az uradalom híres arról, hogy egészséges állatállománya van.

A kihallgatásnak vége volt. A gróf végre nyugodtan elmerülhetett csillagászati számításaiba.

Azon a héten, mikor Ancsura a házhoz került, egyszerre jelent meg mind a három úr a toronyban. Az örökbefogadás titokban folyt le, az uradalmi fiskust is csupán a legutolsó percben értesítették róla.

A gróf pápaszemmel dolgozott: a homlokára tolta a szemüveget, midőn a három urat egyszerre látta szobájába lépni. Az urak sorban álltak, és a pap kezdte:

– Méltóságod házában olyan esemény adta elő magát, amelyhez a kastély lelki atyjának tanácsát nem kérték. A lelkiatya alázatosan meghajlik a bevégzett tények előtt, de el nem mulaszthatja megjegyezni azt, hogy istentelen gyermekek felnevelésére árva házak vannak országunkban. Csudálkozásomat már kifejeztem a grófné önméltósága előtt is, hogy olyan pogányt vett házába, aki azt sem tudja, hogy megkeresztelték-e avagy nem. Az egyház mindig számított méltóságodra...

– Főként vagyónára! – szólt közbe a gróf, és elutasító mozdulatot tett a kezével.

– Orvos úrnak is vannak észrevételei e tárgyban?

– Engedelmevel, méltóságos uram – mondá az orvos jéghideg hangon. – A gyermek nem egészséges, öröklött betegségei vannak. Így bizonyosan megállapítottam rajta a tüdővész jeleit. A gerincsorvadás pedig húszéves korában oly bizonyos, mint ahogy itt állok és beszélek.

– És jószágigazgató úr? – kérde a gróf, és összevonta bozontos szemöldökét.

A jókedvű Buczák Tamást teljesen kihozta sodrából e váratlan esemény. Nem tudott magához térni meglepetéséből. A gróf kérdésére dadogva felelt:

– Azt vélem, méltóságos uram, hogy az uradalomnak mostani rendetlen, elhanyagolt állapotában inkább egy fiúörökösre lett

volna szüksége. Aki házasságával megfényesíti az ősi címet, és energiájával rendezi a züllött viszonyokat.

A gróf egy ceruzát vett kezébe. Egy pillanatig hallgatott. Úgy látszott, hogy a csillagászati számításokban valami hibát fedezett fel, és azt korrigálni szeretné. Egyszerre megszólalt:

– Uradalmi pénztáram fedezi az urak követelését. Többé pedig ne legyen önökhöz szerencsém.

Hátat fordított a három férfiúnak, akik elképedve bámultak egymásra. Aztán csendesen kisompolyogtak az ajtón.

Ilyen ribilliót okozott Ancsura az első héten. De ő erről mit sem tudott. Ő csak ennyit hallott a szobaleánytól, aki esténként ágya mellett ült, helyettesítvén a nevelőnőt, akinek Párizsból kellett megérkezni, hogy a gróf és a grófnő már húsz esztendeje nem beszélgettek annyit egymással, mint mostanában. A gróf esténként otthagyja a teleszkópot, és a nagyszalon kandallója mellé telepszik, míg Ancsura a szőnyegen egy szál ingecskében hancúrozik. A szobaleány gazdáját a *grófnak*, úrnőjét pedig *grófnénak* nevezte Ancsura előtt, természetesen hogy Ancsura is így nevezte új szüleit.

Ancsura unatkozott.

Unatkozott mindjárt, amint Maritól elvált. Esténként sírdogált selyemmel bélelt ágyacskájában, és egyszer azt a különös kérdést intézte a szobalányhoz, aki ágya mellett szundikált:

- Merre kell Pestre menni? Oda szeretnék menni!
- Minek akar maga Pestre menni, méltóságos kisasszony?
- Kéregetni, meg újságot árulni. És Marival csavarogni.

A szobalány felkacagott. (Természetesen neki sem tetszett Ancsura megérkezése.)

– Jaj, méltóságos kisasszony, innen nem lehet szabadulni. Ez a bűvös kastély. Aki ide belépett, annak örökre itt kell maradni.

Ancsura a könyökére támaszkodott, és elkeseredve nézett maga elé:

– Majd felgyújtom a kastélyt – mondta elszántan.

A szobalány szörnyülködött:

– Jó isten. Hogy mondhat ilyen! Ez a kastély a magáé. Minden, minden, ami benne van, a magáé.

– Én Pesten szeretnék lenni és újságot árulni.

– Pest szép város – szólta a szobalány elmerengve. – Én is voltam benne. Csupa fess emberek laknak benne. A dámák majd elrepülnek, az uraknak pedig a bajszuk a legszebb. De nekem mégis a lovasrendőrök tetszettek legjobban.

– Különös gusztus – mormogta fitymálva Ancsura. – A rendőrt Pesten senki se szereti, csak az ilyen falusi liba, mint maga. A rendőr az olyan, mint a gonosz félszemű óriás, akiről tegnap mesélt. Folytassa a mesét, Lina, álmos vagyok!

Amint látható, Ancsura hamarosan beletanult az úri tempókba. Parancsolni tanult meg legelsőbb a gyermek. Ancsura éppen úgy parancsolt az öreg grófnak, mint a szobalánynak.

Egy este azt mondta Ancsura:

– Üzenni kellene Marinak.

– Írjon levelet testvérének, méltóságos kiasszony.

– Én grófkisasszony vagyok, én nem írok olyan kis koldusnak, mint Mari.

– Majd írok én – szólta a szobalány. – Mit írjak?

Ancsura elpirult. Elgondolkozott, és halkán mondta:

– Írja meg a levélben azt, hogy a kis porcelánbábút neki adom. Nekem van most elég bábum, Neki, tudom úgyis, hogy nincs egy se. Csak írja meg, neki adom.

– Mást nem üzen?

– És azt, hogy tisztelem, és Gyurit is, Palit is tisztelem. Meg mind a jasszokat a környéken. Én grófkisasszony vagyok, nem szabad velük barátkozni, de soha-soha nem felejttem el őket.

Így történt, hogy Koronka úr egy napon levelet kapott. (Ha a gróf el is felejtette volna Koronka úrnak a lakáscímét, a cselédség számon tartotta.) Iromba, verébfej nagyságú betűkkel, rózsaszínű papirosra volt írva a levél, és így hangzott:

Tisztelt Ancsura grófkisasszon izeni, hogy a bábuját tarcsa meg emlékébe, grófkisasszonak sem baja nincs, egészség van hála istenek csak kedv nincs az iteni élethez mer grófkisasszon mindig kéregetni szeretne ami pedig most már nem lehet. Azér tiszteli csokolja számtalanszor 100000000 Szor. grófkisasszon neveben varga Anna szobalán a kastélban.

Koronka úr, mikor ezt a levelet olvasta, felsóhajtott:

– Hol van már a kis csirkefogó! Vagy a javítóban, vagy az árva-házban, ami én rám nézve ugyan tökéletesen mindegy, de mégis egy kenyérpusztítóval kevesebb. Ha jól meggondoljuk, kettővel, mert Marit is elvesztettem. Rossz üzleti viszonyok vannak.

Ezen elbúsult Korunka úr, és eszébe jutott többi bánata.

– Az a tolvaj Sikor se mutatkozik. Negyedik éjszaka les rá a rendőrség. Ha a rendőrök kezébe juttathatnám, nekem legalább békét hagynának.

Koronka úr elszomorodott, és nagyon elégedetlen volt ezen a napon.

*

Hová ment a csónak? A ladikot lefelé a fekete hullámokon a mámi kormányozta, Sikor pedig szótlánul evezett. A parti tüzek csakhamar eltakarták az égő házat. Az égboltozat vereslett még egy darabig, de azután az is elenyészett. A csónak a folyam közepén úszott. Teljesen kihalt volt a táj, hajó nem jött, a parton nem látszott világosság.

Meddig úszott a csónak a fekete éjszakában? Éjjel az idő vagy hosszabb, vagy rövidebb, a nappali időszámítás nem egyezik az éjjelivel. Nagy ember se tudta volna megmondani az idő állását, hogyan kívánhatnánk azt kis hősnőnktől, Maritól.

Sikor egyszerre felállt a csónakban és körülnézett. A szél lengette a fürtjeit. Az arca sötétebb volt az éjnél. A part felé mutatott, és a mámi abban a percben a part felé kormányozta a csónakot.

A partról lámpa világossága szűrődött az éjbe: egy szomorú, kis parti lámpáé, amely úgy pislogott a sötétben, mint egy halaványuló csillag. Annak a lámpának világossága felé tartott a csónak.

Sikor keményen evezett. Mikor a parthoz ért a csónak, a parton megmozdult valami sötét tömeg.

– Gyorsan jártál, Sikor! Csak szürkületkor vártalak – mondta egy kemény hang.

Sikor kiugrott a csónakból.

– Nagyon fáradt vagyok, aludni szeretnék – mondta.

– Mindjárt elvezetlek haza – felelt az előbbeni hang. – Míg te alszol, addig én kipakolok a csónakból.

– A mámi itt marad, hogy segítségedre legyen. Mari velem jön – szólta Sikor.

Mari, aki addig szundikált a csónakban, nagy nehezen kimászott a partra. Tántorgott a fáradtságtól. Sikor felkapta a karjába.

– Menjünk. Mámi, te itt maradsz.

– Itt maradok – felelt a mámi a csónakból.

Az az ember, aki a parton várt, felvette a lámpást, és megindult előre a sötétségben. Lassan ment, és lóbázta menés közben a lámpást. Mint mikor a vonatvezetőnek adnak híreket a pályaőrök ködös téli éjszakán. Sikor észrevette ezt, és az indulattól elfojtott hangon rászólt az előtte haladóra:

– Simon, tudod, hogy mindig töltött pisztollyal járok?

A másik érdesen kacagott:

– Bolond vagy, Sikor. Ismerem a szokásaidat.

– Hagyj békét tehát annak a lámpának.

– Csak a feleségemnek intettem, hogy jövünk. Rendben legyen a ház.

Egy kis parasztfalu körvonalai látszottak a sötétségben. Az első házig mentek, ott befordultak a nyikorgó kapun.

– Nagyon nyikorog a kapud, Simon – mormogta Sikor –, a magadfajtájú embernek nem szokott nyikorogni az ajtaja.

A másik újra nevetett:

– Most jó lábon élek a hatósággal, nyikoroghat.

Alacsony ajtón mentek be. A szobában világosság volt. Egy asszony ült az asztal mellett, és harisnyát kötött.

– Mindig így szokott hazavárni – szólta a férfi az asszonyra mutatva.

Az asszony kancsal szemű, sápadt arcú, sovány parasztasszony volt. Fürkészve nézett a jövevényekre. Két piros cihás, magasra vetett parasztágy állott a szobában. Az asszony kihúzta az egyik kötőtűjét, és az ágyra mutatott.

– Feküdj le, ha fáradt vagy, Sikor, mi majd a padláson alszunk – szólta a férj. Rövid nyakú, földszínű arcú paraszt volt. Olyan haja volt, mint a gubabélés. Apró szeme villogott, és mert mindig mosolygott, kiálló nagy fogai örökösen látszóttak. – Jobb szeretném, ha feleséged itt aludna az egyik ágyban – mondta komoran Sikor. – Mari elfér mellettem. A mámi meg nem alszik.

Simon nevetett.

– Legyen kedved szerint.

Aztán a feleségéhez fordult, és gúnyosan nevetett:

– Töltött pisztoly van nála, vigyázz!

Az asszony mozdulatlanul ült az asztalnál, és közömbös arccal kötögette a harisnyát.

Simon vette a lámpást, és vigyorogva állt az ajtó mellett. Egyszerre, mintha egy megkezdett mondatot fejezne be, megszólalt:

– Jól van, megyek már, no – s ezzel kifordult az ajtón.

Sikor megfogta a kis Marit, és az ágyba fektette.

– Aludj, kis árva.

Ezt súgta a fülébe.

Hallotta-e az asszony az asztalnál, hogy mit súgott Sikor a gyermek fülébe, nem tudhatni. Mozdulatlanul ült, és kötött.

Sikor ledőlt az ágyra, ruhástól, ahogy volt.

Mari nyomban elaludt. Aludt, aludt, már talán éppen álmodni kezdett vón' Ancsuráról és a tündérkastélyról, midőn felriadt.

Sikor kiugrott az ágyból, és az ajtó felé rohant.

Az ajtónál egy pillanatra megállt, és vérben forgó szemmel nézett az asszonyra, aki még mindig mozdulatlanul kötött az asztalnál.

– Elárultatok, megkeserültek – hörögte rekedten Sikor, és kirohant az ajtón.

Abban a pillanatban lövés dördült el odakünn. A lövésre egy másik lövés felelt. Tompa zuhanás, kiabálás hallatszott. Majd fegyvercsörgés és emberek hangos beszéde.

– Hozzatok be – kiáltott egy erős hang.

Feltárult az ajtó, és egy magas, rossz külsejű csavargó lépett be. A kezében füstölő revolver volt. Mari megismerte a vándorlegényt, aki a házuknál járt.

A kitárt ajtón két csendőr jött be, és Sikort hozták. Lefektették a földre, Sikor mozdulatlan volt. Az arca csupa vér volt, és a vér áztatta a szoba padlóját.

A kötő asszony ekkor felállt az asztaltól, és így szólta:

– Veszedelmes ember volt, felügyelő úr!

Sikor megrándult a földön. Aztán többé nem mozdult.

Mari tágra nyílt szemmel bámult az ágyról a szobában lefolyó jelenetre. Meg se mert moccani.

Az egyik rendőr lehajolt a földre fekvőhöz, és megtapogatta:

– Kutyalövés volt – mormogta. – Úgy látszik, befellegzett ennek az atyafinak.

Ebben a pillanatban feltárult az ajtó. A mámi jött. Fején hintázta az ágyneműt, és az ajtón belépve kiegyenesedett. Egy pillanatra mereven állt. A következő pillanatban elröpült fejéről a csomag, és tigrisugrással termett az asszony mellett, aki most az ablaknál állt és kötött tovább, mintha mi sem történt volna.

Az asszony el volt készülve a támadásra, a kötőtűt használta fegyverül. De mit értek a gyenge tük a mámi vaskarjaihoz mérten. A mámi egy szót sem szólta. A másik asszony ellenben sikoltott. A mámi hajánál fogva a földhöz vágta az asszonyt, és ráta-posott.

– Fogjátok meg – kiáltott a rosszkülsejű csavargó. – Az anya is épp olyan tolvaj, mint a fia...

Iszonyú kavarodás támadt a szobában.

Mari a zavarban megrémülve ugrott ki az ágyból, és kifutott a nyitott ajtón. Annyit még látott, hogy az ablaknál Simon nézi

a szobában történeteket, aztán se látott, se hallott: futott, ahogy kis lábai bírták. Futott bele a rémületes sötét éjszakába.

Aki mindeneket lát, aki mindeneket hall, csak az láthatta, csak az tudhatta a téli éjszakában zokogva futó kisleánynak a kétségbeesését.

*

A jó Istennek a gondolatja ezen a téli éjszakán a Budapest felé vezető országúton volt. Marit ez a láthatatlan kéz, mely immár hatodik esztendeje vigyázott rá, az országútra igazította, amelyen visszamehetett a mindenkitől elhagyatott kis árva az ismerős nagyvárosba. A nagyvárosban senkije se volt, nem várta se meleg szív, se ölelő kar, nem várta fekhely, nem egy karéj kenyérke se, de ott volt az utca. Az utca pótolta eddig is az édesanyját Marinak, természetes tehát, hogy minden gondolatjával oda kíváncszott.

Az árva gyermekeknél gyakran kiismerhetetlen a szeretet forrása, amellyel élettelen tárgyakat vagy állatokat vesznek körül. Sok évvel ezelőtt élt egyszer egy kisfiú, aki atyai barátját, pártfogóját és mindenét egy vidám nagy kutyában találta: csak komondor volt, és Fickónak hívták.

Mari tehát anélkül, hogy tudta volna, szülővárosa felé haladott az országúton. Persze csak lassan ment, mert csak aprókat tudott lépni. Pedig tőle telhetőleg sietett. Sietett, és így kifáradt. Az országút néptelen volt, és sötét, fekete fák borultak felé. Egy kőrákás barnállott az út oldalán, Mari leült a kőrákásra. S egyszerre félni kezdett. Az éjszaka, amely idefönn a nagyvárosban világos és zajos, mint a nappal, itt a távoli országúton egyszerre borzalmas hatással volt Marira. Kis szívét megdermesztette a félelem, amint a nagy, csupasz fák ingadoztak az árnyékban, és sovány karjaikat összeütögették. Az égen fenyegető, sötét felhők szaladoztak, tömörültek: odafenn nagy szél járhatott. A föld sáros volt, és sötét. Hogyne dermesztette volna meg a borzasztó félelem a kisleány szívecskéjét? Alig pihent tehát a kőrákason. Továbbballagott, és olykor hangos zokogás hasította meg keblét. Szegény kis elhagya-

tott árva, ment-mendegélt az éjben, a télben és a széles világon nem volt senki se, aki véle törődött volna.

Egyszerre szekérszörgés hallatszott a háta mögött.

Mari annyira megijedt az első hangra, hogy gondolkozás nélkül az árokba ugrott, és ott meglapult.

A szekér közeledett. Közönséges paraszti formájú szekér volt. Egy ember bóbiskolt a szalmaülésen, a sovány, apró lovacskák szenderegve baktattak. Mari egyszerre fölbátorodott. Úri hintót dehogy mert volna megszólítani, de egy szegény, utazó paraszt szekereére mért ne kérezkodott volna föl. Kimászott az árokból, és kiabálni kezdett:

– Bácsi! Hej, bácsika!

A kocsis mélyen aludt, nem hallotta a gyermekhangot.

Mari folyvást a szekér mellett haladt, és ismételt kiáltott:

– Bácsi, vegyen fel a szekérrre. Nagyon fáradt vagyok.

A kocsis egyszerre aztán fölébredt. Csudálkozva bámult a kis éjjeli vándorra. Megállította lovait, és hirtelen leszállt a szekérről. Öregember volt már, hosszú, szürke haja kicsüngött kalapja alól.

– Ki vagy te, te bogárka? Hogy kerülsz ide éjnek éjszakáján?

Mari értelmesen felelt:

– Pestre megyek a nagybácsimhoz.

– Éjjel? – kérdezte a vénember, s Mari arcába nézett.

– Éjjel, bácsi.

– Hány éves vagy, te buksi?

– Nem tudom, bácsi, de ugye felvesz a szekérrre?

A vénember dohogott.

– Fel ne, hát hogyne vennék fel. Itt elfekhetsz, alhatsz, megvirrad, mire Pestre érünk.

A szekérderékban szalmából ágyat csinált, a szalmára vetett egy rongyos pokrócot. Mari egy szempillantás alatt – fürgén, mint egy kisegér, a pokróc alá bújt. Mire a vénember felkapaszkodott a bakra, kimormogta magából a bámulatot az éjjeli jelenés felett, megindította lovait, és feltette az első kérdést Marihoz, a kisleány már réges-régen aludt. A szalmából csak fitos orra látszott ki.

Az öreg kissé kapatos volt, tehát magában beszélgetett: „Aludj, aludj, kis virágszirom... Az én szekerem a nyomorúság szekere, én pedig a pajzsos emberhez hasonlítok. Minden ember pajzsos ember a falunkban, mióta a vasutat felépítették. Ímhol, csak szegény árvákat, kolduló vándorokat fuvarozok szekeremmel. Aludj, kis vándor...” – szolt az öreg éneklő hangnyomatékkal.

Mari hajnalig meg se mozdult.

Hajnalban csípős szél támadt, mely elhajtotta a ködöt: arra föl-
ébredt Mari.

Felült a szekéren, és csodálkozva nézett körül. Az utóbbi napok egymásra következő rendkívüli eseményei elkábították: elkábította a boldog álmok (minden gyermek álma boldog, a koldusgyermeké is, a királyfié is), amelyet a szekérderékben álmodott.

A vénember rászólt Marira:

– No, kis vándor, fölébredtél? Mindjárt Pesten leszünk. Látod, ott a láthatár szélén az a város Pest.

Tornyaival, kupoláival, mint egy álmváros jelent meg Pest a sárga és lila színű láthatár szélén.

Addig, amíg a városba értek, a vénember kíváncsi kérdéseire felelgetett Mari. De nem mondott ám el mindent. Dehogyan mondott el. Nem szabad azt senkinek se tudni, hogy Sikor tolvaj volt, és a csendőrök megölték, nem szabad tudni senkinek Jutka temetéséről és a koldulás furfangjairól, igaz-e? Mari értelmes kisleány volt, és így a bácsi csóválgatta a fejét.

A Kerepesi úton lekíváncozott Mari a szekérről.

– Isten áldjon meg, kis árva – mondta a bácsi, de Mari már eltűnt az embertömegben, amely a reggel első órájában ellepte a város utcáit. Habozás és gondolkodás nélkül szaladt egyik utcából a másikba, egyszerre a Védgát utcában volt, és futva ért le a pincébe. A gádor legalsó lépcsőjénél aztán megrendülve állt meg. A pince közepén ült Koronka úr, és egy csorba tükörben borotválkozott.

– Hej, kis csavargó! – kiáltotta a derék férfiú. – Hát elszöktél! – Letörölte arcáról a habot, és fenyegetőleg közeledett Mari felé. Mari lehajtotta a fejét, és egy szót sem szolt.

Amíg Koronka úr a pince közepéről Mariig ért, eszébe jutott valami, és nem ütötte meg a kisleányt.

– Jó, hogy előjöttél. Elmegyünk Ancsurához. Estére ott leszünk. Majd jóllakhatsz. Persze te kis pogány, nem is tudod, hogy ma este karácsony estéje lesz! – Így beszélt a derék férfiú, és tovább folytatta a beretválkozást. – Hát hol jártál, mondd el kis tolvaj!

Mikor Mari belefogott elbeszélésébe, Koronka úr letette a borotvát, mert attól félt, hogy összevagdálja magát. Visszafojtott lélegzettel hallgatta Mari szavait. Mikor Mari már befejezte mondókáját, még akkor is percekig némán meredt a kisleányra Koronka úr.

– Hát meglőtték azt a tolvajt? Biztosan meglőtték? – kérdezte aztán egyszerre.

– Igen. Meghalt, amint Jutka – felelt Mari.

– No, akkor be is zárhatom a boltot – kiáltott fel Koronka úr.

– Ez a jó falat, amellyel betömhettem volna a rendőrség száját, kisiklott karmaimból. Most már feloszlatja a kapitányság kis üzletemet.

Koronka úr annyira el volt keseredve, hogy csaknem megverte Marit. (A pince üres volt, a lakók: gyermekek és férfiak munkában voltak.) De eszébe jutott az esti látogatás, és így Mari megme-
nekült a súlyos öklöktől. Csak annyit mondott Marinak:

– Szép firma vagy! Még alig töltöttem be a hatodik esztendődet, máris tolvajokkal barátkozol! Mi lesz belőled?

Csudálni való, hogy Koronka úr ilyen dologgal törődik, amit elvégezett helyette más, egy igen nagy úr, aki bokros elfoglaltsága mellett is talált időt arra, hogy a kis árva gyermek sorsáról gondoskodjék. A nagyúr pedig nem volt más, mint a királyok királya, a kis Jézus, aki ma este ajándékot küldött Marinak... De ne siessünk. A kis gombolyagról már úgyis leszedtem a selyemszálat, vége felé közeledik a mese fonala.

Mari ismét megkapta a perkáruhácskát, és utaztak Ancsurához, az idegen néni otthon maradt, Mari azóta sem látta többet, Koronka úr nagyon szívélyes és barátságos volt egész úton.

– Ha jól viseled magad, Mari, belőled is grófkisasszonyt csinállok – jelentette ki kegyteljesen Koronka.

Mari bár nem kíváncszott grófkisasszony lenni, csöndesen meghúzta magát a kupé sarkában.

Mari elővette Ancsura levelét, Koronka úr pedig felolvasta Marinak. Mari csillogó szemmel hallgatta kis barátnője üzenetét.

Késő délután volt, mire a nevezetes kastélyba értek. Itt nagy kitüntetéssel fogadták Koronka urat. A grófnő megindultan szorongatta a derék ember kezét:

– Ön kisleányával a boldogságot varázsolta házunkba – rebegette könnyek között. Koronka úr nem értette ezt, de ő is könnyezett:

– Hátha még kettő lenne – sóhajtotta, és fél szemmel Marira nézett. Magában azt gondolta, hogy most már úgyse marad más hátra, mint ezzel az üzlettel foglalkozni. Ám a grófék nem értették meg a célzást, vagy ha megértették, nem feleltek rá. A jó ember a Védgát utca összes kis csirkefogóját jó pénzért elszállította volna a gróf úrnak.

A gróf karon fogta Koronka urat, és elvitte tornyába – szivarozni.

Mari is kapott egy meleg csókot a grófnétól, a két gyermek egyedül maradt, mert a grófnő elment a karácsonyfát díszíteni. Az első igazi karácsonyeste közelgett a kastélyba. Az első gyönyörű este, midőn a világ-zengő fát gyermeki kiáltás üdvözli. Legyen tehát vakítóan szép a fa, csillogjon, mint a boldogság gyémántja. A grófné egy hét óta teljesen elfelejtette a halált és a túlvilágot: a karácsonyra gondolt.

Ancsurának bécsi szabó varrta a ruhácskáját, ám a Mari perkálsruhácskája se volt csúnya. A két kis barátné sokáig némán nézegette egymást.

Egyszerre azt mondta Mari:

– A szobaleány azt írta levelében, hogy mindig újságot szeretnél árulni, kisasszony.

Ancsura elpirult:

– Én Ancsura vagyok, a mamzel a kisasszony. A mamzelnek most fáj a foga.

– Ki az a mamzel?

– Az egy előkelő dáma, de mégse olyan előkelő, mint a grófné. Írni, olvasni tanít engem.

Mari vállat vont:

– Jobb újságot árulni.

Ancsura lesütötte a szemét, és a kötenykéjét simogatta.

– De akkor nem lenne ilyen szép ruhám – mondta minden meggyőződés nélkül.

– Igaz – felelt Mari –, de azért én mégis szeretek a fiúkkal játszani a pincében, ha nincs is szép ruhám.

Ancsura nagyon gondolkozott. Annyira gondolkozott, hogy szinte belehajolt kis fejecskeje.

– Te, én szeretnék visszamenni.

Mari ezen nagyon csudálkozott:

– Hát mért nem jössz vissza?

– Ezek itt nem engednek.

– Meg szoktak verni? – kérde Mari.

– Soha. A grófné mindig csak csókol, a gróf úr pedig simogatja a fejem, de én mégis szeretnék visszamenni.

Mari olyan arccal, mintha a világon a legtermészetesebb dolgot mondaná, így szólt:

– Szökjél el.

Ancsurának felderült az arca:

– Szökjünk el együtt...

A két kis barátnő ekkor megölelte egymást. Újra tanácskoztak, újra szerették egymást, mert régiek voltak mind a ketten.

Marinak megeredt a nyelve, és elmondta Ancsurának Jutka halálának körülményeit.

Ancsura irigykedve hallgatta:

– Te is segítettél sírt ásni?

– Muszáj volt. A mámi parancsolta.

– Ki az a mámi?

Mari ezt is elmondta, és Ancsura még jobban irigykedett Marira. Persze vele itt nem történt semmi nevezetes.

– Szökjünk meg tehát. Itt nagyon unatkozom – szólt Ancsura.

Kendőt kapott a fejére, és titokban leosontak az emeletről. A kapus látta őket a kert felé menni, aztán nem látta őket többé senki a kastélyban.

Egy óra múlva vették észre a szökést.

Beesteledett, és a karácsonyfa már teljes díszben várta Ancsurát. A grófnének dobogott a szíve, mikor végignézett a zöld fán.

Amint a szökést észrevették, egy pillanat alatt talpon volt az egész kastély. A grófné elájult, a gróf pedig verejtékező homlokkal adott utasításokat inasoknak, kertészeknek a kis szökevények üldözésére. Koronka úr egyszerűen csak annyit mondott:

– Agyonütöm őket – szolt, és elrohant az éjben.

A mamzel ijedtében úgy elbújt, hogy nem lehetett megtalálni.

Beletelt egy jó óra, amíg az uradalmi császár jelentkezett a kastélyban.

– Az országúton találtam a kisasszonyokat, hazahoztam őket – mondta, beszoigáltatván a kis bűnösöket.

A gróf az első pillanatban nagyon haragudott Marira, de aztán mást gondolt:

– Ez a két kislány nagyon szereti egymást, mi elszakítottuk őket egymástól. Maradjanak együtt, maradjon itt az Ancsura kistestvére is.

Koronka úr ekkor érkezett meg lihegve – a végszóra.

– Istenkém, istenkém, hát most már nekem egy gyerekem se maradjon?! Pedig mennyit költöttem rájuk! – kiáltott fel.

A gróf körülbelül tisztában volt Koronka úr fájdalomával, mert így szolt hozzá:

– Az uradalmi pénztár majd elintézi a költségeket, kedves jó barátom.

A grófné zokogva ölelgette a leánykákat, és bizony, egy rossz szót sem tudott szólni.

*

A bibliai pajzsos ember, a nyomorúság, szegénység, éhség, oda-künn maradt az éjben. Kilopták köpenyege alól a két kis árvát, pedig ugyancsak betakarta őket sötét kabátjával. De még sok kis gyermekfej kandikált ki a köpenyeg nyílásán. A pajzsos ember hatalmas végtelen, köpenyege szárnyai napnyugattól napkeletig söprik a világot.

Egy különös fiatalemberről

A zombékok között két vadász ballagott. Holdas éjjel volt, kacsahúzásról mentek hazafelé, egy mezítlábas suhanc cipelte utánuk a kacsákat. Az egyik vadász szürke hajú, katonás tartású, idős úriember volt, széles vállú és fölpedert bajuszú, hogy el ne felejtjük. A másik vadász ellenben cingár fiatalember, és szemüveg az orrán. Emaz a fiatal Deutsch doktor volt, töméntelen földeknek ura; a másik Szentgály, penzionált lovaskapitány. A kapitány is a környékén lakott, a feleségének, aki miatt a lovasságot otthagytta, volt itt valami kis birtoka, azt igazgatta, toldozta-foldozta, amint Nagylelkű Fülöp württembergi herceg lovasezredének egy első osztályú kapitányától telhetik.

Deutsch doktor mostanában került haza a külföldi egyetemekről, ahol már évek óta kóborolt. Kóborolt pedig azért, mert az öreg Deutsch, aki nem volt se doktor, se János, mint a fia, hanem becsületes Mór, irtózatosskandalumot csinált, midőn fia egy színészeányt akart oltárhoz vezetni. A fiú külföldre menekült apja borzasztó haragja elől, és csupán Münchenből merte megírni az öregnek, hogy véleménye szerint mindenki gazember, aki nem a szíve hajlama szerint nőszik; ő a maga részéről, ha valamikor nőszik fog, a szíve szavára hallgat. Lencius, a lélek alapelemeinek első magyarázója és professzor a heidelbergi egyetemen, köztudomás szerint immár harminc esztendeje egy cigány nővel él boldog családi életet, pedig a világhírű tudós azonkívül még a protestáns egyház lelkésze is. Dr. Deutsch János, ha cigány nővel lesz boldog, cigány nő lesz a felesége. Ezt a fiatal Deutsch írta az öreg-

nek, és a levelet az öreg Deutsch barátai és rokonai a vármegyei kaszinóban formálisan elégették. Évek múltak el, az öreg megbocsátott egyetlen fiának, hívta haza, de a doktor nem jött. Szikora, az uradalom igazgatója, a vatikáni könyvtárból ásta ki, midőn az öreg Deutsch már régen a gyönki kriptában aludta örök álmát.

Már tavasz óta lakta a kastély tornyát, amit hajdan parádéból építettek, és Szentgályn kívül senkivel sem barátkozott. A nyugalmazott lovaskapitány nagyon jóra való ember volt. Olyan flegmatikus volt, mint egy bölény, és szemhunyorítás nélkül hallgatta a fiatal Deutsch elmékedéseit, amelyekkel az új földesúr a vadászokat fűszerezte. A kapitány ellődözött a saját patronjait, majd társa patronjait, a szolgálány, aki velük volt, a roskadásig megterheltetett vaddal, récével, nyúllal, fogollyal, majd pipára gyújtott a penzionált hadfi, és főbólintással hallgatta a doktort.

A fiatal Deutschnak kedves témája volt a szocializmus. Szíve mélyéből szocialista volt, és budapesti tartózkodása alatt többször majd lecsukták, izgatás miatt.

– Ha az apám szegény ember lett volna, munkásvezér lennék. Az a legszebb pálya – szokta volt mondani, és a kapitány bólintgatott hozzá. Magában csendesesen bolondnak tartotta fiatal barátját. Egyszer mégis azt mondta neki:

– Meg kéne házasodni, vagy mi: akkor tán felhagyna az izgásgással, doktorkám!

– Én már sohasem vetem le eszméimet. Harmincéves vagyok, és mostanig még mindig csak azt láttam, hogy az emberiség rab-szolgátságban sínylődik, és rab minden fényes, igaz gondolat, mert nem férközhetik az emberekhez a társadalmi sötétség miatt.

Értette-e ezt a lovaskapitány? Nem tudni. Szeliden így szólt:

– Asszony nélkül üres az a nagy kastély, Jánoskám.

– Üres, üres, de mégiscsak jobb, mintha a szeszgyáros Glück leány ülne benne, vagy Grobovics Jaca, a milliomos sertéskepec leánya. De még jobb, hogy az itteni tönkrement dzsentrí urakkal nem barátkozom. Nemesi kisasszonyra sincs szükségem.

A lovaskapitány sértődötten köhintett. (Ehhez a témához értett.)

– Kicsinyli a dzsentrit, bácsikám? Talán valami baronesse-re pályáz?

Deutsch doktor erre úgy nevetett, hogy meg kellett neki állni a sötét erdei úton, ahová befordultak. Jó darabig nevetett, és aztán egy szót sem szólt. A kapitány magától is belátta, hogy felesleges volt kérdése, s így másról kezdtek beszélgetni. Lovakról, földekről, szarvasmarhákról.

– Nem is hinné a világ, hogy az apám minden gondossága mellett is milyen rossz gazda volt. A régi gazdasági számadásokat áttanulmányoztam, és kiszámítottam, hogy tíz év alatt húszezer forinttal kevesebbet jövedelmezett a birtok. Évenként nettó két-ezer forinttal kevesebb volt a bevétel.

A lovasnak nem tetszett a nettó szó.

– Különös, hogy a tudományok mellett a kereskedelmi ismereteket sem hanyagolta el, doktorkám – szólt a kapitány.

Az ifjabbik Deutsch nevetett:

– Mi zsidók voltunk. A bölcsőben tudunk már a nettóról és a bruttóról.

Kiértek az erdőből. Egy keresztútnál búcsúzott a lovas.

– Estére átjöhetne vacsorára.

– Átjövök, jó éjszakát! – felelt a doktor, és megindult jobbra.

– Jó reggelt! – kiáltott a kapitány, és balra ment, nyomában a suhanc a vadakkal.

Az augusztusi mezők felett hajnali pára lebegett. Az ég kelet felé tejszínű volt, de még az éj némasága lakott a mezőn. A doktor elgondolkozva ballagott a homokos országúton. Vagy talán nem is gondolt semmire, csak ment egyenesen, előre, hazafelé. Egyszerre mégis az jutott eszébe, hogy rendkívül unalmas, sivatag az élete... Külföldre kellene menni. A pápák élettörténete érdekesebb a gazdasági számadásoknál. A vatikáni könyvtárban talált egy könyvet, amelyben a világ legpikánsabb történelmi kalandjai voltak összegyűjtve. Deutsch doktor szerette a pikantériát, ha vonatkozással volt a históriára.

A hajnal rózsaujjaival szétépte a felhőket a keleti ég alján, mire a faluba ért, már egy veréb fürdőzött a porban. Az első ház-

ból pedig egy leány jött ki, és végiment az udvaron az eperfa felé. A tehénke az eperfához volt kötve, és az eperfa a palánk mellett terjesztette ki zöld lombjait. Deutsch doktor észrevétlenül megállt a deszkakerítés mellett, és a leányt nézte. Sugár, barna parasztlány volt, a lába azonban, mely térdig érő szoknyája alól kivillogott, olyan fehér volt, akár egy hercegnőé. A doktor figyelmét ez ébresztette fel, és apróra megnézte a leányt a kerítés mögül. Bevallotta magának, hogy nagyon szép lány. Minden mozdulata kerek volt és lágy. A doktornak régi meggyőződése az volt, hogy a nők nemsokára elsatnyulnak az úribb körökben, és a föld leányai, a porból születettek, átalakítják az emberiséget. Friss, acélos vérű gyermekeket szül a marokszedő leány, ha egy elvénuült famíliájú herceg nyoszolyájába kerül is.

A leány leült a tehénke mellé, és a tehénkét megsimogatva fejni kezdett.

– Jó reggelt, kisleány! – kiáltotta be a doktor a kerítésen.

A leány felnézett és elpirosodott.

– Né, a nagyságos úr – mormogta.

A doktor folytatta:

– Jókor keltél!

– Jókor kell a kastélyba a tej – felelt a lány.

– Hát te hordod nekem a tejet?

A lányka komolyan integetett a fejével.

– Én ám. Eddig nem tudta?

– Nem láttalak soha.

– Nem tehetek róla – felelt a kislány, és erősen fejni kezdett.

A poros falusi utcán nagy nyikorgással kinyílt valahol egy ajtó, a doktor tehát továbbment. Majd hirtelen megállt, körülnézett, és halkán bekiáltott az udvarra:

– Hogy hívnak, leányka?

– Terka.

Továbbment a doktor, és mosolygott. „Terka” – gondolta, és újra mosolygott. Egyszerre olyanfajta vidámságot érzett, mint az a veréb érezhet, amelyik bolondosan fürdőzik a reggeli porban. Kiáltani szeretett volna, pedig az imént még fáradt és unott volt.

Korán kelő parasztok tisztelettudóan köszöntötték. Deutsch doktor szeretett volna kérdezősködni tőlük Terkáról, de aztán mégsem tette. „Biztosan ő az első hölgy a faluban” – gondolta magában.

A kastélyhoz ért, de nem ment fel tornyába, hanem az udvaron maradt, az orgonabokrok közt, egy kis fehér padon. A kastélyban csak egy öreg gazdasszonyt tartott és valami kis inasfélét. Az apja halála óta árendás ül a birtokban, de csak tavaszig.

Ott ült az orgonabokrok között, és midőn a kiskaput hallotta nyikorogni, felugrott.

– Terka – kiáltotta –, gyer’ ide!

A leány ijedtében majd elejtette a tejesejét.

– Jaj, de rám ijesztett, úrfi! – mondta Terka, és a doktor észre sem vette, hogy nem nagyságos úrnak nevezte.

Megfogta a Terka kezét, és lángoló tekintetével a lány harmatos arcába mélyedt. De egy szót sem tudott szólni. Szokatlan felindulás fojtogatta a torkát, és a leány remegése megindította.

– Hány éves vagy? – kérdezte egyszerre.

– Nem tudom – motyogta Terka.

– Hány éves vagy? – azt kérde.

– Aratáskor múltam tizenöt; bocsásson úrfi...

Deutsch doktor eleresztette a leány kezét, a leány elfutott a kastély konyhája felé, ő pedig vérpiros arccal nézett utána. Felment a toronyba, és az ágyra vetette magát. Persze nem tudott elaludni, és a mindenféle gondolatok méhkasként zsongtak a fejében. Eszébe jutott egy Griffon nevű barátja, akivel Belgiumban ismerkedett meg. Griffon gépészmérnök volt, és egy francia nábobnak a fia, és mint kék zubbonyos munkás dolgozott egy belga gyárban. Griffont imádta a doktor. Ha valamit tett, mindig az jutott eszébe, hogy Griffon vajon hasonlóképpen cselekedett volna-e.

– Griffon elvenné Terkát – gondolta, és nagyon meleg lett a feje. – Bolondság! – kiáltotta hangosan, és az öreg gazdasszony belépett.

Csak délig aludt. Az augusztusi meleg fölébresztette. A sötét szobában valahol egy légy zúgott. A légy bolondos, helytelen

gondolatokat dongott a fülébe, amilyen gondolatok máskor eszébe sem jutottak volna. Például azt gondolta, hogy az öreg gazdasszonyt elküldi, és Terkát veszi helyébe gazdasszonynak. Terka akkor mindig a közelében lesz.

Hogy a gondolatait elűzze, könyvet vett le a polcra, és a félig fölnyitott zsalugáter mellett olvasni kezdett. A véletlen úgy akarta, hogy éppen Bebel Ferdinánd Frigyes művét, amely a nő viszonyát a szocializmusban tárgyalja, vegye kezébe. Bebel Frigyes igazabb tisztelője a nőknek a földkerekség eddig élt valamennyi gavallérjánál. Nem csuda tehát, ha a lelkes ifjú Deutsch elszégyellte magát iménti gondolataiért. „Szeretőmmé akartam tenni szegény ártatlan leányt, gyalázat. Feleségemmé teszem, ez illik múltamhoz és jellememhez. Legalább megtudják az itteniek, hogy ki vagyok én, az öreg Deutsch Mór fia.” Ezt gondolta, és erre nagyon büszke lett.

Az inasával elhívatta Terka apját, amint alkonyodni kezdett.

Terka apja talpig fehérben dicsérte az urat. Afféle ágrólszakadt zsellérember volt. Se öreg, se fiatal, se jó-, se rosszlelkű – amilyen a szegény zsellérember: egyszer imádkozik, máskor káromkodik. Szorongott benne a kérdés: ugyan mit akar vele az uraság?

A doktor leültette a Terka apját.

– Van kendnek egy lánya?

– Van.

– Feleségül szeretném venni.

A zsellér elvörösödött.

– Ejnye, nagyságos úr, de megszégyenít.

Deutsch doktor felugrott, és az ember vállára tette a kezét.

– Értse meg, Kapor Mihály, törvényes feleségnek akarom a lányát!

– Nem értem...

– A jegyző előtt, pap előtt megesküszöm vele.

– Nem értem...

– Menjen haza kend, küldje el a feleségét.

Az asszony jött, lóhalálában. Amint meglátta Deutsch doktort, letérdelt előtte, és a kezét csókolgatta.

– Egyetlen gyermekünk, nagyságos úr, hagyja meg nekünk Terkát.

A doktor ideges lett, és szerette volna, ha már túl van az egész dolgon. Annyit mondott tehát:

– Holnap öltöztesse fel a leányát a legszebb ruhájába, és aztán vigye a nótáriushoz. Ott leszek én is. Megesküszünk, aztán majd megértik a dolgot. Most pedig menjen haza, jóasszony.

Az asszony sírva futott haza. Deutsch doktor pedig befogatott, és a lovaskapitányhoz kocsizott. Roppant könnyűnek, szinte boldognak érezte magát. Hosszan és mélyen lélegzett a mezők levegőjéből.

– Griffon is így tett volna – mormogta magában, és végtelen meglepedést érzett.

Szentgály csóválta a fejét, mikor Deutsch doktor előadta neki a történeteket, és tanúzásra kérte esküvőjéhez.

Szentgálné, egy életvidor, barna kis asszony oly édesen kacagott, mintha a világon mulatságosabb dolgot még nem hallott volna.

– Pompás tréfái vannak, doktorlében – mondta Szentgálné.

Deutsch, a fiatal, elvörösödött:

– Asszonyom, nem tréfálok ilyen komoly dolgokban.

Szentgálné (az apja kamarás volt, a családjában hatszáz esztenés, mindig lenézte szíve mélyén Deutsch doktort), kegyetlenül nevetett.

– Hisz éppen az a mulatságos, hogy a vármegye minden kisasszonya halálra lesz sebezve.

A lovaskapitány vacsora után félrehívta a doktort, a kertbe sétálni, ott megkérdezte tőle:

– Tulajdonképpen milyen doktor vagy te?

– Doktor juris és doktor medicine.

– Én nem vagyok semmiféle doktor – felelt rejtelmesen a lovaskapitány –, de azért ott leszek holnap. (Két markos inasommal, meg egy csomó szíjjal, tette közzé gondolatban).

Ezzel is váltak el. Deutsch doktort hazavitte a kis kocsí, Szentgálné pedig egész éjszaka, még álmában is kacagott, és integette az urát.

– Te, Gyuri, ha elrontod ezt a tréfát, elválok tőled, és férjhez megyek Deutsch doktorhoz.

A lovaskapitány nem szólt, ám komolyabb volt, mint valaha.

Mikor másnap magas americsináján átment a kastélyba, megnyugvással tapasztalta, hogy az esküvői előkészületeknek semmi nyoma.

Deutsch doktor a tornyában ült, és mérgesen járt fel-alá. Mikor a lovas meglátta, előbb kacagott, aztán káromkodott.

– Elszökött a menyasszony. Éjjel, hajnalban eltűnt az anyja mellől, aki úgy vigyázott rá, mint a szemére. Búcsúlevelet is írt. Olvasd, itt van.

A lovaskapitány egy papirosfoszlányról a következő otromba, verébfej nagyságú betűkkel írott szavakat olvasta le:

Kedves Szüleim csúfá tettek tehát a faluban nem maradhatok világ gúnyára, a városba megyek szógálatot keresni. Csókolja és tiszteli Kapor Terka.

A kapitány felsóhajtott:

– Szegény kisleány! Egész életében számúzve lesz a szülőfalujából magának a szeszélyéből.

Deutsch doktor káromkodott:

– Becsületszavamra mondom, hogy el akartam venni a libát. Most már megyek én is innen. Valahol csak lelek a világban egy szegény leányt, aki nem szökik meg a gazdag fiatalember elől.

A lovaskapitány, sok év múlt el azóta, még mindig azon csodálkozik, hogy Deutsch doktor ma sem kapott feleséget.

Udvari bál

A kamarás háromszor kopog az aranybrokátú ajtón, és az ajtók varázsütésre felnyílnak: jön a császár és a kísérete; a zenekar az elrejtett karzaton az ifjabbik Strauss kis fekete pálcájának intésére valcerbe kezd.

Farsangi multságainkban áhítózva nézünk a császári Burg felé, ahol valami csudálatos és tündéri pompa lehetett a múlt héten, amikor az első udvari bál volt. Nekünk, egyszerű polgároknak, elérhetetlen magasságban libegnek a selyemuszályok és diplomatafrakkok. Amit hallunk: az tündérrege; aki közülünk udvari bálon volt, ragyogóbb elbeszélést mond Aladdin meséjénél.

Az idei udvari bálon valakik hiányoztak a főhercegnők közül. Stefánia és Erzsébet. A legbájosabb asszonyi pár, amit férfifő elképzelt. A komoly és méltóságteljes főhercegnők szertartásos ünnepélyességgel elillantak tova a daliás testőrtisztek karján, akik Mária Terézia királynő őfelsége uralkodása óta mesterien táncolnak, az elrejtett tánczene halovány dallama betölti az ünneplők termét, a diplomaták frakkjai a regényekből ismert titokzatossággal csillognak – és vajh' gondol-e arra valaki, hajdan és tavaly kik voltak e bálók királynői?

Odafönn az ormokon hidegebbek a szívek, mint a gunyhókban. A belga királyi lány, aki egykor a két birodalom királynője lehetett volna, férjhez ment egy grófhhoz, aki tán még polgárszámba se megy az udvarmesterek és kamarási tisztek előtt. A nagy kapuk, amelyeken Európa legrégebb királyi címere ragyog, becsukódtak az özvegyasszony mögött, és többé nem nyílnak föl az őrség

tisztessége mellett. A grófné, akitől a ceremóniák mestere elvette rangját, a kiskapun járt a Burgba, amíg volt ott valakije – a leánya. De meleg és érzelmekkel teli szívet hozott, amilyen szívek csak ritkán foglalnak helyet azon zöldes színű batárookban, amelyeknek közeledésére fegyverbe áll az őrség.

Most már nem fog a Burgba járni a grófné, mert nem lesz ott többé senkije. A leánya is elköltözik a Burgból, és a fő-ceremóniamester végtelen szomorúságára szintén nem egy vén királyhoz, hanem egy ifjú ulánus tiszthez, akinek még csak nem is szerencséje az, hogy hercegnek született – mert hercegnek is csak majoreszknak érdemes születni. A herceg pedig nem majoreszko – és királyleány lett a felesége.

Most jött a főceremóniás mester, és az írnokainak kiadta a rendeletet, hogy írják a pecsétes levelet, amelyben a királyleánytól elveszik rangját, főhercegi címét. Írták az írnokok a pecsétes levelet, meghallotta ezt az öreg király. Ráparancsolt az írnokokra:

– Hagyjátok abba az írást! Az én unokám az én vérem marad, akárkihez megy férjhez!

Így történt aztán, hogy míg Stefánia királyi hercegnőtől elvettek a rangját, addig Erzsébet, a leánya, megtartja rangját és címét, dacára, hogy „rangján aluli” házasságot köt. Amiből pedig nem az következik, hogy magyar grófhhoz férjhez menni nagyobb bűn, mint osztrák herceghez. Csak annyit bizonyít, hogy jó öreg királyunk nagyon szereti az unokáját, és megváltoztatja az évszázados törvényeket miatta.

Hogy pedig a hatalmas és megközelíthetetlen Burg körül a szerelem így jár-ke, annak nagyon örül egy szőke grófné, aki meg „rangján felül” ment férjhez. Bizonyosan nem jó szemmel nézték az egykori főhercegi leányok nevelőnőjét a magyar dámák. A grófné – kiből hercegné lett – fohászodik azoknak a boldogságáért, akik elhagyták a magosságot, mert szerettek.

Nagy játék

Élt egyszer egy vén pajkos.

Ne gondoljátok, hogy talán művész vagy költő volt a vén pajkos, amely foglalkozású embereknek nyolcvanesztendő korukban is pajkosnak és könnyelműnek kell lenni; a vén pajkos egykor főispán volt, amikor a felséges úr kegye a titkos tanácsosi méltóságra emelte. Tehát e nagy tekintélyű úrnak a pajkossága nem volt közönséges, habár külsőleg semmiben sem különbözött a korabeli idős gavalléroktól: monoklit hordott, és színes selyemmellényeket; kacér lakkcipője fölé hófehér kamáslit csatolt, és hogy kifogástalan redingote-ja tele volt vattával, ugyan kinek lehet ahhoz köze? Az öreg gavallérok mind egyformán öltözködnek, vagy pedig sehogy se öltözködnek. Egy nevezetes kegyelmes úr, aki a nyolcvanas évek végén tért meg őseihez, hetvenkettő júliusában csináltatta az utolsó redingote-ját; a komornyikja csak hosszas rábeszélés után tudta vasárnaponkint megborotválni, és öreg gazdasszonyát sohase mulasztotta el megkorholni, ha néhány napján csirkét ölt. De nem így Simonházy kegyelmes úr. Ő az életnek csupán kellemes oldalaival ismerkedett meg. Szerette a gyöngyöző bort, a pezsgő szerelmet és a vidám dalt. Történetünk idejében már annyira megöregedett, hogy csupán a játék tudta ingerelni. Vagyoni viszonyai azonban megrokkantak, és a kaszinói kártyapártiknak csupán lelkes nézője volt; a lóversenytéren a bukmékerek már nem köszöntek az öreg kegyelmes úrnak, aki hatalmas teleszkópjával, amin a lovak futását figyelte, a harminckrajcáros publikum előtt köztiszteletben állott. Ver-

seny után az ismerősei szívesen kocsiztatták meg a Stefánia úton; mikor pedig egy kitűnő fiatal gróf óriási vadászkocsit hozatott Angliából, a kegyelmes úr állandó helyet biztosított magának az emeletes járműn. Így élt, éldegélt a vén pajkos, és hosszú évek óta csupán az az egy gondolat járt a fejében, hogyan lehetne valamiképpen a játékon meggazdagodni. Csekély évi járadékát minden hónap negyedik napján hozta el fogadói szállására a levélhordó, és a vén pajkos aznap este sokkal izgatottabban leste a kaszinó játéktérképében a treffek és pikkek kalandos fordulatait, mint egyébkor. Ha Fortuna asszonyság kacéran rámosolygott, a kegyelmes úr vidáman csörgette zsebében a cifra játékpénzeket, és havannája füstjében meglátta ősi kastélyát, ahol a szorgalmas morvák keményítőt szárítanak. Ám a csalfa asszony mosolygása hamarabb eltűnt a borongós őszidői verőfénynél, és Simonházy György, egykori főispán és több kitűnő rendjelnek tulajdonosa, még a havanna szivarjával is adósa maradt a kaszinói komornyiknak. Elcsüggedve és megöregedve ment hajnalban szállására, és vénemberek betegségei: a köhögés és a köszvény a következő hónap negyedik napjáig gyötörték.

Egy őszi délelőttön – a kegyelmes úr az ágyban feküdt és a takarón egymagában makaózott – a fogadói szolga azzal köszöntött be a szobájába, hogy odalenn a portás fülkéjében türelmetlenül vár bebocsátásra a táviratkihordó, aki pénzt hozott.

A kegyelmes úr fagyos nyugalommal intett a kezével.

– Bocsássa hozzám – mondta, szemére csíptetve az üveget.

Amint a szolga becsukta maga mögött az ajtót, a kegyelmes úr fiatalos könnyedséggel ugrott ki ágyából. Magára kapta nagy virágú török köntösét, és arab papucsába bújtatta lábait; majd a falinaptárhoz lépett, és fejcsóválva vizsgálta a napok és hónapok e kegyetlen szívű mutatóját. A kalendárium szerint október tizedike volt, áldott emlékezetű Brigitta asszony névnapja, ám az apró, fekete pontocska, amivel a szokásos nevezetes napokat a kegyelmes úr megjelölte, csak a jövő hónap rubrikájában következett.

– Ez valami csoda – mormogta magában. – Ha a bérszolga nem hazudott...

A bérszolga igazmondó volt, mert a következő pillanatban az öreg és tekintélyes postaszolga, akire az állam a pénzüsszegek szállítását bízta, tiszteletteljes meghajtással a szobába lépett:

– Simonházy György őexc.-jának háromezer forint érkezett Simonházáról – így szólt, majd számolni kezdte a bankjegyeket az asztal lapjára.

A kegyelmes úr addig átfutotta a pénzt kísérő távirati blanketát:

„Morvával végleg elszámoltam, megmaradott összeget küldöm. Dr. Klein.”

Ez a doktor Klein ügyvédje volt a kegyelmes úrnak, akit azért bízott meg, nehogy a morvák, akik Simonházára beköltöztek, adósságai fejében még főispáni nyugdíját is lefoglalják. És íme, végül még a morvák fizetnek.

A kegyelmes úr meleg gondolatokkal környékezte a fiatal Klein ügyvédet, főként teljesen meghatotta az a figyelme, hogy távirati úton juttatta hozzá a tekintélyes pénzüsszeget. Az öreg postaszolga természetesen fejedelmi borraivalót kapott, és eltávozása után a vén pajkos esküvésre emelte jobb kezét, míg balját a bankjegycsomagra helyezte:

– Ezt nem kártyázom el – mormogta ünnepélyesen –, a hitelezőimnek dugom be vele a száját...

Képzeletében megjelent a sárga Steiner és a mosolygó arcú, de vérfagyasztó kegyetlenségű Monk uzsorás alakja. A divatárussegéd konfidens udvariasságait, ha számlájával ismét megjelenik, főúri göggel utasítja vissza, és nem mulasztja el megajándékozni a portást sem, akinek köszönését éjszakánként sohasem akarta észrevenni.

Így tervezgetett az öreg kegyelmes úr, míg a bankjegyeket krokodilusbőr tárcájában elrendezte. A tárcájának volt egy hatalmas rekesze száz és ezres bankjegyek számára. Most megtelt ez a rekesz is, mely máskor szerényen szokott rátapadni a tízesekre.

A kegyelmes úr kiváló gonddal felöltözködött, fényesen megébedelt, és estére énekes színházba ment. Ugyanakkor virágcsokrot küldött a színház egykori csillagának, aki régen személyes

ismerőse volt. A hervatag dáma azon estén meghatottan, csodálkozva, de sokat ígérőleg mosolygott a kegyelmes úr zsöllyeszéke felé; a vén gavallér sokáig tusakodott magában, vajon ne hívja-e meg estére a művésznőt – végre is azonban a józan ész döntött. „Nem fogom elprédálni ezt a talált pénzt – mormogta magában –, hiába mosolyog Katarina!” És szokása szerint a kaszinóba sétált, vacsoráját elkölteni.

Itt következik, szíves olvasó, az a pontja elbeszélésemnek, amit váratlan fordulathoz neveznek az élet bölcsei.

A kegyelmes úr megvacsorázott, majd szivarozva és unatkozva sétálgatott a kaszinó olvasótermében, ahol a nálánál fiatalabb öreg bácsik szundikáltak az újságok és revue-k mögött. A kegyelmes úr rettenetesen unatkozott itt, ahol máskor fél éjszakán át tanulmányozta a lófuttatási sporttal foglalkozó újságokat, amíg végre elhatározta magát arra, hogy a másnapi versenyben melyik lóra teszi föl tíz forintját vagy öt forintját. Most unatkozott itt. Fél szemmel már előbb észrevette, hogy a játékteremben nagy baccarat folyik. A kegyelmes úr sokáig küzdött magával, de végre győzött a szenvedély. Kipirult arccal lépett a játékterembe, és midőn leült a játékasztal mellé, oly izgatott volt, hogy monokliját alig tudta szemén tartani.

Minden játékos ember tudja, hogy a szerencse néha megbolondul. (Ez a körülmény szüli a játékszenvedélyt.) A szerencsének vannak napjai, néha csak fél órái, midőn szerencsésen melénk szegődik... A vén pajkos, midőn hajnal felé, remegő lábszárait nyújtóztatva, fölemelkedett a játékasztaltól, százötvenezer forintot nyert.

Roppant csatlakozna az, aki azt hinné, hogy Simonházy kegyelmes úr boldog volt. Fásult egykedvűséggel, felgyúrt kabátgallérral sétált hazafelé a nevezetes őszi hajnalon. Körülbelül huszonegy esztendeje volt ennyi pénze egy rakáson – de nem örült a pénznek. Több volt, mint amennyinek örülhetett volna. Mikor hazaért, az volt az első gondolata, hogy levelet ír az öccsének: Szüntessék be a havi segítséget. De aztán mást gondolt; előtte volt a fogadó címeres levélpapírosa, tolla önkéntelenül írni kezdte dr.

Klein ügyvédnek e sorokat: Mennyiért költöznének ki a morvák Simonházáról? Mikor megírta a levelet, bosszúsan összetépte: „Szamárság – gondolta –, keményítőgyárban úgyse lakhatnám öreg napjaimra!”

Lefeküdt, zavarosan aludt, kövér dámák és kövér királyok lejtettek előtte a kártyalapokról, és egy káró kilences éppen a fejére támaszkodott.

*

Mily szép volna, ha történetünket itt befejezhetnők! Az öreg kegyelmes úr boldogságban, nyugalomban és kényelemben tölti napjait, míg végre megtér őseihez... De nem így történt. A kegyelmes úr nem volt igazi kalandortermészet.

Másnap nagy kimerültséggel ébredt föl, és unottan fizette ki kissé fölszaporodott fogadói számláját. Nem izgatta a pénz. Azelőtt egy pár hónappal, ha százas bankó került a kezébe, szinte megcsókolta a kövér lányokat. Többé nem örült a pénznek – akárcsak régente, midőn gazdag volt, nem tudta a pénznek az értékét.

A pénznek költészetét csak a szegény ember ismeri.

Estére izgatottan várta a játékszemben, míg a játék elkezdődik. Most már unalomból játszott, és eszébe sem jutott, hogy a sok pénzt éppen úgy elveszítheti, amint nyerte.

Ismeritek azt a céda lányt, akit szerencse istennőjének hívunk? A céda cédább volt, mint valaha, és Simonházy György úr az utolsó garasig elvesztette pénzecskéjét. A havanna szivarral ismét adósa maradt a komornyiknak, és másnap sokkal élénkebben sétálgatott a szobájában, és elhatározta, hogy goromba levelet ír Klein doktornak, amiért meglegedett háromezer forinttal, mikor a morvák tán többet is fizettek volna.

A pákász halála

Egy vadász irataiból

Elmondom már egyszer, hogy halt meg Zsombik, a tuhai pákász.

Régebbi időben inkább voltak pákászok, mint mostanság. A pákászok, madarászok és vadászok nemes fajtája kihalófélben van. Elhagyott, vad területek alig vannak Magyarországon. A hajdan regényes tájakon zakatolva rohan keresztül a vonat, és a tiszai nádasok túlvilági csöndjét a gőzhajó kürtje veri föl. A fegyveres emberek, akik az országutakon, mezőkön, erdőkben kóvályognak, nem jó szemmel nézik a céltalan csavargókat, a nomád életet folytató elzüllött embereket. Hajdanában a pákász mindig valami különösebb okból választotta magányos foglalkozását a lápok között, nádasok rengetegében. Meghasonlott az emberekkel vagy önmagával, elment, hol nem háborgatta senki. Az egykori szegénylegények közül sokan húzódtak meg a lápok névtelen szigetein, az emberhangtalan magányosságban.

A tuhai pákásról sokáig csak annyit tudtunk, hogy van, de nem látta senki. Nyári napfényben néha gyenge füst szállt fel a nádas közepéről: az ismeretlen pákász tüzelt ott. Máskor, vadkacsalesen, rövid, tompa durranás hallatszott a lápból: a pákász vadászott az éjszakában.

Mondták, hogy a faluban élt egy asszony, akihez olykor látogatóba eljárt a pákász. Ruháját kimosatta, dohányját, puskaporát véle megvétette. Csontos, szigorú arcú parasztasszony volt, az ura nagyon régen meghalt, gyermeke nem volt. A falu végén lakott

egy kis viskóban, senkivel se barátkozott, senkit se szívelt. Élt magában, mint a csibor a víz fenekén.

Azon a nyáron, amelyikről mesélek, egy fiatal festőművész jött hozzánk Pestről. Eget meg vizet akart festeni. Fehér topánkát és szalmasárga ruhát hordott, de különben jóra való fiú volt. Délután a korcsmában kuglizgattunk, és jégbehűtött sörös palackokat nyert a győztes. Egyszer valaki szóba hozta a pákászt, aki oda-künn lakik a lápban. A festő mindjárt látni akarta.

– Oda festem a tó partjára, és horgot adok a kezébe – kiabált a festő, és lelkesedésében kilenc babát ütött.

Elhatároztuk, hogy másnap megkeressük a pákászt. Eddig senki se érdeklődött iránta, de a festő annyit regélt róla, hogy kis falunk nevezetességének kezdtük tekinteni a pákászt, mint a Mátyás királybeli romokat az erdőn.

A jegyző este elhívatta azt az asszonyt, aki a pákászra mosott. A festő különböző kérdéseket tett fel, és az asszony gyanakodva húzogatta homlokába kendőjét. Majd egyszerre megrázta a vállát:

– Egy mogorva vénember az, tekintetes úr, annyi az egész – szólt, és elment.

Másnap útra keltünk a láp felé. Hogy a kirándulást hasznosá is tegyük, puskát és kutyát vittünk magunkkal. Egy paraszt ajánlkozott, hogy bevezet a láp szívébe, ahol a pákászt sejtettük. A paraszt ismerte az utat, és a zsombékok között, az embernyi magas nádban biztosan haladt előre. Négyen voltunk, a festő lelkesen nézegette a lápi vizeket a nyári alkonyat fényében, mi, többiek, kedvetlenül tapostuk az ingadozó, nedves talajt, amelyből sáros, iszapos víz bugyborékol ki lépéseink nyomán. Szélcsendes alkonyat volt, az ingó nádas hallgatott, mintha halottat rejtegetne. Madár nem kiáltott, csak a messziségből, a láp széléről hallatszott elmosódva a békák esti beszélgetése. A festő – nyugtalan, ideges ember volt szegény – halkán és sebesen beszélt:

– Aki itt élhet, távol a világi zajtól, nagyon boldog ember lehet. Valami különös, nagy szerencséje lehet a sorsnak, ha valakinek olyan csendes, együgyű a lelke, hogy innen el nem kívánkozik.

Az ember a csöndességre, szabadságra és nyugodalmasságra született. Itt talán száz évig is el lehetne élni...

A paraszt – beszédes, sárga kis ember volt – felkapta a szót:

– Zsombik lehet valami százéves. A legöregebb emberek sem emlékeznek arra, hogy valamikor fiatalember lett volna Zsombik.

Sík vízhez értünk, amely vérvörös fényben, gyengén fodrozott. A víz közepén zöld sziget látszott. A szigetből magas, fehér füstszalag kanyargott felfelé.

– Amint látják, éppen itthon van Zsombik – mondá a paraszt, és teli tüdőből kezdett kiáltozni a sziget felé.

Sokáig kiáltozott, amíg egyszerre csónak közeledett a sziget felől. Csónak? Nem volt az csónak, csak egy kivájt faderék, amilyent ma már csak múzeumokban látni. A lélekvesztő nyílegyenes irányban, sebesen röpi a part felé a nádas sík vizén. Benne ült a pákász, és alig mozdítva a karját evezett. Kalapja nem volt Zsombiknak. Deres, hosszú haja a vállát verdeste. Napégette arca fekete volt és ráncos. Kuszált szakáll, mely összenőtt bajuszával, mellét verdeste. A festő lelkesen nézte az inges, mezítlábás vénembert. „Soha ilyen stúdiumot!” – mormogta, és szinte elnyelte a szemével az öreget, amint nyugodtan és nagy gyorsasággal közeledett lélekvesztőjén.

A paraszt vitte a szót, bár erre senki se kérte:

– Jó estét, Zsombik bácsi – kiáltotta –, látni akarták az urak, él-e még, hal-e már?

Az öregnek kevés foga maradt meg a régi időből. Selypítve felelt:

– Élek is, halok is. Most már visszamehetek? – kérdé, és bosszús mormogással nézte végig a társaságot. Majd kis gondolkodás után hozzátette: – Ha legalább dohányt hoztak volna!...

A festő belenyúlt a zsebébe, és egy maroknyi szivart adott az öregnek. A pákász fitymálva nézte a dohányrudacskákat, aztán gyanakodva kérdezte:

– No, hát itt vagyok, mit akarnak? A szigetre úgyse jöhetnek, csak egy ember fér el a ladikomban, meg én magam...

Elhatároztuk, hogy a festő megy át az öreggel a vízen, miután neki kenyere, hogy pákászkunyhót lásson. A festő beült a ladikba, az öreg megmozdította az evezőt, és a csónak, olyan gyorsan, mint ahogy jött, a sziget felé úszott.

A festő nem sokáig volt odaát. Vidám, szinte boldog arccal tért vissza. Hazafelé menet vígan füttyörészett és emlegette:

– Nem is tudtam, hogy ilyen trogloditok is vannak. Az öreg úgy él, mint egy vadember. A vadkacsát megnyúzza, mielőtt megsüti... A legdrágább dolog előtte a gyufa és a halászhorgai. Azt mondja, a forradalom óta tanulja a magányos életet. Akkor valami bajba került.

Senkit se érdekelt különösebben Zsombik. A tiszteletes ígérkezett, hogy megnézi a régi matrikulákat Zsombik születésének kipuhatolására. Aztán nem beszéltünk többet a dolgról. A festő másnapra odarendelte a parasztot a szállására. Korán reggel láttam, amint nagy fehér napernyővel és festőállvánnyal kifelé ment a faluból, a laphoz.

A festőt aztán egy hétig keveset láttuk. Egész nap künn volt a laphban. A jegyző szerzett neki valami rendesebb formájú csónakot, amin életveszély nélkül járhatott-kelhetett a lápi vizeken.

Egyszer azt mondta a festő, látogatnánk meg a szigeten. A képe nemsokára készen lesz, és most, hogy kevesebb a megfigyelni valója, borzasztóan unatkozik a vén pákász társaságában. Az öreg hallgatag, mint a csík, és búsul folytonosan.

Rögtön elhatároztuk, hogy kimegyünk a szigetre. Boros butéliákat és elemóziát pakoltunk a kis paraszt hátára, és délután megérkeztünk az elhagyott Robinson-szigetre a festő csónakján.

Ismeritek az ilyen lápi szigeteket? Olyan kövér, buja növényzet fedí, mintha a természet azt akarná megmutatni, hogy hajdanában milyen volt a földkerekség felszíne. A festő ingujjra vetkezve dolgozott napernyője alatt, és viharos kiáltozással fogadott. Zsombik a kunyhója sarkában ült, és komoran nézett maga elé. Barátságosabb volt, mint a minap. A köszönésünket nem fogadta, és tudomást sem látszott venni rólunk.

Nem sokat törődtünk a vénemberrel. A kis paraszt a földbe ásta a butéliákat, és a piros virágos abroszt kiterítette a fűre, előkészületeket téve az uzsonnához. A vízi levegő pompás étvágyat szül. Csakhamar nekiláttunk a falatozásnak, és a boros butéliák egymás után ürültek ki. Kínáltuk a pákászt is, de az se nem evett, se nem ivott. A kunyhó sarkában üldögélt, és mezítelen lábát oly figyelemmel nézegette, mintha azelőtt sohasem látta volna. Amilyen arányban a butéliák fogytak, olyan arányban növekedett a kedvünk. Leszállt az est, a holdvilág mint egy nagy aranytányér úszott a lápi vizek mélyén. A fiatal tiszteletesnek pompás tenorhangja volt. Csakhamar rágyújtott arra a nótára, amelyik a leg-híresebb volt a kollégiumban. Az első nótát követte a második, a másodikat a harmadik. A jegyző azt mondta egyszer:

– Jövőre az asszonyokat is kihozzuk. Hadd mulassák ki magukat.

Az indítvány köztetszéssel fogadtatott, és mindjárt megegyeztünk a multság napjára nézve.

A kis paraszt ezenközben titkon kezelte a borospalackokat, és egyszerre tántorogva közeledett a vén pákászhoz. A vállára csapott az öregnek, és mámoros hangon a fülébe kiáltotta:

– Mit búsul, kend, bátyó?

A pákász nem szólt semmit, csak meglódította a parasztot. A paraszt elbukott. Az öreg, fejét tenyerébe hajtva, rá se nézett a fűben hempergő emberre. Mogorva vén haramia ez a Zsombik, kár, hogy fel nem akasztották, gondoltuk magunkban, és tovább daloltunk.

Amint megállapodtunk, néhány nap múlva az asszonyokat is elhoztuk a szigetre. A cselédleányok nagy tüzet raktak, és a tiszteletes (híres gulyásszakács volt) fehér kötényben forgolódott a tűz körül. Estefelé tánkra perdült az egész társaság, és vigalmunk zajára a vadrucák megriadva menekültek el a máskor oly csendes laphvidékről.

Az első mulatságot követte a második. A falusi honoráciorok közt a szigeten való mulatozás divatosabb lett, mint a legutolsó

párizsi szalmakalap, amit tudvalevőleg mindig a falusiak kezdnek legelőször hordani.

A festő már rég elköltözött falunkból. Ám a mulatságok javában tartottak a szigeten. A cigányok itt muzsikáltak először azt a híres valcert, amit a számtartó jogász fia hozott Pestről.

Egyszer aztán, nyár vége felé, hírül hozták, hogy halottja van a szigetnek. Valaki megtalálta Zsombikot, a százesztendős pákászt, felkötve a sziget egyetlen fájára, egy törpefűzre. Az öreg megunta a dínomdánomot, amely körülötte folyt, amelyben soha részt nem vett. Eltűnt évtizedes magányossága, és a társaság megzavarta lelke nyugalalmát. Valaki azt mondta akkor, hogy a vén pákászt a civilizáció ölte meg. Ami lehet igaz is.

A következő nyáron már senki se kívánczolt mulatni járni a lápi szigetre.

A Fehér Farkas legendáiból

Mi is lehetne egyéb a Fehér Farkas, mint egy régi kis vendégfogadó, amelyik ósdi nevével és még ósdibb embereivel itten maradt a múlt időből?

A Fehér Farkas, amelyről mesélek, Budán volt, messzi Budán, ahová a telivér pesti ember talán sohasem téved. A Fehér Farkas lehetett volna valami vidéki városban vagy külföldön – Budapest nevezetes és ragyogó fogadói mellett senki se tudott volna róla. Ám a Fehér Farkas ragaszkodott budapesti mivoltához; mondhatni, az volt egyetlen büszkesége gazdájának, hogy ő budapesti fogadós – és semmi más. A Fehér Farkasra büszke nem lehetett.

A fogadó tán már a tatárjáráskor is ugyanazon a helyen volt, ahol mostanság van. De ha a tatárjárást nem is látta, falai között bizonyosan megfordultak azok a kopasz fejű törökök, akik hajdanában Budán uralkodtak – képzelhetik, milyen rozoga és vén volt a Fehér Farkas. A házak túléltek az embereket; olyan öreg embere nem volt Budának ezen a környékén, ahol pedig, mint általában Budán, nevezetesen öregemberek voltak, akik emlékeztek volna a Fehér Farkasra, másképpen, mint amilyen ő manapság. Ütött-kopott, viharvert és rongyos. A kapuja tárva-nyitva hívogatja a vendéget, és a kapu felett megfeketedett a festmény, amely a Fehér Farkast ábrázolta. Az udvara, mint a régi fogadóké, végtelennek látszik, és kocsiszínjében egy királyság szekerei, lovai elférnének. De tán az ivója még nagyobb. És sötétebb. A régi építőmesterek, mert az üveg és vasrostély drága volt, kicsinyke

ablakokat szerettek építeni. A Fehér Farkas építőmestere fősvényebb volt a többinél is. A világosság alig hogy beszüremlik az utcáról a nagy ivóba. Ide nem is a világosság kedvéért tértek be az emberek. De mostanában nem jönnek a bor kedvéért se. A Fehér Farkas fogadása megnyugszik a végzetben, és naphosszant mozdulatlanul üldögél az ivó sarkában, és se nem pipázik, se nem iszik, csak gondolkozik. Min gondolkozhat? Kívülről csak egy kopott ruházatú, deres szakállú öregember a Fehér Farkas fogadása. Magyaros ruházata se feltűnő, mert a régi iparosok is mind így öltözködnek. A szeme az szomorú és mérges, a csizmáját senki se keféli, könyökén a kabátot senki se foltozza, nyakkenőjét senki se köti meg kackiás csokorra – csak a bajusza hetyke: kipödri egy katonatükörből. Min gondolkozhatott naphosszant? Életről és örömről, halálról és mulandóságról? Az ivó sötét, és a napsugár nem járja; pók, ha beszótte magát hálójába, örömmel alussza ily helyen téli álmát. A fogadónál mindig tél volt. Tatárnak hívják a Fehér Farkas fogadását.

Egy téli este vendégei jöttek. Egész nap esett a hó, és még jobban betemette a Fehér Farkast, amely, régi házak szokásához híven, félig már úgylis a földbe süllyedt. A vendégek az ivón jöttek be, mert az egész fogadóban csupán csak ott égett egy búskomor lámpa, de az is csak azért, mert elvégre kell valamit tudtára adni az utasembernek, hogy jó helyen jár, itt a fogadó; a gazdának az ő gondolataihoz nemigen kellett világosság. Egy úriemberféle férfi és egy kalapos leányka voltak a vendégek. A férfi kis táskát cipelt a kezében, a leány egy piros kendős batyut. A férfi lecsapta a táskát a legelső asztalra, és szóltanul zökkent bele a legelső székbe. A leány a táska mellé dobta a batyut, és egy másik székbe vetette magát.

Egyikük se szólt egy hangot se. Tatár se. Ő csendesen üldögélt megszokott sarkában, és a tenyereit dörzsölgette egymáshoz; tán a szutykot dörzsölte róluk.

A férfi egyszerre felkapta a fejét, és körülnézett.

– Hej! Ez az a híres Fehér Farkas?

Tatár ezt már nem hagyhatja szó nélkül. Fölemelkedett és közeledett:

– Ez volna – dünnyögte.

A férfi megint elhallgatott, és Tatár most már szemügyre vette vendégeit.

Szegény embernek a szerencséje is szegény. A Fehér Farkas vendégei nemigen lehettek valami magas uraságok. A férfinak volt valami galléros felöltője, de béleletlen, pedig javában tél volt odakünn, de a leánynak csak egy nagy kendője volt. A férfi lehetett valami ötvenéves, kis alakú, barna szakállú és sovány. A szegénységet el lehet rejtteni, ha a cipőn vagy a kabáton jelentkezik, de a szakáll mindjárt kibeszéli. Szegény embernek búsabb a szakállja a vízmosás bozontos fűzfájánál. A jövevényé még a szegény szakállak között is koldus volt. Tatár mustrálta a vendégeit. A lány fiatal volt, fekete és csúnya. Olyan csúnya, ami néha szép is: ha jó a ruhája, rendesen eszik, alszik, pihen. Most csak a szeme volt szép. Az ragyogott. Könnytől vagy haragtól-e? Tatár bizony azt nem nézte. „Ugyan honnan verhetted hozzám a nyomorúság ezeket az árvákat?” – mormogta magában, és szelíden kérdezte:

– Szoba tetszik?

– Az – felelt a férfi. – Van?

– Van. Nyolc. A kilencedikben magam lakom, a többiben az egerek. Ha nem félnek az egértől...

A lány erre mosolyogni kezdett.

– Nem vagyunk mi olyan féltősek.

Tatár erre bátorságot vett magának, és letelepedett a hosszú asztal végére. A két könyökére hajtotta a fejét, és ő is hallgatásba merült. A lány a batyuja csücskével játszott, és az asztal lapjára nézett. Néha fölemelte a tekintetét, és addig nézett a szemközt ülő férfire, amíg csillogni kezdett a szeme. Aztán újra az asztal lapjára fordította a tekintetét. A férfi mozdulatlanul ült helyén. Mintha nem is a Fehér Farkasban lett volna, hanem isten tudja, hol, hová a gondolatai vitték.

Tatár elunta a hallgatást:

– Legalább azt mondják meg, honnan jönnek? – kérdezte egyszerre hangosan, miután azon számtalan kérdésére, amelyeket eddig gondolatban intézett vendégeihez, feleletet nem kapott.

A férfi felrezzent.

– Pestrül, urambátyám – mormogta. – Nem is hiszi, hogy milyen hosszú az út Pesttől Fehér Farkasig... Valamikor régen, fiatalkoromban, voltam itt. Akkoriban falusi emberek mulatoztak itt, tele volt az udvar szekérrel. Járnak-e még ide a falusiak?

A fogadós integetett a fejével, a kezével:

– Járnak, járnak, de csak ritkán... Hát mért jöttek el Pestrül? Ugye komisz város Pest? Valami bajban vannak? Nekem szólhatnak. Én már öregember vagyok, nem törődöm semmivel.

A lány egyszerre megszólalt:

– Menjünk aludni. Álmos vagyok, András.

– Hát menjünk – mormogta a férfi.

– Hát menjünk – sóhajtotta Tatár.

Bezárta az ivó ajtaját, és a lámpással előrement. Az udvaron lassan botorkált, és biztatólag beszélt hátrafelé:

– Van ám egy öreg szolgálóm, de az a tyúkokkal fekszik. Reggel azonban talpon lesz. Csak kiáltsák, hogy Rozál, ha víz kell vagy egyéb kell. Régente, míg a falusi urak betértek a Farkasba egy pohár borra, Rozál is fiatalabb volt, és nem volt olyan álomszuszék.

Egy ajtót nyitott föl Tatár, aztán szorgoskodva gyűjtötte meg a gyertyát, és a rongyos szőnyeget az ágy elé igazította. Mikor ezt elvégezte, meglegedetten dörögte:

– Ugye nem is olyan rossz szoba?

– Nem bizony – kiáltott vígan a lány, és körülnézett.

– Akkor hát jó éjszakát – mondá Tatár, és aztán kiment.

De mindjárt visszajött. Csak a fejét dugta be:

– Aztán, ha van pisztolyuk, adják ide. Nehogy valami bolondot csináljanak.

– Nincs nekünk pisztolyunk. Aludjon nyugodtan, öreg – szólta a férfi, és Tatár így elkocogott.

Mikor egyedül maradtak, akkor a lány nagyot sóhajtott:

– Hát van megint lakásunk holnapig.

– Pszt! Nem hallgatsz! Még meghallja, és kidob. Csak arra vigyázz, hogy korán ébredjünk, hamarabb, mint a fogadós – dörögte a férfi; ezzel aztán el is hallgatott végképp.

A gyertyát eloltották, és bizony csak az hallotta, aki mindenütt jelen van, hogy a lány keservesen sírt álmában, a férfi pedig nehezen sóhajtozott, mintha lidérc ült volna mellén.

*

A téli hajnal sötét, és ha a kakasok nem jelentenék közeledését, talán sohase virradna meg az éjszakából. Előbb a lány ébredt föl. Hallgatózott, és kimeresztett szemmel bámult bele a sötétségbe. A férfi a másik ágyban szabályosan és nyugodtan lélegzett.

A lánynak akkor eszébe jutott, hogy jó volna, ha a sötétségből sohase lenne virradat, és örökké itt lehetnének a Fehér Farkas udvari szobácskájában, úgy, amint most vannak, a kedvesével együtt. A férfi tavaly télen még bundában járt, de azóta becsukták, mert valami bajba keveredett a hivatalában, éppen a bunda miatt. Hová mehetne a börtönviselt ember, ha máshová nem, mint az örökös bujdosásba?... Abban az időben nagyon boldogok voltak, és ő nagyon szép volt. De a férfinak pénzt adtak a kezébe: vigye a postára, és küldje el annak, akinek jár. A pénzt aztán elköltötték, de hát ki gondolta volna, hogy olyan nagy baj lesz belőle. Nagy baj lett belőle, és míg a férfi a börtönben ült, a lány varrogott, a törvényszék körül csavargott, és így megcsúnyult. Azóta nem is szereti már a férfi. De mégse hagyhatja el a szegényt, mikor mindenki, az egész világ elhagyta... Ezért szereti, jobban. És nem is rossz így, együtt csavarogni lakástalanul, szenvedve és ide-oda ténferegve.

A férfi ebben a pillanatban fölébredt, és valahol egy kakas kukorékolt.

– Irma – kiáltotta tompa hangon a férfi. – Ébredj! Mennünk kell innen.

– Ébren vagyok – felelt a lány, és dideregve kezdett öltözködni.

Gyertyát nem mertek gyűjtani, a sötétben öltözködtek. A férfi egyre dörögött. „A kapu be van zárva. Hogy fogunk innen kijutni?” De azért serényen öltözött a sötétségben, néha halkán káromkodott, és az ablakon át leste, vajon nincs-e még túlságosan reggel. Sötét volt odakívül, és szakadt a hó.

– Készen vagy, Irma? – kérdezte egyszerre a férfi.

– Készen vagyok. Mehetünk.

Lassan kinyitották az ajtót. A batyut és táskát gondosan cipelték, és óvatosan léptek ki a szobából. Az udvaron keresztülmentek, és a kapu nyitva volt.

– Hála Istennek! – mormogta örömpesve a lány.

– Hála Istennek! – sóhajtott a férfi, és mert a kapu nyitva volt, boldogan, minden nyomorúságukat feledve, siettek ki az utcára. Alakjukat csakhamar elnyelte a hajnali sötétség és az ismeretlenség.

*

Tatár, akár hiszik, akár nem, megálmodta ezt a dolgot, és csöppet se csodálkozott, mikor vendégei reggelre eltűntek. A Fehér Farkasnak már csak ilyen vendégei vannak. „Bizonyosan valami elszegényedett úr volt az árva, aki hajdanában itt sokat mulatott” – mormogta Tatár, és tovább gondolkozott.

Toldi Miklós házassága

Anjou Lajos király,
Toldi téged kíván,
Aranyos vefélynek,
Dali czimeresnek,
Ő esküvőjének
Fölséges díszének.
(*Régi magyar énekből*)

Mint a bíborfényes felhők mögé rejtőző alkonyuló nap visszanez az immár homályba boruló tájra; mint a hősök alakja, melyekkel gyermekkori olvasmányainkban ismerkedtünk meg, hogy későbbi éveinkben, felnőttkorunkban újra eszünkbe jussanak, Nagy Lajos magyar király alakja úgy tűnik fel nékem, mintha gyermekkorom hősei közé tartozott volna ő, mintha egy régi, aranyfelhős alkonyatnak a bíboros napja volna.

A magyar történelemnek legpompázatosabb kora az Anjou-királyok uralkodásához fűződik. Róbert Károly király, majd fia: Lajos, akit a *Nagy* melléknévvel illettek a kor történetírói, megismertették a magyar urakat a fényes lovagi játékokkal, a pompával és fénnel, és a vitézi dicsőséggel is. Nem elpuhult kor volt ez, mint ama francia királyok kora, akik azzal töltötték uralkodásukat, hogy a hiú pompát és a hiúsággal együtt járó romlottságot nemzetükbe ojtották; az Anjou-királyok pompázatos ideje tele van harci dicsőséggel és férfias erővel. A királyok skarlát palást-

ban jártak, de a buzogányt és a kardot éppen olyan erővel forgatták, mint a bivalybőr ruhás egyszerű vitéz.

Lajos király uralkodásának legfényesebb ideje az olaszországi hadjárat dátuma, midőn a magyar király nagy és fényes hadsereggel elindult Nápolyba, hogy öccsének, Endrének, a nápolyi királynak meggyilkolását megbosszulja.

*

Ifjú olvasóim bizonyosan ismerik Arany Jánosnak Toldi Miklósról írott énekét.

Toldi Miklós korának legnevezetesebb hőse volt, és elkísérte a királyt olaszországi hadjáratába.

Csupa dicsőség volt ez az olaszországi hadjárat. Az ellenségek sorban meghódoltak, és a király diadalmenetben vonult Nápoly felé.

Toldi Miklós, aki akkor még deli fiatalember volt, a király testőrségében szolgált. Háromszáz válogatott vitézből állt a király testőrsége, s Toldi volt a testőrség kapitánya. Vörös skarlát ruhát aranyhímzéssel teleszórva, fehér kócsagtollas sisakot és aransarkantyúkat saruikon viseltek Lajos testőrei. Midőn Nápolyba érkeztek, forró júniusi nap volt. A király testőrsége élén lovagolva vonult be a városba. Toldi Miklós a király mögött lovagolt. Talán ekkor történhetett, hogy egy zsalugáteres ablak mellől észrevette a deli vitézt Ventosta grófnő. Ez a grófnő fiatal özvegyasszony volt, és már hosszú évek óta búsult elhalt férje után. Éjjel-nappal sírt, és imádkozott a megboldogult lelki üdvéért. Ventosta gróf vitézi párbajban esett el. Ellenfele egy brindisi nemes volt, Comte Pandoli, akinek ereje és ügyessége olyan volt, hogy Nápoly és Apulia legkiválóbb vitézei hiába mérköztek vele.

Comte Pandoli legyőzhetetlen volt. Azon kornak szokása szerint az elesett Ventosta gróf rokonai és az özvegy fivérei bosszút akartak állni a meggyilkoltért. Ám Comte Pandoli sorra leverte őket, s az özvegynek még csak az az elégtétele sem lehetett meg, hogy férjének gyilkosa épp oly halált szenvedett, mint férje.

A magyar sereg Nápolyba érkezvén, egymást érték a mulatságok és a lovagi játékok. Toldi Miklós minden lovagi játékban dicsőséget szerzett a magyar névnek. A vele mérkőző olasz és egyéb idegen nemeseket és lovagokat sorba legyőzte, és a királynak nagy öröme vala az ő vitéz katonájában.

Egy napon, amint Toldi odahaza ülne szállásán, kopogtatás hallatszott ajtaján, és egy mély gyászba öltözött előkelő nemes hölgy lépett be szobaleányától kísérve.

– Kegyed az a híres Toldi Miklós? – kérde a nemes hölgy.

Toldi összeütötte a sarkantyúját, s így felelt:

– Igen, Toldi Miklós a nevem, s Lajos királynak vagyok a hadnagya.

A gyászba öltözött hölgy ekkor elbeszélte Toldinak, hogy él egy lovag Brindisiben, neve Comte Pandoli, aki már Olaszország valamennyi bajvívóját legyőzte. Rettenetes dárdája sok nemes ifjú életét oltotta ki. Kioltotta életét az ő drága férjének is. Miután Nápolyban és Apuliában nem akad bajvívó, aki Comte Pandolival megmérkőzhetnék, kéri a magyar vitézt, hogy bosszulja meg férje halálát. Ő hajlandó kétszáz aranyforintot fizetni Toldinak, ha Comte Pandolit legyőzi.

Toldi Miklós ekkor így szólt:

– Meglehet, asszonyom, hogy a nápolyi lovagok csak aranyforintért húzzák ki kardjukat a hüvelyből, de nálunk odahaza Visegrádon egy szál virágért ragadnak dárdát a lovagok. Ha egy szál virág lesz jutalmam, Comte Pandolit mérkőzésre hívom fel harsonások által ma alkonyattal, midőn a lovagi játékok a mezőn véget érnek.

A nemes hölgy meghiúsításában egy szót sem tudott felelni, csak megszorította nemes Toldi kezét, azután, mielőtt megnevezte volna magát, eltávozott.

Úgy történt, mint Toldi ígérte.

Alkonyattal a Nápoly alatt elterülő mezőségen, hol a lovagi játékok lefolyni szoktak, a harsonások a világ mind a négy tája felé kihirdették, hogy Toldi Miklós, a magyar vitéz, mérkőzésre szólítja Comte Pandolit, a brindisi lovagot.

Harmadnapra jelentkezett Comte Pandoli.

A mérkőzésnél ott volt Lajos magyar király és az egész Nápoly és Apuliának minden valamirevaló lovagja. Toldi háromszor terítette földre a legyőzhetetlennek hitt brindisit, aki már harmadszor a mezőről felkelni többé már nem tudott. A nápolyi nép, amely a mezőséget ellepte, tapsolt bámulatában, a lovagok pedig sorra üdvözölték Toldi Miklóst. A lovagok során egy gyászba öltözött nő tört keresztül. A lovagok tisztelettel nyitottak utat a hölgynek, aki egy szál fehér rózsát nyújtott a győztes magyar felé. Toldi elfogadta a rózsát, és megcsókolta azt a kezét, amely felé nyújtotta.

A hölgynek ott pihent keze a magyar vitéz kezében. A vitéz Toldi ekkor remegő hangon így szólt:

– Ha szabad ez a drága kéz, akkor életem legboldogabb percének mondanám azt, midőn e kezét a magaménak nevezném!

A hölgy így felelt:

– A kéz szabad, s legyen ezentúl kegyedé, vitéz idegen, ki férjem halálát megbosszulta.

A lovagok tapsoltak, Toldi pedig kézen vezetve a hölgyet, a király sátora felé tartott, hol bemutatván választottját, vőfélyének kérte fel a királyt esküvőjéhez.

A király elfogadta a tisztséget, és gazdag ajándékokkal halmozta el a jegyespárt. Toldi ezentúl Nápolyban maradt, ahol késő öregségben, boldogságban eltöltött hosszú élet után érte őt a halál.

Falusi kislány Pesten

Hogy ott kezdjük, ahol minden történet kezdődik: Heléna szerelmes volt.

Ez bizonyos volt, mindenki tudta Helénről, mert Helén magában lakott, senkit se ismert; hogy apja, anyja elhalt, a házból ki se mozdult.

Szép legény volt, akit Helén szeretett, aki egy estve megérkezett.

Éppen egy alkonyattal. A kis vén katlan beszélgetett a sarokban. Helén a díványon feküdt és ábrándozott. A kapun zörgettek, és ő bejött. Egyszerre a küszöbön állt, és Helénre mosolygott.

A kis katlan egyszerre abbahagyta a duruzsolást, mert a borszesz éppen kiégett alatta. Heléna vőlegénye felé ment, és megszorította a kezét.

– Ül le – mondta Heléna, és nagyot lélegzett. – Végre eljöttél.

A férfi leült, és mindig Helénre nézett s mosolygott.

– Különös, ugye, hogy itt vagyok – mondta. – Azt hitted, hogy már sose látsz többet. De én mindig rád gondoltam, gondolatban folyvást veled voltam. És te gondoltál-e reám?

– Mindig – felelt tompa hangon Helén.

– Reggel is, estve is? Ahogy én? Ha örömöm volt, veled megsztani szerettem volna; ha bánatom volt, a te kezed simogatását óhajtottam. Most nagyon boldog vagyok, hogy láthatlak.

Helén leült a férfi mellé, és megfogta a kezét.

– Nem csaltalak meg – szólt a férfi.

– Tudom.

- Egy percig se gondoltam másra.
- Tudom.
- És te?

Helén mosolygott:

- Én? Hát van valaki, akit én szeretni tudnék rajtad kívül?

Megölelték és megcsókolták egymást.

Még egy óra hosszáig beszélgettek, a férfi ekkor vette a kalapját, és búcsúzott. Még estve elutazott, hogy egy hét múlva visszajöjjön, és magával vigye Helént.

A kis katlan egy hétig beszélgetett mindenfélét Helénával. Annyi mindent, hogy már nem is várta vissza a férfit, mert Helén boszorkány volt, tudta, hogy soha többé nem fog visszajönni. Ő elment, és Helént, esküjét és szerelmét elfelejtette. Elfelejtette akkor, midőn megesküdött, hogy visszajön.

A hét elmúlt, és tőle semmi hír nem jött. Így nem jött ő maga sem. Helén egy éjszakán át gondolkozott azon, hogy utána menjen-e. Neki esküdött, őt szerette, ez a férfi az övé. Reggel felvette hosszú köpenyegét, kis kalapját a kontyára tűzte, és elindult. A házat bezárta maga után. Ide többé úgyse jön vissza. Elbúcsúzott a bútoroktól, a színehagyott szenteltvíztartótól, a megkékült ripszkanapétól és az öreg pianínótól. A zenélő óra éppen tizet ütött a falon, és indulót kezdett játszani most is, mint annyi esztendő óta mindig ilyenkor. Ám máskor sose ment el innen senki (kivéve talán a Helén édesapját: János bácsit, aki honvédtársához, Nyegrinihez szokott ellátogatni), most azonban elmegy Heléna, hogy soha többé vissza ne jöjjön.

Elhagyta a házat. Vajon mit gondolt magában boldogult János bácsi a dombtetőn, ahol a többi Jánosok között feküdt? Helén a nagyváros felé utazott, ahol vőlegényét vélte megtalálni.

*

A nagyvárosban Heléna ismeretlen utcákon, ismeretlen házak alatt bolyongott, és csupa idegen arcok néztek rá. Oly árvának érezte magát, mint még soha eddig. A szíve elszorult, és káprázó

szemmel nézett előre. Sokszor vélt látni a vőlegényéhez hasonló alakot, amikor meggyorsította a lépéseit, és csak később vette észre, hogy idegen embert követ. Egyszer a Duna felé is eltévedt, egy hídon sokáig állott, és a vízbe nézett. A víz látása sok mindenféle gondolatot ébresztett fel benne, halálról és elmúlásról. Végül látni kezdett, meggyorsította lépéseit, amint elment a hídról.

Negyednap végre azt hitte, megtalálta azt, akit keresett. Az utcán jött, éppen szembe véle, Heléna csaknem felsikoltott. A szívére szorította a kezét, és a falnak támaszkodott szédülésében.

– Szerelmes édes Lajosom – rebegette ajka, és könnyek szivárogtak szeméből.

A férfi csodálkozva nézett, és kérdezte:

- Kisasszony, mi baja?

Helén megriadtan egyenesedett ki. Nem ő volt. Türelmetlenül dadogta:

– Bocsánat, nem ön az, akit keresek, megzavart ez a sok ember. Menni kezdett, de még egyszer visszanézett.

– Éppen olyan, mint ő – mormogta kedvtelve.

Tovább-tovább ment, ahogy egy falusi kisleány bolyonghat az ismeretlen nagy Pesten! Sohasem tudta, hol és merre jár, tudakozódni pedig nem mert. Az emberek mind olyan különösen néztek rá, mintha kérdezősködnének a tekintetükkel: „Mi baja? Mi baja?” De némelyek nevettek és csúfondárosan vigyorogtak rá. A házak is – némelyiket már ismerte bolyongásából, és ismerősként üdvözölte –, a házak is kérdezve néztek rá számtalan szemükkel: „Hová megy? Hová megy?” A házak nem beszéltek, mint az emberek. A falusi kisleány pedig csak sietett előre. Néha nagy utcákat látott, amelyek felett szürke volt a levegő, és a szürkeségben elvesztek a nagy paloták ormai. A kocsik itt sebesen ügettek, és a lovas rendőr elmélázva ült lován. Milyen becsületes képe van annak a lovas rendőrnek! És úgy néz ki, mint Göncöl, a ligetalji csósz, aki rozsdás mordélyából szüretkor löni szokott, és néha megállott a ház mellett, és a rózsaszínű léckerítésre könnyökölve nagyokat hazudott Kossuth apánkról...

– Kérem, nem tudja, hol lakik Nagy Lajos?

A rendőr mereven nézett rá:
– Mi tetszik? – kérdezte megfontolt hangon.
– Nagy Lajost keresem, a vőlegényemet! A mi szomszédunknak volt a fia, és Pestre jött, hogy majd tanul, s aztán értem jön. Hol lakik, kérem?

Heléna a karjaival is integetett. Az emberek megálltak körülötte, és különösen néztek rá. A rendőr főlegyenesedett a lovon, és fürkészőleg körülnézett az utcán. Egyszerre intett valakinek. Heléna látta, hogy egy sárga kabátos ember az illető, és közeledik az utca túlsó oldaláról. A sárga kabátosnak olyan szúrós szeme volt, hogy alig lehetett még messziről is kiállani a tekintetét.

– Jön a detektív – mondták a körülállók.

Helén most már menni szeretett volna, de a körülállók nem engedték.

– Várjon, kisasszony, mindjárt...

Helén felsikoltott:

– Eresszen, a vőlegényemet akarom!

– Hisz éppen jön – mondták, a sárga kabátosra mutatva.

Helén irtózva takarta el az arcát.

– Nem ő az, nem ő az! – kiáltotta. Érezte, hogy a sárga kabátos megfogja a karját, és hallotta a hangját:

– Jöjjön, kisasszony, menjünk.

– Úgy, úgy – mondták –, menjen.

Mindenki azt mondta:

– Úgy, úgy, csak menjen.

Hát ő, szegény, ment.

Egy vénasszony rikácsolva felkiáltott a tömegben:

– A gaz férfiak elvették az eszét szegény lánynak! Az ördög vi-
gye el a férfiakat!

Az asszony vén volt, és azért káromkodott így.

Egy kis gyertya kialszik

Szép, szomorú útitársam, az álmatlan bánat egy estén utolért, pedig azt hittem, hogy az utolsó állomáson elváltunk egymástól. Lassan jött, lábujjhegyen, mint a csendes nyugoti szél az erdő felől.

Halottam volt, aki szépen halt meg.

Nem szükséges, hogy az egész királyság sírjon, nem szükséges, hogy vihar legyen a szép halálhoz. Elég, ha a szél halkan do-
rombol a kémények körül – szinte csak sóhajtson –, és legyen az égboltozat tiszta és csillagsugaras; elég, ha egyetlen szív reszket meg a fájdalomtól a sötét szobában, és egyetlen ajak rebeg Isten-
hozzádot: így is meg lehet szépen halni. Ahogy a daru hal meg az erdőszélen, vagy ahogy a madarak halnak meg mind. Hová lesznek a kis és nagy madarak hullái? Dermesztő téli fagyok után kel-
lene, hogy ezer meg ezer kis csontváz fedje be az olvadó mezőket. A madarak elröpülnek a földi élet szférájából ismeretlenül, látha-
tatlanul. Így szép meghalni. A kis halott, akinek képét, útitársam, az álmatlan bánat elém hozta, úgy halt meg, mint a szél az erdőn.

Bombay Zsigmond Garibaldinak hívták, az első két nevet édes szülőapjától örökölvén, míg az utolsót szintén az apjától kapta, emlékeül az olasz generálisnak. A harcias név mögött pedig egy kis halovány fiúcska rejtőzött, akit Kupecnek hívtott az ő egész kis világa.

A gyermekek néha különös módon jutnak nevekhez. Hogy Bombay Zsigmond Garibaldit mért hívták Kupecnek, azt igazán nem lehetett volna kinyomozni kis életének hatodik és utolsó esz-

tendjében. Tehát ő meghalt, valami olyan betegségben, aminőben a kisgyermekek szoktak meghalni, amely nem ragályos, nem népszerű, nem ritka. Elhervadt, mint egy gallyacská; egy nagy, terebélyes fának utolsó hajtása; ő volt az utolsó Bombay. Vajon tudta-e, hogy hétszáz esztendő száll vele sírba, hétszáz küzdelmes, gyönyörű, mindig ünnepélyes esztendő, amelyet a Bombayak fegyverben vagy szépasszony karjaiban, vagy fehér és zöld asztal mellett, de sohasem unatkozva eltöltöttek? Kupec ezt nemigen tudta, de antul jobban a nevelő úr, aki mint egyetlen barát ott állott a kis Bombay mellett, midőn megtért őseihez.

Az orvos éppen akkor ment el – éjfélre járt –, az ápolónő a szomszéd szobában aludt. A nevelő, egy sovány arcú és égő fekete szemű fiatal pap Vergiliust olvasta az elhomályosított lámpa mellett. Merőben önkéntelen volt az, hogy egyszerre föltekintett, és a csöndesen fekvő kis betegre esett tekintete. A kisfiúnak éppen olyan fehér volt az arca, mint a selyempárna, amin feküdt. Az ajkát e pillanatban kinyitotta, s többet be sem zárta. A fiatal pap előrehajolt.

– Hogy érzi magát, kedves kis barátom? – kérdezte.

Az utolsó Bombay talán még akart udvariasan felelni:

– Köszönöm, nevelő úr, jól... – De már nem tudta kimondani, mert éppen meghalt.

Mire a kis Bombay gyámja megérkezett, akkor az orvosok – hárman is jöttek az alsó szobákból, ahol kártyázgatva virrasztottak már négy napja, mert a kisfiú azóta haldoklott – éppen azzal voltak elfoglalva, hogy kifüstöljék a betegszobát. Az ápolónő, akit a budai Vöröskereszt Kórházból hoztak a kis beteg mellé, kötelességszerűleg szomorú volt, és szemlét tartott a fehérnemű felett. Minden darabbal el akart számolni, amely a kezén keresztülment. Csak a nevelő ült az ágy közelében, és összefonva sovány kezét, mély kétségbeeséssel bámult az utolsó Bombay lassan elváltozó arcára.

– Itt hagyott, kedves kis barátom, és nem gondolt arra, hogy ezentúl mi lesz velem. Jó kosztom, jó fizetésem, sok szabad, tanulásra való időm volt maga mellett, mert maga jó, szelíd, ko-

moly kisfiú volt... Mi lesz velem? – mondta a nevelő szomorú tekintete.

A vén inas, aki a kis Bombay gyámját értesítette a bekövetkezett halálról, hátul, az ajtó mellett nagyon dörzsölte a szemét. Ő is azt hitte, hogy a Bombay-házban fog megöregedni.

A gyám – potrohos excellenciás úr volt, hálóingben és kopasz feje miatt kis fekete selyemsapkában – félősen tapogatta meg bütykös mutatóujjával a kis halott homlokát.

– Máris hideg – mormogta elcsodálkozva.

Aztán fáradtan, mint aki súlyos kötelességet ró le, az orvoshoz fordult:

– Nem lehetett megmenteni?

A fővárosi professzor, aki itt időzése minden napjáért ötszáz pengőt számított föl, kimérten felelt:

– Természetesnek találja, kegyelmes úr, hogy mindent elkövettünk. Az életerőnek teljes hiánya jelentkezett kis betegünknel. A tudományt e ponton már az Úristen sem segítheti.

A kegyelmes úr elgondolkozva mormogott:

– Fiatalkoromban olvastam egy fantasztikus regényt. Az ültetvényes fia sorvadásban volt, és ifjú erű rabszolgák vérért vették az ültetvényes fia ereibe... Az utolsó Bombaynak vagyona száznyolcvanezer forintot jövedelmezett évenként. És meg kellett neki halnia gyermekkorában.

A professzor sóhajtva meghajtotta magát, az orvosok búsan bólintottak, és a nevelő még görcsösebben szorította össze kezét. Mindnyájan néma csodálkozással néztek a kis halott arcára, amely mereven feküdt a párnákon, kissé hajlott orra – a törökverő Bombayak orra – hirtelen megnőtt, mintha nem gyermeké, hanem nagy ember orra lenne.

– Négy zászlósurat számlál a családfa, kilenc püspököt és tizenhárom kamarást. És neki meg kellett halnia – mormogta a potrohos kegyelmes úr, helyet foglalva egy széles borszéken.

A nevelő, aki eddig sötét kétségbeeséssel hallgatott, most elpi-rulva megszólalt:

– Engedelmeivel, kegyelmes úr... Tavaly kezdtük el a latin tudományt. Bombay úr oly éles felfogást tanúsított a stúdium iránt, hogy rohamlépésekben haladtunk előre. Az idén már járták a bogárhátú házakat. Gyerekek, akik színes papirosból való csillagot hordoztak, és hozzá énekeltek a három keleti bölcsek emlékezetére.

A falu végén álló nagy kastély cselédsége a szobába gyülekezett a kis halott köré. Eljött a vén udvaros, eljött a szakács és a kapus, aki elmúlt százesztendő. Az istállóban a kocsisok is felkászálódtak, és kíváncsian húzódtak meg a halottas szoba sarkában.

Így történhetett, hogy a betlehemes fiúk elérkeztek a kastélyhoz is, és miután senki se volt, aki feltartóztatta volna őket, bátran benyomultak a visszhangos folyosón, egészen addig a szobáig, ahonnan világosság szüremlett ki a magas üvegajtón.

Az „öreg juhász” – a betlehemesek öregapja emberemlékezet óta – megrázta bundáját, és tisztelettudóan a szobába lépett.

– Eljöttünk juhászok – kezdé elváltoztatott vastag hangon –, mert ma három királyok napja vagyunk. Ha megengedik, elzöngjünk az anyagi éneket.

Elmondván a betanult mondókát, csörgősbotjával háromszor kopogtatott a padlón. Erre bejöttek a többi juhászok is. A két juhász, aki a kivilágított csillagot vitte, előreengedték.

Elhelyezkedtek, és a juhászok öregapja mindjárt rákezdte:

– Ejnye, be haragszom, hogy felébresztettetek. Túrós csuszával, citromos kalbásszal álmodtam éppen...

– No, álmodj, öreg. Megyünk a Jézust keresni – felelt egy fiatal gyerekhang az öreg dörmögésére. – Amerre a csillag vezet, ott találjuk meg a Jézust. Aranyba pólyázva, rubinttal koronázva. Hát csak menjünk a csillag nyomába.

A cselédek mindjárt kezdetben ki akarták vezetni az öreg juhászt és társaságát a halottas szobából, de a kegyelmes úr intett.

Egyszerre aztán megszólalt a kegyelmes úr:

– Hagyjátok el, betlehemesek, az éneklést. Azt kérdezem tőletek, melyitek ismerték a kis úrfit köztetek?

A juhászok öregapja mondá:

– Hát én is ismertem.

– Én is, én is –, mondták a gyerekek, egyszerre kivetkőzve eddigi szerepükből.

A kegyelmes úr felsóhajtott.

– Hát gyertek ide az ágyhoz. Itt fekszik ő halva.

A gyerekek egy darabig mozdulatlanul álltak helyükön. Aztán lassan közeledtek. Előbb az öreg juhász, utána a többi. A csillagot a világért le nem tették volna.

– Hát meghalt? – kérdezte a juhászok öregapja.

– Ni, meghalt a kis úrfi – mondták utána kórusban a gyerekek.

– Szép pónilovacska volt, szép bársonyruhácska volt, mindig tortát evett, mégis meghalt – dünyögte a juhászok öregapja. – Ugyan mi baja volt szegénynek?

A kegyelmes úr elgondolkozva nézte a nevetlen falusi fiúkat, akik apjuk rongyos bekecsében, anyjuk rongyos csizmájában, kenderszakállal és bajusszal ott tolongtak az ágy körül. A két juhásznak papiroscsákó volt a fején, és kard az oldalán. Azok vittek a csillagot. Most letették a csillagot az ágy lábához, és ők is közelebb jöttek. Ott báméskodtak a kis halott körül. A szájuk is nyitva maradt a csodálkozástól, és oldalba lökdösték egymást.

– Nézd, a szeme nyitva van – mondá az egyik suttozva.

– Kié lesz most a kis lovacska? – kérdezte a másik.

– Mindig megállt, s nézett bennünket, ha a réten labdáztunk – mondta a juhászok öregapja, mintha valami nagyfontosságú ténytet jelezte volna meg.

– No, most már menjetek haza – szólta a kegyelmes úr, és egy csomó fényes hatost osztott szét a gyerekek között.

Az öreg juhász elmondta a szokásos búcsút:

– Nyugodalmas jó éjszakát kívánunk e ház keresztény lakóinak.

S ezzel kitolngtak az ajtón. A betlehemesek után mentek a cselédek, s így kitisztult a szoba.

– Mi is mehetnénk már aludni – szólta ásítózva a kegyelmes úr.

– Orvos úr hajnalban utazik, ugyebár? – kérdezte a professzort.

– Igen, excellenciás uram.

A kis Bombay ezzel végleg elintéztetett. A csillagok ragyogtak odakívül, a betlehemes fiúk a havas, keskeny ösvényen a falu felé lépkedtek, sorjában, szótlanul, elmélázva. A kis Bombay egyedül maradt a szobában, éppen olyan egyedül, amilyen egyedül volt egész életében.

Egy öreg szív bújája

Ha magánosan állsz a magas erkélyen, és tekintetteddel a vérpiros napba mélyedsz, amint az a havas háztetők fölött alkonyodik; ha szíved gondolata bús és elfáradt, és a hosszú délutánon nyughatatlankodva tűnődte elmúlt dolgokon, elrepült vidámságokon és élő szomorúságokon: ha az alkonyuló téli napba nézel, meglátod ott életedet! A téli napszállat – midőn odalenn a mély utcában a köd folyamként vonul befelé a mezőkről, és a hideg leereszkedik a háztetőkről és a budai hegyek közül –, a téli napszállat azt beszéli, hogyha fejed majd éppen úgy fehérlik egykor, mint a háztetők havas orma, és elfáradva bolyongsz a ködben és hidegben az ismeretlen úton rejtve megásott árok felé, köd van mögötted, sűrű köd előtted, és a szél süvöltése az idegen lovast juttatja eszedbe, aki fáradhatatlanul nyargal nyomodban, hogy az árokba taszítson – jó ilyenkor, ha a nap egy szempár vagy egy gondolat alakjában vérpirosan rád mosolyog a messziségből, ha nagyon elfáradtál, ha nagyon szomorú vagy. Néha csak annyi az egész, hogy fölemeltél egy gyermeket a földről, aki lábaidnál elbukott, és a gyermek ijedten és tétovázva rád mosolygott...

Körülbelül így beszélgettek az esztendő utolsó éjszakáján abban a kis vendégfogadóban, ahová a gyorsvonat utasai a hófúvás miatt beszorultak. A hegyaljai városka még nemigen látott annyi idegent egyszerre, mint akkor; és miután a vonat harmincegynéhány utasa már második napja rostokolt a városkában, a lakosság megismerkedett a pórul járt utasokkal, és meghívta őket családi körükbe az esztendő ünnepies utolsó estéjére. A vendégszerető

lakosok között az volt a boldogabb, akihez több vendég jutott szilveszteri vacsorára. Miután azonban a fogadó se maradhatott üresen, egy öreg- és egy fiatalember vállalkozott arra, hogy vigyáznak a fogadóra. Szobájukban ültek, már megvacsoráztak, és azzal a különös bizalmassággal könyököltek az asztalra egymással szemben, amilyen bizalmasságot csak a vasúti balesetek szülnék. Az öregúr vörösbort ivott. Lassan és elgondolkozva szűr-csölte poharából a bort, a fiatalember közönyösen és unatkozva töltögette poharába a savanyú csigert.

Az öregúr egészen ősz volt, de barna szeme egy fiatalember bizalmával és őszinteségével pihent hallgatóján. Rózsaszínű arcát puha fehér szakáll körítette, és a kisujját hatalmas pecsétgyűrű tette súlyossá. A fején bojtos hálósipka volt, a lábán papucs, és bizonyosan a hálókabátját is felvette volna, ha magával hozza. Csibukjából oly nyugodalmasan eregette a füstmacskákat a fogadói szoba mennyezete felé, mintha életének hátralevő részét itt kellene töltenie, tehát berendezkedhetik kényelmesen.

A fiatalember ellenben azon mód ült az öregúrral szemben a fehér asztalnál, amint a vasúti kalauz fülkéjéből kiszólitotta azzal a híradással, hogy a vonat megállt a hófúvásban. Selyem utazósapka a fején, kezén kormos szarvasbőr kesztyű, és a tegnapi budapesti újságok hevertek mellette az asztalon összegöngyölyítve, pedig már azt is elolvasta belőlük, hogy a Maros vize tíz centiméterrel apadt Aradon. Olykor izgatottan nyúlt arany kronométerehez, és még izgatottabb lett, mikor az óra födelét felpattantotta. Fejcsóválva nézte a mutatók állását, mintha azon csodálkoznék, hogy még most sem indul el a fogadó a messzi állomás felé, ahová ő igyekezik.

Az öregúr a visszaemlékezéseivel volt elfoglalva. Szilveszter éjszakájának borongós és bús hangulata megihlette szívét, és gondolatai a behavazott múltban kalandoztak, mint eltévedt vándormadarak a síkság felett. Bizonytal nemigen tudta, hogy mi a neve a fiatalembernek, akihez beszél, aminthogy az sem tudta az övét.

Az öregúr töltött, ivott, és gondolatait hangosan folytatta, mint valami régen megkezdett mondókát:

– Az szükséges, hogy semmit se zúzzunk úgy széjjel életünkben, amit újra föl ne építhetnénk. Jónak és becsületesnek kell tudni embertársainkat, és a csalódást megbocsátani nekik és magunknak. Ne követeljünk senkitől se többet, mint amennyire képeses...

A fiatalember megpödörte a bajuszát, és bosszúsán mosolygott:

– Szépen volnánk, ha mindenki azt csinálná, amit akar... Bizonyosan sokat csalódott uraságod ezen életföltételek mellett.

Az öregúr a fejét rázta:

– Nem én, öcsém. Nem csalt meg engem senki.

– A nők se? – kérdé méltatlankodva a fiatalember.

– A nők? Tudtommal a nőkben sem csalódtam...

A fiatalember hitetlenkedve rázta a fejét, és unatkozó szemtelenséggel mormogta:

– Jó balek lehetett ez az öreg!

Az öregúr tán nem is hallotta a megjegyzést. A csibukjával volt elfoglalva. Jókedvűen fújta a füstöt, és házi sapkáját legényesen félrecepta fején:

– Figyeljen ide, öcsém! Én nemigen beszélhetnék sok nőről az életemből. Láttam eleget, szépet, csúnyát, jót meg rosszat, legjobban féltem a nyelvest, de csak egy asszonyt ismertem, az pedig a feleségem volt. Az olyan asszony volt, amilyen több nincsen a világon. Elég magának, öcsém, ha azt mondom, hogy négy esztendeig jártam utána. Jurátus voltam akkoriban, csinos legény voltam, víg cimborák, szép lányok akkor is voltak, de soha egy percig se tudtam elfelejteni az édes öregemnek a képét. Éjjel, ha nem tudtam aludni, ő jutott eszembe. Sohase lesz a tied – mondta bennem a kétkedés hangja –, nagyravágyó, vagy tán mást szeret. De nyomban utána megszólalt a bizalom is a lelkemben: ne hagyj magad, Pali, a bátraké a szerencse. Mit gyáváskodsz! Ő is csak olyan asszonyféle, mint a többi portéka, meg lehet hódítani, el lehet veszíteni. A Sütő utcában laktak – tán már az utca sincs meg, hisz lebontották a régi Pestet –, én meg a Kalap utcában, mindennap ott deleltem az ablakai alatt. Ha járt volna hozzájuk valaki, megláttam volna, megöltem volna, de egy teremtett lelket nem láttam soha. Így múlt el négy esztendő. Akkor halt

meg a szegény apám. Beállítottam hozzájuk, és elmondtam, hogy most már van miből megélnem, nem úgy, mint négy esztendő előtt, mikor először megkértem az édes öregem kezét. Azt felelték, hogy mért nem jöttem előbb. A leány fiatal volt, makacskodott, azért kaptam kosarat...

A fiatalember engedelmet kért, és közbeszólt:

– Szabad kérdezni, vagyonos atyja volt uraságodnak?

– Elég vagyonos ember volt.

– Úgy a mai világban is kaphatni feleséget.

– De nem olyant, mint az én öregem volt. Negyvennégy esztendeig volt ő hűséges ápolóm, szerető kedvesem, támogatóm a szomorúságban, osztozó társam a gondban... Ha így lemúlt életem alkonyán visszatekintek a múltba, az ő hűséges szempárja csillog felém a távolságokból. Én azt gondolom, hogy annak a férfinak, aki fogantatása percében nagy hivatásra nem jelölték meg homlokán, nem lehet egyéb célja az élete során, mint becsületesen boldogítani egy asszonyt. Azt szeretni, tőle szeretettetni, és ha öregségében az idő elválasztotta tőle, mindig rá emlékezni és emlékét könnyeivel öntözni.

A selyemsapkás fiatalember gyengén mosolyogva nézett útitársára. Kelletlenül rágta a szivarját. Végre fanyar hangon kérdezte:

– Sose csalta meg?

– Soha, öcsém.

– Vagy talán, csak nem tudja... Uraságod bizonyosan keresett néha fiatal éveiben változatosságot házon kívül is. Nem gondolja, hogy tisztelt neje önegysága is ráunt egyszer az ő kedves férje mézédés csókjaira?...

– Ilyent ne mondjon – kiáltotta az öregúr, és haragosan megfenyegette a fiatal férfit csibukjának borostyánszopókájával.

A fiatalember megszeppenve mormogta:

– Tévedés azt gondolni, hogy sérteni akarnám önegyságát. Csakhogy én nagyon keserű ember vagyok, mert van rá okom. Két esztendeje nősültem, és már el is válok. Megcsaltak...

Az öregúr nagy részvételt nézett útitársára, és érdeklődve kérdezte:

– Ugyan kivel?... Hisz öcsém elég csinos legény lehetne egy asszonynak.

A fiatalember egy pohár bort töltött magába, hogy elfojtsa a káromkodást:

– Hát kivel mással, mint a szokásos unokafivérrel? Az unokafivér úrnak szép bajusza volt, és híres táncos volt. Mindennap megfordult a házuknál, mindennap udvarolt egy kicsit, és mindennap hangoztatta, hogy a közeli rokonunk... De egyszer korábban tértem haza...

– Tudom a többit, öcsém – mormogta az öregúr. Aztán elgondolkozva folytatta: – Lássá, az én feleségemnek is volt unokafivére, az is mindig ott lebzelt a feleségem körül, míg fiatalasszony volt. Szép bajusza volt, és hét vármegye leghíresebb táncosa volt... De azért mégse hinném...

A fiatalember gúnyosan kacagott és szenvedélyesen kiáltotta:

– Mégse hinné?... Ha szabad kérdezni, miért nem hinné? Van olyan asszony a világon, akinek nincs gyenge pillanata? Avagy bevehetetlen vár az asszony? Nem unatkozik egy asszony? Ah, uram, ön nem ismerte a nőket, ha ilyen véleménnyel van felőlük. Csak egy magányos délután kell hozzá, hogy egy asszony elfelejtse esküjét, férjét, gyermekeit. És vajon bűn-e a bűn, ha nem tudja meg senki, főként a férj nem? Így gondolkoznak ám az asszonyok, nem pedig úgy, amint uraságod hiszi.

Így beszélt a fiatalember, és szenvedélyes hangja, diadalmas tekintete zavarba hozta a nyugodalmat öregurat.

Sokáig hallgattak még azután. Az öregúr magába mélyedve ült és egy szót sem szólt. Hol kalandozhatnak a gondolatai, azok a megtépett szárnyú madarak a múlt rengetegében? Nem talál-e valamit mégis valahol, ha nagyon kutatna?... A csibuk nem ízlett, a bor fanyar volt. Nemsokára aludni ment, és egyedül maradt útitársára, miközben a savanyú csigert elkeseredetten öntötte torkába, sokáig hallotta az öregurat nyugtalanul forgolódni ágyában. Az a harapós kutya, a rosszindulat és a gyanú, amit egész életében távortartott magától, éjszaka nyomában járt. De majd felébred, s újra mosolyog a nap.

Peppa búja

Ezt a történetet egyszer késő decemberi éjjel hallottam, amikor már mindent megpróbáltunk barátommal a gond elűzésére és az álom feltalálására. Barátom akkor így szólt egy éjjeli kávéházban:

– Mégiscsak olyan az ember, mint a verki. Ha lezárja a száját, már unatkozik... Télen éjjel magam is elmulatok. Nagy sétákat tesz az utcákon, és nézem a kocsisokat, hogyan csapkodják össze lábukat a hóesésben, a rendőr mint gyermekkorombeli hóember áll a sarkon. Éppen most egy esztendeje, a hó éppen így szakadt, és én magányosan kóboroltam valahol a külső Kerepesi úton. Akkoriban nyílt meg azon a tájon egy éjjeli mulatóhely, a nevére már nemigen emlékszem... *Alvilágnak* hívták tán? Pincében volt, és mindennap reggelig táncoltak benne az urak és hölgyek, frakkos és frakk nélküli idegenek. Szörnyen mulatságos hely volt a pince. Valami démoni jókedv uralkodott a fenéken, aminek hullámai a tetőig csaptak a kánkán fürgetegében. A főváros éjjeli mulatóiban törzsvendég voltam, és az *Alvilágot* se mellőzhettem. A sarokban meghúzódva sátáni kárörömmel konstatáltam, hogy még mindig meg tudnak bolondulni a nappali komoly polgárok, ha köröttük tánc van, és zene szól.

Lányok szolgálták ki a vendégeket, a lányok táncoltak is, ha őket erre felkérték. Voltak közöttük szépek, kevésbé szépek, selyemben, bársonyban – nemigen törődtem velük; akkoriban azt hittem, hogy az éjjeli lepkék hiába lebegtetik felém szárnyaikat, nem értem, nem szeretem őket... De nagyon unatkoztam abban az időszakban – a tavalyi télen –, és esténként megjelentem

az *Alvilágban*, hol egy sarokban bort ittam és elmúlt szerelmemre gondoltam. Közben így gondolkoztam: „Szép leányok, hiába mosolyogtok, én már ismerlek benneteket. Első ifjúságomról a hímport a ti kényes és kegyetlen kezetek törölte le... Mindent nektek adtam, pénzem, szívem és ifjúságom – mit akartok még tőlem?...” S így elkerültek a leányok, míg egy hajnalon egy kis termetű, karcsú, barna lány telepedett le az asztalomhoz. Tán mert barna volt, azért vettem észre, tán mert nem riasztotta el mogorvaságom, tán mert nagyon fiatal gyermek volt. Barna szemével nyugodtan nézett rám:

– Már több este figyelem magát – kezdte. – Tetszik, hogy olyan csendesen mulat itt, hol mindenki torkaszakadtából kiabál. Miért olyan szomorú? Bánata van talán?

– Nincs, kisasszony, nincs; nem is volt.

A leány nyugodtan ült mellettem, és kijelentette, hogy szeretne a hajamba markolni, majd cinikus mosollyal mondott el néhány *alvilági* történetet... Majd bevallotta, hogy neve Peppa, és a Dunába fog ugrani nemsokára. Öt óra felé járt, táncnak, zenének vége volt. Peppa megkért, hogy a lassúnál várjam meg, és legyek lovagja.

Az ember sose tud eléggé megvélni. Mikor már azt hiszi, hogy semmi sem érdekli a világon, hirtelen megbolondul egy szoknyafodor libegésére. Én így szerettem meg Peppát.

Említettem már, hogy éjjel mindig a Dunába akart ugrani? Éjjel, mikor együtt kóboroltunk (a mulatóban viselt állását elhagyta Peppa, és én védőszárnyaim alá vettem őt), néha hirtelen megbolondult, futni kezdett az utcán, kabátkáját is ledobta, hogy minél hamarabb elérhesse a nagy vizet, ahol a halált kereste. Sok galibát okozott nekem, amíg szépen beletanultam az életmentő szerepébe. Súlyosította a helyzetet, hogy abban az időben éppen vőlegény voltam, és néhány hét választott el esküvönktől. Menyasszonyomtól – mostani nőmtől – kétségbeesett leveleket kaptam, mert napokig nem látott. Peppa mellett megfeledeztem róla, szegényről. Igen furcsán kezdtem élni. Este keltem fel, és hajnalban feküdtem le. Igen sokat aludtam, és természetesen Peppánál

laktam... Két öccse volt, azokat nevelgettem. A nagyobbik fiú 15 éves volt, és napközben inaskodott egy lakatosnál; a kisebbik iskolába járt. Peppa tartotta a két fiút, gondosan ruházta őket, és haragjában megverte őket. Volt anyja és nővére is... Már hónapokig ismertük egymást, midőn egy mámoros éjjelen a Duna-partról hoztam haza, s ő így szólt:

– Miért nem hagy meghalni? Az anyám és a nővérem be vannak csukva... Az én jó anyám és szép nővérem.

– Hát azért akar meghalni, Peppa, mert ők be vannak csukva?

– Azért, mert nélkük nem tudok élni...

– Miért csukták be őket?

– Loptak. Loptak ruhát, hogy a két kölyök szép ruhában járjon, loptak könyvet, hogy tanuljanak, loptak mindent, mert dolgozni nem akartak. Én éppen vidéken voltam kasszírosleány, s arra érkeztem haza, hogy Emmát és mamát elvitték a titkosrendőrök.

A két kölyök, Jancsi és Marci, nyugodtan horkolt a másik szobában, és nem sokat törődött az egész ügygel.

Peppát nagyon sajnáltam, és még jobban sajnáltam, mikor egy esős hajnalon az emeleti ablakból a kövezetre dobta magát. Ez a leány mindenáron meg akart halni, és nem sikerült neki. Éppen hogy a lába mozdult ki, mikor az utcáról az ölemben felhoztam. (A két gyermek nyugodtan horkolt a szomszéd szobában. Őket nem érdekelte semmi a kerek világon. Aludtak és ettek. Reggel elmentek hazulról, hogy estére hazajöjjenek.)

A leugrás után hetekig nyomta az ágyat Peppa. Mellette üldögéltem a hosszú éjjeleken, és hajnalig beszélgettünk azokról, akik most a börtönben vannak. Vajon mit csinálnak, hazagondolnak, szomorúak-e és kiszabadulnak-e egyszer? Megvittattuk a kérdést minden oldalról. Tehát Peppa, mikor az atyjuk meghalt, elment kávéházi kasszírosnőnek vidékre. Emma – „ha látná, milyen gyönyörű, szeme kékebb az égnél!” – és az anyja itthon maradtak. – Varrogattak eleinte, de nagyon keveset kerestek. A fiúk nem öltözködtek szépen, és könyveik sem voltak. (Különösen Marci szereti a szép meséskönyveket!) Ezeket tehát be kellett szerezni. Mama és Emma elindultak bevásárolni pénz nélkül. Nem vettek

sehol semmit, de mindenünnen elvittek valamit. Így loptak, de nem maguknak, hanem a fiúknak.

Peppa lábadozott. Felült az ágyban, és órák hosszáig elmerengett róluk. A törvényszéki tárgyalás napja közeledett. Peppa a tárgyalásra Emmának új ruhát ígért, nehogy szegény Emma a bírák előtt szürke rabköntösben jelenjen meg, mert meghalna így a szégyentől Emma, aki azelőtt mindig csinos volt, mindig elegáns volt... Midőn csupán már csak ez volt a baja Peppának, kiábrándultam belőle, és elhagytam őt. Néha álmatlan éjjeleimen, ha eszembe jut Peppa, úgy gondolok rá, mint egy jó kis leányra, akit elsodort a szél valamerre. Senki se törődött vele, hogy hová és merre.

Az indus

Egyszer estefelé a Grand Hotel szolgája levelet hozott a lakásomra, amelyben az indiai ember bejelentette, hogy az expresszvonattal megérkezett Párizsból, és szívesen vár a fogadóban.

A levél idegenes magyarsággal íródott, amint az olyan ember írná, aki most tanul magyarul. Az indiai ember tudott jól magyarul, hisz anyanyelve volt, de már elfelejtette, hazájával együtt. Engem azonban nem felejtett el, én sem őtet. A nagybátyám és egyetlen élő rokonom volt. Minden esztendőben, újesztendő tájkán, keresztették egymást a leveleink valahol a Szezi-földszorosnál, boldog új esztendőt kívánván egymásnak.

Az indiai embernek pesti levelét vártam. Egy esztendeje megírta, hogy Szingapúrban francia gőzösre megváltotta hajójegyjét; Kairóban mulatott az indiai gazdag angolok szokása szerint, akiknek januárius havában a regényes egyiptomi város éppen olyan kirándulóhelyük, mint a budapestieknek a Margitsziget; Marseille-ben európai földre szállt, és egypár képes levelezőlap tudtomra adta, hogy a tavaszt, a nyarat és az ősz Párizsban, Dieppe-ben és Nizzában töltötte. Számításom szerint tehát a csikorgó téli hónapokban érkezik meg Budapestre. (Az indiai emberekről körülbelül tudtam már annyit, hogy Párizst csak akkor unják meg, midőn a bulvárok alja is annyira ismeri már életrajzukat, vagyoni állapotukat és kedves szokásaikat, mint a köztársaság elnökéét.)

De nem sokáig gondolkoztam, siettem a Grand Hotelbe: végre látok valakit ama kalandor honfitársaink közül, aki szerencséjét

úzza messzi Indiákra vándorolt. Aki szerintem regényesebb életpályát futott be Jelky Andrásénál, mert tizennyolc éves korában, egy húszfrankos arannyal zsebében, nekivágott a nagyvilágnak. Sorsa Zürichbe vetette. A hollandus kormány abban az időben szervezte gyarmati hadseregét. Szüksége volt bátor orvosokra, akik a forró égőv alatt gyógyítsák a láz- és viperamarta hadsereget. A mi fiatal hősünket is egy hollandi ügynökhöz vetette sorsa. Az nem sokat teketóriázott vele, beíratta a zürichi orvosi egyetemre, és két esztendeig etette, itatta, ruházta. Két esztendő múlva kezébe nyomta a diplomáját, és vitte egyenesen Amszterdami. Addig el sem bocsátotta, amíg a Hátsó-Indiába induló nagy gőzös fedélzetén ellennyugta mellett át nem adta a hajó kapitányának a fiatal orvost. Kátai Jenőnek meg volt pecsételve a sorsa: vagy megöli az indiai láz, vagy a vipera harapja agyon este, mikor lefeküdt, és teste felmelegítette az ágyat. A melegségre felébred a kigyó az ágy párnái, matracai között, és dühösen harap. De ha a kettő közül egyik sem történik meg vele, akkor egy szép nyári alkonyaton – gyönyörű alkonyatok vannak az indiai táborban – mérgezett nyilat röpit feléje valami bennszülött: nincs patika, amely meggyógyítsa. Kátai hat esztendeig szolgált a gyarmati hadseregben, akkor letelt a szolgálati ideje, amire a diplomájáért kötelezte magát a hollandus kormánynak. Más ember hanyatt-homlok rohant volna haza országába, hogy ha egyéb nem, hát községi orvos lehessen valahol. Kátai megtelepedett Indiában, aztán sokáig, évekig hírt se hallatott magáról.

Mikor benyitottam az ajtón, egy kis, sötét arcbőrű ember pattant elém. Egypár pillanatig fürkészve nézett reám, aztán bemutatkozott:

– Doktor Eugen von Kátai.

Bemutatkoztam én is, megölelt, és bevezetett a fogadói lakás szalonjába. Felgyújtotta a villamos lángokat, és csevegni kezdtünk. Előbb nehezen és magyarul, majd élénken és franciául. Franciául sem beszélt jól; azt mondta, hogy csak angolul tud, meg indusul. Amit franciául tud, mostanában tanulta a kis párizsi színházakban és a dieppe-i partokon. De már akkor előttünk

állott egy üveg francia bor is. Egy didergő fekete szolga hozta be, aki egy árnyalattal feketébb volt Jenőnél.

– Szolgám, Povo. Magammal hoztam, de nem tudja megszokni az itteni klímát. Meg fog halni. Tudja ő is, és ezért búsul – mondta Jenő szürcsölgetve a bort. Aztán nevetett, és újra elmondta, hogy ha Indiában nem élhetne, Párizsban élne. De India még mulatóságosabb Párizsnál is. A fehér ember ott mind úr vagy katona. Aki szegény, és szolga akar lenni, nyomban hajóra ültetik, és hazaküldik. Szolga csak fekete lehet. A fehér emberek tekintélyére nagyon vigyáz az indiai kormány.

Amíg beszélt, figyelmesen néztem az arcát és mozdulatait. Az élet a legügyesebb dekoratőr. A kétkedés szállta meg szívemet. Ez a fekete, napégette arcú, koromsötét hajú, lobogó tekintetű fiatalember volna-e a szelíd és szentimentális Kátai Jenő, aki elbujdosott a szülői háztól, mert reménytelenül szerelmes volt, olyan szerelmes, mint a régi regények fiatalemberei? Hátha valami csaló, aki ellopta a nagybátyám okmányait, és átkelt az óceánon? De aztán, midőn gyermekéveiről beszélt, és elszomorodott sötét arca, mely szomorúbb volt ekkor minden fehér ember arcánál, akkor szeretni kezdtem.

Megjegyeztem, hogy különösnek találom, nem őszül?

– Az indiai nap konzervál. Vagy korán meghalunk, vagy nagyon sokáig élünk. A szolgám, aki öltöztetett otthon reggelenkint, százéves rég elmúlt. De ő azt nem is tudta. A helyhatóság könyvei szerint a század elején verekedésért ült a kikötői börtönökben... Annak hófehér volt gyapjas haja. De nem is képzelem, milyen utálatos az ősz néger! Űgyesen tudta felhúzni a cipőmet, azért tartottam. Azt pedig, mint orvos, mondhatom önnek, hogy a gerincért sok párizsi fiatalember vagyona felét odaadná!

Így beszélt Kátai, s a didergő fekete szolga hordta a palackokat, és teletöltötte a poharakat. Az indiai ember koccintott:

– Nálunk sokat isznak! Az éghajlat miatt.

A szájához vette a poharat, aztán hirtelen letette.

– Él-e még Cecil? – kérdezte, és fürkészve nézett rám.

Cecil? A rokonaink között senki se viselte ezt a nevet. Ki le-

het az a Cecil, akiről az Indiából jött ember tőlem tudakozódik? Megmondta ő maga:

– Azt a Cecilt gondolom, aki miatt elmentem Indiába... Eleinte írtam neki leveleket, de a gyarmatokon rossz a posta, sohasem kaptam tőle választ.

Gyermekemlékeim között, mint köd megett a hegylánc, lassan kibontakozott egy különös, epekedő leányarc: a Cecil arca. Hogy ki volt, és mi lett vele, bizony én nem tudtam. Egy kis vidéki magyar város muskátlis ablakai mögött sokan voltak Cecilek, akikre már szintén nem emlékeztem.

Az indiai ember elkomolyodott, szomorú lett, és így beszélt:

– Engem nem ismer senki. Még a legjobb barátaim sem ismernek Indiában. Mert senkinek se mondtam meg, hogy miért nem vettem el valamelyik dúsgazdag angol családnak ezt vagy am azt a lányát. Indiában ott kezdődik a fehér ember, amikor a gazdag angol családok elfogadják látogatásait. Én fiatal voltam, nőtlen voltam és olyan híres voltam, hogy a gazdag kínaiak és japániak is elhajókéztak hozzám országukból, ha szembetegek voltak. Jártam az angolokhoz, mulattam velük, de a lányukat a tekintélyes fontok kíséretében sem vettem el. A fiatalkori szerelmem miatt...

Elgondolkozott és nevetett.

– Ott pedig, keleten, nem olyan az élet, hogy valaki szentimentális lehessen nő miatt. Japánból hajószámra hozták a földkerekség legszebb leányait, és nem is gyarmati polgár az, akinek a házában nincs néhány japán táncosnő. Kivéve természetesen az angolokat: ők a gyarmatokon is éppen olyan erkölcsösek, mint sziget hazájukban. Francia kereskedők minden évben kedveskednek énekesnőkkel és egyéb művésznőkkel, szintén hajóteher számra. Ott tehát a nőknek nem nagy értékük van. És én mégis a szívembe zárva hordtam egy leány képét, azét, akit először szerettem, aki után senkit se szerettem, Cecilt.

Szomorú lett, és szelíden rám nézett.

– Ki ne kacagjon! Most meggazdagodtam, és eljöttem Európába, és megkeresem Cecilt. Ha szegény, megajándékozom, ha gazdag, kezet csókolok neki; de mindenképpen elmondom neki,

hogy sohasem felejtettem el. Jöjjön el velem, és keressük meg Cecilt!

Az ötlet tetszett. Mindig szerettem a hóbortos embereket. Megígértem, és másnap már abban az alföldi kis magyar városban voltunk, amelyre már alig emlékeztünk. Hogy ott nőttünk volna fel és építettünk homokvárakat? Az ember gonosz: nekem addig soha eszembe se jutott.

Jenő tudta a Cecil vezetéknevét is, és így nem sokáig keresgélünk utána. Megmondták, hogy a temetőben van. Atyja gazdag molnár volt, tönkrement, a leány varrogatott, és úgy tartotta fenn apját, anyját... Öt esztendő előtt meghaltak az öregek, utána a leányuk. A kisvárosokban lassabban perdül az idő rokkája, tíz éven belül minden lakosra emlékeznek, aki a temetőbe került.

A temetőbe mentünk tehát.

Az öreg sírásó fejcsóválva nézte az idegen urakat, és elvezetett egy kis behorpadt sírhoz, amelyen egy kis fekete düledező fakeleszt jelenté, hogy ott alszik egy szegény leány. Nagy hó volt a temetőben, a sírok mint apró halmocskák rajzolódtak a hómezőre, csak a fejfák integettek szomorúan. Varjak jöttek a mezők felől, és megtelepedtek a nyurga akácokra, éjjeli szállásra. Az indiai ember mozdulatlanul állt a sír előtt, és könnyei arcára fagytak: nem vette észre. Miket gondolhatott az indiai ember magában ott, az alföldi kis temetőben, téli alkonyaton, azt csak az tudja, aki mindeneket lát és tud.

Az esteli vonattal Budapestre utaztunk, és másnap az indiai ember egy hóféhér márványoszlopot küldött arra a kis sírhalomra, ahová a gondolatai az óceán túlsó feléről visszahozták.

Mostanában ismét Párizsból és Nizzából kapom képes levelezőlapjait. Egy hónap múlva egy kairói utca képmásában fogok gyönyörködhetni, és újévkor leveleink szokásosan találkoznak valahol a Szezi-földszorosnál.

Egy vadász irataiból

Abban az időben, mikor csupán abban láttam gyönyörűségemet, ha egyedül voltam a titkos erdőn, a mély völgyben, vagy a tölgyesben a hegyoldalon – sokszor mélységes szomorúsággal gondoltam ifjúságomra, amely elmúlik anélkül, hogy tudtam volna, hogy volt és elmúlt ifjúságom. Falun laktam, és vigyáztam a tavaszt, az őszt, csikorgó télben a vén kályhát fahasábokkal tápláltam, és gyönyörű regényeket olvastam és képzeltem el a hosszú magányos estéken. Máli néni, akit édesapámtól örököltem, némi csekély ingókkal egyetemben, főzött rám, gondozott, ápolt. De mégis, mit ért ez? Mit ért a méla vadászat a vadregényes tájon, a szilaj agarászás a rónaságon és a duhaj mulatozás a környékbeli cimborákkal? Falusi körorvos voltam, igaz, nem nagyon messzire Pesttől, de nekem mégis úgy tetszett, mintha ezer mérföldre volnék a civilizációtól, a tiszta, szép ruhájú nőktől és az élet összes kellemességeitől. Nagy baj az, ha a falusi orvos haragszik azért, mert éjjel felköltik, és rázós szekéren, zötyögős úton mérföldekre fuvarozzák egy haldoklóhoz, akin már segíteni úgyszemint lehet. Harmincéves voltam, és ma, ha kérdeznék tőlem, nem tudnám megmondani, hogyan kerültem főorvosi állásba a Duna mellékére?

A pesti unokaöcsém minden hónapban meglátogatott. János diák volt, különös szabású ruhája volt, cilinderkalapja és szemüvege. Amellett gyönyörűen tudott énekelni, és a környékbeli cimborák, akiket János tiszteletére mindig összegyűjtöttem, elragadtatással emlegették János tréfáit, dalait és mondásait, amikor elutazott. János többnyire azért jött hozzám, mert adósságai vol-

tak. Magamnak se volt valami sok pénzem, de mert igen csendesen éldegéltem, mindig akadt néhány tízforintos bankó az asztalfiókban. János hajmeresztő eseteket beszélt el, amelyek akkor következéneek be, ha a tízforintos bankókat nem vihetné magával. S így mindig elvitte a bankókat, azon csodálkoztam volna, ha el nem vitte volna.

Egyszer húsvét táján jelentette János, hogy megérkezik. A kocsim elébe küldtem az állomásra, magam pedig bejártam falusi betegeimet. Ezen a napon kivételesen a grófi kastélyban is dolgom akadt. A régi kastély a falu végén emelkedett, udvarát, kertjét benőtte a fű, az emeleti ablakokat évszámra nem nyitotta ki senki. A fiatal gróf emberkerülő volt. Utazgatott össze-vissza; egyszer Pesten volt, máskor Kairóban, egyszer meg hirtelen ott-hon termett. Mikor jött haza, mikor ment el – senki sem tudta, csupán a kulcsár. Az pedig igen öreg ember volt. Még öregebb a felesége. Jöhetett-mehetett a fiatal gróf, nem sokat törődtek vele. Ebédjét megfőzték, ágát megvetették, aztán ha reggelre üresen találták a gróf szobáját, tudták, hogy az első hajnali vonattal elutazott valamerre.

Midőn a kastély felé lépegettem, azt gondoltam, hogy bizonyosan a vén kulcsárt látogatta meg régi reumája. Mily nagy volt csudálkozásom, mikor a kulcsárt a kastély kapuja előtt találtam ácsorogni, és türelmetlenül várta érkezésemet. Tán csak nem a jó öreg kulcsárné betegedett meg a kora tavaszi levegőtől?

A kulcsár tisztelettudóan köszönt, aztán a hosszú urasági szolgálatban eltanult hideg közömbösséggel mondá:

– A méltóságos úr és a méltóságos asszony megérkeztek az éj-jel. Grófné öméltósága hívatja orvos urat.

– A grófné? – kérdeztem meglepődve. (A grófról azt is rebesgették, hogy nőgyűlölő.)

A kulcsár meghajolt, és bevezetett a kastélyba.

Bevallom, hogy elfásult és unott falusi szívem megdobbant. Végre, egy vérbeli úriasszonyt is gyógyíthatok a paraszt nők után!

A fiatal grófon ugyanaz a bőrkabát volt, amelyikben két esztendő előtt véletlenül láttam a nyírfasorban az állomás felé siet-

ni. Se nem öregedett, se nem fiatalodott. Hideg, közömbös arca, aranykeretű szemüvege a régi. A bajsza rövidre nyírva, a haja kekrekre.

– Jó napot, orvos úr – szólt, és kezét nyújtotta –, a feleségem beteg.

A méltóságos asszony a szomszéd szobában feküdt a kanapén, és sárga borítékú regényt olvasott. (Valóban másképpen eddig se képzeltem el a főrangú hölgyeket.) A haja ziláltan omlott vállára, és fekete szeme bágyadtan fordult felém, majd felült, és fáradtan mosolygott.

Kis termetű asszony volt, azok közül az asszonyok közül, akiket később a legbájosabbaknak s legokosabbaknak ismertem. Mozgékony, hegyes orrocskája volt, kis álla és rózsaszínű füle.

A gróf ezenközben részletezni kezdte a betegséget. Ideges nyugtalanság, álmatlanság és étvágyhiány...

A grófné vállat vont, és lenézőleg mormogta:

– Hagyja el, gróf... elég, ha az orvos úr morfiumcseppeket rendel. A rendes receptem elkallódott valahol, különben nem is fárasztottam volna orvos urat.

Mit csináljon ilyenkor egy orvos?

Mosolyogtam. Bután mosolyogtam, és a kezét kértem a grófnőnek. No, az ütere rendesen vert. A nyelvét nem mertem meg-nézni. Hisz semmi baja sem volt a grófnőnek. Felírtam a szokásos morfiumcseppeket. Aztán ajánlani kezdtem magam.

– Még egyet, orvos úr – szólt a gróf. – A feleségem szenvedélyes vadász. Úgy hallottam, hogy orvos úr is szok' vadászni. Feleségem azt mondja, hogy most húznak a snepfek. Hát eljöttünk ide szalonkavadászatra. Nem tartana velünk, orvos úr? Estefelé megyünk az erdőbe.

Azt gondoltam magamban, hogy ez csak afféle konvencionális meghívás. Szolgájuk nincs, vadászuk nincs: jöjjön a falusi orvos, és mutassa az utat a homályos erdei vágásban.

Éppen azért hivatkoztam arra, hogy vendégem érkezik a pesti vonattal. Az unokaöcsém.

A grófné élénken felkiáltott:

– Hívja meg nevünkben vendégeit, orvos úr. Ha egy kis vadászvér van önben, nem mulaszthatja el a szalonkahúzást.

Köszöntem és mentem.

János már a házamban volt, és az ebédlőasztalnál kártyázott a pappal. Szokása szerint összecsókol, megrázott, megölelt, falusi medvének nevezett, és meghatottan közölte, hogy Máli nénitől már értesült a készülő kitűnő vacsoráról.

Tudtam, hogy egy pár perc múlva hallani fogom a hajmeresztő esetet is, de sohase tudtam ellenállni Jánosnak. Nevettem vele együtt. Vidámsága átragadt rám is, és egyszerre oly könnyelműnek éreztem magam, mint egy diák.

– Sőt, egy gyönyörű grófnéről is gondoskodtam a tiszteletedre – kiáltottam pajkosan, és elmondtam Jánosnak a délutáni látogatás történetét.

János rögtön letette a kártyát. Mindent meg akart tudni a grófnéről, és töméntelen kérdésekkel halmozott el. Milyen a ruhája? Milyen a cipője? Hogy mondja ki az r betűt? Estefelé az erdei vágásba mentünk, ahol találkozunk kellett a grófi párral.

Nemsokára jöttek; a grófné elől, puskával a kezében, mögötte a gróf ezüstfejú botjára támaszkodva. Bemutattam Jánost. (János sokkal izgatottabb volt, mint bármikor a hajmeresztő történetek előadásakor.)

– Itt húznak a snepfek? – kérdezte a gróf, közömbösen nézve maga elé.

– Igen, méltóságos úr. Tegnapelőtt itt lőttem hármat.

Fütyentettem kutyáimnak, és előre indultunk. A grófné a férje karjába kapaszkodott. János hátul kullogott. Mikor egyszer hátrafordultam, láttam, hogy János majd elnyeli tekintetével a grófnét. Pedig csak egy kis termetű asszony volt, barna haja volt, barna szeme és tollas kalapja.

A tavaszi este gyorsan ereszkedett lefelé. A ritka fák között világos pávák bolyongtak. Az erdő csendes volt. Sehol semmi hang. De mi tudtuk, hogy a domboldal bokrai közül nemsokára sípolja emelkedik föl a hosszúcsőrű...

A grófné egyszerre hátrafordult, és Jánoshoz beszélt:

– Kérem, vigyázzon, hogy el ne mulasszam a szalonkákat... Szórakozott vagyok, és bizony még nem venném észre a madarakat. A gróf nem ért a vadászathoz, még a fegyver dörgését sem állhatja. Azért kérem, vigyázzon ön.

Jánosról eddig nemigen tudtam, hogy szenvedélyes vadász. De most egyszerre ragyogni kezdett a szeme:

– Vigyázni fogok, méltóságos asszony, hogy gazdag zsákmánnyal fejezze be kirándulását.

A gróf nemsokára elmaradt. Egy csonka fatörzset talált, amely igen kényelmes ülőhelynek kínálkozott. Kijelentette, hogy nem megy tovább. Ha visszatérünk az alkonyatban, itt megtalálhatjuk őt. János a grófné mellé szegődött, és tekintetével átkutatta a fák ágait, a bokrokat és a levegőget, vajon nem láthatná-e meg valahol a hosszúcsőrűt?

A szalonka váratott magára ezen az estén. Gyenge köd borította be már a bokrokat, a fákat, a távoli hegyhát mögött a hold rézvörös sarlója felemelkedett a fák mögött, és az óhajtván várt snepf még mindig nem húzott.

Előrementem, mert bosszankodtam Jánoson.

János ugyanis megfélemedezett a köteles tiszteletről, és hosszasán beszélt a grófnéhez, anélkül, hogy az kérdezte volna. Hátrahátra néztem: a grófné mozdulatlanul állott helyén, és előre nézett. János pedig beszélt, beszélt... Ugyan mit beszélhetett János a grófnénak? Ez a János mindig az ostobaságig könnyelmű ember volt egész életében. Emlékeztem azokra a történetekre, amiket elmondtott asszonyokról, akik megcsalták miatta férjüket, és leányokról, akik öngyilkosok akartak lenni érte. Csak tán nem gondolja János, hogy a grófné is azok közül az asszonyok közül való?... Izgatottságomban nagyon előresiettem, úgy, hogy mikor hátrafordultam, a grófné és János alakját elfödtek előlem a bokrok és a fák. Megálltam és hallgatóztam. Semmi nesz sem hallatszott. Vajon mit csinál János és a grófné a bokrok mögött?

Ebben a pillanatban halk sípoló nesz hallatszott a vágás felett. Ah, húzott a hosszúcsőrű. Egymás után jöttek, és ropogott a puska. A bokrok mögöl szintén puskaropogás hallatszott. A grófné

puskázott ott. (Jánosnak én adtam puskát, annak a hangját megismertem volna.)

Leszállt az est, és vele eltűnt a vadászláz, a sötétségben kutyám halkán vakkantott, miközben összeszedte a zsákmányt.

Visszafelé indultam.

A grófné nevetve kiabált felém:

– Ugyan jöjjön már. Az ön vizslája bizonyosan ügyesebb lesz, mint János úr. Nem tudja megtalálni a szalonkáimat.

János eközben a fák között járt, és szenvedélyesen kutatta a szalonkákat. A grófné nevetve bosszankodott hiábavaló fáradozásán; végül kutyám segített a bajon.

S így János csupán a grófné puskáját vihette hazafelé. Szótlan és mélylázó volt útközben. A grófné hangosan kacagva haladt a gróf karján, és csupán a kastély kapujánál szólt Jánoshoz:

– Jövőre ismét eljövünk! Remélem, akkor több szerencséje lesz a vadászatban!

Jánost nagyon megzavarta a grófné. Vacsoránál nem tudott enni, a pap mókáin nem mulatott, és éjjel sóhajtozott a benyílóban.

Reggel közölte velem azon meggyőződését, hogy a grófné okvetlen szobalány volt hajdanában. Szerelmet vallott neki, közölte vele mindazt, amit a meghódított nőknek elmondott, és a grófné csupán a szalonkáit szedette vele össze. Végül megnyugodott János, és előadta élete leghajmeresztőbb esetét. A bankók miatt.

A kis negyvennyolc

A régi emberek jobban emlékeznek rá – vagy tán kevésbé jól, hisz az emlékezés kódén át rózsaszínűvé vagy fakóvá változnak a múlt történetei, sohasem látszanak igazságukban –, de a régi emberek mégis inkább tudják, hogy divat és kötelesség volt egyszer, a forradalom után, magyar ruhában járni, szép szavakban beszélni, honfinak és honleánynak lenni, mint azóta sohasé. Akkor is voltak még olyanok, akik a szőlőhegyeken ábrándozásaik közepette egyszerre ágyúörgést hallottak a távolból, arról, amerről jönni kellett volna valakinek. Ezek a megátalkodott álmódózók a vándorló mesterlegények különös és kiszínezett történeteinek táplálkoztak, és a jámbor drótostótban gyakran a bujdosó Petőfi Sándort vélték megismerni. A szőlőhegyi borházakban a jókedvű lengyel menekültek mondtak még pohárköszöntőket, de az úri népség nagy része már landerist táncolt, valcerozott és színészkedett. Akkoriban törölték ki a gatya szót az öreg Ballagiból, és az asszonyok krinolinja betakarta az egész magyar glóbuszt.

Anyai nagynéném, Árvácska tánt, krinolint hordott, valamint a leányai is, Ibolya és Rózsa. A nagynéném házában nevelkedtem. Azóta se volt olyan dolgom. A városban a legszebb ház a mienk volt, a cigány a legbúsabb nótákat nálunk muzsikálta. A két inasunk, Zsán és Franci, frakkban és fehér kesztyűben várták a folyosón a dragonyostiszteket, akik a városban állomásoztak. A tisztek jó táncosok voltak, szép legények voltak. Nem múlt el hét, hogy nálunk ne mulattak volna. De a katonaságot máshová parancsolta a kommandó, és érzelmes szerenád hangzott el ablakaink alatt,

mikor nagynéném és leányai könnyes zsebkendőjükkel integettek a függönyök mögül. Mikor a katonaság elvonult, a zsandártisztekre és a bezirkerekre került a sor. A bezirkerek rossz táncosok voltak, a zsandárok leitták magukat, de vendég csak kellett a szép, nagy, tágas házba! Hál' istennek nemsokára ulánusokat kapott a város, és a bezirkereket többé nem hívta meg senki házukba.

Így múlt el az idő, amíg János bácsi hazakerült. János bácsi volt anyai nagynéném férje, és a forradalom utáni időket külföldön, bujdosva töltötte. Hinnétek, hogy János bácsi szétcsapott a mulatozók között? Nem. Este jött, egy rázós kis parasztszekéren, és bő köpönyegéből csak deres bajusza és barna bús szeme látszott.

Nagynéném képes újságot olvasott a kanapén, Ibolya a klavír mellett ült, Rózsa énekelt, és János bácsi belépett. Nagynéném fölsikoltott, és az érkező felé sietett.

– Te vagy az, János? – kérdezte remegő hangon. – Hogy került ide, szerencsétlen ember?

János bácsi nyugodtan felelt:

– Szekéren jöttem Pestről...

– Hát kijátszottad a zsandárokat? – kérdezte izgatottan nagynéném.

János bácsi a fejét rázta:

– Nem kellett kijátszani őket. Megengedték, hogy hazajöjjenek.

Nagynéném ekkor megölelte János bácsit, és rákiáltott a lányokra:

– Ibolya, Rózsi, gyertek ide, itthon van szegény elbujdosott apátok. Itthon van a hős oroszlán, a forradalom csillaga, Börzsönyi János ezredes! – folytatta lelkesen. – Öleljétek meg hős atyátokat, aki szent hazaszeretettől lángolva, száz csatában nézett a halál szemébe.

János bácsi csodálkozva nézett a feleségére, és lassan kipirosodott az arca. Halkan így szólt:

– Arabella, el kell felejtenünk a múltat. Csendes ember leszek ezután.

– Soha! – kiáltotta anyai nagynéném. – A dicső múlt feltámadt benned, János. Te nem lehetsz szürke mindennapi halandó. Új hi-

vatás, új pálya vár rád. A bilincsek leszakadnak a nemzet kezéről, és te a hazafiak élére állsz, hogy megmentsed eltespedt nemzeted.

A lányok – szőke és nyúlánk teremtések – tapsoltak, mikor anyjuk befejezte szavait:

– Bravó, mama! Így beszél egy igazi honleány.

De János bácsi nem tapsolt. Levetette köpönyegét, és elfogódva, szomorúan sétálgatott a szobában. Kis termetű, hirtelenszőke ember volt. Cingár, sovány alakját sokáig nem tudtam beleképzelni a dicső nagy idők glóriájába, még ma is inkább úgy látom őt képzeletemben, amint nagynéném bujdosásai alatt a magános estéken beszélt róla. János bácsi vaskereskedő volt, és reggeltől estig talpalt a boltban, szép vagyont gyűjtven. Senkit se bántott, és mindenkit szeretett. Még a kardos jurátusokat és a többi megyei kancellistákat is, akik az úri származású Arabella körül a szelet csapták. „Nagy uzsonnákat rendeztem, és engem irigyelt minden asszony a városban házamért és fényes, sarkig érő fekete hajamért” – így beszélt a tánt. Mikor a nagy szél támadt, Arabella kokárdát tűzött a mellére, és együtt zajongott az ifjú kancellistákkal. Hazafias gyűléseken és bálokon mindenütt ott volt Arabella; mikor az ágyúdörgés felhangzott, Arabella testét kiverte a láz. „Mindenkinek elmegy, csak te maradsz itthon?” – sírt, és a kis vaskereskedőnek nem volt nyugta. Akkor már nem is volt vaskereskedés, mert a vasat elvitték a háborúba. János bácsi a városháza körül lézengett, és hallgatta az újságokat a vándorlótól, postakocsisoktól, nagyszájú gerilláktól. A gerillák nagyon tetszettek neki, megvendégelte őket, és a vezérek hetekig mulattak házánál. Egy ilyen vezér különösen sokáig mulatott János bácsiéknál. Hőstetteinek száma estéről estére növekedett. János bácsinak megtetszett a hadiélet, és a vezér ezredesévé nevezte ki. Így történt, hogy mikor híret vették, hogy vasas németek portyáznak a környéken, János bácsi együtt menekült a szabadcsapattal békés tűzhelyétől, el a vad ismeretlenségbe. János bácsit ezután csak nagy ritkán látták otthon. Mindig lerongyosodva került haza, szidta a vezért, aki a szabadcsapatba csábította, és emlegette, hogy gyakran annyira el van keseredve, hogy meg-

ütközne szívesen az ellenséggel, de a vezér mindig csak retirál, retirál...

János bácsinak a szobája az én tanulószobám mellett volt. Esténként pipázott, és búsan lehorgasztotta a fejét. Dragonyosok, ulánusok, bezirkerek egyszerre elmaradoztak a háztól. Többé senki sem hívta őket. Nagynéném ápolta a bujdosó ezredest, és a leányok naplójukba írták édesapjuk megérkezését.

A ház mögött nagy kert volt, a kertben méhes. A méhesben szeretett üldögni János bácsi, és elgondolkozva nézett a tavaszi levegőbe.

Néném kedveskedéseivel elhalmozta János bácsit. Kedves ételek kerültek asztalra, és a lányok János bácsinak hímeztek.

– Min gondolkozol mindig, János? – kérdezte néném. – Jövendő nagy terveidet színezed? Remélem, van valami programod, kedves férjem, hisz javakorbéli ember vagy. Csak én öregedtem meg.

– Újra kinyitom az üzletet – szöjt János bácsi. – Sokan még emlékezni fognak a régi, szolid cégre, és így virágzani fog kereskedésem.

Nagynéném összecsapta a kezét:

– Uramfia! Ismét boltos akarsz lenni? Mindenki azt hiszi felőled, hogy nagy hazafi, rettenetes oroszlán vagy, és te boltot akarsz nyitni! János, János, térj eszedre!

János bácsi szomorúan lógatta a fejét:

– Tudod, kedves Arabella, hogy én ahhoz nem értek, a hazafiaskodáshoz, meg egyébhez. Meg aztán elég keserű tapasztalatom volt a vezér mellett. Most már nyugodtan, hivatásomnak akarok élni...

Nagynéném kétségbeesetten tördelte a kezét:

– Te rossz ember lettél, Jánosom. Nem gondolsz családotra, férjhez menő leányaidra, és nem gondolsz – hazádra...

János bácsinak megütötte szívét az utolsó szó. Elmélázva mormogta:

– Egyszer már azt kívánta tőlem a haza, hogy hős ezredes legyek, és dicsekedjek harcosok meggyilkolásával, pedig egy csir-

két se öltem soha. Majd, hogy rongyosan, éhezve meneküljek útsalon utakon, nádasokban...

– Most meg azt kívánja, hogy légy követ, János – így szöjt nagynéném, és mellén összefonta karját.

...Behunyom a szemem, és a múltak ködén át látom János bácsit kardosan, és sarkantyús csizmában járni és szónokolni. Folytonos dínomdánom volt a házban. A cigány muzsikált, és ahány kortyondi fráter, elzüllött egzisztencia volt a vármegyében, mind János bácsinál tanyázott. Néném piros pruszlikban és bokorugrós szoknyában ment még a templomba is, és János bácsira gúnyverseket csinált valami éhenkórász...

A dínomdánom tán még ma is tartana, de János bácsi megbukott a követválasztáson. A hazafisággal azonban nem tudott szakítani. A bort szerette meg, és a szép szavakat. Vacsoránál néha hőstetteket mondott el, és a vendégek éljeneztek. Sarkantyús csizmáját, kardját annyira megszerette, hogy lefekvésnél alig tudott tőlük megválni. A szőlőhegyen hallgatta a távoli ágyúdörgést, és álmokat szöjt.

Nagynéném egyszer így szöjt hozzá:

– János, jó volna, ha valami hasznos foglalkozás után néznél, mert így nem tudunk megélni...

János bácsi elkeseredve toppantott sarkantyús csizmájával:

– Már te is, feleségem? Te is, Brutus? Senki se méltányolja szenvedéseimet, mindenki hálátlan. Talán boltos legyek? – kérdezte gúnyosan. És bizony nemsokára bekövetkezett az az idő, mikor János bácsiék nem tudtak megélni.

Akkori különös és színpadias világban gyakori volt az ilyen történet.

Pogány sírok

Most egy esztendeje, korai tavasszal a homokdombok között laktunk, és régi magyarok sírjai után kutattunk. A dombok oldalából temérdek ócskavasat ástak ki embereink, egyszer kaszavas, máskor kelevézhegy, néha meg sarkantyú került napfényre, amelyet mintha a Toldi Miklós dédapja viselt volna saruján. A domb szíve felé elkorhadt cölöpök között megtaláltuk a régi magyar csontjait. Sarló doktor, a múzeum fiatal és máris európai hírű régiségbúvára levette a alapját e csontok előtt. Meghatottan mormogta:

– Ki vagy te, óember? Egyszerű harcos-e, vagy pedig napkeletről jött fejedelem? Mi vagyunk-e a maradékaid, akik ezer esztendő után, ím, bámészán állunk meg feltört sírod előtt, vagy pedig már fajodnak utolsó hajtása is megtért a semmiségbe, mint a hajdani nagy nemzetek, hunok, vizigótok, kelták egytől egyig?

Sarló doktor szerette a szép szavakat, és érzelmes tudással vizsgálta a koponyákat és lábszárcsontokat.

Estefelé, mikor hazamentünk tanyánkra, Sarló doktor megírta jelentését a régi magyar csontjairól, aztán szobámba jött. Kora tavaszi est volt, a kis vaskályhában siránkozva lobogott a nedves nyírfa. Házigazdánk, egy öreg táblabíró-fajta úriember jó éjszákát kívánt, és magunkra hagyott. Sarló doktor hosszú fényes szakállát simogatta, és elgondolkozva itta teáját.

– Ha a régi magyar sírokban csontvázat találok, mindig valami búskomorság fog el – kezdte a fiatal tudós. – Azt hiszem, a költők éreznek ilyen meghatottságot, midőn szép verseiket megírják.

Valószínűleg azért, mert még fiatalember vagyok, és a sírásómessterség még nem tette kiaszottá szívemet.

Ha a régi emberek csontjait, fegyvereit, egyéb maradványait látom, mindig az jut eszembe, hogy azok egykor éppen úgy szerettek, úgy gondolkodtak és éltek, mint mi, és mégis milyen dicsőséges, különös, kalandos és nagyszerű volt az ő idejükben az emberöltő. A régi parasztok akkoron is csupán a sátorfalu határában letek nyugvóhelyet a pusztában. Csontjukkal, testükkel megtermékenyítették a hazai földet, ahol száz esztendő múlva dalolva szántott egy másik paraszt. De a régi királyok és a régi királyok barátai elrejtőzködtek a föld mélyében. Sziklák közé, dombok alá, folyamok medrében, ahol még ezer esztendő múlva is csak véletlenül találunk rájuk a tudós hiénák. Mintha érezték volna az ókirályok, hogy századok múlva kíváncsiakká lesznek csontjaikra a kései emberek.

Tíz esztendővel ezelőtt, amikor még egészen fiatal ember voltam, és éjjel-nappal a múzeumban laktam neves csontok, ócskavasak és kőkoporsók között, az a nagyszerű célbegett előttem, hogy megtalálom a hun király, Attila sírját. Tudvalévő, hogy Attila király alakja nekünk láthatatlan. Csak annyit tudunk felőle, hogy volt, de eltűnt, nyomtalanul, mint ahogy támadott. Létezését, cselekedeteit nem jelzi semmi, csupán a legendák, költők álmai és régi krónikák vénasszonyos fecsegései. Egyszer már anynyira haladtam kutatásaimban, hogy Attila király nem is volt... Csupán egy szilaj, harcos nép jött kelet felől valamikor, amely bátrabb, erősebb és kegyetlenebb volt az addig élő embereknél. A népvándorlás korának zivataros forgószelében oly hirtelen tűnt el a napkeleti nép, mint ahogy támadott. A régi álmodozók kiválasztottak a hunok közül egy képzeletbeli alakot, akit elneveztek Attilának, a legbátrabbat, a legerősebbet és a legszilajabbat a nemzet fiai közül. Aminthogy az óriásoknak is van vezérük... De nemsokára rájöttem, hogy Attila volt, itt élt, háborúzott, és csudálatosabb volt a görög mitológia félisteneinél.

Az történet, hogy egyszer levél érkezett a múzeumi igazgatósághoz, amelyben egy Tisza melléki földbirtokos hírül adta, hogy

egy puszta tiszai szigeten régi edényeket, vedreket és ékszereket találtak halászaik a tavaszi árvíz után. Néhány ékszerdarabot elküldött a múzeumnak. Tudós, öreg igazgatónk figyelmes vizsgálat alá vette az ékszereket, és magához hívatott:

– Nézze, öcsém, én azt gondolom, hogy ezek hun régiségek – mondá nekem. – A század elején gróf Erdődi Mihály a Tisza közepén kereste a hun király sírját, ezek az ékszerek a Tiszából kerültek ide. Jó volna, ha utánanézne, nem találhatnánk-e egyéb dolgokat is ott, ahol az ékszereket a jámbor halászok felfedezték.

Még aznap este elindultam a regényes pusztasziget felé.

A sziget ott volt valahol Tiszakürt körül. Itt széles a Tisza és mocsaras. Éjfél után érkeztem valami névtelen kis állomásra, ahol a földesúr várt. Amíg a kocsink az ábrándos nyárfasoron, világos tavaszi égboltozaton utazó telihold alatt végiggördült, a földesúr beszélt a pusztaszigetről. Fiatal pápaszemes úriember volt, cseppet sem hasonlított az alföldi földesurakhoz. Mint később kiderült, a filozófiai doktorátus végett éveket töltött egy német egyetemi városban, mikor az apja meghalt, éppen a tavaszi szántások kezdődtek, és a kasznár sürgősen hazahívta az új földesurat. A filozófia és a szőke német lányok ott maradtak a német városban. Tornyai Sámuel úr csupán e tudományok iránt való tüntető szeretetét hozta magával.

– Az illető szigetet Sárvárinak hívják, és az egri káptalannak a tulajdona, de ha érdemesnek találja doktor úr, szívesen a tulajdonomba váltom az egész szigetet – így szólt házigazdám, mikor a kastélyba értünk. A kastély ebédlőjében a frissítők mellett egy csomó újabb kori régiségtudománnyal foglalkozó könyvet találtam. (Köztük az én munkáimat is, ami nagyon jólesett.) Tornyai úr mosolyogva nézett a szemembe:

– Nekem is lesznek őseim a Sárvárin, mert az ősapáim is ezen a földön uralkodtak már. Hihetőleg a pusztaszigetről temetkeztek, mert a családi sírboltunk csak ott lehetett. Régi írásokból olvastam ezt. A Tisza egyszer elborította a szigetet, és a sziget száz esztendeig víz alatt volt. Az idén szabadult fel a sziget a víz alól.

Így beszélt Tornyai úr, és hálósobámba vezetett.

Már hajnalban künn voltunk a szigeten. Házigazdám gondoskodott munkásokról, és az ásatás serényen haladt... Két napig semmit se találtunk. A harmadik napon, mikor a sziget közepén emelkedő dombot kezdték ásni munkásaink, egyszerre észrevettem, hogy pogány sírra bukkantunk. A szokott cölöpépítmények jelentkeztek.

Munkásaimat gyorsabb munkára serkentettem, és Tornyai úr lelkesedésében gazdag jutalmat ígért a szorgalmas embereknek.

A cölöpépítményt hamarosan szétbontották.

Akkoriban láttam először életemben valóságos pogány magyar sírt. Mély meghatottságot éreztem, és bizonyos voltam, hogy valami rendkívüli fogok találni... A cölöpépítményekből következtettem. Sűrű, szinte áttörhetetlen volt az, és oly nagy, amilyent semmi esetre sem építenek közönséges harcos porhüvelyének. Bizonyosan valami fejedelem lakik odabenn ezer esztendő óta...

Kiborították a sírt.

Az üreg közepén kovácsolt vasládát találtunk.

Ez bizony szokatlan találmány volt. A pogány magyarok nem temetkeztek vasba, de még fakoporsóba se. Az üreg belseje száraz volt, a finom homokban emberi lépések nyoma látszott. Sírásó nyoma, aki ezer esztendő előtt utolsónak hagyta el a sírűreget.

Házigazdám lelkesedését nem lehet elmondani. Időközben már megvette az egri káptalantól a pusztaszigetet, és roppant büszke volt arra, hogy az ő birtokán találták meg az ősi sírt.

Vajon mi rejtőzhetik a vasládában? Sokkal nehezebb volt a láda, minthogy elszállítani lehetett volna. Elhatároztuk, hogy a helyszínen bontatjuk föl hozzáértő lakatosokkal.

Harmadnapra megjöttek a lakatosok. Ügyes emberek voltak. Hamarosan felnyitották a ládát, amelynek tetejét rézzel forrasztották a temetkezők.

Akkor már nagy híre volt a ládának. A környékbeli urak öszszegyülekeztek, és az alispán táviratban jelentette a találmányt a belügyminiszternek.

Mikor felnyitották a vasládát, olyan némaság volt az ezeresztendősi sír körül, mint talán még akkor se, mikor a temetés

történt. Mindenki visszafojtotta a lélegzetét. Vajon mi lehet e ládában?

A láda tetejét levették a lakatosok. A láda üres volt.

Olyan megrendülést éreztem, hogy majd elájultam. Hova lett a halott a vaskoporsóból? Hogy szökhett el innen? Vagy talán üres koporsót temettek el a régi emberek a fejedelmi sírba?

Odarohantam a ládához. A láda fenekén egy hosszú, egyenes kardvas feküdt, amit az első pillanatban észre se vettem. A kardvason apró cikornyák, rovasok látszottak... Föllélegzettem, ha csontok nincsenek, van legalább egy kardvas.

Vittem a kardvasat haza.

Egy esztendeig törték a fejüket a tudósok ezen, hogy micsoda írás lehet a kardon. Elolvasni azonban senki se tudta. Semmiféle régi íráshoz nem hasonlított. Álmatlan éjjeleimen gyakran egész regényeket gondoltam ki e kardra vésett írásból. Tán annak a története van feljegyezve a kardra, akit a karddal megöltek, egy vétkes királyt vagy egy világszép asszonyt, akit aztán a folyóba vetettek.

A kard most is megvan, de a pengéjére rótt íráson senki se tudott eligazodni.

Elfelejtettem mondani, hogy Tornyai úr, lelkes házigazdám, nemsokára ezután a tudományok körül folytatott buzgólkodásáért igen előkelő rendjelet kapott. Rosszkedvű őszi napokon még azt is hiszem néha, hogy Tornyai úr annak a rendjelnek a kedvéért építette a sírt, és ügyesen kigondolt tudományos svindli az egész...

– A pogány sírok lakosai néha megcsalják a sírásót. A fejedelmek és nagy királyok, akik után kutatunk, úgy elrejtőztek, hogy fel találni nem lehet őket. Ha a Duna, Tisza egyszer kiszáradna, medrében bizonyosan megtalálnánk a régi pogányfejedelmek sírjait.

Sarló doktor elgondolkozva nézett maga elé, s képzeletében bizonyosan ott látta Attila csontjait valahol a nagy folyamok mélyén, sziklatömbök közé elrejtve.

A szép Ferenc és a csúnya Antal

Címer Fercsi főhadnagy, Nagylelkű Fülöp württembergi herceg huszárezredében, tavasszal szabadságot kért és kapott megromgált egészségi állapotának helyreállítására. Vén katonánál ezt az állapotot csupán egy hajszál választja el a penziótól, de ugyan ki gondolna penzióra egy huszonhat éves fiatallemnél. Nem is gondolt senki, csupán a kappanhangú ezredorvos mondott anynyit, hogy Fercsi többé sohasem tér vissza az ezredhez, a gyönyörű lovakhoz és Tercsihez, a kantinos gyönyörű lányához. Az ilyen beszédre Fercsi nevetett legjobban. Déli sörözésnél kiabált, hogy így, úgy bolond minden sintér. Tercsitől elvette az ibolyabokrétát (lehet az is, hogy kéretlen adta a leány a virágot), és a zubbonya dragonjába tűzte. Majd, mivel nagyon fölmelegedett, kigombolta a blúzát, és úgy ment a lakására, ami szemben volt a kaszárnyával. A lovaglóvesszejével ütögette a csizmaszárát, és a friss tavaszi szél bebújt inge nyílásán.

Mikor a lakása kapujához ért, egy bajtársával találkozott, a vörös bajuszú Kósza Antallal. Ez a Kósza Antal vékony, fűzfa bélű legény volt; semmi se volt rajta katonás, csak nagy, szárnyas bajusza. A jó isten tudja, miért ad az ilyen cingár embereknek nagy bajuszt. Azonkívül szeplős is volt ez a Kósza Tóni. A homlokán pedig egy borzasztó forradás beszélt a remondalovak nagy szilajságáról. Csak fékevesztett bolond remonda rúghatott meg ilyen cingár embert. Mindazonáltal mindenki tudta Kósza Tóniról, hogy egy-két esztendő alatt búzavirágkék atilláját a vezérkari tisztek sötétzöld kabátjával cseréli fel.

– Gombold be a blúzod, Fercsi – kiáltott nagy ijedelemmel a csúnya Kósza.

Fercsi nevetett:

– Tán bizony a tavaszi szélről féltesz?

A csúnya Kósza elpirult.

– Nem... Az *öreg*et láttam erre járni az imént. Tudod, hogy még azért is haragszik, ha a tisztek a hónap alatt viszik a kardot.

Fercsi ismét nevetett, és betessékelte a csúnya Kószát az ajtón.

Kósza levette a sapkáját, és megtörülte a homlokát, amin vörös karikát nyomott a sapka karimája.

– Nem gondoltam, hogy sörözni fogsz még ma is. Beteg embernek vigyázni kell, barátom. Itt jártam már, búcsúzni akartam tőled...

Már ekkor bent voltak a szobában.

Fercsinek éppen olyan volt a szobája, mint a Dolovai nábob harmadik felvonásában a Nemzeti Színház színpada. Szakasztott úgy rendezte be, és ha lehetett volna, szívesen szenvedett volna fejsebbel egy másik Vilmaért: csak hogy éppen olyan snájdig katoná legyen, mint Császár úr, a kitűnő művész. De a sors nem engedte neki, hogy regényesen viselkedjék pályáján. Az *öreg*, ahogy a reumatikus ezredest nevezték, egyáltalában nagyon prózai és száraz szigorúsággal ügyelt arra, hogy tisztjei elvégezzék a feladványt, bugris oláh legények szolgálati kiképzését, és azonkívül is végképpen száműzte a romantikát az ezred belső életéből. A hajdanában divatos nachtmusikot egy szatrapa kegyetlenségével tiltotta meg a fiatal tiszteknek, másrészt mindenki ismerte az elvét a nők körül. „Kétféle nők vannak. Az egyik fajtájú nőknek udvarolunk, és elveszjük őket. A másik fajtájú nőket mi nem ismerjük.” Az általános szabály alól csupán Tercsi, a kantinos leánya képezett kivételt. Tercsinek szabad volt udvarolni, és nem kellett őt elvenni. Azonban az *öreg* bármelyik percben tűzbe tette volna a kezét Tercsi erényéért. Fercsi tehát panaszkodott a száraz hivatalnoki élet miatt, amire az *öreg* az ezredet kényszerítette, és udvarolt Tercsinek. Olykor pedig nevezetes adósságokat csinált, csak hogy némileg hasonló lehessen a regényes főhadnagyokhoz,

akikről a könyvekben olvasott. Csakhogy az *öreg*en így sem lehetett kifogni. Mikor tudomására hozták neki Fercsi adósságait, az *öreg* szigorú haptákba vezényelte Fercsit, és így szólt hozzá:

– Főhadnagy úr, adja ide a tárcáját.

Fercsinek szerencsétlenségére mindig tömérdek pénz volt a bugyellárisában. Az *öreg* kivette a tárcából a szükséges összeget, és megparancsolta Fercsinek, hogy azonnal fizesse ki az adósságait. Az *öreg* Címernek pedig Újfaluba szálkás betűivel hosszú levelet írt, amelyben panaszkodott a mai fiatalságra. „A mi időnkben ugye, másképp volt, bajtárs?”

Kósza Tóni segített Fercsinek a pakolásban, Fercsi csak feküdt a díványon, szomorúan cigarettázott, és búsan nézegette a legényét és Tónit, amint a fotográfiaikat leszedegették a falról, és a bőrönd fenekére dobták őket. Kósza Tóni csak azért élt a világon, hogy másoknak, romantikus katonáknak szíves szolgálatára legyen. Ő otthon a hadiiskola könyveit forgatta, és ha a bajtársak éjjeli mulatozásaik közepette leszidták a polgárokat, Kósza Tóni másnap rendbe hozta az ügyet.

Mikor a legény ráült a bőröndre, Kósza Tóni pedig becsukta a zárat, azt kérdezte Fercsitől:

– Elbúcsúztál Tercsitől?

Fercsi elhajította a cigarettáját, felugrott, és a sapkája után kapott:

– El is felejtettem, hogy már délután elutazom – mormogta.

Kósza Tóni visszanyomta a díványra Fercsit:

– Jól tetted, hogy nem búcsúztál. Kár lett volna szomorítani azt a szegény lányt.

Fercsi szomorúan lógatta a fejét:

– Szegény Tercsi.

Tóni a főhadnagy vállára ütött:

– No, nem baj. Az a fő, hogy meggyógyulj.

Már jött a fiákeres, amely Fercsit a vasúti állomásra vitte, el a gyönyörű lovaktól, el a szép Tercsitől... Fekete lova, fekete kocsija volt a fiákeresnek. Kósza Tóni sóhajtva nézett Fercsi után. „Szegény fiú, te úgysem tudtad volna megbecsülni Tercsit!” Ezt

dörmögte magában, és szárnyas bajuszát megsodorva a kaszárnya felé ment.

*

A szép lovak között, a hadiiskola könyvei között gyorsan múlik az idő, és gyorsítja az idők járását az a pohár szilvórium, amit korán reggel Tercsi a kávéasztalára tesz a piros virágos abroszra. Kósza Tóni eleinte sokszor álmodott is Fercsivel. Fercsi nagy, barna szemével bánatosan nézett rá. „Én most meghalok, és te nem engedted meg, hogy Tercsitől elbúcsúzzam. Rossz ember vagy, Kósza Tóni, magadnak akarod a szép Tercsit. Pedig a te ragyás arcodat Tercsi nem csókolja meg soha, soha...” És hasonló bolondokat álmodott a szegény Tóni. Eleinte nem is nagyon merészkedett a Tercsi szemébe nézni, de aztán – az idő múlik, és mindenkit elfelejtünk – már a Tercsi kezére merte tenni a kezét, és jólesett neki, ha Tercsi a körmére koppintott.

Kimondjam, hogy milyen volt Tercsi? Nem mondom el, hisz önök tudják, hogy milyenek az ilyen Tercsik, akiknek az erényért a vén, reumás ezredesek a tűzbe teszik kezüket.

Ahogy Fercsi elment, megsiratta. A többi száraz „hivatalnokok” megszokták Tercsit az esztendő során, és semmi gyönyörűséget nem találtak abban, ha a kezét megfoghatták. De szegény Fercsi romantikus volt, és Kósza Tóni, a csúnya, tán nem volt romantikus? De az volt, de az volt...

És mikor egy fél esztendő múlva híre érkezett, hogy a jó Címer Fercsi messzi délvidéken egy langyos nyári este lehunyta beszédes barna szemét, Kósza Tóni együtt könnyezett Tercsivel a kávéasztal egy sötét zugában.

– Gondolt-e rám, mikor meghalt? – sóhajtott Tercsi.

A csúnya Tóni bólintgatott.

– Minden bizonyos. Hisz magát szerette csupán az egész életében.

Tercsi erre nagyon sírni kezdett, és Kósza Tóni kezére borult, amit ez az asztalra helyezett. Megfogta a Tóni kezét, és úgy sírt:

– Maga pedig a legjobb barátja volt, főhadnagy úr.

Kósza Tóni lehajtotta a fejét, és csúnya arcát elsötétítette a szomorúság.

– Azt ígérte, hogy sohasem fog szeretni mást, csak engem – nyögte Tercsi.

Csúnya Tóni eszében sorban megjelentek a szép színésznők fotográfiái, amelyek Fercsi lakását díszítették. Ő nem tudta azt, hogy Fercsi nem is ismerte azokat a szép színésznőket, azt hitte, hogy legalábbis mindegyik a szeretője volt.

Szomorúan fölkel, hazament könyveihez, és soha többé nem fogta meg a Tercsi kezét. Csupán azért, mert Fercsi meghalt.

Zúg a malom

Hallottak már malomzúgást az erdő mélyén, késő ősszel, ködös délutánon, mikor minden elcsendesedik, csak a malom kattog a messziségben? Zúg, zúg nyughatatlanul és beszédesen, mintha zúgásával bátorítani akarná az erdő őszi vándorát. Mikor már a madár is hallgat, mikor már a nap is elbujdosott más királyságokba, a halk ősz szürke fénnel fekszik a megritkult fák felett, és a duplázó vadász sietve halad keresztül az erdőn, akkor kattog a malom az erdő mélyein. Meglehet, hogy nem is lakik ott senki, a molnár rég elköltözött, a malom csak úgy jár bolondjában... Erről az erdei malomról volna némi mondanivalóm.

*

Mások a tulipánt, én a kökörtcsinyt szeretem, őszi mezőségnek utolsó színes virágát. Az erdő aranyos fái között, naplementekor vagy a hosszú világos őszi délután a régi malom zúgni kezdett. A kerek elindultak, és a víz zuhogott a nagykerék hiányos fogaira. Mintha valami láthatatlan molnárlegény kihúzta volna a zsilipet a malom felett, mintha nagyon sietős dolga volna a molnárnak, a dudvás udvart szekerek lepték el, és a szekerek között piros rokolyás asszonyok ülnének a duzzadt búzászsákokon, úgy siettek a malom.

Senki más nem lakott a malomban, csupán egy vén süket molnárlegény. Még egy kutya is volt itt, de a fogatlan ebnek hangját nem hallani, búskomorságba esett, és napokig elhevert a szeder-

bokrok között. A vén legény is inkább halász volt, mint molnár. A duzzadt búzászsákokat elnyelte a büszke gőzmalom kapuja, amely az erdő szélén emelkedett, és bűgő kürtszóval jelentette a delet és éjjelt. A vén legény, ha éppen horgászott is, ha éppen pisztráng kezdte volna is ki a horgot, a gőzmalom kürtjének hangjára a vén molnárlegény fölemelte az öklét és megfenyegette a láthatatlan ellenséget... De hát minden vén molnárlegény ilyen. A szélalmok, vízimalmok, szárazmalmok emberei mind haragusznak a gőzkürt hangjára, amely őket patriárkális nyugalomban zavarta meg. Ha úgy vesszük, még a legjobb dolga van a dunai meg a tiszai molnárnak, de neki se olyan, mint hajdanában. A gőzkürt a Dunára is elhallatszik.

A régi erdei malomban úgy múlt az idő, mintha ingyen adta volna a teremő. Az öreglegény, mint mondtam, leginkább horgászott, a horgászás pedig azon mesterségek közé tartozik, ahol az időnek nincs semmi értéke. Órákig el lehet ülni mozdulatlanul, de aludni; nem lehet, mert a horgászó belepottyan a vízbe. A fogatlan, búskomor kutya a szederbokrok között némán tűnődött a mulandóságról. Én meg a malom tetején üldögéltem, ahová hajdanában a faragó molnárlegények mindenféle apró szélkelepeket állítottak. Tavaly még zörgött a barát, aki a kelep körül forgolódott, ha szél fújt az erdő felől, de azóta az eső és a hó megette a barát szerkezetét, nem forog már, csak teng-leng, várván a legelső vihart, amely lesodorja a tetőről a folyóba.

A malom tetejéről az erdőt néztem, a felhőket, amelyek a hegyek felől erre átutazóban megfordultak. Az erdő felett lakott az arany nap, a nap felé szálltak a madarak. Az erdő mögött lakott a hold, amely az őszi éjszakákon rejtelmesen bújt elő a fák közül. Éppen félhold ideje volt – késő ősszel –, a napközben aranyos fák közül kék pára szállt elő, és az erdő felett vízszintes vonalban lógott a hold karéja, s megezüstözte a fák csúcsait.

Akkor jött elő az erdőből Mordály, az orvvadász.

Mordályt ismerte mindenki a környéken, és tudvalevő volt, hogy engedély nélkül halomszámra lövi a vadat a grófi erdőségekben. De ezen nem csodálkozott senki; inkább tán azon cso-

dálkoztak volna az emberek, ha Mordály egyszerre nem lett volna orrvadász.

Roppant széles vállú öregember volt Mordály; a fél szemét valahol elvesztette, mikor és hol, tán maga sem tudja már, az öreg emberek is csak félszemmel emlékeznek rá. Évtizedek óta vadászott az erdőben és a síkságon; senkinek se jutott eszébe megakadályozni őt mulatozásában. Igaz, hogy rajta kívül csupán az uraság vadászott még. Azért is eleget bosszankodott Mordály. Körvadászatkor az erdőszéli korcsmában ivott, és minden fegyverdörrenésre, amit hallott, belenyögött, mintha őt találta volna a lövés. Ivott és kiabált:

– Minek bántják a szép nyulakat és a drága fácányokat azok, akiknek úgyis van mit aprítani a tálba?

De az uraság nem sokáig vadászott, és Mordály azután kémlelődvé járta be az erdőt. Mintha azt számolta volna, hogy mennyi hibázik a vadak közül.

Amint az erdőből kijött, egyenesen a malom felé tartott. Az ám, de sietett, mintha friss csapást üzne a téli fagyon. Óvatosan nézegetett körül. Mikor a malom mellé ért, ráköszöntöttem:

– Jó estét, Mordály.

Felkapta a fejét. Megismert, és mogorván dörmögött:

– Nem magát keresem... Egy legényt keresek, aki nemrégiben hazakerült a katonaságból. Hisz ismeri Teddide Gyurkát? ...Kék katonasapkában jár, és bomlanak utána a lányok, asszonyok.

– Hát aztán?

– Aztán? Az az ő dolga. De az már az én dolgom, hogy a gazember éjente puskázni jár az erdőre. A katonaságnál megtanították lőni. Most ebből akar megélni, mert dolgozni nem akar a kutya.

– Hát aztán?

– Aztán? Ha megtalálom, letöröm a derekát.

Így beszélt Mordály, és megszorította hóna alatt tartott rövid puskáját. Lehajtott fejével, meggörbült széles hátával úgy bandukolt tovább a szederbokrok között, mint egy dühös barom. Legázolta a gyenge bokrokat, és még arra sem ügyelt, hogy a hold-

világos erdő felől fiatal róka ugatása hallik. Most nagyobb vadra vadászott: emberre.

Utánanéztam, és szántam magamban a katonasapkás, dalos, leánycsábító, korhelykedő Teddide Gyurkát, kinek hőstetteivel tele volt a falu, mióta októberben a katonaságtól hazakerült. Az ilyen katonaféle ember nem érti a földi munkát, meg aztán fegyverhez szokott a keze. Teddide Gyurka vadászatból akart megélni, de nem számolt a vén, kevély és féltékeny Mordálllyal.

Sokáig feküdtem mozdulatlanul a malom tetején, és Teddide Gyurkán gondolkozva a holdba nézegettem, amely felfelé emelkedve, lassan megvilágította az erdőt. A fiatal róka még mindig ugatott a távolban, és Mordály már rég eltűnt a sötét bozótban.

Ha valahogy hírt lehetne adni a szegény Teddide Gyurkának, hogy kerülje ma éjjel az erdőt.

Az őszi éjszaka nagy csendességében nem mozdult semmi. Messzi a tisztáson állt egy hatalmas rezgő nyárfa. Annak a rezgését is inkább képzelni lehetett, mint hallani. A forgó is, mintha elaludt volna, csak távol a zsilipeknél mormogott álmában. A vén, süket legény alszik valahol az üres hombárok között, és a mélabús eb tán elbujdosott... Eszembe jutott, hogy figyelmeztetni kellett volna Mordályt sötét szándékának következményeire, a zsandárokra, a tömlőcre. De talán még ez se térítette volna meg a megátalkodott, vén gonosztevőt.

Egy óra múlt el, vagy talán több... Egyszerre rövid, tompa durranás hallatszott az erdei vágás felől, szinte megreszkettek belül a fák és a bokrok. Az első fegyverdörrenést rögtön követte a második. Aztán csend következett. Tehát megtörtént a párbaj. Vajon az orrvadászok közül melyik fekszik most vérezve a fűvön?

Nyugtalanul vártam a reggelt.

*

Mordályt egy hónapig nem látta senki. Ezalatt a hónap alatt Teddide Gyurka katonanadrágot vett magának, és folyton szivarozott. Mordályt megserétezte az éjféli párbajban, és egyedül járt

az erdőben. Később hallottam, kibékültek, és havas karácsonykor azt a vaddisznót, amit a papnak vittek ajándékba, ketten cipelték fenyőrudakon a parókia udvarára.

Az ördög nótája

Ugyan ki félne manapság az ördögtől? A jól nevelt gyermekek se bíznak már a sötét idegenben, az asszonyok pedig ugyancsak kacagnának azon a férfiún, aki az ördöggel akarná megijeszteni őket.

Van-e ördög? Hol van az ördög? Jöjjön, és mutassa meg magát, senki se lesz közülünk Luther Márton, hogy hozzácsapná a tintás kalamárist. Talán inkább megbarátkoznánk vele, és segítséget kérnénk tőle földi bajainkban, szerencsétlenségeinkben.

Körülbelül így beszélgettünk a kávéházban az ördögről. Egyikünk se titkolta, hogy szeretne megismerkedni e sötét férfúval. Éppen úgy emlegettük őt, mint azt a millió forintot, amelyet lelkiismeret nélkül elemelnénk, ha ránk bízna valaki, és azután nem fogna meg a rendőr.

A társaságban volt egy nyugalmazott katonatiszt. Az sokáig hallgatta beszélgetésünket, aztán azzal a hirtelen fellobbanással, mely a penzionált katonatiszteket jellemzi, hirtelen az asztalra csapott, és felkiáltott:

– Én ugyan nem láttam az ördögöt, de hallottam nótáját. Nyolcvankettőben, a galíciai határszélen...

Mindnyájan kérdőleg néztünk a kapitányra. Egyikünk sem szólt, mert bizonyosra vettük, hogy a kapitány magától is elmondja, hol, miképpen hallotta nótázni az ördögöt.

Nem is soká váratott magára.

Így kezdte:

– Főhadnagy voltam, és Galíciában szolgáltam egy istenverte

garnizonban. Akkoriban híre járt az orosz háborúnak, és a határra tolt kozák ezredek minden nap várták a cár ukázat, hogy betörjenek a királyságba.

Meddig tartott ez az állapot, már nem tudom. Annyi azonban bizonyos, hogy rendkívüli módon unatkoztunk. Unatkoztunk, unatkoztunk. Csodálkozom rajta, hogy itt ülök, és nem puffantottam magam agyon.

A kapitányunk bizonyos Hobula volt. Négy éve halt meg. Agyonrúgta a ló. Iszákos, kártyás, verekedő ember volt. Félték tőle, mint a tűztől. Csehül, magyarul, lengyelül káromkodott egyszerre. Az ebédjéhez is pálinkát ivott. A parasztleányokat részegen megkergette az utcán. Az ember, ha szalonban pillantotta is meg a napvilágot, komisz és durva lesz a határszéli garnizonéletben. Hobula kapitány, mikor a kozák ezredeket a határszélre tolták, örömeiben kirántotta a kardját, és végigsuhintott vele a levegőben.

– Vivát Hobula! Egy jó véres háború, és belőled tisztességes ember lesz, vagy halott.

Azután még jobban ivott.

Akkor haragudtam rá ezért, de ma belátom, hogy nem tehetett egyebet abban a nyomorúságos faluban, ahol állomásoztunk. Mi fiatalabb tisztek folyton azon imádkoztunk, hogy a jó Isten erre vezérelne valami bécsi zengerájt, amilyen ódivatú énekesnőivel és mindenholnan kivert énekeseivel a határszéli garnizonokat meg szokta látogatni. Második esztendeje nem láttunk kalapos asszonyt. A hadnagy naplót írt, én pedig esténként egy cirkusz-művész nő fotográfiája előtt sóhajtoztam, akit valójában sohasem láttam.

Így éltünk, és semmi kilátás nem volt rá, hogy életmódunk megváltozik. Csak a háború segített volna. De a háború csak nem akart kitörni.

Ha jól emlékszem, utálatos, nedves ősz volt. Hetek óta szakadt az eső. Felázott a föld, és a század hetek óta kaszárnyát súrolt. Utoljára ki se lehetett mozdulni a kaszárnyából. Hobula lefeküdt, és napokig fel se kelt ágyából. Egy vasas fazékban orosz pálinkát

állított az ágya mellé. A fazékból nádszálon át szívta a pálinkát addig, míg a nádszál kifordult a szájából, ő pedig elaludt. Majd felébredt, és folytatta ott, ahol abbahagyta.

Egy borzasztó hosszú éjszakán felköltött az őrmester. Foglyokat hoztak az örök a határról. Mindenféle veszedelmes népség járta azt a vidéket, átszökdöstek a határon, meg visszaszöktek. A bakák, ha megcsípték őket, hozták a kaszárnyába.

Azt mondtam az őrmesternek, hogy csukják be a foglyokat, majd ha megvirrad, beszéljek velük.

– De nem lehet ám reggelig várni. Mert az egyik betyárnak menekülés közben keresztüllőtte a mellét Stefán Malmos szakaszvezető – mondta az őrmester, amire felkeltem és káromkodtam. Magam sem tudom, miért káromkodtam. Aludni úgyse tudtam... A határszélen mindenféle rossz szokásai vannak az embernek.

– Költse fel a kapitány urat – mondtam az őrmesternek.

– Nem lehet – felelt kívülről az őrmester. Én pedig nem kérdeztem, hogy miért nem lehet.

Az őrszobába mentem. A piszkos petróleumlámpás világánál két alak látszott. Az egyik a priccsen feküdt és nyögött. A másik mellette ült, és egykedvűen simogatta a szakállát. Kaftános lengyel zsidók voltak. Amelyik megsebesült, öreg volt, nagy fehér szakállú, a társa fiatal ember volt.

A sebesült hörgött az ágyon. „No, ez nem sokáig viszi” – gondoltam. Lássuk, miért lőtték meg.

Stefán Malmos szakaszvezető aztán előadta, hogy a két vándor nem állt meg, hiába kiabált rájuk. Utánuk lőtt. Azt tette, amit kötelessége parancsolt.

– Hát miért nem álltatok meg? – kérdeztem a fiatal lengyelt.

– Dolgunk volt – felelt amaz félvállról.

Kérdeztem a nevét, polgári állását... Bizony, már nemigen emlékszem, hogy mit mondott. Keveset beszélt, az is hazugság volt. A határszéli emberek veszedelmes legények. Sohasé járnak tiszta dologban... Talán kémek, talán csempészek. Az ördög tudna eligazodni rajtuk.

A katonák megmotozták őket. Nem volt azoknál semmi írás. De még egy bicska sem. Ha lett volna valami, úgyis elszórták útközben.

– No, hát most meghal az apád! – mondtam a fiatal legénynek.

Nem szólt egy szót sem. Nem is sóhajtott. Villogó sötét szemével alattomosan nézett rám, aztán az öreghez fordult, és a fülébe sugdosott, amiből nem értett senki semmit.

Amint így folyt a vallatás, egyszerre felpattant az ajtó, és Hobula kapitány lépett be. Vörös volt az orra, és dőlt belőle a pálinka. Iszonyú dühös volt, és ordított:

– Dobjátok ki ezt a véres vén ebet. Mit mocskolja be az állam jószágát átkos vérével! Dobjátok az istállóba, ott is megdögölhet.

Így ordított a kapitány, és nádpálcájával rácsapott a fiatal fogoly kezére, aki védőleg terjesztette ki karjait. A zsidó felszisszent, aztán tüzes, néma haraggal nézte, hogyan kapják fel a bakák a megsebesült öreget, és viszik ki a sötét éjbe. Az öregből csurgott a vér, amint vitték. Ez még jobban felingerelte a kapitányt.

– Pfu! – kiáltotta. – Vigyétek hamar, hogy ne is lássam, mert megöllek benneteket...

Az öreg zsidót kivitték. Én kísértem a bakákat az istálló felé, a kapitány egyedül maradt a fiatal fogollyal az őrszobában.

Mire visszajöttem, a kapitány már nem haragudott. Lehorasztott fejjel ült az asztalnál, és a földre sütötte a szemét.

– Főhadnagy úr – mormogta –, ereszd az apja után azt a legényt. Hadd ápolja...

A legényt két baka az istállóba kísérte. Aztán elcsendesedett a kaszárnya. De csak alig fél óráig. Egy fél óra múlva valami rettenetes üvöltés verte fel az éjszakát. Farkasállat nem üvölt úgy, mint az ember... A fiatal zsidó üvöltött. Nem maradhatott az ágyában senki attól az üvöltéstől. A lovak dobogtak az istállóban, a bakák pedig félősen nézegettek egymásra a sötétségben.

– Agyon kéne lövetni – mormogta Stefán Malmos, és hideglelősen reszketett.

Az irtózatos üvöltés pedig egy pillanatra sem szűnt meg. Hobula kapitány már akkor aludt. Őt még az üvöltés sem költötte fel.

Meddig tartott az üvöltés, nem tudom. Egy óráig vagy kettőig. Mindenki talpon volt a kaszárnyában. Az emberek ijedten néztek egymásra. Senki se tudta, miért fél. Mintha meg lett volna babonázva az egész század... Érezte mindenki, hogy valami rettenetes fog történni.

Egyszerre lángvörös fény világította meg a kaszárnyát. Négy helyen gyulladt ki egyszerre. A vizes tető sisteregve lobogott, de lobogott, mintha gyantával öntötték volna le. Az üvöltést pedig most túlharsogta az a lárma, amely a kaszárnyában keletkezett. A bakák lihegve rohantak össze-vissza. Valaki azt mondta, hogy egy csapat lengyel zsidót látott odakünn ólalkodni a kaszárnya körül. Azok gyújtották fel a kaszárnyát.

A rémületes zavarban a kapitány jutott eszembe. Hobula horkolt ágyában. Három legény megkapta, és kivitte a szabadba. Aztán a foglyok jutottak eszembe. Hol jártak már azok?! Még ma sem tudom, hová vitték az öreg haldoklót.

Veszedelmes népség arrafelé. Ha valahol lakik az ördög, hát ott lakik.

Így beszélt barátunk, a penzionált tiszt, és mi fejcsoválva hallgattuk.

Egy ifjú vallomásaiból

Két év előtt karácsonykor az utcán jártam éjszaka.

Éppen nagy hó esett, és a kék-fehér színek csudálatosan kápráztak szemem előtt. A nagyváros, ahol éjjel pezseg és sistereg az élet, mintha meghalt volna ezen az estén. Ültek ugyan a kávéházukban; polgárcsaládok, akik minden ünnepélyes alkalomkor a kávéházba mennek, hol kávéznak, képes lapokat forgatnak, s egy szép multság emlékével távoznak. „Be jól mulattunk” – mondják másnap... De én éppen az utcán jártam, mert nagyon szegény voltam, nemcsak karácsony estéjén, de máskor is, és már régen az volt az egyedüli multságom, hogy hosszúkat sétáltam, a Népligettől a budai hegyekig. Bejártam ilyenkor a főváros legelhagyatottabb részeit, hol vicsorgott rám a nyomor, hívott a bűn is, én azonban, mintegy felsőbb rendelkezésből, továbbmentem. Tovább: messze a Népliget felé, hol egy lócán suttyomban aludtam, de hirtelen eszembe jutott, hogy meg talállok fagyni: mi lesz akkor a terveimmel, vágyódásaimmal?... Mindig csudálkozom, hogy e nagyon hideg téiben vékony felöltőm alatt meg nem fagytak azok az álmok, amelyeket lelkemben hordoztam. Az álmoknak néha elég egy lehelet, egy asszonycsók, hogy messze elrepüljenek... Az én álmaim a téleji séták alatt pislogtak a hómezőn, mint hamu alá rejtett tűztojások. Ha ők nem pislogtak volna, bizonyosan lefekszem egy bokor alá, száraz helyre, szélről óvott helyre, s nyugodalmasan várom a téli halált.

Tán nem is tudják, hogy a fővárost – e szép, gazdag, multságos várost – kopár és csendes hómezők környékezik karácsony

éjszaka? Tán nem is tudják, hogy két év előtt karácsony éjszakáján a hómezőn járkált egy magányos fiatalember, és a téli éjben sírva felkiáltott meleg szobáért és kenyérkéért? Talán nem is tudják, hogy karácsony éjjelén az országutakon hontalan csavargók lehajtott fejjel mennek, és nem átkozzák fogcsikorgatva az embereket, kik kályha mellett ülnök, de szívükben jót és nemeset gondolnak? Tán nem is tudják, hogy mit jelent húszéves, himporos szívvel, álomlátó fővel hetekig lakástalanul, elhagyatottan és ismeretlenül járkálni egy nagyvárosban, hol senki-senki nem törődik önnel, még a könyörület sem?

...Ott kezdtem, hogy két év előtt karácsonykor az utcán jártam.

A nyomor éjjele ez volt.

Reggel óta nem ettem, és már rég leszállott az éjjel.

Mintha sötétebb lett volna ez az éjjel, mint a többi. A boltokat becsukták, a bolti lámpákat eloltották: a kereskedő is ember. Az utcai lámpák is csak pislogva égtek. Az aszfalton alig járt ember. Szép, kifőstött lányok, kik máskor tévedésből rám mosolyogtak: hová lettetek? Korhely gavallérok, kik máskor megtaszíglattok, alusztok-e vagy imádkoztok? Egyedül vagyok az utcán, mint az éhes farkas a kertek alatt, a patak jegén, tyúkólok után szaglászva. Egyedül járok: néha falnak támaszkodom, és lehorgasztom a fejemet. A hóra nézek, és hideg orcámon vízcseppek folynak végig, amelyek eleinte melegek, később pedig hidegek, mert megfagynak.

Csak volna valaki, akivel beszélni lehet ezen az éjszakán! Oly régen nem beszéltem már senkivel. Most vágytam rá, hogy valaki meghallgassa gyermekkorom történetét, hogy ősz hajú atyám volt, barna szemű anyám és kistestvéreim voltak.

Máskor karácsonykor a nagy kályha mellé ültünk, és szent dalokat énekeltünk. A falon kép volt – Jézuska Máriával. Ezen a napon különös gonddal nézegette a képet a család, mintha azt vártuk volna, hogy egyszerre csak megszólal a kis Jézus. Másnap annyit szánkáltunk, amennyit akartunk... A domboldalon egy öregember lakott, akinek bort és sonkát vittünk. Nem tudom bi-

zonyosan, hogy az öregember is a családhoz tarozott-e, vagy csak tiszteletben tartottuk őt, mert nagy szakálla volt, és ünnepnapokon kapcsos könyvből remegő hangon énekelt a domb hársai alatt?

*

Valahol a Kálvária téren jártam, mikor megeredt a hóesés. A fehér pelyhek a kékes éjszakában zizegve hullottak kalapomra, kezemre, vállamra. Nagyon havazott, de a sötétségben alig látszott belőle valami. Csak a halk duruzsolás, mely fáradt idegeimet megnyugtatta, töltötte be a nagy levegőget. Ha az ember nagyon éhes, akkor már nem is éhes. Én se voltam éhes, fáradt se.

Halkan lépegettem, és szépeket gondoltam magamban múlt-ról, jövődőről, hogy sokat mondjak, még asszony is megfordult a fejemben. Valamiféle asszony, akármilyen asszony, akinek a haját megcsókolhatnám, míg rongyos kabátomat a földre kuporodva megvarrja.

A hóesésen át egyszerre harangszó hallatszott.

Harangoztak valahol, aztán máshol is. Mintha nyelvük volna a harangoknak, másképpen beszéltek, mint egyébkor. Máskor így beszéltek – délben például: a terézvárosi harangok kiabáltak: siessetek – siessetek – egyetek – siessetek. A Belvárosban, nagy kényelmesen, így beszélgetnek a harangok: ebédeljünk – ebédeljünk – ebédeljünk. A Kálvária téren ezt hallottam: nincs mit enni – nincs mit enni – jaj, jaj, jaj – nincs mit enni! A Bazilika rámondta: jól van, no – jól van, no – nem baj, no.

De most a harang azt beszélte: ünnep van – ünnep van – jaj, be szép ünnep van.

Éjféli misére harangoztak.

*

Emberek lepték el az utcákat.

A templomba mentek. Sokan – akik faluról származtak ide – kékizlompást vittek a kezükben. A templomba menők csapást tapasztak a hóban.

Utánuk mentem, és a templomba léptem.

Fényes volt minden, gyertyák égtek, orgonáztak.

A falhoz támaszkodtam, és elaléltam. Sokáig nem tudtam, hogy mi történik velem, hogy állok mozdulatlan, és hallgatom az éneket. Majd egyszerre örült vágy fogott el, hogy énekeljek én is. De ajkaimat nem tudtam mozgatni. Próbálgattam, és nagyon belefáradtam. De egyszerre, mikor nem is akartam, felnyílt a szám, és valami idegen, artikulálatlan hang jött ki belőle. Valami ismeretlen, vad üvöltés, ahogy a farkas üvölt a sivatagon.

Egy szigorú arcú férfiú lépett hozzám!

– Ha részeg – mondta –, induljon ki innen!

Csendesen engedelmeskedtem.

Künn voltam a hóesésben. Futva mentem előre, és mikor egy nagyon csendes, néptelen utcába értem, ismét énekelni kezdtem.

Ezután kórházba kerültem, és sokáig beteg voltam.

Romba dőlt ház a faluvégén

Romba dőlt ház van a faluvégén. Tetőjét elvitte a szél, falát megette az idő. Hajdanában víg élet volt ebben a házban. Lászlófi nemzetes uram lakott itt a feleségével.

Fehér bőrű, vörhenyes szőke hajú, telt vállú menyecske énekelgetett a Lászlófi házában. A falusi nyugalomban, a rétek, szántóföldek illatában, a kora hajnaltól a gyorsan beköszöntő estig tartó üde csöndességben egészséges és szép az asszony.

Boldog volt-e ekkor Lászlófi nemzetes uram?

Nem bizonyos. Mert ő is csupán azért házasodott, mert apja, nagyapja, szomszédja ugyanazt tette. A jegenyék alatt koránt sincs olyan nagy jelentősége a házasságnak, mint a francia drámákban. Ez évszázados szokást alázatosan követik az emberek, és felnevelik gyermekeiket.

De Lida – a Lászlófi felesége – nem az idevaló asszonyok fajtájából volt. Vére és hajlamai a városba vonzották volna. Péter bácsi, a Lászlófi nagybátyja még akkor élt, és ebéd után, kvaterkázás közben sokszor tanakodott az öccsével az asszonyról, cselekedteiről, szokásairól. Beesteledett. Péter bácsi belebújt prémes bundájába, és miközben kocsijára szállt, így intézkedett:

– Csak ritkuljon meg a vére, majd kezesebb lesz.

De ez az időpont nem következett be. Lida otthagya Lászlófit. A falu túlsó oldalán fiatalúr lakott, bizonyos Sámuel úr. Sámuel úr kocsizott, vadászott, mulatott, és barátságban élt az egész vármegyével. Afféle gácsérbajuszú, jóképű fiatalember volt, mint ab-

ban az időben a legtöbb tiszteletbeli szolgabíró. Lida ide szökött, és beállt gazdasszonynak.

Nagy eset volt az. Az egész vármegye beleavatkozott a dologba. Lida nem akart visszatérni, az urak tehát elhatározták, hogy párbajozni fognak egymással a vetélytársak. Katonatisztek jöttek ki a városból, és a parasztasszonyok már előre sírtak a faluban. A pap is beleavatkozott a dologba. Egyik este Lászlófinál vacsorázott, másik este Sámuel úrnál. De az asszony hajthatatlan maradt. Akkor megverekedtek a férfiak. Pisztolyból lövöldöztek egymásra a városi lovardában, de aztán hazajöttek, és úgy tett mind a kettő, mintha elfelejtette volna a dolgot. Az asszony maradt Sámuel úrnál.

Tizenöt év múlt el, és Lászlófi lassan letett arról a szokásáról is, hogy minden ok nélkül káromkodják a szakállába.

Tizenöt év múlt el – az idő repül, ha visszatartjuk is a pillanatot –, és Lida egyszer beszédbe ereszkedett Lászlófi-val. Így esett: a férfi háza előtt állott, Lida szekéren ment arra. Akkor csak az időről beszélgettek, de máskor a gazdaságról is. Harmadszor a falubeli parasztok ügyes-bajos dolgairól. Másszor vadászatra hívták Lászlófit Sámuel úrhoz, de oda nem ment el mégse.

*

Tizenöt év után, egy karácsony estén felnyílt az ajtó, és Lida lépett be a szobába.

Lászlófi mogorván nézett az asszonyra. Az zavarodottan állott meg az ajtó mellett, és lesütött fejjel beszélt:

– Képzelve, nemzetes uram, az utcára tett ez a himpellér. Leányt hozott a városból, hogy engem megcsúfoljon, hogy engem kijátsszon.

Lászlófi legyintett a kezével:

– Tudom, tudom. De hát... mit keresel itt?

Az asszony hallgatott egy percig, aztán nagyot sóhajtott:

– Megengedjen, nemzetes uram, már csak jobban értem a gazdaság külső-belső ügyeit, mint a vén részeges szolgája.

A férfi zavarodottan vakarta meg a fejét:
– Igen ám, de az a vén részeges szolga hűséges... Mi volna a becsülettel, ha én téged ide visszavennék? Vagy azt hiszed, hogy a becsület csak olyan rongy?
Az asszony titkon közelebb lépett, de a fejét még mindig alázatosan lehajtotta. Azt rebegte:
– Hites társa vagyok nemzetes uramnak. Nem mehetek az utcára koldulni...
Lászlófi mérges is volt, meg jókedvű is volt:
– Hát így jártál? – mormogta magában, és sétálgatott a szobában, hátrahúzván a két kezét.
Az asszony loppal kísérté szemével a férfit:
– Nem is olyan fiatal már, nemzetes uram. Deresedik ott, ahol barna. Ápolnám, jól tartanám, hűséges lennék... Hej, be sokat sírtam, mikor senki se látott.
A férfi megállt:
– Sírtál-e?
– Sírtam. Estétől reggelig sírtam. Ha csak egy szava lett volna hozzám, repültem volna ide. De nem hívtott már ezután.
– Igaz, nem hívtalak.
Zörgés hallatszott a tornácon. A nemzetes úr vén szolgája jött a faluból.
– Nem csálnak szemeim? – kiáltotta álmétkodva a vén szolga.
Lászlófi mérges lett erre. Ráivallt a vén szolgára:
– Ne tátsa a száját kend. Nézzen a vacsora után kend.
Az asszony felkiáltott:
– Majd én, nemzetes uram.
Odaszaladt a férfihoz. Sírva-nevetve megölelte:
– Majd én, nemzetes uram, hisz én már itt vagyok. – Ezt rebegte, úgy sírt, mint egy gyermek.
A férfi kibontakozott az asszony ölelő karjából. Az asszony kifutott a szobából. Az asszony kedveskedve szólt vissza:
– Olyan vacsorát főzök, hogy a király is megnyalná utána a száját.

A vén szolga hosszas hallgatás után egyszerre nagyot nyelt. Mondani akart valamit. De Lászlófi megelőzve ezt, öklével az asztalra csapott:
– Most már aztán csend legyen! – kiáltotta mérgesen.

Az ifjúság dala

A nyolcvanéves nagyapó huszonné esztendő unokájával a Városligetben sétálgat. Nagyapó az unokája karjára támaszkodik, és mosolyogva nézi a tavaszi ruhába öltözött fákat. Majd leülnek egy padra. Az unoka filozofál.

UNOKA: Az öreg emberek élete tele van közmondással, mint egy örmény regény. Öregember, ha a múltra emlékezik, ha a jövőről jósol, mindig tud bölcs emberekről, kik így vagy amúgy szóltak némely kérdéstről. Vén zsidók a bölcs Slojme Mélach (Salamon király) aranymondásait emlegetik unokáiknak; egyszerű öreg magyar emberek a közmondásokon és nagy emberek elhullajtott aranytollain pihenve nézik a napszállatot. Ah, gyönyörűség megöregedni, ha már mindent tudunk, vagy már semmit sem tudunk!...

NAGYAPÓ: Az ifjúság mindig úgy beszél, amint messziről, az ő gyermekes, víg életéből látja az öregséget. Ha dicséri is, megmosolyogja; ha gúnyolja, sérti, és ha szereti, nem tiszteli. Azt gondoljátok: minek tisztelnék az öregeket, mikor ők is éppen olyan könnyelmű fráterek voltak, mint köztünk a legkönnyelműbb. Bűneik sokasága nem látszik fehér fűrtjeik miatt. De mi tudjuk, hogy hajuk egykor fekete volt, és tagjaik ruganyosak, mikor seretések módjára henteregtek a jóízű bűnökben... Tévedéseiket ma erényeknek látják, és szigorú homlokkal ülnek törvényt az unokák felett. Ugye, így gondolkozol?

UNOKA: Nagyapó, ma keserű napod van! Beszélj inkább régi szerelmeidről. Mondd, hányszor szerettél életedben? Igaz-e, hogy

a barna férfi a szőke nőt szereti legigazabban? Igaz-e, hogy van olyan szerelem, mely sohasem múlik el? Erről beszélj, nagyapó, és taníts meg bölcsnek lenni a nők ármányosságaival szemben!

NAGYAPÓ: (Mosolyog.) Megint a nőkről akarsz hallani? Azt hiszitek, hogy mi, vének, többet tudunk a nőkről, mint ti, ifjak? Hát tudunk, tudunk, de nem mindent, aminthogy a nőkről nem is lehet mindent tudni. Az ördögöt megismerheted, ha véle találkozol, és köpönyege alatt a patákat kopogni hallod, de a nő elrejtőzik előled az élet virágos bokrai mögé, és a gallyakon át csupán lenge ruhájának bolondos fodrait látod. Megvénülsz, és a nőről nem tudtál meg többet, mint csupán annyit, hogy szoknyájának fodra vagyon!

UNOKA: Tréfálsz, nagyapó! Ha az utcán halad előttem egy asszony, és megtetszik kesztyűje, ruhája vagy szeme, megtudhatom életének egész történetét. Szokásait, kedvteléseit, sőt szenvedélyének forrását is elárulja a fecsegő pilla. És ha ügyes vagyok, holnap hercegnőket is megölelhetek, mert minden asszonyt meghódíthatni.

NAGYAPÓ: (Kacag.) Így beszéltek mindig. Pedig valójában egy asszonyt se hódítottatok még meg.

UNOKA: Mert lusták vagyunk hozzá, nagyapó. Csak meg kéne házasodni, vagy szeretőt tartani, aztán, ha meguntuk kedves ebünkkel a játékot, ingerkedhetünk egy asszonnyal. Ha kedvünk olyan: gyöngéden; ha kedvünk haragos: veszekedhetünk is.

NAGYAPÓ: (évdöve) Ám megharap a kedves eb, ha túlságba viszed a játékot!

UNOKA: Az eb korbácsot kap, az asszonyt pedig faképnél hagyjuk.

NAGYAPÓ: (Sóhaj.) Én is így gondolkoztam. Hazug betyárok azok az öregek, akik a fiatalságot szidják. Mert valójában mind egyformák voltunk. Az öregség egyszer megtanít arra, hogy ma is úgy kellene gondolkozni, mint egykor gondolkoztunk.

UNOKA: Tehát igazam van, nagyapó?

NAGYAPÓ: Nincs igazad. Én szerettem eleget, és akkor azt hittem, hogy engem is sokan szerettek. De ma látom, hogy soha sen-

ki se szeretett. A nőkről mondom ezt. Mind egyforma volt, mind kedves volt. A szőke is megölelt, a barna is megcsókolt. Erős szenvedélyt az éltebb asszonyoknál inkább találtam, mint a fiataloknál. Biz isten, nem tudnám megmondani, hogy miért. Talán azért, mert jobban ismerik a csselfogásokat; talán mert már eleget szerettek vakon, s már látva, tudva, gyönyörködve akarnak szeretni... Elég, hogy a sok szerelemből, amin minden férfiú keresztülmegy, ha elég egészséges, és nem dolgozik nagyon sokat, nem maradt meg semmi. Még annyi bölcsesség vagy öröm se, mint ez a csipet burnót, amit itt az ujjaim közé veszek. (Nagyapó tüsszent.) Csak annyit tudok, hogy mindig kerestem a nőket, és sohase találtam meg őket. Ha keblemre öleltem valamelyiket, a szívem fenekén élt már a vágy a másik, az ismeretlen, az előttem elrejtőzködő után. De így vannak ám a nők is. Azzal a különbséggel, hogy ők ismernek bennünket. Mi soha, sohase ismerjük meg őket – gondolataikat, sejtéseiket, még annyit se tudunk felőlük, hogy hová néznek, ha az utcán mennek –, de a tízéves kisleány éppen úgy ismer, mint lelkiatyád. Azért csak ne is kérdezzed az öregeket. A szerelem megtanít akármelyik nő, munkásleány vagy hercegasszony. Te pedig csak légy tanulékony, és ne akard őket megismerni soha.

UNOKA: Nagyapó, nagyapó! Te nagyon sok asszonyt tettél boldogtalanná!

NAGYAPÓ: (Mosolyog.) Mert sohasem hittem bennük.

UNOKA: (elgondolkozva) Pedig én, titkon, szívemben mostanság mindig azon gondolkozom, hogy pisztolyt szegezsek a fejemnek, ha az a leány nem fog szeretni.

NAGYAPÓ: (elszomorodva) Minek mondd ezt nekem? Eredj hozzá, és mondd meg ezt neki. Talán engedni fog... De sohase felejtse el, hogy temérdek érdekes, nekünk ismeretlen nő vár ránk az élet bokrai mögött, és nem érdemes meghalni egyért.

UNOKA: És valamennyiért?

NAGYAPÓ: (kipirosodó orcával) Valamennyiért igen. Hűvösödik az idő. Menjünk haza.

Nagyapó az unokája karjába támaszkodva búsan bandukol a fák alatt, és botjával csapdossa a bokrokat.

A kisfiú eltűnése

Mint egy kedves melódia jár a fejemben Palkó története. Annak a Palkónak története, aki mint egy kis öreg bácsi üldögélt a szomszéd kertjében, és gyermeki életét pajtás és labda nélkül töltötte. Palkóról legfeljebb a darazsak tudtak, meg a violák a kertben és a madarak, amik a bokrokban csipogtak.

Palkó nyáron a bokrok alatt lakott, télen azonban a szobában üldögélt, a kályha előtt, és a tűzbe nézett. Az öreg néni ilyenkor az ablak mellől parancsokat osztogatott.

– Palkó, hozz tüzelőt a kamrából! Palkó, egyenesen ülj! Palkó, ne mozogj örökkön! Bár Palkó sohasem mozgott, és egyenesen is ült a néni jelenlétében. Estefelé egy fiatal leány jött a házba, a néni leánya, Mária. Palkót az öreg néni előparancsolta a sarokból, és egyenesen kellett neki ülni az asztalnál.

A néni vezette a háztartást, és regulázta Palkót, amíg leánya a városban ide-oda járt zongoraleckéire.

Mária mindig komolyan és egyenesen haladt az utcákon. Semerre sem tekintett, és senkit meg nem látott. Bár még nem volt öreg, és csúnya sem volt. És halovány szomorúsága mindenkinek tetszett. („Valami bánat nyomja lelkét; szerelmes volt, és megcsalatott” – mondogatták az utcában.) Fekete ruhácskájában, kis kabátkájában Mária pontosan eljárt leckéire; ha fújt, ha esett, ha fagyott, őt az időjárás vissza nem tarthatta, mert nyilván nagyon szükségesek voltak odahaza a forintok, és így a napok csöndesen teltek-múltak. A hónapok. És már egy esztendő óta laktak Máriaék a keresztutcai házban, és Juci leány – aki cseléd volt

a hölgyeknél – durcásabb lett, mint valaha volt. Juci, ha a boltba indult kávéért, éppoly egyenesen és komolyan járt, mint ifjabb úrnője, és semerre nem tekintett. Sokat nevettek emiatt Jucin a szomszédok, amit a szertartásos hölgy a vértanúk nyugalmával fogadott; és csak magában mormogott, összeszorított fogai mögött: „Tudjátok is ti, mi az igazi úri tempó!”

– Sose jussak el a pócsi búcsúra, ha az öreg tekintetes asszony legalábbis nem báróné...

Palkó így nőtt; a szeles és hideg őszi délutánokon, amikor az apró szemű eső az ablakon kopogott, a tűz előtt elüldögélt, és egy bölcs öregúr tekintetével merengett maga elé.

Ezen a hideg szeles őszen kezdett a tanár úr is a házhoz járni. A tanár úr az utcában lakott, és mindig nagyokat szokott köszönni, ha az ablakok alatt elhaladt. Mondatik, hogy Perényi, a tanár, könnyelmű fráter volt, akinek oly szükséges volt a házasság, mint a falat kenyér. Szépen dalolt, zongorázott, és haját bánatosan fésülte homlokába. Mindig panaszkodott az ismerőseinek az élet sivárságáról és kegyetlenségéről; és ha az eső esett, mogorván behúzódott a fogadó tornáczára: „hogyan embernek még családja sincsen.”

Ezt a részét a történetnek nem tudni világosan: amikor Perényi a házhoz kezdett járni. Annyi való, hogy az öreg néni mindig nagyon izgatott volt, és Palkót jobban regulázta, mint valaha. A kis Palkó így bebújt a szoba sötét zugába, és számolyán lehajtott fővel, elgondolkozva üldögélt; kezét összekulcsolva eresztette szétterpesztett lábai közé, és kis fejében szomorú gondok fordultak kiszakadt cipőjéről, amiért kikap reggel, mikor Juci leányasszony bejelenti az esetet, és szívecskéjében vágyak zibongtak arról: vajha engedelmes, jó fiú lehetne, öröme a néninek és mindenkinek.

A tanár észrevette Palkót az asztaltól, ahol Máriának az élet sivársága felől panaszkodott. Perényi intett Palkónak, és magához hívta. Az öreg néni kedvetlenül fordította el a fejét, Mária nyugodtan nézett a tanárra.

– Hogy hívnak, kisöcsém? – kérdezte Perényi, és barackot nyomott a Palkó fejére.

Palkó egyenesen állott a tanár előtt, kezét zsebébe mélyesztette, és körülnézett.

– Pál a nevem – mondta aztán, miután a néni regulázó pillantást vetett rá.

A tanár a nénihez nézett, amire ez a komor nő indulatosan szólt: – Hagyja tanár úr, ezt a makacs, rosszlelkű kölköt. Egy szegény elhalt rokonunk gyermeke, magunkhoz vettük az árvát, ennyi az egész...

A tanár köhintett, és tovább folytatta a panaszkodást Máriának. A leány mozdulatlanul figyelt, orrcimpái remegtek csak alig észrevétlenül.

Pál úr, miután senki sem nézett rá többé, még az öreg néni sem, megfordult, és visszaballagott a sarokba, ahol nyugodtan leült, mint aki dolgát jól elvégezte.

A lámpa szelíd és nyugodalmas fényvel égett az asztal felett, a néni kezében, mint veszedelmes lándzsák dolgoztak a kötötük, Mária félig lehunytt szemmel hajtotta hátra a fejét, míg a tanár beszélt, mintha gondolatai valahol messze kalandoztak volna. Innen messze... A kis zugolyban tán, hol a bölcs öreges Pál úr a számolyon gunnyasztott, és néha megpiszkálta a tüzet.

De egy este... A tanár már régóta nem búsult a fogadó tornácán, ahol a családtalansága felől szokott panaszosan beszélni. Sőt az öreg néni mostanában mindig sápadt volt az izgatottságtól – mindig sápadtabb, mintha valami rettenetesen kellene tartania, ami bekövetkezhetik. Csak Mária volt nyugodt és bús mindvégig. Leckéire pontosan eljárt, és esténként barátságosan hallgatta meg a tanár elbeszéléseit. Ámde pillantásait nem viszonzta.

Az eső kopogott a novemberi sötétségben, és a fák között a szél úgy bűgött, mintha mindazt a keserves elsiratni akarná, ami ezen a földön van. De idebenn egyenesen égett a lámpa, és a négyszögletes asztal körül vígan beszélgetett Perényi, és kitörő kacagással emlegette szokásos mondását: „Mit csináljon az em-

ber, ha még családja sincs?” Mária mozdulatlanul, visszafojtott lélegzettel ült. Nyugalmas, nemes, szép arcára árnyék ereszkedett.

Előbb szárazon nevetett a tanár mondásán, aztán fejét csöndesen, szinte félve megfordította, és amit még sohasem tett eddig, arra, a zugoly felé nézett, ahol a kis Pál elgondolkozva szokott ülni. Megremegett a keze; Palkó nem volt a szobában. Az öreg néni is észrevette leánya ijedt mozdulatát, és tekintetével követte a Mária tekintetét.

Egyszerre csönd lett. A tanár elhallgatott, és szórakozottan bámult a lámpába.

Az öreg néni hirtelen felállt, és mély aggodalommal nézett Máriára, aztán szó nélkül kisietett a szobából.

Perényi még hallgatott egy pillanatig, aztán gyorsan kinyújtotta a karját, és megfogta a Mária kezét. Fuldokolva, sebesen kezdett beszélni:

– Mária, most egyedül vagyok magával! Már régen óhajtottam ezt a percet, mert sok mindent el akarok mondani... Megengedi, hogy beszéljek?

A leány keze jéghideg volt, és tompa mozdulatlansággal meredt a tanár kivörösödött arcába. Finom bőre alatt szinte meglátszott, hogyan tűnik el a vér csöndesen szép arcából. Rekedtes hangon rebegte:

– Ahogy gondolja, Perényi... Nem tudom, mit mondhatna?

Perényi előrehajolt:

– Mit? Hát nem érti, hát nem tudja, hát nem súgja meg magának a szíve azt, hogy nagyon-nagyon szeretem, hogy az életemet adnám oda magáért... Én, a korhely, a lump, megjavultam a maga tekintetére: becsületes, szorgalmas ember lettem. Akit javíthatatlannak tudott mindenki, aki a korcsmában lakott, és a bornak élt, az megváltozott magáért, Mária, hogy szerethessen...

A leány viaszsárga arccal nézett a tanárra. Mintha nem is hallotta volna, hogy mit mond: semmit sem hallott, azaz valami távoli tompa zajt, ami fenyegetőleg közeledett, és itt pusztulás és rom marad a fürgeteg nyomában... Fölemelkedett, és az ajtó felé indult.

– Mária! – kiáltott a férfi. – Hát itt hágy? Szó nélkül, válasz nélkül? Elhagy?

A leány ijedten integetett neki. Végre halkán suttogetta:

– Palkó elveszett, meg kell keresni...

Kisurrant az ajtón. A tanár bámulva nézett utána. A víg ember sokáig nem tudta, hogy mit gondoljon... Ült sokáig mozdulatlanul, és hallgatta a futkosást, zajt, ami odakívül támadt.

A gangon a néni parancsoló szava hangzott:

– A szomszédoknál nézd meg, Juci... Siess, lányom.

Aztán újra csönd lett.

A tanár felállt, és kalapját kezébe véve, kiment. A sötétségben nem látott semmit, csak egy gyenge, kesergő hangot hallott elfojtottan zokogni.

– Az én szegény kis Pálom, hol van? A gyermekem? Az én kisfiam? Istenem, add vissza nekem!

A tanár lábujjhegyre emelkedett.

A néni hangja hallatszott most. Izgatott, gyors beszéd:

– Hallgass, szerencsétlen, hallgass! Meg találja hallani valaki...

– A gyermekemet akarom, hová tettétek? – zokogott Mária.

A tanár mozdulatlanul állt, és gyöngyök folytak a homlokán. „Szegény leány, szegény asszony – dűnnyögte elkeseredve. – És szegény kis Palkó!” Kedvet érzett magában arra, hogy elindul megkeresni a kis Palkót.

A kapu felől kiállítás hallatszott. Juci leányasszony kiabált, mint egy bolond:

– Megvan! Megvan! A szomszéd fiával barangolt az utcán.

Az öreg hölgy átkarolta leányát, de Mária kiszabadította magát, és sikoltva futott le a lépcsőn a fia felé.

A nyári pille

Tavaszi este volt, és Kovácsné-Zergenyi Olga, az ismert vidéki primadonna, Eperfáinéval, a kitűnő anyaszínésznővel, egy kis nyári korcsmában üldögélt. Kovácsné 16–36 év között libeg, míg Eperfáiné életkorát már az a pap is elfelejtette, aki hajdanában megkeresztelte.

Eperfáiné (Türelmetlenül tekintget ki a zöld kerítés mögé.): Mondhatom, finom gavallér ez a maga imádója, Kovácsné! Ha legalább biztosan tudnám, hogy eljön! Nem várnék egy percig sem, idehozhatnám azt a rántott csirkét fejes salátával. De mikor az embernek lapos a tárcája, és egy ostoba fickóra várakozik...

Kovácsné (élénken): Károly igazán nem nevezhető ostoba embernek.

Eperfáiné (epésen): Minden férfi ostoba, aki színész után jár. Az ostoba férfiak hiszik azt, hogy a színésznő többet ér, mint a többi nő. Egy háziasan nevelt úri leányzót nem adnék egy egész komédiás-truppért.

Kovácsné: Kegyed is másképpen gondolkozott hajdanában, kedves lelkem, Eperfáiné. Persze, kegyed elfelejtette, hogy a színésznők nem annyira szépségükkel, mint inkább művészetükkel hódítják meg a férfiakat.

Eperfáiné (ásítva): Művészet? Tudják is az olyan ostoba fickók, mint a maga Károlya is, hogy mi az a művészet! Nekem valamikor udvarolt Csermelyfi, a híres író. Csermelyfi tudta, hogy mi a művészet. Olyan bőven és alaposan senki se tudta méltatni szerepeimet, mint ő. A boldogult Eperfái nem is volt senkire

féltékeny soha, csak Csermelyfire. Minden este avval feküdt le, minden reggel azzal ébredt, hogy: agyonütöm azt a skriblert... Csermelyfi a legszebb férfiak egyike volt.

Kovácsné (szomorúan): Arról a Csermelyfiről beszél, akiről nemrégén azt írták az újságok, meggyulladt benne a pálinka?

Eperfáiné (sziszegve): Valóban arról a Csermelyfiről beszélek, akit a gaz sajtó a halálba üldözött. A sajtó már sok embert tett tönkre... Mit tudja azt maga, szívem, hogy milyen alávaló emberek az újságírók!

Kovácsné (hamisan mosolyogva): Ismerem őket. Pompás, jókedvű emberek. Én belém valamennyi szerelmes volt, ahányat megismertem. Én is szerettem közülök egynehányat.

Eperfáiné (méltóságosan): Remélem, nem azért vagyok itt, hogy régi kalandjait hallgassam. Szívesen elkísértem kegyedet a találkára, nem érdemlem meg tehát, hogy sértegessen. Különben is nem várok tovább arra az ostoba fickóra. Még összeesem az éhségtől. Hazamegyek, és majd eszem valami déli maradékot. Nem kell a vacsorája, ha sértések árán jutok hozzá.

Kovácsné (engesztelőleg): De kedves Eperfáiné... Senki se akarta kegyedet megsérteni.

(Ebben a pillanatban egy szalmakalapos, szégyellős fiatalember jelenék meg a vendéglő kapujában. Rózsabokrétát tart a kezében, és hódolatteljesen köszönve a hölgyek felé megy.)

Kovácsné: No, itt van már a Károly.

Károly (Átnyújtja a virágot Kovácsnének.): Legmélyebb tiszteletem jeléül, művésznő.

Eperfáiné (pajkosan): Az lett volna az igazi tiszteletnek a nyilvánítása, ha nem varakoztatja meg a művésznőket. Bizonyosan valami kaland után járt, huncut!

Károly (elpirulva): Valóban nem érdemlem a gyanúsítást nagysádtól... A Pesti Hírhozó nyári műútjával karamboláztam a kávéházban, és a művész megígérte, hogy lapjában a legnagyobb jóakarattal fogja tárgyalni a nagysádék szerepeit.

Kovácsné: A műútész urat elhozhatta volna magával. Legalább megismerkedtünk volna vele!

Károly: Sajnos, barátomat hivatalos kötelességei elszólították.
Eperfáiné (Türelmetlenül tanulmányozza az étlapot, és az asztal alatt a lábával figyelmezteti Kovácsné. Ábrándosan mormogja): Hajdanában... (kedélyesen). Vacsorázzunk, gyerekek! Én szibériai éhséget érzek.

Károly (megdöbbenve): Ah, szegény művésznő... Remélem, kegyed is éhes?

Eperfáiné: Jól reméli... Azt hiszem, rántott csirke lesz a legjobb.

Kovácsné (kacérkodva): Én majd azt eszem, amit Károly.

Eperfáiné (megrúgva az asztal alatt): Talán idei libát együnk... (Pincér megjelenik, és elhozza a vacsorát. Csupán Károly cseveg, a hölgyek igennel és nemmel felelnek. Vacsora után Eperfáiné könyvet vesz elő, és csendesesen bóbiskol.)

Károly (suttogva): Mindig így tesz a művésznő?

Kovácsné (megilletődve): Szegény, éjjel nemigen alhatik. Nemcsak a maga ruháit varrja, de még az enyémekeket is.

Károly: Ah, milyen jó asszony! Ilyenre csak egy igazi hősnő képes. Én általában a művésznőket mindmegannyi hősnőknek látom. Nemcsak az ostoba világ előítéletével, de a szegénységgel is meg kell küzdeniök. Megérdemelné minden művésznő, hogy egy-egy keleti fejedelem legyen a hódolója.

Kovácsné (Mégfogja a Károly kezét.): Szegény barátom, maga nem keleti fejedelem.

Károly (zavartan): De ha a nénim meghal, akkor nagyon gazdag leszek. Négy házam lesz az Andrássy úton.

Eperfáiné (félálomban): Mikor hal meg a néni?

Kovácsné: Álmodik, szegény. Ha gazdag ember lesz, nem is fog úgy gondolkodni a művészetről, mint manapság. Minden gazdag ember rideg és kegyetlen szívű. Én csak a szegényeket szeretem.

Károly (ábrándosan): Lennék olyan szegény, mint a templom egere...

Kovácsné (Megsimogatja a Károly kezét.): Persze azért, hogy nagyon szeressem magát, csacsi? Ez igazán kedves volt. Mi művésznők a szegénység és nélkülözés gyermekei vagyunk. A szín-

padon selyemruhában járunk, de megesik, hogy a cipőnkbe befolyik az esővíz, mikor hazamegyünk a színházból.

Károly: Akkor mégiscsak inkább gazdag akarok lenni... Ó, az a néni száz évig fog élni! Nagyon szerettem szegényt, de még magamnak se kívánom, hogy hatvanöt éves koromban éljek. És olyan fukar a néni. Persze semmi érzéke nincs a művészetekhez. Mikor megtudta, hogy esténként a nyári színházat látogatom, kijelentette, hogy általános örökösévé az árva gyermekeket ruházó egyletet teszi, mert nem akarja, úgymond, hogy palotáiban komédiásművészek lakjanak majd egykor.

Kovácsné (elpirulva): Azt mondta, komédiásművészek?

Károly (nemesen): De ne higgye, hogy én hallgatok rá. Mindig ott leszek, ahol maga van, és hódolni fogok magának és a művészetnek.

Kovácsné (elérzékenyülve): És ha a néni beváltja fenyegetését!

Károly: Nem bánom... Én még sohasem szerettem senkit, csak magát. Sohasem is fogok mást szeretni. És éppen azért, mert olyan nagyon szeretem, nem haragudhatik, ha segíteni akarok magán valamivel... Nem nagy összeg, de... (Bankót vesz ki a tárcájából.)

Kovácsné (meghatottan): Nem, fiam. Tegye vissza, nem fogdom el. Ha azt akarja, hogy jó véleménnyel legyek maga iránt, ne sértsen meg... Én szeretni akarom magát, mert olyan bolond jó gyerek...

Eperfáiné (villámló szemmel fölébred): Azt hiszem, hogy itt az ideje a hazamenésnek.

(Elmennek a vendéglőből. Károly a kapuig kíséri a hölgyeket, és ott búcsút vesz.)

(A szobában.)

Eperfáiné (kitörő dühvel): Kegyed még mindig holdsugárból akar megélni, édesem?

Kovácsné (a szemét törülgeti): Szeretem azt a gyereket...

Eperfáiné: Ostoba nő kegyed. (Az asztalon levelet vesz észre. Felbontja és elolvassa.) Pedig jobb lett volna, ha nem szeretné

annyira. Éppen írja kedves férje, a sűgő, hogy vidékről ideérkezik... Nem tudom, mit fog neki enni meg inni adni!

Kovácsné (Zokogva takarja el az arcát.): Remélem, hogy jól meg fog verni Kovács.

Alvilág

I. fejezet

Amelyben megismerkedünk Konstantin Mihály báró atyjával, nagyatyjával, valamint a báró háza tájával.

Tavaszi alkonyat volt. Konstantin Mihály báró az ágyában feküdt, és lehunyt szemmel gondolkozott.

Senki se tudja, hogy a báró tatai kastélyának mennyezetes ágyában gondolkozott, mint ahogy általában a bárók szoktak. Ő nemigen hasonlított a bárókhoz, még ősei sem voltak, kikkel hivalkodhatott volna. Nagyatyját úgy hallotta emlegetni, mint féltelmes haramiavezért, aki a dalmát partokon fosztogatja a kalmárokat. Később valami politikai felkeléshez csatlakozott, és végül agyonlőtték, mint annyi sok más hazafit. Éppen csak annyi ideje volt, hogy fiát, I. Györgyöt, a bárói család mostani majoreszkóját, egy Joczó nevű kitűnő barátja gondjaiba ajánlotta. Ez a bizonyos Joczó hajdanában ugyancsak bandita török volt a Kartszban, de szerencséjére egész életében gyűlölte a politikát, s így öregségére vagyonos és tekintélyes polgárként vonult vissza. Öreg napjaira dalmát borokkal kereskedett, és I. Györgyöt nevelgette. György a bécsi katonaiskolákban kezdte meg nevelését. Az öreg Joczó szerencsétlen barátja iránt való hálából bőségesen ellátta pénzzel, és később, mikor I. György egy csehországi garnizonban mint főhadnagy szolgált az osztrák császárt, Joczó, testamentumában minden ingó és ingatlan vagyonát Györgyre hagyományozva,

szépen meghalt. I. György forró könnyeket hullajtott nevelőapja emlékére, és azon gondolkodott, hogy hazamegy dalmát hazájába, és becsületes kereskedő ember lesz. Az égi hatalmak azonban közbeléptek, hogy I. György ne legyen egyszerű kereskedő. Hirtelen kitört a magyar szabadságharc, és I. Györgyöt ezredével Magyarországra rendelték. I. György igazi dalmata volt. Hamarosan belátta, hogy a háború többet ér a kereskedelemnél, és bocsánatot kérve Joczó szellemétől, elment háborúzni a magyarok ellen. A hadjárat után Konstantin Györgyöt a katonai sematizmus kapitányi rangban említi, tíz év múlva pedig ezredesi rangban megházasodott. Konstantin György jól tette, hogy eddig várt a házassággal. Akkorra elfelejtették az atya viselt dolgait, és csupán a fiú érdemeiről tudtak az illetékes körök. Egy katonai parádén megakadt rajta a schleswig-holsteini nagyhercegség kamarai jószágigazgatójának a szeme. Az öreg jószágigazgató megsimogatta a parókáját a bronz arcú, elhízásnak induló ezredesen. „Azzal a szegény Minával mégis kellene valamit csinálni” – gondolta a jószágigazgató, és három hónap múlva egy igen szegény, de gyönyörű bajor grófkisasszony lett az ezredes felesége. A grófkisasszony feltűnő rövid idő alatt fiúval ajándékozta meg Konstantin Györgyöt, később leánykával. A fiúnak, Mihálynak a keresztapaságát a nagyherceg úr volt kegyes elfogadni, míg a leánykát csupán a rangban legidősebb őrnagyné tartotta keresztvíz alá. Az ezred hölgyei annak idején sokat beszéltek arról a csodálatos különbségről, amit a fenséges hercegek tesznek a fiú- és leánygyermek között, de hiába fecsegték az ezred hölgyei, Konstantin György nemsokára tábornok lett, és a császár születésnapjára báróságot adományozta neki. I. György ezután sokszor ültette a térdére I. Mihályt, és elgondolkozva fújta a csibukfüstöt a gyermek szőke, keskeny fejére. Ha senki sem halotta, így dűnnyögött a fia fülébe: „Fenséges úr, köszönöm a báróságot, habár a grófságot is megérdemeltem volna!” Senki sem tudja, hogy mért szólította fiát fenséges úrnak a tábornok, valamint az is örök titok marad, hogy miért becsülte hát saját érdemeit. Elég az hozzá, hogy I. Mihály fiatalsága kezdetén katonaiskolába került, és a tábornok

a legtisztellettjesebb hangon levelezett vele. A tábornok leveleiben rejtelmesen célozgatott fiának magas hivatására, és sohase mulasztotta el arra figyelmeztetni, hogy ő nem közönséges halandó. Nemsokára meghalt a jó schleswig-holsteini herceg, I. Mihály keresztatyja, és a jó tábornok egy álló esztendeig elkerülte a napi mulatságokat, és fiával fekete szegélyű papirososon levelezett. Mihály éppen a hadnagyi kinevezését várta, mikor hirtelen megszökött állomáshelyéről, Krakkóból. Természetesen nem egyedül szökött. Tizennyolc éves volt, és egyszerre szerelmes lett. Kibe? Egy énekesleányba. A zsandárok fél országon át üldözték, mikor megtalálták, a tábornok nem akart többé tudni fiáról, valamint az énekesleány sem akart tudni róla. Sok idő múlt, négy év, öt év... Konstantin Mihály báró egyszerre a Nefelejcs utcába került, hónapos szobába, és az ágyban feküdt s álmodozott.

A hónapos szobák között is vannak olyanok, ahol fejedelmi sarjak is bízvást ellakhatnának. Az a hónapos szoba, amelyben Konstantin Mihály báró lakott, nem fejedelmi sarjagnak volt berendezve, de még jól fizetett magánhivatalnoknak sem.

Ez a hónapos szoba ugyanis azon szobák közül való volt, amelytől félve kerül el az ifjúság. A konyhán keresztül volt a bejárás a helyre. Valóban érthetetlen, hogy miért gyűlöli az ifjúság a konyhát, a ház e szentélyét? A konyhában folyik az élet legnemesebb és legjelentékenyebb munkája, a sütés-főzés. A legszebb hónapos szoba se szép korgó gyomorral. És a legsötétebb kis konyha is barátságos, ha benne fehér kötényes szakácsné illatos pecsenyét forgat nyárson. A hónapos szobák ifjúsága mégsem szereti a konyhát, és hogy Konstantin Mihály is huszonhetedik évében élete legnagyobb szerencsétlenségének a konyhán való bejárást tartotta, azt biztosra vehetjük. Hogy a szobában nappal is csak gyertya mellett lehetett olvasni, az előnye volt a szobáckának. Az örökös alkonyatban a végítélet napjáiig homály borítja a düledező, kopott bútorokat, a két generációt kiszolgált szőnyeget és a kanapét, amelynek közepén olyan mély lyuk volt, mint egy sírgödör. Ha a látogató gyanútlanul ráereszkedett volna a kanapéra, bizonyosan azzal a félelemmel kiált segítségért, hogy valami ármányos

süllyesztőbe ült, amely a földgömb középpontjáig meg nem áll vele. Szerencsére Konstantin bárónak nem voltak látogatói. Akik voltak is, ismerték a fortélyos díványt, és inkább ültek a szobában található egyetlen székre, és rajta az egyensúly törvényeit tanulmányozták. A szoba többi bútortárgyat homály borította, s így jobbnak véljük, ha nem soroljuk fel egyenkint a bútortárgyakat. Csak igen gazdag és kivételes embereknek adatott meg az a szerencse, hogy lakásukat egyéniségük szerint rendezzék be. A legtöbb ember egyéniségét a bútorkereskedő faragja meg. A hónapos szobák lakói pedig a legkritább esetben nyernek egyéniséget a bútortartásban.

Konstantin báró egyszerre felnyitotta a szemét és körülnézett. Sokáig aludt, s így nem volt tisztában az idő állásával.

– Este van-e vagy reggel? – mormogta, és gyufát gyújtott.

Ha valaki véletlenül a szobában van, megláthatta volna Konstantin báró arcát. Ugyanolyan szőke, keskeny feje volt, mint amilyenre egykor a tábornok tiszteletteljesen a csibokfűstöt fújta, csakhogy természetesen megférfiásodott. Vékony, szőke bajusza oly szabályos fodorban hajlott ajka felett, mintha a bárónak a legnagyobb hiúsága a bajsza volna. Világoskék, gyermeteg szeme volt, amilyen szempár egy teuton princnek elengedhetetlen kelléke, de nem feltétlenül szükséges e princ keresztfiának. Vékony, fehér ujjai között ellobbant a gyújtó, és Konstantin báró még mindig nem tudott az idő állásáról, mint azelőtt. Mivel újabb gyújtót nem talált. Megadással feküdt vissza ágyába, és elhatározta, hogy jelekből fogja meghatározni az időt.

A régi római auguroknak nem voltak annyi jelei, mint a hónapos szoba lakójának. Csupán figyelmesen kell hallgatózni, és a vékony, cifra falakon áthallatszik a legkisebb nesz is, amelyből az emberek napi foglalkozására lehet következtetni. A báró hallgatózott, de egyelőre nem hallott semmit. Mély némaság borult a lakásra, mintha mindenki mélységesen aludna a közelben. De egyszerre különös, vontatott hang hallatszott a szomszédból. Valaki igen nagyon ásítózott. Néhány perc múlva meztelen lábak lépései hallatszottak, aztán víz csobogása.

– Simon felkelt, este van – mormogta Konstantin báró, aztán ő is ásított.

Az ásításra egy mély dörmögő hang válaszolt a szomszédból.

– Jó reggelt, báró úr. Hogy aludt?

– Jól, Simon. Nincs valami újság?

– Nincs, báró úr. A postás egész nap elkerülte a házat.

– Az ördög vigye el a tábornokot – mormogta bosszankodva a báró.

– Szolgálhatok talán valamivel, báró úr – kérdezték a szomszédok.

– Küldjön át egy pengőt – felelt a báró.

Az ajtó alatti hasadékon nemsokára átcsúszott egy papirosba burkolt forint.

– Köszönöm, Simon – mondta a báró.

A rejtélyes Simon ezalatt felöltözködött a szomszédban, kopogott az ajtón:

– Ha nem akar felkelni, Mari majd kigondoskodik vacsoráról.

– Készülődöm. Simon, felkelek.

Az ajtó nyílása hallatszott, aztán újra elcsendesedett a lakás. Konstantin Mihály báró mozdulatlanul feküdt az ágyban, és már éppen újra elaludni készült, mikor kopogtatnak az ajtón.

II. fejezet

*Amelyből a báró barátját, házigazdáját
és szerelmét ismerjük meg.*

– Ki az?

– Ruber Jankó.

A báró felkelt az ágyból, kinyitotta az ajtót. Egy zömök, széles vállú fiatalember lépett a szobába.

Víg, nevetős hangon beszélt, igen erős felvidéki kiejtéssel, ami valami tréfás bajt kölcsönzött a beszédének.

– Búsulsz, barátocskám, vagy nincs petróleumod? A tábornok úr már megint az ördöggel barátkozik, hogy nem küldi azt a kis salláriumot. Neki otthon Mosztárban fekete rabszolgák töltik meg a csibukot, meg a kávésfindzsát, míg a nemes Konstantinok majoreszkója pajzsos emberrel küszködik, és az ágyban azért fekszik, mert nincs ruhája, amivel felöltözzék. Barátocskám, úgy vélem, hogy neked igazad van, mikor azt monddod, hogy a tábornokot elevenen viszik el az ördögök.

Konstantin Mihály felült az ágyban, és a mellén összefonta karjait.

– Először is, barátom, gyűjtsa meg a lámpát, aztán beszélgetünk. A tábornoknak az én véleményem szerint teljesen igazad van. Nekem nincs igazam, midőn pénzt lopnak el tőle. A tábornok nem úgy gondolkozik, mint én vagy te. A tábornok ismer bizonyos társadalmi és erkölcsi törvényeket, amelyek megtiltják neki, hogy én rám költse a pénzét. Ismersz te, Ruber Jankó, társadalmi és erkölcsi törvényeket?

Ruber meggyújtotta a lámpát, és leült az asztal mellé. Bozontos, fekete szakállal bizonyosan harmincéves emberé volt. Olyan volt a feje, mintha faltörő kosznak akarta volna formálni a teremtő. Hanem a barna szeme az egy játékos, szomorú gyermek szeme volt.

– Valami törvényekről beszélsz, Mihály barátocskám? Nohát, én nem ismerek törvényeket. Azt tudom, hogy van egy szegény özvegy anyám Zólyomban. Az uraságnak kapálja a krumpliföldjét, meg dajkálja az apró gyermeket. Egyszer azt hazudtam annak a szegény özvegyasszonynak, hogy eljövök Pestre, aztán doktor leszek. Éppen olyan, mint a körorvos otthon. Tekintetes úr leszek.

Az öregasszony tíz esztendeje várja-várja, hogy egyszer csak tekintetes úr lesz a fiából. Én pedig ezalatt itt egy uzsorás ügyvédnél írnokoskodom, mert szeptemberben nem tudom lefizetni a tandíjat az egyetemre. Van még törvény a világon? Annyit tudok, hogy nem szabad lopni. Elég baj, hogy tudom. Ha nem tudnám, már régen körorvos lehetnék a falunkban. Tán az is e törvényben van, hogy harmincéves vagyok, és harminc forint fizetésem van. Meg az, hogy rongyos nadrágom van.

– Nem – mormogta a báró az ágyból.

Ruber Jankó tüzesen folytatta:

– Délután azt mondta az uzsorás, hogy ma március idusa van, nem viszi rá a lelkiismeret, hogy délután is dolgoztasson. Ez annyit jelent, hogy ötven krajcárral kevesebbet fogok kapni elsején. Elmentem csavarogni az utcára. Nemzetiszínű szalagos emberek jártak az utcán, és a korcsmákban a szabadságról beszéltek. Először valami diákot hallottam szónokolni. Aztán barnaszerű munkás lépett a felfordított hordóra. Testvérek, mindnyájan egyenlők vagyunk, éljen tehát a szabadság. Így beszéltek. Én pedig odább bandukoltam, és mikor senki se látta, megcsapkodtam az öklömmel a házak falát, és szerettem volna ordítani: mit ér, hogy szabadság van, ha nincs kenyér. Vegyétek el a szabadságot, és adjatok tandíjat az egyetemre, mit ér nekem a szabadság, ha koldus vagyok? Élnek bár Muszkaországban, és körorvos lehetnék valami kormányzóságban. Az anyám esténkint teát főzne a számomra, és én imádkoznám a cár egészségéért. Csak a gazdagoknak van szabadságuk – de hát azok mindig szabadok voltak.

Ruber nagyobb nyomaték okáért az asztalra csapott, és elhallgatott.

Konstantin mindig elgondolkozva nézegette a mennyezetet, és azt mondta:

– Ha jól utána nézünk a dolognak, akkor igazad van, Ruber János. De mit vennél, ha ezer forintot találnál az utcán?

– Lovat, kocsit, indexet – kiáltott Ruber. – Az anyámnak küldenék három vég vásznat, mindenik végbe százás bankót dugnák. Új ruhát, új kalapot, sétabotot vennék.

– Bolond vagy, Jankó. Nem vennél semmit, elvinnéd a pénzt a rendőrségre. Hátha szegény ember vesztette el, akit tán börtönbe csuknának az ezres miatt. Tudnád-e szidalmazni a gazdag embereket azután is?

Ruber nagyot sóhajtott:

– Szerencsére nem talállok az utcán semmit. Gyerekkoromban lettem egy hatost a padban, ahol ingben játszottam a többi gyerekekkel. Nem titkoltam el a kincset. Kérkedtem vele, és csillog-

tattam a napban. Persze pokoli verekedés keletkezett. A gyerekek mind rám jöttek. Összemarták az arcomat, eltépték az ingemet, a hatos pedig ezalatt elgurult. Azzal a hatossal gurult el a szerencsém. Ha még egyszer megtalálhatnám azt a hatost!...

Konstantin Mihály báró úgy kacagott, hogy a könnyei kicsordultak szeméből. Mikor kikacagta magát, megszólalt, mintha harmadik személyhez beszélne:

– Hát érdemel az ilyen ember mást, mint azt, hogy ügyvédi írnok legyen harmincesztendő korában? Való az ilyen embernek élni a világon? Igen, való arra, hogy szántson, vessen, fúrjon, faragjon, aztán mikor már eleget dolgozott, meghaljon.

Ruber a szakállát dörzsölte:

– Igaz, igaz. Már sokszor kiszámítottam, hogy ma azalatt, míg az uzsorásnak a leveleit írogatom, fát vágnék, tekintélyes vagyonszámlám lehetne. Mondjuk, kapok egy napszámmért egy forint húsz krajcár...

Konstantin Mihály báró kiugrott az ágyból, és megragadta Rubert. Jól megrázta a vállánál fogva, aztán beledobta a fortélyos dívány közepébe. Ruber hagyott magával mindent megcselekedni.

Aztán megállott a báró a szoba közepén, és elkomolyodva kérdezte:

– Arra felelj, bölcs Ruber János, hogy voltál-e már szerelmes valaha?

Jankó bámészkodva emelte fel bozontos fejét:

– Nem való az szegény embernek, barátocskám. Eggyel több gondom volna, annyi az egész.

– Hát én szerelmes vagyok – szólt Konstantin Mihály, és oly szomorúan nézett, mintha élete legnagyobb szerencsétlenségeit érte volna meg e percben.

Jankó kimászott a dívány gödréből. Félig tréfásan, félig komolyan mondta:

– A tábornok úr nem nagyon fog örvendezni, ha hírért veszi. Beszünteti a salláriumot, Szent Mihályra mondom.

A báró elkeseredve pedergette a bajuszát.

– Ne emlegesd a tábornokot. Ő tán azt se tudja már, hogy a világon vagyok. A tábornoknak semmi köze az én érzelmeimhez. Szerelmes vagyok, ez az igaz.

– És kibe, barátocskám? – kérdezte Jankó, aki még mindig nem nagyon bízott az egész dologban.

– Mariba. A Simon leányába.

– Tyűh, a rézangyalát! – kiáltotta János, és felugrott. – Ez már nagy baj. Simon bizony ezt nem érdemelte meg tőled. Hű volt hozzád, ápolt, gyógyított, mikor mindenki elhagyott. Simon volt az egyetlen barátod. És most így hálálsz meg neki?

Konstantin Mihálynak sötétveres lett az arca:

– Bolond beszéd. Feleségül akarom venni Marit.

Ruber Jánosnak nyitva maradt a szája. Roppant ijedten nézett a báróra, aztán az ijedtsége nagyon mély tiszteletté változott.

A báró lefeküdvé az ágyba és kivörösödvé bámult maga elé. Ruber sokára halkán köhintett.

– Mondtál valamit, Jankó?

– Nem én. Semmit se mondtam.

Aztán újra hallgattak.

A báró egyszerre intett Rubernek.

– Gyere közelebb – mondta suttogva. – Még meg találja tudni, azt pedig a világ minden kincséért sem akarom. Ugye azt mondom, Ruber, hogy ebből a házasságból nem lesz semmi. Hogy Simon nem valami előkelő ember. Persze nem, csak pincér, este kel fel, reggel megy haza. Ha azt mondják neki, hogy számár, akkor is hallgat. Ha összeszidják, még jobban hallgat. Honnan tudná azt a világ, hogy Simon a legáldottabb lelkű vén fiú, akit valaha ismertem. Talán kezét fogna vele az apám, ha elmondanám neki, hogy havas téli éjjelen megtalált Simon az utcán, mikor már félig megfagytam? Hát, azt tán tudja valaki, hogy Simon lefizette érttem a tandíjat az egyetemre, hogy tanuljak és legyen belőlem ember, de én nem tanultam? Simon csak egy kopasz, csúnya, vörös pincér, aki már harminc esztendeje dolgozik az éjjeli kávéházban és kiszolgálja a mámoros embereket és rosszleányokat. Az árva húgát pedig magához vette, és felnevelte. Jól-e vagy rosszul? Úgy,

ahogy tudta. De erkölcsösön. Erkölcsösen – mormogta a báró, és nagyot sóhajtott. – Ezt nem tudná megtenni a tábornok, ha pincérnek születik.

Ruber kerekre nyitotta a szemét. Mintha csak ebben a pillanatban látta volna meg Simon nagyságát. Nagyot nézett, és suttogva mondta:

– A tábornok agyonlövi Simont, meg Marit is.

A báró szenvedélyesen integetett a kezével:

– Hohó. Nem vagyunk Mosztárban. A tábornoknak előbb velem kellene számolnia.

Ezt elmondván Konstantin Mihály báró fenyegetőleg emelve fel az öklét. Aztán hirtelen lecsendesedett.

– Most pedig menjünk vacsorázni, Jankó. Az ajtó alatt találsz egy forintot. Simon adta. Azt úgy elkölthetjük, mint a leggazdagabb polgárok.

Jankó hamar megtalálta a forintot. Egyszerre jó kedve lett, és gyönyörű tervezet kezdett szőni.

– Bort is iszunk, amennyit akarunk.

Konstantin Mihály öltözködött. Különböző ruhadarabokat vett magára, amelyek a nappal fényes világánál talán sok kifogásolnivalót hagytak volna elegancia dolgában, de az est sötétségében egészen végig befödtek a báró magas alakját (György tábornok zömök, kövér ember volt. Tán ezért is haragudott a fiára?!)

Mikor kiléptek az ajtón, a folyosón azt kérdezte valaki:

– Itthon van Marianna kisasszony?

A sötétségben egy férfi alakja látszott.

– Virágot hoztam neki: hó madár vagyok.

A háttérben gyors, repülő lépések hallatszottak.

– Virágot? – kiáltotta egy kellemes mély alt hang. – Én vagyok Marianna kisasszony. – Telt, magas fekete leány. A szeme csillogott a sötétségben, amint a virágbokrétát arcához szorította.

– Ugyan kitől kapta? – kérdezé Konstantin Mihály, és hangja alig észrevehetőleg remegett.

Mari halkán nevetett.

– Igazán nem tudom. De nem is akarom tudni... Ma volt a vizsgaelőadásunk a színházban. Az összes növendékeknek ott voltak a rokonaik, tisztelőik. Csak nekem nem volt senkim...

– Úgy látszik, mégis volt – mormogta a báró.

– Valami ismeretlen tisztelőm. De azért maga is eljöhett volna, báró úr. És főként Jankó. Jankó, maga nem szeret engem!

Ruber Jankót nagyon megzavarta a bokréta. Dűnnyögött valamit, és a lépcső felé ment.

– Agyonütöm – mondta, és szorongatta az öklét, mikor lefelé mentek a lépcsőn.

– Kit? – kérdezte a báró.

– Hát, aki a bokrétát küldte – felelt Jankó, és látszott rajta, hogy megteszi, ha alkalom kínálkozik az agyonütésre.

Mari még mindig a folyosón állt, és a bokrétát az arcához szorította. Nagy francia rózsákból volt a bokréta. Konstantin Mihály egész este rózsaillatot érzett, és ezért haragudott magára.

Csalfa hullámok

Az éjjeli vonat két csinos asszonyt hozott a kis vasúti állomásra. Tovább akartak utazni, ám vonatjuk, amelyikkel továbbutaznának, csak egy óra múlva érkezett a kis állomásra. Langyos és holdfényes nyári éjjel volt. A kis állomás körül egyenes nyárfák őrködtek és remegtek a holdfényben, amely titkosan keresztül-szűrődött a leveleken. A két asszony – régi és jó barátnők – sétálgattak a fák alatt, és barna fejecskéjükben a sejtelmes éjjeli fények romantikus gondolatokat ébresztettek, ahogy holdvilágnál ábrándoznak az asszonyok. Az ezüstfejű ember, aki éjjelente az eget járja, magosan utazott, és lenge fehér felhőcskék kísérték útjában. A két csinoska asszony elmerengve járt a kavicsos úton. Csend volt körülöttük, egyedül voltak az állomáson. Egy bakterféle ember szunyókált a fűvön, más senki sehol. A sínek a világos domboldalon a végtelenbe nyúltak. A mezőn világos álmok kergetőztek, és a két asszony nagyon boldognak érezte magát. Az ifjabbik kezdte:

– Nem is tudom, hogy jutott eszedbe, egyszer éjjel már voltam ezen az állomáson, talán éppen ebben az órában... Még lánykoromban egy fiúval. Ketten, egyedül.

Az idősebbik asszony halkán felkacagott, mintha a torkát csiklandozták volna. Szorosán belekapaszkodott a barátnője karjába:

– No, mondd el gyorsan. Ej, erről sose beszéltél nekem. Nem szép tőled, Róza.

Rozina a sötétben elpirult, ahogy halkán suttogetta:

– Azzal a fiúval voltam itt, akivel három esztendeig leveleztem.

– Andrással?

– Igen, Andrással! Akkor is ilyen volt minden. Csakhogy tél volt, és mi nem mertünk bemenni a váróterembe, nehogy ismerősökkel találkozzunk. Itt járkáltunk a hóban, már majd lefagyott a lábunk, mikor végre jött a vonat. Könnyelműség volt, de megtörtént. Szerencsére sohase tudta meg senki.

Az idősebbik asszony nevetve csóválta a fejet:

– De ilyent! Ej, te kis szűz Mária, sose tettem volna fel rólad. Mondd el gyorsan, megöl a kíváncsiság.

Rozina szemei könnyel teltek meg, és a forró cseppek végigpergtek arcán, vékony ajka pedig izgatottan vonaglott:

– Régen volt – mormogta –, nagyon szerelmes voltam akkor. Talán sohase leszek többé olyan boldog. Az a férfi folyton írta a szerelmes leveleket, mindennap, és én mindennap válaszoltam. Anyuska, ha tudott, ha nem tudott róla, nem sokat törődött vele. Folyton kisgyerek volt a háznál – ahogy emlékszem, majdnem minden második esztendőben –, és anyuskát teljesen lefoglalták a kisgyerekek, a dajkák és rossz cselédek. Apa a boltban ült, én pedig tizenhat éves voltam, folyton, reggeltől estig arra a fiúra gondoltam. Húszéves volt András, se állása, semmije, tudtam, hogy el nem vehet, de mégis úgy ragaszkodtam hozzá, hogy meghaltam volna, ha el akarták volna szakítani tőlem. Bolondság, boldogság, a levelek jöttek-mentek, néha kétszer is egy nap; igazán nem tudom, mit tudtunk annyit írni egymásnak. Elmúlt egy esztendő, és nem láttuk egymást, de éppen úgy tudtunk egymás cselekedeteiről, gondolatairól, mintha mindig együtt lettünk volna. Tizenhat évvel nincsen nagyobb boldogság, mint egy nyolcoldalas levél, amit az első ideál írt.

Egyszer télen valami névtelen nyugtalanság vett rajtam erőt. Rosszakat álmodtam szerelmesemről, idegen nővel láttam őt mindig, és a féltékenység gyötört. Vén dajkánk, aki felnevelt, a hosszú téli estéken kártyát vetett a tűz előtt, és a kártyákból rosszakat olvasott ki. Emlékszem, mindig azt mondta: egy nő áll annak a szép gavallérnak, akibe te szerelmes vagy, kis bogárka. A kártya segélyével megtudtuk, hogy annak a bizonyos nőnek

sárga haja van, és hamis szürke szeme. A párnába tettem az arcom, és így tépelődtem. Akkor jött Andrásról a levél, amelyikben arra akart bírni, hogy szökjek hozzá. Kis szobáját befűti, megcsókoljuk egymást, a pisztoly már töltve, amely életünket fogja kioltani. Először nagyon megijedtem, és nem mertem mit se felelni. Egész éjjel gondolkoztam a dolgon, a kettős szerelmi halálon, amely mindinkább romantikusabbnak tűnt fel képzeletemben. Sőt, gyönyörűnek! Piros vérem keblemből kiömlik, és az egész város arról fog beszélni egy pár nap múlva. A leánypajtások hogy megsiratnak, és a fiúk hogy csodálkoznak. Este közöltem vén dajkánkkal a szökés tervét. „El kell szökni, dadám, mert egymásé úgysem lehetünk!” – mondtam, és vén dajkánk sírt, jajgatott, de helyeselte a dolgot. „Oh, te szegény bogárka, hogy meg kell halnod – de hát, ha nem lehet másképp! Eredj, eredj. Fehér koporsót és fehér koszorúkat kapsz, mint a hajadonok.” És estve hazulról azzal az ürüggyel mentem el, hogy egy beteg barátnőmnél töltöm virrasztva az éjjelt – vén dajkámmal kisiettünk a vasúti állomásra. A hó szakadt, és erős szél fújt, de én nem fáztam. Ahogy a város és ismerős házak gyéren megvilágítva a pislogó petróleumlámpáskáktól elmaradtak, sorban elbúcsúztam tőlük. Különösen a vállaim égtek, mintha forró parázs sütötte volna tizenhat éves nyakamat. A hó esett, és én lefeküdni szerettem volna a hideg havas országútra, hogy jó kisírdam magam. Aztán dajkám keblén megtettem azt. A vénasszony ma sem értem, miért, folyvást hangoztatta: „eredj, eredj, eredj”, és a könnyei nagyon hullottak.

Éjjel ő várt a vonagnál. Elaléltnak és nagyon betegnek érkeztem meg. Csupa imádságok kóvályogtak a fejemben, és el voltam szánva mindenre. Ő várt, és megölelt, megcsókolt... Azt hiszem, akkor először életében: de én nem is éreztem a csókját. Különben tán rendreutasítottam volna. Az állomás előtt csukott kocsi várt; beültünk egymás mellé, és ő nyomban megölelt, ahogy a kocsi megindult. Valami sötét úton vágatott a kocsi, és zúzmarás alvó fák ácsorogtak jobbról-balról. Messze hegyek feketéltek.

András nem szólt semmit, én se. Mikor leugrottam a vonatról, akkor elfulladva rebegte:

– Hát eljött? Igazán, nem hittem...

És azóta nem szólt semmit, csak a kezemet fogta, és nem mert rám nézni.

A kocsi egyszerre megállt.

– Hol vagyunk? – kérdeztem.

– Ez itt egy fogadó – felelt András.

Félni kezdtem.

– Én magához szeretnék menni.

Ő komolyan rám nézett:

– Oda nem lehet... nem lehet – mormogta. Bizonyosan a pisztoly miatt, véltem én, és szorongva felmentem egy meredek lépcsőn. Még sose voltam addig fogadóban, és mindent olyan különösnek, ijesztőnek láttam. A rideg és keskeny folyosót az egymás mellé sorakozó egyformán barna ajtókkal. Egy pislogó lámpás égett a folyosó végén, és a lépéseink úgy ropogtak, hogy én fájni kezdtem. Lehullott rólam a szorongatás forrósága, és dideregtem e bús, sötét helyen. Majd valami szobát nyitottak, és kívülről fűteni kezdték a kályhát. Oh, be fáztam. Hogy kívülről fűtik a kályhát; mert úgy éreztem, hogy ez nem tisztességes dolog. András kérdé, hogy nem vagyok-e éhes. Azt feleltem, hogy fehér kávé szeretnék. Nem tudom, miért mondtam éppen fehér kávé... Csengetett, és a pincér, aki megjelent, komolyan meghallgatta András parancsait. Ez a bajusztalan fiú egész komoly férfi lett ezen az estén. De cseppet se féltem tőle – itt már nem ültünk egymás mellett a díványon, és hallgattunk. Ő néha megcsókolta a kezem, és elfogódva ismételte, hogy vajon nem félek-e itt? A kávé kihűlt az asztalon, hozzá se nyúltam, két gyertya lángja szeszélyes árnyékokat vetett a kopasz falra.

Egyszerre eszembe jutott, hogy még az éjjel innen haza lehetne menni. Mert mint okos kisleány, addig tanulmányoztam a vasúti menetrendet, amíg rájöttem, hogy én hajnalban már otthon is lehetek, ha akarok. Közöltem Andrásal a dolgot. Ő órájára nézett, és zavartan mondá, hogy akkor indulhatunk. Éjfélre járt. Az órák elrepültek anélkül, hogy észrevettük volna. Istenem, minden szóra emlékszem, amit beszélgettünk.

A fekete kocsiba ültünk újra, majd a vasúton utaztunk, és mindig hallgattunk. Ma sem tudom, miért nem beszélgettünk. Lehet, hogy nagyon meg voltunk ijedve.

Hajnalban zörgettem az ablakon, amelyik mögött vén dajkám hált. A vénasszony ajtót nyitott, és elégületlenül, rosszindulattal nézett rám.

– Hát hazajöttél, bogárka? – kérde gúnyosan.

András, aki addig elkísért, elvált tőlem. Levette a kalapját, a hó fejére hullott, és úgy nézett rám, amíg a kapu bezárult mögöttem. Kékes, havas téli hajnal volt, akkor láttam utoljára Andrást.

Rozina nedves szemeit megtörölte. A másik asszony némán és csudálkozva nézett rá. Megragadta a karját:

– Igazán? – kérdezte.

– Esküszöm! – felelt komoly hangon Rozina.

– Mondhatom, nagyszerű szerelmespár voltatok – mondá a barátnő. Halkan kacagott, és megsimogatta Rozinát.

A domboldalon két tüzes szem jelent meg a homályban, mint-ha az ördög jönne a messziségből. A vonat volt.

Hóhem

Olvasóim között kevesen vannak, akik a címben írott szónak értelmét ismerik. Ezt a szót pedig használják a Kárpátoktól az Adriáig, vasúton, hajón, kávéházban és a börtönökben. A *hóhem* magyar tolvajnyelven jelenti a római pápa csalhatatlanságát, Diogenész bölcsességét és Edison találékonyságát. A *hóhem* a legokosabb ember a világon, ravaszabb a rókánál, és főként: tagja annak a nagy családnak, amely családnak tagjai elszórva egymástól, ismeretlenül járnak Budapest utcáin, a kávéházban, a börzén és Monte-Carlóban. De a leMBERGI zsinagógában is fölös számmal vannak hóhemek, miután ez a kifejezés a galíciai határszélről származott Budapestre. A budapesti tolvajnyelvet lengyel zsidók találták ki, és ebből a nyelvből származik az a különös magyar zsargon, amelyet a *vics* (a hóhemnek ellentétje) sohasem ért meg, bár legtöbb szava magyarul van. De hát honnan tudná azt kitűnő nyelvészünk, Simonyi, hogy *olvasni* annyit jelent, mint: menni; *beszélni* pénzadást jelképez; *dumálni* pedig annyit jelent, mint beszélni. Krecsányi kapitány úr tudja, hogy a *kéz* annyit jelent, mint rendőr, de honnan tudná az abaúj-pataki földesúr, hogy mikor az Ámor kávéházban így szól hajnal felé a főpincér a kasszíros kisasszonyhoz:

– A Palinak tutti, nincs már dohánya. Teljesen siker. Olvas-hatsz durmolni – hogy ez annyit jelent: a baleknak biztosan nincs már pénze. Teljesen ittas. Mehetsz aludni.

Egy különös és vidám öregúrtól tanultam meg ezeket a saját-ságos dolgokat. Ugyancsak ő mesélte nekem azt, amit itt leírok.

*

Tavaly áprilisban Monte-Carlóban voltam. Elvesztettem minden pénzem a kaszinóban. Mit csinál az ember Monte-Carlóban, ha egyetlen Louis sincs a zsebében? Ennek a rejtélyes kérdésnek a megfejtésén állandóan sokan törnek a fejüket a narancsfák alatt. Némelyik addig töri a fejét, amíg belebolondul, tengerbe veti magát, vagy kikeres egy alkalmas fát. De hát ezek a *vicsek*. *Hóhem* ember nem töri a fejét, mert fejtöréssel úgysem lehet Lajosokat szerezni Monte-Carlóban. *Hóhem* ember vár, szemlélődik, és nyugodtan nézi a letört játékosokat. Az is mulatság, ha az ember már elgurította az utolsó aranyát.

Történt, hogy amint ott sétálgatnék a kaszinó előtt, hallom, hogy két úriember így beszélget egymással:

– Teljes nimolé. A bank az útiköltséget is megtagadta, mert rájöttek, hogy már egyszer voltam itt álnév alatt, és az akkor kapott útiköltséget nem fizettem vissza.

A másik úr így felelt:

– Még mindig nem kell kétségbeesni. Csak találunk valakit, aki fölsegít egy kis dohánnal.

Mikor így szólt, akkor már hozzám csatlakoztak. Budapestiek voltak, azon jó budapestiek közül, akik az egész világon játszanak mindenütt és mindenféle játékot. Mert mindenféle játékot tudnak, és akkor sem jönnek zavarba, ha szerencsés ellenféllel találkoznak. A szerencsén tudnak segíteni, de egyebekben *comme il faut* gavallérok. Ám a rettenetes bankkal ők sem bírtak.

– Szent Rókus! Ez Noldi bácsi! – kiáltották, és a nyakamba borultak, jobbról Timóti, aki külföldön grófi koronás névjegyet használ, és balról Blaske, a ferencvárosi hentesmester elzüllött fia, aki különben fejedelmi rokonokkal kérkedett a budapesti vámvonalon kívül.

– Szent Rókusra – felelém –, Pisták vagytok, ha azt hiszitek, hogy én nem vagyok torreador.

A torreadorság jelenti a legnagyobb fokú szegénységet.

Két barátom nyomban levette vállamról kezét.

– Te is, Noldi bácsi! – mondták csalódottan. – Most már igazán nem marad egyéb hátra, mint a tengerbe ugrani.

Ezt Blaske mondta, Timóti még nem adta meg magát.

– Hátha összetennénk minden pénzünket, és én szerencsét próbálnék utoljára?

Azt feleltem:

– Ennek semmi értelme nincs. Inkább nézzünk utána, hogy valamely gazdag honfitársra találjunk, aki becsületszóra kölcsönözne néhány maravédit.

Blaske savanyú arcot vágott a tanácshoz.

– Nem szeretem honfitársaimat a külföldön. Mindenféle, régen elfelejtett dolgokra emlékeznek, amik kellemetlenek nekem. Csodálatos, hogy a legtöbb magyar figyelemmel kíséri a lapok törvénytörési csarnokát.

Timóti vállat vont:

– Álszenteskedés az egész. Én ugyan letagadom még azt is, hogy valaha Budapesten jártam, ha szükségesnek mutatkozik.

– Tehát induljunk el, keressük meg a gazdag magyart – szóltam én –, és negyedóra múlva ezen a helyen találkozzunk.

Blaske járt a legtöbb szerencsével. A Caffé előtt muzsikáló magyar cigányok közé keveredett, azok aztán megmutatták neki egy asztal mellett üldögélve azt a magyart, akit mi kerestünk. P. sportsman volt az illető, nevezetes arról, hogy a monarchia bukómezejétől évenként százezreket szokott nyerni.

Timoti szomorúan csóválta a fejét.

– Nagyobb róka P. mindnyájunknál. A szemünkbe kacag, ha meglát bennünket.

Én azonban nem így gondolkoztam. Ismertem P.-t a budapesti és bécsi gyepről. Tudtam, hogy hóhem ember, de lehet vele beszélni. Az egyenes utat választottam.

– Nyugodtan odamegyünk mind a hárman, és becsületszóra kölcsön kérünk tőle ezer frankot. Vagy ad, vagy nem ad. Harmadik eshetőség nincs.

Egyenesen odamentünk a legszélen üldögélő P.-hez. Bemutatkozunk, és így szóltam:

– Méltóságos úr. Ha érünk magának ezer frankot, adjon nekünk ezer frankot.

A novellákban ilyenkor a méltóságos urak hanyagon nyúlnak krokodilbőr tárcájukhoz. P. azonban nevetett:

– Bácsi, maga bolond – mondta.

Más hangokat kezdtem pengetni.

– Méltóságos úr, én tudom, hogy magának is volt már *nimoléja*. (Nimolé a szegénységet jelenti.)

– Sőt lesz is – felelt nevetve a méltóságos úr.

– Jó lesz akkor három ilyen hóhem ember segítsége, méltóságos úr – folytattam.

P. habozott egy pillanatig, aztán így szólt:

– Helyes. Önök derék fiúknak látszanak. Egy föltétel alatt segítetek önökön. Ott sétál a kaszinó előtt B. lord. Megismerik a szürke cylinderéről. Ha rábírnák B. lordot, hogy ma este velem tíz párti écartét játsszon a hotelemben, éjjel megkapják az ezer frankot.

*

Az öreg bácsi itt elhallgatott, és kérdően nézett rám.

– Mit mondjak többet? Megkaptuk az ezer frankot. Igaz, hogy a lordnak kétszázezer frankjába került a mi ezer frankunk. Csak annyit akarok mondani, hogy az a boldog ember, aki hóhem ember.

Az öreg bácsi mosolyogva szürcsölte a fanyar G. H. Mummot, és vastag szivart szivarozott.

Mari a színészvizsga után

Mari egyedül volt otthon, és bukétjaiban gyönyörködött.

Kisgyermekkorától nem emlékezett arra, hogy valaha másnak is lett volna a társaságában, nem csupán a magáiban, de ma mégis unatkozott. Ma beszélni szeretett volna a napról és a diadalról, amelyet a nap jelent. Szerette volna, ha sokan jönnek, megcsudálják a bukétát, és kérdezzék a herceget, aki ezt küldte. Volt-e benne briliáns gyűrű vagy rubintos karperec, mint a szép színésznőknél ez szokásban van? Vagy csupán egy kék hasú bankó volt a rózsák közé rejtve?... De nem jött senki, nem kérdezte senki. S így Mari bizony kikiabálhatta volna akár a falaknak is, hogy a bukétot Simon, a pincér bátyja küldte. A jó Simon. Simon bizonyosan a kávéházban, mindent tudó esti lapokból olvasta, hogy a színésznövendékek ma vizsgáztak a színháznál. Nosza, hamar bukétot rendelt, és küldte haza az ő kishúgának. Legalább a hordárnak lett volna annyi esze, hogy elhallgassa küldőjének bajuszát, amely vala rőt. Kinek van rőt bajusza Budapesten másnak, mint Simonnak? Ha egy éjszakán keresztül álmodhatott volna az ismeretlen, bőkezű tisztelőről, akit a színpadról első fellépésével megbabonázott, ha csak egy éjszaka szóhette volna illúzióit a szép ifjú hercegről vagy egy öreg direktorról, aki szerződést szorongat a zsebében: olyan boldog lett volna, amilyen boldogságot a Simon vörös bajsza nem ér meg. Mari tizennyolc éves volt...

Úgy is kellett volna ezt az egész fejezetet kezdeni, hogy Mari tizennyolc éves volt. És színésznövendék volt. Ült tehát a szobájá-

ban, és gondolkozott a nap eseményein. Immár százszor is végigment a szobán, és a tükörbe nézve elmondta:

– Én Croixmorte grófnő vagyok, és a gyermekemért jöttem!
– Vajon így mondta-e a színpadon is, mint most, mert most nagyon jól mondja. Kár, hogy a szerep csupán ennyiből állott. Hogyan is beszélhet egy Croixmorte grófnő csupán ennyit? A rendező, a sárga bajuszú, ravasz öreg, bizonyosan kihúzta ceruzájával a grófnő további mondanivalóját, mert a szerzőről – egy intelligens emberről! – nem tételezhető fel, hogy oly kevésre becsülje a grófnőket, mint a szobalányokat.

– Én Croixmorte grófnő vagyok, és a gyermekemért jöttem.

Igaz, nem tapsoltak. De ezt előre lehetett látni. Ez a szerep csak arra volt jó, hogy kinyomtassák a színlapra Lillián Marianna nevét, és arra, hogy bemutatkozzon vadgalambszínű ruhájában a nagy ezerszeműnek, a közönségnek.

Valamikor a házban lakott egy színészeány ugyanazon a folyosón, ahol Simonék. Mari ettől a színészeánytól tanult öltözködni, szépen járni és mosolyogni. A színészeálynak az egész élete egy széles és kacér mosolygás volt. Amikor a gyorsforralóról ruhájára ömlött a borsesz, akkor is mosolygott. Nagyon csúnyán összeégett, de megpörkölt ajkai között még akkor is mutogatta hibátlan fogsorát. Ez volt a Mari első ideálja.

Akkoriban még csak a karzatról látta hébe-korba a szép színésznőt és a kicsípelt színészurakat. Simon az olyan darabokat szerette, amelyekben sokat bolondoznak, mókáznak; Mari ellenben a szomorú darabokat szerette. És ha valamin veszekedtek, csak a színházon. Simonnak az volt az elve, hogy az élet anélkül is elég szomorú; bolond ember az, aki sírni akar a pénzéért. Minél szomorúbb volt a darab, Mari antul boldogabb volt, s otthon szép alt hangján próbálgatta elmondani a teátrumban hallottakat.

*

Egy öregasszony főzött a konyhán, és Simon abban az időben még csak nem is szivarozhatott. Nagyon szegények voltak. Mari

tintával festette be a lyukas cipőjét, majd a kesztyűjét, végül már nem járhatott iskolába se. Simon kivette az iskolából. Elmúlt egy év, két év. Simonnak sorsa jobbra fordult, igen jó helyet kapott, és pénze volt elég. Miután Mari mindig nyaggatta: beíratta egy színészkolába. Éppen abban az időben, mikor Konstantin Mihály báró a házhoz került.

Körülbelül mindenki tudja, hogy milyen a színészeányoknak az élete. Kedves, cigányos, nyomorúságos, majd mulatságos. Thespis e nevetlen gyermekei néha a korgó gyomor jegyében tanulják be az első szerepüket; máskor korai bűnök nehezítik el friss, ifjú lépéseiket. Bodros fejükben a legbolondosabb gondolatok ébrednek föl, amikor először belépnek a színészkola kapuján. Sokan kívül hagyják az erkölcsöket, és sietnek levetni ártatlanságukat. Hisz ők művésznők, nekik nemcsak szabad, de kell is megismerkedni a szerelmi gyönyörrel, a szerelmi fájdalommal, búval. A kis színészeányok nevezetesen szerelmi ábrándjaikról. Az iskolában tanulják meg ezt is, valamint az öltözködést és félsülködést is.

Ebből az időből egy igen szomorú emléke volt Marinak. Néha álmatlan éjjelen sápadtan gondolt a szatírfülű grófra. A szatírfülű gróf a leggazdagabb ember volt Budapesten, de egyben a legfukarabb is. Szürke szakállával, fehér fejével jó ismerőse volt ő a színészkolák házmestereinek. Kitartóan sétálgatott a leányok után, és alig kerülte ki egy is a szatírfülű grófot. Elnyelte őket, mint a cápa a kis halacskákat. Végre egyszer Marira került a sor...

Ez már tavasz felé volt, amikor a leányok egymás között kacagva emlegették a grófot, és szemérmetlenül köszöntöttek neki az utcán. A gróf mindig mosolygott, de nem fogadta a lányok köszöntését. Tudta, hogy mért köszönnek neki: hogy nem tiszteletből üdvözlök.

Akkor történt, hogy az iskolában egyszer nagy lármával emlegette egy kövér, vörös leány a grófot.

– Mégiscsak ocsmányság, amit ez a vén ördög csinál. Tegnap egész hazáig üldözött. Még az előszobába is bejött. Szerencsére otthon volt a bátyám, és kiutasította.

Ez a kövér, vörös leány volt a Mari barátnője, bizonyos Kohen Irma, aki, mert nem volt nagyon szép, komika szeretett volna lenni.

– Hisszük! – kiáltotta gúnyolódva egy nagyszájú, kis termetű szőke. – Irma nagysám régebben ismeri a grófot, mint mi itt valamennyien. Még iskolás leány korából...

Kohen Irma erre olyan dühös lett, hogy nyomban pofon ütötte a kis szőkét.

A növendékek két pártra szakadtak. Az egyik párt a kis szőkének adott igazat, a másik párt ellenben azt mondta, hogy Irmának igaza van. Ő nem elég csinos ahhoz, hogy szemet vessen rá a gróf.

A vörös Irma majd elájult dühében.

– Hát ti, romlott, rossz lányok, azt hiszitek, hogy mindenki olyan, mint ti? Itt van Szillián Mari. Őt csak nem is ismeri a gróf?

A vélemények megoszlottak ebben a kérdésben is. Némelyek azt mondták, hogy látták Marit a gróf karján, mások ellenben azt vallották, hogy nem kell Marinak a gróf, van neki egy gazdag, csinos udvarlója, aki nagyon szereti őt, egy valóságos báró, bizonyos Simon nevű.

Mari ezen nagyon kacagott, mert hisz Simon pincér volt, és nagyon szegény volt, de mégis jólesett Marinak, hogy a bátyját bárónak nézték.

Csak hogy a vörös Irma, mikor hazafelé mentek, nagyon panaszkodott:

– Olyan romlott itt mindenki, hogy nem érdemes becsületesnek lenni. Mikor úgyse hiszik el. Sohasem vacsorázom otthon, és az apám mindig megver, ha kalapról vagy cipőről beszélek neki. Már két hete lyukas a cipőm, valahonnan csak kell másikat szerezni, mert utóbb még az utcára se mehetek ki. Hát muszáj rossznak lenni.

– Ne tedd, Irma, az istenre kérlek, ne tedd – mondta Mari, és szorosán a barátnéja karjába kapaszkodott.

Ezen az alkonyaton a ligetben sétált a két leány. Ott sokat sírdogáltak a fák alatt, és megesküdték egymásnak, hogy vigyáznak a becsületükre. Sírva csókolóztak, és sírva váltak el.

Másnap Irma nem ment iskolába, harmadnap sem. De negyedik napon új cipője és új kalapja volt. Mari nagyon elsápadt barátnője láttára, de Irma nevetve ölelte meg.

– A papám megemberelte magát, édesem.

Marinak elfojtotta valami a szavát. Az, hogy az Irma papája foltozósabó volt a Bém utcában. De mégse mertte kimondani azt, amit gondolt. Irmának nagyon jó kedve volt az új ruhában, és még a tanár is megdicsérte ízléses kalapjáért. Többé nem beszéltek a városligeti esküvésről. Egy pár nap múlva, mikor az iskolából lejöttek, a szatírfülű grófot találták a kapu alatt. A grófot kacagva vették körül a leányok, de ő senkire se nézett, csak Irmára.

Irma lesütötte a szemét, és egy lépést se tudott előre menni.

– Gyere Irma, mert megszólít – nógatta a barátnőjét Mari.

A gróf már akkorra ott állt előttük, és mosolyogva himbálta a sétatálcáját.

– Hogy vagyunk, szép Irma? Jaj, be csinos, kedves lelkem. De a barátnője még csinosabb ám – szólt a gróf, és Marira pillantott.

Mari elbocsátotta a barátnője karját, és sebesen elment.

Otthon bezárkózott a szobába, és sokáig sírt. Maga sem tudta, hogy miért, csak sírt, sírt nagyon keservesen. Mikor besötétedett, csengettek az ajtón. Irma jött. Kisírt szeme vörös volt, és remegett az ajka az izgatottságtól.

Mari sokáig gondolkozott, hogy bebocsássa-e. De mikor bebocsátotta, a nyakába borult, és sírt tovább.

Elbújtak a sötét szoba sarkába, és Irma átölelte Marit.

– Tudom, haragszol rám, édes, de én nem tehetek róla. Isten bizony nem.

– És az eskünk, Irma? – zokogta Mari.

– Megesküdtünk igaz, te megtartottad, én nem. Verjen meg engem az isten, téged ne bántson. Te olyan jó vagy, mint egy falat kenyér, és olyan ártatlan, mint egy virágszál... Bocsáss meg nekem, Mari. Ha valaha szeretél egy kicsit, bocsáss meg most. Sohase teszem többé.

Mari sírdogált, sírdogált. Irma lázasan beszélt tovább:

– Aztán meg, mi művésznők vagyunk, nekünk más szem-

pontból kell néznünk az életet, mint a többieknek. Ami azoknál bűn, az nálunk lehet erény... Hisz tanultad az iskolában, hogy a leghíresebb művésznők azok voltak, akik háromszor, négyszer is férjhez mentek. Az igazi nagy művésznők, sohasem törődnek azzal, hogy mit szól a világ érzelmeikhez, ők szeretnek, mert jól esik nekik. A közönségnek semmi köze sincs a színpadi heroinák hálósobájához. Elég, ha a színpadon megríkátták vagy megkacagtatták a közönséget. Az az ostoba, szentimentális örök szerelem csak a polgári asszonyoknak való, akik egész nap a piszkos edényekkel teli konyhán járnak lompos szoknyájukban, és este stoppolják az uruk fehérműjét. Ezek az asszonyok úgy élnek, mint az állatok. Nincs az életükben művészi összhang, semmi szellem. Azért ne féltsd őket, van közöttük is elég kikapós. Lesütik a szemüket, de a szempillájuk alól észrevesznek más férfiakat is, nem csak a férjüket. Szidják a művésznőket, pedig ők lompos szoknyájukat szívesen sároznák még be abban a sárban, amerre a művésznők lábujjhegyen jártak.

Így suttogott a kövér Irma a sötét szobában, és Mari csudálkozva hallgatta. Irma sebesen folytatta:

– Azt hiszed, a grófra nem leskelődnek az úgynevezett becsületes asszonyok? A gróf borzasztóan gazdag: annyi milliója van, mint neked krajcárod. Se gyermeke, se felesége. Az asszonyok azt kérdik magukban: ugyan hová teszi azt a rengeteg pénzét a kegyelmes úr. Konfortáblin jár, és garasos szivart szív. Hová teszi hát a pénzét? Hidd el, akármelyik szívesen lenne a kedvese a grófnak, csak a kisujját kellene megmozdítani utánuk. Mert a gróf, ha találna valakit, akit igazán megszeretne, annak hagyományozná palotáját, földbirtokát, takarékpénztári könyveit. Szeretném én látni, hogy nem-e volna annyi barátnőm az úgynevezett tisztességes asszonyok között, ahányat akarnék, ha fogaton járnék, és palotában lakták! Mikor megállított az utcán, azt mondta, hogy téged tudna szeretni igazán, örökre, még tán feleségül is venni. Grófné lehetne belőled talán... Ah, ha nekem mondanák, én kétszer se kéretném magam.

Mari elsápadva dadogta:

– Hisz nem is ismer a gróf!

Irma sebesen felelt:

– Tévedsz, kedvesem. A gróf már régen ismer... Aztán meg én is beszéltem neki felőled, hogy milyen okos, szellemdús leány vagy. A gróf azt szokta mondani: a műveltség az első, a többi mellékes, a többi azután jön. Különben ezt csak azért mondom neked, hogy bocsáss meg nekem, édes jó Marim. Én nem tehetek semmiről. Tudom, ha az egész világ követ dobna reám, te még akkor is szeretnél engem. Ugye, nem csalódom a jó szívedben?

Mari megölelte a barátnőjét, és az hallotta, hogy milyen lázasan ver a Mari szíve...

– Sokáig beszélt velem a gróf rólad... Szeretne ismerni, mert, mint mondta, az iskolában is hallotta, hogy te vagy a legjelesebb, legtöbb reményre jogosító növendék. Akarta tudni, hol van a lakásod, elkísért egész ideig, megnézte a házat, és azt a megjegyzést tette, hogy az olyan leánynak, mint te, palotában kellene lakni, nem pedig bérházban. Bezzeg nem mondta azt senkinek... Azok a lányok ott az iskolában csak múló szeszélyei a grófnak. Nem törődik velük. Sohase is beszélt egyikkel se. De miattad egészen magánkívül van. Az is meglehet, hogy odalenn sétálgat a ház előtt az utcán. Jó volna megnézni... Nem jönnél le? Kapj egy kendőt a fedre, és siessünk le az utcára. Vagy talán inkább felhívom. Nem?

Ebben a percben csengettek az ajtón. A két leány, mintha gonoszságon érnék őket, ijedten szétrebbent. Irma elrejtőzött a szobában, és Mari ingadozó lépésekkel ment az ajtó fele.

Konstantin Mihály, a jogász szobaúr jött haza.

A szobaúr jó estét kívánt, aztán a szobája felé ment.

Egyszerre megállott, és a leány elé lépett. Elfogódott hangon mondta:

– Ha fél egyedül lenni, Mari kisasszony, szóljon nekem. Látom, az öregasszony sincs itthon.

– Jó lesz, Mihály úr, majd lámpát gyújtok, aztán beszélgetünk. Maga a szobájában marad, az ajtót nyitva hagyja, és hallgatja, hogyan tanulom a szerepem...

Így szólt Mária, és sebesen visszament a sötét szobába.

A sötétben beleütközött Irmába. Irma dühösen sziszegte:
– Mit akarsz ezzel a rongyos emberrel? Ostoba liba vagy, Mária.

Mari lassan mondta:

– Többet veled nem beszélek.

Irma a szőnyegre toppantott:

– Te szemtelen, közönséges teremtés! Te mondod, hogy velem nem beszélsz! Te, te? Vakuljak meg, ha még valaha az életben rád nézek. Pfuj, olyan közönséges vagy, mint egy cseléd.

Így szólt Irma, és búcsúzás nélkül távozott.

Mari a szívére szorította a kezét, és boldogan, halkán felkacagott a sötétségben.

Igaz, hogy ezután sokat szenvedett növendéktársnőitől. Gyakran sírva jött haza az iskolából. A színész-kamaszok között is híre futott Mari érényességének, és a kamaszok a lépcsőn meglök-dösték, és szemtelen leveleket írogattak neki. Elnevezték Marit Madame Tartuffe-nek, és szemérmetlenül mondogatták: a házi kosznak nincs párja. De aztán lassan beletörődtek abba a gondolatba, hogy Mari nem művésznőnek való. Irma kitalálta, hogy a bátyja, a pincér, már gondoskodott is számára kávéházzal, ahol a pálinkáspalackok között fog trónolni. S így lassan vége lett az esztendőnek.

Mari ezen az estén, mikor egyedül volt otthon, a lámpát lecsavarta, és álmodozva feküdt a díványon. Egy pillanatra megfordult az a gondolat a fejében, hogy talán jobb lett volna, ha akkor nem veszi igénybe Konstantin Mihály védelmét... Majd gyönyörű terveket szőtt színpadi sikereiről, és mikor már nagyon kitüzesedett az arca, felugrott, a tükör elé állott, és csengő hangon mondta el.

– Én Croixmorte grófnő vagyok, és a gyermekemért jöttem.

Névtelen levelek

Három asszony, három jó barátnő ült együtt az uzsonnálóasztal mellett. A háziasszony, Ipolyi főorvosné, Halasiné ügyvédné és Kozmaricsné, vagy amint ő szerette, ha hívják: Kozmaricsné Kisteleký Etelka, a helyben állomásozó vadászászlóalj főhadnagy neje.

Kozmaricsné volt közöttük a legfiatalabb. Huszonkét éves volt, és háromesztendős asszony. Kerek kalapocskát és bokáig érő köpenyegét szeretett hordani. Tompa orrú és nagyon lapos sarkú cipőjében hosszú, ringó lépéseket tett, és a napernyőjére úgy támaszkodott, mint a férfiak a sétatálcájukra. Világoskék szeme volt, és imádta a kockás ruhát. Emiatt a kisvárosban örökösen hadilábon állt az éppen uralkodó divattal. Az asszonyok azt mondták rá, hogy hóbortos, mint a legtöbb kincstári asszony. A férfiak ellenben nagy érdeklődéssel nézték, ha lompos vizslájával a korzón megjelent. Ha Kozmarics vadász főhadnagynak Békés Lajos szász-weimari herceg ezredében kevésbé félelmetes vörös és mozgékony kefebajusza van, a kisváros gavallérjai már régen agyonlumpolták volna magukat az asszonykáért. Ám a vadász főhadnagy vörös bajuszát minden nap gonddal kefélt a tükör előtt, miközben a vadász főhadnagyné hosszasan húzta fel a harisnyáját az ágy szélén. „Igaz – mormogta magában –, hogy Hanznak szüksége van arra a bajuszra. Már a szolgálati respektus miatt is. De hát azért mégis levágathatna belőle egy kicsit...”

Mert a főhadnagyné éppen úgy unatkozott, mint az összes fiatal kincstári asszonyok a monarchia azon garnizonjaiban, ahol

nem ismerik a villámvilágítást, és naphosszat együtt ásítózott a vizslájával.

A másik két asszony kevésbé volt ásítózó természetű. Nagyatyjuk már ennek a városnak volt polgára, itt nőttek fel, ismertek minden fát, minden követ, minden embert. Az lett volna a mulatságos, ha most harmincöt-negyvenéves korukban arról kezdenek panaszkodni, hogy unatkoznak! Bizony, nem volna csuda, ha az emberek görbe szemmel sandítanának rájuk. Ipolyiné az ifjúság tavalyi majálisán ugyancsak ropta a csárdást hajnalig, a fecske már beledalolt a muzsikába, mikor még mindig ott könyörgött az egész helybeli fiatalság a kocsija körül az utolsó csárdásért, Halasi ügyvédné pedig a minapában kapott rózsabokrétát „ismeretlen” tisztelőtől. A jó barátnök ugyan mind tudták, hogy a bokréta küldője senki más, mint Somogyi Sándor, a fiatal fiskális, aki tavaly óta kitértően udvarol a molett, barna asszonynak, és minden vasárnap náluk ebédel.

A verandán, orgonabokrok között uszonnáztak, és természetesen ezekről a dolgokról beszélgettek. A háziasszony, aki frissen vasalt, kivágott nyári blúzában üde nyakát és kerek vállait nem minden kacérság nélkül mutogatta a sovány főhadnagynénak, szőlőlevéllel letakart eperrel kínálta vendégeit.

– Talán ebből veszel, édes – mondta a főhadnagynénak. – Ez igazán angyaloknak és menyecskéknek való.

A két telt, barna asszony – az orvosné és az ügyvédné – ugyan is hatalmasan uszonnázott: tejet, túrót, vaját és sonkát ettek, tetejébe gyűszűnyi aszúbort, mitől pompás beszélgető kedvük kerekedett, míg Kozmaricsné alig nyúlt valamihez. Az ellenségei azt mondták, hogy olyan sovány akar lenni, mint az agár, a jó barátnői ellenben tudták, hogy a szegény asszonykának krónikus gyomor-bajja volt, ami nem kevésbé járult ahhoz, hogy tűrhetetlennek és halálosnak találta a kisvárosi unalmat.

A két asszony hatalmas csípőjével egészen betöltötte a fonott kerti székeket, és vidáman mosolyogtak egymásra, míg a fehér kötényes szobaleány lerakta az asztalt.

– Ha az idej majálison se eresztenek haza a fiatalok reggel előtt,

inkább el se megyek – mondta az orvosné mosolyogva. – Nem nekem való az, hogy reggelig ugráljak.

A főhadnagyné vállat vont.

– Kedvesem, ha egyszer elmégy a mulatságra, el lehetsz rá készülvél, hogy legutolsónak fogsz hazajönni. Ha férfi volnék, magam is szívesen ugrálnék veled világosig.

Az ügyvédné bólintott:

– Etelkának igaza van... A leányok oda nem adnák tíz Miatyánkért, ha valami alattomos fogfájás itthon marasztana. Elhalászod a táncosaikat. De ezek a mai leányok nem is érdemelnek egyebet.

– Szóval, azt mondjátok, hogy menjek el – fejezte be a háziasszony. – Tehát el fogok menni, mulatni fogok. Ki tudja meddig tart még ez az állapot. Valamikor én is olyan leszek, mint Rifcsákné, aki azzal mulattatja a fiatalembereket, hogy az ő idejében másképpen táncolták a csárdást.

Ebben a pillanatban a vén levélhordó lépett be a rácsos, zöld kapun. Tiszteletteljesen szalutált a hölgyek felé.

– No, mi jót hozott, Lezsák bácsi? – kiáltotta a háziasszony.

A vén postás felbotorkált a veranda lépcsőjén, és kinyitotta nagy bőrtáskáját.

– Báli meghívót, tekintetes asszony – mondta Lezsák bácsi. – Meg egy levelet.

– Adja ide, Lezsák bácsi.

A postás elköszönt, és a három asszony egyszerre belemerült a meghívó tanulmányozásába.

– Penteley az elnök, mint tavaly – mondta az ügyvédné.

– Somogyi pedig az alelnök – fűzte tovább az orvosné.

– A ká und ká tiszturakat ismét mellőzték – mormogta a főhadnagyné.

Az ügyvédné mindjárt védelmébe vette a rendezőket:

– Hogy gondolsz ilyent, kedvesem? Ez csak olyan kis nyári multság. Az urak világos ruhában jelennek meg, és a zöld gyepen szoktak vacsorázni.

A háziasszony eközben felszakította a levelet, és olvasni kezd-

te; mikor befejezte az olvasást, szó nélkül a zsebébe gyűrte, és kisé elsápadva, merőn nézett maga elé.

– Valami kellemetlen hír? – kérdezte a főhadnagyné.

A háziasszony mindinkább elsápadva, tagadólag rázta a fejét. Egyszerre kibuggyantak a könnyei, és egész testében remegve felemelkedett:

– Bocsássatok meg, kissé rosszul érzem magam...

A főhadnagyné segítségére sietett barátnőjének. Átölelte és kérdezte:

– Istenem, mi baj?

– Olyan fehér vagy, mint a fal – mondá rémülve az ügyvédné, és egy pohár vizet nyújtott barátnője felé.

– Hagyjatok... Nem kell semmi – rebegte kétségbeesve a háziasszony, és leroskadtt a székbe. Eltakarta az arcát, és könnyei omlottak.

A két barátnő jobbról-balról vigasztalta.

– De hát, mondd meg, mi bajod van? – kérdezte türelmetlenül az ügyvédné.

A háziasszony letörölte könnyeit, és mérgesen toppantott a lábával.

– Majd megmutatom... Azért is el fogok menni arra a mulatságra... Itt van, olvassátok ezt az aljas, gonosz levelet – kiáltotta, és odaadta barátnőinek a levelet, amit a postás hozott.

A két asszony mohón kapott a levél után. Kiterítették az asztalra, és olvasni kezdték. Névtelen levél volt, természetesen elferdített írással, de hogy nő volt az írója, az kétségtelennek látszott. Azt írta a névtelen levélíró, hogy nagyon rosszul teszi az orvosné asszony, ha a legközelebbi mulatságon ismét megsérti a közszemérmert magaviseletével. Az egész város anélkül is róla és Penteleyről beszél már egy év óta. Az iskolás gyermekek is látják a dolgot, csak a jó férjnek vakok a szemei. De ha az orvosné asszony tovább is megbotránkoztatja magaviseletével a jóérzésű embereket, lesz rá gond, hogy felnyíljanak a doktor úr szemei... Te akartad, Dandin György! Ezzel a klasszikus mondással fejeződött be a névtelen mű.

– No, hát ez szörnyűség! – kiáltották az asszonyok, és a főhadnagyné darabokra tépte a levelet. – Kedvesem, neked azért is muszáj elmenni arra a mulatságra...

– És méghozzá Penteleyvel gyanúsítják! – folytatta az ügyvédné. – Ez alávalóság.

A háziasszony fürkészve nézett barátnői arcába, aztán tovább sírdogált:

– Azt hiszem, mégis az lesz a legjobb, ha itthon maradok – mormogta töprengve. – Már csak a férjem érdekében is. Minek okozzanak szegénynek rossz perceket a suttogások és hazug pletykák.

A barátnők tiltakoztak az orvosné elhatározása ellen, de látszott, hogy az asszony el van tökéelve megmaradni akarata mellett. Az arca egészen fakóvá változott, és szépen fésült haja felbomlott. Kerek vállai pedig fázósan remegtek a nyitott blúzban.

Mikor a két barátnő elment, az utcán az ügyvédné bizalmasan karon fogta a főhadnagynét:

– Én szívemből sajnálom szegény Mariannt, de mégis sok igazság volt abban a levélben. Penteley valóban feltűnően udvarolt... Szegény, jó, drága Mariannom! Ah, istenem, milyen boldogtalan ez az asszony.

A főhadnagyné összeszorította az ajkait, és keményen mondta:

– A névtelen levélírók a legaljasabb teremtések a világon.

*

Aznap este, mialatt Kozmarics főhadnagy úr estveli sörét iszogatta, a függönyös lámpa alatt Etelka asszony vastag tollszárat tartott a bal kezében, és ákombákom írással írt az előtte kiterített papírosra.

– Szegény Mariann – sóhajtotta, összehajtogatván a levelet.

A borítékra pedig felírta az ügyvédné nevét.

A huszadik Ramszesz

Valamelyik éjszaka huszadik Ramszessel, a háromezer esztendő egyiptomi királlyal álmodtam... A régi király törzse száraz bőrbe volt varrva, s midőn jókedvemből a király hasára ütöttem, a bőr elszakadt, és kerek aranytallérok gurultak ki a királyból. A tallérokra hosszú lábú madarak voltak vésve, és a régi aranypénzek azon különös és csábító zenéjével csengtek, amely érthetővé tette a híres Jupiter nevezetes aranyesőjének varázsát; valamint azt is, hogy a régi ötvösök inkább tudói voltak az arany titkainak, mint a mostaniak... Felébredvén: természetesen doktor Kunváry János jutott eszembe, aki egy téli éjszakán Pária felől Budapestre érkezett, és a Grand Hotel első emeletén pezsgős bőlé mellett utazásairól, közben huszadik Ramszeszről mesélt, akit személyesen volt szerencséje megismerhetni.

Mielőtt a titokzatos Ramszeszről beszélnék, mondok valamit doktor Kunváryról, aki nem kevésbé volt érdekes és titokzatos. A doktor úrnak ebben az időben már olyan hosszú fekete szakálla volt, mint ez már az orientálista tudósoknál szokásos, és kelet édes vizeiről saját úri jachtján hajókázott be a marseille-i kikötőbe. A bőröndje fenekén kis kazettát rejtegetett, a kazettában heverték azok az érdemrendek, amelyekkel a tudóst a mexikói közvéltársaságtól, Nagy-Britannia uralkodójáig a földi hatalmasságok kitüntették... Elmerengve mutogatta a rendjeleket, és sóhajtván mormogta:

– Bizony, alig lehet elhinni, hogy ezeknek a kitűnő érdemjeleknek a tulajdonosa tíz esztendő előtt, forró nyárban, kalucs-

niban járt-kelt a budapesti olvadó aszfalton, mert a kalucsnin kívül egyéb lábbelivel nem rendelkezett... Valamint azt is bajos elhinni, hogy a kitüntetett férfiú éjjelenként, állandóan marcona konstáblerekkel álmodott, akik razziát szoktak tartani az épülő bérházak kőműves állványai között. A legöregebb tanárjelöltek sem emlékeztek olyan nyárra, mint az a nyár volt. Sem közel, sem távol nem volt nebuló, akit javítóvizsgálatra lehetett volna előkészíteni. A tanárjelöltek között általános volt a meggyőződés, hogy abban az iskolai esztendőben egyetlen diákot sem buktattak meg a professzorok. Intelligens emberek elvégre nem mehetnének el zsákot hordani... Így kerültem aztán keletre.

Doktor Kunváry piros ajkát megfűrosztotta a pezsgőben, és elhallgatott. Elmerengve nézegette cigarettájának füstjét, majd álmosan nyújtózkodott, mint az egzotikus vadállatok szoktak a zoológiai kertekben, mikor a közönség bámészkodva állja körül ketreceiket. Körülbelül negyvenesztendő volt, nem szép, nem kedves, csak a szemének volt valami elszántan vakmerő tekintete, amint maga elé nézett. Persze a hajdani szegénységnek minden nyomát lekoptatta róla az idő. A pezsgőt oly fáradt mérséklettel itta, mintha az ősapái is pezsgő gyárosok lettek volna a reimsi halmok között. Az imént egy inkognitóban utazó nagyúr szoliditásával kérdezte a hotel portását első emeleti lakosztályának bére felől; majd mikor a portás arról tudakozódott, hogy nincs-e szüksége budapesti tartózkodása alatt tolmácsra és kalauzra, doktor Kunváry mosolyogva felelt:

– Azt hiszem, még megtalálom Budapesten a Három Dob utcát.

Később elmondta, hogy a Három Dob utcában egykori szállásadója után fog tudakozódni, akinek valamikor adósa maradt. ...

Doktor Kunváry tehát egy keleti nagyúr lustaságával nyújtózott a hajlított székekben, és a szemét sem mozdította, mint a nagyvadak az állatkertben.

– Ugye azt szeretné tudni, hogy kezdtem? – kérdezte hirtelen a doktor, és rám villantotta a szemét.

– Nem olyan rendkívüli módon, mint hiszi... Némelyek egy alkalmas pillanatban használt késszúrással vagy erős zsinagnek

biztos hurkával kezdik ama keleten a mesterséget. Mert bizonyos alaptőke mindenféle mesterséghez kell... De az ilyen emberek néha pórul jártak, és aki félti a bőrét, óvakodik a késtől és társaitól. Azok a regényes és elszánt kalandorok, akik a hajdani Pizarro példáján lelkesülve elindulnak az ismeretlen tartományokba, jó ismerősei a kikötői rendőröknek. Okos ember tehát óvakodik a vérontástól. Hiszen már Salamon király megmondta, hogy megölni senkit sem szabad, ellenben az aranyláncot és gyűrűt szabad elvenni, ha azt senki se látja... Imperiálnak hívták azt a Lloyd-gőzöst, amelyik kitett gyomrából Alexandriában, miután éppen nagyon beteg voltam. Sokáig bolyongtam a környéken mindenféle terv és foglalkozás nélkül. Egyszer angol társaság érkezett, és a sivatagot akarták megnézni.

A társaság megfogadott tolmácsának, így kerültem huszadik Ramszeszemhez, aki segített rajtam, miután már az emberek nem akartak segíteni.

Az angolok roppant gazdagok voltak, és természetesen igen lusták. Egész nap sátraikban heverték. Az asszonyok leveleket írtak ködös hazájukbeli barátnőiknek a beduin élet regényességéről, a férfiak pedig üzleti szemmel nézegették a végtelen sivatagot. Csupán alkonyatra mozdultunk valamerre, többnyire a piros kötéses Murray útmutatása szerint. Az angolok ceruzával keresztülhúzták azt a látványosságot, amit már láttak; a fellah, a szfinx, a gúlák már csupán a Murray elkönyvelt látnivalói között szerepeltek.

Engem természetesen olybá vettek az angolok, mint a teherhordó barmot. Nemigen törődtek velem, hogy mit csinálok egész nap, míg ők a beduin életről álmodoznak. Eleinte a szolgálkával együtt kockáztam, nyújtózkodtam, majd meguntam ezt a mulatságot, és egyedül barangoltam a környéken.

A gúlák és a szfinx, a sivatag e megszokott rekvizitumai, elmaradoztak, a Nílusnak azon a vidékén jártunk, ahol évezredek előtti titkos templomok és a leányok és harcosok városai valának, amelyeket természetesen eltakart a sivatag homokja. Csak egy-egy kődarab, beomlott fal jelezte, hogy itt hajdan emberek éltek, szerettek és meghaltak.

Nem tudom, hogy leírták-e már a tudós utazók ős Egyiptomnak ezt a vidékét, annyit mondhatok, hogy szenzációsan szomorú vidék. A Nílus terméketlen, piszkos mocsárrá lapul, és a nevezetes aligátorok és döggeszelyűk egymást falták fel táplálék híján. Hajdanában, mikor a szent fehér madarak itt laktak, a papok nagy templomokat építettek, és egész életüket imádkozással töltötték. Mikor a hollók hírül hozták, hogy odafent a Nílusnál meghalt a király, felkerekedtek a papok, és elmentek király-temetni.

Diákkoromban fantasztikus regényeket olvastam erről a világról, és bizonyos meghatottsággal szemléltem az ostoba köveket. Szidtam is eleget magam: ó, Kunváry, nem ismerek rád – morgogtam néha dühösen –, ezek a buta kövek nem gondoskodnak rólad. Gondolj arra, miből fogsz megélni... A Nílus sivatag partjain tervek, remények nélkül bolyongani – távol még attól a józsefvárosi családtól is, ahol ebédkosztot kaphatnék négy gyermek tanításáért – kemény megpróbáltatás.

Ott bolyongtam a kővárosok romjai között, bogár se futott a porban, madár nem röpült a levegőben, a világ vége van itt.

Bár szorgalmasabb lettem volna gyermekkoromban, és megismerkedtem volna az egyiptomi ősisitenekkel. E néma romok között, ahol ők egykor laktak, ha még el nem szálltak fehér kőcsagként a tengereken túlra, ha nevükön szólítanám őket, tán segítenének egy fiatal és törekvő Európáin, aki vallását is szívesen elhagná a kedvükért, ha valami jövedelmező mesterséghez jutna. Csak Ramszesz jutott eszembe. Ramszesz volt sok száz, és mind koronát hordott a fején.

– Ramszesz – sóhajték egy homokdomb oldalán –, ha itt vagy valahol, mutasd meg elrejtett kincseidet. Te immár úgyse veheted hasznát a régi aranyak és drágaságnak, de én szegény ifjú bizony jól hasznát venném... Ó, Ramszesz, adj jelt...

Szélrohamban jött a sivatag mélyéből, és a homokdomb, amelynek oldalán térdepeltem, megmozdult. Én pedig süllyedtem lefelé nagy gyorsasággal a mélyekbe.

Mikor magamhoz tértem, földalatti üregben találtam magam. Valami felső világosság szűrődött be a földalatti üregbe, amely,

amint lassan rájöttem, nem volt más, mint egy régi egyiptomi templom. A templom közepén kőbálvány, a falakon az időtől feketére barnult cirádák. Amint meglepetésemből magamhoz tértem – természetesnek fogja találni –, a kincset kezdtem keresni, amit itt végre megtalálni véltem.

A templomban, bizony, nem találtam egy árva gombot se, amit elvihettem volna. Csupa rideg kő volt minden. Bizonyosan jártak itt szerencsésebb emberek, kik már megelőztek... Körültapogattam a falakat, oszlopokat. Sehol semmi földalatti ajtó, amely e kincsek kincséhez vezetne. Már éppen szomorkodni kezdtem örökös balszerencsémén, amikor az egyik sarokban észrevettem egy lapos kőkoporsót.

Éppen olyan koporsó volt, amelyent múzeumokban eleget láthatni. Semmi nevezetes nem látszott rajta. Próbálgattam megmozdítani a koporsó fedelét. Nem mozdult. De egyszerre, amint véletlenül az egyik sarkához nyúltam, a koporsó fedele lecsúszott, és nagy robajjal darabokra tört a templom bazaltkövezetén.

A koporsóban, amint a homályos világításnál kivehettem, guggoló helyzetben ült egy egyiptomi halott. Múmiát már mindenki látott – ez se volt különösebb a többiekénél. Nem sokat tanakodtam, felemeltem a múmiát a koporsóban, megráztam, és kidobtam a koporsóból. Azután, mivel nagyon elfáradtam, szépen belefeküdtem a jéghideg kőkoporsóba, és elnyújtóztattam fáradt tagjaimat.

Alig feküdtem néhány percig, halk mozgást hallottam magam körül. Majd egy gyenge hang, töredezett francia nyelven, megszólalt a fejem felett.

– Békés halandó, ereszd vissza szegény huszadik Ramszeszt a koporsójába.

Felugrottam. A múmia ott állott a koporsó mellett, és kitérta csonttá aszott karjait.

– Ki vagy?– kérdeztem.

– Huszadik Ramszesz vagyok háromezer év óta – felelte a múmia.

– Hát azelőtt ki voltál?

A múmia gondolkozott:

– Tulpe Franciska voltam, német nevelőnő egy Kairói gyárosnál. De az már nagyon régen volt. Mondom, most huszadik Ramszesz vagyok, és kérlek, békés halandó, eressz vissza koporsómba.

Hát visszabocsátottam a szegény Tulpe Franciskát koporsójába. Később – idő múlva – megtudtam a történetét. Elmebeteg volt szegény, és elbujdosott a sivatagba. Hogy miből tengette nyomorult életét, az örök rejtély marad előttem.

Másnap is, harmadnap is ott voltam huszadik Ramszesznél. Előadtam neki, hogy mért jöttem messzi Európából a sivatagba, a kincsek miatt... Huszadik Ramszesz eleinte nem akart rám hallgatni, aztán figyelmesebben fogadta folyamodásaimat. És egy alkonyi órában – sohase felejttem el azt a napot – feszítővassal jelentem meg a régi templomban.

Huszadik Ramszesz megparancsolta, hogy toljam félre a templom közepén álló kőbálványt. Nehéz munka volt, de sikerült. A bálvány alatt kőlap feküdt, és a kőlapot elmozdítva földalatti barlangba jutottunk keskeny csigalépcsőn.

Boltozatos nagy terem volt odalenn a sivatag mélyén. Reszketve világított kezemben a fáklya. Huszadik Ramszesz a sötétben is látott.

Halott királyok sírjai voltak odalenn. I. Ramszesztől XIX. Ramszeszig aludták itt az ókirályok ezeresztendő álmaikat. Dacára XX. Ramszesz tiltakozásának, a sírok felbontásaihoz fogtam. Mindjárt az első sírban kincseket érő gazdagságot találtam. Még a múmia is tele volt kerek és négyszögletes aranydarabokkal, amelyek valószínűleg pénzürtéket képviseltek egykoron. Így tehát sorban felbontottam a sírokat, és felbontottam a Ramszeszeket...

– És mi lett a huszadik Ramszesszel?

Doktor Kunváry szórakozottan fújta a füstöt vastag cigarettájából. Összeráncolta a homlokát:

– Tulpe kisasszonnyal? Hálából beadtam egy alexandriai szanatóriumba. Régen meghalt szegény. Valamint az összes Ramszeszek is, akik előtte voltak. Ám érdekes lenne feltalálni azokat a Ramszeszeket, akik Tulpe kisasszony után következnek...

Életcélok

Két óra... Az utcán füttyülgetnek egymásnak a boltőrök, Julcsa pedig nem tudott aludni. Valójában nem is akart, mert álma se lehetett kedvesebb azon gondolatoknál, amelyek ott bogarásztak boglyas frizurája alatt. Kicsiny szemével a rózsaszínű lámpába nézett, és mivel éppen nyár volt, félig lerúgta a takarót. Nem túlságosan telt karját a feje alá tette, és míg a boltőrök az utcán füttyültek egymásnak, Julcsa ábrándjaiban gyengén mosolygott.

Julcsa egy öreg budai professzornak volt a leánya, az anyja ellenben pesti volt, s így Pesten nőtt fel, a Kalap utcában és környékén. Gyermekségéből csupán annyira emlékezett, hogy az apja mindig szidta, gyalázta Pestet, mert a csekély jövedelem miatt már hajnalban elindult gyalog, hogy a budai iskolába érjen. Az anyja ellenben görcsösösen ragaszkodott Pesthez. Ő is ott született a girbegurba, régi belvárosi tájon, és a szűk, sötét lépcsőházakat s a meredek emeleteket szerette. Mint a madár a fészkéhez, úgy ragaszkodott a professzorné a rosszul kövezett gyalogjáróhoz, és a gyalogjáró fölé hajló piszkos kis földszintes és csontvázszerűen sovány egyemeletes házakhoz. Körülbelül magáénak tekintette az egész városrészt, és ösztönszerűleg megismerte és gyűlölte az idegent, aki a szomszéd városrészből idevetődött. A rokonai is mind itt laktak. Ezek a rokonok úgy beszélgettek a nagy pesti árvízről, mintha tegnap lett volna... A professzor nem dohogott, látszólag beletörődött sorsába. Pedig dehogy törődött... Hej, ha tudta volna a felesége, hogy miben sántikált egész életében élete párja! De nem tudta meg soha. Mert csak húszesztendei boldog

együttélés után, midőn a nénik és bácsik, valamint az egész Kalap utca fekete szegélyű lapon értesült arról, hogy Zilah Jánosné, született Kirchmayer Franciska meghalt, kisült az is, hogy a professzor húsz esztendeig dolgozott és takarékoskodott, mint egy vicsorgó fogú hód, és telket vett Budán, a Gellérthegy oldalán, hová kacér kis nyári házat épített. A Kirchmayerek azt mondták: húsz esztendeig csalta, lopta szegény feleségét, a gazember! Az új gellérthegyi szomszédok – a takarékoságból szenvedélyt űző, kis jövedelmű hivatalnokok és tanárok – példának emlegették Zilah tanár urat otthon, gyermekeiknek és feleségüknek: az az ember húsz esztendeig nem vett magára egy jó kabátot, nem szívott egy szivart, s nem ivott egy deci bort, még csak akkor se, midőn az orvos ráparancsolt, de a telek és a ház megvan. Miután pedig többé-kevésbé valamennyien, az új gellérthegyi szomszédok csontot hasogató takarékoság útján jutottak a Gellért oldalába, Zilah tanár urat magasztalván, önmagukat dicsérték.

Zilah tanár úr pedig könnyű lélekkel és nagyokat sóhajtvá kísérte át a felesége koporsóját a Dunán a budai temetőbe. Természetesen az összes Kirchmayerek fellázadtak ez ellen, és csaknem skandalum támadt a szertartás alatt. Zilah tanár úr azonban nem engedett, miután a húszesztendei atyafiságot úgyis fel akarta bontani a rettenetes Kirchmayerekkel, hisz már a bútorai is Budán voltak. Ekkor történt az a meglepő dolog, hogy Julcsa, aki már tizennyolc éves volt, hirtelen elpártolt apjától... Gyermekkorától kezdve titkon mindig a csendes és szomorú természetű apjának adott igazat a házi pörpatvarokban, foltozta a kabátjait, és születésnapján megtakarított pénzecskéjén lóvasúti jegyfüzetekkel lepte meg, de a budai csínyre feltámadt benne az öreg Kirchmayer szelleme, aki hajdan polgármestere volt Pestnek, és nevezetes ütközeteket vívott Budával, és nyíltan a rokonokhoz csatlakozott. Zilah tanár úr cilinderén jókedvűen lengette a dunai szél a gyászfátyolt, őt már nem indította meg semmi. Julcsát csakhamar férjhez adta, maga pedig nyugalomba vonult a Gellért oldalára. Az volt az egyetlen mulatsága, hogy titkon átkelt Pestre, és kimondhatatlan gyönyörűséggel hallgatta, egy-egy sötét

kapu alá rejtőzve, a csákányütéseket, amelyek romba döntötték a Kirchmayerék városrészét.

Julcsáról tehát bízást el lehetett mondani, hogy jó családból származó nő volt. Már ötödik esztendeje volt férjnél, volt egy sárga képű, nagy fejű és halovány ajkú kislánya, ő maga pedig elvesztvén lányos darázsderekát és lenge vállait, jóízű, menyecs-kés idomokat szerzett a házasságban. Kirchmayer származására mindig büszke volt, mind amellet a sárga, nagy fejű fiúcskával átjárt a Gellért oldalába, és dühöngve hallotta az ottani lakosoktól, hogy az apját a telep méhlikosai a kaptár királynőjévé szándékoznak megválasztani, mert az öregúr kitalálta a módját annak, hogyan lehet napjában csak egyszer és nagyon keveset enni. A találmányt az egész telep elfogadta, és Julcsa magában mérge-lődve nézte a lehajtott fővel, görnyedten bandukoló lakosokat, a fonnyadt, tökvirág színű nőket és a vézna gyermekeket. Az egész kaptárban nem szállt el egy szivarnak a füstje, nem zengett a légből egy kacagás ezüstje... A telep szélén állott a szövetekeze-ti takarékpénztár. A házban lakó fűszeres volt a bank igazgatója. Julcsa megrökönyödve nézte a jól táplált, fehér mellényes fűs-zerest boltja ajtajában burnótozni.

– Te, papa, én százat teszek egy ellen, hogy a ti bankigazga-tótok megszökik innen! – mondta Julcsa az apjának, miközben szomorúan pislantott nagy fejű kislányára, mintha már el is lopta volna a fehér mellényes a nagyapai örökséget.

Zilah tanár úr nyugalomba vonulván, természetesen nem bo-rotválokzott, nem ruházkodott többé, olyan volt már, mint egy vadember, aki fagyökéren él az erdőben. Nevetett a lánya aggo-dalmán:

– Jobban tenné a férjed, ha idehordaná a pénzét, mint a kávé-házba. Itt nyolcas kamatot is kapna...

– Nekünk nem kell a nyolcas kamat. Mi enni, inni, nyugodtan élni akarunk. Magának se kellene koporsószege gyűjteni...

Julcsa természetesen mindig összeveszett az apjával, s meg-es-küdült, hogy többé sohasem keresi fel, és megátkozta az egész ta-karékosági kaptárt, búskomor lakosaival egyetemben. Nagy fejű

kislányával felült az omnibusz imperiáljára, és külön helyet váltott a kislánynak is.

Ki volt Julcsának a férje és a sárga gyermek apja? Szinte feles-leges is megmondani, mert ő aligha játszik szerepet ebben a tör-ténetben. Elég legyen annyi, hogy Julcsa tekintetes asszony volt a Murányi utcai házban, ahol laktak, és elég jó ebédeket főzött. Délelőtt a nyakán kigombolt és könyökig felgyűrű ruhában járt-kelt a konyhán, délután pedig mélyen elaludt. Férjét csak este lát-ta, mikor fáradtan és rosszkedvűn megérkezett. Fáradt és rossz-kedvű lett ő is, és magában duruzsolva álomba ringatta magát.

Hogy így élt Julcsa, csak a Kirchmayernek példáját követte. Ezek az asszonyok már száz esztendő előtt is szívesen szóba ál-lottak a foltozósabó nejével a folyosó végén, és meghallgatták a házban történt eseményeket, de büszke göggel nézték le a ve-lük egy rangban lévő asszonyokat. S így Julcsának nem volt tár-sasága. A férjének nem voltak barátai, ismerősei... Hogy mégis mondjunk róla valamit, kis, vakondokszerű ember volt, aki alat-tomosan ásta meg útjait az élet göröngyei között. Foglalkozására ügyvéd volt, de hogy merre, hol van az irodája, azt a felesége sem tudta biztosan. A sarkon volt egy kávéház, ahol éjjelente város-ligeti csirkefogók tanyáznak, itt kártyázott délután az ügyvéd gyanús eleganciájú urakkal. De Julcsával jól bánt... A Kalap utcai elzüllött Kirchmayerék, akik ócska ruháikban félénken lapítottak az új városrészekben, gyanakodva kérdezősködtek:

– Légy őszinte, kedves Julcsa, nem ver téged ez az ember?

Mert az ügyvéd a tanár barátja volt, és ez csak hirtelené-ben szemelte ki, mikor haragjában férjhez kellett adni Julcsát. A Kirchmayerék előtt csaknem hihetetlen volt, hogy a tanár barátja tisztességes kosztópénzt ad feleségének, és a Kirchmayer-lányok, asszonyok elragadtatásukban összezsápták a kezüket, midőn Julcsa uzsonnához két pengő árú süteményt hozatott föl a cukrásztól.

Kérdem a nyájas olvasót, így élvén Julcsa, történhetett-e vele valami rendkívüli, ami a régi Kirchmayer-asszonyokkal nem történt volna meg? – Nem... Éppen csak az történt, hogy

Kirchmayer Fanny révén egy fiatalemberrel ismerkedett meg, aki vasárnaponként tisztí ruhában szokott feszengeni az utcán. Ez a Kirchmayer Fanny volt az egyetlen fiatal leány a népes családban, nemigen szép, nemigen csúnya, bár a Kalap utcában még tündéri szépség lehetett volna. Így kissé szögletes és kissé ostoba volt a Kalap utca nélkül, és a Lers-lányok voltak a barátnői, akiket mindenki kinevetett hurcos szoknyájuk és madárijesztő kalapjuk miatt. Persze azért a szegény csúnya Lers-lányok jószívű teremtségek voltak, még akkor se haragudtak meg Fannyra, mikor gyermekkori játszótársuk és földijük, Upránszky gyógyszerészességét kizárólag Fannynek udvarolt. Fanny után pedig Julcsának...

Ez a felvidéki gyógyszerész vállalkozó fiatalember volt. Szeretetre méltó Sáros megyei kiejtéssel beszélt, és már a megismerkedésnél meggyőzött mindenkit arról, hogy az öreg Upránszky több száz esztendőskastélyban lakik a felvidéken, és nyári délutánonként az ősök ólomkoporsói között hűsöl a családi kriptában. A nagyapja még báró Upránszky Szaniszlónak írta magát, de immár ők nem használják a bárói címet – valami titokzatos okból. Borközi állapotban megsúgta a cimboráinak, hogy a császár megharagudott valamiért az öreg Upránszkyra...

Tehát ez a felvidéki svihák volt Julcsának az első udvarlója. Először a Kirchmayer Fanny társaságában jelent meg, másodszor azonban egyedül kopogtatott a Murányi utcában. Hetyke kis bajusza alatt bizalmasan mosolygott, és oly otthonossággal telepedett le a kanapéra, mintha már tíz esztendeje járna a Julcsa házához. Julcsa eleinte dühöngött, hogy Upránszky délutáni álmában megzavarta, aztán nagy meglepődéssel konstata, hogy a gyógyszerész fülig szerelmes belé. Nem lett volna igazi asszony, ha ez a fölfedezés nem okoz bizonyos szenzációt az életében. Eddig nem is igen tudta, hogy szürke szemének olyan tulajdonsága van, mint a mágnesnek, viszont szóke hajáról se volt valami különös véleménnyel. A bőbeszédű patikárius most felhívta figyelmét asszonyi bájaira, és este csaknem arcul ütötte a férjét, mikor az mogorván és közömbösen szivarozott mellette a nyitott ablakban...

Upránszky bizalmas mosollyal közölte vele, hogy szombaton délután ismét erre viszi útja. Julcsa szeretett volna felkiáltani: mért nem előbb?... De aztán eszébe jutott, hogy Upránszkyknak nagyon kínos volna bevallani, hogy a többi napokon a patikában van dolga. Gyöngéden gondolt tehát a szombati délutánra, és víz színű haját különös gonddal fésülte meg ezen a napon.

Upránszky váratott magára, mint egy herceg. Már alkonyodott, és azt hitte, hogy el sem fog jönni, mikor megjelent, és leült a kanapéra. Bizalmasan beszélgettek, mintha már nagyon régen ismernék egymást. Upránszky hetykébben emlegette sárosi őseit, mint valaha, amikor az ügyvéd hirtelen hazajött. Senki se várta, mindenki elfelejtette létezését.

– Ki ez az úr? – kérdezte az ügyvéd szigorúan.

Upránszky nyugodtan bemutatkozott, és vette a kalapját.

– Többet meg ne lássam itt! – kiáltott utána az ügyvéd, és Julcsa úgy szégyellte magát, hogy csaknem elájult. Ha nem lett volna büszke természetű nő, kikaparta volna a férje szemét, így csak egész éjjel duruzsolt, sírt és imádkozott, hogy bár meghalna, mert hiszen a patikus a Fanny udvarlója volt, vagy a Lers-lányoké, de nem az övé... Az ügyvéd konokul rázta a fejét, és borzasztóan fenyegetőzött.

Upránszky végleg eltűnt a szemhatárról.

Egy szép nyári napon Julcsa meglátogatta az apját a Gellért-hegy oldalán. Előre dühöngött magában, hogy az öregúr micsoda új takarékosági módszert talált ki, és a nagy fejű kisfiúval felült az omnibusz tetejére.

A takarékosági telepen nagy felfordulás volt. Az első ember, akivel találkozott, egy statisztikai számtiszt volt. A számtiszt ingujjra vetkőzve üldögélt kertjében, és szódavízzel hűsítette magát. Csibukozott és köhécselt. Mikor Julcsát meglátta, bizalmasan köszönt feléje. Máskor meg se merte volna szólítani.

– Nagy újság van, asszonyom. A bankigazgató Amerikába szökött az egész takarékpénztárral.

Julcsa megdöbbenve állt meg az úton.

– Képzem, hogy búsul az apám! – mormogta.

A teleplakó jókedvűen mondta:

– Ne higgye, asszonyom... Már ő is rájött, amit én régen mondtam, hogy nem érdemes takarékosnak lenni. Csak az a miénk, amit megiszunk...

Így szólt a jókedvű telepes, és hideg szódavizet ivott.

Julcsa megrendülve ment tovább.

Útközben mindenfelől vidám emberek köszöngettek feléje a kertekből. Julcsa százféle variációban hallotta a bankigazgató szökésének a történetét, és mindenki említette, hogy előre megmondták, nem érdemes takarékosnak lenni.

Azon a helyen, ahol azelőtt a takarékpénztár állott, korcsma volt. Zöld kerítés vette körül a házat, és a piros terítékes asztalok mellett hűsöltek a telepesek borvizes ital mellett. Hátról kiabálva kuglizott egy társaság.

A kuglizók között megtalálta az apját is. Az öreg tanár úr kivörösödött arccal magyarázta a társainak, hogy a tekejáték roppant furfangos játék. Mikor meglátta a lányát, a nyakába borult, és azt suttozta a fülébe:

– Igazad volt, megszökött...

Julcsa nem tudta biztosan sírt-e vagy nevetett-e az apja, mikor ezt mondta.

– Jó, hogy itt vagy –, folytatta az öregúr. – Itt úgyse tudnak táncolni az asszonyok. Estére pedig itt majális lesz, lampionokkal... Legalább kitáncolod magad.

Az egész telepen boldog vidámság ömlött szét. Az asszonyok énekeltek az udvarokon, a gyerekek pedig a homokbuckák között hancúroztak... Mikor Julcsa estefelé végigment a telepen, a világos konyhából friss ételek szaga szállt ki a lombos utcára.

A hegyek közül egy pesti kiránduló társaság érkezett meg, estefelé. A nők, férfiak fel voltak virágozva, és zajongva telepedtek le a korcsmában.

Julcsa, mikor az apjával vacsorálni ment, szinte sírva fakadt a meglepetéstől. A pesti társaságban ott voltak a Lers-lányok, Kirchmayer Fanny és Upránszky, akinek a szalmakalapját vadvirágkoszorú övezte.

Upránszky hidegen köszönt Julcsának, és látható nehezteléssel udvarolt a csúnyábbik Lers-leánynak. Csak akkor, midőn megbizonyosodott felőle, hogy a konok ügyvéd nincs jelen, közeledett, és rejtett szemrehányással tudakozódott Julcsa egészsége felől.

Julcsa alig tudta visszatartani könnyeit. Szerette volna, ha Upránszky elfelejti a múltat, és bizalmas barátként viselkedik...

Nemsokára megérkezett a cigánybanda a hegy mögül, és táncra perdült az egész társaság.

Upránszkyban volt annyi gyöngédség, hogy nem hanyagolta el Julcsát, és Julcsa nagyon boldog volt.

A hold feljött a hegyek mögött, és a táncban elfáradt párok álmodozva sétálgattak a holdvilágos hegyoldalban. Upránszky ekkor vallotta be Julcsának, hogy szereti, és Julcsa is bevallotta, hogy szereti. A cigányok muzsikálni kezdtek, és az andalgó párok visszasiettek a korcsmába táncolni. Julcsa teljesen megfélemlítve magáról a langyos nyári éjjelen, azon fohászkodott, hogy bár eltűnne a hold valamely felhő megett. S a jó isten meghallgatta kérését.

Egy esztendő múlt el azon nyárt éjjel óta. Upránszky rég hazament Sárosba, hogy átvegye ősei kastélyát, vagy feleségül vegyen valami leányzót, akinek segélyével patikát nyithat. Az egykor takarékoságáról nevezetes telep a Gellért oldalán tönkrement hamarosan, lakosai mértéktelen jókedvűek. Az öreg tanár úr Pesten lakik a leányánál, és Julcsa elmerengve néz a rózsaszínű lámpába nyári éjszakán, miközben a boltörök füttyülnek egymásnak az utcán: vajon lesz-e még egy Upránszkyja, vagy ismét kell, hogy megszokja a délutáni alvást és a foltozósabónő pletykáit?

Az utolsó ünnepnap

A süvöltői fütykösök

Van – talán már csak volt –, hisz minden mulandó e földi tájakon, még a százesztendős Gerely Mihály is – van egy falu a várme-gyénkben, ahol nemesember volt még a szőlőpásztor is. Éppen olyan nemesember, mint akár a bíró vagy a bakter, vagy a húszholdas gazdák.

Süvöltőnek hívták a falut. Sok száz esztendő előtt híres vereke-dő népség lakta. Háború, követválasztás, tisztújítás nem zajlott le a süvöltőiek ólmosbotjai nélkül. Mindig ólmosbottal verekedtek, és fel van jegyezve a krónikákban, hogy a fiú sohasem verekedett ugyanazzal az ólmosbottal, amelyikkel az apja.

Mert igaz, hogy a cserép törekenyebb az ólmosbotnál, de az ólmosbot is csak összetörik néha, ha máson nem, egy kemény koponyán.

Így tördösték a süvöltői apák és fiúk száz esztendőkön át az ólmosbotokat, amíg valamelyik királynak megakadt a szeme rajtuk.

– Lám – mondta a király –, nem is gondoltam, hogy ezek a sü-völtőiek ilyen derék emberek! Úgy verekednek, mintha nemesemberek volnának!

Nemességet kapott tehát az egész falu, de Süvöltő ezután sem cserélte el a botot a karddal, és a honmentésben, alkotmányos küzdelmekben továbbra is a patriarchális ólmosbottal vett részt.

A falut három oldalról tisztai kiöntés vette körül, a negyedik oldalról pedig zúgó, sóhajtozó nádas. Ebben a nádasban vezetett valamelyes út, amit csak a süvöltőiek ismertek. Esős tavaszon, sá-ros őszön azonban ők maguk se ismerték ki a faluból kivezető ösvényt.

Be volt zárva a falu.

S mikor már nagy hírre vergődtek a süvöltői botok, a várme-nye politikusai rendesen késő őszkor csinálták a tisztújításokat. A süvöltőiek be voltak zárva a falujukba, és a tisztújításokon tö-megesen maradtak épen a koponyák.

A süvöltőiek így leszorulván az alkotmányos élet mezőiről, las-san a lólopásra adták magukat, miután Süvöltő geográfiai helyze-te erre volt a legalkalmasabb.

A dicső történeti múltat lassan elfeledte a világ. A süvöltői fütykösök a padláson száradtak, vagy a csáthi erdőben leveleztek – az egykor harcias kurtanemesség a lókötés mesterségét űzte.

De végre egyszer földerült még Süvöltőnek. Nagy szél jött – háború volt az ország egyik szélétől a másikig –, verbunkos huszárak táncoltak a falukban, veszélyben volt a haza... Süvöl-tő, mintha régi bűneit akarná reperálni, megmozdult, mint egy ember, és elment az egész falu. Az öreg Gerely Mihály vezette ki a falut az ingoványok között, csak az asszonyok maradtak otthon, azok se szívesen – az öreg Gerely Mihály vezette haza a süvöltőie-ket, az igaz, hogy nem annyit, ahány elment. Rongyosan, sebesül-ve, bujdosva jöttek haza a süvöltőiek, még csak egy kortesnótát se hoztak magukkal, mint hajdanában.

Régen volt ez. De az emléke megmaradott a szép időnek előbb a férfiak, majd csupán az öregek ajakán... A legöregebb volt Ge-rely Mihály.

Az öreg Gerely

Ha a nagy tűzben, mely a fél falut felperzselte, el nem égnék a pap mátrikulái, teljes bizonyossággal meg lehetne mondani, hány éves volt Gerely Mihály. De így senki se tudta, még ő maga se.

Keresztelőn, lagziban, ha a bor megoldta nyelvét, a francia császáról úgy beszélt, mintha tegnap látta volna.

Az ilyen nagyon öreg ember sok mindent beszél, összezavarja az álmot a valósággal, a hallottakat avval, amit saját szemével látott. Lehetséges, hogy a francia császár idejében Gergely Mihály még a süvöltői porban játszadozott, ámbátor az sem lehetetlen, hogy ott volt a csatamezőn. Elég annyi, hogy Gerely Mihály az időszámítást Napóleontól kezdte, és a komáromi sáncok feladásánál befejezte.

Mintha ma is látnám őt üldögelni nemesi háza előtt, amely nemesi ház, igaz, vályogból való volt, és nádfedele alatt piros kukoricacsöveket szárított a nap, de a kapubálványába bele volt vésvé ez a szó: *Curia*.

Széles, sárból vert pad ragaszkodott a ház elejéhez, ott üldögélt napközben Gerely. Ha felemelkedett, száraz, szikár ember volt, ülve kifordított bundáján, tollászkodó vén varjúhoz vala hasonló. Görbe sasorra, fésűvel megtűzött sárgásfehér haja és gúnyolódva mosolygó keskeny ajaka máshol tán nevezetes lett volna.

De Süvöltőn mindenkinek sasorra volt, és senki se volt megelégedve a világ folyásával.

Az öreg Gerelynek volt egy kis görbe botja. Ha elment valaki a háza előtt, azt a kis görbe botot annak a karjába akasztotta:

– Megállj, öcsém – kiáltotta ilyenkor –, hát már én senki... semmi vagyok, hogy úgy haladsz el mellettem, mint valami csonka fatörzs mellett? Élek még, öcsém, valamennyitőket eltemetlek. A szent arkangyal, mielőtt megfújná Süvöltőn a trombitát, és tőlem kérdi meg, hogy kinek fújja meg. Miután én mindenkit ismerek, meg azt is, aki a temetőbe költözött. Ne siess tehát, öcsém. Ide ülj, mellém, aztán beszélgessünk egy kicsit. Mert legyeket

csak nem fogdoshatok egész álló nap? Hej, nem mindig ez a világ volt, ami most van!...

Az öreg Gerely Mihály így fogdosta a háza előtt a járókelőket.

Az öreg pajtások

Már nagyon öreg ember volt. Annyira öreg, hogy már pipázni se tudott. Csak üldögélt a háza előtt, és az elméjében folyton csak a múltakat forgatta.

Máskor, mikor a fiának, a Kristófnak lármás felesége nagyon pörölt vele, az öreg Gerely Mihály dohogva húzódott a bundájára:

– Meghálnék már, no, csak van itt néhány pajtásom, akit el kell temetni.

Az öreg pajtások! Ha ezek nem lettek volna, bizony nem tudom, mit csinál Gerely Mihály. Élt még Süvöltőn három-négy öregember, akiket a nagy időkben Gerely Mihály a háborúba vezetett. Mind fiatalabb volt Gerely Mihálynál; de hát számít-e a korkülönbség az ölbeli gyerekek között vagy a vénemberek között? Amazoknál egy-két hónap nem jelent semmit, emezeknél pedig még az esztendő se jönnek latba.

Csak annyiban, hogy Gerely Mihály volt köztük a legöregebb, és március közepén összehívta őket, és élükön az iskolába ment, ahol a tanító ilyenkor verseket szavaltatott a gyerekekkel.

De máskor nemigen látta az öreg pajtásokat.

Az öreg pajtásokkal mostohán bánt el az idő. Egyik megvakult, a másik gyenge volt a járásra, a harmadik a gyereket ringatta ott-hon, a negyedik sírásó volt, s így a temetőben lakott.

Mégis leginkább a sírásó járt be legtöbbit a faluba, mert ha valaki meghalt, hivatali kötelessége a halottas házhoz szólította. Megtudni, milyen mélyre ássa a sírt odakünn és egy pohár bort felhörpinteni.

Az öreg Gergely, ha meglátta régi pajtását, évődve kiáltott rá:
– Rám leskelődsz, Borza? Fogadjunk egy pint borba, hogy hamarabb mégy te a föld alá, mint én.

Borza mogorva ember volt, nem szeretett tréfálkozni a halállal:

– Vigyázzon, nemzetes uram, mert magával álmodtam a múlt héten!

Az öreg Gerely elszontyolodott. A régi pajtások előtt szerette fitogtatni a deáktudományát, s így felelt:

– Canis mater. A disznó makkal álmodik. Én vagyok a legöregebb ember a faluban. De azért még várhatsz, Borza – mormogta, és elhessegette magától a halál gondolatát, mint egy zümmögő legyet.

Jön Borza

De egy télen, mégis cserbenhagyta az öreg Gerelyt régi nevezetes egészsége. A kemence mellett gunnyasztott, mint a süvöltőiek nagy része télidőben, mert nincs csizmájuk, bundájuk. De az öregnek volt mind a kettő, mégis a kemencét támogatta. Beteg volt, pedig nem fájt semmije.

Borza egyszer elment a ház előtt és megzörgette az ablakot.

– Hogy van, nemzetes uram? – kérdezte.

Az öreg Gerely az ablakhoz ballagott:

– Hideg van odakint? – kérdezte.

Borza integetett a fejével:

– Olyan hideg, hogy csonttá fagynak a népek, mielőtt a gödörbe kerülnek.

Gerely Mihály bágyadtan felelt.

– Jól van Borza. Akkor várhatsz tavaszig.

Úgy is történt, mint mondta.

Elmúlt a tél, és a süvöltői határban gólyahírt lengetett a szél, mikor az a bizonyos nevezetes nap közelgett, mikor az öreg Ge-

rely pajtásaival az iskolába szokott menni. Kristófné többet pörölt, mint valamikor, és az öreg bágyadtan lógatta a fejét. Már semmi se kellett neki, az emlékei is elrepültek a hosszú tél alatt, mint más hazába költözött vándormadarak.

A nevezetes nap sem jut az eszébe, ha Borza nem figyelmezteti egyszer, estefelé:

– Nemzetes uram, hát megyünk-e holnap a rektort hallgatni?

Az öreg Gergely felemelte a fejét:

– Igaz biz a! Hogyne mennénk! Eredj fiam, Borza, aztán hívd össze holnapra a régi pajtásokat.

Borza sercegett a foga között:

– Mármint Korda Jánost meg Nádai Pált? Eltemettem én azokat a télen. Az atyáúristen honvédjei ők már.

Az öreg Gerely bólintott.

– Hallottam ilyesmit, hallottam... ha ketten leszünk, akkor se lesz baj, de ott leszünk – mormogta, és felemelte a fejét.

Borza megint sercegett, és elment.

Másnap valahogy csak felöltözött az öreg Gerely (leginkább a csizma nem akart felmenni a lábára), és a Borza karjába kapaszkodva az iskola felé ballagott. A házak mentén ünneplőbe öltözött gyerekek haladtak. A nap ragyogott a tavaszi égen.

– Szép idő van, Borza? – kérdezte az öreg.

– Szép ám – felelt Borza. – Tán ivott nemzetes uram, hogy tántorog?

– Nem én, Borza. Az jutott eszembe, hogy vigyél engem mindjárt a temetőbe, mert én meghalok.

– Az se volna valami nagy csuda – dörmögte, és vitte az öreg Gerelyt a temető felé.

Az öreg tántorgott, dülöngőzött, mint a részeg ember. Borzának ugyancsak verejtékezett a homloka, amíg vitte az öreg. A temető közelében azt babogta az öreg:

– Ütess le, Borza. Hadd lássam még egyszer ezt a szép világot. Borza leültette, és türelmetlenkedve nézegetett a temető felé.

– Várjál, Borza, várjál... Nem megy az olyan gyorsan.

– Hát mit mondjak – aztán? – kérdezte Borza.

Az öreg sebesen pislogott a szemével.
– Mondd meg, Borza – nyögte –, hogy jobb meghalni, mint élni... Különösen pedig Süvöltőn. Mert a malac farka elég kurta, de a süvöltői nemesség annál is kurtább. Az ólmosbotomat pedig ne felejtsd el utánam dobni a gödörbe.
Az öreg Gerely Mihály így elvégezvén mindent, elnyújtózkodott a gyepen, míg Borza felhúzott térdel guggolt mellette.
– A csizmámat neked adom, Borza – szólt az öreg később.
– A bundámat is.
– Jó, jó – felelt Borza, és nagyot sóhajtott, mikor az öreg lassan lehunyta a szemét, és örökre elaludt, mint a mécses, melynek olaja elfogyott.

Öreg honvédek

Nyári estéken a lombos akác elnyújtózott árnyékával az udvar közepén, és míg a holdvilág a torony mögött bujdosott, az öreg katona a ház alatt a régi csatákról és legendás hadjáratokról regélt. Az öreg katonát Pétör bácsinak hívták, és kifogyhatatlan volt emlékeiben. Sem öregebb, sem fiatalabb nem volt, mint azok az öreg katonák szoktak lenni, akik minden faluban megtalálhatók a korcsma körül és a búcsúkon, a követválasztáskor legelől viszik a zászlót. Ezeknek az öreg katonáknak már senkijök, semmijük nincsen, csupán emlékezetük.

Szép szóért szívesen visszaemlékeznek az ötven esztendő előtti kemény télre, midőn éppen a komáromi sáncot őrizték; ha pedig pohár borocskával megkenetik az emlékezés vén szekérének rozsdásodó kerekeit, a vén szekér megindul és gurul hegyen-völgyön át. Alig hogy észrevenni a szekérből itt egy régen megholt embert, amott egy világszép asszonyt, majd meg egy csatateret... A vén szekér átgurul a sírdombokon, csatatereken, árkokon, berkeken.

A fiatalság ott marad az elhagyott mezőkön, és a guruló szekér felé rozsdásodó lombok integetnek már az útszélről!... Hogy ezeknek a bohó vén embereknek nem jut eszébe rákiáltani az emlékezésre; ne hajts úgy, kocsis, mert mindjárt otthon leszünk a kiegészített tűzhelynél, a jéghideg ágynál, a magányos öregségnél; no siess, kocsis, fogd ki megpihenni lovaiddat itt a zöld gyepen, az énekes lombok alatt... De az öregek sietnek; mire az akác árnya

végignyújtózkodik az udvaron a ház faláig, már nyikorogva halad a vén szekér, csupa adta-tette, szedte-vette az egész beszélgetés, nem jut már az öregek eszébe semmi-semmi...

– Pedig kend is ott volt, Pétör!

– Ott-ott, tekintetes uram, de már elfelejtettem.

– Tyúkesze van kendnek, Pétör... Mintha ma is látnám Görgeyt. Skarlátpiros dolmány volt rajta, a homloka pedig fehér kendővel volt bekötve. Emlékszik kend, Pétör?

Az akác ágbogas árnyékát már a háztetőre teregeti, a hold előbújt a torony mögül, és odavilágít az udvarházra, meg a két öregemberre, aki a ház alatt üldögél. Az öregség elsimítja az arcbéli különbségeket. Az idő ekevasa egyformán szántja fel ráncokkal a császárok és koldusok arcát. A szem csillogását ellopja a nap a gyermekek számára, és az idő télbe fordulván, dús szakállbundáról gondoskodik. Az öreg tekintetes úr és Pétör bácsi, a vén falusi katona, amint egymás mellett üldögélnek, nem sokban különböznek. A tekintetes úr szakála fehérebb, de a Pétöré hosszabb és bozontosabb. A tekintetes úrnak piros bojtos házispka fedi a fejét, Pétörnek szürke-sárgára ősült üstökét simogatja az esti szél. Pétör egyebekben is olyan öregember, mint ahogy az Atyaúristent szokták megfesteni. Még ragyogni is tud a szeme, de csak ritkán. Minek is ragyogna a szeme, mikor nincs, akire ragyogjon. A régi ismerősök, a régi barátok a temetőben alusznak. Az egész világ csak közömbös idegenből áll. Ha bor hevíti az agyvelőket a nagy korcsmában, ha elfogyott a tánc meg a nóta, akkor előhívják az öreg Pétört a színből, ahol tanyáját felütötte: „Mondja csak, öreg, hogy is volt az a nagy időkben? ...” Ha az öreg tekintetes nem volna, már élni se volna érdemes.

A nyári hold az égboltozat közepén utazott, a két öreg hallgatógon meredt bele az éjbe. A tekintetes úr pipázott, Pétör, mivel pipája nem volt, dohányt rágicsált, és tőle hegyeseket pökött az ámbitus gerendájára. A fél szemét lehunyta, és mindig egy helyre célzott. Jó az isten, hogy a szegény emberről is gondolkodik mulatság irányában.

– Hát nem emlékszik kend, Pétör, arra a híres csatára az ácsi erdőben? Kend már semmire sem emlékszik.

Csupa hazugságokat beszél a parasztoknak. Összezavarja már az időket. Nézzük csak, mikor is volt az ácsi csata, ahol a golyót kaptam?... Összel tán, Pétör? Nem, nem, tavaszkor, friss vetés volt a földeken, és a lucernásban nyúlfiókot láttam szaladni. Így van-e, Pétör?

Pétör komolyan nézett maga elé, majd pökött egyet a gerendára. Lassan a holdvilágra emelte a tekintetét.

– Ha a tekintetes úr mondja – dörmögte –, akkor szentírás.

A tekintetes úr nagyot szívott a pipájából. A bodor füst szakállala körül lebegett. Gyengén mosolygott, ahogy az emlékei rendre kijöttek azokból a kis fiókokból, hová az idő bezárogatta őket. Így beszélt:

– Hát a bujdosásban mennyit szenvedtünk! Az ecsedi nádak, ezek beszélhetnének arról, hogy mennyit búsultunk. Már majdnem azt hittem, hogy sohasem eszem mást, mint cigányhalat, meg csíkot... Arrafelé lakott egy földbirtokos asszony, az ura Törökországban bujdosott, annak volt egy leánykaja...

Pétör katona, mint aki már százszor hallotta ezt a történetet, behunyta szemmel közbeszólt:

– Linka.

Az öreg tekintetes úr kivette a pipát a szájából, és elgondolkozva mormogta:

– Linkát mondott kend?... Piros volt az arca, mint az alma, úgy ragyogott a szeme, mint a gerlicéé. Ha világos volt az éjszaka, odajártam a kert alá, aztán ott turbékoltunk hajnalhasadásig. A kutyák néha veszettül ugattak a faluban. „Jaj, a zsandárok!” – búgta a szentem. De én azért csak tovább turbékoltam... Tudna-e még kend, turbékolni, Pétör?

A vén katona megsodorintotta lecsüngő bajuszát. A gerendára célzott, és egykedvűen morogta:

– Én csak tudnék, tekintetes uram, mert még csak hetvenéves vagyok. De a tekintetes úr már a nyolcadik iksz felé ballag.

– Ejnye, vén semmirevaló – kiáltotta a tekintetes úr –, még azt

mondja, hogy én vén vagyok. Tudja-e kend, hogy a puskát is elbírnám, ha rákerülne a sor? Elbírná-e kend, ez itt a dolog foga? A lányok, menyecskék úgyse pislantanak már kendre.

– A puskát – dünnyögte Pétör – tán elbírnám... El bizony. Hisz tavaly még bírtam.

A tekintetes úr letette a pipát, aztán nagy lassan felemelkedett a bőrös karosszékből. A ház felé döcögött.

– Majd mindjárt meglátjuk, Pétör. Szóval könnyű dicsekedni. Lássuk a cselekvést.

Bement a házba és nemsokára, két kézre fogva, egy borzasztó rozsdás, vén katonapuskát cipelt ki.

– Itt van, Pétör őrmester.

A vén katona savanyú arccal nézett a puskára.

– Egzécírozás lesz? – kérdezte elfanyalodva.

A tekintetes úr elhelyezkedett a karosszékből.

– Az bizony, öcsém. Hadd lássuk, tudod-e még a regulát.

A tekintetes úr kezébe vette a pipát. Kihúzta a szárát, és fel-emelte a kezében:

– Én azt mondom, hogy kend már nem tud semmit. Értette, Pétör? Hogy áll kend? A falnak veti hátát, mint az almáskofa. Nyújtsa ki a derekát, a német mindenét kendnek. Így állott kend hajdanában is a kapitánya előtt?

Pétör katona próbálgat egyenesen állni, de nem nagyon sikerül neki.

– Ne bolondozzon a tekintetes úr, gyenge vagyok én már!

A tekintetes úr forgatta a pipaszárát.

– A fegyverforgatáshoz, a haza védelmére, mi? De a vászon-cselédeknek nem panaszkodik kend az erőtlenségéről, mi? Vén pernahájdér, nem oda Buda!

Pétör katona szorongva nézegetett a felhevült tekintetes úrra. Aztán közeledett a puskához. Megragadta, és a vállára vetette.

– Itt van, ni – mondta dacosan.

– Na, hát most előre. Egy-kettő, széna-szalma, egy-kettő...

Pétör katona, görnyedt vállán a puskával, végigbandukolt az udvaron.

– Úgy lépked kend, mint a gúnár. Vigyázzon a lépésre...

Pétör mérgesen dörmögött.

– Vigyázok én!

– Egy-kettő, egy-kettő...

A holdfény ezüstös fénnel szórta tele az udvart. A vén katona, mintha kísértet volna, bandukolt végig a hosszú udvaron.

– Elég lesz-e már? – kérdezte, mikor visszajött az udvar végéről.

A tekintetes úr felemelte a pipaszárát.

– Most jön a roham, öcsém. Szuronyt szegez, és előre!

Pétör mozdulatlanul állt a helyén.

– Hallotta kend? Szuronyt szegez, és előre! – kiáltotta mérgesen a tekintetes úr.

Pétör erre se mozdult, hanem levette a puskát a válláról, és a földre lökte.

– Nem vagyok én bolond, se részeg – mormogta –, ha tekintetes úr az is.

A tornác mellé volt támasztva a görbe botja. Azt a kezébe kapta, és köszönés nélkül indult a kapu felé. A tekintetes úr csak nézett utána, a meglepetéstől szólni se tudott. Pétör végigbandukolt a keskeny ösvényen a falu felé. Görnyedt alakját egy darabig körülfolylta a holdfény, aztán eltűnt a messzeségben.

A tekintetes úr fejcsóválva üldögélt még egy darabig:

– Agyonissza magát ez az ember – mormogta.

Nemsokára előkerült a házból öreg gazdaasszonya, és betolta a házba a karosszéket.

Éjfél felé nagyon elnehezedett az öreg tekintetes úr. Fuldoklott, a pipa kiesett szájából, és nyögésére felébredt a gazdaasszonya.

– Hívjad, Milka, az öreg Pétört! Mondani akarok neki valamit. De nagyon siess, Milka. A korcsma színjében megtalálod. Mondd meg neki, hogy már nem haragszom...

A gazdaasszony mormogva vette a kendőjét, az öreg tekintetes úr még szólni akart valamit. De hirtelen elálmosodott. Lehajtott a fejét a párnára, és mélyen, örökre elaludt.

Öregség dala

Ülj mellém, kedvesem, a régi karosszékbe, mint gyermekkorunkban, ha nagyapó letette a kopott Vergiliust, és görbe botját kezébe kapva, sétálni ment a kertek alá. A vén karosszék időtlen idők óta álldogál a szoba bizonyos zugában; nem nagyon messzire a kályhától, de az ablaktól sem távol, hogy a pattogó hasábfák lángjainál melegedhessenek a fáradt tagok, míg a lélek a szem ablakain át élvezetes régi könyvek betűit kíséri, vagy gyönyörködik a tavaszi rügyekben, akik a szék karjába kapaszkodva, visítva kiáltják: „Nagyapó!”

Nagyapó – ti jó, öreg nagyapók valamennyien, akik régi karosszékekben üldögélve, búskomoly mosolygással szemlélitek a világ fáradhatatlanságát, s az öreg *Pesti Napló* rendőri újdonságait fejcsóválva olvastátok –, nagyapó a legbölcsebb, a legjobb és legkedvesebb volt az emberek között, akiket utána ismertem. Mondjuk sokszor, hogy egy kis fecskelány szemében megtaláljuk a tavaszi ifúságot; mondjuk, hogy egy kedves, jó nő mosolygásáért az életet is eldobnók; mondjuk, hogy egy asszony szerelméért, öleléséért, gyermekeiért drága lesz nekünk az élet, és azt húzni-vonni, verejtékes munkával keservessé tenni nem sajnáljuk, de az életnek legszebbik részében, a gyermekkorban, mégiscsak nagyapó nekünk minden, örömeink kiapadhatatlan forrása, bánataink vigasztalója, mosolygásunk napja, a legnagyobb és legjobb – ha nem is Julius Caesar, csak egy vén, repedezett fekete almafa, amelynek már csupán a koronája virágozik ki tavasz ébredésekor.

Egy régi nagyapóról van történetem, amit a vén karosszékben üldögélve, ma alkonyattal újra megálmodtam. Akkor, mikor igaz volt, szebb volt.

*

Mondtam már, hogy a karosszék a kályha mellett volt? A nagyapó mindig ottan üldögélt és pipázgatott.

Pipázni se tudnak úgy a mai emberek, mint a régiek. Már maga a rágyújtás is olyan titokzatos és ünnepies tény volt, hogy nagyapónak az egész valóját lefoglalta. Úgy kezdődött, hogy nagyapó letette a disznóbőrbe kötött deák versírót, és összerakta a szemüvegét.

– Panni! – kiáltotta.

Szép kis fehércselédünk, Panni, aki mindig ott volt, ahol rá szükség volt, már jött is.

– A pipát, bácsi? – kérdezte, és már hozta is a pipatóriumból a legszebbik pipát, az ezüst, törökfejú kupakút.

– Ne azt, Panni. Nem sajnálnád, te fruska, azt a szép pipát koptatni? – szólt nagyapó.

De Panni nem sajnálta, mert tudta, hogy nagyapó azt a pipáját szereti legjobban. Annak a pipának története volt... Öregember házában minden szögnek van története. Panni, a hamis, ráerőszkolta nagyapóra a pipát.

– Csak gyűjtsen rá, kedves bácsi, ha szeret egy kicsit.

– Hogyne, hogyne – mondá nagyapó mosolyogva, és kipróbálta a pipáját, vajon szelel-e.

És a dohányos szitából az illatos dohányt szakértő gonddal töltötte a pipa fekete gyomrába. A töltésnél csak a mutatóujjnak van szerepe. Ezt se tudják a kezdő pipások. Csak a mutatóujjal lehet ruganyosan, finoman, egyenletesen tölteni pipát.

Mikor a töltéssel elkészült nagyapó, a dohányos szita felett összeütögette tenyerét, hogy a dohánypor kezéről visszahulljon a szitára; aztán szájába vette a pipaszárat.

Most következett a pipagyújtás.

A pipagyújtás fidibusszal történt. A fidibusz régi idők maradáka, midőn még kevés és drága volt a gyufa. A fidibusz elvégezte kötelességét, és nagyapó hátradőlve a vén karosszékben csendesen és meggondoltan pipázott.

Töbnyire jobb felé eresztette a füstöt. Aztán komolyan és szomorúan nézett a füstbe. Az öreg pipás ismeri már a füstnek különös és furfangos lakosait, akik elillannak, ha utánuk nyúl az ember. De a nyugalmas, magányos ember fejét körülrepedik, és halkan zümmögnek fülébe. Halkan zümmögnek fülébe sajtáságos melódiákat, régies meséket, amelyeket nem ért meg senki, csak az, akit a füst szeret. A füst pedig keveseket szeret.

Öregember pipafüstjében gomolyog az egész múlt apró történeteivel.

Hajnali pipázás alatt, amikor az ablakfüggönyökön rózsaszínűen kandikál be a rózsaujjú hajnal, fiatalságának szerelmeit látja meg az öregember – amidőn magányos, hideg ágyában pipázik. Ebéd után bőrszékben vagy bőrkanapén elterülve a különös szagú pipák és bútorok között hajdani mulatópajtásai jutnak eszébe. De alkonyattal, ha a szem ablakai előtt összefolynak a régies betűk a sokat forgatott könyvben, alkonyattal jönnek a szomorúságok. Odakünn sötétedik, és idebenn is fölébrednek a szobazugok, és a régi nagy bútorok árnyékai, amelyek hallgatva figyelnek az öregemberre. A máskor fehér, ragyogó füst barnán száll az ablak felé, és a füst alakjai a bánat, csüggedés, keserűség órájából valók, amilyen óra mindenkinek van elegendő az életében.

De az éjjeli pipázás megvigasztal az árnyékos estért. Az este, amely öregembernél és gyermeknél a homokember megérkezését jelenti, ahogy továbblovagolt sötét köpönyegű lovagjaival, az öregember hideg, magányos ágyába beköltözik a derűs, vidám, vénemberes jókedv. Hogy: minden úgy volt jól, ahogy volt, és minden nagyon jól volt... A szerelem, a csalódás, a bánat. Az emberek futyikálnak a dolgaik után reggeltől estig, de ha megöregszenek, mosolyogva térnek ki a lombos fák alá az élet zörgő vasszekerei elől.

Nagyapó is kitért, de csak éjjel. Este éppen olyan melankolikus és elgondolkozó volt ő is, mint a többi öregemberek. Pipázgatott, pipázgatott, jobb felé fújván a füstöt, és balra pökdösött. Ó, öregembernek a szokása, ne haragudjanak azért nagyapóra!

Akkor, mintha csak a felhőből csapott volna le, amely haragos pirosan takarja el a látóhatárt, megjelent nagyanyó. Nem is ő jelent meg, csupán a hangja, mert nagyapó kissé nagyot hallott:

– János, te mindig, mindig csak füstölsz. Tönkreteszed a függönyeimet, tönkreteszed szépen felsúrolt szobámat. János, ezt érdemteltem én tőled?

Nagyapó összeráncolta a homlokát. Ah – hol? –, nagyon meszszire kalandozhattak a gondolatai a múltak bánatfelhői között! Nem mosolygott, mikor felelt:

– Hagyj békét, asszony.

– De bizony nem hagyom szép függönyeimet és szobámnak fehér pádimentumát! – mondta csattogva nagyanyó.

Nagyapónak a homlokán mélyebbre vésődött a barázda, mint egyébkor. Hányaveti éles hangon dobta oda:

– Hát akkor el is mehetsz tőlem. Elmehetsz a dzsidáskapitányod után, aki mindig itt táncoltatta a lovát az ablakok alatt. Tudom, hogy most is rá gondolsz.

Így beszélt nagyapó, és a pipát is kivette szájából.

Nagyanyó – gondolhatják, hogy milyen volt nagyanyó: kicsiny, töpörödött, ezüst hajú és fekete ruhás – csak kifordult a szobából, és sírva ment a konyhába megfőzni azt a kis vacsorát, ami az öregembernek kell.

Így múlt el az este; nagyapó a hideg pipával szájában komoran ült az ablak mellett, és a messzi felhőket nézte...

Éjjel nagyapó szokás szerint nem tudott aludni. A pipája világított a sötétben, persze csak gyengén, mint hamvak alá rejtett kis tűztojások tudnak világítani egy álmatlan öregembernek. De mégis, mégis valahogyan másképpen érezte magát nagyapó. Az éjjel csendjében, sötétjében, nesztelenségében lágy gondolatok osontak hozzá a pipa tűztojásaiból, mint a napkeleti halmokról a városba szökik a márciusi szél.

Megpiszkálta a pipát nagyapó, és a pipaszár mellől mosolygós hangon szólt át a másik ágyba, amely szűziesen fehérlett a sötétben.

- Alszol-e, nagyanyó?
- Ébren vagyok – felelt egy halk, megtört hang.
- Nagyapó piszkálta mutatóujjával a pipát, és így szólt:
- Csak azt akarom mondani, hogy bolondság az egész élet.

A százéves ember

Egy idő óta az öregembereket nagyon megszerettem, amióta néhány nagyon szép öreggel megismerkedtem. Öreg ismerőseim szép példánya János bácsi, a szentgyörgyi „vén bicskás”, ahogy közönségesen nevezték őt az atyafiságban.

János bácsi fiatal korában nagyon verekedő ember hírében állott; mondatik, hogy még nyolcvanéves korában is részt vett a követválasztáson, és bezúzott fejjel vitték haza az alkotmányos küzdelemből. Később, úgy látszik, megjavult, mert mozogni nemigen tudott, és csak görbe kis botját hajigálta háznépe után.

Egyebekben milyen lehetett János bácsi? Éppen olyan, mint valami ócska, régi könyv, amely modern olvasó kezébe téved. Az időszámítást valahol még a század derekán befejezte, és fogalma sem volt róla, hogy a világ kerekei tovább forogtak nála nélkül, bár testben és lélekben erős volt. Sohasem aludt el evés vagy pipázás közben; nyári munkaidőben, mikor háza népe a mezőkön töltötte a napot, János bácsi sohasem akart vigyázni a gyerekekre, ami ilyenkor az öregemberek kötelessége. Inkább elment a korcsmába, és kártyázott a dolgoztalan fuvarosokkal. Három menyé volt, három időses asszonyok, akik külön-külön is elbírtak egy-két asszonnyal, emberrel a pörlekedésben, de János bácsival hárman se bírtak el. Ha nagyon felbosszantották az öreget, rögtön végrendeletet csinált, amelyben földi javait az iskolának és papoknak testálta, bár se az iskolát, se a papot nem szerette. Klimóczyné, a lánya, egyszer azt találta ki, hogy az öreg garázdát a bolondok házába csukatja a família. Az öreg az első percben megrettent, de

később vitézül kivágta magát, és olyan pörpatvart csinált házánál, hogy az asszonyok három napig sírtak utána.

Így éldegélt az öreg János bácsi. Szürke, kis magyar ruhás alakja még csak össze sem aszott az idők folyamán, mint az az öregeknél történni szokott. Az ebédlőszoba ajtófélfájában bicskával vajt rovás jelezte János bácsi fiatalkori magasságát. Ha nagyon kiegyenesedett, fejével elérte a rovást. Vasárnaponként a falusi figaró boltjában János bácsi már korán megjelent, és szakállát legényesen levágatta. Majd a templom előtt ódöngött, és hamisan hunyorgatott a menyecskékre, lányokra.

– Mentek imádkozni? Csak menjetek, a Szent Antal majd segít. Huncutkodtatok, ugye, egész héten? Hej, a holdvilág tudna csak mesélni felőletek. Hiába sütitek le a szemeteket. Tudom, hogy esténként mit csináltok.

Ott ácsorgott egész délelőtt a templom körül János bácsi, és sorba mustrálta a menyecskéket, lányokat. Még a vénasszonyokkal is incselkedett. Az öreg Pirkóné rá is kiáltott mindig:

– Nem röstelled magad, vén istentelen! A szoknyaillat megboldondít még előbb-utóbb.

János bácsi se maradt adós a felelettel:

– Nénémasszony tegyen lakatot a szájára. Mert mindjárt elkiabálom az egész falunak, hogy Mária-kép helyett egy pár sarkantyús csizmához fohászkodik minden este. Hiába imádkozik. Nem akad már legény a sarkantyús csizmához.

Pirkóné úgy beszaladt erre a templomba, mintha csudát látott volna. Mert szó, ami szó, nagy tiszteletben tartotta otthon a megboldogult ura csizmáit.

Nemsokára jött aztán az iharok felől a fiatal özvegy Jobbágyiné. Jobbágy valamikor kovács volt, de egyszer agyonrúgta a szolgabíró tüzes vasderese, amit patkoltatni vittek hozzá. Itt maradt árván a menyecske, itt maradt árván három kisinges gyerek. Csak a jó isten tudja, aki mindeneket lát, hogy mennyit búslakodott a szegény özvegy a nagy magányosságban.

János bácsi megsodorintotta a bajuszát az özvegy láttára.

– Szép vagy, Klári! – kezdte. – Hiába húzod a fekete kendőt

a szemedbe, mégis látom orcádnak rózsáját. Fiatal vagy, Klári, özvegy vagy, Klári? Nem érzed-e éjjelenként apró bogaraknak a mászkálását ereidben, meg csontjaidban? Mikor én fiatal voltam, nem nyughattam a véremtől.

Klári még jobban a szemére húzta kendőjét. Szemérmetségéből-e vagy ártatlan kacérságból? Ki tudná megmondani?

– A gyerekeim rínak éjjel, nemzetes uram – felelt halkán.

– Gyereknek az a természete. Hát te nem sírsz-e valami férfiú után, lelkem?

– A szegény uram óta nem láttam én embert még közelről.

János bácsi dévajkodva lépett a menyecske elé.

– Hát nézz meg engem, Klári. Kit látsz, Klári, ha rám nézel?

– Egy nagyon öreg embert.

János bácsi megpödörte a bajuszát.

– Jól látod, Klári. Öregember vagyok, de kívánom arcodnak rózsáit. Meleg gömbölyű két karodat, halmos kebledet... Az öregembernek nem szabad már kívánni semmit? Mondd, Klári?

Klárinak kiveresedett az arca:

– Kívánni szabad, nemzetes uram.

– Hát, én kívánlak, Klári. Tudod, hogy szép jószágom van, házam meg földem, lovam meg ökröm, még minden az enyém, a fiaimnak csak enni adok. Te meg csak egy szegény zselléraszony vagy.

Klári bólíngatott:

– Igaz, hogy az vagyok... Mit ér az nekem, hogy a nemzetes uramnak mindene van, nekem meg semmi?

János bácsinak ráncba szökött az arca a mosolygástól:

– Minden a tiéd lehet ám! A nevedre íratok mindent, ha akarod. Csak akarnod kell. Legény vagyok még én...

Klári erre beszaladt a templomba.

János bácsi pedig hosszasan elgondolkozott a fák alatt. A görbe kis botjával vonalakat húzogatót a homokba, és magában nevetett a formás Klárin gondolkozva.

A mise után Klári, mikor elsietett mellette, annyit súgott a fülébe:

– Jegyző kell ahhoz, meg pap, nemzetes uram, hogy engem kívánhasson.

Ezt gondolta ki az özvegy kovácsné a templomban.

János bácsi utánakapott az asszonynak, de csak az üres levegőt markolta meg.

– Megállj, te! – kiáltotta.

De az asszony már messze járt.

Hiszik, nem hiszik, János bácsi azon a vasárnapi ebéden nagyon összekocant a menyével, meg a lányával. (A fiai hallgatni szoktak: „Úgyse soká lármáz már az öreg!” – gondolták.)

A négy asszony közrefogta az öreget és hogy, hogy nem, a vita hevében az egyik menyé a kezére legyintett János bácsinak.

János bácsi fehér lett, mint a fal. Egy percig nem jutott szóhoz, aztán felhördült:

– Hát most már tudjátok meg, hogy megházasodom!

Egész délután ott settenkedett az özvegy Klári kis kertje körül, de Klári nem merte kinyitni az ajtót. Klimóczyné vizet forralt a tűzhelyen – Klári leöntésére, de a formás özvegynek több esze volt. Nem eresztette be késő estig az öreget.

Csak estére, mikor már besötétedett, nyitotta ki az ajtót anynyira, hogy meleg dalos hangja kiszállhasson rajta a János bácsi szívéig.

– A jegyzővel beszéljen, nemzetes uram – súgta Klári.

– Azzal is beszélek, csak eressz be, Klári – motyogta az elfáradt János bácsi.

De Klári nem eresztette be.

Könyörgött az öreg, míg leszállt az éj, és búsan járt a kert körül. Klári már vetkezett odabenn, fehér ingvállá kicsillant a sötétségből.

János bácsi még egyszer megzörgette az ajtót. De Klári nem felelt, s így sarkon fordult az öreg, és lépéseit a Tisza felé vette, amely ott folyt el a falu alatt.

A rácsos kapu Egy férfi könyvéből

Betegségben vagy álmatlan éjjelen jutnak az ember eszébe olyan dolgok, amelyekre máskor sohasem gondol. Eltemetett emlékek ezek, amelyeket mélyen behavazott az idő, s midőn újra látjuk őket, újnak és sajátyszerűnek tűnnek fel, pedig egykor mindennapiasan szürkéek voltak. Így: a múlt héten, egy éjjelen a rácsos kapu jutott eszembe, amelyik mögött gyermekkoromat töltöttem... Tulajdonképpen nem jelent semmit az a rácsos kapu, olyan volt, amilyent faluhelyen eleget látni. Vén iharok örködtek a kapu körül, amelyek között rejtelmesen zúgott a szél. A kapun túl kezdődik az országút, amelyre melánkolikus akácfa borultak rá. Amerre az akácok elvesztek a távolságban, arrafelé volt a nagyvilág, a mesék országa. Egy ábrándos kisgyermek gondolatai a rácsos kapun túlra is elkalandoztak... Pedig elég tágas volt házunk, és a fehérre meszelt falakról incroyable korabeli nagyanyám és nagyapám nézegetett rám: mit csinálok és mit tanulok? Tőlük azonban kevésbé tartottam, mint attól a csontos kezű fiatal paptól, aki erkölcseimre vigyázott, és őket javítgatta, ha Mari néni elrontotta őket.

Vajon van-e valaki, aki gyermekkorából ne emlékeznék bizonyos Mari nénire, akinek ócska sárga köténye volt, és fogatlan szája? Ki volt ez a Mari néni? Bizony már alig tudnám biztosan megmondani. A ködben, amely emlékeimet eltakarja, úgy látom Mari nénit, mint azokat a hétfejű sárkányokat, amelyekről mesélt.

Talán csak valamely meséskönyvemben élt Mari néni, és valóban sohase vette a fejem sárga köténye ölébe? ...De mégis inkább élt ő, hisz a hűvös őszi estéken mindig eszembe jut nagykendője, amellyel betakargatott az ámbituson, míg a félhold rejtelmesen úszott a vén iharok felett. Különösen ilyenkor szerettem mesélni. Felém hajtotta öreg fejét, és suttogva mesélt a múltból, amelyet ő nagyon ismert. Így családom történetét őtőle hallottam: csupa regényt, amelyeket Mari néni félig látott, félig álmodott. A nagykendőben, a reszkető őszi estében lehunyt szemmel hallgattam az öregasszony történetét. Különösen érdekesekek voltak e történetek, ha megeredt a halkán kopogó őszi eső. Az esőcseppek rejtelmesen kopogtak a régi ház falán, a lépcső vén kövein és a pléh sárkányfejű esőcsatornán; Mari néni hangja mindig suttogóbbá vált, és ha a történet végébe ért, babonásan keresztet vetett. Ma talán nem hinnék egy locsogó vénasszony beszédeinek, de akkor – a nagykendőben –, estefelé, szomorúan gunnyasztottam Mari néni mellett, és egy koravén kisgyermek aggodalmasságával lestem az öreg halálokat, akik minden alkalommal, amikor erre jártak, belovagoltak a rácsos kapun.

Az öreg halálokat! Ők kedves ismerősei voltak Mari néninek. Minden évben legalább egyszer látta őket az akácfasoron át jönni. Fekete és szürke paripákon ültek, és lobogós fehér szakálluk lengett a szélben. Hosszú, barna köpenyegük eltakarta őket, és lovaiknak dobogását nem hallotta emberi fül. Jöttek ismeretlen, messzi tartományból, ahol a szél lakik, és továbblovagoltak a széllal... Senki sem látta őket más, csak a Mari néni. De ő egész világosan látta őket, sőt ujjain sorban meg is számolta az öreg halálokat. Mindjárt legelőn a nagyapám lovagolt, mellette pedig a nagyapám apja. Aztán sorban a többi ismerősök, atyafiak, akik már rég elköltöztek a temetőbe, és senki se emlékszik már rájuk, csak a Mari néni. A történetük körülbelül ez volt.

Legelőször a nagyapó van itt. De ő nem bírta ki véges-végig azokat az éveket, amelyeket a sors mér az emberekre. Elűtött hosszú életű fajtájától, kik legalábbis száz esztendeig éltek, és még akkor is csak nagy eltökélés után, vagy pedig véletlenül haltak

meg. Így, egy bizonyos János – a híres Jánosnak a fia – nagy táncos volt, és a farsang nem is volt igazi farsang nélküle. Bor, asszony, fáradtság le nem győzte, mindig legény volt a talpán. De egyszer, éppen mikor százesztendőss lett, valahol a hegyalján korhelykedett húshagyókedd körül. A hegyaljai bor, a nevezetes butéliák addig birkóztak Jánossal, amíg legyőzték. A bor maradt felül, János pedig a szánka alá került, amely derékban megroppantotta az öreget. Nem is lett belőle többet egész ember... A nagyapám ellenben nem bukott le a szánról, mégis meghalt. Hogy történt az? – Mari néni se tudja bizonyosan. Boszorkány volt a dologban, egy técsői asszony, aki valami okból vagy nagyon szerette, vagy nagyon gyűlölte a nagyapámat. Úgy történt, hogy egyszer késő éjszaka kedves lovának a nyerítése hallatszott a rácsos kapu előtt. Mari néni akkoriban még a szabadban aludt, mert fiatal volt, és nem állta a meleg szobát... Mari kiszaladt a ház elé. Ott állott a paripa, tajtékos véges-végig, mintha az ördög hajszolta volna. A paripán ült a nagyapám, de egy szót sem szólt. Nem is mutatott semmi hajlandóságot arra, hogy leszálljon a nyeregből. Mari néni megszólította, de arra sem felelt. Mikor a paripa belépett az udvarba, lebukott a nyeregből: meg volt halva. Hideg volt már, és merev, mintha napok óta lovagolt volna holtan kedves lován – egészen hazáig.

Ez a halott lovas, aki az éjből érkezett házunkba, azóta is minden évben erre lovagol. Mari néni tudta, hogy mikor szokott erre járni, s ilyenkor nagyon félt. De mondják, hogy egyszer nem félt, és megszólította az éji lovast. „Hová, hová, kedves gazdám?” – kérdezte Mari néni a kísértettől. A tajtékos paripa erre felágaskodott, és keresztülugrotta Mari nénit... A lovas pedig azóta sohase jön erre egyedül. Legalábbis ötödmagával jön elő a messzi tartományból, hová elköltözött.

A nagykendőbe burkolózva, reszketve és szomjazva hallgattam a suttogó öregasszonyt. Mari néni úgy zümmögött felettem, mint a vén bogarak őszidőben a nedves partokon... De a nagyapám apja – a dédapám sokáig élt ez után az éjjeli lovaglás után, hanem minden kedve elment örökre, nevetni vagy tréfálkozni senki

se hallotta őt többé, bágyadtan tengett-lengett, és hosszú fehér szakállát simogatta. Ha szélfúvásos éjszaka volt, rossz álmok gyötörték, és ilyenkor oda kellett ülni Mari néninek az ágya mellé, és meleg kendővel dörzsölgetni hidegülő kezét és lábát. Vacogó foggal kérdezgette: „Mondjad, Mari, biztosan a szél dorombol a kéményben, nem pedig valaki más, aki odarejtőzött?” Mari egész éjjel főzött, párnát melegített, és dörzsölgette az öreget. Reggelre kelve, rendesen vércseppeket lehetett látni a ház előtt, mintha valaki nagyon megsebesülve, arra járt volna.

Emlékszem – vizes tavaszra, midőn a szél pirosra fújta az égboltozatot, és az iharok, mint sötét árnyak lengtek vastag karjaikkal a ház felett, Mari néni nem volt otthon. Temetésen volt, vagy beteget látogatott – a nagykendő nem melegített nélküle, és hiába röpkedtek a varjak az udvar felett a tar akácok felé, az este félelmetesen csendes volt, mint a kisgyermek estéi szoktak lenni. A varjakat nagyon szerettem, és mindig valami különös vidámság lepott meg, ha a fekete madarakat röpködni láttam. Most is röpködtek, egynéhányan tán lenézegettek rám, és káromkodva kérdezősködtek felőlem a vén komondortól, mely az udvaron búsult lehajtott fővel.

Úgy emlékszem, senki se volt otthon, csak én egyedül. Az ámbituson üldögéltem és szemlélődtem a vizes táj felett. Senki sem járt még csak a ház környékén sem, bizony, ha most találtak volna jönni az öreg halálok, senki se védelmezne meg tőlük.

De vajon, ki tudja, akarnának-e bántani? Hisz én csak egy kisfiú vagyok, s véteni se vétek senkinek. Így gondolkozgattam magamban, mikor az országút felől, ahol az öreg akácfák teregetik széjjel karjaikat, egy különös alak közeledett. Bó, barna köpenyeg eltakarta arcát, csak hosszú fehér szakálla lógott ki a köpönyegből. Széles kalapja alól mi sem látszott arcából. Botra támaszkodva jött a rácsos kapu felé... Ha nem tudtam volna, hogy az öreg halálok lóháton szoktak járni, azt kellett volna hinnem, hogy az öreg halálok egyike meglátogatott. Most egyenesen a rácsos kapunak jött, görnyedten, baktatva, mintha valami igen

messzi útban elfáradt volna; kinyitotta a rácsos kaput, és belépett az udvarra.

A komondor fölemelte a fejét, és mormogva szaladt az öreg halál felé. Majd, miután körülszaglászta, visszavonult előbbi helyére, és továbbaludt.

Tehát egészen magamra voltam hagyatva. S az öreg halál megállott a lépcső alján, a régi kövek között turkált a botjával, és nem jött közelebb. Fekete köpenyeg és nagy kalapja eltakarta arcát – s így sohasem ismerhettem meg őt. Ám – ahogy ma látom őt –, nem volt valami nagyon félelmes. Ott állt, álldogált, körülnézegetett az udvarban, aztán csendesen megfordult és elment, arra, amerről jött.

Mari néni késő este odaült a gyermekágyam mellé, és a fülembe susogta:

– Láttam este erre járni az öreg halálokat... Csak nem jött be valamelyik a házba?

– De igen – mondtam –, itt volt egy nagy szakállú.

Mari néni kerekre meresztette a szemét:

– Itt volt?... Biztosan a nagyapó volt!

S, míg el nem aludtam, halkan duruzsolt felettem az öreg halálok járás-keleséről. És ma is, álmatlan éjjeleken néha, hallom a Mari néni sutogó hangját... Ah, ha még egyszer megjelenhetne előttem az öreg halál alakjában!

Zord időben

Fuvarosok ültek a hosszú korcsmaasztal körül. Téli este volt, és távol szülőfalujuktól az útszéli korcsma barátságos melegénél húzódtak meg. Valamennyien egy faluból voltak, mind a négyen fuvarozással keresték a kenyerüket. Az egyik közöttük öregember lehetett, mert szürke volt, mint a dércsípte mező. Szélben, napfényben, szabad ég alatt élő ember pedig csak akkor szürkül, ha már elöregedett évei számára nézve. Ez az öregember volt az egyik fuvarosnak az apja. A három fuvaros ingujjra vetkőzve dőlt az asztalra, míg az öreg a fülét is behúzta rövid kis gubájába. Éppen úgy ült az asztal mellett, mintha a szekeren ülne, és csípős szél fújna szembe a hegy felől... Az öreg tartotta szóval a társaságot. Arról folyt beszéde, hogy hajdanában milyen gyöngyélete volt a fuvarosnak. A vetést elverte a jég, leégett a falu, hétszámra nem evett a földműves paraszt: a fuvarosnak a zacskója akkor is dagadt az ezüstpénztől. A fuvarosnak a régi világban mindig jó dolga volt. De aztán vasutat építettek...

A fuvarosok bólintgatnak, és sűrűn fújván pipájukból a füstöt, elmerengtek a múltak képein, amely képeket az öreg bőbeszédűen kiszínezte. Ahány útszéli csárdában megpihentek, az öreg mindig előhozakodott a régi jó világgal: kezdvén azon, hogy fitymálva nézte a bor színét, az üveg formáját, a korcsmáros szakállát, folytatta ott, hogy a bor is milyen más volt, és az icce mekkora volt, és a csárdás szolgálójának a darázsénál karcsúbb dereka volt – s befejezte ott, hogy ha kutya volna, ha körme volna, ásna egy akkora lyukat, amibe eltemethetné

magát, mert az olyan embernek, aki fuvarosnak született, jobb manapság nem megszületni. A fuvarosok ebben mindig igazat adtak neki, és jóízűen szívták rövid szárú pipájukat. Nekik egyéb gondjaik voltak, például, hogy fogadósok is állnak a zab és széna körül, meg hogy mit csinál most otthon az asszony és a gyerek. De itt volt az öreg, aki törődött valamennyiük helyett a fuvarosok sorsával. Ők véletlenül olyan vidéken laktak, ahol még nem járt vasút. Jólesett tehát pipaszó mellett szidni a nyomorúságot.

Az öreg már másodszor ismételte, hogy hajdanában a jóra való fuvaros nem adta alább száz icce bornál, mikor elkezdett mulatezni, és másodszor bólintottak az öreg szavaira. A hosszú és homályos ivónak a végében üveges ajtó volt, az ajtón fehér függöny, és a függönyön át a pislogó lámpa fénye szűrődött ki. Az útszéli korcsmáros gyerekei épp úgy alvásra készültek, mint sok millió gyerek ezen estén, és mikor az öreg végleg elhallgatott, a fuvarosok elgondolkozva néztek az össze-vissza faragott korcsmai asztalra és a hosszú nyakú üvegekre. A beszédes öreg, mert hirtelen nem jutott egyéb az eszébe, dohogott valamit, majd fölkelt, hogy megnézi, milyen odakünn az idő.

Az egyik fuvaros fölemelte a fejét:

– Vajon havazik-e még? – kérdezte, és búskomoran nézett társaira.

A másik fölkapta a szót:

– Inkább havazzon, mint az eső essen. Esőben, sárban, a csatagos országúton mindig valami baj éri a lovaim vagy engem. Talaly is éppen nagy eső volt, mikor megsántult az egyik lovam...

A harmadik folytatta:

– A hó se mindig jó. Harmadéve egy álló hétig rostokoltunk a vaskúti fogadóban. A hó miatt.

A fuvaros, aki az esőre haragudott, békésen mormogta:

– No-no! Hisz igaz, hogy a hó is... De hát mégis, ha meggondoljuk, hát az eső is más, a hó is más.

– Az eső is más, a hó is más – hagyta helyben a harmadik fuvaros.

Az öreg eközben bejött, és friss hideget hozott magával a gubájában odakívülről. Csavargatta a bajuszát, köhögött és krárogott.

– Zord idő van odakívül. Ilyenkor gyöngy sora van a fuvarosnak. Fuvarba menni nem lehet, mozogni nem lehet, se jobbra, se balra nem. A fuvaros éli világát, mint a pap Keresztúron. Ha otthon van, bablevest parancsol disznófülivel, ha útban van, mindenütt meleg tanya, barátság és lobogó rőzseláng várja, csak a zacskót kell megcsörgetnie, ami a nyakán lóg.

A fuvarosok bólingattak, és jóízűeket szívtak a pipákon.

Az öreg – a sok szekéren való ülésben egészen meggörbedt, és a korcsma padon is úgy ült, mintha láthatatlan lovakat hajtana láthatatlan országúton – jókedvűen csapta félre a sapkáját feje búbján. Megkötölyöztette az üveget, és fölkiáltott:

– Mit tudtok ti? Én már ötven esztendeje járom az országutakat, és én se tudok semmit. A fuvaros mindig olyan volt, hogy sohse akart tudni semmit. A fuvarosnak elég volt, ha lova abrakot, ő maga pedig icce bort kapott. A többit akár megehetette a fene a fuvaros miatt. Ilyen volt mindig a fuvaros. Legjobban szeretett koccingatni a kováccsal, meg a kerékgyártóval, ha úrféle hívta az asztalához, szabódott, vállát rángatva, mintha bajba esne. Pedig csak amiatt nem ült le, mert a kovácsot várta egy ital borra... Igaz-e, cimborák?

Az öregnek kitüzesedett az arca a fuvarosok magasztalásában. Bizonyosan a fuvarosságot tartotta a legkülönb mesterségnek a világegyetemben, azonkívül már kora délután óta – télen gyorsan vágatnak a sötétség paripái – az ivóban melegegett. Megtömté a pipáját, rágyújtott, és foghegyről beszélt:

– Mikor én fiatal legény voltam, még hercegnőt is vittem a szekeren. Azt már nem tudom, hogy kicsoda, micsoda hercegnő volt, de arra emlékszem, mintha tegnap történt volna, hogy egy zacskó aranypénzt adott fölpénznek a tiszakürti kompnál. Arany volt-e? Persze, hogy arany volt. Az arany akkoriban úgy járta a fuvarosoknál, mint mostanában a krajcár. Az apátok tán meg tudná mondani, hogy miért volt akkor annyi sok aranypénz. Én biz nem tudom, mert sohase törődtem egyébbel, mint a lovam

lábával, meg a csárdás szolgálóleányával. Még az hozzá, hogy éppen Pestről voltam hazatérőben, tele volt a szekerem alja ruhával, csizmával, meg penecilussal, amit a gyerekeimnek vittem a pesti vásárból. Ott iddögáltam a tiszakürti komp mellett, a betyárok csárdájában. A komp jött-ment a Tiszán, de nekem csak nem akart sehogy se eszembe jutni a híres fuvarosnóta, hogy: „Lovam lába indulóra, mosolygó szám búcsúcsókra”. Butéliából ittam a bort, de még az a rongyos vén cimbalmos is butéliás bort ivott, akit a kenyérsütő kemence melegségéből húzott ki lábánál fogva a csárdás a tiszteletemre. Mert mondom, nagy becsülete volt hajdanában a fuvaros embernek.

Iszogatok, dalolgotok, megint iszogatok, megint dalolgotok, egyszer csak rám tör a csárdás, hogy hamar vegyem elő a jobbik eszemet, mert egy valóságos hercegné van itt, aki rögtön Pestre akar utazni. De nem mehet szegény, mert eltörött a hintaja, még odaát a túlsó parton. A vén rongyos cigány éppen egy nagyon keserves nótát pengetett, a kedvem is borongósabb volt az őszutói napnál, azt mondtam tehát a csárdásnak, hogy utazzon a hercegné, ahogy tud, én nem utazom.

A csárdás kiment a szobából, én pedig tovább dúdolgattam a nótámat. Lehajtottam a fejemet nagy szomorúságomban, s egyszer csak azt hallom, hogy a cimbalom pengésébe valami lágy-meleg, halk, vászoncelédi hang vegyül.

– Te vagy az, Boris? – kérdeztem magamban.

– Nem Borisnak hívnak engem, Kozma bácsi, hanem Fancsinak.

Fölkapom a fejem, hát a hercegné áll az asztal mellett. A sok bundából, kendőből csak a ragyogó két szemét láttam. Igaz, hogy a két szeme szebben ragyogott a napnál, a holdnál, meg valamennyi csillagoknál együttvéve.

De már akkor talpon voltam. A hercegnő kivette a zacskó aranyat a zsebéből és elibém tette az asztalra.

– Mikor indulhatunk, hercegné asszony? – kérdeztem.

– Már mindjárt – felelt a hercegné.

– Hát akkor megyünk – mondtam, és fölhajtottam a boromat.

Estére hajlott az idő, a nap már ott ragyogott a Tisza közepén, a hercegné azonban még édes cukorral is megtraktálta a lovaimat, csakhogy hamarabb elinduljunk. A vén cigány visszabújt a kemencébe: fogadkozott, hogy addig elő nem jön semmi kincsért onnan, amíg az én szekeremet nem hallja zörögni a gáton. A csárdás meg búsult, búsult, mintha az édesanyja halna meg. Hajdanában így búsultak mind a csárdások, mikor a fuvaros útra kelt.

Holdvilágos nyári éjszaka volt. A hold világította az országot, de ha nem világította volna, a lovaim akkor se mentek másfelé, mint amerre menni kellett. Nemigen tudtam még szunyókálni, sem a sok bortól, amit a csárdában megittam, meg aztán a vén rongyos cigány nótája is folyvást a fülemben zümmögött. Hej, ha a hercegné ott nekem még egyszer énekelne! Néztém a csillagokat. A Nagymedve lassan a hátunk mögé került, Göncöl szekérének elveszett egy-egy kereke, a Fiastyúk pedig ugyancsak kotkodácsolhatott a csibéi után, amint egyenkint elhalaványultak. Éjfél elmúlt, és a mezőről, amerre szekeremmel hajtottam, friss szénailat szállt föl.

Egyszer aztán hátrafordulok, és azt kérdelem:

– Ugyan édes hercegné, lelkem, ha meg nem sérteném, mondja meg nekem, miért olyan sürgetős ez az utazás, hogy még éjnek éjszakáján is szekérben rázatja gyenge testét, nem pedig puha vánkosokon pihen?

– Jaj, kedves Kozma bácsi – mondta a hercegné –, nagy sora van annak. A kishúgom, kontesz, férjhez megy a császár unokatestvéréhez. Annak az esküvőjén én leszek a nyoszolyóleány. Azért sietek tehát olyan nagyon. Nehogy elkésssem az esküvőt.

– Tyű – mondom a lovaknak –, hát akkor szedjétek a lábatoikat, zsebrákok.

Aztán újra beszélgettünk a szép hercegnével. Elmondta, hogy milyen nagy úr a vőlegény, és hogy milyen nagy úr lesz még ezután belőle.

Egy gyepes domb alján pihentettem a lovakat. A hercegné elunta az ülést, és leheveredett egy szénaboglyára.

Egyszer azt kérdezi, hogy hívják azt a csillagot, amelyik olyan nagyon szépen ragyog az ég közepén.

Megmondtam neki.

Kérdezi aztán a másik csillagot. Azt is megmondom. Meg a harmadikat. Meg a negyediket.

Majd aztán azt kérdezte, hogy van-e feleségem?

Azt feleltem, hogy nincs, mert még csak legény vagyok.

– Hát szeretóm? – firtatja tovább.

– Az sincs – felelem –, fuvaros embernek nincs érkezése a szeretőhöz. Az a szeretője, akit megcsókol, megölel.

Ezen aztán nagyon kacagott a hercegné.

– Igazán, igazán, Kozma bácsi? Hátha egyszer, véletlenségből olyantól kapna csókot, akinek nem volna szabad visszaadni, se a csóknak párját kérni?

– Az nem lehet – mondtam.

– Hátha lehet – folytatta a hercegné. – Maga, Kozma bácsi, nem olyan mindennapi legény. Megakadhatna magán a szeméjőrávaló fehérszemélynek is, nem csak szolgálóknak.

Nagyon resteltem a hercegné évődését. Sürgettem, hogy menjünk. Napfelkölte előtt csárdához érünk, ott majd pihenhetünk.

De a hercegné nem mozdult. Nevetett, és a csillagokat nézte. Azt mondta, hogyha herceg volnék, hát szerethetne engem hercegné is, mert csinos legény vagyok.

Addig-addig beszélgettünk, amíg megfogtam a kezét. Olyan kicsi keze volt, mint egy gyermeknek. Aztán arra kért, hogy próbálnám meg őtet te-nek szólítani, mint a szolgálókat. Hát aztán úgy szólítottam. Ez nagyon tetszett neki. Sokat nevetett, és alig tudtam rávenni, hogy elinduljunk.

De végre csak elindultunk.

*

Az öreg fuvaros itt elhallgatott, és levette tekintetét a pipájáról, amit elbeszélése alatt folyvást mereven nézett. A többi fuvarosok

szundikáltak a hosszú korcsmaasztal körül. Csak az öregnek a fia volt ébren. Az is félálomban dűnnyögte:

- Hát a végét elhallgatja, apa?
- Dehogyan. Mindjárt elmondom...

Aztán mesélt tovább a vén fuvaros. Mert általában az úton járó, úton élő embereknek a történetei végzetlenek.

Asszony a kosárral

I.

Egy szürke hajú asszony lakott a szomszédunkban, ha jól emlékszem, Gergeinének hívták; az ura valami obsitos katona volt – tán nem is volt soha katona, csak kék bakancsos-sapkát hordott a fején, és mert dicsekvő természetű volt, folyton véres csatákról és hosszadalmas háborúkról járt a szája. Értett azonkívül a politikához, és így faluhelyen igen használható ember volt. Nemigen dolgozott, de mindenhez értett. Kertész is volt, meg hentes is. Mikor a tornyot építették, olyan előadást tartott a toronyépítésről a palléroknak és ácsoknak, hogy az építő mesteremberek a fejüket csóválták csodálkozásukban. Különben mindig ott tanyázott a nagy korcsma körül, és hallgatta az erre járó fuvarosokat, vándorlókat. A vándorlók és fuvarosok beszédéből valamely sajátos bizarr képet alkotott magának a hegymögötti világról. Így például biztosan tudta, hogy a király már régen háborús szándékkal van, csak nincs meghízható hadvezére. „Mert akik voltak, már öregek...” Másrészt az adófizetés körül sok baja van a kormánynak. A gazdagok letagadják a vagyonukat, és a pénzügyminiszter azon töri a fejét, vajon hova lett az a sok bankó és tallér, ami az állami pénzcsináló műhelyekből kikerült?...

Hát ilyen ember volt a Gergeiné ura. Kis házuk volt a domboldalon, sohasem szűkölködtek, de sohase állott náluk zsákszámra a pénz. Az obsitos különben is csak estefelé került haza – addig

a közügyekkel foglalkozott –, az asszony egész nap tett-vett háiban. Az udvaron csak akkor lehetett őt látni, ha friss vízért ment a kútra. Egyébkor a kis ház csendes volt, nem hallatszott ki belőle se gyereksírás, se madárcsicsergés. A kéménye is csak félve füstölgött, Gergeiné behunyta szemmel vágta el az udvaron kapirgáló sovány csirkécskék nyakát.

Mondtam már, hogy sovány, szürke hajú asszony? Szúrós fekete szemétől félték a gyerekek, sápadt, beesett arca betegségről beszélt. Egy kis fekete kosárával járkált, a kosárákat fekete kendő takarta be, mindig sietett, soha meg nem állt, a falusiakra nem nézett, és az urát este halkán szidalmazta, mikor a fuvarosoktól és vándorlóktól hazakerült; mondják, hogy jobb napokat látott azon a vidéken, ahonnan az obsitos idehozta.

II.

Történt, hogy egy amerikai ember került falucskánkba. Ezt az amerikai embert azelőtt Bögözi Jánosnak hívták, és kovácmester volt a falunkban. Egy szép napon itthagyt az asszonyt és gyerekeket, és a tengerentúlra vitorlázott.

Hogy sorsa mennyire kedvezett neki, azt legjobban az obsitos tudná megmondani:

– Nálunk még a főispán se olyan úr, mint miszter Bögözi – szólt az obsitos, és az amerikai megérkezése óta többé rá se nézett a fuvarosokra, vándorlókra.

Az amerikai a korcsmába kvártélyozta be magát, mert alkalmasabb lakást nem talált. A felesége – bizony azóta megtört, megöregedett a hajdani fiatal kovácsné, elhagyottságában a hűgánál húzta meg magát – a két gyerekével a korcsmában látogatta meg az urát.

Az amerikai nagyon előkelően fogadta az asszonyt, még a gyerekeket is megcsókolta, és vastag aranyóraláncát csörgette. Az arca simára volt beretválva, és a gallérja a füléig ért. Az asszony

tiszteletteljes csudálkozással nézett a megváltozott kovácsra, és dobogó szívvel hallgatta a miszter terveit. Az egykori kovács kijelentette, hogy valami jövedelmező vállalkozásba fog a vidéken, még maga sem tudja, hogy mibe. (Legjobban valamely gépgyárnak szeretne itt raktárt berendezni – mondta.)

Az asszony büszkén és boldogan vezette haza a gyerekeket a hűgához, a miszter pedig egész nap tanácskozott az obsitossal.

Gergei most már csak éjjél felé került haza, rendesen bepálinkázva, mert az amerikai kedvéért rászokott a pálinkára.

Néha – ha beszédes kedvében volt – csodás dolgokat mesélt a szomszédoknak az amerikai terveiről.

– Emberek, vége a szegénységnek, miszter Bögözi gazdaggá teszi az egész falut.

De az amerikai nem nagyon sietett. Az asszony, aki eleinte mindennap elment hozzá jó reggelt kívánni és tudakozódni az álma után, néhány goromba szó után, nem is igen merete meglátogatni. A kovács rettenetesen haragudott, ha a feleségét látta:

– Mit csinálnál, ha sohase jöttem volna haza? – kiáltotta, és néhány pénzdarabot dobott az asszonynak, míg az obsitos a korcsma asztal mellől azt mondta:

– Kár érte; kellene a vállalkozáshoz!

A hajdani kovácsné, aki menyecske korában se volt szelídebb az aludttejnél, az öregesedéssel és szegénységgel keserű, elvadult parasztasszony lett. Fenyegette az urát, a miszter nevetett, s biztatta az obsitost, hogy kergesse el az asszonyt... S így az asszony nemigen mert eljönni.

Egy délután, mikor a korcsma előtt ültek, Kerekes Terka nevű szép leányka arra ment. A kovács megfogta az obsitos karját:

– Te, obsitos, én szeretném azt a lányt! – mondta, és a zsebére ütött, hol csörögtek a tallérok.

Az obsitos nem értette mindjárt meg. Rábámult az amerikaira.

– Hogy érted azt, miszter?

Az amerikai szétrúgott a lábával:

– Mindig mondtam, hogy ebben a faluban csupa marhák laknak. Hát itt nincs bevezetve a leánykereskedés? Az újvilág-

ban palotákat építenek a leánykereskedők, és mindnyájan miliomások.

Az obsitos gondolkozott, majd kezét nyújtotta az amerikaiaknak.

– Ha eddig nem volt itt hölgykereskedelem, majd lett ezután.

Itt vagyok én, miszter. Én élelmes ember vagyok.

Az obsitos korán hazament, és bezárkózott a feleségével a házba. A kis ház most még csendesebb volt, még a kéménye se füstölgött. Estefelé az amerikai arra sétált, és kopogtatott az ablakon.

Gergei kisietett a házból, és nyomában az asszony. Gergeiné, amire nagyon kevesen emlékeznek, mosolygott az amerikaiakra, és majdnem kezet csókolt az elhízott kovácsnak.

– Mi? – mondta az amerikai. – Boldog emberré teszlek beneteket. Mert a meggazdagodás mindig egy jó gondolatból kekedik.

III.

Ettől a naptól kezdve Gergeiné alkonyattal mindig elment hazulról. A kis fekete kosarat a karjára vette, fekete kendővel letakarta, és a lombos akácfák alatt elsuhant. Ki tudná, hol és merre járt? Tán az obsitos sem tudta, tán az amerikai sem.

A házikó a domboldalon nappal csendesebb volt, mint azelőtt. A csirkék sem kapirgáltak többé az udvaron, a kémény nem füstölt, de esténként néha duhaj énekszó hallatszott ki a házból.

Az obsitos énekelt, de ugyanakkor a korcsmában is énekelt az obsitos a fuvarosok társaságában. Ha a fuvarosok megunták a korcsmában való éneklést, elmentek az obsitos házához, és ott folytatták multságukat.

Így telt el az egész nyár. Az amerikai leereszkedőbb lett, és nyájasan beszélgetett a parasztokkal. Beszélt nekik Amerikáról és a tenger kincsekről, amik ott a szegény magyarra várnak. Csalta őket az újvilágba... Mert, mint mondá, pénze elfogyott.

Ősz is lett, és a kovácsné, az elhagyatott, rongyosodó kovácsné esténként mindig az obsitos háza körül leskelődött. Nagyon sötét arccal járt-kelt, és biztatta a falusiakat, hogy gyűjtsák fel az obsitos házát.

Az amerikai vastag aranyóralánca az obsitos mellére került, és a miszter elköltözött a korcsmából Gergeiékhez.

Egy este – mikor Gergeiné kisuhant a házból – egy asszony az útjába állott, a kovácsné volt.

A két asszony egy pillanatig farkasszemet nézett.

– Mit akar? – kérdezte Gergeiné.

– A kosaradat! – felelt az elhagyott kovácsné.

Gergeiné ijedten hátrált.

– Add ide, mert éhesnek a gyerekeim – kiáltotta vadul a kovácsné, és már a kezében is volt a kosár.

Kiborította a földre a kosár tartalmát. Vékony ezüstkarikák, csillogó klárisok voltak a kosárban. Legalul egy tucat selyemkendő.

A kovácsné csalódottan turkált az értéktelen limlom között.

– Pénzt adj! – suttogetta rekedten. Gergeiné a zsebébe nyúlt.

– Pusztulj! Holnap az uradat is megkapod. Hazaküldöm.

A cselédek Egy férfi könyvéből

Nem a városi cselédek szerettem, hisz azok nem is igazi cselédek; futnak egyik házból a másikba, és nemigen szeretik a gazdájukat. A falusi cseléd egészen más, különösen az urasági cseléd, aki nemzedékről nemzedékre szolgálta a családot, gyermekei együtt születtek a cseléd gyermekeivel, és bejárván az élet országútját, együtt tértek megpihenni az emberi szem látóhatárán húzóó árokba.

Nekünk ilyen cselédeink voltak.

Míg kisfiú voltam, természetesen Mátyás, a huszár volt szerettem tárgya, olyan vén huszár se volt azóta a világon, mint Mátyás... Ha az apám kocsin utazott, a huszár felült a bakra. A kocsisunk se volt mai gyerek. Jánosnak hívták, mint többnyire a vén kocsisokat. Arról volt nevezetes, hogy beszélgetett a lovakkal, gondolatait, megjegyzéseit a lovaknak dörögte, és bizonyos, hogy az állatok megértették János szavait. Volt egy udvarosunk, bizonyos Tikai Péter. Bőbeszédű, sokat látott, sokat álmodó ember volt. Különösen jelekből meg tudta ítélni a jövőndőt, mindenféle madárnak a hangját utánozta, és sajátos babonái voltak, amelyeket a gazdája javára használt, különben félkezű ember volt, és a félkezű cselédek mindig többet álmodnak, látnak és éreznek, mint a többiek.

Az asszonyok közül Mari néni volt a legnevezetesebb.

Mari néni már nem is volt cseléd, inkább barátnő. Egykor az anyámnak volt a pesztonkája, később engem hordozott karján, és ha gyermekeim lettek volna, azoknak lett volna a játszótársa. Szá-

raz, csontos öregasszony volt, tele mindenféle babonával és orvosi tudománnyal. Hány esztendő volt? Ő maga sem tudta már.

Magányos földbirtokos voltam, és régi cselédeim között eszembe se jutott a házasság. Este Mari néni vetette meg az ágyam, Mátyás a huszár húzta le a csizmámat, és Tikai, az udvaros, az ámbitus lépcsőjén aludt, hogy megőrizzen a rossz emberektől. Ha szóltam hozzájuk, mosolyogtak, és dédelgető hangon válaszoltak. Majd minden különösebb ok nélkül emlegették a nagyatyámat, apámat, mintha tegnap látták volna őket, tegnap hallották volna hangjukat.

Fiatal szakácsném sokat szenvedett Mari nénitől. Az öregasszony mindig a konyha körül settenkedett, és szívesen megvált volna hosszúra nyúlt életétől, ha azon ételekből kotyvaszthatott volna egyet, amelyet elmúlt apáim szerettek. Másrészt folyton gyomorfájással, csömörrel gyanúsított, ha az idő vagy az unalom lehangolta kedvem húrjait, és szomorúan járkáltam tágas házamban. A nyári mezőkről minden esztendőben összegyűjtötte azokat a jeles füveket és virágokat, amelyek a különböző betegségeket gyógygítják... Falusi pajtásaim, akik bolthajtásos ebédlőm díófaasztalánál néha poharat koccintottak velem, rossz vicceket faragtak öreg cselédeimre, és mindegyik ismert nevezetesen öregembereket a környéken, akiket mind házamba fogadhatnék. De tudtak özvegy menyecskékről is, akik szívesen megosztanák Mari nénivel a gondokat.

Így éltem, éldegéltem... Harmincéves lettem, és szakállam szépen megnőtt. Mikor magános délutánokon szobámban sétálgattam, a fehérre meszelt falakról a nagyapám és a többiek képei bólintgattak felém. Lassacsckán éppen olyan szakállas vén medve lettem, mint ők voltak egykor. A nagyapám se lehetett másmilyen fiatalkorában, hisz Mari néni esküdött arra, hogy a megszólalásig hasonlítok hozzá. Falusi pajtásaim lemondtak arról, hogy megjavítsanak – midőn Mari néni egyszer hivatalos levelet kapott Pestről.

Mari néni természetesen nem akarta átvenni a levelet, nagyon megjédt, és siránkozva tördelte a kezét. A levelet elolvastam neki.

Abban csakugyan nem is volt semmi vidám dolog. Egy kórház írta Mari néninek, hogy a leánya – egy másik Mari, ott meghalt.

Ki volt az a másik Mari?

Sohase hallottam róla, sohasem láttam.

– Ej, Mari néni! – mondtam, mikor az öregasszony kisírta magát, és bizonyos büszkeséggel dugta a kebelébe a pecsétes írást.

– Csaknem gondolta a tekintetes úr, hogy mindig ilyen öreg voltam! Voltam én is fiatal!

Így szólt Mari néni, és könnyei hullottak... Talán az évek során egészen elfelejtkezett ifjúkori botlásáról. Nem is igen tudta már, hogy asszony-e vagy lány. És most egyszerre kétségen kívül bebizonyosodott, hogy egykor fiatal volt, és szerették. De a lányára már nemigen emlékezett:

– Csak annyit tudok róla, tekintetes uram – dadogta, midőn vallatóra fogtam –, hogy szőke volt, mint a Tisza vize... Igen szép gyermek volt, éppen olyan kék szemű, piros arcú, mint a tekintetes uram öregapja. Tessék megengedni, de már annyi igaz, hogy leginkább őhöz hasonló volt. Evvel nem akarok semmi rosszat mondani – rebegette lesütött szemmel.

Elgondolkoztam, és ezen napon hosszasan néztem a nagyapám képét, amit valami vándorló művész festett a szoba falára. Lám, az esztendő nem havaznak be mindent, a régmúltak feltámadnak, és a ködből egy villanás megvilágítja elporladt csontú halottak szerelmeit és viselt dolgait...

Mari néni egész bolonddá tette a levél. Egész nap suttogott Tikai Péterrel, a félkezű udvarossal, mert Tikai Péter volt az esküdt férje Mari néninek. A félkezű öregnek is tetszett a levél, és jobbra-balra forgatva azt néha mérgesen, néha meg hamisan nézegetett Mari néniére.

– Mari – mondta egyszerre –, megérdemelnéd, hogy megverjelek.

Mari néni a kötényébe rejtette az arcát:

– Verjen meg, Péter bácsi – mormogta szemérmesen. S Tikai a házi béke kedvéért gyöngéden hátba legyintette. Aztán sóhajtott:

– Uram Istenem, milyen ember is volt az öreg tekintetes úr!

Kikereste a ládájából azt a vitéségi éremdarabot, amit egykor a levágott fél karjáért kapott. Kifényesítette, és délután feltűzte a mellére. Az ünneplőruhájába öltözött, és Mari néni kezén fogva a temetőbe vezette.

Nemigen beszélgettek útközben – messze a múltban kalandoztak a gondolataik, a régi sír körül, ahová most mentek. A régi sírban a nagyapám aludta álmait, és a vén cselédpár, ki egykor szolgálta és dédelgette őt, a sír oldalába letelepedve, hosszasan bámult ki az országútra...

Estefelé arra lovagoltam, és megálltam a temető árkánál.

Tikai Péter aludt, a sír oldalába hajtván sárgásfehérre őszült fejét, míg Mari néni a kötényével hessegette el az öregről a legyeket. Mikor meghallotta a lódobogást, felemelkedett, és ijedten nézett körül.

– Mi az, Mari néni? – kérdeztem.

Az öregasszony a Tikai arcába pillantott, aztán fiatalos gyors lépésekkel surrant az árok mellé.

– A lódobogástól ijedtem meg, tekintetes úr. Mert ő is, nagyapa, lóháton szeretett járni, én meg az udvaron aludtam. Mikor közeledett az országúton, mindjárt fölbredtem a lódobogásra és kinyitottam előtte a rácsos kaput. „Rendben van minden?” – szokta kérdezni, és lehajolt a lóról és itt, ni, megcsípte az arcom...

Mari néni túlvilági boldogsággal mutatott fonnyadt ráncos arcára, és nevetve futott vissza Tikai mellé.

...Ettől a naptól fogva aztán százféle változatban hallottam nagyatyám szerelmének történetét. Mari néni – miután egykor az egész szerelmet elfelejtette – most mindennap új részleteket álmodott vissza a múltból. Többször megtiltottam Mari néninek, hogy szerelméről beszéljen, de az öregasszony most már nem tudott lemondani arról. A hosszú éveken feledésbe ment titok, hogy most földerült, megfiatalította. Tikai, a félkezű szintén megunt a dolgot, és gyakran megverte Mari néni, ha nagyon dicsekedett.

S így régi két cselédemet elküldtem magam mellől, és fiatalokkal népesítettem be házamat.

A süvöltői pap

A süvöltői papról egy legenda él a vármegyénkben. Elmondom a legendát, hogy az ájtatos lelkek okuljanak belőle, azok pedig, akik a hamisságot keresik mindenben, csúfot valljanak.

Sok évvel ezelőtt (mármint a mai naptól számítva az éveket) Sóhajnak hívták a süvöltői papot, Sóhaj Menyhértnek. Abban az időben, mikor Sóhaj Menyhért pap lett Süvöltőn, máshol még harangozónak se lett volna jó. Gólyalábú peregrinus diák volt, aki egyszer kilódulván Debrecenből, a nagy kollégiumból, lába közé kapta a világot, ott állt meg, ahol megpihent, és ott pihent meg, ahol volt mit enni, inni. A régi világban jó dolguk volt az országút nyughatatlan vérű vándorainak. Az országot egyik szélétől a másikig járhatták keresztül-kasul, sohasem szűnt meg a keresztelő, lagzi, tor. Ma már tán nincs is keresztelő az országban, különben a peregrinusok nem pusztultak volna ki.

A Sóhaj Menyhért idejében még érdemes volt peregrinálni. Sóhaj Menyhért lassan harmincesztendő lett, a szél szétdarabolta köpenyegét, szakállát megtépte a vihar, és az eső fakóvá mosta, mint az országutat, de sohasem jutott eszébe megtelepedni valahol. Marasztalták pedig itt is, amott is, mert jó torkú, sokbeszédű ember volt, unatkozó emberek megréfálója, búsulók felvidítőja, mulatságok lelke, szóval amilyen a régi időkben a diákok voltak. De Sóhaj Menyhért nem maradt sehová sem. Mintha csak égi rendeltetése lett volna arra, hogy Süvöltőre kerüljön papnak.

Egy nagyon esős őszi estén került Süvöltőre Sóhaj Menyhért. Nem fogadta egyéb, mint kutyaugatás. Itt-ott embert is látott, de

a süvöltőieknek régi szokásuk volt nem felelni, az idegenek köszönését el nem fogadni. A peregrinus így nagy kelletlen rászánta magát, hogy fölkeresi a papot. A kálvinista papoknál abban az időben is ez a nóta járta: savanyú bor, rövid koszt. A peregrinus látta a falun, hogy itt sincs különben.

A pap a templom mellett lakott. A peregrinus hamarosan megtalálta. Holéczy Istvánnak hívták a papot, öreg legény volt már, és goromba, mint a sün.

– Hogy hívnak? Ki vagy? – kérdezte, mikor a peregrinus bekopogtatott.

A diák megmondta.

Holéczy uram felborzolta az üstökét:

– Szereted-e a tarhonyát? Akár szereted, akár nem, az lesz vacsorára.

A diák leült, és hallgatott. Holéczy uram folytatta:

– Ha néhol azt hallod, hogy Süvöltőn jó dolga von a papnak, mondd, hogy hazugság. A süvöltői pap maga munkálja a földjét, a tehenét maga feji, szőlőjét kapálja, és folytonosan bottal jár, mert a hívőkbe itt csak bottal verheti az isten igéjét.

A pap felállt – a feje a mestergerendát verte –, és kezet fogott a peregrinussal. Úgy megszorította a diák kezét, mintha vasból lett volna a marka, de a diáknak az arca se rándult meg.

– Derék legény vagy – mondta Holéczy uram. – Kapsz bort is vacsorára.

Vette a pincekulcsot, és a pince felé ballagott. Hogy, hogy nem megsiklott, és mint egy nagy, teli zsák zuhant le a pincegádorba. A diák kiszaladt a zuhanásra. A pap ott nyögött a pince fenekén. A diák nem sokáig gondolkozott. Felkapta az ölébe, és vitte felé:

– Százharminc kiló vagyok – nyögte Holéczy uram.

– Nem érzem – felelt a diák.

– Temettél-e már valaha? – kérde tovább a pap.

– Temettem már eleget – szölt a diák, és lefektette a papot az ágyba.

A pap kinyújtózott.

– Hát temess el engem.

Nemsokára összegyűltek a falu vénei a pap ágya körül.

Holéczy uram felkönyökölt az ágyban.

– Én már elmegyek – mondta –, meguntam a kendtekkal való örökös verekedést. Hanem az Úr gondoskodott kendtekről, süvöltői bicskások, küldött helyettem egy diákot, aki majd sorban földhöz vágja kendteket a prédikáció után a gyepen. Fogják itt papnak.

A süvöltői vének összenéztek.

– Tudja-e a diák – kérdezte a kurátor –, hogy mi a fizetése Süvöltőn a papnak?

– Tudja – felelt Holéczy uram.

A vének összesúgtak, és ennek az volt a következménye, hogy Sóhaj Menyhért, midőn hajnalban búcsú nélkül akarta elhagyni a falut, vasvillás emberekre talált a határban, akik nem eresztették tovább. Visszahozták a faluba, és Sóhaj Menyhért így lett pap Süvöltőn.

*

Most jön a legenda legendás része.

Nagy idők jöttek, forradalom támadt, és a föld megdobbant Süvöltőn is: fölkerelkedett a falu, és elment a Sóhaj Menyhért vezetésével. Nem maradt otthon más, csak az asszonyok. De elég baj volt az a süvöltőieknek. Híres, szép asszonyaik voltak. Fekete, sugár, darázsderekú magyarfajta menyecskék, akik a szeme bogarukkal felgyújtottak volna még egy házat is, nem pedig egy diák szívét. Mondják, hogy nem annyira a vasvillás emberek, mint inkább a süvöltői menyecskék okozták azt, hogy a diák megmaradt Süvöltőn.

Folyt már javában a háború, a süvöltőiek a papjukkal mindig ott voltak, ahol legmelegebb volt. De hát nem erről szól a legenda, hanem arról, hogy egy bizonyos Hlaváček nevű rác vezér hírt vette a süvöltői menyecskéknek. A férfi még akkor is férfi, ha rác ködmönben jár. Hlaváčeknek is addig fúrta az oldalát Süvöltő,

amíg egy pár bizalmas emberét maga mellé véve – nem lehet ilyen helyre vinni a közkatonákat – egy este elindult Süvöltő felé.

Hajnalban már Süvöltő alatt jártak. Ott találkoztak egy asszonnyal az úton, amint a csirkéit hessegette.

– Mi ez a falu? – kérdezte a rác vezér.

– Süvöltő – felelt egykedvűen az asszony.

– Be lehet menni? – firtatta tovább a rác. (Azt akarta kérdeni, hogy van-e férfi a faluban, de restellte magát.)

– Bemenni, be lehet – felelte közönyösen az asszony.

Hanem akkorra már talpon volt a falu. Az asszonyok forró vízzel várták a rácokat, az asszonyhad élén pedig ott állott egy hatalmas férfi óriási doronggal a kezében.

– Valami gyáva fickó lehet – mondta Hlaváček –, itthon maradt szoknyák őrizőjének. Habár nem éppen rossz foglalkozás! – folytatta barátaihoz fordulva.

A férfi pedig így kiáltott a rácokra:

– Be ne jöjjetek ide, mert itthon van a pap.

A rác vezér nevetett:

– Ne bolondozz, barátocskám, mert felnyársallak. A süvöltői pap messze jár.

– De minden éjjel hazajár vigyázni az asszonyokra – kiáltotta a férfi. – Én vagyok a pap.

Mikor ezt mondta, az asszonyhad élén már meg is rohanta a rácokat. A rácok a rohamra megfordították a lovaikat, és úgy elmentek, hogy azóta híriket sem hallották.

Mi igaz, mi nem igaz a legendából – nem tudom. Annyi azonban fel van jegyezve a krónikákba, hogy Süvöltőn a pap mentette meg a falut.

A Treff király elbeszélése

A Treff király meglátogatott egy éjszaka, és leült a díványomra. Ugyanaz a kék szegélyes vörös köpeny volt rajta, amelyben anynyiszor tisztelhetjük a zöld asztalnál az allonge-parókás francia királyt.

Kíváncsian néztem végig az uralkodón, akinek lábai most éppen úgy, mint a kártyalapon, hiányoztak. Így eldöntetlen a kérdés, hogy sarkantyús csizmát vagy kivágott cipőt visel-e a Treff király. Béna törzsével elhelyezkedett a bőrdíványon, és letette kezéből a lilimos uralkodói pálcát. Így kezdte:

– Bocssáson meg uraságod, hogy éjjeli nyugodalmában háborgatom, nagyon unatkoztam az asztal alatt, ahová egy úr véletlenül vagy szándékosan ledobott az éjszaka. Nem vettem észre, tehát kijöttem az asztal alól, és nesztelenül surrantam ki az előszobába. Az inasok bóbiskoltak, és én kiválasztottam egy jó meleg kabátot, mert hűvösek az őszi éjszakák; az én mindennapi öltözetem, minden díszem mellett csupán papirosból van. Felgyűrtem a kabát gallérját, és elhagytam a kaszinót. A portás szalutált, és az utcán köszöntgettek a kocsisok. Elindultam, hogy kissé körülnézzek a városban, lumpolok egyet vagy újságot olvasok a kávéházban. De utam éppen erre vezetett, és eszembe jutott uraságod, régi hívünk. Ablakában világosság volt, elhatároztam, hogy feljövök csevegni, hamarabb teljék el ez az unalmas este.

– Tehát unatkozik, felséges úr? – kérdeztem, amint csudálkozásomból magamhoz tértem.

– Szörnyen unatkozom, hisz nem játszok ma éjjel. Az asztal alá dobtak, rám tapostak, a sóprögető inasok reggel csodálkozva bukkantak rám, s találgatni fogják, hogy a méltóságos és excellenciás urak közül kinek voltam terhére. Nem csuda tehát, ha most unatkozom.

Szivarral kínáltam a derék királyt, rágyújtott, és ő pöfékelve sóhajtozott tovább:

– De különös az élet – a játékos élet! Néha csapszékben játszok, máskor meg valóságos uralkodók néznek rám izgatottan, és puha, fehér ujjaik között éppen úgy megérezem fejedelmi vérüknek hevesebb lüktetését, mint az egyszerű munkás kérges kezében a kétségbeesett, szorongó félelmet, midőn heti keresményének utolsó filléreit kockáztatja meg. De hát az mindegy, a fő dolog, hogy játék legyen. Életemből eddig még csak egyetlen éjszakára emlékszem, midőn nem játszottam, mint ma este. Akkor is az asztal alá kerültem, majd egy zsebbe, végül... Az egész dolog csak annyiban érdekes, hogy sok száz esztendő óta nem volt éjjeli nyugalmam, ám pihenésem még nappal sem igen akad. Mindig játszottam és soha meg nem untam, mert a játék sohasem ugyanaz. Riese úr kellene hozzá, hogy kiszámítsa, hogyan lehet a francia kártya ötvenkét lapjából megszámlálhatatlan kombinációt összehozni... (A Treff király órájára nézett.) Még messze van reggel. Addig itt maradok, mert úgy látom, uraságod sem álmos. Elmondom tehát azt a történetet, mikor életemben először pihenhettem éjjel. Egy egész hosszú éjjel! A reggel még messze van, akkor aludni megyünk.

*

A kis princ nem volt olyan fiatal, mint amilyen kicsiny volt külsőben. Külseje egy tejfehér arcú, igen szőke, kék szemű, jó fiúcskáé, aki iskolai tanulmányainak a közepén sem tart. Igen szelíd és jószívű volt, mint az előkelő családok gyermekei többnyire. Egy Góliát termetű kapitány vigyázott rá, és a kapitányt hívták Bumerli grófnak. Lehet, hogy nem ez volt az igazi neve, csupán

a kaszinói neve, amellyel az urak egymás között aposztrofálták a nagy bajuszú óriást – amint hogy meglehet, hogy a kis princet is csupán a kaszinó falain belül hívták kis princnek.

Gróf Bumerli és a kis princ egymás nélkül sohasem jelentek meg. A kapitány egzotikus egyenruhájában különös érdemeivel és keményre viaskolt bajuszával született udvari zsan-dárként ült valamelyik sarokban, és soha egy percig szem elől nem tévesztette a feszes magatartást és a kis princet. A kis princ viszont nem törődött sokat Bumerli gróffal, a kártyaasztalok körül ödöngött, és nézte a játékot: hogyan veszít egyik-másik úr sok ezreket szemhunyorítás nélkül.

A baccarat járta azon időben, és a zöld asztalokon éjjelenként száz-százhuszezer forint fordult meg.

Egyszer, amint nézné a kis princ a baccarat-t, kedvet kapott a játékhoz. Odament Bumerli grófhhoz, aki szokás szerint a sarokban ült és katonai folyóiratot lapozgatott.

– Kedves kapitány úr – kezdé a kis princ –, van nekünk pénzünk játéokra?

– Van – felelt a gróf.

– Hát én leülök játszani Addig nézegettem a játékot, míg megtanultam. Kiprobálok a szerencsém.

A kapitány ezt az ellenvetést tette:

– Ha megtudja a herceg, hogy kártyázunk, mindjárt hazahívat...

Az öreg Bölönykapy Tamás végighallgatta ezt a beszélgetést. Az öregúr kamarási kulcsa mellett, miután tömérdek pénzt elkártyázott, azzal foglalkozott, hogy a fiatal mágnásokat bevezette az életbe: pénzt, szeretőt, lakást, szabót és fiákkerost, komornyikot és boltost, azonkívül adósságot szerzett nekik.

Az öreg Bölönykapy monoklija mellől hiúzként figyelt minden szóra, amit a princ Bumerli gróffal váltott.

A princ megfordult, és lassú lépésekkel tartott a kártyázó asztal felé. A kapitány nyomában. A hercegprímás öccse éppen akkor állott föl az asztaltól. Rákvörös volt az arca: egy vagyont veszített alig egy óra leforgása alatt.

A princ habozás nélkül leült az üres helyre.

– Kérek kártyát – mondta.

A bankár, egy öreg titkos tanácsos, aki köztudomás szerint évi jövedelmének tekintélyesebb részét a kártyaasztal mellett keresi, fölkiáltott.

– Ah, romlik a fiatalság!

A princzel szemben egy tatárképű erdélyi báró ült, aki örületesen nyert.

Az öreg excellenciás úr osztogatta a kártyát.

– Jól játszottunk! Vágni kellett ütve!

Majd:

– Igaza van a kis princnek. Szerencsés bankárnak brennelni kell.

Később:

– Kilencünk van. Mi már nem veszítettünk.

A kis princ egy nagyobb tételt húzott a bankból, és egy nagyobb fajta játékmárkát nyújtott hátra Bölönykapy úrnak.

Bumerli gróf, aki eddig mozdulatlanul állt a háttérben, most oly megakadályozhatatlan erővel nyomult előre, hogy Bölönykapy urat csakhamar eltolta a princ háta mögül.

Az öreg kegyelmes úr beszüntette a bankadást.

A princ következett utána.

A princ leosztotta a kártyákat, és rögtön nyerni kezdett. Bámulatos szerencsével kezdte meg működését. A gróf mereven állott a háta mögött. Bölönykapy úr a legnagyobb erőfeszítéssel nem juthatott háta mögé.

A princnek félelmetes szerencséje kezdett lenni. A kaszinó többi termeiből is összegyűltek az urak, és érdeklődve nézték a princ játékát.

A játékosok lassan kimerültek, a bankot nem lehetett többé megdönteni. Oly magas összeg volt a bankban, amilyen ritkaság a baccarat történetében.

Ebben a pillanatban belépett a terembe Sámuel gróf. A fekete bajuszú, szilaj tekintetű gróf egyik legnagyobb hazardőrje a monarchiának.

Körülnézett, és odakiáltott a kis princnek.

– Tartom a bankot!

A kis princ hátranézett Bumerli grófra; jobb kezével fölemelte a kártyacsomót, és a pakliból a legfelső kártya ebben a pillanatban lecsúszott az asztal alá. Ez a legfelső kártya a Treff király volt.

A kis princ a következő percben osztotta a kártyát Sámuel grófnak.

A gróf veszített, fizetett, és amint jött, nyugodtan elhagyta a játékszobát.

Bumerli kapitány hagyta el legutolsónak a kártyaszobát. Percekig járkált négykézláb az asztal alatt, állítólag a jegygyűrűje miatt, ám inkább hihető, hogy a Treff király miatt.

A kis princ egy félmillió forintot nyert azon az éjjelen. Másnap azonban nem mutatkozott a kaszinóban – harmadnap sem.

Bölonykapy úr, akinek hiúztekintetét semmi sem kerülte el, s így sejtett valamit a Bumerli gróf jegygyűrűjéről, maliciózan megjegyezte:

– A hercegpapa bizonyosan hazahívta őket tartományába, amely nem nagyobb az Erzsébet térnél.

*

A Treff király fölemelkedett a díványon, és azt mondta végül:

– Ebből a történetből csak azt akarom következképpen levonni, hogy néha a legjobb családban is asztal alá dugják a Treff királyt, különösen akkor, ha útban van a Treff király.

A kis princ, amint később minden kitudódott, azért járt-kelt a világban, hogy atyja országának adósságait rendezze. Az öreg herceg a kétségbeesésig eladósodott volt... Gyakran egy száraz citrom nem akadt a hercegi palota éléskamráiban, és inasok megszökdöstek a háztól, el a tartományból. A hercegekisasszonyok vörösre sírt szemmel jártak a palotában, és stoppolt blúzaikban elrejtöztek, ha a kackiás patikus a ház előtt elment. Ilyen viszonyok között indult el a kis princ, és sorba járta a vi-

lág előkelő kaszinóit. Gondolom, a szingapúri angol kereskedőkaszinóban veszített rajta, mert Bumerli gróf (aki nem volt más, mint egy régi francia márki famíliának utolsó sarjadéka, és bejárta a gályát és a legkülönbözőbb szárazföldi börtönöket), Bumerli gróf nem vigyázott eléggé a kártyákra. A gróf pár percnyi figyelmes odatekintés után ismerte az egész pakli kártyát hátulról. De egyszer tévedett, és a princ dühében pofon ütötte.

Az angol detektív, akit egy londoni klub már fél esztendeje járatott a princ nyomába játékanak megfigyelésére – fölemelte az asztal alól a Treff királyt.

Kísértetek

Ravasznak hívták a pusztai csósz... De ez nem is tartozik annyira a dologhoz, mint inkább az, hogy akár volt szél, akár nem volt szél, Kopogó felé a berek mindig zúgott. A szikes, kopár és emberhangtalan dombvidék szélén sötélt a berek. Az úristen, mikor a csenevész fákat és beteges törpebokrokat ideültette, példát adott a dombvidéknek, hogy fákat így neveljen, berket így sűrűsítsen. De a dombok nem okultak. Fanyar, szürke tavacskákat születtek tavaszon és őszön. Még a vadmadár se kiáltott, ha a tájon átrepült. Nagy tenger lehetett itt valamikor, maró sziksós vizű tenger, amely megölte a föld mélyein rejtőző csírákat és erőket.

Valamikor három-négy szegény ember lakott a dombok között, akik forró nyáron összesepergették a sziksót a lapos helyeken. De a szegény emberek egyenkint meghaltak... Tavalay temette el az utolsót Ravasz. Egészen szürke volt, egészen öreg és egészen kicsiny. De valamivel mégis nagyobb volt Ravasznál, mert az apja volt. Ravasz már akkorára se nőtt meg. Egy kampósbotja volt, és fakó színű haja, szakálla. Bajusza nem nőtt; az úristen tudná csak, hogy minek lett volna Ravasznak a bajusz? Ha felséges őszi napon erre tévedtél volna, és látnád Ravaszt a dombon guggolni sásból épített hajléka előtt, amint kémlelve és zavarosan tévelygő tekintettel mered a távolba, hinnéd, hogy egy kóborló pusztai gnóm tartja ott pihenőjét; egy magányos, gonosan vigyorgó és elkeseredett törpe, akit társai a titokzatos sóstavak mélyeiről ide számkivetésbe űztek, és most azzal mulatozik, hogy cselt vet

a vándoroknak. De egy tenyérnyi rézdarab fityegett a mellén – napjában százszor gyönyörködött benne, százszor fényesítette –, amely azt hirdette, hogy a gnóm a vármegye szolgája, és hivatása, hogy a vad vidékre felügyeljen. A dombok azonban megélték Ravasz felügyelete nélkül is, és így a dologtalan pásztor csupán a szelet, felhőt és a napfényvel változó esőt ügyelte. Meg azt, vajon mért zúg a berek ott a sivatag táj szélén, midőn a dombok mögött elültek a legkisebb szélfiolák is?

Amióta emlékezett a csósz – még a három szegény emberek idejéből, (akik közül nem tudta biztosan, hogy melyik volt az apja, néha Sikort, a félszemű tolvajt, máskor a beteges és imádságos Mátyás apót gyanúsította, de ha bepálinkáztak, mindig a legutoljára elhunyt Péter bátya döngette meg legjobban) –, a berek mindig úgy zúgott, hogy arra semmi látszólagos oka nem volt. Sokszor heverték a tűz körül, és ha olykor-olykor beszédes kedvükben voltak, megbeszélték az időjárás és a berek dolgát.

– Ott valami kóbor lélek lakik – mondogatta Mátyás apó, aki értett az ilyesmihez, mert egyszer megfogta a lidérc nedves, szőrös kezét, mikor az éppen a mellére ült.

Mátyás apó oly bizonyossággal mondta meg véleményét a berek felől, hogy hinni kellett neki. A tűz körül heverésztek, és elgondolkozva nézegettek a sötét, sűrű berek felé.

– Farkas alakjában – tette hozzá Mátyás hosszas fontolgtatás után.

– Hangja nincs, mint többnyire a kísérteteknek – ezt megint sokára mondta.

Sikor, a félszemű, mielőtt elaludt volna, az összes dél-orszországi szentekre megesküdt, mivel odavaló illetőségű volt, hogy megnyúzza holnap a néma farkast.

Mátyás apó ilyenkor mindig felemelte fejét fektéből, és a tűz világossága mellett gúnyosan mosolyogva végigmérte Sikort, és valami nevetésféle tört ki ajkai közül.

– Te akarod ezt érteni? Mit tudsz te a kísértetekről? Egyáltalán tudsz-e valamit felőlük? Tudott a te nénéd a hátán keresztül látni? Az én néném tudott. Meglátta, hogy mikor jönnek a csendőrök

a faluba, és ilyenkor az egész falu elment fuvarba. A kísértetek megfognak, és a tenger fenekére dobnak.

Arról a faluról, ahonnan Mátyás apó elszármazott, ha szó esett a dombok között, akkor vége volt minden ellenvetésnek. Az a falu arról volt híres, hogy évszázadok óta lókötésből és tolvajlásból élt a lakossága. Ha vitás kérdés merült föl, Mátyás apónak eszébe jutott, hogy milyen szokás volt a faluban ebben vagy amabban a kérdésben. Sánta Werbőczy törvényei kismiskák voltak azon híres falu szokásaihoz mérten.

A hallgatag Péter bátyó, hogy a nevezetes faluról történt megemlékezés, elragadtatásában hátba vágta Ravaszt, s megparancsolta neki, hogy rakjon a tűzre, bár a tűz javában lobogott.

Ravasz egyedül maradván a pusztaságon, miután előbb a félszemű Sikor távozott a messzi nádas irányába (a pap szekeren jött sok mértföldnyiről), aztán a híres falu száműzöttje, majd Péter bátyó egy csillagsugáros tavaszi estén, mindvégig megtartván hallgatag, komoly magaviseletét, unalmában sokszor gondolkozott azon, amiket elhalt társai évek során a tűz körül beszélgettek. Különösen azok az esték voltak barátságosak, mikor Sikor és Péter bátya a városból hazajöttek havonkint egyszer-kétszer. A városba egyrészt azért mentek, mert a sziksót és a sásból font gyékényeket eladták, másrészt a csendőrkapitánynál jelentkeztek, hogy bűnök nélkül élnek a javulás útjain, amint ezt a fegyházban kiszabadulásukkor lelkükre kötötték. Mátyás apó Ravasszal ilyenkor elébük ment, és dörcöggetve szűrte a szót kevés fogai között:

– No, mit üzen a zsandár?

– Azt, hogy vigyázzon kend magára, vén lókötő – felelt mérgesen Sikor, és illetőségi helyének számos szentjére fogadta, hogy rossz vége lesz Mátyás apó tréfákozásának.

A városból hozott terhet természetesen nyomban a Ravasz háttára rakták, de mégis milyen más volt az élet, midőn ilyen beszélgetések között múlt az idő!

Ravasz unatkozott. A dombtetőn, szellős putrija előtt ülve, vigyorogva kalandozott tekintetével a néma, istenverte tájon. Ravasz mindig vigyorgott, de nem a maga mulatságára. Nem is te-

hetett arról, hogy vigyorgott. A hallgatag Péter ismert egy féleszű parasztot, aki szintén mindig vigyorgott.

Ravasz elfelejtette Péter bátya ezen mondasát, és azon gondolkozott, vajon él-e még a hangtalan farkas ott a zúgó berekben? Vadászok nem járnak erre, hogy agyonlőnék. Pedig hát örökké nem élhet a farkas. Mind meghaltak, akik egykor a tájon éltek; csak ketten maradtak. Bizonyos, hogy az első csillagos őszi alkonyaton, mikor a dombok alatt a köd úgy húzódik tova, mint egy rejtelmes folyam a holdfényben, és a gyenge keleti szél láthatatlan dudán játszik a lapályon, kijön a berekből a farkas, és leszámol Ravasszal azokért a csúfolódásokért, amelyeket hébe-korba, ha fáért ment a berek szélére, a fák közé szokott kiáltani. Míg Sikor élt, nem győzte eleget figyelmeztetni a farkast Ravasz, hogy vigyázzon, mert a félszemű megnyúzza ott, ahol találja. Később Mátyás apó falujabeli szokásokra hívta fel az érdeklődését, ahol még az asszonyok is késsel és ólmosbottal verekednek egymással. Mikor már ez sem maradt, akkor a hallgatag Péter bátya haragjával ingerelte a láthatatlant; a Péter bátya haragjával, aki tudvalevőleg csak egyetlen egyszer volt mérges életében, mégpedig akkor, midőn elárulták az illavai összeesküvést, mint ezt a tűz körül néha-néha megemlítette, nem dicsekvésből, csupán azért, hogy el ne felejtse. Péter bátya elmúlása után csak ennyit szokott a bokrok közé kiáltani: „Farkas-barkas, farkas-barkas...” De biztos, hogy ez bosszantotta legjobban a berek lakóját.

Bizonyos tehát, hogy a farkas kijön egyszer leszámolásra. Ha talán egy távolabbi dombtetőre költözne Ravasz, akkor tán elrejtőzhetne a farkas elől. De itt a dombon, a berek szomszédságában, ahol alkonyattal és éjjel folytonosan hallani a berek zúgását, a veszedelem dacára érdekesebb az élet, mint bárhol másutt. Pedig sokszor már azt álmodta, hogy kijött a farkas a fák közül, és végigszaglászta a lábától a fejéig. Ravasz borzasztó erőfeszítést tett, hogy elfusson, de lába, mintha a földbe lett volna gyökerezve, míg ordítva felébredt egyszerre, és kiugrott kunyhójából. A friss éjszakában elmúlt félelme, és fenyegetőzve kiáltotta a berek felé:

– Farkas-barkas!

Ahogy az ősz közeledett, már nem volt maradása a farkastól. Nappal aludt, és éjjel óriási tüzeket rakott a domb alatt. A tűz kísértetiesen lobogott a néma éjben, és ijesztő árnyékokat táncoltatott a sötétségben. Ravasz háttal ült a tűznek, és térdeit felhúzva a sötétbe meredt. A tűz lobogásán át hallatszott a berek titokzatos zúgása. A farkas is ott ült valahol a sötétségben, két első lábára helyezve nagy fejét, és fél szemmel figyelte, mikor fordul meg Ravasz, hogy a tüzet élessze: ilyenkor óriási szökésekkel közeledett, de Ravasz gyorsan megfordult...

Egy este éppen fát hordott éjszakára a berek széléből. Erős, sötétbarna fellegek lógtak a fák felett, és a siránkozó nyírfákról leveleket sodort le a szél a sivatagba. Ravasz gyűjtötte a fát rakásra. Közben dacosan mormogta:

– Farkas-barkas! Jer ki, ha mersz.

Ebben a pillanatban a sötét bokrok közül kilépett a farkas. Óriási nagyságú volt. De Ravasz csak égő szemét látta, amely karikába forgott. A pusztai csősz megfordult, és ordítva futott a dombok felé. A farkas lihegését mindig maga mögött hallotta. Futott-futott, amíg tagjai bírták. Végre összeroskadt. Arcát a földhöz tapasztotta, és megállott a szívverése. A pusztai kerülő ott feküdt az alkonyatban a sivatag dombok között összegörnyedve, mozdulatlanul. A berek nyughatatlanul zúgott, míg a szikes vadvidékre, mint a halál nedves ölelése borult rá az őszi alkonyat.

A dédapám képe

Egy férfi könyvéből

Hiszitek is ti, hogy a régi emberek különbek voltak nálatok! Pedig derekabb, bölcsebb és vitézebb emberek voltak ők, mint a maiak. Azt én mondom, mert ismertem őket. Különösen ismertem a dédapámat, aki keskeny, aranyozott rámák közül megfigyelője és vizsgálója volt gyermekeveimnek. Később, midőn férriasodtam, incroyable korabeli dédapám képe még mindig ott függött szobám falán, mintha sohasem hagyott volna el egy pillanatra sem.

Némely régi képeket annyira megszokunk, hogy szinte nem is látjuk őket többé. Ott függnék a falon, a pásztorok és pásztor nők, valamint a hegyhátak és völgyhajlások ugyanabban a mozdulatlanságban, amelyben régi piktoruk megfestette őket. Csak némely képeknek jut az a különös szerencse, hogy mindennap észrevesszük őket... Régi piktoroknak tudományuk volt az olyan arcképek megfestése, amelyek olajfestékes szemükkel mindig arafelé néztek, amerről a szemlélő állott. Így dédapám portréja elől sokat bujdostam gyermekkoromban, ám az öregúr vadgalambszínű kabátja magas gallérjába húzván rövid nyakát, csillogó kék szemével mindig-mindig figyelemmel kísért. Merre járok, és mit teszek? A magas hátú dívány mögé bújva hányszor akartam elrejteni titkos torkosságaimat! Ám a dívány mögül, ha kilestem, dédapám gúnyosan, vidáman és kárörvendően mosolygó tekintetével találok.

Miután magányos, csendes és otthonülő férfiú voltam, sokat társalogtam e hajdani vénember képével, amit jókedvében föstött meg a vándorpiktor, a cinóber és ultramarin színek teljes mellőzésével. Mért, hogy dédapámnak nem volt az orra kék és az orcája piros, mint a környékbeli pajtásaim dédapaié? Fehér kravátlíja ragyogott, és sima arca arról beszélt, hogy huszárja éppen az imént beretválta meg. Kabátjának cseresznyemag nagyságú gombjai, így olajban is meglátszott, hogy aranyból készültek, fehér keze pedig, amelyben azon kornak divatja szerint La Fontaine mesékönnyvét tartotta, rózsaszínű körmeivel és hegyes ujjjaival nőies gyöngédségről tanúskodott.

Megvallom, fiatalkoromban, csendes falusi magányomban, míg az atyámtól örökölt pipákat szívogattam a kopott bőrkana-pén, sokszor ellágyított a kackiás öreg ott a falon. Ki voltál te, múlt időknél gavallérja? Tudod-e az elporlott ujjakat, amelyek szürke üstököd simogatták? És él-e még egy is a gondolatok közül, amelyek sima homlokod alatt tojásaikból kikeltett a bor vagy a vita mámore közepette? Hajdani örömteli perceid végkép elröppentek e régi házból, és a bú nyomai látszanak-e csupán a ki-koptatott pádimentumon?

Egy este hölgyem – akit szerettem – látogatásomra megérkezett a nagyvárosból. Ez a hölgy színésznő volt, és valószínűleg nem annyira engem szeretett, mint kis falunk regényes nyugal-mát, s a tavakat, amelyek a falu határán, mint megannyi nagy szemek bámultak fel az égre.

Őszi este volt, és a nagy fák beszédes kedvükben voltak a ház körül. A színésznő a kályha mellé telepedett, lábait felhúzta, és szemét tágra nyitotta, mint a regényhősnök. Lassan körülnézett, és miután semmi új bútordarabot nem fedezett fel, a dédapámon akadt meg a szeme. Pajkosságából-e vagy meggyőződésből, így szólt:

– Lám, eddig nem is vettem észre, hogy mennyire hasonlít a dédapjához!

A szél zúgott odakünn, és a dédapám sokkal figyelmesebben nézte a szobában történeteket, mint egyébkor szokta tenni. A színésznő is olyan sejtelmes hangon beszélt...

– Ő sánta volt – mondtam, és hátat fordítottam az öregnek.

– Az nem látszik a képen – folytatta a színésznő. – De ha lát-szanék is, akkor is nagyon tetszene nekem az öregúr. Ha itt va-gyok, néha arra gondolok, hogy az öregúr feltámad, és bejön hozzám, és udvarolni kezd. Mondja sohasem tapasztalta, hogy kísértet járna ebben a házban? Az ilyen régi házakban szoktak kísértetek járni. Az idő is éppen kedvező volna hozzá. Az eső ko-pog a házfödelen, szél zúg, és mi egyedül vagyunk itthon, mert szokott szemérmességével a cselédeit elküldte itthonról.

– A bivalyos az istállóban alszik.

– A bivalyos messze van, meg aztán a bivalyosok nemigen hisznek a kísértetekben. Szeretném, ha volna itt valami öreg-asszony, aki a kísértetekről mesélne nekem. Lássá, az én apám csak egyszerű szabó volt – snájder –, nem is hiszem, hogy valaha nagyapám is lett volna, így nem csuda, ha családunkban nem vol-tak kísértetek. Ám ilyen házban, ahol kétszáz év óta mennek az öregek és jönnek a fiatalok, apák, fiúk, unokák, lehetetlen, hogy valamelyik halott vissza nem járna kísértetni. Milyen körülmé-nyek között halt a meg tisztelt dédatyja?

A színésznő reménykedve nézett az öregúrra... Nagyvárosban egyformák és unalmasak a szórakozások, újat tán a régi, dohos falusi lakban lehetne találni. Szép szemét epekedve forgatta, és térdeit felhúzta. Aranybarna haja homlokába hullott, és ha lett volna szíve az olajfestékes öregnek, meg kellett volna mozdulni keskeny, aranyozott rámai között.

– Mondja, barátom, milyen körülmények között halt meg a tisztelt dédatyja? – Ezt ismételte a színésznő. Hogy reményében ne csalatkozzon, tompa hangon feleltem:

– Rejtélyesen...

– Hogyan?

Gondolkoztam dédapám halálának körülményein:

– Ha jól emlékszem, azt hallottam felőle, hogy nagy szoknya-kergető volt, és nem sajnált időt, se fáradságot az asszonyoktól. Különben se volt semmi dolga a világon, mert abban az időben az ispánok mindent elvégeztek. Így tehát mindig az asszonyok után

járt, mint a régi emberek többnyire, akik kétannyit szerelmeskedtek életükben, mint a mostaniak. Jól ettek-ittak, anyagiakban nem szűkölködtek, a legtöbb nemesi családban tíz-tizenkét gyermeket szültek az asszonyok, így szaporodtak a magyarok. S így a dédapám még hetvenéves korában is egy hegyaljai menyecskéhez járt udvarolgatni. Egyszer elragadták a lovak, a szekér alá került, s ez a vége.

A színésznő nem volt meglegedve a történettel.

– Mást nem tud felőle?

– Nem.

– Nohát, én tudok. Éjjel álmomban megjelent egyszer az öregúr, és így szólt hozzám. Kedves kisasszony, nagyon sajnálom, hogy meghaltam, mert így nem ismerhettem meg a mostani asszonyokat. A mostani asszonyok bizonyosan érdekesebbek, mint a régié, mert azok mind egyformák voltak. Szolgálók és úrasszonyok nem nagyon különböztek egymástól, de a mostaniak mind művésznői a szerelemnek, mert okosabbak, műveltebbek...

Kénytelen voltam ellentmondani barátnőmnek. A színésznő ezt rossz néven vette, és haragosan nézett rám. Végül megharagudott, és bezárkózott szobájába. Reggel fölbredve a dédapámról beszélt, akivel álmodott, és délelőtt virágot szedve a kertben, csokrot kötött az öreg gavallér arcképe alá.

A színésznő nemsokára megunta a nagy tavakat és a vén iharokat, amelyek házam körül örködtek, és elutazott, vissza a nagyvárosba.

Sokáig hírt nem hallottam felőle, Hosszú és csendes téli esték jöttek, midőn a kályha körül sétálgattam, és farkasszemet néztem dédapámmal. A színésznő eltávozása óta nem voltunk jó barátságban. Sokszor azt véltem, hogy az öregúr gúnyosan mosolygott rámái között, mintha mondaná: „Ugye, mi régi gavallérok, mégiscsak jobban értjük a módját?” S egy különösen hosszú, nedves téli estén levettem a pisztolyt a falról, és addig lövöldöztem az öregúrba, amíg ronggyá szakadt aranyozott rámái között. De a színésznő többé nem tért vissza.

Kaland az ördöggel

Az ördög a vén toronyban lakott, és esténként ottan énekelt.

Mindenki tudta ezt a környéken, ezért nemigen szerettek a régi torony körül járni. A torony a vízparton állott, és esténként beomlott ablakain bezúgott a folyami szél. A hold, ha az ég közepén járt, bevilágította a romokat, és a magas bástya mint színházi kulissza rajzolódott az égboltozat oldalára. A bástyán sétált az ördög, és köveket dobált a folyóba. Hajósok, ha erre jártak, nem énekeltek és hallgatva néztek a vén torony felé. Körül hegyhátak nyúltak el, és a torony fölött bükkerdő zúgott: olyan volt az egész táj. Mint az álom.

Egy nyári napon vidám kirándulók jöttek a városból. Egy színésznő, ennek a húga és a színésznő udvarlója. A színésznő florentini kalapja, mint egy nagy fehér virág, mosolygott a bükkfák alatt, mosolygott aranybarna arca, és drámai alt hangja vígan csengett a fák alatt. Ilonkának hívták, és a vén bükkfákat vígságával, szépségével és fiatalságával éppen úgy el akarta kábítani, mint a városban szokta a közönséget. A vén fák bizonyosan nevetve nézték a szép leányt, amint csipkeszoknyáját felemelve fehér cipőjében lelkesen lépdelt alattuk. Míg a színésznő húga – egy elszáradt leányka, aki keserű, szomorú és türelmetlen természetű lett a sok ruhavarrásban és komornai szolgálatban, amit a néne körül végzett – mérgesen hallgatta az udvarlót. Az udvarló jóképű, széles vállú fiatalember volt, akinek, hogy prózai bankári foglalkozása van a városban, itt senki sem sejtette volna. Megnövesztett barna haját libegtette a szél, és csillogó szemmel nézte

a vadregényes vidéket. Leghátul egy borotváltképpű inas hatalmas, piros abroszos kosárral ballagott, és az aranybóbitás palackokat viggazta, amelyek kinézegettek a kosár terítője alól.

Így elérkeztek a vén toronyhoz, és megtelepedtek a faragott barna köveken, amelyeket a századok szele lesodort a bástyákról. Akkorára már előkerült egy katonanadrágos, kipödrött bajuszú paraszt is. A községi lakosok félték a toronytól, de nem annyira, hogy pénzért meg ne mutogatták volna a torony nevezetességeit a kiránduló városiaknak.

A kipödrött bajuszú paraszt köszönt, és felajánlotta szolgálatát.

A színész nő mindjárt talpra ugrott, pedig el volt fáradva.

– Nézzük meg a tornyot – kiáltotta lelkesen. – Ha a történelmnek igaz van, itt hajdanában királyleányok sétálgattak.

A paraszt nagyot sóhajtott:

– Igaz, igaz – mondta, amint azt már régen betanulta –, egy magyar király lakott itten valamikor. Jó dolga volt akkor a népnek. Csak az a baj, hogy régen volt.

A bankár részvétellel bólintott:

– Ahol a királyok laknak, ott boldog a pór. Csak azt nem értem, hogy egy olyan nagy úr, mint amilyen egy király is, ilyen toronyban lakott.

A katonanadrágos felkiáltott:

– Nem magától jött ám ide. Hozták, mint a rabot.

A színész nő megsimogatta a tornyot.

– Szegény, mennyit szenvedhetett.

Felmentek a toronyba. A paraszt elől haladt a lépcsőkön, és magában mormogott. A sötét sarkokat elkerülte, és szomorúan beszélt néha:

– Ez itt a hálószobája volt, emez meg a fojtogató kamara. Itt sokat megfojtottak.

A színész nő annyira felindult, hogy csaknem zokogott, mikor a paraszt jobbra-balra mutogatott a karjaival.

– De most az ördög lakik itt – folytatta a vezető. – Lenn van egy nagy pince, ott alszik nappal, de este felébred, énekel, és köveket hajigál a folyóba.

– Az ördög! – kiáltotta a színész nő. – Merre van az a pince?

A bankár is nagyon izgatott lett, és a művész nő vallásos húga keresztet vetett.

– Még leszakad alattunk a torony, ha sokat hívjátok az ördögöt – mondta mérgesen, és félősen nézett a mélybe.

A színész nő kedveskedve simogatta meg a paraszt vállát:

– Bácsi, mutassa meg az ördögöt – mondta, és kipirosodott az arca.

A paraszt fontoskodva csóválta a fejét, de hamisan mosolygott mellé:

– Nem lehet, nagysága... Úgyis előjön az magától. Tessék elhinni, hogy estére ott sétál a torony falán, és énekel.

– Vajon mit énekel az ördög? – sóhajtott a színész nő.

A bankár nevetett:

– Bizonyosan operákat.

Nevetve mentek le a toronyból, és leültek a kövekre. Az inas ezalatt kibontotta a kosár tartalmát, és a földbe ásott palackok között sürgött-forgott. A művész nő egy darab kétszersültet vett a szájába, és az udvarlója vállára tette a kezét:

– Nem is olyan lehetetlen dolog az, amit ez a vénember beszél... Hátha csakugyan itt lakik az ördög? A hely magányos, csendes: vad erdőségek borítják a hegyeket, és lenn a néma nagy folyam: mért ne lakhatna itt az ördög, hol egykor királyok is laktak?

A bankár megmutatta csillogó fogsorát:

– Valóban semmi kifogásom sincs, hogy megismerkedni óhajts vele. A nő anélkül is negyedrészen az ördögéi.

Ezen a kipödrött bajuszú paraszt is nevetett, aki a társaság háta mögött letelepedett a fűbe, és rövid pipáját szívogatva, érdeklődve nézte az uzsonnai előkészületeket.

A hideg szárnyas és sült mellett, míg rózsaszínű borral öntözgették a falatokat, mindig az ördögről folyt a társalgás. Kitűnő étvágyuk volt, és a bankár titkon kiszámította magában, hogy ha mindig ilyen étvágya volna, harmincéves korában kövérebb lenne a bőrze kapusánál.

A kék levegő ritkulni kezdett, és a nap aranytengerbe bukott

az erdős hegyhátak mögött. A paraszt csendesen elballagott a fák alatt, és mikor a színész nő egymásra vetve lábait, cigarettára gyújtott, javában lealkonyodott a vén torony alatt.

A bankár gyönyörködve nézet imádoztját, és halkán megszólalt:

– Itt szavalhatna valamit, Ilonka. Valami olyan verset, amely beillik a táj hangulatába. Hátha eljönne akkorára az ördög, és szívesen tapsolna.

A színész nő nem sokáig kérette magát. Egy percig tanácskozott a húgával az elszavalandó költemény fölött, aztán eldobva cigarettáját, sietve ment fel a toronyba. A torony legelső ablakában megállt, és messzezsengő hangon kezdett szavalni. Fél lábával a torony falához dőlt, és karjait kinyújtotta. A néma esti tájon, mint a harang csengett tömör alt hangja...

Mikor elhallgatott, a torony belsejéből énekszó hangzott fel. Mintha egy jó torkú férfiú fújna ismeretlen melódiákat a falak között. Abban a pillanatban zúgni kezdett az erdő a hegyoldalban, és a folyam fodrosan hullámozott. Az esti szél megindult hűvösségével a hegyek közül, és a rombadőlt torony zengett, mint egy hárfa.

– Jézus Mária – kiáltotta a művésznő húga. – Itt az ördög!

Futni kezdett. A bankár megzavarodva nézett a toronyra.

– Csak a szél – mondta, de halovány lett.

A művésznő pedig a torony ablakában állva hirtelen azt érezte, hogy két kar nyúl utána hátulról, és egy borostás ajak megcsókolja meztelen nyakát. Hagymaszaga volt a csóknak, a művésznő még csak sikoltani se mert. Aztán eleresztette a két kar, és mikor a színész nő megfordult, már senkit sem látott maga mögött. A csók helye sajgott nyakán, és míg a lépcsőn imbolyogva lefelé haladt, azon töprengett, hogy vajon ki csókolta meg? A kipödrött bajuszú-e vagy maga az ördög? Mégis inkább az utóbbit választotta, és boldogan mesélte másnap kalandját az ördöggel barátnőinek.

Óvatosságból azonban gyertyákat vitt Szent Antalnak, és esténként megnézi szép nyakát a tükör előtt. Hattyú, hófehér nyakát valóban megkívánhatta volna az ördög.

A marosi asszonyok

Maroson, nyáron híresek az asszonyok a szépségükről és mosolygásukról.

Télen hó fedi be az erdős hegyeket, a kis parasztházak elvesznek a tél fehérségben, és csupán a piacon jár elmerengve néhány bennszülött, hol nyári estéken a pesti asszonyok szoktak sétálgatni. Ilyenkor cigányok muzsikálnak a fák alatt, és az ismerős valcerek mellett jókedvűen mosolyognak az asszonyok, és bő ruháikat lengeti a Duna felől jövő alkonyati szél. Különösen eme bő, pongyolaruháikról nevezetesek a marosi asszonyok. A Dunának ezen a partján a fűzöt nemigen ismerik, és színes ruháik idomaikat elárulják. Van mit elárulni. Itt sovány asszony talán nincs is. Igen egészségesek, teltek és szépek mind. Budapest ide küldi nyáron legszebb asszonyait. Esténként, az ismerős valcerek hangjai mellett, az ember okvetlenül arra gondol, vajon maradt-e még odahaza szép asszony, jutott-e más nyári vidéknek is e híres telt és pompás asszonyok fajtájából?... Csak a szerelem alszik itt, valahol a hegyek között.

Esténként száguldva jönnek a férjek Budapestről, és késő éjszakaig kártyáznak a lombos kertekben, majd a hajnal pirkadására eltűnnek, mintha itt se lettek volna. Régi mesékhez hasonlatos a férjeknek ez a vándorlása, kik jönnek, mint az öröm vagy gond vagy szomorúság a messzi város felől, aztán az éj csendjében megpihenve, hajnalra eltűnnek, mint az álom. Az asszonyok azonban itt maradnak, és bő ruháikban sétálgatnak a kis parasztházikók között. A távoli hegyek felett a nap ragyog, a Dunán kürtölve jár

a gőzhajó, és az asszonyok zsebkendőikkel integetnek a gőzhajó felé, valamint a vashídon átrobogó vonatok felé. Az utazó tűnődve kérdi magában, vajon kik ezek a pompás asszonyok, akik papucsban és színes ruhában nagy csoportban állnak rózsakerthez hasonlóan a partokon, és hiányzik közülük a férfiú, ki hő nyárban szerelemre indítaná őket, és szíveiket megostromolná? Hol vannak a férfiak e szép asszonyok mellől? Az utazó természetesen nem tudja, hogy az itt lévő férfiak is éppen úgy kártyáznak, mint azok, akik az esti vonattal Pest felől megérkeznek. Azzal a különbséggel, hogy ők már a kora reggeli órákban megtöltik a kávéházakat és vendéglőket, és ebéd után, amint a kanalat letették, pontosan megjelennek a zöld asztalok mellett. Ők így nyaralnak, májustól késő őszig elkártyázzván az időt. Az utazót elviszi a gőzhajó, a kanyargó folyamok, a vonatok eltűnnek a hegyhátak mögött, és az asszonyok gyönyörű idomaikat ismét csupán a szélre bízzák, mely kitartóan ölelgeti, simogatja őket.

Történt, hogy az asszonyok megunták a szelet, valamint a gőzhajót is ismeretlen utasaival és a vágyakozó délutáni álmodást piros színű képeivel, s egy este a valcerek ismerős hangjai mellett összebeszéltek a fasorok között. Az égkek színű szemű Császárné, kinek japáni pongyolájába szerelmesek voltak az összes gőzhajósok, valamint a vasúti kalauzok Budapest és Marchegg között, volt az asszonyok vezetője. Császár uramhoz, midőn az esti vonattal megérkezett, és szokás szerint türelmetlenkedve kevergette a kártyacsomót a kerti asztalnál, míg partnerei a szomszédból összegyülekeznek, így szólt a felesége:

– Szeretnék önnek valamit mondani, kedves Sándor. Jöjjön a szobába egy pillanatra.

Császár idegesen csapta le a kártyát.

– Figyelmeztetem, kedvesem, hogy a gaz rablók, szomszédaink a vasúton, csaknem kifosztottak minden pénzből. Ha megengedi, szeretnék valamit visszanyerni tőlük.

– Lesz még ideje hozzá, kedves Sándor, mert nemsokára megszabadul összes családi gondjaitól – mondta az asszony a szobában. – Ezt az életet nem tűrjük tovább, mi, szerencsétlen asszo-

nyok, és elhatároztuk, hogy véget vetünk mindennek. Mi nem kártyásokhoz mentünk feleségül, és azt sem akarjuk, hogy unalmunkban, elhagyatottságunkban végre is a Dunába vagy a vasúti mozdony elé kerüljünk.

Császár megsimogatta kopaszodó homlokát.

– Kedvesem, láttam egy nagyon szép blúzt a Kossuth Lajos utcában. Holnap magamhoz váltom, ha megengedi.

Az asszony gúnyosan felkacagott. Majd mérgesen toppantott.

– Egyáltalán nincs szükségem semmire sem. Menjen és kártyázzon.

Így szólt az asszony, és becsapta az ajtót a háta mögött. Császár vállat vont, és visszaült a kártyasztalhoz. Partnerei azonban sehogyan sem akartak megérkezni. A kerti fák lombjai sokatmondólag suhogtak, éjjeli bogarak repkedtek a lámpás körül, és a partnerek nem jöttek.

Egy félóra múlva Császár megunt a várakozást, és a kerítéshez lépve átkiáltott a szomszédba:

– Koltai, hát hol a manóban maradsz?

A szomszédból, a verandáról gyenge hang hallatszott:

– Sajnálom, nem mehetek, beteg a feleségem.

Császár epésen mormogta:

– Önagságát az este még viruló egészségben láttam. Talán megtiltotta, hogy kártyát végy a kezébe?

Koltai búsan felelt:

– A világért se. Ilyesmit nem tűrnék.

Császár nem sokat bízott Koltai őszinteségében. Vette a kálapját, és kilépett a kapun. A pofaszakállas Mártonfi, akinél szenvedélyesebb kártyás nemigen volt a hármaskirályságban, a harmadik házban lakott. Császár megkopogtatta az ablakot. Márton nemsokára kidugta házisapkás fejét.

Császár mérgesen kiáltotta:

– Úgy látszik, az a föltett szándéka önnek, hogy unalmamban föltétlenül megbolonduljak. Miért nem folytatjuk a pártit?

Mártonfi, aki különben terményekkel kereskedett, zavartan húzta be fejét a vállalai közé.

– Kedves uram, ön úgy látszik, nem tudja, hogy még mi odabenn izzadunk a dologban, azalatt idekünn összeesküdtek az asszonyok?

Császár türelmetlenül intett.

– Hallottam ilyesmit. Ez, remélem, nem akadályoz meg bennünket abban, hogy némileg szórakozzunk is, ha dolgainkat elvégeztük!

Mártonfi helyeslőleg bólintott:

– Igaza van, kedves tanár úr. Roppant főfájásom van, emiatt korán lefekszem. Tudja, hogy szívesen játszom mindig néhány pártit jó játékosokkal. Menjen ön is aludni. Reggel a vonaton majd folytatjuk az üzletet. Jó éjt, tanár úr.

Így szólt a szenvedélyes kártyás, és behúzta az ablakot. Császár megszégyenülten ballagott hazafelé. Lám, mondogatta, ezek az emberek, akik egy jó pártiért még az utolsó ítéleti trombitaszót is képesek volnának elmulasztani, megjavulnak a feleségeik kérésére, csak én volnék javíthatatlan? Szegény Dorkám! Így gondolkozott Császár, és megindultan ballagott hazafelé. Mikor a háza kapujához ért, hirtelen muzsikaszót hallott az éjszakából. A muzsikaszóra megállott. Ugyan ki az, akinek jókedve van az asszonyok összeesküvése után? Ki az, aki a vidám esti pártik elmaradásának örvendezik? Miután mély csend volt odabenn a házban, lassan megindult a muzsikaszó felé, amely a fogadóba csalogatta.

Császár, aki büszke volt arra, hogy tizenhat éves kora óta nem feküdt le éjfél előtt, letelepedett az egyik asztalhoz, és feketekávéért rendelt. „Hadd lássa Dorka – gondolta magában –, hogy el vagyok keseredve mai viselkedése miatt.” S míg a kávé kanalazta, egyszerre azon vette magát észre, hogy a beteg Koltai telepedik az asztalához.

– Elaludt szegény beteg feleségem – mondta zavartan a szőke férfi.

Császár különösen mosolygott:

– Még csak az kéne, hogy Mártonfi is idevetődne – mormogta.

S alighogy ezt kimondta, Mártonfi suhant be a fogadó kapuján. A kövér Mártonfi összecsapta a kezét:

– No, már ti igazán javíthatatlan lumpok vagytok!

Mind a hárman nevettek. Később, mikor a szomszédos asztalok mellett csupa ismerősök telepedtek le, akik vígan üdvözölték a három férfit, Császár jókedvűen mondta:

– Csinálhatnánk tán egy alsóst. Az ember valóban azt hihetné, hogy valamelyik budapesti kávéházban van.

A szomszéd asztaloknál is javában folyt már a játék, és egy irodalmi német–francia levelező azt kiáltotta:

– Ha élne Csokonai, megírhatná a dámák vereségét Maroson.

Császárnak jókedve támadt, mert disznó szerencsével járt a kártyája. Odaintette maga mellé a cigányt, és elhúzta a felesége nótáját. Később fölbontatott egy üveg pezsgőt, amit a második követett...

Minek írnám le az éjt, mely kései hajnalba fordult. A szerencse forgandóságát se kell bizonyítanom. Császárnak reggel alig volt annyi ideje, hogy átöltözködhessen vonatjához. Mikor pedig a felesége az ágyból kiugorva szemrehányásokkal akarta fogadni, elkeseredetten kiáltott rá:

– Kedves nóm, ostoba szeszélye éppen száz koronámba került az éjszaka.

Aztán sietve elrohant.

Másnap Maroson egyébről se beszéltek, mint a férjek éjjeli dorbézolásáról, este pedig a férjek vonata különös népszerűségnek örvendett az állomáson. Császárné azt mondta a férjének:

– Sándor, ha kártyázni akar, inkább itthon kártyázzon ezután.

– Köszönöm – mondta mérgesen Császár, és engedte, hogy a felesége megcsókolja a szakállát.

Azóta csend van éjjel, és éjfélkor bemondják a mestert a marosi fák alatt. A szél pedig tovább ölelgeti a lenge ruházatú asszonyokat.

Egy kis cseléd esete

Julcsa kis cseléd volt, és papucsá mindig úgy kattogott, mint valami melódia. Éppen tizenöt éves volt, mikor házunkhoz került, s a kisgyermekeknek pusztai nótákat énekelt. Ha a múlt időkön jár az eszem, a Julcsa gyenge, de szívreható hangját hallom ábrándjaim között. Volt egy öcsém, Péternek hívták, és akkoriban kezdett járni, mikor Julcsa oly szívrehatóan énekelt. Ez a Péter volt a Julcsa első szerelme. Öreg cselédeknel nem csodálatos, hogy a házhoz, hol életüket szolgálva töltötték, nagyon ragaszkodnak. Hűséges, vén cselédek, férfiak és nők a falusi házakban, hol megöregedtek, családtagként szerepelnek. De egy kis cseléd, aki most jött a pusztáról, és a házakat, embereket és szokásokat oly rendkívülinek látja, mint egy egész más világot – a kis cseléd nem hűséges. Így Julcsa sem volt az. Öreg, naptól feketére égett parasztasszony járt a pusztáról Julcsához, akivel mindig titkokat susogott. Vajon mik lehettek Julcsa titkai? A fekete asszony mindig szigorúan megparancsolta Julcsának, hogy cselédi állásában magát megbecsülje, házunkhoz hűséges legyen, s a gondjaira bízott Pétert szeresse. Julcsa ezt megígérte, és titkon sok mindent ellopott. A lábasokat a konyhában, fényes tűket és gombokat. Az öregasszony szoknyája nagy zsebébe rejtette mindazt, amit Julcsa lopott, és elvitte.

Julcsa! Tágas, nagy udvar, melyet nyugtalan nyárfák környékeztek, jut az eszembe a napsugaras névre. Julcsa szőke volt, mint a Tisza. Se szebb, se csúnyább nem volt azoknál a parasztleánycáknál, akik vasárnaponként a nagy korcsma körül leskelődnek,

mert a táncba még nem mehetnek. De szívrehatóan tudott énekelni. Pétert az ölébe vette, és a lombos fák alatt egész nap dúdolgatott a kisfiúnak. Simogatta, ápolgatta, dédelgette... Péter meg hízott a Julcsa ölében, és rövid karjaival szerelmesen fogta át a kis parasztleány derekát.

Történt, hogy a nagy szerelemnek, mely a kis cselédet a kisfiúhoz fűzte, egyszerre vége szakadt. Természetesen egy nagyobb fiú miatt, aki kondás volt a faluban, és reggelenként túlkölt a házak előtt. Julcsa csak este látta a kondást. Ebben az időben malacaink mindig eltévedtek, és Julcsa a kondással késő estig kereste az elveszett jószágot. A kondás – tatárképű, kiálló fogú, paraszt suhanc volt, és Julcsát kézen fogta a malacok keresésénél. A holdvilág az ég közepén utazott, lenge báránnyelűk aludtak a szemhatáron, s elpihent a falu is. Csak egy boldogtalan fiúcska sírdogált Julcsa után, aki a kondás társaságában a malacokat kereste.

Azon a nyáron, mikor a kondás Julcsát megígérte, Péter élete keserves volt. A kisfiú körülbelül úgy szerette Julcsát, mint a feleségét. A szőke parasztleány ölében hemperegve, kerek, nagy szemével tunyán bámult bele a nagyvilágba. A Julcsa pusztai nótái halkán zümmögtek felette, de később csak a kondásról énekelt.

Ha esténként hazajött a malacok kereséséből, és Pétert sírva találta, lelkiismerete furdalni kezdte, és kitárt karokkal futott a kisfiú felé.

– Miért sírsz, Péter? Hát nem tudod, hogy a malacokat keresem? Ravasz Bognárék udvarában meg is találtam őket. No, ne ríj már, Péter. A malacokért voltam, ha mondom. Télen majd leöljük a busikat. Tied lesz a farka, enyim a füle. Ne ríj már, Péter.

Így kiabált Julcsa, és ölébe kapva a kisfiút, feleségi szeretettel tapogatta végig. Különösen a fejét szerette Péternek. Az nagy volt és csontos. Az ujjáival végigtapogatta a Péter fejét:

– Nem ütötted meg magad, betyár? Vigyázz ám a fejedre, mert ha összetöröd a kobakodat, akkor Julcsa nagyon fog sírni... Ne ríj már, te! Eldalolom neked azt a nótát, hogy: „Haragszik a betyár...” No, idehallgass.

Julcsa dalra gyűjtött, és Pétert az ölében ringatta.

Péter a dalra elcsitult, és kerek nagy szemével a levegőbe bámult, hol a Julcsa dala röpködött. De egyszer csak abbahagyta Julcsa az éneket, és a Péter fülébe súgta:

– A kondásnak nagyon szép ostora van, amilyen senkinek sincs a faluban. Majd ha én leszek a kondás felesége, megkérem az uram, hogy adj a neked az ostort. Jaj, de szép egy ostor az! Azt mondom neked, Petyi, hogy egészen el fogsz felejteni, ha olyan szép ostorod lesz.

Ekkor forrón a kebléhez szorította a kisfiút, és nagy csókot cuppantott pufók arcára, miközben könnyei csorogtak.

– Biz úgy, kondásné leszek – habogta, és nagyon sírt.

Péter nem sokat értett az egész dologból, de Julcsát sírni látván, jajgatva kiáltozott. Természetesen rossz fiú volt Péter, s így éjjel is felriadozott. Julcsa mellette hált a földön, és Péter első kiáltására talpra ugrott.

– Ha kondásné leszek, akkor is így fogsz sírni? Ki fog majd elaltatni? Azt mondd, ugye, hogy én? Igen ám, de a kondás nem fogja megengedni, hogy idejöjjen hozzád. Azért tanuld meg, hogy éjjel jól viselj magad.

Értette-e Péter a Julcsa beszédeit, nemigen tudni. Annyi azonban bizonyos, hogy mióta Julcsa a kondást megismerte, és véle esténként a malacokat kereste, Péter szerfölött rossz fiú lett. Enni se akart, aludni se akart. Jó öreg doktor bácsink legyintett a kezével.

– Hagyjátok: a foga jön!

Julcsa dacosan nézett a doktor bácsira.

– Nem jön ennek foga – mondta, és ölébe kapva Pétert, elvitte az udvar sarkába, ahol zokogva ráborult.

– Bocsáss meg – nyögte. – De én nem tehetek róla. Így van az elvégezve. Nekem kondásnének kell lenni.

Majd megtörülte az arcát:

– Jó gulyáshúst fogok főzni az uramnak. Ha eljössz, te is kapsz belőle.

Így múlt el a nyár.

A kondás – a tatárképű – nem szűnt meg túlkölni házuk előtt, és jóanyám mindig összerendezte a túlkölésre. Mi lesz Péterrel, ha Julcsából kondásné lesz? Ezen aggódott az egész ház, és családunk Pali bácsija – egy mókás, bicegő nagybácsi, aki Garibaldi vörös ingét hordozta a testén – rettentő terveket kovácsolt a kondás megsemmisítésére. De a kondás túlkölt tovább, és esténként Julcsával kereste az elveszett malacokat.

Mert Julcsának hozománya is volt, ezért veszték el oly sűrűn a malacok. A kis cselédet apja, egy vén furfangos paraszt, már születésénél beíratta a munkások pénztárába, amelyről Julcsa okiratot kapott. Ez az okirat volt Julcsa minden vagyona, és gyakran mutogatta Péternek. De miután se Julcsa, se Péter nem tudtak olvasni, az egész dologból nem sokat értettek.

Az a nap is elkövetkezett, mikor a kondás ünneplőruhában beállított a házukhoz. Kerek szalmakalapja alól fürkészve nézett körül, és anyámhoz fordult Julcsa irányában.

– Kicsi még a leány, várhatsz még, János – mondta jóanyám.

– Nem lehet – felelte komoran a kondás.

Julcsát a padlásról hozta le a kocsis, hová szégyenletében elbújt Péterrel...

A pusztai asszony feneketlen zsebével a kondás mellett állott. A hátára legyintett Julcsának.

– Férjhez mégy-e? – kérdezte mérgesen.

Julcsa Péterre nézett, és sírva magához szorította a kisfiút.

– Menjek, Péter? – kérdezte.

Péter a levegőbe bámult, s így Julcsát eljegyezte a kondás.

Másnap a pusztai asszony estefelé elvitte Julcsát haza, hogy a lakodalomra elkészüljenek.

Sokat búsultunk Julcsa után, Péter éjjel-nappal sírt. Éjjel föl-váltva virrasztottunk a kisfiú mellett.

S egy éjszaka, mikor jóanyám halkan dúdolgatott a nyugtalan Péternek, zörgettek a kapun. Anyám kinézett az ablakon. Julcsa állott a kapu előtt, mezítláb, porosan, fáradtan.

– Hogy van a kisfiú? – kérdezte remegő hangon.

– Éppen most aludt el. Gyere be, Julcsa – szól anyám.

Julcsa beugrott a kerítésen, és nesztelenül lépett be. Halkan az ágyhoz lépett, és sokáig nézte az alvó Pétert, miközben könnyei csorogtak.

– Csak arra akarom kérni a tekintetes asszonyt – mondta remegő hangon –, hogy ha kondásné leszek, eressze el hozzám a kisfiút. Majd kását főzök neki. A kását úgyis nagyon szereti.

Így szólt Julcsa, és elment, vissza a pusztára. Péter reggel kacagva ébredt fel.

– Itt járt a Julcsa! – mondtuk, és nagyon búsultunk.

Az asztal végén

Egy férfi könyvéből

Apai nagybátyámra, János bácsira úgy emlékezem, mint egy a kávésfindzsa szemű kutyára, a vén mesélő fűzre, és a többiekre, amikkel az öreg Andersen gyermekeivéimet felderítette. János bácsi is kávésfindzsa szemű volt, piros arcú, sörtés hajú, és hajdanában szabadcsapatnak volt a kapitánya, melyre nagyon büszke volt. Kinek ne lett volna gyermeki életében János bácsija, aki mulatságosabb volt a labdánál, bigénél és titkos szivarzásnál is? Ez a János bácsi – apai nagybátyám – addig még mindnyájan együtt voltunk, és szigorú, de jó apám az asztalfőről intézte tekintélyes számú családunk sorsát – János bácsi addig az asztal végén üldögélt Ilonka mellett, aki akkoriban töltötte be élete második esztendejét. Itt krákogott csendesen az öreg, és a borospalackot óvta a gyermekektől. Figyelmeztette a cselédséget az asztalnál előforduló hibákra, és szelíden mosolygott, mikor apám gúnyos jókedvében fölemlítette, hogy Podolinszky lovag úr, aki hajdan lengyel és nevelő volt házunknál, ugyanazon a helyen ült, ahol János bácsi, ugyanarról a helyről kelt fel egyszer ebéd után, és sajátos franciaságával elmondta szokott finom bókjait az ebéd és a háziasszony aranyos keze felől, aztán kilépett az ebédlőből, és többé sohasem látta senki. Egy özvegy menyecske, bizonyos Taliné főzött akkor konyhánkon, és őt sem látta többé senki. Talán együtt mentek el, talán külön-külön... János bácsi felsóhajtott az asztal végén:

– Kötni való lengyel! Nekem sohasem volt ilyen szerencsém!

De egyszer, midőn édesapánk olyan messzi útra utazott, honnan többé sohasem tért vissza, János bácsi hirtelen előlépett, és az asztalfőre ült. Tette ezt az a körülmény, hogy édesapánk messzire való elutazása mindnyájunkat mély bánatba merített, és csupán János bácsi tartotta meg a hidegvérét. Még ő sokat mondogatta is: „Gyakran jó a férfi a háznál.” S így elmúlt a bánat ideje, elmúltak az átsírt álmatlan éjszakák, midőn megrendülve ültünk fel az ágyban, és visszafojtott lélegzettel hallgattuk édesanyánk szívtepő zokogását. Elmúlt minden, csak János bácsi nem. Kiváltságos helyzetét megtartotta, és lovag Podolinszkyról többé szó sem volt.

János bácsi háztartást rendezett be a szomszédunkban, miután édesatyám végrendeletében róla sem felejtkezett meg. (Kis házat jussolt a bácsi, amelyben hajdanában az ispán lakott. Idővel az ispán is elköltözött.) És hogy háztartása legényes és víg volt, arról Milcsi tehetett.

Azok a Milcsik, akik az öreglegények háza táján találhatóak, mindenki előtt ismerősek. Minek írnám le, hogy Milcsi a vörös szoknyákat és rózsaszínű blúzokat szerette? Vagy tán azt nem tudnók róla, hogy negyvenedik évét betöltötte, és telt vállait kihívóan mutogatta délelőttönkint a rozmaringos ablakban, bár arafelé csak zötykös parasztyerekek úszkáltak a sárban? És hogy szépítőszerei közt a hajszütővas és az angol flastrom kiváló szerepet játszott, azt a kipróbált férfiak tudják csak igazán!

Tehát a János bácsi háztartását Milcsi vezette. Később egy tízéves fiú is került a házhoz, biz azt már senki sem tudja, hogy honnan. Itt volt, és Gusztinak hívták. Eleinte a János bácsi régi csizmáit hordta, valamint kalapjait, amelyek fülét kétfelé támasztották. Később, egy húsvétkor új ruhát kapott Guszti, kéket, rézgombokkal, de akkor már Milcsi hangját egész nap hallottuk a szomszédból, miután szerette a pörpatvart.

Édesanyánk egyszer meghallotta, mikor Milcsi azt kiáltotta az utcaajtót becsapó János bácsi után. „Megállj vén gonosztevő! Majd hazakerülsz!” Vacsoránál, mikor vén dajkánk már aludt

a szomszéd szobában, dalolás közben anyánk előhozta a Milcsi kiáltását.

János bácsi nagyon veres lett, és rövidre nyírt szürke haja felborzolódott.

– Biztosan tudod, hogy ezt mondta? – kérdezte megdöbbenést színlelve.

Anyánk bólintott, és aggodalmasan nézett János bácsira, de János bácsi hirtelen lecsendesedett; vállat vont, és nevetett:

– Végre is, mi van abban, ha azt mondta? Szerelmes belém az a vászonceléd, istenemre, bomlik utánam. Szégyenszemre bevallom, hogy a fehérszemélyek mostanában kezdenek kedvelni. De ha parancsolod, holnap elküldöm a háztól.

Anyánk összevonta a szemöldökét.

– János, maga vén napjaira a csizmaszárban hordja az eszét, mint a legtöbb férfiember. Követelem, hogy küldje el azt a dámát. Csak nem annak tartja tán, hogy a borissza rektornak legyen kívül mulatni?

János bácsi erre kirúgta maga alól a széket. A sarkantyúja megakadt a szőnyegbe, és csaknem felborult. Hazament, és nem-sokára puskalövés hallatszott a szomszédból. János bácsi az udvarán állt, és dupla puskájából a levegőbe lövöldözött. S így ment el Milcsi még azon az estén...

A békesség azonban nem sokáig tartott. Milcsi éjjel kővel bedobálta János bácsi ablakait, és reggelre ismét ott állott piros szoknyájában a pitvar előtt, és magot szórt kötényéből a baromfinak.

Ennyi János bácsi szerelméről. A kávéfindzsa szemű kutyák és mesélő vén füzek között János bácsit piros arcú, jókedvű és sarkantyús csizmájú vénembernek látom, akinek bohóságai közül ma már tán egyet sem tudnék elmondani, de akkorára, midőn magam is János bácsi leszek, sorban eszembe jutnak a bohóságok, és végigcsinálom őket.

A tunya Zathureczky

Tunyább embert nem ismertem Zathureczky Mihálynál. Nem volt se túlságosan kövér, nagyon öreg se volt, mégis élete nem volt egyéb a semmittevésnél.

A földbirtokosok a környékünkön mind tönkrementek; egyik Amerikában, a másik még rosszabb helyen, hivatalban kereste továbbra a boldogulást. Zathureczkynek épen és teljességben megvolt a jussa, amint azt apjától örökölte.

Mert tunya volt egész életében.

Ha nem volt pénze, mozdulatlanul üldögélt kis házában, míg pénztelenségben szenvedő szomszédai reggeltől estig szaladgáltak a városba takarékhhoz, zsidóhoz. Mikor előteremtették a pénzt, akkor azért nem nyughattak otthon, mert pénzük volt. Így életük örökös szaladgálásban telt el. A tunya Zathureczky csendesen mosolygott vörös bajusza alatt, mikor átpillantott a kerítésen Zsombolyékhoz vagy a sánta Szurmák Gyurihoz. A sánta Szurmáknak az udvarán a kocsis örökösen a lószerszámot tisztogatta, a homokfutót pedig hétszámra nem tölték be a színbe: a sánta Szurmák mindig útban volt.

Mikor felkapaszkodott a bakra az alacsony termetű, nyugtalan tekintetű Szurmák, Zathureczky Mihály nagy néha csendesen ráköszöntött a kerítés mellől:

– Hát csak nem nyughatsz itthon a feleséged mellett, he?

Szurmák megvető mozdulatot tett, majd a lovak közé csapott, és foghegyről felelt:

– Hallgasson az úr. Az úrnak dunsztja sincs a politikáról meg

a közéletéről. Közel se engedték az urat oda, ahol a tudományt mérik. Különben régen megmondtam, hogy az ilyen tunya fráterrel, mint az úr, nem állok szóba.

A homokfutó kigördült az udvarról, és vitte a sánta Szurmákat a politikához és a közülethez. A tunya Zathureczky pedig szokatlan nagy fejét válla közé kapva, csúfondárosan nevetett. Majd nagy medvetalpaival az udvar másik oldalára ballagott, ahol a kerítésen átkukucskált. Ott éppen csirkéket kergetett özvegy Dócziné, a Zsombolyék híres főzőasszonya. A tunya Zathureczky egy kis gondolkodás után beleavatkozott a csirkék dolgába.

– Mit bántod azt a csirkét, te gyilkos némbor? – kérdezte bizonyos haraggal.

A híres Dócziné a csípőjére csapott:

– Nincs egyéb gondja a nemzetes úrnak?

– Nincs hát – felelt a tunya Zathureczky –, mert én nem csinállok adósságot, mint a gazdád. Nem tartok a házamnál olyan szakácsnét, aki már elsütött-főzött egy országgrészre való vagyont. Kinek főzöl? Minek főzöl? Ha megmondanám, szégyellnéd magad...

A híres Dócziné alig várta, hogy elhallgasson a szomszéd, kitört belőle a mélységes megvetés, amit a hideg konyhájú Zathureczky iránt érzett.

– Most már igazán látom, hogy a nemzetes úr amolyan tótfajta ember, akiről azt tartja a példaszó, hogy nem is ember. Puliszkán él, meg kukoricamálén. Nem adnék nemzetes úrnak kosztot, ha aranyat ígérne. Nem én, az ilyen tunya embereknek. Mi már csak megesszük, megisszuk a magunkét, vendéget szívesen látunk, mert hisz magyarok vagyunk.

Bizonyos, hogy Zathureczky Mihály tudott volna erre is felelni, de nem tette, mert már elfáradt a sok beszédben. Mosolygott csak, mint mindig, és a ház elé ballagott, hol leülvén kopott bundájára, figyelem és gondolkodás nélkül látta röpülni a varjakat az udvar felett, valamint hallotta a kutat nyikorogni, és öntudatlanul, csupán megszokásból kiáltott be a házba a vén szolgálóra:

– Marcsa, ne nyúlj a zsírosbödönhöz, mert tudom, mennyi zsír van benne.

– Nem, nem, nemzetes uram – felelt Marcsa a házból, és ha Zathureczky tunyaságából felrázódva, benézett volna a házba, látná, amint a vén Marcsa, figyelmeztetésére, gyorsan megtölt egy kis bögrét zsírral, és eldugja a konyhán.

Egy kis bögre zsír azonban még Zathureczky Mihályt sem tette tönkre, míg ellenben özvegy Dócziné már nem sokáig főzött odaát Zsombolyéknál, és a homokfutó a sánta Szurmákkal egy szép napon bekarikázott a vármegye székházába, ottan is a levéltárba, kivetette magából gazdáját, aki éppen egy tintapecsétes íróasztal mellé pottyant, ahol holtáig maradt. Zathureczky pedig továbbra is kopott bundáján üldögélt; hogy ősei holdacskáin parasztbérlő dalol az eke szarvánál, minden esztendőben keresztül-kasul forogtván a földet, hogy kivegye annak erejét, vérét, és hogy a bérleti pénzt nem kapta pontosan, Zathureczky azzal nem sokat törődött. Legfeljebb annyit mondott magában: huncut a paraszt, miként egy araszt – és még csak nem is pipázott, bort sem ivott, üldögélt magában.

Történt, hogy új szomszédok jöttek a régiiek helyébe. A Zsombolyék elhagyott portájára egy Sáros megyei úriember költözött, aki miután Sárosban tönkrement, a fejébe vette, hogy a Nyírségen fog meggazdagodni. Abban az időben, a forradalom után, mikor ismét magyar nadrágot kezdtünk viselni, és hazafiságunkkal hivalkodtunk, azaz a „kis negyvennyolcban”, sokan költöztek a régi urak közül. Némelyik a sok adó-nemfizetésben pusztult bele, a másik a bujdosás után hazaérkezvén, parlagon maradt földjeihez nem akart hozzányúlni, míg a harmadik a feltámadó hazafias világban szégyellni kezdte múltját, amely minden dicsőség nélkül való volt. A sárosi úr, bizonyos Kovalszky Kálmán nevezetű, abból az okból költözött, mert sokat muzsikáltatta magát a debreceni Bikában, hová a vásárookra eljárhatott. Akkor szerette meg a sík vidéket és a síksági urakat. Talán nem is nagyon búsult földjei elvesztén, hisz a vidám, jókedvű és sokat mulató síkvidéki urak közé jött. S ezért mindjárt másnap átballagott Zathureczky Mihály szomszédjához, és sárosi szívéllyességgel keblére ölelte a vénülő embert.

– Bátyámkám, én azt tartom, búsuljon a ló, elég nagy a feje. Mi már csak úgy fogjuk fel az életet, ahogy tudjuk. Mindent, mindent a mulatságos oldaláról nézünk. Igaz-e, bátyámkám?

Így beszélt Kovalszky, és lovaglóstorával szarvasbőr nadrágjára suhintott. Zathureczky megdöbbenve húzta be a nyakát prémes bekecsébe – mert éppen késő ősre hajlott –, mint a borz, melyet megzavarnak odvában. Gyanakodva nézegette a víg szomszédot, mikor pedig Kovalszky elment, utána dörmögte: „Engem nem teszel lóvá, sárosi svihák!” Mert titkon meg volt győződve, hogy midőn új szomszédjai meghallják természetének hírét, elkerülik házát.

De Kovalszky nem került el. (A sánta Szurmák házába egy mogorva cseh gazdatiszt költözött, aki foltos vizsláját titkon uszítgatta Zathureczky Mihályra.) Kovalszky már korán reggel átköszönt a kerítésen, és pálinkásüveggel kínálta szomszédját.

Máskor egy pár gyönyörű lakkcsizmát vett észre Kovalszkyn, és érdeklődve nézte a fényes bőrt.

– Hol vetted, te? – kérdezte hosszas habozás után.

Kovalszky a vállára csapott szomszédjának.

– Hol vettem? – kiáltotta. – Hát van nekem pénzem ilyen hiábavalóságra? A feleségem lepott meg velem. Az én feleségemnek nincs párja. Olyan okos, jó asszony nincs az országban. Különben Kemény-ivadék, Kemény, erdélyi fejedelem nemzetségéből.

Zathureczky elismerőleg bólintott a csizma felé:

– Kemény Simoné – mormogta.

– Az a, édes pajtásom. És ha már beszélgettünk róla, annyit megmondhatok neked, hogy rossz néven veszi, mert eddig nem viziteltél nálunk. De nemcsak ő haragszik, hanem a lányom is.

– A leányod is? – mormogta Zathureczky. – Hát leányod is van?

– Ah, te kedves jó pajtásom! – kiáltotta Kovalszky. – Mindig mondtam, hogy a síksági urak az igazi gavallérok. Valódi francia márki mind egytől-egyig... Köszönöm finom udvariasságod, pajtásom, hanem fájdalom, nagyon is jól tudom, hogy hátul már olyan holdat viselek a fejemen, mint a középkori szent barátok.

Van bizony lányom, szép, nagy, édes jó lányom... Az a sugár dáma, akit néha sétifikálni látsz a ház előtt, az az én lányom.

Zathureczky őszintén felelt:

– Biz én azt hittem, hogy a feleséged.

A sárosi nagyot nevetett.

– Ugyan ne hamiskodj már velem, barátocskám – mondta Kovalszky, és könnyei csorogtak a nevetéstől. Hanem aztán elkomolyodott.

– Különböznél igazad lehet, pajtásom – fűzte tovább –, a feleséged és a leányom fiatalságban, szépségben vetélkednek egymással. Az ördög meg ne hallja, sokszor eszembe jut, hogy ha még egyszer házasodhatnék, és választani kellene a feleséged és a leányom között, bizony nem tudom, melyiket választanám...

Erre aztán még a tunya Zathureczkyből is kidöcögött valami csikorgásféle, mintha rozsdás kapuszárnyat fordítanának sarkain. Nevetett vagy káromkodott? Mindegy: csikorgott, amit élő ember ritkán hallott tőle.

Kovalszky hátba vágta a szomszédját.

– Tudod mit, pajtásom? Ebédeld holnap nálunk, akkor megismered az asszonyokat.

Zathureczky szabadkozva emelte fel a karját, Kovalszky azonban gyöngéden lenyomta.

– Csak arra figyelmeztetlek, hogy össze ne téveszd őket – mondá, és hamiskásan megfenyegette a szomszédot. Füttyörészve ment el, mintha valami rendkívüli öröm érte volna.

Zathureczky lustán rázta vállát, és leheveredve kopott bundájára, sokáig nézett mozdulatlanul maga elé. Gondolkozott-e vagy nem? Csak az tudná megmondani, aki mindeneket lát.

Arra riadt fel, hogy a vén Marcsa simogatja a hátát.

– No? – kérdezte Zathureczky.

A hűséges szolgáló remegő hangon mondta:

– Szép két teremtés valóban, nemzeti uram, nem lehet tagadni, csak az a kár, hogy himlőhelyes mind a kettő.

Zathureczky a másik oldalára fordult:

– Hát aztán? – kérde, és mereven nézett a hűséges szolgáló arcába.

Marcsa lesütötte a szemét:

– Csak éppen mondtam, nemzeti uram.

Zathureczky egész nap nem sokat beszélt a dologról, csak esetleg jegyezte meg:

– Sehogy se értem, hogy anya és leány annyira hasonlítanak egymáshoz, hogy az ember összetévesztheti őket...

Megparancsolta Marcsának, hogy lyukas dolmányát reggelre megfoltozza, és csizmáját gondval fényesítse. Marcsa könnyes szemmel ígérte meg.

S így történt, hogy másnap a Kovalszkyék házába egy kikent, kifent gavallér nyitott be. Való, hogy hosszabb szemle után a simára kefélt haj alól előretolódott a tompa Zathureczky vörös orra és zavaros kék szeme. Bajuszt még úgy nem pedertek ki, mint Zathureczky a magáét; évtizedes ellenállását a bajusz szálainak kellett leküzdeni a szagos pomádénak.

Kovalszky szeretetre méltóságát csak a felesége kedvessége múlta felül. Kovalszkyné sugár, karcsú, szőke asszony volt, azok közül a felvidéki kék szemű szépségek közül, akik sohasem öregednek meg. A lánya, Czicza, csak annyiban különbözött az anyjától, hogy az apja fekete szemét örökölte. Termetre, formákra teljesen egyformák voltak. Egyforma ruhájuk alatt szép keblek domborultak. Hangjuk, vidám kacagásuk megtöltötte a házat, a Kovalszky Kálmán erős baritonja dörmögve kísérte a csengő hölgyi kacajt.

Így nem csudálható, ha a tunya Zathureczky olyan jól érezte magát, mint még soha életében. És ha hozzávesszük a fejedelmi ebédet, amelyet Kovalszky barátja tiszteletére rendezett, nem lesz rendkívüli, ha kisül, hogy Zathureczky évtizedes csendességéből egyszerre kivetkőzött. A baromfiaprólékból főzött leves után zöldséggel gyönyörűen feldíszített marhahúsos tál került az asztalra. Zathureczky ekkor az asztalkendőt szája elé emelve, halkán megkérdezte a házigazdát:

– Mindig így ebédelték, barátom?

Kovalszky felkacagott, és halk suttogó hangon válaszolt:

– Amíg a leányom az én leányom, addig mindig így fogunk ebédelni, mert ő a mi édes jó szakácsnőnk. Ha pedig férjhez megy, akkor majd a férjének fog főzni.

Zathureczky, maga sem tudta miért, mintha csiklandozták volna, nevetett a szokott csikorgással. Különös tisztelettel nézte a Czicza kisasszony hófehér kezét, és a következő pillanatban, hogy, hogy nem, az ő lompos Marcsája jutott eszébe.

– Kedves szomszéd! – mondta a háziasszony, és felemelte poharát.

– Zathureczky! – szólt Czicza kisasszony, ugyanazt cselekedve.

Kovalszky pedig felugrott, és teli torokból kiáltotta:

– Éljen az én legdrágább, legkedvesebb barátom, Zathureczky Miska, aki művelt, finom kedélyével felderíti házunkat, gyönyörködteti lelkünket és szívünket.

A poharak összecsendültek, és Zathureczky valami szent áhíttától megkapva, kivörösödött arccal fordult a háziasszony felé. – Úgy is, mint Kálmus barátom felesége, úgy is, mint a legszebb asszony, akit életemben láttam, úgy is, mint a legszebb leány mamája, szállok, szállok...

Itt elakadt, de Kovalszky nem azért volt figyelmes házigazda, hogy barátját cserbenhagyta volna: nevetve ölelte meg Zathureczkyt, és felesége elé vezette.

– Barátom úgy fejezed ki legnagyobb tiszteletedet, ha te, a hírneves kuruc, kezét csókolsz feleségemnek.

Zathureczky, tán többet is ivott már a kellelénél, lehajolt, és megragadott egy kis fehér kezét, amelyet meglátott. A kézcsók után, mikor felemelte a fejét, azt látta, hogy Kovalszkynénak fekete szeme van, nem pedig kék; az a fekete szempár pedig derűsen néz rá...

Kovalszky vidáman kiáltotta a háta mögött:

– Eltévesztetted a feleségem, Miska fiam, pedig ugye előre figyelmeztettek? No de, sebj, legényembereknél már ez így szokás.

Zathureczky nagyon restellte magát, kevesebbet nevetett ezután, és nemsokára hazament. Otthon sokáig nem tudott elaludni, és addig hánykolódott az ágyban, amíg megunta. A polcra egy vastag, porlepte, disznóbőrbe kötött könyvet vett elő, és pápaszemét előkeresgélve, olvasgatni kezdett. Régi deák versírók művei voltak a könyvbe nyomtatva. Alig értette egyiket-másikat. Lassan betűzve olvasott... Egyszerre felsóhajtott.

– Procul negotiis...

Elfújta a gyertyát, és elaludt.

A Kovalszky víg hangja költötte fel:

– Barátocskám, nagy baj van! – kezdte a vidám sárosi. – Az asszonyok nem férhetnek a bőrükben tegnap óta. Megbabonáztad őket. Becsületszavamra mondom, nem hittem, hogy ilyen varázsló vagy. Azt akarják, hogy mindennap meglátogass bennünket.

Zathureczky – álma kedves volt egy fekete szemű, szőke leánnyal – nagyot nevetett:

– Bolondozol velem, Kálmus.

Kovalszky a mellére tette a kezét:

– Becsületesemre – mondta komolyan. – Tudod, remélem, azt a régi német mondást: Frauendienst vor Gottesdienst. Hát csak rajta, Miska. Öltözz fel szépen. Tanácsolnám, hogy hívasd el a borbélyt. Igaz, hogy rémítően ügyetlen ez a mi falusi Figarónk, de hát más nincs.

Zathureczky zavartan dadogta:

– Magam szoktam borotválkozni, a hajamat meg Marcsa vágja, ha nagyon megnő.

– Ember, a tizenkilencedik században élünk! – kiáltotta Kálmán szomszéd, és barátságosan megrázta Miskát. – Különben holnap bemegyünk a városba. Így nem szoktak öltözni azok a férfiak, akik a hölgyek körül forgolódnak.

Zathureczky végignézett zöldre kopott magyar nadrágján:

– Igazad van – mormogta. – Azt gondolom, igazad van.

Ezen a napon a hölgyek körül már sokkal kevesebbet nevetgélt Zathureczky. Komolyan nézett Czicza kisasszonyra. Magában

sokfélét gondolt a leány felől. Asszonyossága, teltsége különösen tetszett neki. Vajon volt-e már szerelmes?

S így repült egyik nap a másik után. A hűséges Marcsa nap-hosszat a padláson zokogott, míg csapodár gazdája, odaát a vidám sárosi házban, a sarkantyúját pengette. A falusi Figarót még nem szidalmazták annyit, mint Zathureczky tette. Persze a fiatalságot a fecsegő borbély nem varázsolhatta vissza. Kiskocsira alkudott egy gyengülő földesúrnál, és ugyanonnan vasdereseket szerzett. S tavasz felé – a hosszú vidám téli esték után – kőművesmestert hozatott a városból háza megjavítására. Eközben persze fogyott a pénz a takarékpénztárból, de volt miből fogyni.

Azon a napon, mikor Kovalszky Kálmán udvarán megütötték a dobot – a víg Kovalszky nem volt sehol, egy bús ember állott ott –, hosszú, meggondolt lépésekkel indult meg Zathureczky a szomszéd portára. Megfeszült rajta a szűk ruha, és sarkantyúja halkán csengett. A szeme is egy becsületes, nyugodt, kissé neki-öregesedett ember szeme volt, aki azonban még fiatalodhat.

A bús Kovalszky elfordította a fejét, mikor barátját meglátta:

– Kálmán, akarsz az apósom lenni? – kérdezte Zathureczky, a barátja vállára téve a kezét.

Kovalszky nem felelt.

– Vén állat voltam addig, amíg ti a faluba nem jöttetek. Te ki-neveltél, kihámoztál a bundámból, igaz, elég sokba került. Ha az apósom lennél, mindnyáján boldog emberek lennénk.

Kovalszky megfordult, és sóhajtott:

– Beleegyezem – mondta, és egyszerre vígan felkiáltott. – Hiszen kedves Miskám, azért jöttünk mi ide a Nyírbe, hogy a leányunkat férjhez adjuk. Nekünk nincs semmink, csak igényeink vannak. Földesúr kell nekünk, vőnek. Igaz-e, Miska?

Zathureczky erre boldogan mosolygott.

Kovalszky berontott a házba, Miska azalatt a hivatalos emberekkel végzett.

A két asszony sírva-nevetve fogadta a nagy újságot. Czicza kisasszony sokára mégis bevallotta, hogy szereti Miskát, nem nagyon, de szereti.

Kovalszky feldobta a kalapját a levegőbe:

– No, ezt igazán szépen megcsináltátok! Alig tudom nektek elhinni. Írok is mindjárt a nénémnek, hogy hozza az eladó leányait ide abból a szegény vármegyéből, itt földesurakhoz mennek férjhez, ha akarnak. Már pedig melyik sárosi leány nem akarna? Igaz-e, Czicza?

Zathureczky ekkor ezt mormogta:

– Igen ám, de Zathureczky csak egy van!

*

A mátkaság volt csak szép idő! A kőművesek építették az új hajlékot, és Zathureczky egész nap ott járt a téglarakások, meszesgödörök között. Kovalszky mindig mellette volt, és kitűnő tanácsokat adott.

– Ha rám hallgatnál, Miska, emeletes házat építenél. A földszinten nagy üveges verandát, ahol pompásan lehet majd vacsorázni, az emeletre pedig a vendégszobákat. Mert arra is kell gondolni, hogy nem lesztek mindig egyedül. Jó emberek erre járnak, és hozzád betekintenek: mit csinálsz akkor? Meg aztán mi is meglátogatjuk néha a leányunkat... Akkor szép a ház, ha nagy és tágas.

Kovalszky valami hivatalt kapott Pesten, és oda szándékozott költözni. A hivataláról jókedvvel beszélt:

– Barátom, az egész dolog csak arra való, hogy legyen valami foglalkozásom. Agyonunnám magam nélküle. Így mégis, elmegy az ember délfelé a sörházba a pajtásokkal, délután kaszinóba, kávéházba, és este valami kiskorcsmába, ahol jó bort mérnek.

Zathureczky meg volt győződve arról, hogy az ő apósa a világ legkedvesebb embere, aki még az írnoki hivatalt is irigylésre méltóvá tudja tenni. Természetes, hogy házat emeletesre húzatta, és akkora verandát épített, amilyen még a dobosi bárónak se volt.

– Itt elfér egész Sáros vármegye! – mondta Kovalszkynak.

Az após aggodalmasan csóválta a fejét:

– No, azt nem szeretném, ha az egész vármegye ide járna, mert

hamar elkészülnének... Csak éppen néhány jó emberrel, atyafival barátkozzatok, itt vannak mindjárt Szováthyék, a híres Szováthy kancellárnak a maradékai. Aztán meg Lipóczyék Zsadányból. Éppen elég, ha ezzel a két atyafi-familiával tartjátok fenn az ismeretséget. Ne félj, elegen vannak. Ha az összes nagynéniket, bácsikat és unokatestvéreket összeszámítjuk, a két család tagjai felrúgnak százegynéhányra.

Zathureczky az apósa vállára ütött:

– Nem baj, barátom. Csak jöjjenek el minél többen. Hadd legyenek tanúi az én nagy boldogságomnak.

Az esküvő is elmúlt, és Zathureczky egészen nekifiatalodott a boldogságnak. A felesége is beleszeretett, és egész nap nem hagyta el más szó az ajkát, mint édes Miskám, drága jó Mihályom.

Az öreg Marcsa, aki Zathureczky helyett vénült ebben az időben, olykor, ha senki se látta, könnyes szemmel simogatta meg a gazdája hátát.

– Mi baj, Marcsa? Irigyled tán a boldogságomat? – kérdezte Zathureczky.

– A boldogságát, nemzeti uram? Hát addig nem volt boldog? – zokogta Marcsa.

Zathureczky szomorúan ment tovább:

– Szegény, hűséges, vén cselédem – mormogta. – Gyengül már az elméje.

Június másodikán megérkezett Kovalszky Pestről a feleségével.

– Szabadságon vagyok, pajtáskám. Addig tart a szabadságom, ameddig én akarom – mondta. – No hát, hogy vagytok? Szeretitek egymást? Édes leányom, szeresd ám az én barátomat. Kutya teremtette, szeretnék már nagyapa lenni! Országos gyász volna, ha a Zathureczkyék nagy nemzetsége kiveszne!

Zathureczky nevetett, de később délután, mikor az anyósával kártyázott az ebédlőben, hirtelen azt kérdezte a szépasszonytól:

– Mondd, mama, házasságtok hányadik évében született Czicza?

– A negyedik évben, Miskám, decemberben, mikor Szováthy

Klárának a lakodalmáról éppen hazajöttünk az urammal. A lakodalmom még táncoltam – szólt a szépasszony, és estéig elnyerte a Miska összes aprópénzét.

Június negyedikén lovas legény érkezett a házhoz. A legény azt jelentette, hogy Lipóczyék két hintóval már a szomszéd faluban járnak. Az öreg Lipóczyné azt üzeni, hogy fiatal csibéből főzzenek levest vacsorára, mert ő vacsorára is csak levest szokott enni.

Estére berobogott a két hintó, itt voltak a víg sárosiak. Tollas kalapú gavallérok, és fátyolos, sugár asszonyok, leányok, akik elsősorban az iránt érdeklődtek, hogy van-e jó cigány a környéken. Estére, az üvegverandán, mikor az asztalon végignézett Zathureczky, csupa mosolygó, vidám arcokat látott: fiatalos öregurakat és kackiás fiatalembereket. Annyi szépasszony és leány pedig még a vármegyei bálon se szokott együtt lenni, mint itt.

Kovalszky elemében volt. Karon fogta a vendégeket, mutogatta nekik a házat, a kertet és a vén eperfákat. A szerűskert végén megállva, a távoli hegyláncra mutatott.

– Ott kezdődik a dobosi báró uradalma, addig Zathureczkyék szántanak itt nyolcszáz esztendő óta.

A ház már kevésbé nyerte meg a vendégek tetszését.

– Nagyon új – mondogatták. – Az a szerencse, hogy nem vörös a fedele.

Kovalszky nevetve felelt:

– Az én ízlésem szerint épült itt minden. Csak a fundamentum régi. Azt még a Zathureczky ősök rakták le. Olyan erős, hogy ezer évig szilárdul áll rajta a kastély.

Kastély! Kimondta a végzetes szót. Felkapták a szót a vendégek, majd a cselédek, mikor Zathureczky fülébe eljutott, meglepődten mosolygott. Persze hogy kastély. Mi is lehetne egyéb.

Később, mikor az öreg Lipóczy elmondta egy sarokban Kovalszkynak, hogy valami kellemetlen tartozás elől sietett el otthonról, Kovalszky bőkezűen mondta:

– Szólhattál volna előbb, öreg. Itt van a vőm. Azt hiszem, annyi vagyona van, amennyit el sem lehet költeni. Ő a nyírségi Eszterházy.

A nyírségi Eszterházy! Ismét egy végzetes mondás, amely szájról szájra repült. A nyírségi Eszterházy! A sárosiak jóízűen megforgatnák a szót a szájukban, mielőtt kiejtették volna. Hiába, Kovalszky csak tudja, hogy mit csinált. Egész életében tudta, hogy mit csinál!...

Június tizedikén Szováthyék jöttek meg. Nem az igazi, nagy Szováthyak, a kancellár maradékai, hanem egy szegényebb Szováthy-ág, akik elé kocsikat kellett küldeni a messze vasúti állomásra. Az igazi Szováthyak, ha jönnek, bizonyára magukkal hozzák a hintójukat, lovakat és agarukat.

Zathureczky arca szemlátomást gömbölyödött a boldogságtól. Zengett a ház a vidámságtól. A nyírségi gavallérok, akik addig félvállról beszéltek a tunya Zathureczkyról, most egyenkint beadták a derekukat, és eljöttek a kastélyba kacér fogataikkal, sallangos lovaikkal. A sok szépasszony, leány híre még az öreg főispánt is kicsalta egyszer a székvárosból, és Kovalszky Kálmán, mikor bemutatta a menyecskéket az öreg, volt államférfiúnak, így szólott hozzá:

– Méltóságos bruderkám, Sáros legszebb virágszájai tisztelegnek, íme, előtted.

Őszre nagy agarászás volt hirdetve a környéken. Éppen abban az időben perelték be a Lipóczy bácsi váltóját, amelyet Zathureczky is aláírt.

Zathureczky nem sokat törődött a hivatalos írással.

– Remélem, nem hagyja perelni a váltóját, Samu bácsi? – szólott az apósának.

Kovalszky legyintett a kezével:

– Valami tévedés lesz a dologban. Samu bizonyosan rendezte is már a váltót.

S így az agarászás jókedvvel, pompásan sikerült.

Lipóczy bácsi váltója után egyenkint jöttek a többiek, amelyeket Zathureczky az atyafiságnak aláírogatott.

Kovalszky biztatta:

– Ne félj, Miska! Csak fizesd ki helyettük, majd megfizetik ők neked. A sárosi úr nem szeret fiskálisnak fizetni, ezért késlelkednek a fizetéssel.

Késő ősszel, mikor elszéledtek a vendégek a kastélyból, a Zathureczky hálószobájában az ágy alatt halomra nőtt a hivatalos írás.

Kovalszkyék is Pestre készülődtek.

Kovalszkyné azt mondta:

– Elvisszük egy kicsit Pestre Cziczát, hadd mulasson szegény egy keveset. Itt megülné az unalom.

Czicza erre Zathureczky nyakába borult.

– Ugye megengeded, Miska? – kérdezte, és megcsókolta az urát.

Miska ne engedte volna? A vajszívű, jó Miska?

Egyszerre egyedül maradt Zathureczky a nagy házban. Üresek voltak a szobák, és esténként csupán a szél süvöltözött a verandán. A vén Marcsa főzött rá, és ott leskelődött a háta mögött, amikor délutánonként a hivatalos írások között lapozgatott.

– Baj van, nemzetes uram? – kérdezte.

– Nincs, Marcsa – felelt mérgesen Zathureczky. – Hozz fel egy kupa bort. Bor mellett jobban megy a munka.

De ez sem sokáig járta. Télen egyszer hivatalos emberek jöttek, és dobolni kezdtek... doboltak, doboltak, sokáig doboltak.

Zathureczky betegen feküdt az ágyban, és miközben Marcsa égő homlokát szorongatta, így szólott a vén cseléd:

– Én csak azt mondom nemzetes uram, hogy jobb volna, ha még mindig én vágnám a haját... Mert akkor kezdődött a baj!

Kunyhók között

Falunkban élt egy öreg paraszt, bizonyos Lovas Máté nevezetű. A parasztok között általában nagyon sokféle ember van; akinek valamelyes karaktert adott sorsa, azt eltitkolni nem tudja, mint az úri népek. A gögös paraszt gögösebb a császárnál, a dacos paraszt konokul megveti a lábát, és meg nem mozdul, ha belehal is, hogy a bús vagy a víg parasztot nem is említsem. Vidékünkön tatárképű, fekete, négyszögletes fejű, konok parasztok laktak.

A porban játszó pendeles gyerek is mogorván nézett rád, ha mellette elmentél. A parasztok pedig arcukra húzták a kalapot, és nem köszöntek volna, ha a nyakát levágják is. Jó öreg papunk, ki bunkósbottal járt nyája között, és gyakran arcul ütötte a családos embereket is, ha azok valamit vétettek, azt szokta volt mondani:

– Hagyjátok békén a népet. Sok baja volt ennek a népnek. Századok óta gázolják, de Rákóczi zászlóit templomaikban őrzik. Néba társátok a népet.

Így beszélt öreg papunk, és bunkósbottal ütögette a tatárkoponyákat, persze nem sok sikerrel.

Az a Lovas Máté, aki később nevezetes ember lett, semmiben sem különbözött a többi paraszttól. Ha múltjában kutatnánk, még az is kisélné róla, hogy börtönviselt ember, mint a legtöbben Sűvöltőn. Fiatalkorában, mikor egy bakancsos sapkával hazajött Sűvöltőre, elfelejtette az idevalósi erkölcsöket. Hetykén vette agyarára a virgóniát, és a korcsmában lökdöste az embereket. Coki paraszt, szokta volt mondogatni, még az öregapjának is. Egyszer aztán rettenetesen megverték, hogy lepedőben vitték

haza... Jellemző falunk állapotára, hogy a verekedés miatt Mátét börtönözték be, aki ezt szívesen vállalta is: hogy legalább a becsület látszata meg legyen mentve.

Máté fiatalságáról ennyit elég, ha tudunk. Később se történt vele semmi, legfeljebb az, hogy meg nem házasodott. Bakancsos sapkáját és a sapkával hetykeségét megtartotta. A virgóniaszalma nem került le füle mellől, és ha jó kedve volt, katonanótákat énekelt. „Pedig még csak rongyos sarzsi se tudtál lenni!” – mondta öreg papunk egyszer, midőn részegeskedés miatt nagyon eldöngette Mátét a paplak udvarán. Mindez azonban nem gátolta Mátét, hogy magáról ezentúl is harmadik személyben beszéljen, az öreg baka így, az öreg baka úgy... Újoncok mindig voltak Sűvöltőn, akik az öreg baka barátságát keresték, aki nekik borért, szivarért annyit hazudott a hadieletről, hogy kétfelé állt tőle a fülük.

Öreg papunk, aki minden kitelhető eszközzel őrizte nyájának erkölcsseit, Mátét magához hívatta a harmincadik születésnapján.

– Mikor házasodol már te, akasztófavirág? – kérdezte Mátét.

Az öreg baka a válla közé húzta a fejét.

– Mi köze hozzá? – mondotta sötétén.

Öreg papunk felkelt a székéről, és az ajtó elébe állott.

– Mi közöm hozzá, te lóköttő? Hát az a közöm van hozzá, hogy ha én nem vigyáznék rátok sűvöltőiekre, már régen Szodoma és Gomora sorsára jutott volna a falu. A lányok, menyecskék nem a te kedvedért vannak itt, hogy járj köztük, mint az agancsos az ünök között.

– Nekem pedig nem kell asszony – felelt hetykén Máté. – Taliánországban megtanultam főzni, mosni, cipőt varrni. Minek nekem a nyakamra egy asszony?

Öreg papunkkal nem lehetett így beszélni. Hatalmas félkarjával megragadta Mátét, és a pipaszárral végighegedült rajta. Beleizdadt hatalmasan.

– Így ni – mondta. – Minden születésed napján megkapod ezt tőlem, amíg legény vagy.

De Mátéval még öreg papunk se bírt.

– Most már csak azért se – mondta dacosan –, mert ezt szoknyás ördög akarja.

A híres nagy erejű süvöltői pap pedig megtette, amit ígért. Máté harmincegyedik születésnapján sajtó oldalbordákkal dalolt a korcsmában csúfondáros nótát a verekedő papról.

Abban az időben kezdődött az a törvény, hogy a nótárius eskette össze a jegyeseket. Öreg papunk eleinte haragudott az új rend miatt, aztán belenyugodott a törvénybe. De az esküvőkön ott ült a nótárius mellett, és a községházáról a templomba hajtotta a nászsereget.

– Muszáj ez? – kérdezte egyszer Máté a papot, mikor a menyasszonyt karon csípve vitte kis fatornyos templomuk felé, és Máté hiába pöngette vőfényi sarkantyúját a szépasszony mellett.

Öreg papunk szelíden mosolygott nagy barna szemével:

– Nem muszáj – felelt –, de aki nem akarná tenni, az kikap – szólt, és roppant csontos öklével megfenyegette Mátét.

– Akkor nem házasodom, mert én nem megyek a paphoz – mormogta Máté.

Így múltak az évek. Máté megmaradott bakancsos sapkájában öreg bakának.

– Mi védjük az országot az ellenségtől, nem pedig a papok – kiabálta Máté. – Ha jönne a muszka, hová bújna vajon verekedő papunk?

Abban az időben egy pesti úr jött Süvöltőre. Tele volt népboldogító eszmékkal, de a parasztok szóba se állottak vele. Elfordították a pipájukat, és a kuvaszok marták a garádót, ha az utcán végigment. Még öreg papunk is gyanakodva fogadta.

– Az úr pesti? – kérdezte. – Miért nem maradt otthon?

– Engem a miniszter küldött azért, hogy a munkáspénztárba beírdam az embereket.

Papunk rossz néven vette a sok beszédet.

– Hát írja be – mondta.

A pesti úr így nemigen boldogult a tatárfejűek között. A korcsmában üldögélt, és magában kuglizott. Ott ismerkedett meg vele Máté.

– Ugye csúnya egy papunk van? – kérdezte Máté ragyogó szemmel. – Minden évben agyonüt egy-két embert – tódította vígan.

Majd megkérdezte, hogy milyen járatban van itt a pesti úr. Az hűségesen elmondta, Máté bólongatott.

– No, ha már a miniszter ideküldte, hát hadd tudja meg ez a miniszter, hogy milyen egy igaz, öreg baka. Itt a kezem. Írjon be engem. Hadd eméssze a méreg a papot.

A pesti úr tovább kuglizott, aztán estefelé útra kelt.

– Aztán ne felejtse el – kiáltott utána Máté. – Nem azért, mint-ha hasznát látnám, csak azért, hogy lássa, milyen az igazi öreg baka.

Látta-e ezt a pesti úr vagy sem? Nem tudni. A sorsnak akarhatja az volt, hogy aratáskor elkapja a cséplőgépet a Máté jobb karját, a töből letépte, nyomorékká tette.

Ott vitték el Mátét egy zörgős parasztszekéren a városi kórház felé a paplak előtt. Papunk a fa alatt pipázott, véletlenül-e vagy szándékosan? – odalépett a szekérhez.

– No, te betyár! – mondta.

Aztán megszorította a Máté épen maradt kezét.

– Lovas fiam, ha többé nem látnánk egymást, hát béküljünk ki. Majd imádkozom érted.

Máté elfehéredett ajakkal mormogta:

– Imádkozzon nagy jó uram. Úgyse imádkozik értem senki.

Ezt mondta Máté, és elvitték. A tatár faluban, este a padokon halkán beszéltek az emberek Máté mondásáról. Az asszonyok mindjárt a maguk javára forgatták a szót:

– Persze, nincs felesége, a kutya sem sír utána, ki gondolzza, ápolja majd a nyomorék embert, ha még felesége sincs?

A férfiak eleintén úgy magyarázták Mátét, hogy hál' istennek, nincs senkije, aki búsulna utána.

Öreg papunk – később – egyszer a városban járt, mi dolga sem volt ott. Felkereste Mátét a kórházban. Máté fáradtan üldögélt ágya szélén, mint a bágyadt őszi légy.

– No, betyár öreg baka! – kiáltotta papunk, s megtapogatta a Máté hiányzó tagjának helyét.

– Biz az elveszett, nagy jó uram – mondta Máté.
– Azt tapogatom, vajon megér-e ez az üresség itt nyolcszáz pengőt.

– Nyolcszáz pengőt? – ámult Máté.

– Annyi, fiam, mert ennyi pénzt kaptál az elveszett karodért attól a pénztártól, amelybe a pesti úr bejegyzett.

A pap benyúlt a zsebébe, és egy rakás bankót számolt Máté ölébe. Máté csak fogdosta egy darabig a ropogós bankókat a bal kezével. Egyszerre nagyon melege lett.

– Mit csinálók én evvel a tenger pénzzel? – kérdezte szelíden.

A pap hátba vágta.

– Az özvegy Sóhajné sírdogált nagyon utánad. Hátha annak vinnél valami ajándékot?

Máté a papra nézett, majd az üresen fityegő kabát ujjára.

– Hát, már csak meg kell házasodnom, látom – mondta.

A papunk erre hazament, és elküldte maga helyett özvegy Sóhaj Györgynét. Így aztán hamarosan meggyógyult az öreg baka.

Éjjel

Hallgató, nehéz fekete estén, mikor a mélységes sötétség úgy szaladozik az ember fülében, mint nagy folyó fenekén a víz, én fáradt és szomorú vagyok. Ez napközben érthetetlen és nevetséges, csak lombosan jövő éjjelőben, ami a más világról regél, érzem a szomorúságot és a bút és mindent, ami sebeket ver a lelkemen. A nyitott ablakba borulok, leng előttem az akác lombja, messze lépés is koppan, minden szomorú, mint az élet. Egyszerre aszszonyhang lágyságával telik meg a szívem, mintha künn állnék, a városon túl, a pusztán, reszket a köd, s valami fehér asszony illegetné, billegtené előttem keblén a köntösét... Ím, Kerecsen Mari szól fel hozzám, kéri, jönnék sietve, hív az ura, Péter, aki nekem barátom.

Mari rám is emelte mindjárt tágra nyílt, szép szemét, amint az utcán vagyok.

– Ismeri Pétert, ne csudálkozzon tehát. Ő kissé szomorú, nem, nem kissé, de mélyen. Hozzám így szólt: menj, nő, nem akarlak látni, mert te is csak olyan vagy, mint a többi, nem hű, nem szerető, csak nő, akinek szüksége van a férfiúra. És mondta, hogy hívjam magát, mert tudja, nincs cselédünk...

Mari halkán szólt, de azért kellemes, zengő volt a hangja. Kezének mozdulata egyszerű, kecses, sóvárgó nagy szemem rám tapadt, Mari, Mari!... Mari szép volt, és Péternek volt a barátnője. Meg sejtelmes, mint az éj.

Péter a kályha előtt ült, és a parázsra meresztette a szemét.

– Lássá, kívánja, hogy tüzeljünk még ilyenkor is. Lássá – szólt

Mari az ajtóban, és rám mosolygott, nemcsak rám, az egész világra, a csinosabb férfiakra mind.

Péter fölkapta szürke fejét, az arca piros volt a tüztől.

– Maradj a szobában, Mari – szól, és gyorsan intett a kezével.

Mari kissé meghökkent. Zavartan nézett rám.

– Mondtam, hogy nem akarlak látni – folytatta a férfi.

Elfordította a fejét, és kedvetlenül folytatta:

– Kérlek, fiam, ülj le ide mellém.

Mari egy pillanatig szótlánul állott, aztán lengő mozdulattal tett előre egy lépést. A sötétségben szinte ragyogott szürke szoknyája, amint a parázs fénye odavilágított lába domborulatára.

– Láss, és még kívánja, hogy szeressem – mondta könnyű sóhajtással. Sebesen megfordult. Péter felkapta a fejét, mondani akart valamit, de csak intett. Mari behúzta maga után az ajtót.

Erre sötétség lett a szobában. A kályha nyitott ajtaján szélesen ömlött ki a meleg, a paraszak lassan megbúvtak a hamu alatt, és lágyabb lett világosságuk.

A fojtó melegben Csatt Péter egyszerre falrázó, keservvel telt hangon kiáltotta:

– Marit elküldöm! Adj neki annyit a vagyonomból, amennyit kíván. Menjen haza a falujába, az anyjához.

Szinte sírt, oly végtelen fájdalommal mondta ezt. Az arcát, eltakarta a két tenyerével. Csend volt, és valamelyik vén székben szorgalmasan pereckelt a szű. A tágas nagyszobát megfeküdte a dohos éj, és a vaskosaras ablakokon át egy tenyérszerű látszott a sötét éjből.

– Különben ő maga is menni akar, már mondta is – folytatta később, mintha valami idegen visszhang szól volna a szoba távoli zugából.

– Péter, én ezt mind nem értem – mondtam vigasztalón.

Csatt a homlokát simogatta. A kályhában kiveszett az utolsó tűztojás. A nagy sötétség körülvelt mindent, s úgy láttam e pillanatban mintha a Fekete szűz utcai vén ház régimódi kettős zsindeyes fedelével, kapubálványos gizgazos udvarával, öreg, meggörbedt gyertyáival ott díszlik benn a sötétségben, mint va-

lami nagyon züllött, kóbor piktor leföste egyszer a bibliai özönvizet. A ház már jóformán eltűnt a fekete végtelenben, csak egy foltnyit látni belőle, egy ragyogó ablaktáblát, és amögött Mari nagyra nyílt szemű, fiatal arcát.

Péter így szól:

– Ő, tudniillik Mari, kívánja, lépnénk pap elé, és amúgy erősítenénk meg a frigyét, mely most – mondja ő – nem tetszetős sem Isten, sem emberek előtt... És emellett céda és ledér Mária, és, édes Istenem, mosolygását nem tudja tartóztatni. Persze tudja, hogy így nagyon szép. És pazarolja boldog boldogtalanra, hogy fáj.

– Ez a féltékenység, a bolond féltékenység – mondtam.

Péter egy pillanatig hallgatott, aztán sebesen indult meg ajkáról a szó.

– Nem, nem. Féltékeny nem vagyok. Néha elhiszem azt is Marinak, hogy igazán ragaszkodik hozzám, és szereti ezt a szürke fejemet. De ha mosolyog, végigfut rajtam a hideg, most is beteg vagyok. Ha rám nevet, arra gondolok, hogy másra is nevet. A szomszédban a serkedő bajuszú diákra, Vakánra, a gacsos postatisztre... Hallod, egy portásra, mert sapkája van. Jánosira is. És éppen Jánosi bolondítja tán. Már néhány virágcsokrot is merészkedett idelopni, persze levelet is azokban. Mari ideadta őket, és megsimogatta vén fejem. Mert Mari mégse...

Hirtelen elhallgatott. Mintha elszégyellte volna magát, hogy ennyi jót talált mondani nőjéről. Soká hallgatott, aztán egyszerre újra kitört, folytatván a gondolatait hangosan.

– Nem. Nem. Csatt Péter, az utolsó Csatt elvehetne-e egy Ke-recsen Márit? Mári, Mári... így hívják otthon a falujában. Csak Mári. És ő azt merészeli hangoztatni, hogy így szebb is. Ő, a népben nincs ízlés. És van-e Máriaiban, a nép leányában? Az anyja ott mosott a községünkben, nagy kezű, vörös néember, versenyt pálinkázott a férfiakkal...

Merengő és lány lón a Péter hangja. Szinte láttam, hogyan hunyja le a szemét, s előrehajolva kezével simogatja a levegőt, mint tán Mari gömbölyű állát egyszer:

– Aztán, egyszer, járván a mezőn, láttam egy lenhajú, kék szemű lánykát, akinek színes rokolyája alól minden illedelem nélkül kacsintottak ki meztelen bokái. Ez volt Mari. Leveles ág a közében, ezzel simogatta a vizet, ülvén a patak partján. Csitri, kontyba csavarított haja libegett a kalandozó szélben. Ne tovább. A méltóságos asszony, az anyám azt mondta: megőrül. Elutazott a mamzeljével Ostendébe...

Hirtelen gúnyosan kacagott Péter.

– Persze olyan ez, mintha legény volna. És most itt van Mari. Asszony, asszony... itt ebben a házban. És én, a vén szürke számar, nézem, hogyan mosolyog Mari Vakánra, a portásra, és Jánosira. Ez talán már... Vagy, ha csak ezután is megcsalja Kerecsen Mári Csatt Pétert! Itt e nemesi házban asszony lélegzik, és Mári a neve...

Mintha pitymallott volna már. Szürke ködök csusszantak le az ablakok előtt. Az akác lombjai közül párák szövődtek ki és az ágakon a levelek vizesen, nedves színnel váltak ki a pitymallati homályból. A szobában előtűntek a vén bútorok. Rezzelő körvonal a ócska almáriumnak, húros, komoly székek, kopott asztal. De a kopott asztalon kacér cserépben nevetett egy hervadó rózsacsokor.

Csatt Péter fel és alá sétálgatott a szobában. Dühös pírban úszott sápadt arca, a homlokán vérvörös foltok jelentkeztek. Zömök, széles vállából hirtelen kinövő gömbölyű fején apróra nyírva a szürke haj. Szeplős ökleit ütésre készen lógatta.

– Megy. Megy... Én nem szeretem már. Régen nem. Kacér és rosszra hajló. Egy Csatt Péterné lehet-e...

Valami csúnya szó akart tolakodni a szájára, de visszafojtotta.

Ekkor csitítám Pétert, Csatt gögösen egyenesedett ki.

– Fölösleges minden – szólt fogai közöli szűrve a beszédet. – Felesleges minden – ismételte, mert tetszett neki ez a káprázatos mondás.

Megfordult, észrevette az asztalon álló rózsacsokrot. Körülvetve ismét a düh. Odaugrott, és földhöz vágta a virágot.

– Nézd – lihegte –, még ideteszi az én szobámba, én szívjam az illatát a szeretője virágjának. De takarodni fog rögtön...

Megkapta a kezem. Keresztülvitt néhány szobán. Egy pillanatra megállt egy ajtó előtt, mintha kopogtató jeladásra formálódott volna bütykös keze. Megrázta a fejét, és belökte az ajtót.

Kis szoba volt ez. Apró meleg fészek. Asszonyi illat szállt elő, mint olyan helyről, hol asszony aludt. A széles függönyön át méla derengéssel csúszott befelé a hajnal, és odaszállt az ágyra, hol a fehér párnán a nők végtelen édes lélegzésével aludt Mári.

Csatt elsápadt, összerezzent és visszahúzódott.

– Kérlek, kérlek, mégiscsak... – mormogta hirtelen jövő zavarral, és félénken nézett az alvó asszonyra. A Mari arca mosolygott hajnali álmában.

*

Csatt Péter egy pillanatra, addig, amíg egy csók tart, a szobában maradt. Kilépett, és gyerekes ijedelemmel suttopta:

– Ha felébredt volna, és téged meglát... Nem tudom mit tett volna.

Nesztelenül húzta be maga után az ajtót.

Falusiak

Egy férfi könyvéből

Írok egyszer a barátaimról.

Az első mindjárt a legrégebb, Pali bácsi. Akinek nem volt az életében Pali bácsija, az csudálkozzon azon, hogy Pali bácsi inkább parancsolt a házamban, mint jómagam.

Pali bácsi természetesen honvéd volt egykor, és a falu végén lakott egy oszlopos, nádas házban. Lassan elhaldogált mellőle mindenki: először hűséges hitvese, a kis termetű, vidám, jól főző, híres befőttet készítő Máli néni, majd egyetlen lánya Róza, aki éppen azért nem ment soha férjhez, hogy Pali bácsit ápolhassa, dédelgethesse, és minden jóval ellássa. De Róza egy tavaszon köhögni kezdett, és őszkor Pali bácsi fejcsóválva kísérte a koporsóját a temetőbe. A régi pajtások, hajdani cimborák koporsóit is így kísérte ki sorban – azzal a különbséggel, hogy ilyenkor felvette honvédkapitányi egyenruháját, és bizonyos ünnepélyességgel lépkedett a gyászolók között: sűrű fejt búsán emelgette, és olyan tekintettel nézett maga elé, mintha az emberek itten nem is annyira a halott kedvéért jöttek volna össze, hanem inkább az ő kedvéért. S midőn jószívű öreg papunk a nyitott sír felett sohasem mulasztotta el megemlíteni az életben maradt öreg bajtársakat, önmagát és Muzslai Pali bácsit, az öreg megindultan dörzsölte a szemét, és göröngyöt dobván a sírba, színpadi hangon mondta: Követlek bajtárs – mivel az öreg valaha, a forradalom előtt színész volt...

De az öreg pajtások egyenkint elmentek, egyszer csikorgó télen öreg papunk is, és Pali bácsi egyedül maradván, tengett-lengett a faluban, mint aki helyét nem találja.

Az inges gyerekeket megállította a poros utcán, és katonásdit játszott velük. Majd a menyecskéket kísérette a malomba, midőn a kövér búzászsákot kis kordén a molnárhoz vitték. Az öreg ilyenkor azt hajtogatta, hogy a menyecskék sohasem változnak. Derekek az ő idejében is éppen olyan ringó-rengő, darázs karcúságú volt, mint manapság, térdük gömbölyű, mint a zsemlye, húsuk pedig kemény... „Jaj, be kemény! Tán bizony sót viszel lelkem a szoknyád alatt!” A malom körül mindig akadtak pipázgató öreg parasztok, akiket Pali bácsi kikérdezgetett házi és családi állapotaik felől. „Öcsém menj a pócsi Máriához!” – mondogatta a betegeknél. „Magam is oda készülődöm egy kis fiatalságért”.

S így leszállt az est, a parasztok házaikba bújtak, és Pali bácsi végigbaktatván a falun, görbe botjával csapdosta a port. Igen egyedül kezdte magát érezni, és mire házam kapuján belépett, már nagyon mérges és elégedetlen volt. A konyhán lobogott a vacsorai tűz, és vörös fényt szórt ki az ámbitusra. A küszöbön fülét hegyezve feküdt a komondor, amelynek farkát a mérges Pali bácsi letaposta. A konyhára zsörtölődve lépett be. „Érzem Kati, érzem...” – monda, az ételszagra célozva, és felemelgette a fazekak fedelét. „Csak nem!” – kiáltotta elszörnyedve, mikor a fazékba pillantott, bizonyosság kedvéért pedig megkóstolta a juhúsos kását, „Kati fiam, te nem sokáig maradsz a háznál. Alá is út, fel is út. Azért, hogy a bivalyos a juhúsos kását szereti, én nem vacsorázom minden este kását!” Kati szégyenkezve sütötte le a szemét, és esküdött, hogy egy hónap óta nem volt kása a konyhájában! Pali bácsi azonban tovább dörmögött, és már a szobába lépett, hol szívének keserűségét kiöntötte.

Történt, hogy este egyszer a szomszéd faluba sétáltam, és megfedlektem Pali bácsiról. A hold nagy vörös tányérja mesebeli felhőfoszlányok közepette utazott a távoli dombok felett, és az erdőn halk szél bujdosott, mintha valaki keresne valakit,

a fehér derekú fák között. A kovács ajtaja lángolt a faluvégen, és a kalapácsütések elmerengve csengtek az üllőn a kovács kezében. Olyan este volt, mikor ifjúságom, majd gyermekkorom jutott eszembe... A mezők nagyokat hallgattak az éjszakában, és az ég közepén, hol világos volt a mennyezet, vadludak utaztak távoli tanyájuk felé. S így éjfél felé járt, mikor hazakerültem, és csendesen beléptem a házamba.

A szobában Pali bácsi üldögélt, előtte az érintetlen vacsora. Mikor meglátott, megkönnyebbülten felsóhajtott, fölemelkedett, és vállamra tette a kezét.

– Illik ez, öcsém? Öreg barátodat így bolonddá tenni? Gondold meg, hogy este óta várlak, minden szekérszöregre, kutyaugatásra összerendezve!

Mondtam, hogy az éjben sétálgattam...

Pali bácsi türelmetlenül vágott közbe:

– Ta-ta. Mondd inkább, hogy lányok után jártál, s a kertek alatt nekik udvarolgattál.

– Nem, Pali bácsi, nem.

– Komolyan mondd, öcsém? – kérdé méltósággal az öreg.

– Szóval minden ok nélkül várokoztattál engem a hosszú estén? Akkor elmegyek öcsém, engem többé nem látsz házadban.

Így szólt Pali bácsi, és görbe botját kezébe kapta. A béresnek, aki hazáig kísérte, goromba üzeneteket adott át számomra, valamint az ördögnek kívánta magát, ha még eszébe találnék jutni... Másnap azonban lelkiösmerete megnyugtatósaért nyomozott esti kirándulásom után a menyecskék és lányok között. És miután a Pelbárték özvegy menyecskéje nagyon zavarosan felelt arra nézve, hogy mi történt vele az elmúlt estén, Pali bácsi alkonyattal megbékülve jött hozzám. Kezét nyújtotta, és ünnepélyesen mondta:

– Öcsém, ne szégyelld magad. Magam is tettem, magam is szoktam. A legemberségesebb dolog a világon az asszonykergetés.

Az apró dzs centri Sűvöltőn

Olyan faluban, ahol a szőlőpásztor is negyedik Bélától kapta a nemességet, nehéz úrnak lenni. Mert hát tulajdonképpen kicsoda az úr? A nótárius tán, aki kántáló kálomista diákból ragadt itten; vagy a szolgabíró tán, aki félfedelű bricskáján szokta járni az országutakat, falvakat; avagy a körorvos az úr? Eh, Sűvöltőn tán még az alispánt se süvegelnék meg. A vármegye emberei csak hajdanában voltak urak. Most, hogy a kormány kutyaí lettek, leszállott az uraságuk. A múlté a dicsőség, a sűvöltői nagyutcán végigását a szegénység, de az emberek nagy részben nadrágban járnak, nem pedig fehérben. Persze hogy folt-folt hátán az a nadrág, a nagyujjak pedig többnyire kinézetnek a csizmából, de hát ezt az idő tette. Jó, hogy még pipára telik az embernek... Olyan is a falu, komoly, csendes, zárkózott, még gyereket se igen látni az utcán. Az emberek házaikban ülnek, és a kocsiszöregre meg se mozdulnak. A komondorok álmosan vakkantanak a konyha küszöbéről, hol hiába hegyezik fülüket, a gazda meg oldalba rúgja őket. Netán még azt gondolják, hogy barátkozni akar az utazóval!

De a falu végén – nem azon a végén, hol a cigányok laknak –, hanem a másik végén, vígabb élet van.

A cigányoknál sincs valami szomorú élet! Azoknak a meztelen purdékknak, ásító legényeknek a nagyapái híres muzsikuskok voltak. Vagy tán csak azért voltak híres muzsikuskok, mert volt kinek muzsikálni, és tán a mostaniak sem kezelnék rosszabbul a vonót, ha valamelyik éjszakán egy nagy zsák arany pottyanna az égből Sűvöltőre? A cigánynak kutya természete van. Kitart a falu-

ja mellett búban-bajban, vigalomban. Míg a sátoros cigányoknak kicsiny az egész királyság, addig a falusi cigány soktagú családjával meghúzódik egy kis lyukban a falu végén. Inkább nem eszik hétszámra, de nem mozdul. Kongatja lyukas üstjét, veti a vályogot hó nyárban, de ahogy leszállott az első fagy, disznótorok után szaglász, és vörös nadrágot lop valahol. Persze hogy a természetnek e szegény, neveletlen gyermekei kevéssel is beérik. A viskójukat reggeltől estig süti a nap – a napon heverészni pedig csak cigány tud igazán. Még az öregasszonyok is ilyenkor mesélnek legszebben, az idomos, sugár leányok pedig, mint megannyi útszéli tündérek, nyújtózkodnak a viskó előtt. Rongyos a szoknyájuk! Megvarrnák, ha varrótűjük volna, meg aztán gyenge a kezük a tű fogására. Nem való az nekik. Naphosszat dúdolni valami méla melódiát, üveggyöngyöt akasztani a nyakukba és gyönyörűeket ásítani! Ez az igazi élet, amelyre születtek. De ha kocsizörgés hallik a falu felől, és a kocsin úrféle utazik, felkerekedik a cigányság, és a szomszéd faluig üldözi a kocsit. Ötven esztendővel ezelőtt is így volt a magyar országutakon, most is így van. A zizegő nyírfával szegélyezett kis falukat nem is szeretném a cigányság nélkül.

Azonban most a falu másik végéről beszélünk, hol nyugtalan kanadai nyárfák állottak négyszöget. A fák között pedig sárga, vaskosaras ablakú úriház volt. Az óriási nyárfákat, aki itt felnevelte, nem másnak nevelte, hanem magának, vagy pedig maradékainak. Ahol régi, szép nagy fákat látsz a faluban, tudd meg, hogy ott valamikor úr lakott, aki száz esztendőre szánta a fákat, nem pedig a bérlet lejártáig – ezt beszéltek a nyárfák ott a sárga ház körül.

Ki lakott odabent a kúriában? Ki más, mint özvegy Hubenay Jánosné és gyönyörűséges szép leánya, özvegy Pozsonyi Krisztina. Két asszony lakott itt csupán, és ők tartották fenn az uraságot az elpusztult vidéken. Süvöltő nélkülük éppen olyan rongyos, elől hátul szakadozott falu lett volna, amilyen elég sok van a Nyírten, ahol Suhajdának vagy Lővinek hívnak minden második embert. De Hubenayné még fizette a papot, a rektort, és a bírót úgy összeszedta, hogy kétfelé állt tőle a füle, ha éppen úgy tetszett neki. Mert kardos asszony volt az özvegy. Tán ennek is köszönheti,

hogy még mindig sárga házban lakott, és oltárterítőket hímezett, a szérűskertben csikókat nevelt, majd meg agarat tartott, és rövid szárú kis muszka csizmában járt-kelt a ház körül. Telt, idomos asszony volt, mint a friss levegőn, jó kosztos élő falusi földbirtokos asszonyok többnyire, erős volt, mint egy férfi, és hogy többet ne mondjak, mikor unalomból ráadta magát a dohányzásra, a legerősebb szivarokat szívta.

A természet, mintha mókázni akart volna Hubenaynéval, olyan leányt adott neki, aki mindenben az anyja ellentétje volt, méghozzá szőke is volt Krisztin, és a pajkos csikókat a viláért nem simogatta volna meg, bár köztük úgy járt-kelt az anyja, mint a gyerekei között.

Vannak, akiknek tetszett volna Krisztin félős, leányos, szűzies magaviselete, ám vidékünkön az erős, bátor, barna nőket kedvelik. Pozsonyit, a megboldogultat, még ma is úgy emlegetik az atyafiságban, mint egy nagyon zavaros, érthetetlen embert. Levéltáros volt a vármegyénél, és csak annyiban hasonlított a levéltárosokhoz, hogy pipázni szeretett. Különben, mint mondtam, zavaros ember volt, a feleségétől nagyon félt, pedig az jámborabb volt a báránynál. Májbetegséget kapott, és sokáig szenvedett. „Ilyen ember – mondták az atyafiak – nem is kaphatott egyéb betegséget, mint májbetegséget.” Mikor a jó Pozsonyi meghalt, mindenki megkönnyebbült, pedig senkinek se vétett a jóember, csak nem voltak barátai. Hubenayné nagyon örült, hogy hazakaphatta a lányát, és a szőke Krisztin ezentúl csupán befőttei, kanárimadara és apró szalagocskái közepette töltötte életét.

Hogy szemben a sárga házzal három jegenyefa vagyon, és a jegenyefák mögött eső mosta, viharverte, romladozó ház állott, melynek dupla francia fedelét csak az imádság tartotta eddig helyén, azzal a sárga Kúriában nem sokat törődtek. Egy sárga bajuszú, kopasz, tömzsi ember járt néha a jegenyefák irányában. Sárga, gombos csizmaszárat hordott, és acélgombot a cipője sarkán. Szarvasagancsos sétapálca egészítette ki az embert.

– Ni, Rába, még él – mondta egyszer özvegy Hubenayné az uzsonnázó asztal mellett.

Krisztina is csudálkozva nézett a sárga bajuszú ember után.

– Valóban – mormogta. – Rába még él!

Rába még él! Rába mindig élt, és jegenyefás házából egy percre sem mozdult ki, de hát az özvegyek nemigen vették észre a csendes kis embert, aki reggeltől estig úgy dolgozott, mint a vicsorgó fogó hód, hogy franciás fedelű házában megmaradhasson. Odaelőre, mikor Rába a vármegyei ifúsággal együtt elkezdte az életét, korántsem volt ilyen kopasz, sőt sárga sem volt. Történt azonban, hogy a könnyelmű Rábát mindenestül el akarták liezitalni. Erre nagyon megijedt, megjavult, és a javulásba belekopaszodott. Rába még él! A víg életből egyszerre eltűnt, és hajnalban kelt fel, és a tyúkokkal feküdt le. Rába még él! Természetesen semmije sem volt azért, csak húzta-halasztotta mindennek a végét. Rába még él! Köpcös kis alakja előtűnik a jegenyefák alatt, a két asszony csudálkozva néz utána.

– Rába! – mondta Hubenayné, és nagyot kacagott.

– Rába! – mormogta Krisztina, és ezalatt furcsa gondolat fordult meg az agyában.

Az alattomos gondolat nem sokáig maradt titokban az anyja előtt.

– Hová megy, Rába? – kérdezte egyszer Krisztinka a kopasz embertől, mikor az éppen házából kilépett.

– Levelet viszek a postára – felelt amaz, és nagy csomó levelet mutatott. – Mindennap legalább ennyi levelet írok – tette hozzá dicsekedve, és várta a hatást.

Krisztinka azt felelte:

– Annyit ír, mint egy írnok, minek az?

Rába csóválta a fejét.

– Nem szívesen teszem, de hát mit csináljak? Felosztottam a hitelezőimet hét csoportra. Minden napra esik egy csoport, amelyiknek levelet írok, hogy várakozzon, majd megfizet a nagyharang. A hitelezőnek az a természete van, hogy könnyen megharagszik, és haragjában nem ismer sem istent, sem embert... Én minden héten kibékíteni őket, mielőtt eszükbe jutna megharagudni.

A furfangos Rába nagyot nevetett, mikor befejezte szavait. Krisztinka pedig így szólt:

– Nem is tudtam, hogy ilyen okos ember maga, Rába!

– Hja, muszáj – felelt a sárga bajuszú férfiú, és sietve ment a falu felé.

Aznap este így szólt Hubenayné a lányához:

– Akarod, hogy meghódítsam neked Rábát?

Krisztinka elpirult:

– Ha megengeded, anyuskám, nagyon unatkozom itthon. Az ilyen fiatalasszonynak, mint én, nehéz még az özvegyi fátyol.

Hubenayné gúnyosan nézett a leányára:

– No, hisz nékem se olyan könnyű, lelkem, mint hiszed, mert mindössze negyvenkét éves vagyok csak, de azért Rába sohasem jutott eszembe.

Krisztinka vállat vont.

– Mégse fogok unatkozni a házánál.

Hubenayné azt felelte:

– Jól van! – S ezzel már el is volt döntve a Rába sorsa. Az ilyen katonás, barna asszony, ha valamit akar, nem sokáig tervez, kóhol. Átküldötte Rábához a bérest, jönne vacsorára a tekintetes úr. Rába csak egy óra múlva jött, de miért? Először a borotvát kellett kiélesíteni, amellyel lesimította arcát, majd haját pomádézta be.

Miért csűrjem-csavarjam a furfangos Rába történetét? A hosszú őszi esték, amelyek ezelőtt ott lepték romladékos házában, és csupán az esőszemek kopogását hallgatta, most szinte elröpültek. Mintha nem is lettek volna. Megtanította az asszonyokat kártyázni, és késő éjjelig fogdosták a pagát ultimót, majd jött a tél gyönyöreivel. Hubenayné néha lelkiösmeretbeli furdalásokat érzett az oltárterítő miatt, amelyet András napjára ígért átadni a templom szentjeinek, de a terítő csaknem akart sehogysem elkészülni. Rába bort fejtett a pincében téli délutánokon, és most már ebédelni sem járt haza. A süvöltői krónikákba fel vagyon jegyezve, hogy a két özvegyasszony teljesen belebolondult a furfangos Rábába. Előbb a fiatalabb, aztán az öregebb. Ilyen körülmények között házasságról természetesen szó sem lehetett.

Tavaszon már kocsikázott Rába, és hol Hubenaynét, hol Pozsonyinét vitte a városba a homokfutóval. Az arca a jó étlettől megrezeseedett, és a hitelezőivel félvállról beszélt:

– Ha sokat akadékoskodik, nem házasodom meg soha – mondta a pócsi Kleinnek, mikor az türelmetlenségében egyszer felkereste.

De házasságra nem is került sohasem a sor. Rábának voltak régi barátai, akik mindig számot tartottak a kiváló férfiúra. Most egyenkint megjelentek Sűvöltőn, és az özvegyek házában folyt a dínomdánom. Rába végtére már azt sem tudta, hogy tulajdonképpen ki a menyasszonya: Hubenayné vagy Pozsonyiné? A barátok még kevésbé tudták, és udvaroltak mind a két asszonynak.

Tíz esztendő múlt el amaz első vacsora óta, Rába még mindig vőlegény volt, de már nem Sűvöltőn. A Hubenay-vagyon, amit az erős özvegy férfi nélkül keményen tartott a kezében, a férfiú megjelenésére szétfoslott, mint a kámfor. Rábának előbb-utóbb hivatalt kellett vállalni a megyénél, és a városba költözött az asszonyokkal. Sokszor lehetett őt látni sétálni karján az özvegyekkel, akik szép szavakat sugdostak a sárga bajuszú ember fülébe. S így elmondhatjuk, hogy Rábát is, mint más annyi sokakat, az asszonyok tették tönkre.

A kaftán

A sárga Bodolay arról volt nevezetes a vármegyénkben, hogy Törökországból kaftánt hozott haza... A vidéken nem sok kell ahhoz, hogy valakiből nevezetes ember váljék. A sánta Szurmákat például azért fogják emlegetni, még unokáink is, mert Andris főispán installációjakor egy álló hétig muzsikáltatta a fülébe azt a nótát, hogy: „Nincs cserepes tanyám...”

Ha idegen tévedt a kaszinóba, el nem kerülhette, hogy oldalba ne lökdössék annak a tisztos, hófehér szakállú öregúrnak a láttára, aki az egyetlen német újságot reggeltől napestig a sarokban olvasta: „Ez az a Homonnai, aki felmászott a bécsi István toronyra, és kitűzte a lobogót a császár neve napján!” Ha jól emlékszem. Baumeister Rundschaunak hívták azt az egyetlen német újságot, amit a kaszinó az öreg Homonnai kedvéért járatott. (A híres Homonnai csak nem olvashatja a Budapesti Divatot!) Mikor sok esztendő múltán meghalt a hitos Homonnai, minden vagyonát egy bécsi szerzetesháznak hagyományozta. Az osztályos atyafiak akkor elhíresztelték, hogy az öreg Homonnai egy árva kukkot sem tudott más nyelven, mint magyarul. De hát a hírneve az István toronyhoz fűzte. S így lett híressége miatt hazaáruló az öreg Homonnaiból.

A sárga Bodolay a kaftánjáról volt híres, melyet Törökországból hozott.

Látta-e valaha valaki ezt a kaftánt? Ha körülnézünk ismerőseink között, senkit sem találunk, aki valaha a kaftánt látta, megta-pogatta, megsimogatta volna.

De azt mindenki tudta, hogy milyen. Fehér nyest a bélése, a szegélye pedig egy olyan ritka állatnak a préméből készült, amely állat csupán a legzordonabb ázsiai hegyek között tanyázik. A szövete kásmírselyem, és a Korán aranymondásai belehímezték szép talik betűkkel. A betűket finom sodrott aranyszálak alkotják.

De nem is lehetett másmilyen a kaftán, amelyet Bodolay a cserkeszek bégjéitől kapott ajándékba, midőn egyetemi polgár korában kardot vitt társaival az oroszverő török fővezérnek. Legendák keringtek erről az utazásról, kis híja, hogy Bodolay meg nem szöktetett egy sztambuli hercegnőt. Egy öreg írástudó dervis, mikor megpillantotta Bodolayt a nagyecset környékén, felháromozta dervistársait, hogy itt van ama nevezetes Hunyadi Jánosnak az utódja, aki annyiszor elpáholta az igazhitűeket. Nosza, botra kaptak a dervisek. Bodolaynak megfordult az eszében, hogy szégyen a futás, de hasznos. Ám lábai megtagadták a szolgálatot. Bodolay sohasem futamodott meg az ellenség elől. Vállára csapta díszmagyar mentéjét, és kardjához kapott. Igen ám, de a kard nem jött ki hüvelyéből. A gyalázatos pesti snájder, aki Bodolayt a törökországi útra kistafirozta, olyan kardot kötött az oldalára, amilyent a színházban a statiszták használnak; van markolatja, van hüvelye, de vasa nincs. Szerencsére arra járt egy sztambuli magyar ember, aki értette az igazhitűek nyelvét, és csendesítette a zajongó derviseket...

A legendák központja a kaftán volt. Bodolay az öreganyjától, egy sárosi kontesztől örökölt egy gyönyörű nagy almáriumot. Az almárium arról volt nevezetes, hogy még mindig ugyanaz az illat áradt ki felnyitott ajtószármái közül, amilyen illatszerrel a boldogult kontesz ruhái valának behintve. Ebben az almáriumban őrizte Bodolay a kaftánt. Az almáriumot soha fel nem nyitotta, halandónak meg nem mutatta a benne rejlő kincset. Ha valaki kétkedett volna a kaftán létezésében, azt azzal torkolták volna le:

– Ugyan ne bolondozzon az úr! Hát nem látja azt a kis ezüstkulcsot a Bodolay óraláncán? Az az almárium kulcsa.

Ma a kártyán nyert Bodolay, a vesztesek azzal vigasztalták magukat:

– Hja, könnyű annak, akinek olyan szép kaftánja van.

Ha szerencséje volt az asszonyok körül, az irigy vetélytársak azt híresztelték:

– Bizony Bodolay csak a kaftánjának köszönheti mindazt, amije van. Ha kaftánja nem volna, az ördög sem törődne vele.

Ami igaz, az igaz. Bodolay nem tartozott az úgynevezett szép férfiakhoz, de még a csinosakhoz sem. Sárga, sáfrányszínű ember volt, elég tagbaszakadt, de emellett nehézkes, mint egy elefánt. Szórtelen arcából, szemöldök nélküli nagy, kerek, savós színű szemé tunyán bámult a világba. Csak a feje búbján volt valami haja, mint a régi képeken a janicsár agákat ábrázolják. De hát az úrisiten nem adhat mindent egy embernek. Bodolaynak kaftánt adott, Szurmáknak vasegészséget, Kótaj Palinak meg négy lovat... De kocsit már elfelejtett hozzáadni, így aztán, ha kocsikázni akart, hát a barátaitól kéregette kölcsön a homokfutót. Hej, ha megkérdezték volna Bodolayt, hogy kivel cserélne a vármegyében! Nem járt volna az esze se a pénzeszsák Löwy Mayeren, se Andris főispánon, de tán még Rothschild Nathániel bárón se. Rögtön Szurmákra gondolt volna, a vasegészségűre. Mert egészsége nem volt Bodolaynak. Egész életében azt kereste, hogy miért van neki az a sárga színe. Az egyik doktor a májára gyanakodott, a második a lépére, a harmadik a veséjére. Mind a három olyan adománya a természetnek, amelyek nagyon szükségesek a maguk helyén, de csak eszébe ne jussanak az embernek. Mert akkor oda az éjjeli álom, nappali nyugalom, Bodolay se volt másképpen. Ha egyedül volt otthon, mindig az orvosi könyveket bújta. Amit megértett belőlük, elég volt ahhoz, hogy elmenjen tőle a kedve, amit pedig meg nem értett, az éjjel álmában kínozta. Negyvenéves volt már, megesett vele az a dicsőség is, hogy mikor egy államtitkár utazott erre, és a megyei tisztikarban Bodolayt is bemutatták, mint tiszteletbeli főszolgabíró, az államtitkár megrázta a kezét:

– Ugyebár az a Bodolay, akinek az a híres szép kaftánja van?

Bodolay akkor vörösödött el először életében.

– Igen, kegyelmes uram – hebegte, és gyöngyözött nagy homlokán a verejték.

Sóhajtva vonult hátra a tisztikar mögé, mikor pedig a pajtásai oldalba bökdösték, hogy miért bújik el, Bodolay zavarodottan felelt.

– Mindenki csak a kaftánomat emlegeti... Az egészségem pedig maholnap a sírba visz.

A sánta Szurmák nagyot nevetett erre:

– Bolond vagy te, Gyuri. Hát mért nem házasodol meg? Az asszony majd meggyógyítana.

Bodolay tétován nézett a barátjára.

– Ugyan, ugyan, hogy házasodhatnék én?

Szurmák aki titkon irigyelte Bodolayt sikereiért az asszonyok körül, csúfondárosan mosolygott.

– Van benne valami – mormogá.

– Nono – szólta Bodolay. – Asszonyt kapnék annyit, hogy minden ujjamra volna.

– Hát akkor rajta Gyuri! Azt hiszed, hogy én győzném azt a sok névnapot, keresztelőt, tort, ha nem volna feleségem? Ha negyednap vetődöm haza, úgy megdögönyöz az asszony, hogy mindjárt egészséges leszek. Igaz, hogy néha a sodrófával is, de az is egészségemre válik.

– A sodrófával – mondta Bodolay, és egyszerre felvidult. Lám, lám, hogy eddig eszébe nem jutott a házasság. A sánta Szurmáknak kellett jönni, hogy ezt az egyetlen orvosságot megtanulja. Egy asszony közelében bezzeg nem volna ideje az orvosi könyvek lapozgatására, de még oktalan búsulásra sem.

Nagylelkűen megveregette a Szurmák vállát:

– Neked hagyományozom a kaftánt, ha meghalok – mondta, és fütyörészve ment haza.

Másnap már körülnézett az asszony ismerősei között. Lányt nem akart a feleségének, Kinek? Másnak?

Bizonyos özvegy Tahiné volt abban az időben nevezetes menyecske. Tűzrőlpattant, gömbölyű menyecske volt, és a megyei fiatalság egymás sarkát taposta érte. Kis Blahánának hívták a fiatalok, biz azt már senki sem tudná megmondani, hogy miért. Tán mert egy hangversenyen hamisan és érzelmösen énekelt magyar

nótákat? Vagy mert bolondult a színház után? Nem volt az a kabátos ember a városban, aki élete bizonyos szakában szerelmes ne lett volna Tahinéba. Az asszonyok emiatt mindenféle becsület-sértő dolgokat meséltek róla... De akkor indult meg csak a szónak árja, mikor a kaftános Bodolay is kíséretetni kezdte az utcán, a színház körül. Vörös Kázménné, a Bodolay unokahúga, meg is mondta a véleményét:

– Sokkal komolyabb embernek gondoltalak, Gyuri – szólta –, nem vagy már gyerek, hogy egy céda asszony szoknyafodra körül ugrándozz.

– Nono – felelt Bodolay –, nem olyan az az asszony, mint amilyen a híre.

Hogy milyen volt özvegy Tahiné, azt mi most nem kutatjuk. Elég annyi, hogy módfelett hízelgett neki, mikor a kaftános Bodolay is udvarlóihhoz – a törvényszéki joggyakornokhoz és a kis aljegyzőhöz csatlakozott. A nevezetes Bodolay anyagi javakban sem szűkölködött, és a piactéri örmény aranymíves, aki eddig észre sem vette özvegy Tahinét boltja előtt elsétálni, ezentúl mélyen köszöngtetett a szépasszonynak, ha Bodolay kíséretében arra elhaladt.

A kaftános Bodolay így lett a Tahiné rabja. Lassan, de előre megfontolt szándékkal. A kisvárosi krónikások, akik mindenbe beleütik az orrukat, különösen egy kívánatos szépasszony viselt dolgaiba, följegyezték, hogy Tahiné is arra a sorsra jutott, mint már sok asszony – beleszeretett a Bodolay kaftánjába.

– Ha szeret, Bodolay, hozza el nekem azt a kaftánt. Hadd vegyem magamra. Lássák az emberek, hogy a magáé vagyok! – mondta az özvegy egy júliusi estén.

Bodolay nagy zavarba jött. Krárogott, és a homlokát törölgette:

– Olyant kér tőlem, amit nem teljesíthetek – dadogta.

Tahiné – jószívű asszony volt – megsimogatta a Bodolay fejét.

– Jól van, egyelőre lemondok róla. Tudom, hogy valami nagy titok fűződik a kaftánhoz. Nem volnék asszony, ha nem ingerelne a titok – szólta, és szórakozottan játszott a kis ezüstkulccsal, a nevezetes kis kulccsal.

– Nagy titok – mormogta Bodolay. – Majd ha a feleségem lesz, Katica...

– Igen – mondá Tahiné, és megölelte Bodolayt.

Már az esküvő napja is ki volt tűzve, és a nevezetes Bodolay egy este elutazott Budapestre egyet-mást bevásárolni a nagy alkalomra. Hogy utazott Bodolay? Boldogan behunyt szemmel, mint a vőlegények szoktak. Talán aludt is, talán egész éjjel csak ábrándozott. A vonat hosszú, éles füttye ébresztette fel. Reggeledett, fekete pesti gyárkémények integettek a láthatárról, Bodolay az órájához nyúlt. Megnézte – fél hatot mutatott az óra. De oly sokáig bámult az órára, mintha még sohasem látta volna azt. Aztán egyszerre felhördült, az ajtónak rohant:

– Kiraboltak – hörögte.

Az óraláncról hiányzott a nevezetes kis ezüstkulcs.

Majd magához tért. Gondolkozni próbált. Talán elveszítette útközben. De nem, nem veszíthette el. Nyugtalansága nőttön-nőtt. Mire a pesti állomásra ért, arról tudakozódott, hogy mikor indul a legközelebbi vonat visszafelé. Megmondták neki, hogy mindjárt. Bodolay elindult visszafelé. De hová lett éjjeli boldogsága? Helyét nem találta a vonaton, és egész úton rémképek gyötörték.

Késő este volt, mikor hazatért. Valami titkos ösztön azt súgta neki, hogy ne haza menjen, hanem a menyasszonyához. A Tahiné zsalugáteres házára ráborult a nyári éj szelídsége.

Bodolay zörgetett az ablakon, mint már annyi sokszor... Oda-benn megmozdult a zsalugáter egyik szeme, aztán halk, elfojtott kacagás hallatszott. A kacaj elveszett a szoba sötét háttérében. Bodolay hiába zörgetett ezután. Senki sem felelt. Vissza-visszanézett a Tahiné kis házára, amely eltűnt a sötétségben.

Hazaérve, egy cseppet sem csudálkozott, hogy a nevezetes almáriumot tárva-nyitva találta. Az üres almárium fenekén egy kis cédulát vett észre. Ceruzavonásokkal volt ez ráírva: „Hol a kaftán? Tahiné.”

– Hol a kaftán? – mormogta Bodolay, és bámészan nézett az üres almáriumba, mintha a kaftánnak valahol ott kellene lenni.

– Hol a kaftán? – kérdezte még egyszer, mintha a kaftánt elvit-

te volna valaki. A kaftánt nem vitte el senki, mert az sohasem is volt, de elvitte valaki a dicsőséget, a hírt, a nevezetességet... Elvitt valaki mindent, pedig semmit sem vitt el. A kis ezüstkulcs is ott fénylett az almárium zárában.

Bodolay leborult a széles bőrdíványra, és keservesen siratta dicsőségét és boldogságát.

Így jutott a nevezetes Bodolay a híres Homonnai bácsi sorsára.

A régi malom

Volt egy régi malom, ahol görög barátok laktak. Nicefor, Hipác és Cyrill.

Nicefor arról volt nevezetes, hogy nagyevő volt, Cyrillnek dörögő hangja, Hipácnak szép fürtei voltak.

A régi malmot az ungvári püspök vette nekik, hogy itt nyugalmasan élhessenek.

Mindig mondtam, hogy a *pispek* jó fiú – szolt Nicefor, mikor beköltöztek a malomba.

A barátok azt gondolták, hogy a püspök annyira jó fiú, hogy azt is megengedné, hogy három asszonyt vegyenek a malomba magukhoz. De a püspök azt felelte, hogy barátnak tilos a házasság.

A barátok ezen nagyon elbúslakodtak.

Néhány évig unatkoztak a régi malomban, aztán egyenkint elszökdöstek.

A malom lakatlan maradt.

De nem sokáig. Egy Bobák nevű természetbúvár megvette a malmot, és oda beköltözött. Bobáknak semmiféle dolga nem volt a kerek világon. Fehér vászonköpenyegben őgyelgett a környéken, és a kóbor kutyákat összeszedte. Bolondos ember volt, de kárt nem tett senkiben.

Amíg a malom tetejében ült, addig az embere a kutyákat fűröszötte a morotva sötét vizében. Ez az ember is olyanféle ember volt, akinek sehol se volt helye a világon máshol, mint a malomban. A barátok szedték fel magukhoz inasnak, a barátok elszöktek, de Prokop maradt.

Prokop a barátok idejében nagy fehér kosarakkal járogatott be a városba, a piacra és hegyesen fűtyült az utcákon. Igen büszke volt, és a kofáknak, mészárosoknak ájtatos meséket mondott el, amely ájtatos meséket a barátoktól tanulta. Mikor Prokop állomás nélkül maradt, engedett hetykeségéből. Hegyesen fűtyülni nem lehetett hallani. Búsult a szép fehér kosarak után, búsult a barátok után. Keserű könnyeket hullatott a szakállába, és a templom körül sündörgött-bondorgott, hol apró segítségére volt a sekrestyésnek.

Prokop a dicső múlt után nem nagyon volt meglegedve Bobákkal és a kutyákkal, amelyeket fűröszötte. Temérdekét átkozódott és veszekedett a kutyákkal. Százszor elment volna, de a szíve ide fűzte, ahol a szentéletű atyákat szolgálta egykor. Maradt tehát, és szent Baziliszka és szent Prokop türelmét ugyancsak próbára tette folytonos könyörgéseivel, amelyeket azért intézett a kegyes nagyurakhoz, hogy egy éjszakán fojtanák bele mind a hat kutyát a morotva setét vizébe.

Egy őszi este egy nagy fekete ember jött a malom felé: a fekete ember zörgetett a kapun. Prokop ajtót nyitott, és térdre borult a küszöbön:

– Ó, uram! Nicefor úr! Csakhogy visszajöttél!

A jövevény a nagyevő Nicefor barát volt, aki hat esztendő után előjött valahonnan.

Nicefor hátba vágta a térdeplő Prokopot.

– Jó, jó, fiam. Hamar valami vacsorát, mert farkasétvágyam van,

Prokop boldogan hebegte:

– Szent Prokop! Nicefor úr, az én jó uram éhes!

Bobák, aki észrevette, hogy vendég jött a házhoz, lejött a malom tetejéről. Topogott, hogy a vendég észrevegye közeledését, de Nicefor barát nemigen hederített rá. Keményen szalonnázott az asztal mellett, és úgy vagdosta a kenyeret, mintha az valami ellensége volna.

– Jó estét! – mondta Bobák, és megállott a küszöbön.

Prokop, aki egészen elmerült Nicefor atya csudálásába, mér-

gesen nézett a gazdájára. Az ő alázatos szívét fellázította az, hogy Bobák ide mer jönni, mikor Nicefor úr eszik.

A lompos, puffadt képű Nicefor, akinek gubancos haja, elvadt szakáll volt, felnézett. Majd egy nagy szalonnadarabot tömött szájába, és torkára mutatott, Prokopra kacsintva.

– Nicefor úr szomjas! – kiáltotta Prokop. – Adja ide a pincekulcsot! – szólt gazdájához.

Bobák ijedten nyúlt zsebébe a pincekulcsért. Prokop elvágta.

Torkát megköszörülte Bobák, és szerényen ismételte:

– Jó estét!

Nicefor atya éppen kenyeret vett nagy fogai közzé.

– Hogy tetszik lenni? – kérdezte tovább Bobák.

Nicefor atya reagurította nagy harcsaszemét, és megint nem szólt.

Csend volt. A csendben az atya fogai hatalmasan dolgoztak.

Prokop mint a szélvész nyargalt be egy nagy kulacs borral. Nicefor atya szeme felcsillant, és kinyújtotta a karját. Ajkához emelte a kulacsot, és a padon hátravetvén magát, percekgig oltotta nagy szomjúságát.

– Jól megtetszett kotyogtatni! – szólt szerényen Bobák, Nicefor atya ismét csudálkozva gurította Prokopra nagy harcsaszemét, és rákiáltott Prokopra:

– Hé, Prokop. Ki ez az ember? Mit alkalmatlankodik itt?

Prokop félvállról felelt:

– Valami ember... úgy hívják: Bobák. Most ő itt a gazda.

– Hát a barátok, hol vannak?

Prokop legyintett kezével:

– Elmentek... Elmentek...

Nicefor atya felkiáltott.

– Ó, a szamarak; ó, a tulkok; ó, a bolondok! Persze megházasodni akartak ők is, itt is hagyták a teli kamarát a hordókat, a pipákat. (Prokop, a pipámat!) És elmentek. Én is elmentem, de visszajöttem, Szent Nicefor, csakhogy itt vagyok megint!

Bobák ekkor félénken megszólalt:

– Igen ám, de ez már nem a barátok háza...

– Mit mondott? – kiáltá Nicefor. – Ezt a házat a püspök nekünk vette.

– Igenis – szólt közbe Prokop, és mérgesen nézett gazdájára.

Bobák vállat vont, és kisurrant a szobából.

Prokop utána kiáltotta:

– Ha nem tetszik, elmehet. Fel is út, le is út.

Így mondott fel Prokop a gazdájának, mikor régi gazdái egyike visszatért.

Bobák nem sokára aztán megunta Nicefor atyát, sokat evését és sokat ivását. És egy szép napon elszökött a saját házából.

Annak örült legjobban, hogy utoljára Prokop meg nem verte.

A vörös báró

Akkoriban, amikor a nagyapám még legény volt, más világ járt a bárókra és a többi uraságokra. A bárók őseik földjeit művelgettek, és annyi falujuk volt, hogy a számát se tudták. Ma persze, mikor a bárók a hivatalokban írogatnak, vagy éppen útmesterek, mint a vörös báró ivadékai, kevés tekintélye van a báróságnak.

A vörös báró ivadékaival, az útmesterrel, a nagyapám házánál ismerkedtem meg. A nagyapám hajdanában uradalmi fiskusa volt a vörös bárónak. Az uradalom elfogyott, a báró meghalt, a nagyapámnak se maradt egyebe a feketére szívott pipáinál – a báró unokája, az útmester ezeknek a nagyszerű pipáknak a társaságában töltötte délutánjait.

A nagyapám mesélt neki a vörös báróról, ki volt, mi volt, mily rettentő gazdag volt. A nagyapám, mint afféle diákos-ember, egykor hexaméterekbe szedte azoknak a faluknak a neveit, amelyek a bárói voltak. A hexamétert öregségére sem feledte el, és az útmester roppant nagy gyönyörűséggel hallgatta a végtelennek látszó sorokat.

Tass, Hu–ba, Kere–csén. So–vári, Sü–völtek,

Fehértó. –Nagylé–ta, –Nagymihály, –Kisma–daras.

De nemcsak ennyi volt, hanem annyi, amennyi falu nincs tán együttvéve sem a királyságban. Az útmester persze sohasem tudta megtanulni a hexamétereket, de viszont nagyatyám sohasem felejtette el.

A pipáknak is nevük volt. Az egyiket *pozsonyi diétának* hívták, a másikat *felsőbükkinek*, a harmadikat *nagy Napóleonnak*... Öreg

ember házánál minden régi ajtószeghez egy-egy külön emlék fűződik. A nagyapám házában minden régi emlék a vörös bárót dicsérte. Volt egy kis, ezüstkupakú pipája, amit vadászás közben hordtak a hajdaniak, azt *Tercsinek* hívtá nagyapó.

Az útmester sorba szívta a pipákat. Ebéd után a pozsonyi diétára gyűjtött rá, uzsonna felé a felsőbükkit vette elő a savanyúvizes borhoz, estefelé, mikor már kigombolta zöld vadászzekéjét, és kamáslis lábát – hol cipőjén lovassági sarkantyút viselt apró hiúságból – messzire elnyújtotta, a nagy Napóleonból szívta az illatos muskotályt. Ám Tercsiből sohasem kapott egy szippantást sem. Igaz, hogy nagyapó sem nyúlt a kacér kis pipához.

Jászvári – így hívták az útmestert – egyszer útra készült. Sáros ősz volt, az utakat eltemette az árvíz, meg az eső – mikor menjen az útmester útra, ha ilyenkor nem? Eljött a nagyapámhoz, és meghatottan iddoggálta a savanyúvizes bort. Fiatal, hirtelenszőke ember, felpödört bajusszal, kiberetvált állal, piros nyakkendővel és zavaros kék szemmel. Igazán semmi egyébbre nem lett volna jó, csak útmesternek. Egyszer láttam a nevét aláírni – nem váltóra, hanem csak egy üdvözlőürgönyre, amit a távol, betegen fekvő főispánnak küldött a vármegyei tisztikar –, az is olvashatatlant volt, mintha egy kisgyermek akart volna bikát rajzolni.

Akkor, midőn útra készült, a nagy Napóleon után így szólt nagyapóhoz:

– Nem tudom, mit csinállok az úton pipa nélkül. Kölcsönözze ide a tekintetes úr az útra a Tercsit.

Nagyapó szelíden megrázta a fejét.

– Nemesi szavamra, visszahozom – szólt a báró élénken.

– Nem lehet – felelt komolyan nagyapó. – Megengedjen, uram-öcsém, nem lehet. A Tercsinek itt kell maradni, hogy mindig láthassam, és mindig emlékeztessen az ön kedves nagyatyjára.

Az útmester feszengett, és kellemetlen hangon kérdezte:

– De hát tulajdonképpen ki volt az a Tercsi?

Nagyapó elmerengve simogatta meg a homlokát, amelyet hófehér fürtök környékeztek.

– Tercsi az ön tisztelt nagyanyja volt, kedves öcsém. Gilinger

Tercsinek hívták, mielőtt a büszke Terézia Mária nevet felvette, és Gilinger Mátyás pesti szűrszabónak volt a leánykája. Mikor megszöktettük a báró úrral, ez a pipa volt velünk. Szegény Tercsi! Sokat szenvedett a báró úr mellett, mert nem tudták egymást megérteni. Tercsi – már megengedjen, hogy így hívom – szeretett a tölgyfák alatt sétálgatni, ott a tassi kastély körül. A báró úr nem kedvelte a tölgyfákat. Szívesebben mulatott a parasztok között. Csak menjen a tassi határban, az asszonyok, emberek még ma is vörös hajúak. Mi, az uradalmi tisztikar, ezt úgy magyaráztuk, hogy a báró úrnak igen erős karaktere van, amit rányomott az egész vidékre. De ma – folytatta nagyatyám szelíden –, midőn már nem tartozom az uradalom szolgálatába, bevallhatom, hogy más okból volt vörös hajú az új nemzedék vidékünkön. S így Gilinger Tercsi sokat búsult.

Az útmester türelmetlenül pengette a sarkantyúját.

– És talán a tekintetes úr vigasztalgatta Gilinger Tercsit? – kérdezte hetykén.

Nagyatyám elpirult.

– Valóban, eltalálta, öcsém.

A báró megzavarodva nézett maga elé. A lovagias kódex jutott először eszébe.

– De, uram, ez mégis különös – mormogta.

– Nem különös – folytatta nagyatyám. – A báró úr beleegyezésével tettem, tehát megengedheti még maga is, öcsém. Engem annyira szeretett a báró úr, hogy nem haragudott rám semmiért. Jobb barátja nem is volt rajtam kívül senki. Emlékszem szavaira: Inkább te, mint más – mondta, és nevetett. A parasztlányok rokolyája libegett a kastély körül – annyi szép leány nincs is azóta –, és a báró úr esténként, aratáskor a mezőkön boglyák körül sétálgatott...

Az útmester nagyot hallgatott, aztán odament a pipatóriumhoz, és levette a Tercsit a polcra. Levette, és földhöz csapta.

– No tekintetes úr, most már ismét a régi jó barátok lehetünk. Nem tudtam volna többé erre a pipára nézni. Mégiscsak jó, hogy csak útmester vagyok, nem pedig báró...

Nagyapó letérdelt tintapecsétes szobájában, és összeszedette a pipa romjait. Aztán nagyot sóhajtott:

– Már mindnyájan meghaltunk a régiek közül. Jobb, hogy ez is meghalt... Az elveszett uradalmakból nem sajnálok mást, csak ezt a pipát. Gombház... most elmondom öcsémuramnak, hogy mulattunk a pozsonyi diétán a báró úrral. De figyelmeztetem, hogy össze ne törje a másik pipát...

Így szólt nagyapó, és a jókedvű vénemberek víg ravaszágával mosolygott, s töltött az útmester poharába.

Gyalogösvény

Fiatal hársaim alatt üldögélek, és imádsággal van teli a lelkem.

Ezeket a fákat én ültettem, még akkor, amidőn nem is tudtam, hogy minek ültetik a fákat. Egy szép, szomorú, jó asszony hangját hallom ma is, amint megfogta a kezem, tanítgatott, hogy fogjam a kést, és főként ne vágjam meg a kezem. A hársakhoz minden esztendőben jövök, és meghallgatom beszédjüket.

A hársak a kert végében vannak, az Ipoly partján, túlhan ide látszik egy fehér ház. Hogy nagy-e? Dehogy. Mint egy fecskéfészek, csak akkora. De mégis valamivel nagyobb, mert az ereszen nem férne el még két fecskéfészek. A fehér házon piros a zsindeföldél, de ez csak akkor látható, ha a szél, a kalandos, félrehajtja a gallyakat. Zöld levél van itt, zöld gally van ott mindenfelé; a két pillangószárnyú ablakot is csak sejteni lehet a ház elején, a falat sűrűn befutotta a vadszőlő. Ki lakhatna itt más, mint Csongor és Tünde vagy Jácint és Viola?...

Túlhan a kis házban, amely akkora, mint egy fecskéfészek, az ablaka lepkeszárnyú, a mesebeli szegényember lakik, az égettember, mint a népmesében van, és ha rátalálsz erre a lapra olvasó, gyűrd be a lapot.

Tulajdonképpen Mesterinek hívják. A régi jó időkben mérnök volt. Reparálgatta a vármegye útjait, sokat utazott tengelyen meg gyalogszerrel ide-oda; otthon alig volt, pedig otthon – még akkor ez a kis ház se volt úgy elrejtve a nagy fák közé – szép feleség ült az ablaknál, és könnyes szemével az országútra nézett. Aztán, hogy az országúton nem jött az, akit várt, és mert e fecskéfészek

se volt még akkoriban úgy elrejtve emberi tekintetek elől, hát a szép asszony nem győzte hazavárni az urát.

Mesteri egy hideg őszi estvén, mikor vadul szakadt a fagyos eső, és a nagy fák nyögtek a ház körül a süvöltő szélben, üresen találta a házat.

Itt kezdődött az ő égettsége, ám nem is mondom tovább ezeket a szomorú dolgokat.

*

Az én hársaim alól messzi látni el. Ha az Ipolyon túl nem volna a nagy fák – zöldek még most is –, el lehetne látni a homokbuckákig, amelyek pedig nagyon messze vannak már ide. Mesterit azonban jól látni, különösen látcsövön át; ő egész nap nagy munkában van ilyenkor időben. Tesz-vesz a ház körül, reparálgat, fűrészel. De ez egyébként mind nem annyira fontos, mint az a kerítés, amit a háza körül csinált már régen, és most évről évre foltozgatja, erősítgeti. Valóságos túskevár ez ölnyi magas gledicsia, amit itt felnevelt, és a vadtüske száz fajtáját honosította meg maga körül. Robinson Crusoe védekezett így a vademberek ellen, Mesteri a civilizált emberek ellen védte magát, odabéül pedig paradicsomot fakasztott a földből.

Valójában ez akkor következett be, amikor odafogta magához az emberkerülő vén betyárt, Sirhalmi Jánost. Ez a Sirhalmi János volt már mindenféle, csak becsületes ember nem. Leginkább vadász volt, később pandúr, még később csavargott és aludt a ligeten: ha nagyon közel jöttek hozzá a játékos gyerekek, kibújt a bokrok közül; amire elszaladt mindenki előle, mert rettenetesen rongyos, elzüllött külsejű volt, amíg a híre eljutott a Mesteri fülébe. Akkor aztán nem volt többé nyugta Sirhalminak. Mesteri elkezdte környékezni, felköltötte, ha aludt a ligetben, kínálta pipával, dohánnyal. A rongyos ember, akit már teljesen elvadított a nyomorúság, gonoszság, üldözés, megszelídült a Mesteri keze alatt. Hűséges kutyaként követte egy délutánon a túskevárba.

Azóta itt laknak ketten. Hány esztendeje ennek? Bizony, hirtelen nem is tudom. Én is a nagyanyámtól hallottam a történet elejét.

Hanem a ház ott áll magányosan, és úgy mosolyog ki piros fedelével a sárguló fák közül, mintha a világ legboldogabb emberei laktának benne. Tán boldogok is már, hisz elég vének hozzá.

Innen – az én hársaim dombon állnak – látni Mesterit, amint ott áll az ablak alatt, és szöszmötöl valamit.

Magas, hajlott ember, a tömegből egy fejjel kilátszana; hófehér haja a válláig ér, a szűk magyar ruha úgy megfeszül rajta, mintha ő még tetszeni akarna valakinek. Ott áll a fal mellett. Az őszi délután nyugodalmas csendessége fekszi meg a völgyet; az Ipoly ifjú sebességgel fut, egyébként minden mozdulatlan, csak meszse a Mesteri karja mozog szabályosan, amint leereszti az ollót, és felemeli.

Vajon miket gondolhat az az ember ott?

Van már negyven-ötven esztendeje, hogy kiesett a világból. Akkor feltette magában, hogy elfelejt mindent; nem él sem a múltnak, sem a jelennek, sem a jövőnek...

De talán mégis a jövőnek? Mert hisz kertészember mindent a holnaptól remél. Ha a virágmagvat eltemeti a földbe, nem-e a májusra gondol, amikor a kis mag kizöldell, és színes takaró fedí be a fekete ágyakat? Vagy nem a gyümölcsért óvja-e almafáit és a rózsátót, mért burkolná meleg takaróba, ha megerednek az ölmos novemberi esők?

Csend van. Egy ajtó nyílik a fehér kisházban. Aztán, mint a villanás jelenik meg a vénember mellett egy piros ruhás neven-dékleány, nyomban utána egy görbe csontos öreg szalad nagy, széles szalmakalapban. Ahá, ez Sirhalmi, a lóköttő. A kisleány már ott csüng az öreg nyakában. Két virágszál karjával felkapaszkodik a vénember nyakáig, átöleli, és nevet bizonyosan. Kacag, mint a fiatal tavasz, zengő-csengő harmóniával van teli az egész délután.

Alkonyattal átmentem a túlsó partra. Gondoltam, járok a ligen. Milyen régen nem voltam itt. Csak fáj, fáj minden lépés ezen

az ösvényen, amit napsugáros tavaszban jártam egykoron. Most már alkonyat van, és árnyak sétálnak a fák között. Leültem egy korhadt padra, a talaj még vizes volt a nagy fák alatt; sárga levéllel van tele az ösvény, körül meg a néma ős, hisz az őszi alkonyat szomorú. Lépések hallatszanak. Az öreg Mesteri jön, karján azzal a kislánnyal. A kislány bekapaszkodik a karjába az egyenes vénembernek, alig ér a könyökéig. Fecseg és kacag, az öregúr arca is mosolyog, amint ránéz ennek a kislánynak napsugaros arcára. Előttém mennek el, de észre sem vesznek. A kislány így szólítja az öreget: „édes jó apám...”

Már befordultak az ösvényen, eltűntek, mintha csak jelenés lett volna ez a mogorva, rideg tél és a játékos tavasz.

Tűnődve hajtom le a fejem. Megyek visszafelé az ösvényen. Regényeket gondolok ki, sejteni próbálok és, jó Isten, mennyi gyönyörűséges mesét szóttem már annak a kis virágszálnak a fiatalságához. Alapjában véve nem tudok semmit. És nem is akarok tudni; jobb így. A hársaim a domboldalon zúgnak az esti szélben. Sietve megyek az ösvényen.

Öngyilkosság

A bánatos ember felült a vonatra, és kis falujáig utazott. Itt régi házában meghúzódva a vég nélkül való komorkodásba merült. Tehát most már ezentúl mindig egyedül lesz ez a szegény fiú. Mindenki elhagyta őt, még a felesége is. Kis falujában meghúzódva hallgatja a tavaszi eső kopogását. A mezőn és erdőn, valamint, a titkos kis völgyben is a tavaszi eső locsog. A nagy kályhában, az öreg Simon, a kerülő, tüzet rakott, és a lángok magasra csaptak, mintha a Bartos György boldogsága égne odabenn. A régen lakott, dohos szobákban egerek mászkálnak, valahol a tetőn a víz is befolyik, és a cseppek kopognak titokzatosan. Egy-kettő, egy-kettő... Bartos György, hol jár a feleséged, Bartos György, mit csinál a feleséged? Majd jön a szél, és ugyanígy beszél! Öreg Simon, a kerülő, a konyhán lakik, és éjjel beszélget álmában, mint a nagy magányosságban élő emberek szokták. Amiket nappal gondolt és tervezett, azt éjjel elmondta. S hogy százszor rálesett, az öreg Simon ilyeneket mormogott: „Az úrfi hazajött... Hol a felesége szegény úrfinak?... Angelka tán messzire ment a folyó felé vagy az erdő felé? Keressük Angelkát!...” Az úrfi elszomorodott, és felköltötte Simont. A vén kerülő feltápáskodott. „Simon, ülj lóra, és nyargalj a városba orvosért, mert reggelig meghalok.” Simon mormogott valamit, aztán kiment a házból nyergelni. Az úrfi a szobában a tűz elé ült. Mikor a ház előtt az éjben elhangzott a lódobogás, leakasztotta a szegről hosszú Winchester puskáját, lábának támasztotta, és a mellébe lőtt. Meghalt.

De mindjárt mégse, amint ő azt előre gondolta.

A mellében szúró fájdalmat érzett, amint hátraesett a karosszékekben. Egy percig mozdulatlanul, ijedten ült; elkábította a durranó és a nehéz füst, ami megtöltötte a szobát. A kályhában magasan lobogott a tűz, és az eső valakiről éppen úgy kopogott, mint azelőtt: egy-kettő... Ahogy a kísértetek járnak. A melle vérzett, ám csak gyengén, amint a vér az ölébe szivárgott, meleg lett tőle a teste, és lassú zsibbadás ereszkedett rá. Annyi ereje még volt, hogy a zsebkendőjét a sebre szorítsa, aztán mozdulatlanul ült, várta, hogy meghaljon.

Ült, ült, és magányosságában mindenféle régi és új képeket látott. Azt kérdezte magától, vajon érdemes volt-e egy asszonyért – egy nőért – a Winchester-puskával meglőni magát, mikor az asszony már úgyse gondol rá? Az eső zuhogott a falusi lak körül, és kísértet sétált az utolsó szobában. Egyszerre mindenféle csodálatos kopogásokat hallott. Egyszer az ajtón kopogtattak, majd meg az ablakon, később mintha a padláson járna valaki, s utat keresne ide. Tán a névtelen rém jön és bekívánczik. Hátára veszi, és kiemeli a karosszékből. Az udvaron fekete paripa toporzékol, felülnek, és vágatnak. Elhagyják a falut alvó, fehér házaival, és a titkos kis völgybe ügetnek a dűlőúton. A kopasz nagy ákácok között bánatosan süvölt a szél, és havas eső hull a lovagokra. A titkos kis völgyben egyszerre minden elcsendesült, a sötétben a kereszteteket is látni. A névtelen lovag itt leveszi a nyeregből és ráülteti egy sírhalomra. Majd megsarkantyúzza paripáját, és továbbvágat. Ő ott marad egyedül a völgyben, és a havas eső a fejére hull.

...Felnyitotta a szemét. Hangokat hallott maga körül, valaki jajgatott, és más valaki csitította. A jajgató hangban az öreg Simonra ismert.

– Te vagy az Simon? – kérdé.

– No látja, vénember – mondta erre valaki –, hisz úgy üvölt, mint a sakál, pedig semmi baja nincs az úrfinak.

Ezt a doktor mondta, egy vörhenyes bajuszú, kopasz, alacsony ember, aki Györgyre ráhajolt, és megigazította a párnáját. György félig felnyitván a szemét, hosszú faggyúgyertyákat látott égni az asztalon; az ablakon kékes hajnali fények jöttek be, és a gyertyák

lobogását nagyon szomorúvá tették. A doktor az asztalnál motozott, és kopasz, szeplős feje fénylett a gyertyafényben. Leginkább valami boszorkánymesterhez hasonlított, aki kotyvaléka felett virraszt. A vén Simon ingujjra vetkezve járt, és karjain, vállán vizes törülközők voltak, kezében a nagy mosdótál, amit nem mert letenni. Öreg arcán nagy figyelem és gond ült vala, hogy szinte mulatságos volt. Az eső kopogása se hallatszott már.

A doktor az ágyhoz közeledett. Furcsa, szürkés szemével pislogott, és nagy csizmájában lassan lépegetett.

– Na, hogy van? – kérdezte. Majd sebesen hozzátette: – Különben ne szóljon, kedves barátom, a világért ne szóljon. A beszéd fáraszt. Inkább majd én kérdezek, maga csak a szemével intsen. A szíve helyén fáj? És a lélegzése? És lázat érez-e? A golyóbist kutaszaim segítségével már kihúztam. Jó nagy volt. Ám mégis megakadt a keresztcsontban. Mondhatom, igen egyszerű, tiszta munka volt. Doktor sem lőhetne volna meg magát szebben. Fiala barátom, engedje meg, hogy gratuláljak. Én doktor Runk vagyok, körorvos, örülhet, hogy az én kezem közé került. A lőseb az én szenvedélyem. A golyót: megtalálni, megfogni, kihúzni! Ez érdekesítő játék. Örülhet... Simon, vizet!

Az öreg kerülő, hosszú lépésekkel jött a szoba sarkából. A mosdótálat nagy figyelemmel tartotta, amíg a doktor a vizes ruhákat csavargatta. Egyszerre aztán megszólalt, az úrfira vetvén szeméit.

– Sose hittem volna a mi Winchesterünkről, úrfi...

– Én se, Simon.

– Pedig máskor medvét is lőttünk vele. Pompás puska.

A doktor ráförmedt Simonra:

– Öreglegény, tartsa magát a regulához, keveset beszélni és sokat hallgatni. Mert itt én parancsolok.

Simon megcsóválta bozontos nagy fejét:

– Ha tudná, orvos úr, mennyire szerettük a mi Winchesterünket...

– Csend, ember! – kiáltotta a furcsa orvos. – Nekem mindegy. Ha ágyúval lövi meg magát az úrfi, akkor is itt vagyok én: Runk

orvos. Én értem a lősebeket, én rajtam nem lehet egykönnyen kifogni.

Így szólt a doktor, és vörhenyes, kopasz fejét mozgatta. György szeretett volna nevetni, de nem mert. Ez a furcsa ember még ösz-szeszidná.

Reggelre egy friss, ragyogós menyecske, bizonyos Suhajdáné jött a házhoz. A vizes ruhákkal ezentúl ő foglalkozott, Simon a konyhába került, és csak néha mert bekukkanni.

Suhajdáné vidám, csöndes menyecske volt. Csöppet se hasonlított az ostoba és nehéz falusi asszonyukhoz. Igen sok természetes esze volt, és mint később kiderült, leányéveiben a városon szolgált, mint szobaleány. Könnyen járt, és lépése nem hallatszott. Barna haja volt, barna szeme és piros ajka. György beszélgetett vele, mikor már jobbra fordult az állapota.

– Hol van az urad, Suhajdáné?

Az asszony hamisan mosolygott:

– Az uram? Tán nincs is nékem uram. Rosszember volt, elhagyott, a faluból is elköltözött, a jó isten tudná, hogy hová.

– Tán nem szeretted?

Az asszony megrázta gömbölyű vállát:

– Hűségese felesége voltam.

– Nem azt kérdeztem. Szeretted-e?

– Hát szerettem. Hét évig járt utánam e városon. Mindig a szoknyám mellett volt, pedig küldtem: mondtam, hogy nem kell ő nekem, mert nem hozzám való. Kovácslegény volt, a kovácsok mind durva emberek. Velem pedig durván nem lehet bánni. Hát persze, hogy nem hagytam magam verni...

– Most jobb dolgod van, mint az urad mellett, volt?

– Legalább nem ver senki. Mondtam neki, mikor elment, hogy úgy menjen el, hogy én hozzám többé vissza nem jöhet.

– Ej, ej, Suhajdáné te mégsem szeretted az urad.

Suhajdáné erre nem felelt. A vizes törülközőt facsarta, és szomorkásan nézett a tálba.

Így múltak a napok.

György felkelt, a karosszékekben ült, és az újságokat forgatta, de nem nagyon olvasott.

Inkább az ablakon át a fákra nézett, és a gondolatai egymást kergették az asszonyról, akit elhagyott, aki őt elhagyta. Vajon hol lehet? Kivel van? Néha borzasztókat álmodott, sírva fölébredt és kiabált, hogy Simon bezörrent a konyhából, és agyon ütni akarta azt, aki az úrfit bántja. Mindenféle fiatalemberek között látta Angelkát, hűtlen nejét, akik nekik szépeket mondtak, és vigasztalták, mert az ura elhagyta. Vigasztalják; sőt meg is csókolják, és szép derekát átölelik. Hol vagy, Angelka? Vajon gondolsz-e szegény uradra, aki meghalni akart miattad, de nem tudott? György, ha este nyugodtan elaludt, éjjel mindenféle dolgokat összeálmodott; ki szeretett volna ugrani az ágyból és futni az éjben messzire, amíg Angelkát fel nem lelné, és szívére nem szorítaná a hűtelent.

Suhajdáné egy reggel azt újságolta, hogy durva férje hazajött. Most már tehát ide nem jöhet, mert az emberét, egyedül nem hagyhatta.

György ezt búsan hallgatta. „Mindenki szereti az urát, csak Angelka nem” – gondolta. Mégis így szólt Suhajdánéhoz, mosolyogván az állát megcsípte.

– Szeretném, ha ma este eljönne. Beszélgetnénk, tudja... No, jöjjön el.

A menyecske lesütötte fekete szemét, és csendesen mondta:

– Nem lehet. Itthon az uram. Hat hónap után. Ha korábban szólt volna...

– Beteg voltam.

A menyecske mosolygott, és sóhajtva elment.

Délután tehát összepakolt.

A vén Simon jóakarattal dörögött, és igyekezett figyelmes és hasznavehető lenni a pakolásnál.

– Aki egyszer asszonyba botlott, meg van annak a szíve kötve, igaz-e, úrfi?

– Igaz, Simon.

A kocsira fölült, és Simon a lovak közé csapott. A falu alatt a doktor sárga szekerekkel találkozott. A boszorkánymester vígan köszöntgetett.

– Derék, derék! – kiabált. – Tessék megmondani kedves nejének, hogy doktor Runk gyógyította, az idevaló körorvos, nem pedig valami tanár.

Simon hajtotta a lovakat, a bús tavaszi tájon és az országút mentén a kopasz fák bólongattak a szélben. A bánatos ember így elhagyta a kis falut, vonatra ült, és hűtlen felesége után utazott.

A lovodini csel

Lovodin városka, amint a geográfia írja, ezerszáz méterrel van a tenger felett, közel az ország határához, a Kárpátok között; lakosainak száma ezer egynéhány, anyanyelvük német... Így ír a geográfia Lovodinról, ám a turisták, akik itt hajdanában megfordultak, egészen mást mesélnek. Azt mesélik, hogy Lovodinnak teljesen mindegy, hány méterrel van a tengersizene felett, a zöld, mosolygó bércek, amelyek elzárják a nagyvilágtól, illatos fenyőerdőt rengetnek oldalaikon, és a kis ódon emeletes házak felett folytonosan ragyog a nap. Míg a bércek mögött a téli hófúvás eltemeti a postakocsit, addig a lovodiniak bojtos házispakában sütkéreznek a nyitott ablakokban: enyhe tél van, mondogatják. Ami pedig a lakosság számát illeti, no, az teljesen közönyös lehet mindenki előtt. Hosszú lábú tótok és beszédes cipcerek lakták a városkát, de az intelligencia magyar volt, mégpedig büszke magyar. A jó ég tudná, hogy kerültek ide az ország szélére a nevezetes Szukováthyak, kikről már a Névtelen is beszél, vagy a Görömbeyek, akik a régi írások szerint Hajdú vármegyében uralkodtak. Az pedig tisztán heraldikai falzum Nagy Ivánban, hogy a göcsényi Horváthok a tizenkettedik század közepén kihaltak, mikor itt volt Horváth János, a gyógyszerész, aki kétségtelenül a göcsényi Horváthoknak a maradéka. Ha idegen vetődött Lovodinba, a legelső embertől meghallotta a legendát, amelyet a lovodini intelligencia vallott. A legenda szerint Rákóczi Ferenc búcsúzott itt hazájától, midőn Lengyelhonba bujdosott. Jó hívei idáig kísérték a fejedelmet, és itt könnyezve búcsúztak tőle. De

visszamenni nem tudtak szép Magyarországra. Halálra kereste őket a győzelmes ellenség, másrészt pedig a fejedelem szolgálatára akartak lenni, hogyha visszatér a nagyságos úr a lengyelek közül. Találja mindjárt a határon szeretett vitézeit. S így történt, hogy Rákóczi katonái letelepedtek Lovodinban, elhozták a feleségüket, akinek nem volt, az megfeleségesedett, és várták vissza a fejedelmet. Igen ám, de a fejedelem soká jött. Az egykori vérengző tigrisek a béke szelíd hangjainál bárányok lettek, mégpedig jó kövér bárányok. Kihízták daliás ruhájukat, és már csupán a keresztelőkön és disznótorokon emlegették a szabadságot. A fejedelem mikor átkelt a határon, felsóhajtott a lovodini hősök láttára: „Csodás idők! Teherbe esének a férfiak Magyarországon!” Az egykori hadnagyok többé nem tudtak lóra ülni, s így szépen otthon maradtak. De a maguk igazolására mégis küldöttséget intéztek a fejedelemhez későbbi években. Bocsásson meg nekik a nagyságos úr, a víz okozta elhízásukat, a lovodini víz... Rákóczi Ferenc fejedelemsége óta óvakodnak a lovodiniak a víztől.

Kár, hogy ezt a bölcsen kigondolt legendát nem hiszik el máshol, csak a lovodini határban. A hegy mögött, Toporcon a pázstorgyerek is tudja, hogy a Szukováthyak egy évtized előtt Dusákok voltak, büszke Görömbey Mihály pedig Klebák Misó volt. „Belügyminiszteri legenda az egész – mondják az epés toporciak az erre utazó idegennek –, Rákóczit is csak onnan ismerik, amit az iskolában tanultak róla.” Mi igaz, mi nem igaz a lovodini legendából, most nem kutatjuk. Annyi szent, hogy a lovodini intelligencia csupa büszke magyar emberekből tellett ki, akik fennen hirdették a magyar hegemoniát a tótok és cipcerek között, s így nemigen van arra kilátás, hogy Lovodint valamikor felfedezik az ellenzéki politikusok. De az utazó sem ebből a szempontból ír úti leveleiben Lovodinról. „Az alföldön és a felvidéken – írja az utazó – a katonai ezredek tisztikara megtettesítője a népszerűségnek. Az alföldi városokban a gyalogsági hadnagyok éppen olyan tekintélyes urak, mint a Nagy-Britannia kormányzója a Hátsó-Indián. Lovodin páratlanul áll Magyarországon abban, hogy itt a fényes ruházatú hadsereget az egyszerű szerzetesek helyettesítik. Azt a fogal-

mat, amelyet Nyíregyházán a huszárezred parancsnoka képvisel, a gentlemenség, uraság és hatalom fogalmát, itt Mócz János páter, a lovodini rendház elöljárója képviseli...” Hagyjuk a száraz turisztát, és a meseíró kedvével magyarázzuk a lovodini papok dolgát.

A nagy és évszázados kolostorban, hol kényelmesen ellakhatott volna egy ezred katonaság, hatan laktak papok; csupa szép szál, fiatal, gavallér urak, akiket, mint az alábbiakból kitűnik, bizvást megillette az ógall közmondás: úgy éltek mint az isten Franciaországban. A szerzetesrend lovodini kolostorába büntetésből küldte papjait. Azokat a rendtagokat, akik valami fegyelmi vétséget követtek el, a papok bírósága azonnal Lovodinba küldte penitenciára; a csendes kolostorban, a nagy hegyek között, a félvad határszélen hadd térjen magába a bűnös lélek... A rend évkönyveiben nincs feljegyzés arról, hogy valamelyik bűnös elkívánczolt volna száműzetéséből. A kolostor szűk szobáiban éppen csak annyit időztek a száműzött papok, míg az úti port leverték magukról. Mert a lovodini intelligencia nemes kötelességének tartotta megvigasztalni a száműzötteket. Az igaz, hogy a papok se voltak utolsó emberek. Mint mondtam, szép szál fiatal legények voltak egytől egyig. És hogy nyugodalmas életükben nem híztak meg, az annak tulajdonítható, hogy nem ittak a lovodini vízből. Közel-messze híre-hamva sem volt szőlőhegynek, de termett az Alföldön elég bor. Szukováthy Mátyás, a főbíró, nyelvét csettintgetve szokta volt mondogatni:

– Onnan veszem a bort, ahol egykor az őseim laktak. A régi Szukováthyak hamvaiból fakadt az a bor, ami asztalomra kerül.

Természetes, hogy már az ősök iránt való tiszteletből sem tartott holmi lórét pincéjében a főbíró.

Görömbey Mihály, az erdőigazgató viszont lengyel kereskedőkkel állott összeköttetésben. A lengyelek jó bort hoztak, s ezért olcsó fát kaptak a királyi erdőségekből. Horváth gyógyszerész a pálinkáiról volt híres.

– Derékség dolgában a magyar papokkal – szokta volt mondogatni a gyógyszerész – csak a francia barátok versenyeznek. Azok közül is csak a chartreuse-iek.

Mit mondjak az asszonyokról? Az asszonyok miatt nemigen lehetett volna egyetlen kamarást sem kapni Lovodinban. Többnyire idevaló cipcer-asszonyok voltak, meggazdagodott kereskedők, jómódú mesteremberek gyermekei. Szukováthy, a főbíró, ha apósa, az egykori szücsmester úri asztalához telepedett, borongva sóhajtott fel:

– A nemzetgazdák azt hirdetik, hogy vegyülni kell a vérnek. Ha nem vegyül, eltesped. Csak a Habsburgok és Kállayak engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy mindig családbelit vehetnek feleségül. Szukováthynek gondolni kell a jövő nemzedékre.

Mindazonáltal pompás asszonyok lettek a lovodini cipcerlányokból férjeik mellett. Görömbeyné igazi bácskai asszony volt, (Toporcon azt mondták, hogy az édesapja iglói rőfös volt) és megtanította az asszonyokat kártyázni, mulatni. Történetünk idejében a lovodini asszonyok már csak a cselédjeikkel beszéltek azt a félig tót, félig német nyelvet, ami ezen a vidéken divatos, no meg akkor, ha az urukkal pöröltek. Ha női szabó lett volna Lovodinban, az szegényebb lett volna a templom egerénél. Készmárk volt az első stáció, ahonnan ruhát rendeltek az asszonyok, de keresztelőkor, lakodalomkor a pesti szabókat is megkeresték. Magyarosan főztek, sok borssal, paprikával, szép gyermekeket hoztak a világra, és ha nagyon mulathatnékjuk volt, Lengyelországba jártak valcerezni. A lovodini papok ilyenkor otthon hagyták a csuhát, és megmutatták, hogy milyenek lettek volna ők akkor, ha nem az egyházi pályára lépnek.

Horváth, a patikárius szerette a filozófiát, és délelőtti pálinkázás közben gyakran fejtegette, hogy mire jók a lengyelországi kirándulások:

– Ilyenkor ismerjük meg papjainkat, uraim... Távol az ismerős falaktól, megszokott emberektől, kitör mindegyikből az őstermészet. Ki gondolná például Macskási atyáról, hogy neki szenvedélye a lóhajtás? Vagy merné valaki ráfogni tiszteletreméltó Szokolczai barátunkra, hogy három-négy napig képes birkózni a borral, és végülis ő marad a győztes? A mi szerény mulatásaink már éjfélkor befejeződnek, s így e nemes virtus örökké

titok maradt volna, ha nincs oly közel Lengyelország. És Pohánka tanár úr, a jeles fizikus nemde csak a határszélen túl válik pompás csárdástáncossal? A lengyel asszonyok, mikor toalett-cikkeit megrendelik, a levél végén sohase mulasztják el megkérdezni, mit csinál Pohánka? Mit csinálhat Pohánka? Fizikát uraim, mert, fájdalom, itthon a konvenciók rabjai vagyunk.

Az idők folyamán aztán szokássá vált, hogy ha új pap került a kolostorba, az elmenő elsiratására és az új erkölcsének a kipróbálására lengyelországi kirándulást rendeztek a lovodiniak.

Abban az időben, mikor főtitisztelendő Mócz János úr, a kolostrom előljárója hirtelen meghalt, hosszú ideig szüneteltek Lovodinban a mulatságok. A lovodini urak és asszonyok búsan sétálgattak a kolostor körül, és szomorúan integettek papjaiknak a vasrácsos ablakok felé. Senkinek sem jutott volna eszébe megszegni a gyászt, amíg a kolostor új főnöke meg nem érkezett, Szomáknak hívták az új főnököt, kis, gömbölyű, puffadt ember volt. Szukováthy, a főbíró, mindjárt megjegyezte:

– Kíváncsi vagyok, hogy tartja fenn a rendet ez a kis tökmag óriás papjaink között.

Szomák édeskésen mosolygott, mikor a szokásos lengyelországi kirándulást szóba hozták előtte, de nem fogadta el a meghívást.

– Mi a kolostor szolgálai vagyunk – mondta. – Nem valók nekünk a világi mulatságok.

Horváth, a gyógyszerész, aki a meghívó küldöttséget vezette, felborzolta az üstökét.

– Főtitisztelendő úr – mondta méltatlankodva –, eddig itt szokásban volt, hogy a polgárság barátságos viszonyt ápolt a klérussal. Szomák ravaszkodva nevetett.

– No, no – mormogta, felemelve a mutatóujját –, és biztosít-e engem tekintetes úr arról, hogy ez a barátságos viszony egykor nem fajul erkölcstelen viszonyná?

A patikus elvörösödött:

– Injuria – dörmögte – évszázados szokásokat ledönteni.

– A kolostorban én rendelkezem – szólt Szomák, és barátságosan mosolygott.

Lovodinban emberemlékezet óta nem volt olyan felháborodás, mint az új kolostori előljáró szavaira támadt. Hiába terítettek ezentúl a népszerű papoknak az úri házak asztalainál, a terítékek üresek maradtak. Minden úri házban könnyes szemmel néztek az üres terítékekre, mintha egy meghalt kedves rokon helye maradt volna üresen. A kolostorból kiszivárgó hírek szerint Szomák szigorú penitenciákat rendelt, és hosszú jelentésben számolt be felsőbb hatóságának az itten talált állapotokról.

– Ez nem maradhat annyiban – kiabált Horváth. – Tette fel, urak. Én a magam részéről elmegyek akár a hercegprímásig is, csakhogy ezt az embert elvigyék innen.

Mintha országos gyász lett volna. A barátságos összejövetelek elmaradtak, hiába lötték az erdőn a vadkant, meg a fejedelmi özet, nem volt, aki megegye. Szukováthy azon vette magát észre, hogy borai romlanak pincéjében. Az asszonyok naphosszat pöröltek férjeikkel a legcsekélyebb okért, és Görömbey, az erdőigazgató, komolyan megbetegedett.

Most már igazán tenni kellett valamit. Egy este összegyűlt az intelligencia a Horváth patikus házában és furfangos tervet eszelt ki Szomák eltávolítására.

A tanácskozás eredménye az volt, hogy másnap reggel Horváth patikus hosszú instanciával útra kelt Esztergom felé, aznap este pedig a szőke, érett Szukováthyné ment el ugyanarra, nem kevésbé hosszú kérelemmel. A patikus kérvényét a férfiak írták alá, a főbíróé pedig az asszonyok. A patikus instanciájában kétszeresen aláhúzva ez volt: családi békénk érdekében kérjük Szomák főtitisztelendő úr eltávolítását. Az asszonyok pedig ezt írták: vallási nyugalmunk igényli Szomák urat.

Harmadnap hazajöttek a küldöttek. Pozitív eredményről egyik sem számolhatott be.

Horváth patikus azt mondta, hogy a primás bólintgatott a fejével, és nagyon szigorú volt az arca. Szukováthyné, aki egy órával később járt a primási palotában, mosolyogni látta a primást...

– Jó jel – kiáltotta Görömbey –, a primás a férfiaknak hisz, és csalafintaságot lát az asszonyok kérésében.

Szomák, a szigorú, egy hét múlva kétségbeesetten hallgatta a primás dorgálását, és lehajtott fővel ment el abba a távoli kólostorba, ahová lelki gyakorlatokra elküldetett.

Lovodinban ma már csak az öregemberek emlegetik az egykori Szomákot, aki hogy szívében gonosz, önző ember volt, bebizonyította azzal, hogy nem akart Lengyelországba menni, mikor hívták.

Ifjúságom

Egy férfi könyvéből

Jöjjetek, fényes napsugarak, és csókoljátok meg az Ophelia aranybarna haját, ami fehér nyakára és vállára omlik e hű nőnek. Ti, csöndes, lágymeleg, ti, antik velencei aranyhoz hasonló fényes ségek, jöjjetek be az ablakon, és mennyei sugárral rakjátok tele a szobácskát, az ágyat – a rozogát, a szekrényeket és a pamlagot is –, főként a pamlagot, hol két gyerek nászát üli. A levegő, a bútorok, a székek mind meleg illatokat lehelnek ki, a déli nap járt tán itt egy éjszakán, a nap tán, és a narancs és az áloé illatát, amit a világossággal felszívott délszakon, álmában küldi ide? Vagy a hold hozza a színeket, amelyek két gyerek félig lehunyt szemét elkápráztatják? – Itt nász van, amit gyerekek ülnek, akik mindig csak átölelni tudják egymást, ahogy csak átölelni tudják egymást tebenned, szent szerelem, bűnös szerelem, ilyen szerelem a nász harmadik napján. Tán húszéves vagyok ma is?...

*

Húszéves vagyok-e, és Ophelia tizenkilenc-e, és szenvedőn, kétségbeesetten, fájdalmasan szeretjük egymást? A bűn forráságával, a bűn durvaságával, és millió gyöngédségével a bűnnek? Hogy Ophelia a hajam, amely hosszú és fekete volt, mint a görög ifjaké – a hajam csókolgatta, és ifjú arcát tearózsaszínű selyemingembe rejtette, ami puha volt, és zizegett az Ophelia haja is, amint

elpuhult testemen karjai és ujjai mint meleg kígyók tekergöztek, és liliom combjai és lábszára is, ami inkább sziréné volt, mint leányé. Io Paean! Mámoros fejem lehajtom a párnára, és szemem lehunyom. Io Paean! Bágyadt kaméliák borítják az ágyat, amelyek az imént még koszorúba fonva szerelmesen fejét ékesíték. Félig lehunyt szemmel látom, hogy a tavaszi alkony pírját arcára lehelte, most megy le a nap, az ablakon át tán látni a húsvéti felhők járását, és aranyhelyekkel van teli a messziség, mintha nagy aranyfehér madarak csatáznának a felhők felett, és tollaik lehullván, az Ophelia fejét beborítják. És vérvörös folyamok is támadnak a messziségben, amelyekben aranynapok is vannak; és a folyamok zúgva, lihegve hömpölyögnek, és az ablakon beömlenek a szobába, az aranynapok ragyogva hullanak le a magasságból, és valami violaszínű felhő takarja el a látóhatárt. Io Paean! A csókban, mivel ajkamat betapasztja szerelmesem, semmit sem látok többé. A felhő elhalad viola színeivel... Felnyögök aztán búsan, szerelmesen, fáradtan, a szemem kinyitom. Ophelia hervadt kaméliáin félreszegett nyakkal szendereg, és márvány háta meggörnyed, amint fejét a párnába fúrja. Odakünn búsongó, csöndes, szomorú őszi este.

*

Ne sajnáljanak, asszonyok és tiszta kisasszonyok, én húszéves koromban, akit szerettem, és akiben lelkem élt, az nagyon szép leány volt, annyira szép, hogy emiatt mindig leány maradt; éppen emiatt. És milyen üde, finom az arca. A szűzi szépségnek minden bája kivirult rajta. Búbájosan egyszerű, álmaim világából való: aranybarna, kicsi és tiszta, mint a napsugár, a tekintete szelíd, mint a szenteké. És ha néztem nappal, néztem lámpafénynél, mindig más volt. Este valami fehér, gyöngye árnyék szállt kis feje körül, mintha álmok ködében járna... Énekesnő volt szegényke. Ne sajnáljatok, nők! – hosszú fekete hajam – és milyen hosszú volt és milyen puha! – senki úgy meg nem simogatta, senki az ölébe úgy nem vette a fejem, ahol az agyvelőmben lassan elmúltak

a képzetek a prózai életről, a jólétről, a vagyonszerzésről és mindenről, pedig becsületes szüleim voltak, és szegény anyám a hosszú téli estéken a bibliából felolvasott, és a lámpa derűs fénnel égett. Lassan elfelejtettem mindent, és kacagtam, mint egy ördög, ha az embereket beszélgetni hallottam valahol a politikáról vagy a fizetésről, gyerekekről és feleségről, és a szekrényről, amit már régóta megszerezni óhajtanának, hogy életük boldog legyen. Ah, mindent oly nagy ostobaságnak láttam! Az aljárásbírónak kevés a fizetése, és a mosónéjára gondol, és mert aranyórát szeretne venni, szivarban spórol: én kacagtam, mint a sátán, mert szivarban spórol! És mennyi mindent akarna némely ember: egyik házat, a másik új nadrágot, a harmadik csak egy talpat a cipőjére – Opheliám ölébe hajtvam fejem kacagtam, kacagtam és világosbarna szemébe néztem, és mindent elfelejtettem ismét, pedig – emlékszem – a nadrágom, igazán a nadrágom ebben az időben rongyos volt, kopottas voltam, ha jól meggondolom, szegény is voltam, és esténként a pénzt kergettem, esténként sok bort ittam abban a templomban, hol Ophelia imádtatta magát az öregekkel és fiatalokkal... És volt valami hentes is, aki térdepelt Opheliám előtt, aranyláncosan és keseregve... Nem is igen emlékszem mindenkire. A templomban áldoztam néked Pán, nagyon áldoztam... Majd egyszerre elszegényedtem, mert természetesen sohasem dolgoztam („az ember nem a munkára született”), már lakásom sem volt, semmim sem volt, csak Opheliám volt, akinél laktam, és fejem ölébe hajtvam vígan nevettem az aljárásbíró és mindazokon, kik a rövid életet számárságokkal eltöltik, mert hisz egyedül a nő, a szerelem minden... Az aranyórák pedig nem megölelésre alkalmasak.

*

Valamit érzek! Gyorsan, gyorsan, hadd hunyom le a szemem, és fejem hátrahajtom a széken: mit is érzek, szegfűk bódító illatát-e? Ahogy öregszem, még lemondani sem tudok, mert az ember úgy ragaszkodik mindenhez, ami abból a szép, ifjúságból itt maradt,

s ijedten markolom meg a hangulataimat, amelyek a régi szegényre, a régi csavargóra, a régi ördögre emlékeztetik bennem a szürke polgárt. Igen, szegfű illata ez... És a földön, a szőnyegen mindenütt összetöpörödött vérpiros szegfűk, amennyi csak egy nagy bokrétából kitellett; mindenütt vércseppek voltak, amelyek lehullottak a szoba közepére. Amikor éjjel eszeveszetten rohantunk hazafelé a hideg ködös utcákon, és nászágyunkra dőlünk mámorosan. És mennyi sírás volt ilyenkor. Könnyek omlottak az ő arcán a kis ostoba, cinikus és romlott nőcske szeméből, és sírtam én is – ki tudná miért? Az ablakok alatt egy öles, kék szemű szatír állott, és csókjait dobálta az utcáról; és üvöltött, midőn a lámpa csöndesen elaludt.

*

Ha énekelni tudnék, ha verselni tudnék, ma a bűnt, a szentet, a misztériumok misztériumát ölelném szívemre; a vérem a bűnre lüktet, a szívem róla ver, amikor egy szegény énekesleánya, akinek a fizetése majdnem semmi, akinek mosolyogni kellene a gazdag urakra, az erszényekre, a tömöttekre, egy szegény csavargó fiút szeretett, és ifjú keblére őt odaszorítá, úgy odaszorítá, hogy vénuszi karjai megroppantak, és Rubense – a gömbölyű – vonaglott, mintha csókszomjas ajak zárulna össze epedőn. Ám a nász tizennegyedik napján – így kellett volna kezdenem –, a tizennegyedik napon a kék szemű szatír azt súgta fülembé a kapuban, ameddig elkísért: „Ostobaság, amit cselekszel, Hamlet! Téged is megcsal, mint eddig mindenkit megcsalt. Szerelme hamis képmutatás; érzékeinek vad játéka sodor, mert szíve alszik, mint hótakaró alatt az erdő. Ifjúságod romba döntöd, és szívedből kisajtolod az utolsó véres cseppet – Hamlet a kékfagyos halál a karját tárja ki feléd” – és már előbb is beszélt Horatio; rosszalta a frigyét, amelyet kötöttem, és élveteg ajkai a komoly munkáról beszéltek, amelyre predesztináltam. Szemébe nevettem Horatióknak: „Te beszélsz, aki a bűn vagy, az érzéki mámor papja vagy, a tiltott szerelemnek magasztalója te vagy.” – A kék szemű

szatír üvöltve rohant el az éjben, amikor a lámpa elaludt, ám tanácsai talajra leltek: a magvető magja felburjánzott, és a kis szoba sötétségéből abszintkék árnyakat láttam előrerohanni, akiknek lenge ruházatát megéreztem, és tán azt a hangot, a titokzatosat is inkább éreztem, mint hallottam, amelyik lágyan szállt keresztül a szobán: „Hát nem jön ide, Hamlet, hisz várom.” (Felöltözve ültem a díványon, leánykám már szendergett az ágyban.) Nem feleltem. A kék árnyékok karjaikat nyújtogatták, és én elzsibbadtam, komoran előre szegezett fejjel vártam őket, akik mintha sistergő parazsat dobtak volna agyvelőmbé, lassan közeledtek. A szobában lágyan, mint az esti szél ébredése hallatszott a leánykám hangja: „Hát elhagyott! Megvet és utál, mert a szívem odaadtam, hogy tegyen velem, amit akar, összetaposhatja a cipője sarkával, kését beledőfheti, mert megérdemlem... Istenem, úgy megvetem magam... Hamlet!” Ahogy a tavaszéj fuvalma a bokrok között bujdosik, ahogy ringva, lengve, mindent átölelve száll a füvek felett májusnak illata; ahogy csendes lebbenéssel a pávaszemlepké látogatására érkezik kedvesének, a rózsának és vállára simul – úgy szállt a hang a sötétben, és az ágy szűzleány-keble világitott. A szatír dühöngő és irigy nevetése mintha hallatszott volna odakívülről, és a kék árnyékok közeledtek, s valaki a vállamra tette kezét... Az ő keze volt, kis dolgos, szorgalmas, bűnös keze, mely bájos lassúsággal csúszott a nyakam köré. A kék halál hiába integetett, arcom mellére temettem, amint szorosan átfontam kisleányos természetét karjaimmal, és ő a madár nesztelenségével ölembé lebbent; már itt volt, már megölelt, már az arcomhoz nyomta forró arcát, és nyakamon éreztem karját, amelyben mint olvadó láva, a bűn vágatott... az éji bűn, a világ minden céda teremtésének, minden szép leányának, minden bűn virágának a vágyakozása, és felülről, a mennyezetről olvadó aranyzuhatag ömlött le, és véres folyamok jöttek be az ablakon, és aranynapok úsztak fejünk körül... Bágyadt kaméliával szórta tele az arcom, amint kábultan és halkán énekelt valami dalt, amint hajam simogatta, csókjait, mint tündérszárnyak lebbenését éreztem, és a bűn violaszínű felhője egyszerre ránk rohant. Itt volt a felhő, és

abban fehér ruhában állott ő előttem, amint térdepelve, nyögve az ágyig vonszoltam ifjúságomat, mintha nehéz kövek nyomnák gerincemet, amelyek nyomban összesajtolnak. – A sóhajtás a szívem közepéből szállt: „Te szép, te kedves, te bűnös, te leánnyá vált égi melódia! Te neved a fülemben, hogy kacagásodra meghaljak!”

Ah, mindennek vége! – Tán nem is igaz semmi, talán elmúlt minden egy éjen, amikor lázalmok gyötörtek. Öreg és búsongó csósz vagyok, és melegszem a kályha mellett. De ifjúságunk ilyen volt – szép ifjúságunk!

Régi cselédek

Nem szeretem a városi cselédeket, hisz azok nem is igazi cselédek; futnak egyik házból a másikba, és nemigen szeretik a gazdájukat. A falusi cseléd egészen más, különösen az urasági cseléd, aki nemzedékről nemzedékre szolgálja a családot, gyermekei együtt születnek a család gyermekeivel, s bejárván az élet országútját, együtt térnek megpihenni az emberi szem látóhatárán húzódó árokba.

Nekünk ilyen cselédeink voltak.

Míg kislány voltam, természetesen Mátyás a huszár volt szeretetem tárgya. Olyan vén huszár se volt azóta a világon, mint Mátyás.

A kocsisunk se volt mai gyerek. Jánosnak hívták, mint többnyire a vén kocsisokat. Arról volt nevezetes, hogy beszélgetett a lovakkal; gondolatait, megjegyzéseit a lovaknak dümmögte, és bizonyos, hogy az állatok megértették János szavait!

Volt egy udvarosunk, bizonyos Tikai Péter nevű. Böbeszédű, sokatlátott, még többet álmodó ember volt. Jelekből meg tudta ítélni a jövőt, mindenféle madárnak a hangját utánozta, és sajátos babonái voltak, amelyeket a gazdája javára használt. Különben félkezű ember volt, és a félkezű emberek mindig többet álmodnak, látnak és éreznek, mint a többiek.

Az asszonyok közül Mari néni volt a legnevezetesebb.

Mari néni nem is volt cseléd, inkább barátnő.

Egykor az anyámnak volt a pesztonkája, később engem hordozott karján, és ha gyermekeim lettek volna, azoknak lett volna

a játszótársa. Száraz, csontos öregasszony volt, tele mindenféle orvosi tudománnyal és babonával.

Hány esztendő volt? Ő maga sem tudta már.

Magányos földbirtokos voltam, és régi cselédek között eszembe se jutott a házasság. Este Mari néni vetette meg az ágyam, Mátyás, a huszár húzta le csizmámat, és Tikai, az udvaros, az ámbitus lépcsőjén aludt, hogy megőrizzen a rossz emberektől. Ha szóltam hozzájuk, mosolyogtak, és dédelgető hangon válaszoltak. Majd minden különösebb ok nélkül emlegették nagyatyámat, atyámat, mintha tegnap látták volna őket.

Így éltem, éldegéltem... Harmincéves lettem, szakállam megnőtt. Mikor délutánként szobáinkban sétálgattam, a fehérre meszelt falakról a nagyapám és a többiek képei bólongattak felém. Lassacskán éppen olyan szakállas vén medve lettem, mint ők voltak hajdanában. Mari néni esküdött arra, hogy a megszólalásig hasonlítok a nagyapámhoz.

Történt, hogy Mari néni hivatalos levelet kapott Pestről.

Mari néni természetesen nem akarta átvenni a levelet, nagyon megijedt, és siránkozva tördelte kezét. A levelet elolvastam neki. Abban nem is volt semmi vidám dolog. Egy kórház írta Mari néninek, hogy leánya, egy másik Mari ott meghalt.

Ki volt az a másik Mari? Sohase hallottam róla, sohasem láttam.

– Ej, ej, Mari néni – mondtam évődve, mikor az öregasszony kisért magát, és bizonyos büszkeséggel dugta zsebébe a pecsétes írást.

– Csak nem gondolta, tekintetes úr, hogy mindig ilyen öreg voltam! Voltam én is fiatal.

Így szólt Mari néni, és könnyei hullottak... Talán az évek során egészen elfeledkezett ifjúkori botlásáról. Nem is igen tudta már, hogy asszony-e vagy lány. És most egyszerre, kétségen kívül bebizonyosodott, hogy egyszer fiatal volt és szerették. De a lányára már nemigen emlékezett.

– Csak annyit tudok róla – babogta, mikor vallatóra fogtam –, hogy szőke volt, mint a Tisza vize... Igen szép gyermek volt, ép-

pen olyan kék szemű, piros arcú, mint a tekintetes úr öregapja. Tessék megbocsátani, de már annyi igaz, hogy leginkább őhöz hasonlított. Ezzel nem akarok semmi rosszat se mondani – rebegte lesütött szemmel.

Elgondolkoztam, és egész nap nézegettem a nagyapám képét, amit valami vándorló művész festett a szoba falára. Lám, az esztendők nem havaznak be mindent, a régmúltak feltámadnak, és a ködből egy villanás megvilágítja elporlott csontú halottak szerelmeit és viselt dolgait.

Mari néni egészen bolonddá tette a levél. Egész nap suttogott Tikai Péterrel, a félkezű udvarossal. Mert Tikai volt az esküdt ura Mari néninek. A félkezű öregnek is tetszett a levél, és jobbra-balra forgatta azt, miközben hol mérgesen, hol meg hamiskásan hunyorgatott Mari nénire.

– Mari – mondotta egyszerre –, megérdemelnéd, hogy megverjelek.

Mari néni a kötényébe rejtette az arcát:

– Verjen meg, Péter bácsi – mormogta szemérmesen. S Tikai a házibéke kedvéért gyöngéden hátba legyintette. Aztán sóhajtott:

– Uramisten, milyen ember is volt az öreg Tekintetes úr!

Kikereste aládájából azt a vitéségi érmet, amit egykor a levágott félkarjáért kapott. Kifényesítette az érmet, és délután feltűzte a mellére. Az ünneplőruhájába öltözködött, és Marit néni kezén fogva a temetőbe vezette.

Nemigen beszélgettek útközben, messze a múltban kalandoztak a gondolataik, a régi sír körül, ahová most mentek. A régi sírban a nagyapám aludta álmait, és a vén cselédpár, ki egykor szolgálta és dédelgette őt, a sír oldalára letelepedve, hosszasan bámultak ki az országútra.

Estefelé arra lovagoltam, és megálltam a temető árkánál.

Tikai Péter aludt, a sír oldalába hajtva sárgás-fehérre öszült fejét, míg Mari néni a kötényével hessegette el az öregről a legyeket.

Mikor meghallotta a lódobogást, felemelkedett, és ijedten nézett körül.

– Mi az, Mari? – kérdeztem.

Az öregasszony a Tikai arcába pillantott, aztán fiatalos, gyors lépésekkel surrant az árok mellé.

– A lódobogástól ijedtem meg, tekintetes úr, mert ő is, nagy-apa, lóháton szeretett járni, én meg az udvaron aludtam. Mikor közeledett az országúton, mindjárt fölbredtem a lódobogásra és kinyitottam előtte a rácsos kaput. „Rendben van minden?” – szokta kérdezni, és lehajolt a lóról, és itt ni, megcsípte az arcom.

Mari néni túlvilági boldogsággal mutatott fonnyadt, ráncos arcára, és nevetve futott vissza Tikai mellé.

Ettől a naptól fogva aztán százféle változatban hallottam nagyatyám szerelmének történetét. Mari néni – miután egykor az egész szerelmét elfelejtette – most mindennap új részleteket álmodott vissza a múltból. Többször megtiltottam Mari nélinek, hogy szerelméről beszéljen, de az öregasszony most már nem tudott lemondani arról. A hosszú éveken feledésbe ment titok, hogy most felkerült, megfiatalította. Tikai, a félkezű, szintén megunt a dolgot, és gyakran megverte Mari nénit, ha nagyon dicsekedett.

S így régi két cselédemet elküldtem magam mellől, és fiatalokkal népesítettem be házamat.

Őszi ünnep

Aranygerezdes dombok, füstös prэшázak és piros nadrágos cigányok üdvözöltek benneteket ott messzi, a Nyírben. A sárga homokból csak karcos fakad, és a hegyaljai bort szívesebben iszom, mint a síkvidék vinkóját, de a lellem a napfényre októberi délelben mégis odaszáll a lankás halmok közé, ahol kerek képű, dalos nyírségi lányok a hitvány szőlőt szedik, és a prэшáz körül mesziről hozott vízzel üres, dohos hordókat öblögetnek.

A természet úgy rendezte, hogy minden évszaknak megvan a maga ünnepe. A város művelt redingotos lakosa az esztendő ünnepeit nem is ismeri annyira, mint a csendes faluk vagy a regényesen elhagyatott tanyák lakója. A tavasz odakünn a falvak között ünnepi ruháját húsvétkor fölveszi. Minden nagyon jó szagú, a friss, nedves országúton parasztszekerek előtt vígan ügetnek a lovacskák, és a tornyokban harangoznak. Aki húsvét reggelén a mezőkön jár, és leül régi fatörzsre a vízmosás szélén, előtte a nagy mező, a tavasz hírnökeivel: bizonytal megérzi az élet jóságát.

– Nyári aratáskor jó a mezőn aludni az asztag alatt, és a mezőségek csendjéből, ha egyedül jársz a mély árok fenekén madarakra leskelődve sörétes puskáddal, a kasza pengését olyannak hallod, mint valami melódiát. Fehér galambok röpködnek az ég kékjében pünkösdi reggelen, és a vizek a hidak alatt nyárias szökéséggel, langyos lustasággal fodroznak. A fehér szín váltakozik az aranyszókével a nagy tágas mezőkön; az erdő felől jövő fuvalomra, ha megmozdulnak a búzatáblák, vérpiros pipacs tekint

onnan ki. Majd egyszerre csend lesz a mezőn, a seregély lármázik a gyümölcsös kertekben, és a tarlón elmerengve bandukol a nyúl vadász. A távoli halmok este és reggel kék párázatokba burkolóznak, s mielőtt megerednek a hosszú, hosszú őszi esők, amelyek idején Dickenst jó olvasni az ablak mellett nagyapó karosszékében, a hegyen már elhangzott az utolsó szüreti dal is. Az első hó nemsokára a földre lehull, és a híd alatt apró jégtálcákat látni üvegdarabokra törni a hídlábakon. Piros arcú parasztok hozzák szűrük alatt a szűzdohányt, és a cserépkályhában pattogva lobognak a nagy hasábok. Fehér lesz odakünn a világ, és a hidegből, fagyból, zúzmarából, mint egy kedves öregember, jön elő Karácsonyapó. Ropog a dió a gyermekszobában, az öregek pedig az idei bort isszák a jól meghízott pulyka mellé... Az esztendő szép ünnepein felenged a legzordonabb lélek is... Most, midőn képzeletben rozsdás pisztolyok durrogását hallom, és a szilvafák alól friss gulyás illata kanyarog a levegőben, a szüretet érzem, a szüretnek hódolok, s róla emlékezem, míg a pesti fogadóban az édes mustot kanálszámra iszogatom...

Fajtánk az ünnepélyek kedvelője. A régi világban sokat mulattak apáink ez idő tájt, a bortermő országrészekben a cigányok mindig muzsikáltak. Most az őszi magvető jár komoran és lehajtott fővel a barna szántásokon, és ázsiai alkatú koponyájában pesti mesterlegények szónoklataira gondol. Van-e még szüret e szomorú királyságban, ahol már az se okoz örömet, ha föld dúsan fizet aratáskor, mert nem az aratóknak fizet. Ha van szüret, az nagyon csendes szüret lehet. Lengyel kereskedők veszik meg a mustot, és idegen országokba viszik földünk zamatját. A svájci fogadóknak mérlik ki Hegyalja aranycseppjeit, és a vilájáró magyar csodálkozva issza Hátsó-Indiában a table d'hôte-nál Badacsony borát. Borunkat, lányainkat, mint afféle kis nemzet, elvisszük messzire, a tengeren túlra, idehaza nem tartunk meg semmit.

Az őszi ünnep nálunk a múlté. A szüret valami szép, kedves és hangulatos gyermekkori emlékké változott, mint a karácsonyfa, amit a kis Jézus hozott a zúzmarás téli éjből. A hegyek pedig még

ontják a bort, de már nem dalolnak a hegyoldalban. A rákosi szántó-vetővel felsóhajtunk: „...Itt hajdan szebb élet volt!”

Öregemberek mesélik, hogy a forradalom után, a bús években politikai jelentősége volt a szüreteknek. Zsandár járt az országúton, és a nógrádi csendileákban Krúdy Kálmán főzte a forradalmat. Vig, könnyűvérű lengyel nemesek siettek a magyar urak vigasztalására, és ezek nélkül a lengyelek nélkül még szüretelni sem lehetett. Szüretkor, midőn az ország egyik szélétől a másikig szólt a muzsika, a lengyeleket kölcsönadogatták egymásnak az urak. Olyik lovag Nógrád megyei téli szállására csak késő decemberben vetődött haza a messzi Bácskából. Az országrészt, amely közben van, mindenütt leszüretelte. Tréfái, pompás elmésségei és dalai mindenütt segítettek megerősíteni a lengyel–magyar barátságot, de ha politikára terelődött a beszéd, a lengvelt kiküldték a szobából. Az ötvenes évekbeli szüreteken hallgatagon koccintottak a szüretelő a tavalyi borból, és bús gondolataik a tengerentúlra szálltak. Míg az asszonyok, leányok ropták a táncot a présház körül, odabenn olyan dolgokról beszélgettek a vendégek, ami akármelyiküknek a fejébe kerülhetett volna. S nagy keletjük volt a drótostótoknak, akik az országutat járták. A drótostótban minden jóra való magyar ember bujdosó honfit sejtett, és a nagyapám hajdanában hetekig hordozott egy szegény Árva megyei drótost szüretéről szüretre. A drótost az asztalfőre ültették, s könyörögve kérték, beszélne, szólna, mit üzennek kívülről. A drótos hallgatott, amit arra magyaráztak, hogy megtiltották neki a beszédet.

Régi szüretetek, régi szép szüretetek! Kérdezzétek meg az öregembereket, ők tudnának beszélni az őszi ünnepről. A királyság tele volt dallal, tele volt vidámsággal, vígsággal. A szegény cigány a faluvégén hiába látja az idő hajlását az aranypirosságú ősz felé. A gyomra korog az éhségtől, vonója leszakadozott. Nem érdemes piros nadrágot lopnia, hisz úgyszincs kinek muzsikálni. A dombok felől már közelednek a hosszú, szomorú őszi esők, a szőlőhegyekben pedig a cigány tudta nélkül szedik le a szőlőt. Hordó is van elég mostanában, és nem ásnak gödröket a bornak, hová

lebocsássák a bort hordó hiányában. A szegény ember kis kasban viszi haza a szőlőt, és nem állítják meg a hegyben víg szüretelők, hogy szőlővel, borral, pecsenyével megajándékozzák. Elmúlt a jó élet. Az ősz az ő nagy ünnepével csupán a költők és álmodók lelkében él. Pán elhagyta a királyságot.

Történet az ördögről

A süvöltői réten látták egyszer az ördögöt labdázni.

Egy görbe fekete akácfa szomorkodott a rét végén, olyan, amilyen a mesékben vagy on – ez az akácfa dobta mindig vissza a labdát, miután az ördög ütőfájával azt messzire kiütötte. Holdvilágos februáriusi éjszaka volt, az írást meg lehetett volna látni, a torony gombja, mint a karbunkulus, szikrázott az éjben. Lépő János és Suhajda András Tahi felől jöttek, ahol éppen torban jártak. Útközben nem beszélgettek, mert hideg volt, nagy csizmájukban némán taposták a friss havat, és Süvöltő alatt, mint mondtam, az ördögöt látták a réten labdázni a görbe, fekete akácfával.

Nagy dolog kerekedett később ebből. Lépő János és Suhajda András számtalanszor tevének tanúvallomást, a jegyzőkönyveket még ma is őrzi nemes Garamboly vármegye, a nádorispán is beleavatkozott volna a dologba, ha lett volna nádorispán abban az időben, így csak az esztergomi prímás intézkedett, mert bele volt keverve abba a pörbe a szentszék is... Pedig Lépő János és Suhajda András, ármálista birtokosok másnap szégyenkezve dörzsölték a homlokukat.

– Ej, az az újbor – mondogatták. – Bolondságokat láttatott velük. Kend is látta? – kérdezte Lépő Suhajdát.

(Akkor úgy elszaladtak, hogy idejük se volt beszélgetni.)

Suhajda zavarodottan tolt ki homlokából a süvegét.

– Látni láttam, de már magam se tudom, hogy mit láttam. Az ördög tréfált velünk.

Hallotta tán valaki ezt a pár szót? Pécsi Erzsók, a kékitővizes asszony is mindig ott leskelődik, ahol semmi keresnivalója nincs. Javas-fűvel, babonával, meg mindenféle varázslással keresi a kenyérét. Pécsi Erzsók (ne bántsátok szegény öreget, urak, négy nevetlen csirke csipog utána), hát bizony a mesterségéhez tartozott az ördög is.

(Az ördög nem is olyan nagy ellenség, mint sokan hiszik. Hej, be sokan élnek meg ő utána! Ha ő nem volna, bizony halálra unnák magukat az asszonyok. Kell, hogy ott leselkedjen mindig a cipőjük sarka körül, csábítgasson, csalogasson, orcapirító, vérforraló gondolatokat sugdosgasson... A bileki csudatévő szent Flórián nélkül még csak meglennének, de hogy az ördög nélkül mit csinálnánk, azt magam sem tudom.)

Mondom, Pócsi Erzsók leskelődött tán ott a kerítés megett, mikor Lépő János meg Suhajda András az ördögöt emlegették. Másnap már Suhajdáné pörlekedés közben azzal torkolta le az urát:

– Hallgasson kend, ördög cimborája!

Máskor is mondta ezt az asszony pörölés közben, de Suhajda Mihály most megrettent. Majd kiesett a pipa a szájából. „Tán álomban kotyogtam ki valamit?” – dörmögte. „Vagy pedig Lépőnek járt el a szája!”

De bizony Lépőnek se járt el a szája, egy huszonnégy óra alatt már az egész falu tudta, hogy az ördög Suvöltőn járt, és Lépő Jánosnak meg Suhajda Mihálynak mutatta meg magát.

Az alvégi kovácmester, Anderkó csapkodta a bőrkötényével a térdét:

– Bezzeg én megfogtam volna, kalitkába zártam volna, de hát két olyan mulya nem is tehetett egyebet, mint elfutott.

Egy reggel Simákné, ropogós őszi menyecske a szentem, mint ha ezer rugón járna a dereka, oly mozgékony, ott haladt el a Suhajda háza előtt, amint az éppen a havat lapátolta az ajtó elől. (Legyen hol ki-bejárni a kutyának.)

A hideg kipirosította a Simákné arcát, de tán a belső izgatottság is. (Koros ember volt már Simák, rég elfelejtette a katonai állást.) Megállott a menyecske, és lesütötte a ragyogó két szemét:

– Mondja csak kend, Suhajda uram, aztán legalább csinos leány volt az az ördög? – kérdezte.

Suhajda félvállról felelt:

– Bajusza volt, mint a legtöbb embernek.

– Milyen? – firtatta a menyecske.

– Éppen olyan, mint az enyém – mondta Suhajda, és megfordult. Megpödrölte nagy harcsabajuszát, és rámosolygott a menyecskére. (Hej, ha ezt az asszony látta volna!)

– Szép egy bajusza volt – csintalankodott a menyecske, és oly hirtelen kapta le a szemét Suhajda uram bajuszáról, hogy kacsintásnak is lehetett volna. – Ha arra jár mifelénk, nézzen be hozzám. Meséljen valamit arról a híres ördögről.

Így szólt a menyecske, és továbbment, derekát riszálva.

Suhajda uram – ugyancsak bennjárt már a negyedik ikszben – majd kiugrott a bőréből.

– Hóbortos dolog – dünnyögte. – De ha már benne vagyok, hát benne maradok.

Tovább lapátolta a havat. A piszkos órákások mögül folyton két ragyogó szem kacsintott felé. Vasárnap reggel volt akkor, és a népek a templom felé igyekeztek. Jött Sári Mihályné is ormótlan nagy miséskönyvével. Már messziről integetett Suhajda uram felé.

– Nini – gondolta Suhajda –, Sáriné is jön. Úgy látszik nem nagyon bánja, hogy maholnap nagyanyó lesz.

Már ide is ért Sáriné, és titkolózva súgott a Suhajda fülébe.

– Komám, ha nálam is megláthatnánk az ördögöt, jöjjön el es-tére hozzám... De senkinek se szabad megtudni.

Suhajda ímmel-ámmal bólíngatott.

– Majd megpróbáljuk egyszer, nemzetes asszony!

Sáriné közelebb hajolt:

– Hát az a kulcs megvan, amit az ördög adott? Amelyikkel minden titkot fel lehet nyitni...

Suhajda kerekre meresztette a szemét:

– A kulcs!... Nincs meg. Az Lépőnél van.

Sáriné toppantott a lábával, hogy suhogott rajta a sok friss szoknya.

– Ne bolondítson, komám. Lépő azt mondja, hogy kendnél van. Itt őrzik a mellén, az inge alatt...

Suhajda a melléhez kapott, amire Sáriné nevetni kezdett. Megmutatta mind a harminckét fogát, megvolt még valamennyi... Továbbment, és még messziről is integetett a nagy imakönyvvel a tetten kapott Suhajda felé.

Ahány asszony elment Suhajda mellett, mindegyiknek volt valami mondanivalója. Egyik a feleségéről kérdezősködött, a másik a gyerekeiről, csak a bátrabb fajtája merete egyenesen kimondani, hogy: nohát, mi volt avval az ördöggel? Meg a lányok is megnézegették Suhajda uramat... Nem is sokáig tűrte ezt az állapotot Suhajda uram. Befordult a házba, és egy tenyérnyi tükör előtt nekigyürkőzött a bajuszának. Még követválasztásra se pederte ki úgy azt a bajuszt, mint most. A borotváló késsel pedig nagy buzgalmában majd a nyakát metszette el.

Az asszony megsejtett valamit, mert folytonosan a nyomában volt.

– Ne te, ne, vén kecske, megbolondultál? – kérdezte csúfondárosan.

Suhajdát aggasztották az érzelmek. Szeretett volna valamit mondani az asszonynak, de inkább lenyelte. Végtére is csak dúdolgatott magában.

Hát Lépő János mit csinált ezalatt?

Ugyanazt csinálta, amit Suhajda Mihály, csakhogy ő az alvégen lapátolta a havat. Az ördög éppen olyan népszerű volt az alvégen, mint a felvégen...

De minek csűrjem-csavarjam a süvöltői ördög dolgát. A két süvöltői ördög attól az időtől kezdve, mióta az ördögöt a réten labdázni látták, sok zenebonát csinált a faluban. Kocsmáztak naphosszat, az asszonynak pedig egy nagy, rozsdás kulcsot mutogattak, melyet az ördögtől kaptak. A pap kiprédikálta őket a templomban, a parasztok ölmosbottal, fokossal kergették meg őket, az asszonyuk otthon forró vízzel fogadta... Később a fiskálisok is beleavatkoztak, és egyik-másik házaspárt választgatni kezdték. Ki okozta a zenebonát? Ki más, mint az ördög, aki be-

bújt minden asszonynak a fülébe, ott duruzsolt addig, amíg elvette az esztét... A papok meghallották a dolgot. Nosza, tanácskoztak az ördög felől. Elhatározták, hogy minden süvöltői asszonyt meg kell füstölni, ki kell belőlük űzni az ördögöt. Ki is szállt egy bizottság Süvöltőre, de ott csak a hatéves kislányokat füstölhette meg. A többi jól érezte magát az ördög társaságában.

Ez volt az utolsó ördögűzési pör Magyarországon.

A történet vége? Suhajda Mihály és Lépő János megöregedtek, kibékültek a faluval, és éppen olyan dörmögő, mérges, vén parasztok lettek, mint a többiek, akik sohasem látták elevenen az ördögöt. Mert minden mulandó, még az ördög is.

A híres asszony

Egy bánatos nemesasszony járt a házunkhoz, bizonyos özvegy Csehiné, vagy dehogyis özvegy, hisz éppen ezen fordul meg az egész történet.

Apám ügyvéd volt, és a környék ügyes-bajos dolgait intézte. A parasztok pörpatvarai, az erszényükhöz kapkodó falusi boltosok ügyei között, a szomorú nemesasszony még a vén honvédet is érdekelte, aki emberemlékezet óta piszkálta pipáját a tintapöcsétes előszobában. (Régi ügyvédek irodáiban mindig akadt egy-egy vén honvéd, aki a pipáját szurkálta, a tüzet nézegette, és az előszobában a várakozó kliensek között egyszerre megszólalt: „Bezzeg nem így volt az, mikor Eperjes felé marsíroztunk...”) Csehiné érett asszony volt már, mint őszidőben a kert aranypiros almája, nem volt valami nagy szépség, de az örökös bánat megszépítette. A temetéseken miért, hogy a gyászoló nők mind nagyon szépek? A bánat teszi, amely szívünket megérinti, s Csehiné bánata már tízesztendős volt. Egy percre nem felejtette el, reggel vele ébredt, este vele feküdt, a bánat lett az ő élettársa, mikor Csehi Náci – híres gavallér volt – valami kriminális pörből kifolyólag eltűnt hazulról. Mindenféle váltókat emlegettek – a falusiak locsognak unalmukban a cserépkályha körül –, némelyek szerint asszonyi szemek ejtették törbe a híres Csehit. Elment, és soha többé semmiféle hír nem hallatszott felőle. Könnyű annak, aki más világrészben keresi tovább a boldogulást, de az itthon maradottnak nehéz az állapota. Csehiné járt a bánattal, egyik esztendő a másik után repült. Már a második év végén

csak könnyezve emlegette az urát, mert eleinte így szólt: úgy kell a pernahájdernek!... A szoknyakergető Csehi – nem röstellte a városba kocsizni, ha valami szép leányról hallott – házasesetében egyebet nemigen hallott a feleségétől, mint elkeseredett szavakat. A kurtanemesek között, akik vidékükön laktak, lehetetlen dolgok teljesülését attól tették függővé, amikor Csehiné kibékül az urával. De kinek jutnának eszébe a harcok és haragok akkor, midőn a szegény Csehi eltűnt, elbujdosott? Mondtam, már a második esztendő végén keresni kezdte az urát Csehiné. Addig titkon remélte, hogy majd visszajön, és felelősségre vonhatja elmaradásáért, mint azelőtt, ha a városban hetekig mulatott, és pénz és pecsétgyűrű nélkül ért haza... De Csehi nem jött. S így lassan mártír lett belőle. Az asszony „szegény jó uram”-nak emlegette, és emlékét nagyon tisztelte. A jegenyefás tanyán az elbujdosott Csehinek mindig megtartották a névnapját. A szomszéd birtokosok kocsival eljöttek, mint régen, és a kocsit a színbe tolták a béresek. Csehiné kirakta családi ezüstjét, és az ura kedves ételeit főzette. Az asztalnál üres teríték jelezte a bujdosó helyét, és a falusi urak meghatottan nézegettek az árva szék felé. A sánta Szurmák még csak nem is olyan régen puskával kereste a Csehit valami asszonyi dologban, az elbujdosottért ivott, és elmesélte, hogy fiatalságában, a forradalom utáni években az úriházak asztalainál sűrűn előfordultak az üres terítékek. „Bujdostak a hazafiak...” Csehiné sápadtan bólogatott, Sámuelfi, a tiszteletes már köszörülte torkát az áldomásra, amit az innen eltávozottért ivott. Ezek a névnapok halotti torhoz hasonlítottak. A férfi nélküli tanyaházból még besötétedés előtt hazakocsiztak a vendégek, a keresztútnál rákiabáltak egymásra: „Mégiscsak jól cselekedtünk, hogy elmentünk vigasztalni a szegény asszonyt!...” Csehiné egyedül maradván sokáig merengett a férje halovány fotográfiája előtt, és némán hajolt a képhez: mért hagyta el, hová mentél? Szelíden, szerelmesen. Hej, ha betoppant volna ilyenkor Csehi, tán meg se szídták volna elmaradásáért.

Múltak az évek. Hinné valaki, hogy Csehiné hűséges volt az ő elbujdosottjához? Mondják, hogy házasesetük alatt a kis pörge

bajuszú megyei esküdt mindig akkor talált valami dolgot a tanya körül, mikor Csehi a városban mulatott. A fiatal esküdtek többet dicsekednek, mint amennyi igaz; bor és pajtások között a nők erényét megtépzazzák. De lám, hogy Csehi elbujdosott, a kis esküdtnék kiadta az asszony az útját. Még a fiatal béreseit is szélnek bocsátotta, nevetséges volt az a sok vén cseléd a tanyán. A kocsis úgy beszélt nagy Napóleonnól, mintha tegnap halott volna róla, a szántogató ökrök előtt ostorát pattogtató kisbéres Szent Tamásnál verte a dobot. Ha Csehi betoppanna egy nap, mindent rendben, békességben találjon.

Még a lovaira is vigyázott. Igaz, hogy a híres négy almásszürke, hogy nem pihent meg többé rajtuk a városi lányok szeme, megroppant, megvénült idő előtt. Ki győzné lekefélni selyem szőrüket, ha gazda nincs a háznál? Az ebédlőben Morgó, az agár, az ízetlenkedésért már verést se kapott, hisz Csehi szerette ezt a kuttyát...

Mikor az apámhoz kezdett járogatni Csehiné, akkor már nagyon kereste az urát. Sok esztendő múlt el...

– Ha legalább üzenne! – sírdogált Csehiné. – Nyomát se találni. Vajon hová lehetett a szerencsétlen?

Az apám a szemüvege mögül mosolyogva nézett a szomorú asszonyra:

– Mondja meg őszintén, nagysád, férjhez szeretne menni, nemde?

Csehiné elpirult a méltatlankodástól:

– Soha! Találnék én valakit, aki felérne az én Nácimmal?

– De ha Náci nincs meg... Az asszony mégsem élhet magában!

Csehiné argumentált:

– De bizony, megélhet. Úgy alszom, mint a tej, a gazdaságomban pedig minden szögére vigyázok. Ha megtalálnánk Nácit, ahogy én ismerem őt, térden állva imádna engem...

– No, jól van, majd megkeressük a gonosz Nácit! – felelt az apám.

A vén almásszürkék a kis kocsihoz hazavitték Csehinét, de már a legközelebbi hetivásárkor behozták.

A szomorú asszonyt, ha nem láttuk volna egy hétig, tán búsultunk volna utána.

Az ügyvéd házában sok mindenféle ember fordult meg. Egy hórihorgas német mérnök járogatott akkor hozzánk. A környékbeli mocsarak és tiszai kiöntések miatt időzött vidékünkön, és karcos borunk kedvéért, jó ebédeinkért órákig rázatta magát zötykös parasztszekéren. Piros arcú, kék szemű és szőke, nagy bajuszú ember volt, amilyen a legtöbb vízimérnök. Magyarul tanulgatott, és imádta ezt a királyságot. Mondta, hogy már járt a Gangesz kiöntései körül is, de ilyen szép országot még sohasem látott. Persze hogy a mérnököt kedvelte társaságunk, és nála nélkül nem lett volna teljes névnap, keresztelő vagy lagzi. A német – Krisztiánnak hívták – szorgalmasan ivott, hazafias felköszöntőket tartott, mikor elől-hátul kicsavarta a szavakat, ezen pokolian mulattunk, és még a bölcs alispán úr se átallotta biztatni a németet: „Krisztián, dalold el a Kossuth-nótát!” Krisztián eldalolta, és örömmel a vállunkra emeltük. Kevés népszerűbb emberre emlékszem, mint a mérnökre. Ma már nem is nagyon tudom megérteni, miért szerettük olyan nagyon a piros arcú embert.

Tehát Krisztián megismerkedett házunknál a szomorú asszonnyal. Annyi bizonyos, hogy szemével majd elnyelte az érett, barna asszonyt, és ebéd után az irodájába hívta az apámat. Itt röviden előadta, hogy ő már régen szeretne megházasodni. Magyarországon megtelepedni, jó hazafi lenni: szóval a szomorú asszonyról tudakozódott. Mikor meghallotta a szomorú asszony dolgát, káromkodva emlegette Csehit, aki itthagytott ilyen asszonyt, és emelgette csontos ökleit, hogy betörné annak az embernek a fejét.

A német szerelmének mihamar híre lett. Nem kellett arról beszélni, elárulta magát. Mint afféle elkényeztetett, népszerű fiú, vakmerően közeledett az asszonyhoz. Ha Csehiné a városba kocszított, a legközelebbi utcasarkon a mérnök bukkant elő rötykös szekéren, és tollas kalapját lengette.

Csehiné eleinte nagyon haragudott a németre. Szemrehányásokat tett az apámnak, hogy házában nincs biztonságban az elhagyott nő... Szegény apám védekezett: „Hát ki tehet arról, hogy

belebolondult nagyságba?” – emlegette. Csehiné haragosan felelt: „Menjen a német hazájába, ha szeretőt akar...” Az apám biztosította arról, hogy a németnek tisztességesek a szándékai, leteszi a honpolgári esküt, és jó magyar lesz. Csehiné sírva felkiáltott: „De hisz én nem mehetek férjhez!”

Igaz, ez volt a bökkenő. Csehiné nem mehetett férjhez. Csehi Náci nem halt meg, csak elbujdosott. De ha be lehetne bizonyítani, hogy meghalt?... Ha be lehetne bizonyítani?

Esténkint, borozásnál erről beszélgettek az urak. A mérnök csillogó szemmel hallgatta a beszédet, az öreg alispán úr atyai jóakarattal ütött a mérnök vállára: „Fiam, neked már csak haza kell menned házasodni!” A német a sarokba hajította a borospoharat, és elkeseredve emelgette az ökleit: „Inkább felakasztom magam!” – kiáltotta, és az urak ijedten összenéztek.

Nohát, most már igazán lehet tenni valamit a mérnökért. Elvégre csak nem fogunk elveszíteni egy ilyen derék fiút a sehonnai, váltóhamisító Csehi Náciért! – Hej, hogy szidták most az egykori bujdosó huszártisztet! Mindenki emlékezett valamely komisz cselekedetére, a régi pajtásai, akik eltűnésekor szó nélkül fizették ki a hamis váltókat, most emlegették a hozott áldozatot. A mérnök éjjel-nappal muzsikáltatta magát a cigányokkal, az öreg alispán úr pedig komoly szemrehányást tett egyszer Csehinének:

„Liszka lelkem, az a szegény fiú a halálba búsulja magát miatad!”

„De hát mit csináljak, urambátyám, az eskümet, amit az oltár előtt tettem, csak nem szeghetem meg?” – kiáltott fel a szomorú asszony.

„Lárifári, nem te volnál az első – biztatta az alispán. – Különbén majd elváltaszunk. Csak bízd ránk, lelkem.”

A szomorú asszony – tíz évi özvegység után – sírva fakadt:

„És ha előjönne Náci?”

„Pandúrokkal kergetem ki a vármegyéből a pernahajdert!” – szólt az öreg alispán, és az asztalra ütött.

Ha a mennybéli hatalmak pártfogolták volna Csehi Nácit, sorsa ebben a percben el volt döntve. A vármegye régi írásai között

feljegyzést találtak arról, hogy Csehi tíz év előtt útlevelet kért Amerikába. Nosza, elindultak a tudakozó levelek a tengerentúlra. Bohunka tanár úr angolra fordította a leveleket, a vármegye megpecsételte. A nagy buzgóságnak meg is lett az eredménye. Rev. Houderson valahonnan a déli államokból tudatta a nemes vármegyével, hogy Csehi Ignác ültetvényes ekkor és ekkor meghalt, és az itteni szertartások szerint el is temettetett.

Nemigen hiszem, hogy valaki elhitte volna a titokzatos Rev. Honderson írását, Csehiné a könnyein keresztül mosolygott. („Az én Nácim nem hal meg olyan könnyen” – mondta.)

Ám az írás itt volt, s erre megindult a hivatalos eljárás.

Mért csűrjem-csavarjam tovább a szegény szomorú Csehiné dolgát. Az oltár elé remegve lépett, alispánunk vitte a násznagyi botot, és épkézláb ember el nem maradt az ünnepélyről, és a mérnök pirosabb volt, mint valaha. A jegenyefás tanyára keszkendős paripák vitték az új párt, az apám pedig meglegedetten dörmögte:

„Boldoggá tettünk egy pár embert!”

Meddig tartott a boldogság? Biz én már nem emlékszem rá. A szomorú asszony elmaradt házunktól, a piros arcú német nagy vadászcsizmában járt-kelt a városban, és többé szó se volt a Kosuth-nóta énekléséről, meg egyéb tréfákról. Hazájából mindenféle gazdasági szerszámokat hozatott, és tyúkokat, teheneket, ökröket nevelt, mint egy porosz junker. A dínomdánom életnek egyszerre vége szakadt.

A mérnök hajnalban kelt, és a cselédei rettegtek a káromkodását, amelyet csak félig értettek.

Az öreg alispán úr néha fejcsóválva mondta:

– Hiába, nem a mi világunkból való ember.

Ha régi pajtásaival tallálkozott, alig biccentette meg a fejét. Mindig sok dolga volt, sehova sem járt, az úriházak előtt, hol máskor napokig lakott, mereven tartott fejfel hajtott el a gigjén.

Podhoroczky, a levéltáros bácsi, aki pipázgatás közben az egész Rev. Houderson dolgot kitalálta, széltében hirdette:

– Smucig, komisz németet öleltünk keblünkre, urak. Akármit mondanak Csehi Náciról, mégiscsak más ember volt az.

S így valóban nem lehet csudálkozni, ha a németre mindenki megharagudott. Porosz gőggel kezelte a környékbeli kurtanemeseket, akik mocskolták is úton-útfélen.

De most jön a történet magva.

Egy téli estén, besötétedés után szürke szakállú, kopott kabátos idegen kopogtatott öreg alispánunknál.

– A vasútról jöttem egyenest. Csehi vagyok, ha még emlékszik, urambátyám?

Így szólt az idegen, és öreg alispánunkat majd a guta ütötte meg.

– Hát honnan jössz, öcsém? – kérdezte dadogva.

A szürkeszakállas kimérten felelt:

– Pesten tartózkodom. Hallottam, hogy mi történt itt. Nem haragszom. Csak azzal a némettel szeretnék beszélni.

Az alispán legyezte magát. Hess! te rossz álom!... Az álom való volt, Csehi megöregedve, megropva állott az alispán előtt.

Még azon az éjszakán lovaslegényt küldött a német után alispánunk, az ajtókat pedig bezárta.

– Itt van egy pompás ágy, öcsém... Én majd a bőrkanapén alszom az első szobában – szólt az öreg.

Egész éjjel nem tudta behunyni a szemét. Mikor egy percre elaludt, sötét börtönben látta magát, és Csehi volt a börtönőr.

Még alig hajnalodott, itt volt Krisztián. Iszonyú felindulással rontott be.

– Fiam, az istenért, csendesen, mindnyájan börtönbe jutunk! – csillapította az öreg alispán.

– Négyszemközt szeretnék vele beszélni – mormogta rekedten a német.

Az alispán az ajtóra mutatott. Krisztián belépett.

Sohasem tudta meg senki, mi történt odabenn.

Csehi előbb távozott, mint Krisztián. A német vérvörösön gombolgatta a kabátját.

– Pénz kellett neki – mondta gőgösen, és elment.

Ezen aztán sokat mulatott a vármegye. Anekdoták kerengtek, kibővítve, megtódítva más vármegyékbe is eljutott a történet.

A szegény, szomorú Csehinéről többé senki sem beszélt. Mondják, hirtelen megöregedett, és ruganyosságát, asszonyi szépségét elvesztette.

Falumból

Ha a nagy tűzben, mely a fél falut felperzselte, el nem égnék a pap matrikulái, teljes bizonyossággal meg lehetne mondani, hány éves volt az öreg Gerely Mihály. De a matrikulák elégték. S így senki se tudta korát, még ő maga sem.

Keresztelőn, lagziban, ha a bor megoldotta nyelvét, a francia császárról éppen úgy beszélt, mintha tegnap látta volna.

Az ilyen öreg ember sok mindent beszél. Összezavarja az álmot a valósággal, a hallottakat avval, amit saját szemével látott. Lehetséges, hogy a francia császár idejében Gerely Mihály már a falu porában játszadozott, ámbátor az sem lehetetlen, hogy ott volt a csatamezőn. Elég annyi, hogy Gerely Mihály az időszámítást Napóleontól kezdte, és a komáromi sáncoknál befejezte, mivel honvéd alhadnagy volt a nagy időkben.

Már nagyon öreg ember volt. Annyira öreg, hogy pipázni se tudott, mikor a fiának a felesége, kinek házában lakott, pörölt vele. Gerely Mihály dohogva húzódott a bundájára.

– Meghálnék már no, csak van itt néhány öreg pajtásom, akit el kell temetni.

Az öreg pajtások! Ha ezek nem lettek volna, bizony nem tudom, mit csinál Gerely Mihály. Élt még a falunkban három-négy öregember, akiket a nagy időkben Gerely Mihály a háborúba vezetett. Gerely Mihály volt közöttük a legöregebb, és március közepén összehívta őket, és élükön az iskolába ment, ahol a tanító ilyenkor verseket szavaltatott a gyerekekkel.

Máskor nemigen látta az öreg pajtásokat. Az öreg pajtásokkal mostohán bánt el az idő. Egyik megvakult, másik gyenge volt a járásra, a harmadik a gyereket ringatta otthon, a negyedik sírásó volt, s így a temetőben lakott.

Mégis leginkább a sírásó járt be a faluba, mert ha valaki meghalt, hivatali kötelessége a halottas házhoz szólította: megtudni, milyen mélyre ássa a sírt odakünn, és egy pohár bort felhörpinteni.

Az öreg Gerely, ha meglátta régi pajtását, évődve kiáltott rá:

– Rám leskelődsz, Borza? Fogadjunk egy pint borba, hogy hamarább mégy te a föld alá, mint én!

Borza mogorva ember volt, nem szeretett tréfálkozni a halállal.

– Vigyázzon, nemzetes uram, mert magával álmodtam a múlt héten.

Az öreg Gerely elszontyorodott. A régi pajtások előtt szerette fitogtatni a deák tudományát, ezért így felelt:

– Canis mater! A disznó makkal álmodik. Én vagyok a legöregebb ember a faluban, hát velem álmodsz, Borza. De azért még várhatsz – mormogta, és elhessegette magától a halál gondolatát, mint egy zümmögő legyet.

De egy télen mégis cserbenhagyta az öreg Gerelyt régi nevezetes egészsége. A kemence mellett gunnyasztott, mint a falubeliek nagyrésze téli időben, mert nincs csizmájuk, bundájuk. Az öregnek volt mind a kettő, mégis a kemencét támogatta. Beteg volt, pedig nem fájt semmije.

Borza egyszer elment a ház elé, és megzörgette az ablakot.

– Hogy van, nemzetes uram?

Az öreg Gerely az ablakhoz ballagott:

– Hideg van odakint? – kérdezte.

Borza bólongatott a fejével:

– Olyan hideg, hogy csonttá fagynak a népek, mielőtt a gödörbe kerülnek.

Gerely Mihály bágyadtan felelt:

– Jól van, Borza. Akkor várhatsz tavaszig.

Úgy is történt, mint mondta.

Elmúlt a tél, és a határban gólyahírt lengetett a szél; az a nevezetes nap, március tizenötödike közeledett, mikor Gerely Mihály öreg pajtásaival az iskolába szokott menni. Az öreg már csak bágyadtan lógatta a fejét, semmi se kellett neki, az emlékei is elröpültek a hosszú tél alatt, mint más hazába költözött vándormadarak.

A nevezetes nap sem jutott volna az eszébe, ha Borza nem figyelmezteti egyszer, estefelé:

– Nemzetes uram, hát megyünk-e holnap a mestert hallgatni?

Az öreg Gerely felemelte a fejét:

– Igaz biz' a! Hogyne mennénk! Eredj fiam, Borza, hívd össze holnapra a vén pajtásokat.

Borza sercegett a fogai között:

– Mármint Korda Jánost meg Nádai Pált? Eltemettem már én azokat a télen. Az atyáúristen honvédjei ők már.

Az öreg Gerely bólintott:

– Hallottam ilyesmit, hallottam... Hát, ha ketten leszünk, akkor se lesz baj, de ott leszünk – mormogta, és felemelte a fejét.

Borza megint sercegett, és elment.

Másnap valahogy csak felöltözött az öreg Gerely (különösen a csizma nem akart felmenni a lábára), és a Borza karjába kapaszkodva az iskola felé ballagott. A házak mentén ünneplőbe öltözött gyerekek haladtak. A nap ragyogott a tavaszi égen.

– Szép idő van, Borza? – kérde az öreg.

– Szép ám – felelte Borza. – Tán ivott, nemzetes uram, hogy tántorog?

– Nem én, Borza. Az jutott eszembe, hogy vigyél engem mindjárt a temetőbe, mert meghalok.

– Az se volna valami nagy csuda – dörmögte Borza, és vitte az öreg Gerelyt a temető felé.

Az öreg tántorgott, dülöngőzött, mint a részeg ember. Borzának ugyancsak verejtékezett a homloka, míg vitte az öreget. A temető közelében azt hebegte az öreg:

– Ültess le, Borza. Hadd lássam még egyszer ezt a szép világot. Borza leültette, és türelmetlenül nézegetett a temető felé.

– Várjál, Borza, várjál... Nem megy az olyan gyorsan.

Az öreg Gerely elnyújtzkodott a gyepen, míg Borza felhúzott térdekkel guggolt mellette.

– A csizmámat neked hagyom, Borza – szólt az öreg később.

– A bundámat is.

– Jó, jó – felelt Borza türelmetlenül.

Az öreg lassan lehunyta a szemét, és aludt örökre, mint a mécses, melynek olaja elfogyott.

Régi magyar sírok

A Felső-Tisza mentén, a szabolcsi földhányásban, az úgynevezett szabolcsi várban, régi magyarok csontjai után keres Jósa András dr. több mint egy évtizede. A nagytudományú férfiú, aki amellet országészre híres főorvosa Szabolcs vármegyének, az archeológiában éppen olyan nagymester, mint a medikában. A vármegye modern stílusú székházában immár olyan múzeumot rendezett be a régi magyarok maradványából, vasaiból, bronzáiból, amelyet a magyar földet tanulmányozó külföldi tudósok is nagy csudálkozással és tudományos megilletődéssel néznek.

Az archeológia sohasem múlja divatját, de mégis egy évtized előtt, amikor híre járt annak, hogy Attila koporsóját megtalálták valahol, a régi magyar sírok után való kutatás még a laikusokat is foglalkoztatta. Jósa doktor, aki a tudományokat kedvelő vidéki úriember dilettáns kedvével gyűjtögette addig a régi pénzeket és törött fazekakat, idővel elmerült a tudományos bűvárkodásba, sokat tanult, még többet olvasott, és főként sokat járt-kelt a vármegyében azon a helyeken, ahol ősmagyar sírokat sejtett. Tudományosságánál csak szenvedélye nagyobb. Idő és tér nem tartóztatja őt vissza, és szürke kis kabátjában, zimankós őszidőben is szívesen utazik rázós szekéren a nyírségi halmok felé, ha egy régi magyar kidugja csontlábát vagy kardjának rozsdás vasát valamelyik domboldalból.

A nyírségi dombok tele vannak ősemberek sírjaival. A hagyomány szerint itt szívesen tanyáztak a honfoglalók, és a történetudósok pozitívként említik, hogy Zabolch vezér lobogós

kopóját a mai szabolcsi földhányásba tűzte le az Úrnak 890-ik esztendőjében. A halmos, völgyes, napsugaras vidék, ahol a végtelen nádasokban a bölény is meghúzta magát, a kanyargó Tisza pedig halaival dúsan terített a régi halászsoknak, alkalmas hely lehetett a megtelepedésre. Lovakkal szabadon száguldozhattak a hatalmas térségeken, és ellenség sem fenyegette sátraikat. Egy-némely nyírségi faluban a szögletes koponyájú férfiakon és a lófejű asszonyokon gyönyörködve tapasztalhatja a koponyatudós az ázsiai típust. Ezeket a falukat verekedő, békétlen és konok lakosai miatt ellenségeik szívesebben tartják tatáracsordák maradványainak, de mi higgyük a jobbat, hisz Jósa András doktorról írunk, az ősmagyarok nagy imádójáról.

A halmok fölásatása, ha elég pénz és munkaerő volna erre a célra, sok régi magyar sírt hozna napvilágra. A régi magyarok dombok oldalába temetkeztek, és kedves szerszámjaikat, fegyvereiket, sőt lovaikat is magukkal vitték sírjukba. A dombokba így a halott hozzátartozói egész kis házakat építettek, amelyek beomlottak ugyan a századok folyamán, de a vasak, ércék, gyakran a csontok is, megmaradtak. Jósa András doktornak van egy koponyája az íróasztalán, amely vénebb Batu kánnál. (Batu kán koponyáját, tréfán kívül, már nagyon sok úriházban láttam. Sok koponyájú ember volt az a tatár, vagy pedig az archeológusok tévednek benne, magam részéről azt hiszem, hogy Batu kánnak nem is volt koponyája.) Jósa András Batu-koponyája, amely üres szemgödreivel sötétén bámul a látogatóra, századok misztikumát hordja magában. Az archeológusok mesterségével rá lehet bizonyítani e hangtalan magyarra, hogy ő még azok közül való, akik Ázsiából idejöttek.

Számát nem tudom azoknak a régi síroknak, amelyeket nagytudományú Jósa András a nyírségi halmok között fölásott, de serény kutatásának eredményét láttam. A Szabolcs vármegyei Múzeum, ott a vármegye székházában, még a laikus látogató előtt is rég elmúlt időknél a hangulatait tárja föl. Itt egy sem hiányzik azok közül az eszközök közül, amelyeket a honfoglaló magyarok használtak. Kardjuk, sarkantyújuk, lószerszámuk a gondolkozó

néző lelkében lassan fölidézi az ismeretlen múltnak képeit. A magyarok sátorokban laktak, és a sátorban volt az ágasfa, és azon a bogrács... Itt van az ágasfa és a bogrács is. A magyarok hosszú nyárssal fogdosták a nagy halakat... (Abban az időben a halak is nagyobbak voltak hazánkban, amelyet a régi költő Európa Édenének, tejjel-mézzel folyó Kánaánnak nevez.) Vadászeszközeik egyszerűek voltak, de alkalmasak mindenféle vadnak az elejtésére... Ha az ott heverő csontok közül valami nagymester összeállítaná a régi magyar alakját, bele életet lehelve, az ősember úgy érezné magát e múzeumban, mintha az az ezer esztendő el se múlt volna. Ha fölfegyverkezve kilépne a múzeumból, és e kérdést intézné Jósa doktorhoz:

– Kedves földim, te ismerős vagy erre... Hol lehetne itt vadászni?

Jósa András bizonyosan karon csipné, és elvezetné őt a saját vadászterületére.

A Szabolcsmegyei Múzeum, mely nemrégén nyílt meg és a tudományos világban már is európai hírre vergődött, köszönhető a lelkes, éjjelét-nappalát a tudománynak szentelő Jósa Andrásnak.

A halál fogadója

Egy férfi könyvéből

Egyszer külvárosi kis fogadóban laktam. Magam se tudom már, hogy kerültem a sötét, kis egyemeletes házba, amely a keskeny sikátor végén titkosan húzódott meg. Az utcára néző ablakokat sárga függönyök takarták. A sötét kapualjban vérvörösen lobogott a gázláng. Itt lakott üvegszekrényében a portás. Kiaszott arcú, mogorva öregember volt. Sohase láttam mosolyogni, soha szomorkodni. Mozdulatlan üldögélt kulcsai között, és csak akkor vetette fel szemét, ha vendégek érkeztek a fogadóba. Milyenek voltak a kis fogadó vendégei? Gondolhatják, hogy nem átutazó fedelmek szálltak meg az ódon lakban. Többnyire titokzatos párocskák surrantak be a sötét kapun, és sebesen tűntek el a recsegő grádicson. A vén portás mogorván cammogott utánuk kulcsaival. A párocskák éppen olyan titkosan távoztak, mint ahogy jöttek. Állandóan mély csend borult a házra. A nagy csendben búsán üldögéltem a lépcsőház felett, kis szobámban. A lépcső olykor megreccsent szobám alatt, és siető lépések hallatszottak... Lassan rájöttem, hogy a lépések mindig sietőbbek voltak, midőn jöttek, és távozóban lassúkká váltanak. A titkos szerelem lakott e sötét falak között; az elfojtott csókok nem hallatszottak ki a bezárt ajtók mögül. De a halál is itt lakott...

Olykor sápadt, magános férfiak jöttek a fogadóba, kiket a vén portás, míg kulcsaival babrált, gyanakodva méregetett. Krákgóva világított előre a szüette lépcsőn, és haragosan nézegetett hát-

ra. A sápadt emberek csöndesen ballagtak a portás nyomában, és hátranéztek a kapualjból a keskeny, sötét sikátorra, amelyen túl az élet nagy vasszekerei zörögnek, gurulnak, és eltaposnak sokakat... A kis fogadóba nem hallatszott a szekerek zörgése. Itt csöndesség volt, mint az őszi éjszakában, mely a nedves mezők felett reszket. Gyakran riasztott fel pisztolydörrenés álmatlan éjszakán, amely valahonnan az emelet felől hangzott. Magamra kapkodtam ruháim és a folyosóra siettem ilyenkor. Ajtók nyíltak, és éjjeliruhás emberek szaladtak a lépcsőre, ha a pisztolydörgés felverte a nagy csöndességet. Sápadt arcú, boglyas hajú lányok futottak ijedten és kíváncsian az emeleten, tarka alsószoknyájuk, mint látomás suhant el a gázláng fényében, álmos férfiak néztek keresztül a lányok vállán; csak ilyenkor tudódott ki, hogy a kis fogadóban sokan és csöndesen töltik az éjket, akiket napközben sohasem látni. Míg a vén portás felcammogott az emeletről, és harsány hangon kiáltott rá a futkározó vendégekre: „Itt a rendőrség!” Erre mindenki szobájába vonult, és az emeletről a földszintre vittek egy-egy sebzett férfit. A rendőr szimatolva hallgatózott a bezárt ajtók előtt: odabenn némaság volt, mintha ki sem lakna ott.

Bizony, gyanús kis fogadó volt ez, és magamban sokszor gondolkoztam: vajon kik lehetnek a tarka szoknyás lányok és álmos férfiak? A hotel garnik vegyes vendégseregében ismeretlenül és nyugodtan éldegéltem; a tarka szoknyás lányok reggelre eltűntek a házból, és kacagásuk helyett suttogó és lefátyolozott arcú asszonyok siető lépését hallottam, amely lépések a keskeny sikátorból, az élet zörgő szekere elől remegve vezettek ide, egy fél órai boldogságra vagy bűnre. A nagy békességben, amely itt volt – soha hangos szó nem hallatszott –, a pisztolyok durranása izgatószenzáció volt, mint az éjjeli villámlás az álmatlan embernek. A vén portás a durranások után, másnap üvegalitkájából kinyújtotta újságját, és ujjával a nyomtatott sorokra mutatott, amelyekben fogadjuk neve és az öngyilkosság volt olvasható.

Tán még máig is ott laknék a kietlen magányban, a bűnös suttogók és titkos csókolózók között, ha egy váratlan esemény el nem űz a házból.

Egy téli este idegen nővel ismerkedtem meg.

Vasúton jöttem vidéki rokonaimtól, hol a karácsonyi ünnepeket töltöttem, s míg kívül a gőzgép lihegve küszködött a hófúvással, a meleg kupéban a kis fogadóra gondoltam, a tarka ruhás lányokra és a különös férfiakra; a vén portás is eszembe jutott: vajon volt-e nekik karácsonyuk? A kis üvegalitkában tán zúzmárás fenyőgally mellett virrasztott az álmatlan öreg, és a tarka ruhás lányok boldog ünnepet kívántak neki?... A kupéban ült az idegen nő. Sokáig nem törődtem vele. Már nem volt fiatal, de öreg sem volt. Szép sem volt. Kékkarikás, barna, nagy szemébe, mikor először néztem, szánakozni kezdtem rajta. Szegény asszony – a bánat megvénítette, gondoltam. Később beszélgettünk, és kellemes lágy asszonyi hangja felmelegített ott, a téli útban. Kitűnt, hogy özvegy, és a fővárosba azért utazik, hogy ott kenyérkereset után nézzen.

Az unatkozó emberek tudják, hogy egy hosszú-hosszú óra, amely különben terhesen pereg le, néha váratlan elröpül, és kellemes emlékezéssel tölt el. Míg a téli délutánba lassan beleszakadt az éjszaka, az órák elröpültek a kellemes asszonyszóra, és hálásan nézegettem az idegen nőre. Mosolyogtunk egymásra, és úgy beszélgettünk, mintha már nagyon régen ismernénk egymást. Éjszaka lett, a fehér mezőkön a téli éj legendás sötétséggel aludt – mire az ezerlámpásos Pest feltűnt a szemhatáron, az idegen nő már elfogadta szállásomat addig, ameddig... A vén portás dörögve ült kopott bundájában a jéghideg odúban, és kulcsait éppen úgy csörgette, mint karácsony előtt. Szótlatlanul nyújtotta felém szobám kulcsait, mintha tegnap látott volna.

Az idegen nő – ma már a nevét is elfeledtem – dideregve bújt az ágyba, és mindjárt elaludt. Megnéztem cipőjét... Ah, nem a szerelmi kalandok szalagos, kacér cipőcskéje volt ez! Becsületes, félretaposott feleségi cipő, amely cipők szorgosan járnak a ház körül, a konyhán, az éléskamrában és a férj körül. Az idegen nő alig hallhatólag lélegzett... Igen sápadt volt, és fehér homlokára fekete haja ziláltan omlott. Az út elfárasztott, hamar aludni tértem.

Emlékszem, valami különös álmom volt. Valami hóbortos álom, amelyből riadva ébredtem. Amint megmozdultam, egy jéghideg kezet éreztem a takarón. Oly hideg volt a kéz, hogy érintésére megborzadtam. Felugrottam, és világosságot gyűjtöttem. Az idegen nő mozdulatlanul feküdt az ágyban. Nem halottam a lélegzését, hozzányúltam, nem mozdult. Mikor a takarót felemeltem, egyszerre kinyílt a szája, de hang nem jött ki belőle. A sötét szájüreg rám meredt, és többé nem csukódott be. Az idegen nő halott volt... A tarka szoknyás lányok megint futkostak a folyosón, az álmos férfiak nagyokat ásítottak. Eljött a rendőr, és gyanakodva vallatott. Reggelre már elköltöztem a fogadóból, és az újságokból oly közönyösen olvastam az éjszakai halott asszony dolgát, mintha az egész dolog nem érdekelne.

Évek múltak el ezután.

A kis fogadót tarka szoknyás leányaival, suttogó párocskáival és öngyilkosaival már régen elfeledtem. Más barátaim, más ismerőseim lettek, más szakállt kezdtem eresztetni, és szigorú erkölcsre büszke voltam. Ám egy mámoros farsangi éjszakán, midőn szigorú erkölcsű barátaimmal elhatároztuk, hogy kirúgunk a hámból, egy vigadói álarcosbálon a titokzatos hercegnővel ugyancsak táncoltam. Az álarcos nők, a bor, a tánc könnyelmű fiatalágom emlékeit hozta eszembe, és szerelmi kalandra vágyakoztam. Álarcosbálon lehet szeretkezni, hisz a hercegnők, akikkel a négyest táncoljuk, többnyire szegény varróleányok vagy pajkos szobalányok. Szeretni jönnek el ők is a farsangi táncba, és a szigorú erkölcsű uraknak nem nagyon állnak ellent. Így történt, hogy táncosnőm szerelmét megnyertem, és még messze volt a hajnal, midőn egy víg fiákeres elröpített bennünket a Vigadóból. Hová menjünk, hogy szerelmünk titokban maradjon?

A nagy fiatalság, amely elárasztott, a sötét kis fogadó képét hozta elémbé. Kocsisunk sietve engedett a parancsnak, és percek múlva már ott álltunk a sötét kapu előtt, és dideregve csengettem.

Hinnétek, hogy aki kaput nyitott, ugyanaz a vén, mogorva portás volt, ki az én időmben ott szolgált? Vajon megismert-e? Előrecammogott a szüette grádicson, és kulcsait csörgetve régi

szobám felé vezetett. Kinyitotta az ajtót, és mormogva távozott. Barátnőm oly nyugodtan lépett be, mint aki megszokta már az efféle helyzetet. Mámoros kacagással vetette magát az ágyra, és lábával a mennyezet felé rúgott...

A fogadói szoba éppen olyan volt, mint mikor én benne laktam. A bútorok ugyanazok, a szőnyeg rongyosabb valamivel, a függőnyt mostanában sem szokták kimosni... Fáradtan leültem, és fázósan néztem barátnőmre: az idegen nő jutott most eszembe, aki szótlanul, hang nélkül meghalt abban az ágyban egy téli éjszakán, míg én mellette aludtam.

Barátnőm ledobálta ruháit, és a takaró alá bújt. Elvirult, kifestett arcú leány volt, amilyent sokat láttunk. Csudálkozva nézett rám, hogy miért gubbasztok szomorúan a széken? Fáztam, de lefeküdni nem tudtam volna semmi kincsért sem. Legjobban elfutni szerettem volna erről a helyről.

– Rosszul van? – kérdezte barátnőm.

– Nem – feleltem. – Csak nagyon csudálkozom, hogy itt vagyok, maga meg velem van. Mi sohasem láttuk egymást, és soha többé nem látjuk egymást... Épp úgy, mint azzal az idegen nővel...

– Ki volt az? – kérdezé a leány, és felkönyökölt az ágyban.

Lassú, vontatott hangon mondtam el neki az idegen nő történetét. A leány kimeresztett szemmel hallgatta.

– Megmérgezte magát? – szól suttogó hangon.

Ráztam a fejem, és mint szigorú erkölcsű férfiú megjegyeztem:

– Jobb volt szegénynek, mielőtt teljesen a rossz útra tért volna.

– A rossz útra? – mosolygott a leány. – Nekem már két barátnőm lett öngyilkos. Egyik a Dunába ugrott, a másik mérget vett be. Nem csuda. Csupa nyomorúság ez a kutya élet.

– Különösen, ha megöregszünk – sóhajtottam.

– Igen, igen – szól sebeseen a leány. – Én is már sokszor megölettem volna magam. Minek él az ilyen, mint én? Mindenkinek a kutyái vagyunk. Felrúg mindenki. Jobb volt annak a nőnek meghalni. Ha temetést látok, mindig ezt gondolom: jobb volt...

Sok bort ittunk az éjjel, és a leány most mámorosan kacagni

kezdett, a kacagásból a sírásba csapott, és a párnába temette az arcát.

A levegő is mellemre nehezedett, zúgott a fejem. Felálltam, és az ajtó felé mentem.

– Ne menjen, ne hagyjon itt! – kiáltott kétségbeesetten a leány.

– Rosszul vagyok – feleltem.

A folyosóra léptem, és zúgó homlokom megfűrösztöttem a jéghideg éjben. A kis fogadó csendes volt, mintha kísértetek laknának benne. Valahol messze fütyült a vasút... Sokáig álltam a folyosón, és szigorú erkölceim felébredtek. Szégyelltem magam, hogy e bűnös tanyára jöttem. Igazán, rendőrségünk hasznavehetetlen intézmény. Miért nem zárja be ezt a házat, hol annyi fürtelem történik? E gondolatokkal elfoglalva észre sem vettem, hogy a hideg átjárja testem. Dideregni kezdtem, és a szobába mentem vissza.

A leány nem feküdt az ágyban. A sarok mellett állott, és szokatlanul magas volt... Nem állott, függött az ablak keresztfáján, és éjjeliruhás teste kinyúlt. Remegve léptem közelebb. Valóban függött ott, vékony zsinegen.

Már nem emlékszem, mi történt. Egyszerre a tarka szoknyás lányok vettek körül, és rémülve néztek rám kiföstött szemükkel.

– Oáh! – ásított valaki mellettem. Egy hálóingés férfi volt.

Az öreg portás harsányan kiáltott odalenn: „Jön a rendőrség!”

Az atyafiság

Nem akarok belekontárkodni a statisztikusok mesterségébe, mikor azt állítom, hogy a régi világban kevesebb volt a válópör, mint manapság. Én legalább régebben a bajuszomat pödörgettem mindig, ha elvált asszonyt láttam. Olyannak képzeltem ezeket az asszonyokat, menyecskéket – akiknek van férjük, de még sincs –, mint az erdei szamócát. A szamócát az isten adja, aki arra megy, leszakíthatja, csak le kell hajolni érte, a senki gyümölcséért... Mi igaz, mi nem igaz ebből az elképzelt gyümölcsből, nem tudom már. Ritkák voltak az elvált asszonyok, jobban megértették egymást a házaspárok. Meg aztán nem is nagyon becsülték meg az elvált asszonyokat. Nono, hiszen lehajoltak szívesen az erdei szamócáért, de útközben el is dobták. (A férfinak nem volt az orrára írva, hogy elvált ember. Hogy megpróbálta már a háborús állapotot, tán óvatosabb volt, de azért megpörkölte a szárnyát, ha akadt láng, amelyik megpörkölje.) Most felfordult világot érünk. Az asszonyok, férfiak egy kis csetepaté után mindjárt szaladnak a fiskálisához. Ha kedvem tartaná, egész nap pödörhetném a bajuszom, annyi elvált asszonyt látok... No, de hisz nem erről akarok beszélni, hanem Sóhaj Györgyéről, akik a szomszédunkban laktak.

Ez a Sóhaj György szegről-végről atyafiságot tartott velünk, aminthogy körülbelül senkinek se volt annyi atyafia, mint neki. Ha elkezdett beszélni, kisült, hogy az egész vármegyével sógorságban, komaságban van. Az egri püspök pedig egyenesen a nagybátyja.

– Hej, a Sóhajok – mondogatta –, jól megvetették az ágyukat ebben az országrészben. Ha egy szép napon elborítaná az árvíz a tabi tanyámat, akkor se halnék meg éhen. Eltartana a rokonság. Egyik nap Gyuri bácsinál ennék bablevest malacfülivel, másnapra Kertész Pálhoz: anyai nagybátyámhoz mennék borkóstolóra. Aztán elmennék unokaöcsémhez, az alispánunkhoz, tudom, egy héttig el se eresztene. De ha jót akarnék enni, Samuékat keresném fel. Úgy nem főznek ebben az országban, mint Samunak a felesége. Még a szakácskönyvszerkesztők is tőle kérik a receptjét azoknak az ételeknek, amelyeket a régiak ettek. Mert a régi emberek jól ettek-ittak. Az én nagyapám még egymaga megevett egy pulykát, de csak hidegen, fagyosan, ecetes ugorkával... Hej, más világ volt még akkor. Aztán ha kifogynék az itteni rokonaimból, elmennék a Hegyaljára. Ott él az igazi vérbeli Sóhaj nemzetség. Onnan aztán soha többé nem jönnek vissza. Nem látnátok többet.

– Nono – mormogta az apám. – Azt ne tedd, Gyurka.

Gyurka kacagás közben csaknem a torkára dugta a csibuk vastag borostyánszívóját.

– Hisz csak tréfa az egész. Megvan még a tabi tanyám. Meg aztán utoljára ti sem eresztenétek csak el?

– Nem bizony – felelt az apám. – Ami azt illeti, van nekünk is borunk. Igaz, hogy csak afféle gyöngye, kerti borocska, de jó vértisztító. Eredj csak, hozz fel belőle!

Ez nekem szólt. Siheder koromban mindig ott lábatlankodtam az apám körül. Fiskális volt, és szerettem az iroda pipafüstjét, a dohányszagú bőrkanapét, a nagy ólomkalamárisokat, amikből kifehérlettek a lúdtollak, mintha szárnyuk nőtt volna a kalamárisoknak. No de, nem repültek el soha. Meg aztán az irodában mindig volt valaki. Legtöbbször persze Sóhaj György, aki ebéd után átbálgott a szomszédból, és segített apámnak pipázni, anekdotázni. Estig fújták a füstfelhőket a jó kóspallagiból, aztán hazament Gyurka szomszéd.

Emlékezetem szerint nem volt se öreg, se fiatal. A bajusza a szájába lógott, a cipőjén hosszú, gombos sarkantyúkat viselt, mint a fináncok. Gömbölyű, kerek fején mint megannyi tüskék

meredeztek a hajszálak, és legszívesebben az atyafiságáról beszélt. Valósággal bámulatba ejtette önmagát a nagy atyafiságával.

– Nem árt nekem a jégeső se. Még ha a Dunántúlra mennék, talán még ott is lelnék atyafiakat. Azt bizonyosan tudom, hogy a fehérvári kis prépost, Kovasóczy Miska apai ágon az unokaöcsém. Ha egyszer megházasodom – ha megházasodnám –, ő esketne.

– Hát házasodj meg, Gyurka – biztatta jóindulattal az apám. – Időben vagy már.

Sóhaj megvakarta a fejét.

– Azt kéne – dörmögte –, kéne, kéne. Hisz nem mehetek el mindig Samuékhoz, ha jót akarok enni.

– Meg aztán – folytatta az apám –, ha gyerekeid volnának, azt mind főbírónak választaná meg az atyafiság.

– Micsoda? Nádorispánnak, ha akarnám! – kiáltotta Gyurka. – Simoncsics Mihály nagybátyám, az egri érsek keresztelné valamennyit. A keresztapjuk pedig Garibaldi lenne.

Az apám a vállára tette a kezét:

– Gyurka öcsém, azt mondom neked, hogy nincs a világon olyan jó nyúlaprólék, mint egy hűséges asszony. A pulykapecsenyét is megunjuk végtére, de az asszony az ott marad mellettünk, és még öregségben is mulatságunkra szolgál.

Gyurka aggodalmasan bólongatott.

– Igaz, ami igaz, de hát, kutyateremtette, én nem vagyok otthonülő ember, nem őrizhetem mindig a feleségem szoknyáját.

– Majd otthonülő leszel, ha lesz otthon valaki, aki megcsiklandozza a nyakad.

Gyurka a nyakához kapott. Vörös, vastag volt az, mint egy bikaké.

– Van benne valami, becsületesemre igazat beszélsz, bátyám – kiáltotta. – No, majd meglássuk, hogy lesz.

Hogy, hogy nem, Sóhaj Gyurka kezdett elmaradozni a pipafüstös irodából. Az apám egy párszor átugrasztott a szomszédba:

– Eredj, fiam, nézd meg, tán beteg Gyurka bátyád.

Nem volt ő beteg. Még odahaza se volt. Elment valahová fa-

lura atyafi-látogatóba. Elmúlt három hét is, amíg hazakerült. Kipedrett bajusszal, vadonatúj ruhában jött át hozzánk. Szivarozott, és addig forgatott, nézegetett, illegetett a kisujján valami hitvány kis gyűrűt, amíg az apám megkérdezte:

– Mi a kő! Már gyűrűd is van?

Gyurka olyat kacagott, mintha jól megcsiklandozták volna.

– Kaptam – kiáltotta. – Mégpedig szép asszonytól! Özvegy menyecskétől.

Az apám felemelte a mutatójúját:

– Ne bánts a menyecskéket, Gyurka. Veszedelmes portéka. Térülsz-fordulsz körülötte, aztán csak azon veszed magad észre, hogy a nyakadba varrta magát.

Gyurka erre még jobban kacagott. Csorogtak a könnyei:

– Nono, hiszen majd meglássuk – felelte vígan.

Elment, megint sokáig nem láttuk, csak akkor jött felénk, mikor már jegyben járt özvegy Ilondainéval. Hamarosan meg is esküdtek. Igaz, hogy nem a fehérvári prépost volt az eskető papjuk, de ott volt az egész atyafiság. Az érsek küldött egy ragyogó rubintos keresztet a menyecskének. A kereszt kézről kézre járt az atyafiak között. Megcsudálták, találgatták az értékét. A rossznyelvű Szurmák Péter – az Ilondainé nagybátyja – megjegyezte:

– Gyurkának nem küldött keresztet az érsek. Neki már van.

De hát nyilván irigykedett a vén kecske. Ropogós, kívánatos, világoszőke hajú asszony volt a Gyurka felesége. Semmi kivetnivalót nem lehetett rajta találni. Barátságos, kedves, szelíd volt. Az öreg Nyirinének a szeme nem tetszett. Hideg acélszürke szeme volt. A manó tudná, mért nem tetszett ez a szempár a vén boszorkánynak!

Az apám meglegedetten gyűjtötte meg a fidibuszt a csibukján:

– No, ezen is túl vagyunk! Hadd szaporodjon az atyafiság!

Gyurka mikor két hét múlva betoppant, nagyon megörültünk neki:

– Ejnye, mintha beteg volna ez a Sóhaj – mormogta az anyám.

Az apám derülten legyintett a kezével:

– Majd egészséges lesz a mézeshetek után.

Am a mézeshetek sokáig tartottak. Gyurka sápadt, kedvetlen volt, és hallgatagon üldögélt a dohányszagú bőrkanapén. Nagyszerű hahotázását nem lehetett hallani, és a borocskát is csak ímel-ámmal szopogatta.

Az én siheder fejemben az a gondolat fordult meg, hogy mégsem lehet jó dolog a házasság. Lám, minden kedvét elveszti vele az ember.

– Valami baj van? – kérdezte egyszer az apám Gyurkát.

Sóhaj dörmögött a bajusza alatt. A derekához nyúlt:

– Tudja isten, nem érzem jól magam. Tengek, tengek, mint az őszi légy. Egyszerre megvénültem.

A többi atyafiak is fejcsóválva nézegették Gyurkát, ha látogatásukra ment. Fráter Samuné – a híres szakácsné – borlevessel traktálta.

– Tudom én, mi a baj! – mondta. – Nem tud főzni a menyecske. Küldd el hozzám, majd megtanítom egy és másra.

Gyurka erre sem lelkesedett fel.

– Főzni, jól főz – dünnyögte.

Aztán egyszerre elmaradt Gyurka a rokonoktól, otthon ült, de járt helyette a menyecske. Eljött már korán reggel otthonról, és ott üldögélt az anyám mellett. Segített neki varrogatni, foltozgatni, még este se ment valami szívesen haza.

Az apám csóválta deres fejét.

– Szegény Gyurka, paprikás szalonnát ebédel...

A menyecske sorba járt az atyafiakhoz. Mindenhova elment reggel, és csak estére, aludni járt haza. Ránk körülbelül minden héten kétszer került a sor. Rendesen sírva jött Sóhajné:

– Már megint azt mondta, hogy megfojt. Rettenetes ember. Úgy csikorgatja a fogát, mintha meg akarna enni.

Az apám tréfával próbálta elütni a dolgot.

– Szerelmes szegény, ez a baja.

– Dehogy – sírdogált a menyecske. – Nincs hozzám jó szava. Az öregapám istenét emlegeti reggeltől estig.

– No, hisz ez még nem a legnagyobb baj – vigasztalta az apám.

– Majd megbékül.

Az apámnak igaza volt. Gyurka megunta a magános életet, és kezdett eljárni a felesége után. Rendesen késő este jött, és úgy nézett az asszonyra, mintha csodálkozna rajta, hogy itt találja. Majdhogy vissza nem fordult az ajtóból, pedig akkor már az egész atyafiságot bejárta a felesége után. Mégis bejött, és sötétben ült le egy sarokba. A menyecske hátat fordított neki. Így ültek egy óráig is. Végül csak megszólalt valamelyik, rendesen Gyurka mondott valami rettenetes dolgot.

– Olvastátok? Egy szegény kárpitos Szegeden nagy bajba jött. A felesége addig kínozta, gyötörte, amíg kijött a sodrából, és agyonszúrta egy késsel. Szegény ember! Kellott neki megházásodni?! Most majd rab lesz egész életében, ha ugyan az emberséges bírák fel nem mentik. Mit gondolsz, bátyám: felmentik?

Többnyire ilyen alattomos modorban kezdte Gyurka a társalgást. A menyecske se hagyhatta ezt szó nélkül. Az anyámhoz fordult:

– Mit érdemel az a férfi, aki egy asszonyt bánt? Kötelet, nemde?

Békés, csendes házunkban gyakran heves viharok dúltak Gyurkáék miatt.

– Holnap beadjuk a válókeresetet – kiáltott Gyurka és dühösen az asztalra csapott. – Kérlek, szerkeszd meg, bátyám...

– Világért se – pattogott a menyecske. – Bandi bácsi az én prókátorom. Kérem, Bandi bátyám, ugye nem hagy el?

Esdekelve tette össze a kezét, az anyám pedig csendesen nevetett:

– Bolondok vagytok, gyerekek! Mindenekelőtt vizsgáljuk meg a dolgot...

Mégiscsak jó ügyvéd volt az apám, mert a vizsgálat eredménye mindig az volt, hogy mind a két pörös félnek igaza van, erre tehát kibékültek.

– Ostobaság! – dohogott Gyurka. – Nem értem, hogy tudok annyira megfélekezni magamról.

– Jó, jó – mosolygott a menyecske. – Most már ne tegyen szemrehányást magának. Én is hibás vagyok.

Karonfogva mentek haza, az apám pedig megtörölte a homlokát.

– Manó vigye a dolgukat. Megőszítenek ezek a hóbortos szerelmesek.

Hogy történt, hogy nem történt, tartós béke nem volt Sójahéknál. Az esti veszekedések hol Samuéknál, hol az alispánéknál folytak le. Néha úgy összepöröltek, hogy az atyafiak ijedten csapták össze a kezüket:

– Hamar küldjete Komlósi Bandiért. Csak az tudja őket kibékíteni – kiáltotta valaki.

Szegény apám dörmögve ment el hazulról, és csak öreg este vetődött haza. Az anyám izgatottan kérdezte az ágyból:

– No, széna-e vagy szalma?

Az apám haragosan dobta le a kabátját:

– Furcsa kérdés. Hát persze kibékültek. Most nevetik otthon kettesben a megrémült atyafiakat. Hanem engem ugyan hívhatnak még egyszer... Az anyám felsóhajtott:

– Mégis, nem jó vége lesz ennek!

– Természetes, hogy nem lesz jó vége. De hát az atyafiak, a sógorok, komák, nagybácsik bomlasztják szét ezt a jól megkötött csomót. Bezzeg, ha látnák, hogy senki sem törődik a csetepatéikkal, a sógorasszonyok nem tördelnék kétségbeesetten a kezüket, a komák nem fognák pártját hol az egyiknek, hol a másiknak, majd eszükre térnének.

Az apám komolyan megharagudott Sójahékre. Annyira, hogy mikor a következő héten egy este, a Fráter Samuék kis pesztonkájára lihegve állított be azzal, hogy Sójahé négy gyufát akar inni, Gyurka pedig pisztolyt rejteget magánál, az apám azt üzenté:

– Nem megyek.

Az anyám azonban esdekelve nézett rá:

– Mégis... A lelkedre tudnád venni, ha kárt csinálnának magukban?

Az apám mérgesen dobta le az újságját.

– No, nem bánom, utoljára megteszem. Megmondom nekik is, hogy utoljára...

Elment, és késő este, mikor hazajött, egy sonkányi nagy mor-
dályt dobott az asztalra.

– Az inszurrekció óta marja a rozsdá! – szólt a pisztolyra mu-
tatva. – És voltak ott vadászberekek, akik megijedtek ettől a szer-
számától. No, már látom, az egész atyafiság megbolondult.

Meddig tartott a bolondság, már nem emlékszem. Egy reggel,
mikor Sóhajné kisírt szemmel, felbomlott frizurával futott át hoz-
zánk, az apám összerácolt homlokkal állott elébe:

– Kedves Ilonka húgom, mindenekelőtt arra kérlek, eredj haza,
és hozd rendbe az öltözéked. És ha hozzám jössz látogatóba, hozd
magaddal az uradat is. Együtt nagyon szívesen látlak benneteket,
de külön-külön nem kelletek.

Sóhajné elsápadt a szigorú szavakra:

– De bátyám – kiáltotta kétségbeesetten –, ez valóságos össze-
esküvés. Tegnap Fráter Samu majdnem kidobott, mikor hozzájuk
mentem.

– Az alispánéknál se találsz más fogadtatásra, Ilonkám. Ne
is próbáld. Veszekedjetez otthon, béküljetez ki otthon. Minket
hagyjatez békén. Én már belebetegedtem.

Sóhajné összeharapta az ajkát.

– No, hát isten áldjon meg, bátyám.

Megfordult, és úgy becsapta maga után az ajtót, hogy zengett
belé az egész ház. Az apám tétovázva állott egy pillanatig.

– Eredj utána – kérlelte anyám.

– Nem! – felelt apám határozottan. – Meg kell őket gyógyítani.
Különben mindnyájan megbolondulunk, velük együtt.

Sokáig – hetekig nem láttuk Sóhajékat. Egyszer küldött az
apám.

– Ugorj át, nézd meg, él-e még Gyurka bátyád?

Langyos júniusi nap volt. A tornácon találtam Sóhajékat. Az
asszony hangosan olvasta az újságot. Gyurka a felesége ölébe
hajtvá a fejét, komotizált. A felesége kezével turkált a hajában.

– Gyurka bácsi, mikor jön már hozzánk?

Sóhaj Gyurka mérgesen dörmögött:

– Soha. Haragszom rátok, meg az egész atyafiságra. Az ördög-
be is! Mindig csak bajt csináltok, ha elmegy hozzátok az ember.
Folytasd, Ilonkám.

*

Kedves asszonynéném, maga tanácsot kér tőlem, hogy mit csi-
náljon az unokahúgával, meg annak az urával, akik reggeltől es-
tig pörlekednek. Hát, itt van a tanács. A boldog házassághoz nem
kell atyafiság.

A régi kép

A dédapám képe a szobám falán függött, és keskeny aranyozott rámái közül gyermekeveimre vigyázott.

Némely régi képet annyira megszokunk, hogy szinte nem is látjuk őket többé. Ott függnék a falon a pásztorok, pásztornök, völgyek és hegyek, mozdulatlanul, ahogy piktoruk megfőstötte őket. Csak némely képeknek jut az a szerencse, hogy mindennap élvezzük őket... Régi piktoroknak tudományuk volt az olyan arcképek megfestése, amelyek szemükkel mindig arra néztek, amerre a szemlélő állott. Így dédapám portréja elől sokat bujdosom gyermekkoromban, ám az öregúr vadgalamszínű kabátja, magas gallérjába húzva nyakát, világoskék szemével mindig figyelemmel kísért. Merre járok, és mit teszek? A magas hátú dívány mögé bújva, hányszor akartam elrejteni titkos pajkosságomat! Ha a dívány mögül, ha kilestem, dédapám gúnyosan, vidáman és kárörvendőn mosolygó tekintetével találkoztam.

Miután magányos, csendes és otthonülő férfiú voltam, sokat tépelődtem a hajdani ember arcképével. Míg az atyámtól örökölt pipákat szívtam a bőrkanapén, sokszor ellágyított az arcképes öreg ott a falon. Ki voltál te, múlt időknek gavallérja? Tudod-e az elporlott ujjakat, amelyek szürke üstököd simogatták? És él-e még egy is a gondolhatók közül, amelyek sima homlokod alatt tojásaikból kikeltek a bor vagy vita mámora közepette? Hajdani örökemlék perceid végképp elröppentek-e a régi házból, és csupán a bú nyomai látszanak a kikoptatott pádimentumon?

Egy este, hölgyem, a hitves nő, akit szerettem, látogatásunkra megérkezett a nagyvárosból.

Őszi este volt. A nagy fák a ház körül beszédes kedvükben voltak. A színésznő a kályha mellé telepedett, és lábait felhúzta, mint a regényhősnök. – Egyszerre a dédapámon akadt meg a szeme. Pajkosságból-e vagy meggyőződésből így szólt:

– Lám, eddig nem is vettem észre, hogy mennyire hasonlít a dédapjához!

A szél zúgott odakünn, és dédapám sokkal figyelmesebben nézte a szobában történetendőket, mint egyébkor. Hátat fordítottam neki:

– Ő sánta volt – mondtam.

– Az nem látszik a képen – szólt a színésznő. – De, ha látszanék is, akkor is nagyon tetszene nekem az öregúr. Ha itt vagyok, néha arra gondolok, hogy az öregúr lejön hozzám, és udvarolni kezd. Mondja, sohasem tapasztalta, hogy kísértet jár ebben a házban? Szeretném, ha volna itt valami öregasszony, aki a kísértetekről mesélne nekem. Különben milyen körülmények között halt meg tisztelt dédapja?

Tompa hangon feleltem:

– Rejtélyesen...

– Hogyan?

Gondolkoztam dédapám halálának körülményein:

– Ha jól emlékszem, ezt hallottam felőle, hogy nagy szoknyakergető volt. Hetvenéves korában egy hegyaljai menyecskéhez járt udvarolni. De egyszer elragadták a lovak, a szekér alá került, ez a vége.

A színésznő nem volt megelégedve a történettel:

– Mást nem tud felőle?

– Nem.

A színésznő ezt rossz néven vette, megharagudott, és bezárkózott a szobájába. Kérleltem, nem engedett, könyörögtem, gorombáskodtam. Az ajtó zárva maradt...

Én pedig levettem a falról a piztolyt, és belőttem a dédapámba.

A családi ezüst

Ősz volt a Nyírben...

Az ősz ott másforma, szomorúbb, megindítóbb – szebb –, vagy csak nekem szebb? Elindulnak a hosszú-hosszú őszi esők, és a mezők füstölögnek reggelenként a falvak körül, midőn a jövő esztendő termésére dolgozik a paraszt. Ha ilyenkor utazol e tájon, a végtelen országutakon, az őszi mezők között, hol apró fehér falvak elszórva feküsznek a szürkeségben, mélabús lész, és gyermekkorod bánatos emléki jutnak eszedbe.

Ősz volt a Nyírben, és egy vén udvarházban hallgattam a hosszú esők zuhogását, mint a régi novellákban. Az eső is másforma itt. Kopog-topog a háztetőn, mintha valaki járna odakünn, és bekíváncznék. Nappal még csak hagyján. Az eső hulldogál csendesen, és a kopasz fekete fákat fényesre mossa. Az esőben emberek járnak; ázott kis pejlovacsok lehajtott füllel húzzák a szekeret, és a szűrös emberek némán ülnek szekereiken. Majd komoly nagy ökrök lépdelnek tempósan, és az eső tarka foltokat rajzol fehér hátukra. Őszi kép ez, amelyből nemigen tudsz megjegyezni egyebet, mint a hangtalan szomorúságot, amely az esővel a vidékre költözött. Ám ha jó az est, a pejlovacsok, komoly fehér ökrök, szűrös emberek aludni mennek, egyedül maradsz az ablaknál, és a könyv lehajlik kezeden. Az eső szünet nélkül hulldogál odakünn, és a csendességben egyszerre hallod, hogy kopogni kezd a házfedélen. – Kopog – kopog – többé el nem hallgat. Éjjel veled marad, virraszt odakünn az éjben, mintha egy jó ismerősöd volna odakünn, és halkán dúdolgatna... A vén udvarház öreg diók

között állott a faluvégen, a diók gallyaira rácsimpaszkodott a köd, s a régi ház beletemetkezett az őszi szürkeségbe, ködbe, esőbe.

Régi volt a ház, és régiek lakói.

Két jó öreg leány lakott itt, és egy jókedvű vénember. Tilda és Irmuska. Ha ezen a tájon jártál, bizonyosan hallottál a két öreg, jó leányról. Hogy mindent rendben elmondhassunk, tudni kell, hogy Tilda volt az öregebb, de csak másfél esztendővel. Az bizony nem nagy idő, ám Tilda néni mindig emlegette. Fájdalmasan és szomorúan néha, máskor vígan és pajkosan. Irmuska elismerte Tilda néni fennhatóságát, és neki mindenben engedelmeskedett. Ha ugyan lett volna miben engedelmeskedni. A két nővér hangosan nemigen beszélt sohasem. Csak halkán duruzsoltak a meleg kályha körül – a múlttól, a jövőről és a fiúról. A fiú jogász volt Pesten, és a lányok csak egyszer látták esztendőben. Egy hétig Tilda főzött, másik héten Irmuska. Ami étel eszükbe jutott, melyet a fiú valamikor szeretett, amelyről a fiú valaha nyilatkozott, azt mind megfőzték. Kálmán bácsi, aki félrecepapott bácsisapkájában dörögve járt-kelt a házban, minden ételt megevett.

Kálmán bácsi volt a leányok bátyja. Nagyon szerették egymást hárman a testvérek, ezért maradtak itt együtt. Kálmán bácsi, tán, ha megházasodott volna, akkor a lányok is férjhez mennek bújukban. De Kálmán bácsi nem házasodott. Különös, bolondos ember volt egész életében. Hiányzott egyik kereke, bár nem tett sohasem olyasmit, amiből erre lehetett volna következtetni. De a híre ez volt. S ez éppen elég volt ahhoz, hogy Kálmán bácsit senki komolyan ne vegye, még ő se magát. Fiatalabb éveiben el-eljárogatott a gyűlésekre, a megyeházára, ott szundikált, nagyokat hallgatott. Míg egyszer egy tréfás szomszédja a fülébe kiáltotta alvás közben: „Fel, Halápi, itt a muszka!” Kálmán bácsi szundikálásából felugrott, feldöntötte az asztalt, és mire észrevette magát, már csupa kacagó arcokat látott maga körül. Többé sohasem látta őt senki a vármegyei gyűlésen. Jámbor, senkinek sem vétő embereket meg lehet úgy tréfálni, hogy egész életükben annak a tréfának az áldozatai lesznek. A szomszédok, ha arra kocsikáztak, ha Kálmán bácsit megpillantották, ingerkedve kiáltottak rá:

„Fel, Halápi, itt a muszka!” Kálmán bácsi dühöngött, végre anyyira megvadult, hogy többé nem járt emberek közzé sem, ott-hon üldögélt, szép méhest csinált a kertben, pipákat szívott ki, és a régi Vasárnapi Újságot böngészte. A lányok minden elképzelhető dolgot horgoltak neki, jól főztek, és Kálmán bácsi így sohasem kíváncszott el otthonról.

A fiú, ez már egészen más volt. Halápi nemzetség volt az is, de egy elszegényedett, koldusbotra jutott Halápinak az egyetlen gyereke. Tilda néni hozta haza ötesztendős korában a városból. Senkinek se jutott eszébe, hogy Tilda nénit gyanúsítsa, még Kálmán bácsinak se, aki pedig nagyon szeretett incselkedni a húgával. A fiú azóta ott volt. Gyuricának hívták. Olyan princ még nem volt a világon, mint Gyurica.

Ha álmodott valamit, reggelre már teljesült. Fialat pap volt a nevelője, kocsija, lova, kutyája, mindene, még tízesztendős sem volt, Flaubert-puskájával már a parasztyerekekre lövöldözött, egy évvel rá később Kálmán bácsi rajtakapta, amint a gyümölcsöskertben leskelődik az almafák alatt, amelyeken szedő lányok akaszkodtak. Kálmán bácsi barackot nyomott a fiú fejére, megintette, majdnem betege lett e dolognak, annyira felindult rajta, de a húgának a világért sem szólt volna. Így nőtt fel Gyurica. Mindenki kedvezett neki, mindenki neki hódolt, még Kálmán bácsi is csak titokban, négy szemközt merte meginteni a fiút. A nyilvánosság előtt Gyurica volt a legjobb, legokosabb ifjú. Sugár, szőke ifjú volt, nagy ártatlan kék szemmel, vállra omló hajjal, de csak a külseje volt ily szelíd. Vad, akaratos, erőszakos volt. Tilda néni gyakran könnyezve súgta az Irmuska fülébe: „A Kálmántól látja...”

*

Az idő eljár... Eszébe jutott-e Tilda néninek valaha, hogy abban az időben, mikor az ötesztendős Halápi-árvát a házhoz hozta, gyönyörű földjeiken kövér ökrök szántogattak, és a Tiszáig nekik termett a búza. A három testvér birtoka egy tagban maradt, és jelentékeny volt. Előbb a Tilda néni része fogyott el. Erről senki

sem tudott. A fiút ő hozta a házhoz, ő költ tehát rá. Hoppmestert ő fogadott neki, és a gyönyörű kis kocsikat is ő csináltatta. Jött idő, mikor a Tilda néni váltóit a városi takarékpénztárban fejcsóválva nézte az öreg igazgató. „Nem lehet, Tilda lelkem!” – mondta. „Nem tudsz a pénzzel bánni, küldd hozzám a bátyád.”

Kálmán bácsi roppant izgatott lett. Soha életében nem törődött semmivel, most fontoskodva és berzenkedve járt-kelt. Tilda titokban szorongatta a kezét. „Kálmán, ha istent ismersz, ne szólj Irmuskának. Ne tudja meg szegény soha, mert megszakadna a szíve. Ő a legfiatalabb köztünk. Kíméljük őt.” Kálmán bácsi hátrafont kézzel járt-kelt, a tokáját a gallérjába nyomta, és végre szigorúan szólt rá Tildára: „Hát az én részem mire való? Amíg én itt vagyok, addig itt senkinek sem lehet semmi szava.” S most már Kálmán bácsi írogatta alá a váltókat... A fiú felnőtt, jogász lett Pesten. Azon a hosszú nedves őszön, amikor ez történt: az öreg igazgató úr a városi takarékpénztárból Kálmán bácsinak egyszer szomorúan ütött a vállára: „Te csaknem javulsz meg soha, öreg. Most is olyan korhely lump vagy, mint fiatalkorodban. Az a sok pénz, amit tőlünk kaptál, elrepült a kezedből, mint a pelyva a szélben.” Kálmán bácsi zavartan hunyorgatott az öreg igazgatóra... „Pedig éppen újra pénz kellene, azért jöttem.” „Nincs, lelkem, nincs!” – felelt az öreg, és a szemüvege mögül oly szigorúan nézett Kálmán bácsira, hogy ez szégyenkezve kullogott el.

No, már most mi lesz! Gyuricának pénzt kell küldeni, ha a föld alól is, a gyerekeknek pénz kell! Kálmán bácsi ezt elhatározta magában, és megkönnyebbülve ment haza. „Rendben van?” – kérdezte Tilda néni. Kálmán bácsi vállat vont. „Ne törődj velem, még engem látsz!” Legyintett a kezével, mintha egy kellemetlen legyet hajtana el. „Ne gondolj velem, Tildácskám, itt vagyok én!” Söhajtott egész éjszaka, oldalát fájlalta, és reggelre szépen megbetegedett.

Kálmán bácsi még sohasem volt beteg, így nem csuda, hogy egy napra elfelejtették Gyuricát a lányok. Kálmán bácsit ápolták, dédelgették, és könnyes szemmel tapogatták lázas homlokát. Kálmán bácsi nyögött, gyakran már majdnem elmondta baját, de mindig csak erőt vett magán...

Éjjel, mikor a lányok elaludtak, titkon felöltözködött, egy abroszba pakolta a régi ezüstöt, és mint egy tolvaj, lopva kiszökött a házból. A bugyrot a hátára vette, és lassan cammogott a sötét éjszakában. Az eső csapkodta a hátát, de szívét nagy meglepedés töltötte el. Jókedvűen dünnyögte: „Azt fogják hinni, hogy tolvajok lopták el!” S vitte a bugyorban a családi ezüstöt.

Múlt idők

A rózsafelhős nyarat nem szeretem, a tavaszt sem álmaival, de a ködös őszi dél és a bánatos alkonyat megigéz; mogorva havas télben, míg a kályhámnál ülök, és az ablakon Budapest magas háztetői betekintenek, képzeletemben segédkezem a disznóölésnél egy messzi kis faluban, tágas udvaron a didergő eperfa alatt. Ma délből, az első ködös délből, amit az idén ablakomból láttam, puskát vettem vállamra, és a határt megkerültem. Kutyaime csaholása felverte a tágas mezők csendjét, a fiatal szálerdőből komoly varjak emelkedtek fel. Ha behunyom a szemem, eszembe jut, hogy e tájon halmok vannak, amelyek oldalain nemsokára csörgedezve folynak lefelé a novemberi hosszú esők – és a halmok mögött tágas régi udvarház állott, időverte barna kerítése és mohos zsindely fedele a múlt időről beszélt. Az udvarházban lakott Ferenczy Klára Cecília, anyai nagynéném, kinél gyermekéveimet töltöttem.

Klára Cecília amolyan régimódi nemes nő volt, kinek párját ma nem találjuk. Ha találnók, kivetnők. Mindig leány maradt. Soha pártába nem hajtotta fejét, ami egykor pedig szép volt, barna volt, és fehérre akkor váltott, midőn az élet kalendáriumának utolsó lapjait levelezte.

Azért nem ment férjhez Klára Cecília, mert a háznál élt öccse János bácsi, hogy rá vigyázhasson, ápolhassa, nevelhesse, minden jóval ellássa, ezért maradt leány Klára.

Soha jobban nem szerettek még senkit, mint János bácsit szerette a nénje. Egész nap csak: szívem János, lelkem János járta.

Ha a János bácsi pipája kialudt, a néni már észrevette, és fidibuszt gyújtott neki. „Hozok egy kis bort a pincéből. Jó disznótepertőm és pogácsám van, egyél, János.” Majd: „Szívem, menj a méhesbe szundikálni. Menj, menj.” Később: „Nem feküdnél le, lelkem, már későre jár. Éjfél előtt aluszik az ember igazán.” Így beszélt a néni, és kerek pápaszeme alól aggodalmasan nézte Jánost.

János bácsi szürke szakállú, kék szemű gyermek volt. Pipázni szeretett, és szunyókálni. Szundikálás közben a pipa egyszer kiesett szájából, és dolmányát kiégette. A néni azóta nagyon féltette, kérte is, hogy másszor tegye le a pipát, ha érzi, hogy pillái ereszkednek. János bácsi szemrehányólag támadt a nénire: „Hát már ne is pipázzak?” S így tovább pipázott, szundikált, a néni szürke kandúrja dorombolt körülötte, sétálgatott az udvaron, és a lábasjószágot szemlélte. Igen jó ember volt, épen olyan jó, mint a néni. Soha senkinek nem vétett, soha nem unatkozott, élt, éltek csöndesen a ködös halmok között. Puskája és vadásztarisznyája volt, de az mindig a falon függött. Az istállóban egy széles hátú, megtörött szemű hátszló ropogtatta a zabot; régen volt, mikor János bácsinak kedve támadt nyeregbe zökkenni és poroszkálva bejárni a határt korcsagaraival...

A néninek nagy pöre volt. Tudjuk is azt mi, hogy milyenek voltak a régi világbeli pörök! Alig volt család, akinek nem lett volna pöre; nagy pörök, amelyek két-háromszáz évig tartottak. Egyik fiskális kidőlt belőle, s beleszületett a másik. Némelyik pör olyan volt, hogy holta napjáig megélt belőle a prókátora, a fiának örökségben hagyta. A néninek a pöre valamikor száz esztendő előtt kezdődött, amikor valamelyik Ferenczy lány jussát igaztalanul elragadták a fivérei. A család sokfelé szakadt azóta, és tán már kétszázán is voltak azok, akiket a néni pörölt, de mind a kétszázat ismerte, figyelte, pedig egyiket se látta soha.

„A vörös Klobusiczky” a pejlovakat szerette Nógrádban, „a sánta Pippert” a felesége fülönfüggőit is elkártyázta Kikindában; a pör főhőse Ferenczy Kázmér, a méltóságos, már régen örök álmát alussza családi kriptája éjjeli csöndjében; ivadéka: Margaréta özvegy, zajos élet után egy kis nyírségi udvarház csöndjében

éledgett. „Mert fogait, melyekkel mindent és mindenkit megevett, elhullajtotta, vörös haja, mit egykor tokaji aszuval mosott, elhervadt.” Később híre jött, hogy Margaréta zárdába készül, de ez nem volt igaz, hanem inkább az őszön, amelyről mesélek, agarászni jött a síkra.

A néni házatól két puska lövésnyire kackiás piros fedelű svájci házban egy mogorva kapitány lakott zord feleségével. Idegen országból jöttek ide, és nem barátkoztak a környék uraival. Hórihorgas lovakon nyargaltak – az asszony épp úgy, mint a férfi –, muszka trapperjeik gyors járásukról voltak híresek, és dühös angol ebeik lehúzták a parasztokat. Margaréta ide jött. Nemsokára egy borotvált arcú, nyurga lovasz nyargalt a néni udvarházához, és meghívást hozott János bácsinak a másnapi agarászatához.

A néni összeráncolta a szemöldökét, és ezüstpénzt ajándékozott a lovásznak. János bácsi örömét alig lehet elmondani. Nyomban az istállóba ment, és öreg hátszlóvat megszemlélte. Megveregette a ló nyakát, és kedveskedve szólt hozzá: „Panni, holnap agarásznak.” Izgatottan járt-kelt a házban, és pipájáról is megfledkezett. Mindenféle zsirokért zavarta a szolgálót, amelyekkel csizmáját, nyergét és Panni szíjait fényesre, puhára dörzsölte. Néha ijedten állt meg járás-keelésében, és elgondolkozva nézett maga elé, majd a nénit kérdezte:

– Margaréta is ott lesz?

– Ott, szívem, ott... Hisz azért csinálják az egész murit, hogy Margarétát megismertessék veled. Vigyázz, János.

Késő délután volt, midőn kimerülve dőlt le János bácsi a bőrkánpérra, folyton Margarétáról gondolkozott. „Margaréta is ott lesz?” Vajon vannak-e még fogai, és különben milyen? A néni az ablaknál ült és kötögetett. Öreg kandúrja ölében dorombolt, és sárga szemével hunyorgatott János bácsi felé: „Margaréta is ott lesz!”

A nap még aludt a ködbe borult halmok mögött, amidőn János bácsi Pannira felült. A néni széket hozott a szobából, de János bácsi a kengyelbe tette lábát, és egy szempillantás alatt a nyeregbe zökkent. A néni még mondani akart valamit, de János bácsi ki-

nyargalt az udvarból. Korcs agarai nagyokat szökellve követték, és a nedves mezőn előrerohantak.

A piros fedelű kastélyban már régen ébren voltak, és a pecér az agarakat szíjra fűzték az udvaron. Gyönyörű állatok voltak. A hegyes fejű skót agártól a lompos törpe amerikai menyétfogóig mindenféle fajtája volt itt az agaraknak. Szűköltek, vonyítottak, és türelmetlenül várták, hogy kiszáguuldhassanak a szabad mezőre. A hórihorgas lovakat lovászok vezetgették az udvarra, és az üveges verandáról a kapitány közeledett János bácsi felé. Csontos, nyurga ember volt, szó nélkül szorította meg a János bácsi kezét, azután vitte magával a házba. A zordon asszony fejét biccentette, és hosszú kesztyűs kezét csókra nyújtotta. Ott volt Margaréta is, és nagyon örvendett János bácsinak.

János bácsi kíváncsian nézte az asszonyt. Cseppet sem látszott rajta, hogy már öreg. Tüzzvörös lovaglóruhája ugyan foszlott és molyette volt, fogai tündöklő fehérségűek voltak, de tapasztaltabb szem kellett ahhoz, mint a János bácsié, hogy mindezt észrevegye. Hervatag vörösségű haja és mandulametszésű nagy kék szeme János bácsinak tetszett. Igen vidám nő volt Margaréta, és magas, telt természetével úgy állott János bácsi előtt, mint egy királynő.

Az ebédlőasztalnál falusi honoráciorok, pap, tanító, doktor és kisbirtokos nemesurak szilvóriumoztak, mindnyájan örültek János bácsinak, mert nagyon régen látták.

Egyszerre kürtöltek az udvaron, és a lovakat a veranda elé vezették.

A pap felemelkedett – piros képű plébános volt –, és áldást mondott. Aztán visszaereszkedett székébe. A vendégek egy része a fehér asztalnál maradt, a többiek a házigazdával a verandára mentek. Margaréta János bácsi karjába kapaszkodott, és megengedte neki, hogy lovára segítse. A köd felszállt a mezőről, és fényes hideg nap ragyogott a halmok felett. Vidám és nagyszerű volt minden. János bácsi Margaréta mellett lovagolva egyszerre elfelejtette a nénit, a halmok között esőben és szélben megbar-nult udvarházat. A parasztok leemelték kalapjukat az út mentén,

és János bácsi leereszkedve fogadta köszöntésüket. Eszébe se jutott, hogy neki máskor nem köszönnek a parasztok. Kövér há-taslova is vidáman lépegetett. A zordon kapitány vasderes ménje nagyokat nyerített a friss levegőben... Egyszerre ügetni kezdtek.

– Mindig mellettem tartózkodjék, János – mondta Margaréta, és arrafelé dőlt egyenes derekával, ahol János bácsi lovagolt.

János bácsi mosolygott, és nevetve felelt:

– Mindig.

Hátranézett. Lovasok jöttek utánuk öten-hatan. Megismerte a verekedő Kokán Mihályt, a tabi komposszesszort, amint egy sárga kis lovon ügetett. Kokán máskor észre sem vette János bácsit, ha az országúton találta, de most szívesen köszönt feléje.

János bácsi foghegyről odaszólt:

– Jó reggelt, Kokán.

Ügettek. Margaréta orrcimpái remegtek a lovaglásban. János bácsi csudálkozva nézte az asszonyt. Rövid szárú csizmáskáitól barna cilinderkalapjáig és sűrű fátyoláig nagyszerű és megigéző volt. Ügetés közben beszélgetett halkán, János bácsira kacsintgatva.

– Maga pörben van velem... De nem is maga, hanem a mamája vagy a nénye, János? Szeretném magukat ismerni, a házukhoz elmenni. Aztán eljönne hozzám is, János, kint a Nyírben lakom, és sokat unatkozom. Ó, de maguk pörölnek, haragusznak, és rólam tudni se akarnak. Csudálom, hogy elengedte a néniye...

– A néni senkire se haragszik – mondta a szürke szakállú János bácsi –, olyan szíve van, mint a vaj...

– Akkor tán maga haragszik, tekintetes úr? – János bácsi felkiáltott:

– Dehogy!... Ha el akar hozzánk jönni, szívesen látjuk. Meglássa, hogy a néni milyen furcsa. Mindig aludni küld engem. Bort hoz a pincéből, és pogácsa mindig van a pohárszéken, kis fehér kosárban, mert én a pogácsát szeretem.

– Pogácsa nálam is van – szólt Margaréta nevetve. – Ígérje meg, hogy eljön hozzám, ha én nem is mennék el magukhoz. Mert én hallottam a néniről... Ígérje meg, hogy eljön már a jövő héten. Akkor ketten fogunk agarászni. És, mondom, pogácsa is

van... – Gyorsabban ügettek. Már a szabad mezőre ért a társaság. Egy percre megállottak, és az agarakat elbocsátották.

– Lásna, én nem vagyok rossz – beszélt az asszony –, de sokan nem szeretnek. Jó vagyok, és mindenkit szeretek. Magát is, pedig maga a fejem alól a párnát akarja elvinni. Pöröl – mi célja? Jöjjen el, majd elmondok mindent. Belátja, hogy nincs igaza...

Hahó! Nyargaltál már ősszel a sík mezőn, a friss hűvös levegőben száguldó agarak után? Hahó! Láttad-e a szürke nyulat felugrani a bozót szélén, és hallottad a lovasok kiáltásait? Hahó! A lovak patkói döngnek a kemény földön, és az arcok kipirulnak. A tapsifüles eszeveszetten menekül a kinyúlt derekú agarak előtt, de nem menekülhet semerre. Hahó! És midőn a szürke agár elfogja a nyulat, és nyakánál fogva megrázza, a láz elmúlik egyszerre lóból és lovasból, amíg a bokrok közül új vadat riaszt fel az ebek csaholása. Hahó!

János bácsi is sarkantyúba kapta lovát, és nyargalt. Hová? Merre? Egy piros asszonyi derék után, és két világos női szem szeszélyes nevetéssel hátranézett rá:

„Eljön?” – kérdezte a két szem. Minek azt kérdezni. János bácsitól, a szürke szakállútól? Ha hívnák most a világ végére, nem elmenne-e? A pokolba? Oda is.

Alkonyattal a néni nyugtalankodva várta haza Jánost. Tenyerét szeme elé emelte, és öreg ajkai érthetetlen szavakat babogtak. „Tán baj érte? A lóról leesett, és lábát kifecamította? Vagy elvették tőlem a mulatók, és János a poharat üritgeti?” De nem. János bácsi poroszkálva jött a halmok felől. Lehajtotta szürke fejét, a földre nézett, és magában beszélgetett.

– Szívem! – kiáltotta a néni.

János felrezzent.

– Mi bajod, szívem?

– Semmi – mondta János bácsi, és elvörösödött.

– Láttad az asszonyt?

– Láttam.

– Azt a kígyót, azt a csalfát, azt a rosszat? – beszélt a néni, és élesen nézett János bácsira.

János bácsi leszállt a lóról, és a szobába ment. Lefeküdt a bőrkánpára, és sóhajtott.

– Beteg vagy, szívem? Megterhelte a gyomrod, lelkem? Hívjatók a kenőasszonyt, lányok! – kiabált a néni, és fel s alá szaladgált.

János bácsi sápadt volt, és nehezen lélegzett. A néni kigombolta a dolmányát, és a szíve táját dörzsölgette. Egyszerre felkiáltott János bácsi:

– Nem tudom, mi bajom, de nagyon szeretnék meghalni...

– Azért?... – rebegte a néni kezét felemelve.

– Margarétáért! – szólt János bácsi, és két szemét körülhordozta a sötét, mogorva szobán. A néni ekkor megfogta János bácsit a két kezével és megrázta:

– Ember! Megbolondultál?

János bácsi sóhajtozott, de végre elaludt. Erre a néni hosszú levelet írt a fiskálisnak a pör végett. A pör folyjon tovább. A család pöre, nem a Jánosé.

De másrészt János bácsi másnap felébredve pipáját kérte, és egészséges volt, mint a makk. Délután szundikált, estefelé pogácsát evett.

Egy idegen jött alkonyattal

Zúgnak-e még az unghi berkek? Ha zúgnak is, másként zúgnak, mint régen. A Rákóczi-vitézek a homokban alusznak, mert minden elmúlt. Az unghi berkekben az árulkodó szél a takaró gallyakat nem rejtőzködő kurucokról hajtja félre, csak zúg a szél, amúgy bolondjában.

Én e tájon jártam, és egy történetet találtam. Tegnap vagy tegnapelőtt, vagy nem régen azelőtt történt; éppen kocsin mentünk arra, ahol az út szélén egy roskadt és igen szomorú régi ház álldogált. Éppen olyan vén, mint az országút, vagy tán még vénebb. A tetejét elhordta a szél, oszlopos tornácán bokrok nőttek, ajtaját, ablakát jó emberek elhurcolták. Ki lakott itt? Mért lakatlan e ház, hol egykor tán víg élet volt?

Itt Mátyás lakott, és szolgálja. Mátyás egy zordon kismes volt; szolgálja Csiga, a rém lusta ember – pajtás, ha régi krónikákban olvassz róluk, jegyezd meg és gyűrd be a lapot.

*

Itten egykor víg élet volt, a Mátyás idejében. Az udvarház tetején a szélkakas, ha csikorgott, csak vígan csikorgott, és a konyha körül fülét hegyezve üldögélt a házörző kuvasz. Tyúkok kapargáltak a georginabokrok alatt, és a nyitott kapun úti hintók gördültek be.

Majd jött egy ős – a nyárfák a ház körül nagyon sárgák lettek, és a patak a kert alatt oly melankóliával folydogált, mint egy öreg élet –, az udvarházba többé hintók nem tértek be, és a süvöltő

szélben, suhogó szélben az érckakas élesen csikorgott. Mátyás úr az avart járta, és görbe botjával piszkálta a leveleket. Akkor már nagyon öreg volt, fehér szakála mellét verte, és dolmánya megzöldült a régiségtől szegénynek. Csiga gondozta őt, amennyire a lusta Csigától ez tellett. A gaz felverte az udvart, az eső befolyt a szobába, és az utolsó macska egy vasárnapi napon elszökött a háztól.

Egy alkonyaton vendég érkezett a házhoz. Az öreg Mátyás az ámbituson üldögélt, és az ernyős lámpánál megsárgult újságokat levelezett. A kakukkos óra melán ketyegett feje felett, és a sárga nyárfákról a kemény levelek halk nessel fordultak le a fűre. Világos, langyos őszi este. A vendég bejött a kapun, és lassú lépésekkel közeledett. Szikár, egyenes öregúr volt – a szomorú arcú öregurak fajtájából, akiket sok bú és bánat ért ifjabb korukban, ám fekete szemében egy húszéves ifjú szenvedélyessége és ifjúsága lobogott. Az ámbitus lépcsőjén lassan feljött. Mátyás úr felemelte a fejét, és meghökkenve nézett a jövevényre.

Tétovázva, kissé ijedten közeledett felé.

– Emlékszik még rám? – kérde az öregúr. – Fiatalkorunkban jó barátok voltunk, sokat együtt voltunk, persze: elfelejtett, azóta megöregedtünk.

Mátyás magas, ráncos homlokát megsimította:

– Régen? Olyan ismerős nekem, uram! Hol jár erre? Mit csinált azóta?... Üljön le.

Az öregúr szelíden nézett Mátyás úrra. Amíg Mátyás úr zavartan tekintgetett a sötét udvar felé. Ugyan hol mászkál Csiga? Persze, mi elszoktunk a vendéglátástól, mormogta.

– Régebben víg cimbora volt, Mátyás úr. Jurátus korában a cigány csak mindig muzsikált, és a szép leányok annyi bukétát kaptak, amennyit azóta se.

Mátyás úr mosolygott:

– A szép leányok és a cigány... Nagyon régi dolgok.

Hirtelen fontoskodva hajolt előre:

– De egyszerre vége lett, mert kiütött a forradalom, és elmenünk honvédnek. Ön is?...

Az idegen öregúr bólintott:

– Hogyne? Hát nem emlékszik? A vörös sapkásoknál szolgáltunk, és az isaszegi erdőben kötöttünk barátságot, mikor ön megsebesült, és én ápoltam,

Mátyás úr homlokát dörzsölte, és kék karikás szemét kutatólag függesztette az esti vendégre: – Akkor nagyon közel voltam a másvilághoz – mormogta halkán. – Keresztülfúrt egy bolond golyó. Csakugyan mellettem volt ön akkor... Ahogy belépett, mindjárt ráismertem: a szeme a régi tűzben ég. Mintha semmi se múlt volna el azóta.

Az idegen mozdulatlanul ült helyén.

– Beszéljen valamit! Hogy élt azóta? Mi történt? Érdemes volt élni? – Halkán mondta ezt, és az ernyős lámpát az asztal közepére tolta, hogy a fény a Mátyás úr arcába esett.

Mátyás úr öreg, ráncos kezeit egymásba fonta, és félig lehunyta szemét.

– Különös, hogy kérdez engem, és én felelek. A háború után bujdostam erdőben, falvakban és pusztaságokon. Sokszor nagy veszedelemben forogtam. Azon években, midőn a bitófa és a börtön járta, gyakran gondoltam a halálra. De a halál elkerült. Egy puszta szigetre vettem be magam a Duna közepén. Ott éltem, és onnan nem mozdultam, amíg csendesebb idők következtek. Akkor kezembe vettem a vándorbotot, és elindultam hazafelé: nem tudtam élni-e, halni-e azok a jó öregemberek, akiket szerettem. Egy ilyen este érkeztem haza... Éppen ilyen csendes, bús őszi volt, csak hogy még világosabb volt. És ilyen volt minden. A gaz benőtte az udvart, az eső befolyt a házba, a kertben kóbor kutyák bitangoltak. A szél egy varjúfészket lógatott azon a nyárfán, amelyet én kisfiú koromban ültettem.

Beléptem az udvarra; sehol se találtam senkit. Mindenütt kópár csend, elhagyottság, por és szüette bútorok. A ház végében ült egy öregasszony. Megismertem: a dajkám volt, de ő nem ismert meg, meg se mozdult a gerendáról, amelyen ült, és varrogatott valami férfiruhát. A vénasszony neve se jutott eszembe. Ha tán nevéen szólítom, akkor megmozdul, és tán rám ismer. Tovább-

mentem, az elvadult kertbe. A domboldalon óriási sárgatökök ragyogtak az alkonyi napban: ez volt minden növényzet a kertben. A tökök közt a porban, egy rongyos bekecsű öregember ült: az apám. Talán éppen úgy nézett ki, mint én mostan... De mégis másképp. Megszólítottam. Ő mosolygott, és a sárgatökökre mutatott: „Ugye, szépen nőnek? Nemsokára akkorák lesznek, hogy meg se lehet őket mozdítani!” A sárgatökök valóban óriásiak voltak, és kérkedve ragyogtak zöld leveleik között, mintha hozám szóltak volna: „Mi, mi vettük el az apád eszét. A tiedet is elveszjük, ha soká itt maradsz.” – Abban az időben sokan voltak olyanok, akik a tök növéstést lesték, mert egyebet nem tehettek. Az anyám után nem is mertem kérdezősködni, mert úgyse felelt volna senki. Mielőtt elbúcsúztam volna a szülői háztól, próbáltam beszélgetni az apámmal. De mikor megmondtam neki, hogy ki vagyok, felugrott a porból, és kerekét oldott. Elrejtőzött az erdőbe, és nem lehetett onnan kicsalogatni. A vén dajka az apám ruháit varrogatta a gerenda szélén, fel se pillantott, mikor mellette elhaladtam. Elmentem... Erre – felfelé az országúton, és a hegyről sokáig néztem a roskadt udvarházra, és szerencsétlen lakóin gondolkodtam. Erre – felfelé...

Mátyás úr egyszerre elhallgatott, és ijedten nézett körül. Az őszi vendég még mindig mozdulatlanul ült szemben vele, és szenvedélyes barna szeme ragyogott.

– És aztán tovább? – kérde az idegen.

Mátyás úr a keserű visszaemlékezések terhe alatt lehorgasztotta a fejét, és csapzott fehér haja homlokára omlott. Remegő hangon folytatta:

– Aztán? Évek múltak, és én asszonnyal jöttem ide vissza, mikor már mindenki a föld alá költözött, akik eddig itten éltek. Sok év után – mert a sárgatökök még sokáig nőttek óriásokká, és vén dajkám a gerenda szélén varrogatott. Mikor az asszonnyal idejöttem, akkor már minden csendes volt... Külföldön kóboroltam, és külföldön nősültem. Egy szőke, német nő volt a választottam. Igen szegény volt, igen szegény voltam én is – kézimunkával kerestük a kenyerünket –, éppen egymáshoz illettünk. Ám csak ad-

dig, amíg idejöttünk, mert ez szép vagyon volt... Az én hajam deresedett, nőm pedig szép volt és ifjú. Kapumat kinyitottam, hogy mindenki idejöjjön, aki csudálni akarja nőmet, és poharat akar üríteni vélem. Hohó! A hintók jöttek, és a víg cimborák itt nyüzögtek. A kertben akkor rózsák nyíltak, és a vaddal dús erdőben puskaropogás visszhangzott. Vig élet volt az! Szőke asszonyom a víg cimborák kedvéért magyarul is megtanult; a cigány tust húzott, a poharak összecsendültek, most is hallok a hangját: éljen a haza. Ezt kiáltotta, és én voltam a legboldogabb ember. Csak néma borús éjjeleken kísértett a gondolat, hogy gyermekünk nincsen. Akinek örülni lehetne, aki a víg cimborákat innen elzavarná, és csendessé és boldoggá tenné a vén udvarházat. És tán ez volt az oka, tán a víg cimborák, hogy szőke asszonyomtól, akivel a szegénység kenyerét egykor együtt boldogan ettük, lassan elhidegültem. És ő is tőlem. Míg egy napon titkon elhagyta házamat. Hogy kivel ment el, hová repült a szőke nő: sose próbáltam megtudni. Kapumat bezártam, a kert rózsafáit kivágtam. A víg cimborák ezentúl hiába zörgettek ajtómon: öreg inasommal tüzeltünk a téli, hosszú estéken, és nyáron sárgatököket ültettünk a homokos domboldalba. Sárgatököket... Az élet így ment, mendegélt simán, események nélkül. Télen tüzeltünk, nyáron óriássá neveltük a sárgatököket. Most már nincs semmi... semmi...

Amíg az öregúr beszélt, fejét mellére csüggesztette, és hangja mindig halkabb lett:

– Most már nagyon öreg is vagyok... – mormogta lassan.
– Senkim és semmim sincs. Az életem elmúlt. Utánam nem jön senki. Boldogtalan voltam.

A szék karjára ejtette ősz fejét és nagyot hallgatott. Az ismeretlen egy pillanatig még várt, hogy tán szólani fog. De az öregúr hallgatott. Az ismeretlen csendesen felemelkedett, és az egyhangúan ketyegő kakukkos órához lépett. Megállította a mutatót, mielőtt az óra nyolcat ütött volna. Aztán eloltotta az asztalon álló lámpát, és lassú lépésekkel lement az ámbitus lépcsőjén. Elhagyta a házat.

Csiga, a rém lusta inas egy fél óra múlva megjelent az ámbituson, hogy vacsorázní hívja urát, de hiába költögette.

*

Kocsink lassan haladt a lejtős országúton. Az unghi berkek zúgtak, és a roskadt vén udvarház elmaradt mögöttünk. A történetet útitársam mesélte el, és hozzátette, hogy az esti látogató bizonyosan a halál volt.

Egy gyermek karácsonya

A naiv és kis történetet, amely alább következik, már régen őrizgetem a szívemben; rossz, kedvetlen napokon eszembe jut, mint valami vigasztalás, ha rongyos utcagyerkőcöt látok dideregve járni a nagy házak között, szeretném olykor megállítani, és elmondani neki a Bucsák fiának az esetét.

Bucsák szegény és korhely asztalos volt városkámiban. A két tulajdonság együtt jár: ha nem lett volna szegény, bizonytalán soha senki nem látja őt a malom körül, ahol a parasztokat hecceli, vagy kurjongani senki nem hallja a sötét alvégi sikátorokon végig. A szegénysége és a korhelysége tette, hogy sokbeszédű ember volt. Persze mindig csak egyről beszélt, a szegénységéről, mert hisz csak egyszerű, tanulatlan iparos volt, tudós dolgokról nem vitázhatott... De ha olykor a kávéházban – ahol félrekapott kappal jelent meg az urak között – már nagyon elunta a hallgatást, és a szesz felbátorította, öklével az asztalra csapott, és felkiáltott:

– Lejár király! Az aztán a szép dolog.

Műveltségéről így tanúbizonyságot téve, újra nagyot hallgatott. Az urak persze nem ügyeltek a részeges asztalosra, és ő ismét az asztalra csapott:

– Bukov, a székelyek hóhéra! Az se utolsó!

Majd:

– Otelló! Én láttam meghalni a mórt!

Az asztalcsapkodásnak az lett a következménye, hogy Bucsák asztalost kivitették a kávéházból. De mindegy. Bizonyos tekintélyre tett szert. Az alvően sokszor kérték tanácsát pörös ügyek-

ben. Bucsák ilyenkor letette a gyalut, és egész nap szívesen osztogatta volna tanácsait.

A sorsnak különös ötletei vannak. E borzasztóan szegény, korhely embernek hat gyermeket adott. De milyen gyermekek voltak a Bucsák gyerekek! Talán az országban nem voltak még olyan szép gyermekek, mint az asztaloséi. Szőszke, kék szemű fiúk, leányok. A király, ha erre járt volna, megirigyelte volna őket. Mintha angyalok költöztek volna az asztalos műhelyébe. Bájjos, szelíd és jó gyermekek voltak, akik a szegénységben nem romlottak el, mert jónak születtek, vagy mert az emberek dédelgették őket. A Bucsák gyerekek kis koldusok voltak, de mindenki által szeretett koldusok. Ha jött a délidő, a gyerekek összefogóztak, és elmentek a városba ebédet keresni. A jószívű öreg nénik ebéd felé már lesték a Bucsák gyerekeit. Elfogdosták őket az utcán... A gyermektelen, gazdag Szíjgyártóné, ha a Bucsák gyerekeit látta, úgy sírt, majd a szíve szakadt bele. Az öreg Peterneky, a nyugalmazott bíró, folyvást azt hangoztatta, hogy Bucsákot be lehetne csukatni... A kis koldusok ebéd után, mikor hazavergődtek a város különböző részeiből, megrakodva jöttek, mint a méhecskék. Bucsák letette a gyalut, és kivallatta őket, hol jártak, hol mit kaptak?

– Hm – mondta. – Szíjgyártóéknál libapecsenye volt! Ilyenek ezek a gazdagok, mindent magukba tömnek.

– Gál Andrásék pulykát sütöttek? Ördög bújjék beléjük. Küldhettek volna egy kis pulykacombot!

– Petrovaynak pedig mondjátok meg, ha nem küld egy üveg bort az ünnepekre, többet nem szabad hozzájuk menni ebédelni.

A Bucsák gyerekek nevezetességei voltak városunknak, de mégis talán a legszebb volt valamennyi között Jancsi. Bucsák Jancsi ötesztendő kis emberke volt. Talán, ha egy király bölcsőjében látja meg a napvilágot, ő lett volna a világ legszebb, legjobb, legbájosabb gyermeke. De miután csak kis koldus volt, az apja nagy csizmáit hordta, az édesanyja télikendőjét a derekán, a fején valami ócska, vihartépte kis báránybórsipka volt. Ha látták volna Bucsák Jancsit cinkefogó orrocskájával, ragyogó szemével, az apja nagy csizmájában tipegni a városban, bizonytalán mindnyájatokban

felmelegedett volna a szív. És a Bucsák Jancsi nem volt ám pajkos gyermek. Olyan komoly volt, mint egy vénember. Mosolyogni, kacagni nem láttam soha. Komolyan, élettapasztalatokban gazdagon viselkedett. A szánok után nem szaladt, hógolyóval nem dobálózott, még csúszkálni sem szeretett, pedig még a király fiai is szívesen csúszkálnak, ha megfelelő jégre találnak. Jancsi, az öt-estendős bölcs, szíves érdeklődéssel nézte az utcagyerkócók játékeit, mintha azt mondta volna: örülök, hogy jó kedvetek van, de nekem dolgom van... Összefogott tenyerébe huhukolt, és a nagy csizmáiban sietve ment dolgai után: kéregetni. A kéregetése sem olyan volt, mint a többi koldusoké. Jancsi nem ment be a házakba – félt a kutyáktól, vagy szégyenkezett? –, megállott szép csendesen az ablakok alatt, hátát a falnak vetette, és közönyösen nézett a hóba. Kinek ne esett volna meg a szíve, látván a kis koldust az utcán ácsorogni, várakozva, bizalommal, nyugodtan? Félig megdermedt a fagytól néha, míg észrevették a meleg szobából a jó emberek... Legtöbbször persze a gyermekek, akik mindent meglátnak.

– Itt van Bucsák Jancsi! – kiáltották a meleg szobák kis lakói. Hamar behívták Bucsák Jancsit.

A kis koldus félve, csendesen bejött, és nyugodtan nézett gazdag pajtásaira. A gyermekek körülugrálták, megcsodálták kendőjét, nagy csizmáját, rongyos sapkáját. Jancsi érezte, hogy rendkívülinek tartják, s ezért büszkén viselte magát, mint egy herceg, akit irigyelnek... A csizmájára különösen büszke volt!...

A balsos egyforma közönnyel keresztezi meg a gazdagok és a szegények viskóit.

Bucsák Jancsi egyszer beteg lett.

A nagy csizmát Feri vitte el sétálni, a rongyos báránybórsapkában Misi pompázott, a nagykendőt Bucsák gyorsan a zálogházba vitte: így osztoztak meg a Jancsi holmiján, amíg ő egy karos fapadon feküdt, és fuldokolva köhögött.

Ne mondjátok, hogy az emberek rosszak!

Másnap a városban sokan megkérdezték: „Hol van Jancsi?” A gyermekek, akik déltájban az ablakoknál lesték a nagycsiz-

más törpét, elszomorodva panaszkodtak, mert Jancsi nem jött. Szíjgyártóné estefelé felkereste az öreg doktor bácsit, és küldte Bucsákhoz, gyógyítsa meg a kisfiút, ha beteg.

A doktor bácsi kocsija másnap az alvégen megjelent. Suták, a szűrszabó, mindjárt futtatta is az inasát Bucsákhoz: „Eredj, nézd meg, tán meggyulladt Bucsákban a pálinka!” Mikor meghallotta, hogy csak Jancsi beteg, elégedetlen lett a sorssal, és megbarackozta inaskáját.

Csak Jancsi beteg!...

Nagy baj kerekedett ebből. Öreg doktorunk csóválta a fejét, gorombán rámondult Bucsákra, mikor az tudákosan tapogatta a gyerek fejét: jó koponya ez, doktor úr, kemény koponya.

A doktor látogatása után piros cédulát ragasztottak a házra, és mikor délfelé a Bucsák gyerekek útra keltek a szokott kéregetésre, a korcsma előtt egy nagy mihaszna rendőrbe ütköztek, aki hazazavarta őket. Bucsák persze felpattant és ordított, hogy az egész környék összesereglett. A mellére ütött:

– Én adófizető polgár vagyok, barátom!

Sokan morogtak erre, a rendőr mégsem engedett.

– Otthon kell tartani a pulyákat. Ez a törvény – tört ki.

Az asztalos sehogy se tudott belenyugodni a törvénybe. Bucsákné, egy kis hitvány, vézna nőszemély, a kezét tördelte:

– Éppen ünnep előtt!...

Bucsák mérgében gyalulni kezdett, káromkodott, mint a jég-eső, majd dühösen a szobába rohant, ahol Jancsika a fapadon sápadtan feküdt.

– Nem... – mormogta az asztalos. – Nem vagy te az oka...

Szégyenkezve, lecsendesedve kiment, de egy fél óra múlva újra előntötte a düh, és berontott a műhelyből. A kisfiúra esett a tekintete, és zavarodottan kapott a fejéhez:

– A gyerek nem tehet róla, s a doktor haszontalan ember, ennyi az egész...

Estig gyalult, aztán leült a fia mellé, és a homlokát a falhoz szorítva nyögött, sóhajtozott. Az asszony borogatást rakott a gyermekre, és sírva felkiáltott:

– Éppen ünnep előtt!...

Jancsi érezte, hogy súlyos kötelességmulasztás vádja nehezedik rá. Titokban egész nap azon próbálkozott, hogy valahogy felkelhessen, de gyöngye fiúcska volt. A betegség egyszerre összetörte, mint a tavaszi vihar leveri az almafavirágokat. A gyerekek jártak neki is eszébe, akik hiába lesik az ablakoknál...

– Konopy Péternek báránya van. Még bégetni is tud – mondta titkosan az egyik testvérének, aki a nagy csizmát hordta.

A nagycsizmás Feri mérges volt:

– Éppen most kellett betegnek lenni neked is! – mondta szemrehányólag.

Jancsi erre elszégyellte magát:

– Nem vagyok én beteg – dünnyögte –, csak a torkom fáj.

Az asztalos teljesen kétségbe volt esve. Már előre kiszínezte magában, hogy mi mindent fog hozni neki a Jézuska. Az öreg Konopynak volt egy régi vadászkabátja, azt elkérte volna. Peternek bírójának ígért... Nagyokat sóhajtott: szegény embert az ág is húzza. Mert ahhoz sokkal büszkébb volt, mint-hogy személyesen kérje el a karácsonyi ajándékokat. Utoljára is, ki ő? Önálló iparospolgár... Erre újra kiment gyalulni, és felírta egy gyaluforgácsra: Bucsák Pál asztalosmester.

A nagycsizmás Bucsák Feri estére mégis elszökött a háztól. Betlehemesjátékra készültek az alvóg gyerekei. Az ilyen betlehemesjátékhoz nagy előkészületek, tanácskozások szükségesek. Oly titokban kell mindennek történnie, mint az összeesküvésnek. Bucsák Feri éppen a nevezetes öreg juhász szerepét játszotta a társaságban.

Másnap – a karácsony már rázta havas szakállát, alig volt képmény a városban, amelyik ne füstölgött volna – a doktor bácsi kocsija ismét megállott a Bucsák portája előtt.

Jancsi a különféle takarók alatt annyira összehúzódott, mint egy kis bogár. Csak az orra látszott ki, mint egy fehér foltocska. Máskor fényes kék szeme bágyadtan tévelygett a mestergerendán, az arca ványadt, megnyúlt.

Az öreg doktor most már nem szólt semmit. Sóhajtott, és sebesen elment. Bucsák farigcsált az udvaron, a doktor a vállára tette a kezét:

– Asztalos, meghal a fiad!

Bucsák hebegve kapta le a sapkáját a doktor előtt.

– Jancsi? – kérdezte tétován.

A doktor bólintgatott, lassan elment. Bucsák tátott szájjal nézett utána, majd fejcsóválva bement a házba, és ijedt csodálkozással nézte Jancsit. Megtapintotta a homlokát; Jancsi fuldokló, nehéz lélegzése megtöltötte a kis szobát. A testvérei a fal mellett ültek a földön, és unottan játszadoztak egy sánta szarkával.

Csak a nagycsizmás Feri ült a kis beteg mellett, és ragyogó szemmel, suttogva mesélt neki az esti ünnepélyről.

– Suták Miskának aranyfüvege lesz...

Jancsi csudálkozott:

– Honnan veszi?

A nagycsizmás hetykén felelt:

– Onnan veszi, ahol van. Betlehemeseknek mindenki ad kölcsön. Puzgai kardot is köt a derekára...

Jancsi elmerengve sóhajtott:

– Be szeretném látni!

A nagycsizmás folytatta:

– A jászol is, amelyikben a kis Jézus fekszik, merő aranyból van. Színes lámpások világítják a jászolt...

– Be szeretném látni!

– Nem lehet. Csak az urakhoz megyünk, ahol pénzt adnak. Legalább öt forintba került a jászol. Azt meg kell fizetni! – szólt a nagycsizmás.

Jancsi ezen elgondolkozott, de sehogy se tudott belenyugodni:

– Van egy fényes krajcárom elásva a konyhán... Megmondom, hol van elásva, ha eljöttök.

A nagycsizmás Feri megvetéssel felelt:

– Egy krajcár! Még egy forintért se...

A beteg Jancsi erre nagyon elszomorodott. Egyszerre rosszra

fordult az állapota. Hörgött, és a szeme kidülledt. Az anyja felkapta az ölébe. A Jancsi megtört szeme folyvást nagycsizmás bátyján csüngött.

– Eljöttek? – kérdezte.

Bucsák Feri mérgesen kiáltotta:

– No jól van, eljövünk!

Feri még az apjának is imponált. Az asztalos szó nélkül engedte a léceket elcipelni a műhelyből, amelyek a jászol hordozásához szükségesek.

Leszállt az este... Az a gyönyörű este, amelynek emléke gyermekéveinkből csillagfényvel sugárzik ki.

Jancsi a takaró alatt fekvé egy percre sem vette le a szemét az ajtóról. Mondhatatlan sóvárgással, vággyal tapadt a bezárt ajtóra. Minden neszre összerázkódott. Bucsák elvitte a gyerekeket a városba, karácsonyt nézni. A kivilágított ablakokon át látni a gazdagok örömet. A szegény Bucsákné egy sarokban üldögélt, és mélyen, nagyon sóhajtozott. Szegény embernek a sóhajtás is öröm.

A beteg Jancsi meg se moccant... Egyszerre éles csengettyűszó hangzott fel az ablak alatt, majd vékonyka gyermekhangok kezdtek énekelni. Jancsi kitüzesedő arccal ügyelt az énekre.

Felnyílt az ajtó, és csörgős botokkal két juhász jött a szobába. Énekeltek, és Jancsi kinyújtotta a kezét:

– Suták Miska! – rebegette boldogan.

Erre bepöndörült az ajtón a juhászok öregapja. Nagy bundájában, kenderszakállával a földre vetette magát, és ott hentergőzött, ringatózott:

– Miért nem hagyatok aludni, éppen túrós csuszával álmodtam...

Újra hentergőzött, rugdalózott.

– Feri, Feri! – kiáltotta kacagva Bucsák Jani.

De mindjárt hátraesett. Fuldokló köhögés tört ki a mellecskéjéből. A juhászok öregapja még hempergőzött, és dünnögő hangon olyan bolondságokat beszélt, hogy még a sóhajtozó Bucsákné is nevetett, de Jancsi már csak vergődött, mint egy megsebzett madárka.

Behozták a gyönyörű, kivilágított jászolt is. Négy fiú hozta talpig fehérben, mint az angyalok. Bucsákné bátortalanul meredt szemével a fényes tündérházra, míg karjaival Jancsit ölelte át.

– Szép, gyerekek – rebegette ijedten. – Attól félek, hogy Jancsika már meghalt...

Megrémülve, mint aki örvényt lát, szorította a kebeléhez a halott gyermeket.

A juhászok öregapja felemelkedett a földről:

– Jancsi! – kiáltotta. – Hát a szakállamat se húzod meg!

A kis Jancsi már akkor az igazi jászol közelében járt valahol.

A pajkos Lipóczy

Élt a vármegyénkben egy félszemű, köpcös úriember, aki sok rossz fát tett a tűzre világéletében. Lipóczy Mihálynak hívták, külsőleg csúnya, ragyabunkó volt, a hangja se volt kellemes, ha megszólalt rikácsolt, mint a haris, de a hallgatói gömbölyű könnyecskéket hullajtottak a kacagástól. Falun lakott, és a szomszédjaival örökös háborúságban élt. Otthon veszekedős, mogorva embernek ismerték, de ha kitette a lábát nyárfás házából, egyszerre megváltozott. Folyton tréfákon törte a fejét, egy sikerült élcert nem kímélte volna még az öreganyját sem. Az a híre volt, hogy minden pajkosságnak, huncutságnak, ami a vármegyében megesett, ő a szerzője.

Ha leányszöktetésről, asszonycsábításról, felbomlott mátkaságról beszélt a fáma, a sánta Szurmák – Lipóczy szomszédja – meggyőződéssel kiáltott fel:

– Fogadni mernék a négy lovamba, hogy Lipóczynak keze van a dologban.

Igaz, hogy az a négy ló csak afféle girhes parasztlovacska, de mindegy, négy volt; abban az időben a törvényeken már csupán a leveleki bérlő járt négy lovon.

Lehet, hogy nem is követte el mindazt a tréfát a pajkos Lipóczy, amit terhére írtak. A híre olyan volt már. Ha kimozdult hazulról, Szurmák az ámbituson – a kerítésen túl – azt dörmögte:

– Vajon miben töri a fejét az ördögös fickó?

Ha kacsázó lépéseivel beállított a kaszinóba, öreg alispánunk letette a tarokk-kártyát:

– Gyere csak ide, te pernahajder! Hát hogy is volt az a kökényesi csíny? Beszélj el íziben.

A pajkos Lipóczy ártatlan arcot vágott:

– Nem tudok róla semmit, urambátyám.

Öreg alispánunk haragosan ütött az asztalra:

– Rövid az emlékezeted, öcsém! Hát a kikapós Tabinét tán nem te csaltad légyottra a tiszai füzesbe? Elment Tabiné, de a katonája helyett a hitese ura várta korbáccsal...

– Becsületesemre, jó tréfa – nevetett Lipóczy. – Hanem én ártatlan vagyok benne, mint a ma született gyermek.

– Pedig a válópörben koronatanú vagy! – szólt közbe Kerenecsey, a fiskális.

A pajkos Lipóczy ravaszul hunyorgatott a félszemével:

– No, az már más – mormogta. – Csinos tréfa volt. Hehe.

Jóízűen felkacagott, pedig akkor hallotta először a históriát. Így aztán hiába faggatták a tréfa részletei felől, a legjobb akarattal se mondhatott semmit. Egyebekben azokról a csínytevésekről se beszélt, amelyeket valóban elkövetett.

Hanem a Tabiné esete mégis szeget ütött a fejébe. Ugyan kinek jutott eszébe ez a hóbortos dolog: légyottra csalni a menyecskét az imádója nevében? Óvatosan puhatolózott a részletek után. S így kiszült, hogy Tabinének már két esztendeje udvarol Sóhaj Vince lovasfőhadnagy. Vadászaton, bálon, lagziban – mindig együtt vannak. Az egész világ tudott a dologról, csak a férj nem, mint az már ilyenkor történni szokott. Sőt, a katona kebelbarátja volt Tabi Józsefnek.

A pajkos Lipóczy csóválta a fejét:

– Ejnye – dörmögte magában –, hogy ez nekem nem jutott eszembe! Vajon kinek volt az ötlete? Kár érte, pompás menyecske volt!

Nem sok szerencséje volt az asszonyok körül, és azért imádták őket. Bármiről beszélt, mindenbe belekeverte az asszonyokat. Ha jég verte el a határt, a pajkos Lipóczy szerint fehér lábú menyecskék taposták le a vetést. Csipkedte, gúnyolta az asszonynevet. De ha idei menyecskét látott az úton, egész nap róla gondolkozott.

Nem nyugodott meg addig, míg a nevét, atyafiságát meg nem tudta. Akkor aztán locsogott róla. Hamisan hunyorgatott a fél szemével, és a kezével izgatottan hadonászott.

– A Tóti Gyurka felesége – mondta egyszer egy farsangi menyecske – olyan, mint a zöld dió. Kívül keserű, de belül édes.

A mondás – nem is olyan mélyértelmű – szállt, repült tovább, a csendes Tóti Gyurka egyszerre azon vette magát észre, hogy az egész világ az ő igénytelen, kis béka feleségéről beszél.

– Még mindig olyan keserű a menyecske, Gyuri öcsém? – kérdezte Tótit a zengő hasú Szentpáli orvos a kaszinóban.

– Nem jött rá még Gyurka az édesére – felelt valaki Gyurka helyett.

A csendes Tóti Gyurka, aki egész életében rovatoló lapokat töltött az adóhivatalban, megzavarodva nézte a végtelen számsorokat. De a számok nem adtak tanácsot. Otthon gyanakodva meredt a menyecskére. Ha egy szalagot kötött a hajába, már gyanús volt. Ha vidám mosollyal várta haza az urát, Gyurka már nem tudott elaludni hajnalig se. „Mért keserű nekem ez az asszony, mért édes másnak?” – motozott a fejében. Utoljára is nem lehet éjszakáról éjszakára ébren virrasztani. Gyurka felejtést keresett: korcsmázó, kortyondi pajtásokra talált, akik elfeledték vele a feleségét. Gyurka danolva járt haza éjjelenként. A menyecske sírdogált egy darabig, aztán hazaköltözött az apjához, Simonichoz, a szűcshöz.

A sánta Szurmák mikor hírére vette az esetnek, felkiáltott:

– Mernék fogadni a négy lovamba, hogy a Lipóczy keze volt a dologban.

Mi lett a menyecskével, mi lett Tóti Gyurkával? A túlvilágon, hol feljegyeznek mindent, tán tudják, de idehaza mindenki elfelejtette őket, csak a pajkos Lipóczy mondása maradt meg.

Ott térjünk vissza Lipóczy Mihályhoz, a nevezetes pajkoshoz.

De folytatjuk a történetet, hogy Sári András megházasodott. Nem tudják tán, hogy ki volt az a Sári András? Furcsa, hogy nem tudják ki volt Sári András. Végig lehet menni az egész országon,

az országnak minden követválasztó kerületén, olyan emberre nem akadunk, mint a híres Sári.

Sári András öt esztendeig nem csinált semmit. Lóval kupec-kedik, de azt is csak inkább megszokásból teszi, mint seftelésből. Igen csendes ember. Korcsmai verekedéseknél, búcsún, toron őt nem látni. Otthon üldögél, és a csizmaszárán csapdossa a legyet. Szíves jóestéket kíván a szomszédoknak, és mint afféle tisztos özvegyember, a csendes feketében sétál el vasárnaponként a templomba, áhítattal hallgatja a prédikációt, és nagyokat bólongat az érthetetlen mondásoknál.

Őt esztendőnek kell elmúlni, hogy ez a csöndes komposzesszor kijöjjön a sodrából. Az az esztendő, a követválasztó esztendő. Mikor Sári András elmarad a templomi prédikációról, akkor nyilvánvaló, hogy nagyidők küszöbén állunk. Még csendes az egész világ, mikor Sári András házán megjelen egy háromszínű zászló. A lobogót lengeti, csapkodja a szél, a nagy fekete, széles vállú Kossuth-szakállas Sári András pedig hetykén álldogál háza kapujában, és foghegyről fogadja az emberek köszöntését.

– Kend is él még, Kaszás bácsi? – kérdi a szomszédját, amúgy félvállról.

– Éldegélnék – felel nagy meggondoltsággal az öreg Kaszás. (Armálista nemesember, mint az egész falu.) – Ha éldegélhetnék! – teszi hozzá, és két bozontos, szürke szemöldöke kérdőjellel kanyarodik.

Sári András legyint a kezével:

– Ha egy tehénkéje volna, Kaszás bácsi...

Az öreg Kaszás felkapja a szót:

– Ha egy tehénkém volna! Higgye el, nemzetes uram – folytatja az öreg szokatlan alázatossággal, mintha Sári András rendelkeznie az ország összes tehenei felett –, higgye el, nemzetes uram, csak azért fizettem a nehéz adót, hogy ha jönnek a jó idők, én is ott melegegdessek a tűznél.

Sári András bólint:

– Jól tette kend.

Szól, és tovább eregeti a füstöt kis pipájából. A levegőbe néz, és tudomást se vesz többet Kaszás szomszédáról.

De az öreg Kaszásnak fúrja az oldalát a kíváncsiság. Lassan odasündörög Sári uram mellé, és a fülébe súgja:

– Hát ki a „vivát?”

Sári András a távolban bolyongó felhők közé néz. Összeráncolja a homlokát, és a pipaszár mellől odaveti:

– Kökényesi Pista.

De mondhatta volna azt is: Nagy János vagy Kis Miska, az öreg Kaszásnak mindenféle nevű ember tetszett volna.

– Jó magyar ember lehet – dörmögi ellágyulva.

Sári András erre már nem is felel. Egykedvűen bámul a felhők közé. Magában tán azt gondolja, hogy mi köze Kaszás bácsinak ahhoz, vajon Kökényesi Pista jó magyar-e?

– No, majd meglátjuk – mondta később. – Tudja meg kend, hogy én vagyok Sári András!

– Tudom, tudom – bólongat nagy elismeréssel Kaszás bácsi.

– Aztán ne mondja kend senkinek, amit tőlem hallott – folytatja Sári András, és bezárja maga mögött az utcaajtót.

Ilyenkor mindig történik valami csuda. Hallgatózik valaki, vagy az esti szél leselkedik?

Harmadnapra a kanászgyerek is kortesnótát danol, amelybe Kökényesi Pista neve van beleszóve.

Elfogy pár hordó bor, egyik-másik embernek új kalapja, új csizmája terem a földből, a harmadik azt sajnálja, hogy olyan rövid a nap, aludni is kell, álmában pedig nem szivarozhat, s leszavaz szépen az egész falu.

Sári András soha egy pohár bort meg nem iszik, soha nem kapacitál senkit. Mindig nagyon higgadt, nyugodt, és szent meggyőződése, hogy az a zászló győz, amelyik az ő zászlója. Olykor a szomszéd falvakat is meglátogatja. Az inokai gróf pedig elvitte egyszer korteskedni a tótok közé. Sári uram csendesen hazajött.

– Hát meglett a gróf? – kérdezték.

– Meg – dörmögte. – Valami ezer szótöbbséggel.

Többet aztán nem is beszélt az esetről.

Ezt az embert kellene ismerni az államférfiaknak, midőn a választások purifikációjára törik magukat. Sári András még senki-nek be nem verte a fejét, bort meg sem kóstolt, idegen választólovának a lábába szeget nem vert, még a hangja se rekedt el soha, aztán nem bukott még meg a keze alatt senki.

Hej, okos ember volt Sári András uram. Annyi esze tán még a kassai püspöknek sincs, amennyi neki volt.

Csak egy bolondságot követett el életében. A jó ló is megbotlik. Okos ember pedig nem is lehet el bolondság nélkül.

A kedve játszik ilyenkor az eszével. Próbálgatják egymást: melyik az erősebb?

A kedve azt mondja, füttyülj, gazdám, verd össze a bokád; az ész a kuckó mellett melegszik, mint a vénember, és rádörmög: ugyan mire való az a bolondság!

A Sári András kedve azt mondta egyszer: meg kéne házasodni, kutyának való ez az özvegyi élet. Az esze azt felelte: a házasság török átok, nézz a tükörbe, Sári! Deres vagy már, mint az öreg ló.

Így birkóztak, a kedv meg az ész.

Bizony nem tudom, hogy melyik lett volna az erősebbik, ha a Sónaki Jusztinnak nincsen olyan villogó fehér harisnyája, fehér harisnyája alatt pedig formás bokája.

Az a pár fehér harisnya tette az egészet. A világtörténelmet is igazította már asszonyi hajsza.

Virágvasárnap volt, az utak már szikkadtak a tavaszi víztől, és a kertekből az almafák kíváncsian dugdosták ki csinos karjaikat, nyújtogatták, ropogtatták őket: nini, tavaszodik!...

Jusztin arra ment el fehér ruhájában, mellette bandukolt az anyja, mint a hófelhő a tavaszi ég alján. Sári András erre pipázni is elfelejtett, csak elállott a szíve verése. Egész nap nem érezte magát. Bágyadtan tengett-lengett hideg házában, az almárium fenekéről mindenféle diribdarab ruhákat, fátolcspike darabokat szedegetett ki és a tűzbe vetette. Az első feleségétől maradtak ezek az emlékek. Akkor vágta földhöz a kedve az eszt.

Őszre már esküvő volt a házban. A vén hófelhő sötéten nézett Sári uramra:

– Nem szívesen adom a lányom, megbecsülje, Sári!

Sóhaki Samu – vén kortyondi fráter volt, útibiztos, vagy ilyen valami – mérgesen kiáltott a feleségére.

– Már hogyné becsülné meg! Van neki miből! Van neki miből. Ez volt a szegény Jusztinka végzete. Mint ahogy a nagykalapács a tizenkettedik ütést méri a harangra; no, most már igazán elég!

Sári uram gazdag ember hírében állott. Hej, nem hiába tűzte ő ki a háromszínű lobogót. Sok pénzbe került az, amíg ő valakinek a nevét a pipaszár mellől odavette. Olyan kerület volt ez, ahol a Sári András faluja parancsolt. Itt laktak a magyarok, ott meg az oláhok. Sári András emlékezete szerint csak egyszer vette magának azt a fáradságot, hogy az oláh falvakba átmenjen egy szóra. Veszély volt: az ellenjelölt az oláh falvaktól akarta megbuktatni a magyar falut. Rebesgetik, hogy az a kirándulás az oláh falvakba éppen két darab angyalfejes ezerforintos bankójába került a jelöltnek. No, de meg is választották érte.

Számtalan ilyen kalandor legenda keringett Sári Andrásról. Ezek a legendák apránként besuhantak a Jusztin bodros fejcséjébe. Pici fülecskéje volt Jusztinnak, mint a balatoni kagyló. Ám az ilyen legendáknak igazi voltát: csengenek-e? Csengett, csengett. A vén vármegye korhelye hetyke vadászkalapot vásárolt, félreapta a fején: „Fiatalkoromban is ilyet hordtam!” – mondotta.

Ha hivatalos dolga a székvárosba szólította, egész éjszaka ferblizett a Vörös Ökörben: „Fiatalkoromban is így csináltam!” – mentegetőzött az öreg. Kártya közben százast váltott. A pajkos Lipóczy, aki ott üldögélt a kártyások háta mögött, és a cigányt dirigálta, hirtelen felugrott:

– Ejnye, be szép fehér lába van ennek a százasnak! – kiáltotta. – Azt húzd ragyas, hogy: kitették a holttestet az udvarra.

(Lipóczy minden alárendelt személyiséget ragyasnak hívott, mivel olyan ragyabunkó, mint ő, nem volt az egész országrészben.)

Az öreg Sónaki elvörösödött, de nem szólt semmit, csak a gibicék sügtak össze. De ki az ördög törődnék a gibicékkel?

Ez a megjegyzés tette talán, vagy más, Lipóczyt nem hívták meg az esküvőre. (De meglehet, hogy csak a híre miatt.) Az őfajta pajkos embereket, akik mindenből tréfát csinálnak, nemigen szokták hívni esküvőre. Az komoly dolog. Néha annak, aki részes benne, másszor csak az atyafiak ragaszkodnak az ügy komolyságához. Lipóczy tehát nem volt ott. A sánta Szurmák mindjárt észre is vette:

– Nini, otthon hagyták az ördögös tréfacsinálót. No, legalább senki nem hurcol ki a temetőbe aludni, ha a bor megártott.

Igaz, hogy Lipóczy azért gondolkodott a maga mulatságáról. A lagzi közepén telegramot hoztak Sári Andrásnak. Nem szerencsekívánság volt benne. Olyan jelentős hír, amiért a fiatal feleséget is otthon kellett hagyni mirtuszkoszorúval a fején, Kőkényesi, a követ sürgönyözte:

„Ház feloszlott. Új választás. Holnap jövök. Készüljete!”

Sári András elhalványodott egy percre. Az örömtől-e vagy a szomorúságtól? A távirat kézzől kézre járt.

A sánta Szurmák kirúgta maga alól a széket, és öklével megfegyette a falat. Dühösen felkiáltott:

(Volt oka dühösnek lenni, Lipóczy eleget megtréfálta már életében.)

– A lócsei kalendáriumból lopta ezt kend, Lipóczy szomszéd. Újabb tréfát kérünk. Hanem a kend esze már nem fog. Fogadni mernék a négy lovamba, hogy Lipóczy most azt hiszi, hogy szétriad az egész társaság. Azért se, urak. Ne higgyünk a tótnak.

(A Lipóczy ősei állítólag bocskorban jöttek be az országba. Mi igaz, mi nem igaz a fámából, ki tudná? Mindenkinek van ellensége.)

Az újdonsült menyecske alázatosan fordult a férjéhez:

– Ha jónak látja, András... – rebegte.

Sári András mozdulatlanul ült a helyén. Vizsgálta az arcokat maga körül: azokból próbálta kitalálni, hogy tréfa-e vagy való a famózus sürgöny? Egyszerre a feleségére tévedt a tekintete. Sónaki Jusztina halaványan ült mellette. A mirtuszkoszorú a fején, sötét nagy szemé lesütve.

Sári legyintett a kezével, mintha egy rossz álmot vagy bús gondolatot űz el magától az ember. Hess, te csúnya dongó!

– Ostoba tréfa az egész – dörmögte.

De az aggodalom ott ült egész este az arcán. Hátha az ördög játszik vele?... Lipóczy is nagy ördög, de talán mégse ő csinálta ezt a sürgönyt. Igazán kár, hogy azt az embert meg nem hívták a lagzira! Az öreg Sónaki is épen ilyenkor tud érzékenykedni! Az érzékenység asszonynak, lánynak való. Annak jól áll. De mit akar az ilyen vén korcsmahós, akit a vármegye valamennyi csárdájából kivetettek már?

Az öreg Sónaki a veje haragos pillantásából észrevette, hogy az haragszik rá. Odament hozzá, és a vállára tette a kezét:

– Ne búsulj, Andris. Tréfa az egész...

– Nem oda Buda!... – kiáltotta Sári, és a mellére ütött. – Harminc esztendeje küldök én követet ebből a kerületből az ország-házba.

Az öreg Festa, a nótárius bólongatott:

– Úgy bizony. Akit Sári András akart, azt választottuk. Olyan az ő szava itt, mint a pörölyütés a kis kalapácsok csilingelése között.

Timkó András szekeresember, aki a bort szállította az ünnepi alkalomra, s évégből leült legott az asztalvégen, lelkesen kiáltott fel:

– Vasutunk is azért nincsen, mert Sári uram nem akarja. De ha akarná, hát az is volna.

Sári András legyintett a kezével:

– Nem akarom. Nem akarom. Ne féljen kend, nem akarom. Hadd éljenek a szekeresek.

A sánta Szurmák, akinek már felmelegítette a fülét az újbor, az asztalra csapott.

– Hát aztán? – kiáltotta vérben forgó szemmel. – Ha igaz is a sürgöny? Hol vagyon az megírva, hogy nekünk kell elmenni a nagyságos képviselő úr elébe? Jöjjön ő hozzánk. Sári András elég nagy ember ahhoz, hogy a jelölt úr felkeresse őt saját lakóházában. Jöjjön a hegy Mohamedhez. Mi vagyunk itt az urak, a képviselő úr csak a mi szolgánk.

– De első szolgánk! – szólt csillapítólag Sári András. – Igaza van, tisztelt barátom uramnak, jöjjön a hegy Mohamedhez.

A sánta Szurmák nem hagyta annyiban a dolgot. Ha már ő belekezdett valamibe, azt be is fejezi: – Mernék fogadni a négy lovamba, hogy Sári Andrából még követ is lehetne, ha akarná.

Erre a nagy szóra mindnyájan elcsendesedtek. Sári uram hátrakapta a fejét, mintha valami az asztalra pottyant volna elébe a mennyezetről: egy darab vakolat vagy egy darab arany?...

– Nono – dörmögte megrázkódva. – Kis ember vagyok én ahhoz.

– Kicsi-e? Hát nem megérdemelné tán? Az alkotmányos csatákban, kinek folyt a vére, ha nem Sári András barátomnak? Ki lobogtatta itt a szabadság zászlaját! A követek tettek-e valamit a kerületért, vagy Sári András?

– Erre feleljen, Timkó András! – (A megszólított ijedtében lekapta a fejét az asztal alá.) – Mint nagyvásárkor láthatják a komédiában a bábokat mozogni a publikum előtt. A vászonfal megett áll a mester, és dróton rángatja a bábokat. Ez a mester Sári András.

Sári elhalványult.

– Igaz, ami igaz, de hát én szegény, egyszeri ember vagyok.

– De nagy ember – vágta vissza Szurmák.

Disputáltak még egy darabig a dologról. Száz szónak is egy a vége: Sári András olyan nagy ember, hogy követ is lehetne, ha akarna.

A sok beszéd megzavarta Sári uram higgadt esztét, de még inkább elvette a józanságát az a pár éjsötét nagy fekete szem, amelyik árnyas pillái alól olykor lopva az urára pillantott.

A régi példabeszéd szerint a vőlegény se cserélne a bíróval, de az egynapos férjnek még a királlyal se volna érdemes süveget cserélni.

Az a kis bimbó, amelyik ott illatozott a Sári uram baloldalán, most még csak olyan, mint az elképzelt méz. Édes a lehelete, mámorító a szoknyája suhogása, gömbölyű vállán halavány rózsák nyílását sejteni, szoros dereka alatt, amely elöl lágyan gömbölyödik, kis aranykereszt van eldugva, vagy tán medálion az édesany-

ja képével? Itt van, de még sincs itt. A férjéé már, de még nem az övé. Ő maga az ismeretlenség... A híres Szentgáli János bíró talán nem is csinált olyan nagy ostobaságot, mint hiszik, midőn egy álló hónapig ültette maga mellett fiatal hitvesét, de még nem tudta, vajon megvan-e az a kis rózsaszínű lencse a felesége bal vállán, amely lencse miatt Mátyás király nemesi oklevelet adott a Százhegyi Frátereknek. A legenda szerint Mátyás király óta minden Fráter leány a rózsaszínű lencsével születik, de meghalt már Mátyás király. Egy hónap múlva aztán hazaküldte az anyjához Fráter Saroltát János bíró. Állítólag azért, mert két lencse is volt ott, ahol csak egynek lett volna szabad lenni.

A Szentpáli báró esetét kevesen csinálják végig: Sári Andrásnak se volt eszébe, hogy egy hónappal toldja meg a mátkaság idejét. Éjféle már összeráncolt homlokkal nézte, hogyan ölelkezik az apósa a szekeres gazdával. A sánta Szurmák – ki hitte volna az alamusziról? Az egyik koszorúslányt, Tóti Esztiit kérdezgette arról, vajon eljönne-e hozzá feleségül. A piros nadrágos hangászok lopkodták a bort, de mindenki szemet hunyt a dolog felett. Lagzi van...

Sári Andrásnak vajon hol jártak a gondolatai? Mereven nézett maga elé, és a bajuszát pödörgette. Háromszor is odament a sánta Szurmákhoz, és összekoccintotta vele a poharát.

– Te, Gyurka, nagyon okos ember vagy. Nem is hittem, hogy annyi eszed van – mondogatta.

Szurmák bőkezűen felelt:

– Ne félj, pajtás, amíg engem látsz! Kemény legény vagyok én. Hej, ha nekem pénzem volna, majd megmutatnám én! Nem cserélnék a főispánnal. Mondanák persze akkor: Ejnye, be helyes ember ez a Szurmák. No, nézd, milyen okos ember. Az anyák felemelnék gyermekeiket, ha az utcán járnék... Már egyszer majdnem megütöttem a kis lutrit. Két numerusom kijött, a harmadikat elvétette az árva gyerek. Azóta ambóra is teszek. Csak azt mondom neked, barátom, ne búsulj, amíg engem látsz!

Az őszi nap ragyogó arccal ébredt fel a távoli hegyek mögött, a klarinét még akkor is visongott a Sári András házában. A pa-

rasztgyerekek hancúroztak a ház előtt, a lányok fél szemmel pislogtak be a kerítésen. Nem láttak ott semmit, csak Szurmákot, amint a sárga tökök között aludt a szín tetején. Lám, Lipóczy se volt itt, mégis tréfába keveredett a híres Szurmák. A pinceaajtó tárva-nyitva. A pinceaajtó körül ödögött Sónaki Samu, a kancsókat csörgetve. „Ha bor kell, csak szóljatok” – kiáltott be rekedten a házba, és nagyokat nyelt a friss levegőből.

Hát Lipóczy Mihály miben törte a fejét, hogy ott sétálgatott a túlsó utcason, és hallgatta a klarinét sírását? Ki tudná, miben settenkedik az ilyen pajkos ember? Az óráját nézegeti. A parasztok alázatosan köszöngetnek neki. Lipóczy Mihály szívesen fogadja köszönetüket, megszólítja az embereket.

– Hallotta a földi, új választás készül? Lesz szőlő, meg lágy kenyér.

De a parasztok csak sunyin mosolyognak a bajuszuk alatt. Bolondítsa Lipóczy az öregapját...

Lipóczy aztán nem is sokáig biztatja a parasztokat. Elindul nagy csendesen, és megy, egyenesen azon az úton, amely kifelé vezet a faluból. Már el is hagyta a falut, a földeken emberek dolgoznak. Az asszonyok színes szoknyája virít messziről, a férfiak belebarnulnak a föld színébe, amint a föld későn érő gyümölcsét, a burgonyát szedegetik.

Egy nagy híd van a falu végén. Arról nevezetes ez a híd, hogy minden tavaszkor be szokott dőlni. Így építik már az ácsok. Valami idegen ember a közigazgatást szidná a nagy híd miatt, de nyilvánvaló, hogy itt is a Sári András hatalmas esze működik. Mit csinálnának a szegény ácsok kora tavasszal, ha össze nem dőlné a híd?

Azon a hídon megállt Lipóczy, és közömbösen nézegette a csermelyt, amely vékony fonálban szaladt odalenn az árok fenekén. Ennek a csermelynek is elég volna egy szál deszka, de mégis nagy hídjá van. Némely embernek az esze nem ér fel a padlásig, mégis tornyot építenek neki.

Múlik az idő. Lipóczy nyugodtan álldogál. Nyilvánvaló, hogy rosszban tőri a fejét. (Mért álldogálna itt a magános úton egyesért?)

Egyszer csak nagy ostorpattogatással közeledik messziről egy négyesfogat. Nem a Sárinak girhes négy lova, hanem igazi négyesfogat a javából, amilyenén Magyarországon már csak a követek járnak, meg a zsidók. A követek is csak minden esztendőben. Őt esztendeig a padláson van a hintó az elrongyolódott zászlók és színes tollak között.

Ezt a négyesfogatot várta Lipóczy Mihály.

Ki ült a hintóban?

Egy vadászkalapos, kövér úriember, aki más időben pirospozsgás arcával, rózsás tekintetével a jó egészséget jelképezi. De bizony most sápadt az arca, az aggodalomtól-e vagy az éjjeli virasztástól? A hetyke bajusz búsan konyul lefelé. A szeme pedig téveteget jár ide-oda. Amikor megpillantja Lipóczy Mihályt, kiabált a kocsisra:

– Megállj! Szervusz, édes kedves Miskám! Száz esztendeig éltesen az isten! Bizony már azt hittem, hogy nem vártok. Máskor a vasúti állomásig szoktatok eljönni élémbe.

Lipóczy hunyorogva hallgatta a beszédet, egy lépést sem tesz előre. Végre rászánja magát, hogy megszólaljon.

– Nem vagy te főherceg, Kökényesi Pista, hogy elibéd menjünk. Magam is csak véletlenül sétálgatok erre.

A négylovas ember arca erre a beszédre ezer színt játszik a réműlettől.

– Valami baj van tán? – rebegi.

Lipóczy vállat vont. Aztán közelebb megy a hintóhoz, és halkan, hogy a kocsis meg ne hallja, ezt kérdi Kökényesitől:

– Mennyi pénzt vertél már ebbe a kerületbe?

Kökényesi felsóhajt.

– Sokat. Becsületemre, itt mentem tönkre. Se nem kártyáztam, se nem ittam, asszony bolondja sem voltam. Három választáson itt tönkrementem. Először alig került valamibe az egész hecc. Pár rongyos zászló, egy kis bor...

– De másodszor...

– Másodszor háromszor annyiba került, nagyon beleszoktam

már a képviselőségbe, nehéz lett volna megválni tőle, nem sajnáltam hát a költséget.

Lipóczy bólongatott:

– Ez az! Megszoktad a nagyságos uraságot. Először ha megbuktál volna, nem is fájt volna.

– Harmadszorra aztán beadtam a kulcsot. Ellenjelöltem is akadt, biztosan tudtam, hogy a saját embereim léptették fel. De győztem. Azóta aztán a kalendárium megváltozott nekem. A szerda nekem nem szerdát jelentett, hanem Majsai takarékpénztárt, a csütörtök Sáromberki Hitelszövetkezetet, a péntek Klein Móricot... Tudniillik a váltóm, amint lejártak egyenkint, sorban. Ha most megbukom, tönkrement ember vagyok

A pajkos Lipóczyt meghatotta ez az őszinteség. A Kökényesi Pista elkényszeredett arcán látszott, hogy szóra-szóra igaz, amit beszél.

Lipóczy azzal jött ki, hogy tréfából majd úgy megriasztja a jelöltet, hogy az be se teszi a lábát a faluba, de most változtatott az elhatározásán.

– Erős ellenled lesz – mondta. – Sári András elhatározta, hogy fellép.

(Ördöge van ennek a Lipóczynak! Abban az órában még csak Sári András tudta egyedül, hogy követnek fellép.)

Szegény Kökényesi Pista hátradőlt az ülésben. Felhördült:

– A gazember!... Kocsis, fordulj vissza!

Hanem Lipóczy Mihály megfogta a Kökényesi kezét:

– Halló barátocskám, nem addig van az! Hát hiába jöttem én elibéd? Megtréfáljuk Sári Andrást. Én foglak megválasztatni Dádon követnek.

Kökényesi Pista megtörtén nézett Lipóczyra, mint a megsebzett őz.

– Nincs nekem annyi pénzem, Miska. Eressz engem vissza. Megyek haza, veszem a pisztolyt, és a fejemre eresztetem a magját. Ez kell már nekem, nem választás.

– Nono, barátom, hát a hecc, az semmi? – kiáltott Lipóczy.

– Megtréfáljuk Sári uramat, és a végén mi fogunk nevetni. Ismerem én az emberemet.

Felült a hintóba, Kökényesi mellé. Aztán megparancsolta, hogy csak hajtson be a faluba. Egész úton nem szólt semmit, csak magában nevetett csendesen. Egyszer aztán kitört belőle a hahotázás. Megkapta a Kökényesi kezét. Az azt hitte, megbolondult hirtelen a barátja.

– Te, bruderkám, idehallgass! A vén Sári Mihály tegnap esküdött meg Sónaki Jusztinnal. Hallottál már ilyet?

Kökényesi csodálkozva nézett Lipóczy arcába. Az ajka kacagott, de a szeméből csorogtak a könnyek.

Lipóczy hirtelen az ajkába harapott. Aztán szokott vidámságával folytatta:

– A fekete kakas feleségül vett egy kis fehér jércét. Erre aztán megbolondult a fekete kakas, és azt hiszi, hogy ő az összes szemétdombok királya.

– Ha Sári a fekete kakas, hát én mi vagyok? – kérdezte Kökényesi Pista.

– Te vagy a hallgatag menyét, aki a kakast megfojtja.

Kökényesi aztán gondolkozhatott egész úton, hogy miért hallgatag menyét ő. Igaz, hogy a képviselőházban még mindig adós a szűzbeszédével, de ki venné azt rossz néven az igen régi képviselőtől? A vacsorázó kompániánál szorgalmasan megjelenik, pontosan leszavaz, ha mulatni kell, jó cimbora, a légynek sem vét; a kerülete is békén hagyja: nem akarnak azok semmit, se hivatal, se vasutat, se járásbírótságot. Az ember száz esztendeig is élélhetne tőlük. Miért is nem örökös hivatal a képviselőség! Egy Paraguayban járt képviselőtársától hallotta, hogy ott csupa nagy szakállú aggastyánok ülnek a törvényhozásban, mert mandátumuk alól csak a halál oldozza fel őket. A paraguayi képviselők parlamenti reformon törnek a fejüket, amely felmentené őket örökös hivatásuktól. Ó, a balgák! Oda volna jó kíváncsori. De arra mégse tudott rájönni, hogy miért menyét ő. Bolond ez a Lipóczy Mihály. Jobb túrni a bolondságait, mint ellene mondani.

A hintó ezalatt a faluba ért. Nagy falu volt ez. (Régen város

is lehetne tán, de Sári András nem akarja, így kevesebb az adó.) Amíg a falun végighajtott a hintó, a kerítések mellől emberek köszöntettek ki. Jó idők következnek. Megszokták már az emberek, hogy a Kökényesi Pista megjelenése szüretet jelent. Néhol hamarosan előkerítették a régi követválasztó zászlót. (Ott, ahol megvolt, ahol az asszony nem szabott belőle az alsószoknyájába bélést.) A piros kukoricacsöveket behúzták a padláslyukból, és helyette kitűzték a Kökényesi zászlaját. Ki legyen a követ, ha nem Kökényesi Pista?

Lipóczy figyelmeztette e jelenségekre a barátját. Hátranéztek. A hosszú utcán itt-ott már lengette a szél a megfakult lobogókat.

Elöl nyárfával szegélyezett nemesi házon lengett a zászló.

– Az ott az én házam, bruderkám.

Kökényesi Pista hálásan megszorította a Lipóczy kezét.

– Nem is tudtam, hogy olyan jó barátom vagy.

– Hadd el – dörmögte kedvetlenül Lipóczy. – Tudod, hogy én mindent a hecc kedvéért teszek.

A klarinét még mindig sikoltozott a Sári András házában. Mikor arra haladtak, Kökényesi bánatosan nézett a sárgára meszelt, zsindeles ház felé.

– Rajtam gazdagodott meg – mormogta szomorkásan.

Az öreg Kaszás is ott lábatlankodott a Sári András portája körül. Mikor meglátta a négyesfogatot eszeveszetten futott haza.

– Anyjuk, pénz áll a házhoz. Itt van Kökényesi! – kiáltotta. – Hamar a zászlót.

A zászlónak már csak a nyele volt meg. Öt esztendő nagy idő. Hát kidugta a kopott zászlónyelet Kaszás uram a padlásablakon.

Gyönyörködve állt meg a háza előtt, és munkáját nézegetve így szólt Hadaróhoz, a kisbíróhoz.

– Nagy jelentőségű dolog ez, Hadaró öcsém. Annak a lobogója kerül a zászlónyél helyébe, aki... No, hát ez a zászlónyél csak azt jelenti, hogy itt választó lakik, akinek a votumával számolni kell.

A Sári András házában is nagy kavardást okozott a Kökényesi megérkezése. A klarinét elhallgatott, és Sónaki Samu nekiesett annak az ajtónak, amely a fiatal házaspárt elzárta:

– Andris fiam! – kiáltotta. – Nagy baj van. Itt van a követ, Kökényesi.

Sári uram hangosan ásított odabenn. Mérgesen dörmögött.

Az öreg Sónaki megrettenve hátrált az ajtótól. Hóbortos dolog! Tán nem hallotta jól. Tölcsért csinált a tenyeréből, és úgy kiáltotta:

– Kökényesi van itt, hé!

Erre már nem is felelt Sári András.

Sónaki uram sehogy sem tudta megérteni a dolgot. Egyik másik lakodalmi vendég ott aludt az ebédlő szobában a díványon, a székeken. Sorban felköltötte valamennyit. A fáradt, makutyi vendégek tunyán hallgatták, és újra elaludtak. Sónaki kifordult az udvarra, szín tetején megpillantotta az alvó Szurmákot. Annak megfogta a lábát, és lehúzta az úritökök közül.

A sánta Szurmák csudálkozva nézett körül, mintha az égből pottyant volna le. Megdörzsölte a szemét, és a szín tetjére pillantott.

Sónaki Samu a fülébe harsogta:

– Ébredj, Szurmák! Itt van a követ. Valakinek csak kell fogadni az intelligencia közül?!

Szurmák széleset mosolygott.

– Hát itt vagyok én, vagy mi? Elég intelligencia vagyok én!

A községházából átjött az átjött az öreg jegyző, a doktort a szerkeréről szólították le. Egy darabig tanakodtak az ajtó körül. Aztán megindultak a Lipóczy háza felé.

Szurmák csendesen számolgatott magában. „Ötszáz forintra van szükségem – dörmögte magában –, alább nem adom.” Aki mindezeket látja, az tudja, hogy a többi három urak fejében is számjegyek szaladoztak. Alkotmányos országban a számjegyek választanak.

*

Sári András fellépésének híre hamarosan bejárta a kerületet. Estére – a lakodalom után következő nap – nagy értekezlet volt a Szurmák házánál.

– Te vagy a pártelnök, Gyurka, vagy mi az ördög? – mondta Sári András. – A te kezedbe helyezem sorsomat.

Szurmák vakargatta a fejét.

– Hóbortos dolog! Hogy éppen Lipóczyt nem hívtatok meg a lakodalomra! Most szépen együtt volnánk, nem kellene tartani senkitől. Miért is nem hívtatok el a tréfacsinálót?

Sári András sötéten nézett maga elé.

– Sónakiék nem akarták. Meg aztán beszélük, hogy úgysem jött volna.

– Félek attól az embertől – mormogta a sánta Szurmák –, akárki pártfogolná Kökényesit, azt mondanám, hogy kutyateremtette, ebrúdon vetjük ki innen az egész bagáziát. De Lipóczy lóvá tesz mindnyájunkat...

Sári András megrázta a vállát:

– Nem is olyan okos ember Lipóczy Miska. Csak a híre nagy. Túljárunk mi az eszén.

A sánta Szurmák nem nagyon vélte ezt, de szívesen látta házánál az intelligenciát. Az öreg Sónaki, mikor eljött, a fülébe súgta:

– Kutyá-kutyánszki, el ne árulj a vömnek, hogy délelőtt Kökényesinél tisztelegtünk. De hát a kisujjamból nem szophattam ki, hogy Andris követnek szándékozik fellépni.

A sánta Szurmák bólongatott:

– Fogadni mernék, hogy Lipóczy ezért súgta Kökényesinek: ezek úgyse fognak rád szavazni. Ördöge van annak a Lipóczynak.

Illik-e beszélni a menyecskeréről, most már Sári Andrásról? Az asszonyok ebben az időben vannak életük legkülönösebb állapotában; olyan állapot ez, amely soha többé vissza nem jó. Elrejtőznek az emberek szemei elől, nem mintha okuk volna a szégyenkezésre, hanem hogy rossz gondolatokat ne ébresszenek másokban. Még a férjére is csak lesütött szemmel néz ilyenkor az asszony. Igaz, hogy így is szépnek, hősnek, nagyszerűnek látja a férfiút. Jó, ha ilyenkor a férfiú ott van asszonya mellett, a lábánál ül, és rámosolyog; dédelgeti, és kedves szavakat sugdos a fülébe. Egész nagy élet számítódik ettől a naptól. A férfilovagiasság parancsolja, hogy bátorítsuk, erősítsük ilyenkor az asszonyt a jö-

vendő életre. Lássa azt szépnek, napsugárosnak. Meg aztán van-e valami még olyan drága a világon, mint az egynapos feleség! Sári uramnak drágább volt az alkotmány, a Jusztinka egyedül töltötte az éjszakát. Az ura Szurmáknál koccintgatott, és készülődött a hadjáratra.

Jusztinka persze hogy nem tudott aludni. Menyecsken bekötött a fejét, és megnézte apróra a házat, amely ezentúl az ő háza lesz. Ne gondolják, hogy beteges, bús képzelődésnek adta magát. Az ilyen friss, falusi, egészséges lányok más fából vannak faragva. A lagzi romjait már eltakarították, és a legutolsó vendéget is aludni küldték. A cseléd lefeküdt, és a ház csendes, néma volt. Jusztin sorba járta a szobákat. Csupa olyan bútorok voltak itt, amelyeket még az első asszony hozott a házhoz. Jusztinka jóformán nem is tudta, hogy ki volt az első asszony. Annyi szent, hogy meghalt már nagyon régen... Egy sarokban, a ripszkanapé felett talált is egy régi fotografiát. Régies divatú ruhában egy sovány, beesett arcú asszonyka volt a képen. A fotográfus elé kicicomázta magát. Szalagokat kötött a hajába, és bizonyosan a legszebb ruháját vette fel. Igénytelen, kis falusi asszonyka volt. Mellbetegségbe esett, és elköltözött... Jusztin sajnálkozva nézte a régi asszony képét. Majd csendesen kivette a rájárából, és a zsebébe dugta. Aztán tervezésbe merült. Hogy fogja berendezni a házat. Egy pillanatra megfordult a fejében, hogy Sári képviselő lesz, és ő is nagyságos asszony lesz. A hóbotos gondolatot hamarosan kiverte fejéből. Nem volt nagyravágó.

Felnyitott egy szekrényt, és turkálni kezdett benne. Éppen az ura szekrénye volt. Bohóság, kíváncsiság fogta el az ura dolgai után. Jegyzőkönyvek heverték ott. Az egyikbe belekukkantott. Számok voltak benne, meg jegyzetek. Az egyik fiókban revolver volt, a másikban kicsorbult beretvák, fésűk, kefék. Pomádés skatulyák, és egy bádogdobozban bajuszfestőszert talált, amilyennel otthon az anyja fiatalította magát. Jusztinka húszesztendős volt, s magában azt gondolta, hogy úgy látszik, minden férfi deres bajusszal jön a világra. Bezsapta a szekrényt, és futva ment be abba kis benyílóba, ahol az első éjszakát töltötte. Levetkőzött. Hanem

itt már hunyjuk be a szemünk. Az egynapos menyecske hálókamrájába nem szabad leleselkedni.

Egy negyedóra múlva valaki halkán megkocogtatta az utcai ablakot.

Jusztin azt hitte, hogy az ura jött haza. Itthon felejtette a kapukulcsot, és most nem tud bejönni. Amíg a kulcs után keresgélt, a kopogtatás ismétlődött.

Jusztin az ablakhoz lépett. Holdas, fehér őszi éjjel volt. Az akácfák mereven álltak az úton, és görbe árnyékot rajzoltak az útra. Félrevonta a függönyt. Azt mindjárt látta, hogy nem az ura áll odakünn. Elmúlt egy pillanat, amíg megismerte a látogatóban Lipóczy Mihályt.

Az első gondolata az volt, hogy valami baj érte az urát. (Az egynapos menyecske is folyton az ura jár az eszébe, mint a nagymamának.)

Kinyitotta az ablakot. Ijedtében meg is feledkezett arról, hogy keble fedetlen, hófehér karjait körülfojlyják a hold ábrándos sugarai.

– Valami baj van? – kérdezte ijedten.

Csak akkor vette észre, hogy Lipóczy Mihály mosolyogva hunyorgat a fél szemével:

– Kis menyecske, eljöttem magához szerencsét kívánni... No, ugye nem haragszik, hogy álmából vertem fel! Már azóta nem tudok aludni, amióta maga a Sári András gyűrűjét hordozza az ujján.

Jusztina ijedten csapta be az ablakot.

– Megbolondult? – kiáltotta. – Agyonveri az uram.

Lipóczy vállat vont:

– Az volna a legjobb. Az életemnek már úgyis vége... Te gyönyörű virágszál, te öltél meg.

Jusztin elfutott az ablaktól, és a párnák közé dugta az arcát. Úgy dobogott a szíve, mintha egy vergődő madár volna a helyén. Vajon jól be van-e csukva az ajtó? Az a rettenetes ember képes bejönni. Hallotta, hogy a lépések elvonulnak az ablak alól. Felugrott az ágyból, és kilesett az útra. Lipóczy Mihály csendesen ment

a holdfényben. Egyszer visszanézett. Jusztina ijedten sikoltott hátra a szoba sötétjébe, pedig nem is láthatta őt Lipóczy.

Hisz igaz, ami igaz, hogy Lipóczy Mihály eleget járt utána valamikor, de hát kinek jutna eszébe a pajkos Lipóczyt komolyan venni? Nem volt olyan lány, menyecske messze tájon, akit Lipóczy ne környékezett volna. Unalomból tán még a sátán feleségének is udvarolgatna az a csúnya ember. Meg aztán alig volt a vidéken épkézláb ember, aki Sónaki Jusztinkára nem bajuszpödörgetve pillantgatott volna. Némely lány egyebet se tesz, mint folyton a szemét sütögeti a kacér tekintetek elől, amit a férfiak rálövellnek. Jusztinka éppen ilyen lány volt. Ki gondolta volna, hogy éppen a pajkos Lipóczynak fog fájni a legjobban, hogy Sári uram felesége lett.

Az ördög incselkedett vele ezen az éjszakán. Az ördög lovagiatlan gavallér. A bimbókorú lányok és egynapos menyecskék sarka körül éppen olyan vakmerően leskelődik, mint az érett, tapasztalt asszonyok körül, akikben már lehet elég erő ellentmondani az ördögnek. A papok már a kéthetes csecsemőtől is azt kívánják, hogy ellentmondjanak az ördögnek, pedig mit tud még az az angyalok honából érkezett kis teremtés az ördögről és az ő csábításairól? Különösen pedig az asszonyfajtákat csak a dédanyai évben lehetne megkérdezni az ördög felől. Fáradt kutya lesz az ördögből az öregasszonyok körében, amely lassan-lassan elmaradozik a hát megöl. A csahintását olykor hallani még a tél derekán is, de az már csak visszhang. Az ördög, fájdalom, maga már nincs sehol.

Egy régi képet láttam egyszer: haldokló feküdt az ágyban, fejénél fehér angyal állott, lábánál pedig az ördög vigyorgott. Én azt képzelem, hogy az asszonyok lábánál mindig ott virraszt az ördög. Az angyal alszik néha-néha, de az ördög mindig ébren van. Addig incselkedik, mesterkedik, amíg módját ejti valahogy célja elérésének.

No, de hát Jusztinkát éppen hogy csak megréfélt a ördög. Aludt, és Lipóczy Mihállyal álmodott. Nagy árvíz volt, és Lipóczy Mihály vitte a karjaiba a vízben keresztül, közben folyton dörögötte a szót:

– Te kedves kis galamb! A róka vitt el magával Sári uram képeiben, mégpedig a festett róka. Hanem itt vagyok, én megszabadítalak.

Egy nagy zöld szigetre értek. Leültette a fűbe, és furulyázni kezdett neki. Olyan furcsán furulyázott, hogy az csupa vidámság volt. Jusztin kacagott... Egyszer arra riadt fel, hogy otthon van az ura. Be kár, hogy vége van már az álomnak.

*

Hát megkezdődött a hadjárat.

Magyarországon a követválasztáshoz kell annyi ész, mint amennyi esze Montecuccolinak volt. Mert a követválasztáshoz is három dolog szükséges. Egész hadjáratterveket dolgoznak ki egy-egy kerület meghódítására. A jó kortesnek éppen úgy kell ismerni a kerületet, mint a hadvezérnek ütközet előtt a csata-teret: itt van egy domb, amott mély út, amoda meg pocsolya keletkezik esőben. A kortesnek is tudni kell, hogy Pogácsa Mihály a felvégen él-hal a túrós csuszáért. Okvetlenül legyen túrós csusza a kortestanyán. Szobonya Istvánnak az a természete, hogy választáskor elszökik a tanyára, a három bokor tanyára. Nem szabad elfelejteni, hogy Szobonyát a tanyáról kell behozni a szavazáshoz. Aki értemegy, bunkósbotot vigyen magával, különben megeszik a tanyai komondorok. Eörsi Nagy István eszem-iszom választó. Ha kiürül a pohara, térül-fordul, és átszökik az ellentáborba, ahol megtöltik a kulacsát. Vigyázni kell rá, mindig legyen bora. Suhajda ravasz ember. Az utolsó percben szokott leszavazni, mikor már nagy ára van a szavazatának. Tartsa mindig valaki szemmel Suhajdát. Szobi Mátyás viszont az elvek embere. Képes három napig ázni-fázni egy helyben, ha szép szóval tartják. Ki ismerte volna a kerületet, ha Sári András nem? Harminc esztendje korteskedik ő itt. Nevette a választókat úgy, ahogy akarta. Meglepetés nem érthette őt soha. A választás előtt két héttel majdnem teljes bizonyossággal meg tudta mondani, hogy hány szótöbbséggel győz a jelölt. Néha bizony

csak egy-két szótöbbséget szorított ki, azt sem azért, mintha nem tudott volna többet. (Tartaléksapat mindig volt valahol.) Csak azért volt oly kevés a szótöbbség, hogy a megválasztott jelölt kellőképpen méltányolhassa azt a nagy küzdelmet, amit érdekében Sári uram elkövetett.

Hát most aztán ő maga lett a jelölt. A választók csóválták a fejüket:

– Megbolondult, Sári uram?

Az öreg Kaszás kedvetlenül dörmögte a szomszédban:

– Mit akar Sári András? Ha Kökényesit nem akarja már követnek, kerített volna arra „megfelelő” embert. Nem gyerekjáték a választás.

Általában a kerületben nem valami nagy lelkesedéssel fogadták a Sári uram jelöltségét. Kortesnek jó volt ő, de jelöltnek inkább csak nem idevaló embert szerettek volna. Sári urammal nem lehet alkudni, még a vén Suhajda is, aki máskor a legarcátlanabb módon szokta eladni a szavazatát, két-háromszáz pengő forintért, behúzta a fejét kopott bundájába:

– Rosszul teszi, Sári András, hogy a nyakunkra tolja magát... Vét a kerület érdekei ellen. Szegény emberek vagyunk mi itt, miért nem hágy bennünket élni?

Ez az! Szegény volt a kerület. Csupa elpusztult kurtanemes lakta a falut, akik télen-nyáron csizmában, nadrágban jártak. Büszke emberek, akiket megsüvegelt a paraszt, pedig egy sorban fogták vele az ekeszarvát. A szomszédos oláh falvak nem jöttek számításba. A magyar falu döntött a választásoknál, az oláhok különben is a pópájukra hallgattak. A pópákat pedig szóval nem lehetett megpuhítani. Ott csak a csengő argumentum használt.

Lipóczy Mihály, mikor már megtanácskozta a választás előkészületeit Kökényesivel, azt mondta neki:

– Mindenekelőtt az oláh választókat kell biztosítani... Pénznel nem mérkőzhetünk Sári urammal, mert neki több pénze van, mint nekünk...

– A gazember – mérgelődött Kökényesi Pista.

– Tudom biztosan, hogy van legalább tízezer forint készpénze.

Ahogy én ismerem Sárit, képes elkölteni az egész vagyonát, csak hogy elérje célját.

Kökényesi erre felsóhajtott.

– Hát mit csináljunk?

– Éppen ezen tanácskoztunk – folytatta Lipóczy komolyan. – Oláh választó van háromszáz egynéhány, magyar van ötszázon felül. Az oláh választókat, ha biztosítottuk, a magyarok közül is majd csak hozzánk szegődik egy pár. Hogy mennyi, az majd az én dolgom. De az oláh választók belekerülnek ezerkétszáz forintba. Van annyi pénzed?

Kökényesi felnyögött:

– Nem sokkal több van.

– Hát most ide hallgass. Van nekem egy tanyám, vagy dehogy van, csak volt, mert már csupán névleg az enyém. Bugyet mellett. Bugyet az egyik oláh község, ha már elfelejtetted volna. Három nappal a választás előtt ide gyűjtjük az oláh választókat. Itt fogod elmondani a programbeszédedet.

– Nem szoktam soha! – mormogta zavarodottan Kökényesi.

– No jó, hát nem bánom, olvass fel nekik egy újságcikket a lapból. Úgyse értenek azok egy szót se belőle. Ott van az én bérlőm, Grósz Móric, az majd megmagyarázza nekik, az tudja a nyelvüket. Azt a beszédet pedig egy nagy hodályban fogod tartani. A hodályt a beszéd után többé nem hagyja el senki. Beszegezik az ajtókat, és három napig puskás emberek őrzik a környéket. Az az ezerszáz forint erre a három napra van. Legyen mit enni, inni a választóknak. Ha az van bőviben, nem kívánczik el onnan senki. Grósz Móric gondoskodik róluk. Be is hozza őket szavazni. Leszavaznak egy szálig. A pópák téphetik a szakállukat.

Kökényesi nagyot nevetett:

– Tudod-e, Miskám, hogy amit mi csinálunk, az megsértése a személyes szabadságnak?

A pajkos Lipóczy vállat vont:

– Törődöm is én a te választóid személyes szabadságával! Jámbor emberek azok, nem is tudják másnak a nevét kimondani, csak a tiedet, megtanulták már.

Hát bizony történtek már ennél külön dolgok is az alkotmányos harcokban. Az volna csak az érdekes könyv, amelybe azokat a kortesfogásokat gyűjtenék össze, amelyeket Magyarországon már elkövettek. A kortesek a legötletesebb emberek. Egy jó ötlettel gyakran meg lehet menteni a már félig elveszett csatát. A jó kortes alakja úgy ment át a köztudatba, hogy az egy soha nem alvó, duhajkodó, rekedt hangú, tollas kalapú úr, aki korcsmaasztalnál alszik, a papnál ebédel, és az asztal alá issza az egész választó közönséget. Pedig hát ezek nélkül a tulajdonságok nélkül is lehet valaki jó kortes. Volt egy híres fiskális ismerősöm, aki az íróasztala mellett rendezte a választási harcokat – a barátai érdekében. Jóformán nem is látta a kerületet, de ismerte az embereket.

Ahogy közeledett a választás napja, mind izgatottabbak lettek a kedélyek. Sári András se volt többé az a híres, nyugodt, csigavérű ember, amilyen azelőtt volt; megismerkedett azzal a kínzó, nyugtalan, szívszorító állapottal, amely követválasztáskor annyi embernek veszi el az álmát.

Bezzeg más világ volt itt azelőtt, amíg Sári András csak kortes volt. Szólt a muzsika éjjel-nappal, a korcsmákban pedig folyt a bor, az emberek alig tudtak hová lenni a nagy lelkesedéstől. Most is szólt a dínomdánom, de mégse az igazi volt az. A sánta Szurmák is elvesztette a kedvét, mikor látta az emberek kedvetlenségét.

– Nem nekünk való ez, András – mondta. – Nem tudunk mi imponálni a népnek. Senki sem próféta a hazájában.

Sári összeráncolta a homlokát.

– Pedig úgy költök, mintha nem a magaméból költenék. Az öreg Kaszás már hosszas rendeletet is kapott az idén, kellett neki mindenkinek kívánságát. Mit akarnak hát tőlem?

Szurmák a homlokára csapott:

– Azt édes Marisom, hogy mindenki azt gondolja, hogy kétszer annyit kaphatna, ha nem te volnál a jelölt.

– Az ördög vigye el őket – dörmögte Sári András. – No, már látom, hogy nehéz állapot a képviselőség.

A legnyugtalanítóbb az volt, hogy Kökényesiek nem is mozgottak. A pajkos Lipóczy kímélte a pénzt. A legszükségesebbre

költött csak. Itt-ott kidugták a Kökényesi zászlaját a jó reménység nevében, majd megfizet érte. De Sári Andrásét csak éppen a jó pajtásai tűzték ki.

Már csak két nap választotta el a nagy naptól.

Estefelé Kökényesi kimerülten aludt a szobájában. Lipóczy levelet írt Grosz Móricnak az oláhok dolgában. Egy hetyke kis parasztsuhanc kopogtatott be Lipóczy házába. Darutollas kalapját a szemére lehúzta, a szürke gallérját az arcára hajtotta.

– Jó estét kívánok! – mondta bepattanva a Lipóczy szobájába.

Lipóczy meglepetve kapta fel a fejét, s a suhanc ledobta a kalapját, majd a szűret, ott állott Lipóczy Mihály előtt feszes dolmánykában, sujtásos nadrágban, sarkantyús csizmában – Sári Andrásné.

Lipóczy Mihály kirúgta maga alól a széket:

– Mit keres maga itt? – kérdezte elfulladva. A menyecske összecsapta a bokáját.

– Korteskedni jöttem az uramért. Arra akarom kérni, hogy szavazzon le.

Lipóczy elmosolyodott itt. Észbontóan formás volt a menyecske a feszes ruhában. Kinyújtotta a kezét:

– Adta selymája! Nagy bátorság van ebben a fityfiritty asszonyban! Be mer jönni az oroszlanbarlangba.

A menyecske rákacsintott Lipóczy uramra.

– Nem bánt engem, Lipóczy uram. Már miért is bántana, hiszen sohase vétettem semmit. Csak azért jöttem, hogy szavazzon az uramra.

A pajkos Lipóczy csettintett az ujjával:

– Hóbortos teremtés! Hát, ha megcsókol: rászavazok. Már csak a hecc kedvéért is.

– Nem bánom! – felelt a menyecske. Odapördült Lipóczy Mihály mellé, és hatalmas csókot cuppantott az arcára.

Lipóczy utánakapott az asszonynak. Az kisiklott a karjai közül:

– Hohó, nem így alkudtunk! – kiáltotta. – Csak csókról volt szó.

– Hát alkudjunk másképp! – rebegte elfulladva a férfi. – Mit akarsz még tőlem, te kis boszorkány?

– Az oláhokat akarom! Hová dugta el őket?
Lipóczy uram egy lépést tett előre:
– Megkapod az oláhokat, te életem gyöngyvirágszála.
A menyecske kinyújtotta a tenyerét:
– Hol van?
– A tanyámon vannak az oláhok, majd írok a bérlőnek, hogy bocsássa őket szélnek.
– Hát írjon, – mondta Sáriné, és hátradugta a két kezét.
Lipóczy Mihály leült az íróasztal mellé:
– Ostobaság! Árulás! – dörmögte. – Ez a kis boszorkány a polba is elcsalna.
– No, siessen! – sürgette Sáriné és hátulról a vállára könyökölt, hogy lássa, mit ír Lipóczy.
Persze, hogy így nem siethetett Lipóczy. A menyecske lehelete csiklandozta a nyakát, az érintése pedig a fejébe kergette a vért.
Lassan, szavankint készült el a levél. Aláírta, leragasztotta...
A menyecske halkán susogta:
– Köszönöm, Miska...
Lipóczy megkapta az asszony kezét. Magához vonta, és a keblére szorította. Az asszony védekezett:
– Eresszen – rebegte. – Majd aztán... Most nem.
Mint a kígyó surrant ki a Lipóczy öléből. Fejébe vágta a kalapot. A levelet a keblébe dugta, és a szúrt vállára kanyarította. Kitüzesedett arccal nézett Lipóczyra:
– Majd aztán – suttogetta, és a kezével csókot intett. Megfordult, és kiugrott a szobából.
Mikor az ablakhoz ért, kocogtatott az üvegen, és a mutatóujját ajkára illesztve, jó estét intett Lipóczynak.
Lipóczy levágta magát egy székre. Összeszorította az öklét:
– Száz Kökényesit eladnék egy ilyen asszonyért – dörmögte. Lehunyta a szemét, és az elképzelt méz édessége kedves gondolatok lepték meg.
– Hiszen csak tréfa az egész!

*

Valóban, csak tréfa volt az egész, amely a púpos Lipóczyval megeseett. Grosz Móric ugyan elbocsátotta az oláh választókat, de azoknak eszük ágában sem volt elmenni, amíg mindent meg nem ittak, meg nem ettek. Aztán jöttek be szavazni. Nem lehetett velük beszélni, Kökényesi Pistán kívül nem akartak ismerni senkit. A Sári András pálinkájáért Kökényesit éltették. Leszavaztak egy szálig. A magyarok is cserbenhagyták Sári Andrást.

A púpos Lipóczy fogcsikorgatva járt-kelt a választók között.
– Látom, szép bundád van, Suhajda – mondta. – Sári vette? Suhajda bólintott:
– De még a fiamnak is szüksége volna egy bekecsre. Azt a Kökényesi nagyságos úr vehetné meg.
– Nincs annak egy garasa se! – felelt Lipóczy.
Suhajda ravaszul pislogott:
– Már megint tréfál velem, tekintetes úr!...
A Kökényesi többsége veszedelmesen növekedett. Sári András hiába tett erőfeszítéseket. Estére megbukott. Nem lett belőle képviselő, a feleségéből se képviselőné.
A pajkos Lipóczy sötét haraggal hallgatta az eredményt. Kökényesi Pista a nyakába borult:
– Tenélküled ma már halott ember volnék, drága Miskám – zokogta.
Lipóczy vállat vont:
– Sikerült a hecc – mormogta. – Hanem ez volt a legdrágább hecc, amit valaha csináltam. Egy egész mennyországba került.
Soha többé nem tudott a Sári Andrásné szemébe nézni, pedig talán nem is haragudott rá nagyon a menyecske; még késő öreg korában is szidta úton-útfélen Kökényesi Pistát.
– Pajkos ember! – mondta nevetve Kökényesi. – Hisz ő választott meg.

A Kalap utcai aranyak

Öreg belvárosi polgárok tán még emlékeznek arra a legendára, amit hajdanában a régi pestiek meséltek egymás között a nevezetes Schmotzer Ferdinándról, a bűbajos aranyművesről. A legenda szerint Schmotzernak még ma is kell élnie valahol, miután az ördöggel úgy egyezett meg, hogy mindaddig fiatalember marad – ha száz esztendeig is –, míg olyan asszonyra, leányra talál, aki ellen nem tud állni az arany, szerelem és fiatalság varázsának. Az ördög egy zivataros éjszakán meglátogatta Schmotzert, és megkötve a szerződést, az ördög barátságosan megveregette a vállát az aranyművesnek: „Lesz aranyad, fiatalságod, tiéd lesz a világ. Szerencsés kópé vagy. Csak az erényes asszonyoktól óvakodj!”

Mi igaz, mi nem igaz a legendából, nehéz volna kitalálni. Schmotzernak szürke köpenye – amit az ördög ajándékozott neki – talán még ma is bolyong a régi sikátorokban. A történet, amelyet a rejtelmes aranyművesről egy régi asszonyi naplóban fellelve találtam, így hangzik.

I.

Abban az időben a Schmotzerek voltak a leggazdagabb pesti polgárok. A Kalap utcában – amelyre alig emlékezünk – egy kis sárga, félemeletes házban zsákokban állott az arany- és ezüstpénz. A Dunán gabonáshajók jártak, az armádiának bakancsot szállí-

tottak, de pénzt kölcsön senkinek nem adtak, szóval tiszteletre méltó alapja volt gazdagságuknak. Ketten voltak fivérek, a megtévesztésig hasonlók egymáshoz, egyszerre házasodtak, elvevén vagyonos polgárleányokat. Az asszonyok közös konyhán főztek, és elragadtatással dicsérték egymás főztjét, az üzletek szépen sikerültek. Olyan boldog emberek nem laktak sehol, mint a Kalap utcai sárga házban, amelynek földszinti ablakait esténként vastablakkal zárták be: tán hogy a boldogság ki ne repüljön?... Boldogság? A világon nincs teljes boldogság, és így Schmotzeréknél sem volt az. Hiányzott valami, ami a városvégi kunyhók legkisebbjében is volt: a gyermek. Az első esztendő végén a fivérek jókedvűen néztek össze: – Egyszerre tartanánk a keresztelőt – mondták vígan. – Ha már volna... A második esztendő végén fejüket csóválták, és semmit se szóltak. A harmadik esztendőben az egyik fivér szemrehányólag mormogta: „Te volnál a fiatalabb, Ferdinánd!” Ferdinánd szomorúan felelt: „Az én feleségem beteges, de a tiéd egészséges, mint a makk!...” Később már nem is beszéltek hangosan a dolgról, csak titkon emlegették azt, aki nincs. „Minek dolgozol annyit, Péter?” – kérdezte gúnyosan Ferdinánd. Az asszonyok között apró csetepaték voltak napirenden. Egy idős, lomha kereskedő járt el néha a fivérekhez. Az egyik asszony egyszer szívesen fogadta. A másik napokig emlegette a sógorasszony mosolyát. „Helyedben fiatalokra kacsintgatnék!” – szolt epésen.

Repültek az évek. A Schmotzer-házba dőlt a vagyon, de az aranyzsákoknak senki se örült. Miután takarékos, puritán emberek voltak, nem tudtak a pénzzel mit csinálni. Egyszer elsülylyedt egy gabonáshajójuk a Vaskapunál. Péter vállat vont: „Hadd fogyjon a vagyon. Nekem már úgyse lehet utódom, akire hagyhatnám.” Ferdinánd erre az asztalra csapott: „Hohó, bátya, azért nem szórjuk a pénzt a szélbe. Itt vagyok még én is!”

Csodák mindig voltak. Ferdinánd volt a fiatalabb, de a gólya ajtót tévesztett tíz esztendő után. Péter felesége apró holmikat kezdett varrogatni, és kis foltok támadtak az arcán... Péter könnyezve gondolt a bekövetkező nagy eseményre, és alapítványt tett a barátoknál. Ferdinánd megadással borult a bátyja nyaká-

ba: „Hiába tagadnám, Péter, irigyellek... Félek, hogy nem fogom szeretni a gyermekedet, akinek második apja kellene hogy legyenek.” A felesége meg bezárkózott a szobájába, és elkeseredésben megbetegedett. Péterné ápolására sietett, de az asszony küldte: „Menj ki – rebegte –, mert gonosz indulatokkal van tele a szívem.” A kis jövevény, aki már útban volt, nagy háborúságot készült okozni a csendes sárga házban. De a sors, aki mindig a Schmotzerek kezére dolgozott, elküldte egyik fekete kutyáját Pestre – a kolerát. Az idősebb Schmotzer és Ferdinánd felesége egyszerre kapták meg a ragályt, és néhány nap alatt elpusztultak benne. A házban ketten maradtak: Ferdinánd és Péterné. Ferdinánd azt mondta a síró asszonynak: „Az Isten akarta így. Én leszek az apja a bátyám gyermekének! Úgy fogom szeretni, mint ha az enyém lenne, arra megesküszöm!” A kis jövevény minden nap közelebb jött az égtől a föld felé. Egy zúzmarás téli éjszakán sírva megjött. Fiúcska volt, és Ferdinánd azt sajnálta, hogy a budai ágyúk nem szólalnak meg. Péterné, szegény, aki eleget tett kötelességének, amelyet a Schmotzer-házzal szemben elvállalt, a reggelt már csak haldokolva érte meg. Ferdinánd felsóhajtott: „Helyette is fogom szeretni!” A szívében azonban nem nyomhatta el az átviharzó boldog gondolatot, hogy a gyermek, ím, most már egészen az övé.

Az egynapos gyermek mozdulatlanul feküdt bölcsőjében. A Ferenc-rendiek templomában misét mondott egy vén barát a kis Schmotzer érdekében, hogy a harcban, amelyet az angyal az ördöggel vív minden újszülött bölcsője felett, az angyal legyen a győztes. A barát nagyon öreg volt, nagyon álmos volt. Schmotzer Ferdinánd bosszúsan ment haza a templomból: „Nem csodálnám – mormogta –, ha semmi foganatja sem volna a mi sének!”

II.

Ugorjunk át huszonöt esztendőre. Az olvasónak ez mindegy lehet, hisz nem jár az semmi fáradsággal. Legfeljebb a mesélő kedvű író szomorkodhatik, hogy nem mondja el részletesen egy érdekes fiatalember gyermekkorát.

Ferdinánd – aki, mint a legtöbb korabeli ifjú, vándorbottal a kezében megjárta Németországot, Párizst, Hollandiát, tanulván mindenütt egyet s mást a híres ötvösöktől, miután ehhez a foglalkozáshoz volt kedve – eltemette már a nagybátyját, és a Kalap utcai kis sárga házban egyedül éldegélt az aranyzsákok között. Csöndes, egyszerű fiatalember volt, olyan szelíd, mint egy leány. A bolthajtásos szobában, ahol még az édesanyja virágainak az illata érzett, szorgalmasan forrasztotta az aranyat, és mindenféle bohókás figurákat formált színaranyból. Így legjobban a szamarat szerette megmintázni, és az aranytallérok közül mindennap kidozott egyet az utcára, az ablakai alá, és kíváncsian leste, hogy vajon ki fogja megtalálni. Az aranytallérok csakhamar híre támadt. A sötét kis Kalap utcában népvándorlás volt reggelenként. Ugyan ki ne szeretne aranypénzt találni az utcán, amiért csak le kell hajolni? A népség között arról suttogtak, hogy valami jótündér veszt el mindennap egy aranyat a Kalap utcán, a polgárok pedig fejcsóválva mormogták: ugyancsak gazdag ember lehet az a lyukas zsebű járókelő! Ferdinándra persze nem gondolt senki. Szorgalmas, takarékos fiatalembernek ismerték. Ugyan ki tenne fel róla olyan bolondságot, hogy az ablakon szórja ki a pénzt?

Hónapokig tartott már az aranytallér mindennapi megjelenése a Kalap utca kövezetén. Olykor még az öreg polgármester is arra sétált, és lehajtott fejjel piszkálta botjával a köveket. A külvárosok söpredéke pedig valósággal megszállva tartotta a környéket. Reggeltől estig separték a Kalap utcát. Aki megtalálta az aranypénzt, hallgatva továbbment. Szerencséjével csak napok múlva mert dicsekedni. De ha csak ennyiben volna. A négy lábán kúszó

utcagyerekek között a legdivatosabb dámák is elsétáltak nevetgélve. Mosolygó szép szemüket az utca köveire szögezték. Hátha?... A szelíd Ferdinánd az ablak mellől vidáman nézte a Kalap utcai spektakulumot. Néha – különösen, ha már hajnalban megtalálta valaki az aranyat, amelyet éjjel szokott elveszíteni – kedve jött, hogy újabb aranyat vessen a nép közé. De bölcs mérséklettel mindig visszatartotta magát.

Tavaszi idő járt akkor. Langyos szél fújta a Duna felől a sötét, kis sikátorokba, az ablakok nyitva voltak, és délelőttönként az egész város elsétált a kis sárga ház előtt. A szelíd Ferdinánd az ablakba könyökölve látta a fehér arcú, divatos ruhájú dámákat elsuhanni maga előtt. A szívében olykor melegség cikázott keresztül, és nagyot sóhajtott. Ha lett volna valaki bizalmas barátja, ennek tán megmondta volna szíve vágyát, de nemigen volt senkije. Különösen Csermelyné, a vén prókátor fiatal felesége kísértette éjjel és nappal. Éjjel álmában, nappal pedig az ablakai alatt. Csermelyné már korán reggel végigment a Kalap utcán és mindig figyelmesen kereste a legendás aranytallért.

Egy reggel, midőn a csőcselék üldözőbe vett egy mezítlábas suhancot, aki elég ostoba volt kérkedni az aranypénzzel, amelyre egy sarokban rátalált, Csermelyné sóhajtván nézett a csőcselék után, mely az utca végén kergette a kincstalálót. Ekkor hirtelen aranycsengést hallott maga körül. Egy marék körmöci arany hullott rá a magasból, és a sárga csikók nagyokat ugrottak körülötte. Az asszony nem volt rest. Elfogdosta a csikókat, s míg a földről szedegette a tallérokat, felpillantott. Az ablakban ott állt a szelíd Schmotzer Ferdinánd és lángba borult arccal nézte a térdeplő Csermelyné. Az asszony elmosolyodott, és körülnézett. Üres volt az utca; felugrott, és a kezével intett Ferdinándnak. Köszönet volt az, vagy hívogatás. Ferdinánd az utóbbinak vélte, és mikor Csermelyné továbbment, csendesén utána lopózott.

A Duna-parton megállt az asszony, bevárta Ferdinándot.

– Ön dobálja az aranyakat? – kérdezte, és mosolygott.

Ferdinánd bólintott.

– Miért tesz ilyen furcsákat? – firtatta Csermelyné.

– Eleget gyűjtöttek az apáim! Valamivel kell szórakozni – felelt Ferdinánd. – Ha tudná, hogyan unatkozom néha!...

Az asszony elgondolkozott:

– Igaza lehet... A városban mindenki a Kalap utcai aranyokról beszél. A kapitány már öröket akar felállítani.

Ferdinánd sápadtan nézett az asszony arcába:

– Ön akkor is megtalálhatja az aranypénzeket – nálam.

Az asszony a budai hegyekre bámult. Fitos orra volt, és hamis szeme. Mind a kettő mosolygott.

– Valóságos tündérmese – rebegette elfogódva.

Titkon végigmérte Ferdinándot tetőtől talpig. Nyurga, sovány legény volt, szőke, kis bajuszú, ábrándos szemű. Szürke köpenyeg lógott a nyakában, ha az ember nem tudná, hogy tündér, valami szegény diáknak nézné.

– Talán megkeresem magát – felelt az asszony, és sebesen továbbment.

Az útja természetesen legjobb barátjánakhoz vezetett, a csinos Simonicsnéhoz, akinek férje híres volt fukarságáról. A két asszony mit beszélt ezen a napon, azt nemigen lehet tudni. Valószínűleg azt, amit egy hét múlva minden asszony tudott, még a budai részekben is. A kapitány nem állított öröket a Kalap utcába, de az aranyak mégis elmaradoztak az utca kövezetéről. A kincskeresők hiába keresgéltek az utcán, a csőcselék, amely tanyát vert a környéken, lázadni kezdett, és a verekedések mindennaposok lettek. A városi drabantok végre szétzavarták a söpredék népet, és újra csend lett az utcában.

III.

Miről voltak hírek a Kalap utcai aranyak? – Arról, hogy mindegyikbe egy lópatkó alakú jegy volt préselve. Ha az ördögöt lehetett volna összeköttetésbe hozni az aranyakkal, könnyű mód lett volna rá. Hisz lába patkójának nyomát belevészte a körmöci csikókba.

De az ördögöt ilyenkor nem szokás emlegetni, mert az emberek azt hiszik, hogy az aranyak a tündérektől valók. Pedig bizony az ördögtől valók voltak azok a lópatkós aranyak! Az aranymíves Ferdinánd, pusztá szeszélyességéből, megjegyzett minden pénzdarabot. Talán kíváncsi volt, vajon visszakerül-e valamelyik hozzá az aranyai közül, amelyek egyszer elhagyták a sárga házat?

A jótékony tündér, aki eddig az aranyakat elveszítette a Kalap utcában, elköltözött a tájról. A Kalap utcai aranyak rossz hírű pénzdarabok kezdtek lenni Pesten. Asszonyok suttogták, férfiak meghallották, továbbadták: minden lópatkós aranyhoz egy-egy asszonynak, lánynak az erénye fűződik. Mi volt igaz a pletykából? Talán semmi sem volt igaz, annyi azonban bekövetkezett, hogy a lópatkós aranyak egyszerre eltűntek a városból. Akinek volt, eldugta, mint általában az aranypénzzel szokás, jobb időre, ha elfelejtik a pletykát. Simonics, a gazdag hajós válópört indított a felesége ellen, mert lópatkós aranyakat találtak nála...

A polgárok szörnyülködtek, Schmotzer Ferdinánd négylovas hintón járt a városban, és az országgyűlési követekkel tivornyáztott, akik akkoriban éppen Budán mulattak. A Víg megyei urak dáridói kiforgatták valójából a szelíd Ferdinándot; vagy talán nem is a követek forgatták ki, hanem azok, akiknek a lópatkós aranyakat ajándékozta?... Az állatketreceknek páholyából tapsolt, és díjakat tűzött a mézáraskutyák számára, amelyek legelőnek lefogták a bikát...

A lópatkós aranyak egyre fel-felbukkantak. De csak ideig-óráig. Senki sem adta ki kezéből az aranyakat. Hisz az ördög lábnyoma volt rajtuk...

IV.

Történt, hogy a városi drabantok egy éjszaka a Kalap utcában elfogtak egy lefátyolozott arcú asszonyt, aki lámpás nélkül surrant el a házak mellett.

A városházára kísérték legott, bár az asszony nagyon ellenkezett. A világos szobában a drabantok őrmestere felszólította az asszonyt, vegye le fátyolát. Az asszony ellenkezett. Az őrmester intésére két drabant megragadta, ebben a pillanatban egy marék arany gurult a földre az asszony ruhájából. Az őrmester felvett egy aranyat. Az aranyon rajta volt a rejtelmes patkó jele.

Az asszonyról letépték a fátyolt, és a drabantok előtt ott állott Mayer Istvánné, a híres törvénybíró Mayernek a felesége.

Az őrmester vakarta a fejét.

– Hüh – mormogta –, agyoncsap a törvénybíró úr.

– Gazemberek, eresszétek el az asszonyságot! – kiáltotta a drabantokra, akik még mindig fogták az asszony karjait.

Az asszony szabadnak érezvén magát, egy pillanat alatt kiugrott az ajtón.

De az aranyak ott maradtak. Azokat másnap át lehetett adni jogos tulajdonosuknak, a törvénybírónak. Az őrmester bekopogtatott tehát Mayernéhez, és szépen a kezébe akarta csúsztatni az aranyakat, hanem abban a pillanatban akkora csattanás érte az arcát, hogy szikrázott bele a szeme.

E percben lépett a szobába Mayer Sámuel, a híres törvénybíró.

– Miért bántod ezt az embert? – kérdezte feleségétől.

Az asszony készen volt a felelettel:

– Mert megtámadott az éjjel, és elfogott, mint egy utcai nőt, mikor a sógorasszonytól jöttem hazafelé. Lámpásomat elfújta a szél, cselédem megijedt és elfutott a sötétben, midőn a drabantok rám támadtak.

Az őrmester erre a marék aranyat az asztalra öntötte.

– Ezt a városházán felejtette éjjel a tekintetes asszony. Haza-hoztam.

Mayer Sámule elsápadt.

– Hisz ezek az aranyak az ördög aranyai – dadogta nagy felindulással.

Az asszony térdre vetette magát.

– Bevallok mindent, drága férjem... Éjjel, amint jövénk, Schmotzer Ferdinánddal találkozánk. Az aranymíves boros volt

talán, mert megállított, és erővel a zsebembe dugta az aranypénzeket.

Hitte-e Mayer a felesége vallomását? Nem tudom.

Mint igazságszerető ember, törvény elé idézte Schmotzer Ferdinándot. A titokzatos aranyakat a városi pénztárnál deponálta. A városi pénztáros abban az időben Sáder Márton volt, a híres ötvös. Alig hogy kezébe vette az aranyakat, csakhamar észrevette rajtuk, hogy nem egyebek azok roppant ügyes hamisítványoknál. Rézből voltak a híres aranyak...

Schmotzer Ferdinándot erre a felfedezésre elfogták, börtönbe csukták. A bíróság vallatta az aranyak felől, és az aranyműves vallott is:

– Takarékos ember vagyok, azért sajnáltam igazi aranypénzt adni. Meg aztán nem is lett volna annyi aranyam, amennyire szükségem lett volna. Ahány asszony van ebben a városban, az mind marékszámra vitte tőlem az aranyat. Vérzett a szívem a sok szép csikóért. Rézből és ólomból aranyat csináltam tehát, amint azt egy nagy hollandi mestertől tanultam, és patkós jellel azért láttam el a pénzeket, hogy senki se merje felváltani. Másrészt meg, hogy tévedésbe ne jöjjenek magam...

A bíróság kemény büntetést mért a hamisítóra, de az börtönéből megszökött. Bizonyosan olyan aranyat adott őreinek, amelyről hiányzott a patkós jel.

A híres Kalap utcai aranyakat jó ideig emlegették a régi pestiek, és nagyanyáink sokáig gyanakodva szokták volt megfogatni a kezükbe kerülő aranypénzeket: nincs-e rajtuk valami jel? A legenda csak Mayernét kíméli, miután őmiatta jutott bajba a huncut aranyműves.

Jegyzetek

Megjelenési adatok, magyarázatok

Kötetünkben a sorozat korábbi darabjaival megegyező módon utalunk Barta András és Gedényi Mihály Krúdy-bibliográfiájának megfelelő tételeire. Az FG1 rövidítés a következő könyvet jelenti: KRÚDY Gyula, *A fehérlábú Gaálné*, Budapest, Magvető, 1959, 1. kötet. A rövidítést követő szám a kötetben található bibliográfia megfelelő lapjára mutat. A GM rövidítés feloldása: GEDÉNYI Mihály, *Krúdy Gyula (Bibliográfia)*, Budapest, Petőfi Irodalmi Múzeum, 1978. Ezt a rövidítést az a sorszám követi, melyet Gedényi Mihály bibliográfiája az illető műnek adott. A megjelenési adatok között közöljük azokat az információkat is, melyeket Urbán V. László bocsátott a rendelkezésünkre.

A pajzsos ember

- Megjelent: *Magyar Szó* 2. évf. 306. sz. 1901. december 19. 14.
2. évf. 304. sz. 1901. december 25. 19.
2. évf. 305. sz. 1901. december 28. 12.
2. évf. 306. sz. 1901. december 29. 14.
2. évf. 307. sz. 1901. december 31. 13.
3. évf. 1. sz. 1902. január 1. 15.
3. évf. 2. sz. 1902. január 2. 10.
3. évf. 3. sz. 1902. január 3. 12–13.
3. évf. 4. sz. 1902. január 4. 10.
3. évf. 5. sz. 1902. január 5. 14.
3. évf. 6. sz. 1902. január 7. 6.
3. évf. 7. sz. 1902. január 8. 12–13.
3. évf. 8. sz. 1902. január 9. 14.

- 3. évf. 9. sz. 1902. január 10. 14.
- 3. évf. 10. sz. 1902. január 11. 14.
- 3. évf. 11. sz. 1902. január 12. 13.
- 3. évf. 12. sz. 1902. január 14. 14.
- 3. évf. 13. sz. 1902. január 15. 13–14.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Kötetünkben: Mari a jobb kezét a köténykéje zsebében tartotta, és nem felelt. Az ijedtségtől sápadtan állott Koronka úr előtt. Koronka úr egyszerre a köténykéjéhez kapott, és Mari felkiáltott:

– Az az enyém!

Egy fényes arany gurult ki a Mari köténykéjéből. Koronka úr egy szót sem szólt, felvette az aranyat a földről, majd újabb zsákmányért alaposan kikutatta Mari zsebeit. Szinte haragudott, hogy csak egy aranypénzt talált.

Az eredetiben: Mari a jobb kezét a köténykéje zsebében tartotta, és nem felelt. Az ijedtségtől sápadtan állott Koronka úr előtt. Koronka úr egyszerre a köténykéjéhez kapott, és Mari felkiáltott:

– Az az enyém!

A tiszteletes szemtátva bámult a piperen lépegető anyóka után.

Ekkorra már a többieket is kihozta a kíváncsiság.

– Na, hogy fogadta az öreg a váratlan örömhírt? – kérdezte az egyik vendég.

Egy fényes arany gurult ki a Mari köténykéjéből. Koronka úr egy szót sem szólt, felvette az aranyat a földről, majd újabb zsákmányért alaposan kikutatta Mari zsebeit. Szinte haragudott, hogy csak egy aranypénzt talált.

Megjegyzés: Az elbeszélés első megjelenésében előforduló szedési hibát a második megjelenés alapján javítottuk.

Kötetünkben: Ancsura elpirult.

Az eredetiben: Mari elpirult.

Kötetünkben: Tisztelt Ancsura grófkisasszon izeni, hogy a bábu-ját tarcsa meg emlékbe, grófkisasszonak sem baja nincs, egészség van hála istenek csak kedv nincs az iteni élethez mer grófkisasszon mindig kéregetni szeretne ami pedig most már nem lehet.

Az eredetiben: Tisztelt Mariska grófkisasszon izeni, hogy a bábu-ját tarcsa meg emlékbe, grófkisasszonak sem baja nincs, egészség van hála istenek csak kedv nincs az iteni élethez mer grófkisasszon mindig kéregetni szeretne ami pedig most már nem lehet.

Kötetünkben: Csudálni való, hogy Koronka úr ilyen dologgal törődik, amit elvégezett helyette más, egy igen nagy úr, aki bokros elfoglaltsága mellett is talált időt arra, hogy a kis, árva gyermek sorsáról gondoskodjék.

Az eredetiben: Csudálni való, hogy Koronka úr ilyen dologgal törődik, amit elvégezett, helyett más egy igen nagy úr, aki bokros elfoglaltsága mellett is talált időt arra, hogy a kis, árva gyermek sorsáról gondoskodjék.

Újraaközlés: Koronka úr gyermekei

Megjelent: *Szabadság* 29. évf. 235. sz. 1902. október 8. 7.

29. évf. 236. sz. 1902. október 9. 7.

29. évf. 238. sz. 1902. október 11. 6.

29. évf. 239. sz. 1902. október 12. 9.

29. évf. 241. sz. 1902. október 15. 6.

29. évf. 243. sz. 1902. október 17. 7.

29. évf. 245. sz. 1902. október 19. 10.

29. évf. 247. sz. 1902. október 22. 6.

29. évf. 249. sz. 1902. október 24. 7.

29. évf. 251. sz. 1902. október 26. 10.

29. évf. 253. sz. 1902. október 29. 7.

29. évf. 254. sz. 1902. október 30. 7.

29. évf. 255. sz. 1902. október 31. 7.

29. évf. 256. sz. 1902. november 1. 9.

29. évf. 257. sz. 1902. november 4. 9.

29. évf. 259. sz. 1902. november 6. 6.

29. évf. 262. sz. 1902. november 9. 10.
29. évf. 265. sz. 1902. november 13. 7.
29. évf. 266. sz. 1902. november 14. 7.
29. évf. 268. sz. 1902. november 16. 10.
29. évf. 270. sz. 1902. november 19. 6.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Egy különös fiatalemberről

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 4. sz. 1902. január 4. 1–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 681; GM 645.

Udvari bál

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 39. évf. 4. sz. 1902. január 26. 37.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Nagy játék

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 27. sz. 1902. január 28. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 681; GM 648.

Kötetünkben: Vagyoni viszonyai azonban megrokkantak, és a kasszinói kártyapartiknak csupán lelkes nézője volt; a lóversenyterén a bukmékerek már nem köszöntek az öreg kegyelmes úrnak, aki hatalmas teleszkópjával, amin a lovak futását figyelte, a harminckrajcáros publikum előtt köztiszteletben állott.

Az eredetiben: Vagyoni viszonyai azonban megrokkantak, és a kasszinói kártyapartiknak csupán lelkes nézője volt; a lóversenyterén a bookmerek már nem köszöntek az öreg kegyelmes úrnak, aki hatalmas teleszkópjával, amin a lovak futását figyelte, a harminckrajcáros publikum előtt köztiszteletben állott.
A pákász halála. Egy vadász irataiból

Megjelent: *A Hét* 13. évf. 6. sz. 1902. február 9. 83–84.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 682; GM 652.

A Fehér Farkas legendáiból

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 43. sz. 1902. február 13. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 682; GM 653.

Toldi Miklós házassága

Megjelent: *Divat Salon* 15. évf. 10. füzet 1902. február 15. 21–22.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 682; GM 654.

Falusi kislány Pesten

Megjelent: *Budapest*. 26. évf. 46. sz. 1902. február 16. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 682; GM 655.
Előzmény: Helén a városon
Megjelent: *KGYÖM* 23., Elbeszélések 7. 453–458.

Egy kis gyertya kialszik

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 64. sz. 1902. március 6. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 682; GM 656.

Egy öreg szív búja

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 77. sz. 1902. március 19. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 682; GM 658.

Peppa búja

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 5. sz. 1902. március 19. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Kötetünkben: Igen furcsán kezdtem élni.

Az eredetiben: Igen furcsán kezdtem állni.

Az indus

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 78. sz. 1902. március 20. 1.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 682; GM 662.

Egy vadász irataiból

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 13. sz. 1902. március 27. 1-3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újraközlés: Egy vadász irataiból

Megjelent: *Szegedi Híradó* 44. évf. 75. sz. 1902. március 28. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 663.

A kis negyvennyolc

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 88. sz. 1902. március 30. M. VII.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 682; GM 665.

Pogány sírok

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 16. sz. 1902. március 30. 20–21.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A szép Ferenc és a csúnya Antal

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 96. sz. 1902. április 8. 3–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Zúg a malom

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 33. sz. 1902. április 17. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraközlés: Zúg a malom

Megjelent: *Új Világ* 5. évf. 22. sz. 1902. május 28. 2–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 683; GM 672.

Az ördög nótája

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 48. sz. 1902. április 30. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Egy ifjú vallomásaiból

Megjelent: *Magyarság* 3. évf. 108. sz. 1902. május 8. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 682; GM –.

Előzmény: Éjféli mise. Egy ifjú vallomásaiból

Megjelent: KGYÖM 24., Elbeszélések 8. 278–281.

Romba dőlt ház a faluvégen

Megjelent: *Budapest* 26. évf. 128. sz. 1902. május 11. 2–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 682; GM 668.

Újraközlés: Romba dőlt ház a faluvégen

Megjelent: *Nagyváradai Napló* 5. évf. 106. sz. 1902. május 13. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 682; GM 668.

Az ifjúság dala

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 60. sz. 1902. május 15. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újra-kiadás: Az ifjúság dala

Megjelent: *Szeged és Vidéke* 1. évf. 50. sz. 1902. május 17. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A kisfiú eltűnése

Megjelent: *Egyetértés* 36. 139. sz. 1902. május 23. 1.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 683; GM 669.

A nyári pille

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 69. sz. 1902. május 25. 3–5.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: Rózsabokrétát tart a kezében, és hódolatteljesen köszönve a hölgyek felé megy.)

Az eredetiben: Rózsabokrétát tart a kezében, és hódolatteljesen köszönve hölgyek felé.)

Alvilág

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 39. évf. 21. sz. 1902. május 25. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 683; GM 671.

Kötetünkben: A konyhán keresztül volt a bejárás e helyre.

Az eredetiben: A konyhában keresztül volt a bejárás e helyre.

Kötetünkben: A tábornok úr már megint az ördöggel barátkozik, hogy nem küldi azt a kis salláriumot.

Eredetiben: A tábornok úr már megint az ördöggel barátkozik, hogy nem küldi azt a kis aláriumot.

Az elbeszélés következő részlete a kötetünkben olvasható formában jelent meg, de a „hó madár“ kifejezés értelme legkevésbé sem világos. A következő mondatban előforduló „repülő lépések“ valószínűsíti, hogy legalábbis a „madár“ nem sajtóhiba.

A sötétségben egy férfi alakja látszott.

– Virágot hoztam neki: hó madár vagyok.

A háttérben gyors, repülő lépések hallatszottak.

Újra-kiadás: Alvilág

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 39. évf. 23. sz. 1902. június 8. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Alvilág

Megjelent: *Fővárosi Lapok* 39. évf. 24. sz. 1902. június 22. 1–2.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Csalfa hullámok

Megjelent: *Nagyváradai Napló* 5. évf. 119. sz. 1902. május 29. 1–3.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 683; GM 673.

Kötetünkben: Lehullott rólam a szorongattatás forrósága, és didegtem e bús, sötét helyen.

Az eredetiben: Lemúlt rólam a szorongattatás forrósága, és didegtem e bús, sötét helyen.

Újraközlés: Csalfa hullámok
Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 201. sz. 1902. szeptember 3. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Hóhem

Megjelent: *Magyar Szalon* 19. évf. 1902. június 1. 302–304.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 674.

Újraközlés: Hóhem
Megjelent: *Otthon* 1902. június 15. 62–64.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 674.

Mari a színészvizsga után

Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 127. sz. 1902. június 6. 1–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 675.

Névtelen levelek

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 161. sz. 1902. június 14. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 676.

A huszadik Ramszesz

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 97. sz. 1902. június 22. 2–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Életcélok

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 172. sz. 1902. június 25. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 677.

Az utolsó ünnepnap

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 182. sz. 1902. július 5. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 678.

Öreg honvédek

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 111. sz. 1902. július 6. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újraközlés: Öreg honvédek
Megjelent: *Budapest* 26. évf. 218. sz. 1902. augusztus 10. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 689.

Öregség dala

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 187. sz. 1902. július 10. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A százéves ember

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 188. sz. 1902. július 11. 1.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 679.

A rácsos kapu. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Magyar Génius* 11. évf. 29. sz. 1902. július 13. 464–466.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 680.

Újraközlés: A rácsos kapu

Megjelent: *Új Világ* 5. évf. 36. sz. 1902. október 1. 2–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 680.

Zord időben

Megjelent: *Új Idők* 8. évf. 30. sz. 1902. július 20. 78–80.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM 682.

Asszony a kosárral

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 200. sz. 1902. július 23. 1.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 683.

A cselédek. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Magyar Génius* 11. évf. 31. sz. 1902. július 27. 493–494.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 684.

A süvöltői pap

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 206. sz. 1902. július 29. 1.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 685.

A Treff király elbeszélése

Megjelent: *Képes Heti Krónika* 1. évf. 12. sz. 1902. augusztus 2. 3–6.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 686.

Kísértetek

Megjelent: *A Hét* 13. évf. 31. sz. 1902. augusztus 3. 493–494.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 687.

Újra közlés: Kísértetek

Megjelent: *Magyarság* 3. évf. 183. sz. 1902. augusztus 5. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 687.

Újra közlés: Kísértetek

Megjelent: *Arad és Vidéke* 23. évf. 300. sz. 1903. december 29. 1–3.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 687.

A dédapám képe. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Magyar Génius* 11. évf. 33. sz. 1902. augusztus 10. 525–526.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 683; GM 650.

Újra közlés: A dédapám képe

Megjelent: *Arad és Vidéke* 23. évf. 18. sz. 1903. január 22. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 687; GM 650.

Kaland az ördöggel

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 222. sz. 1902. augusztus 14. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A marosi asszonyok

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 231. sz. 1902. augusztus 23. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Egy kis cseléd esete

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 238. sz. 1902. augusztus 30. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Az asztal végén. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Magyar Génius* 11. évf. 36. sz. 1902. augusztus 30. 576–577.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 692.

Újra-kiadás: Az asztal végén

Megjelent: *Nagyvárad Napló* 5. évf. 200. sz. 1902. szeptember 4. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 692.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újra-kiadás: Az asztal végén

Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 261. sz. 1902. november 13. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Újra-kiadás: Az asztal végén

Megjelent: *Nyitramegyei Ellenőr* 1. évf. 202. sz. 1902. november 26. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A tunya Zathureczky

Megjelent: *A Hét* 13. évf. 35. sz. 1902. augusztus 31. 551–555.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 684; GM 693.

Kunyhók között

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 241. sz. 1902. szeptember 2. 1.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 684; GM 694.

Éjjel

Megjelent: *Magyarország* 3. évf. 206. sz. 1902. szeptember 2. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 684; GM 695.

Újra-kiadás: Éjjel

Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 273. sz. 1902. nov. 27. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Falusiak. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Győri Hírlap* 46. évf. 204. sz. 1902. szeptember 6. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újra-kiadás: Falusiak

Megjelent: *Vasvármegye* 35. évf. 145. sz. 1902. szeptember 10. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újra-kiadás: Falusiak

Megjelent: *Nagyvárad* 32. évf. 213. sz. 1902. szeptember 12. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újra-kiadás: Falusiak

Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 209. sz. 1902. szeptember 13. 3–4. o.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Az apró dzsentri Süvöltőn

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 250. sz. 1902. szeptember 12. 1–2.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 684; GM 696.

A kaftán

Megjelent: *Képes Heti Krónika* 1. évf. 18. sz. 1902. szeptember 13. 2–6.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 684; GM 697.

A régi malom

Megjelent: *Magyarság* 3. évf. 216. sz. 1902. szeptember 14. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 698.

Újraközlés: A régi malom

Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 237. sz. 1902. október 15. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A vörös báró

Megjelent: *Pesti Napló* 53. 254. sz. 1902. szeptember 16. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Gyalogösvény

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 256. sz. 1902. szeptember 18. 1.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 419.
Előzmény: Gyalogösvény
Megjelent: KGYÖM 23., Elbeszélések 7. 124–129.

Kötetünkben: A hársakhoz minden esztendőben jövök, és meghallgatom beszédjüket.

Az eredetiben: A hársakhoz minden esztendőben, és meghallgatom beszédjüket.

Öngyilkosság

Megjelent: *Magyarság* 3. évf. 228. sz. 1902. szeptember 28. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 700.

A lovodini csel

Megjelent: *A Hét* 13. évf. 40. sz. 1902. október 5. 630–632.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 684; GM 701.

Ifjúságom. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Magyar Génius* 11. évf. 41. sz. 1902. október 5. 663–665.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 535.

Régi cselédek

Megjelent: *Budapest* 26. évf. 279. sz. 1902. október 11. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 702.

Őszi ünnep

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 214. sz. 1902. október 19. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraközlés: Őszi ünnep

Megjelent: *Arad és Vidéke* 22. évf. 244. sz. 1902. október 23. 1–2.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Történet az ördögről

Megjelent: *Egyetértés* 36. évf. 292. sz. 1902. október 24. 2–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A híres asszony

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 224. sz. 1902. október 29. 1–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Falumból

Megjelent: *Budapest* 26. évf. 297. sz. 1902. október 29. 2–3.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 704.

Régi magyar sírok

Megjelent: *Új Idők* 8. évf. 45. sz. 1902. november 2. 418–419.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A halál fogadója. Egy férfi könyvéből

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 242. sz. 1902. november 16. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Újraközlés: A halál fogadója

Megjelent: *Újság* (Kolozsvar) 4. évf. 348. sz. 1902. december 19. 1–2.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Az atyafiság

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 256. sz. 1902. november 30. 1–4.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.

A régi kép

Megjelent: *Nagyvárad* 32. évf. 283. sz. 1902. december 4. 1.
Aláírás: Krudy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A családi ezüst

Megjelent: *Magyar Génius* 11. évf. 50. sz. 1902. december 7. 807–808.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 708.

Múlt idők

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 269. sz. 1902. december 14. 1–3.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

Kötetünkben: Aztán eljönne hozzám is, János, kint a Nyírben lakom, és sokat unatkozom.

Az eredetiben: Aztán eljönne hozzám is, János, ki a Nyírben lakom, és sokat unatkozom.

Újraközlés: Múlt idők

Megjelent: *Képes Heti Krónika* 1. évf. 32. sz. 1902. december 20. 5–8.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 709.

Egy idegen jött alkonyattal

Megjelent: *Magyar Bazár* 37. évf. 24. sz. 1902. december 16. 179–180.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 684; GM 570.

Egy gyermek karácsonya

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 353. sz. 1902. december 25. XIII–XIV.
Aláírás: Krúdy Gyula
Bibliográfia: FG1 –; GM –.
Megjegyzés: Urbán V. László gyűjtéséből.

A pajkos Lipóczy

Megjelent: *Független Magyarország* 1. évf. 1. sz. 1902. december 25. 18–22.

Aláírás: Krudy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM –.

Kötetünkben: Bármiről beszélt, mindenbe belekeverte az asszonyokat.

Az eredetiben: Bármiről beszélt, minden, mindenben belekeverte az asszonyokat.

Kötetünkben: Ha jég verte el a határt, a pajkos Lipóczy szerint fehér lábú menyecskek taposták le a vetést. Csipkedte, gúnyolta az asszonynépet.

Az eredetiben: Ha jég verte el a határt, a pajkos Lipóczy szerint fehér lábú menyecskek taposták le a vetést. Gúnyolták le a vetést, Csipkedte, gúnyolta az asszonynépet.

Kötetünkben: A Tóti Gyurka felesége – mondta egyszer egy farsangi menyecskeről – olyan, mint a zöld dió. Kívül keserű, de belül édes.

Az eredetiben: A Tóti Gyurka felesége – mondta egyszer egy farsangi menyecske – olyan, mint a zöld dió. Kívül keserű, de belül édes.

Kötetünkben: Édes a lehelete, mámorító a szoknyája suhogása, gömbölyű vállát halavány rózsák nyílását sejtteni, szoros dereka alatt, amely elől lágyan gömbölyödik, kis aranykereszt van eldugva, vagy tán medálion az édesanyja képével?

Az eredetiben: Édes a lehelete, mámorító a szoknyája suhogása, gömbölyű vállát halavány rózsák nyílását sejtteni, szoros dereka alatt, amely elől lágyan gömbölyödik, kis aranykereszt van eldugva, vagy tán medálion az édesanyja képével?

Kötetünkben: No, ugye nem haragszik, hogy álmából vertem fel! Már azóta nem tudok aludni, amióta maga a Sári András gyűrűjét hordozza az ujján.

Az eredetiben: No, ugye nem haragszik, hogy álmából vertem fel! ki már azóta nem tudok aludni, amióta maga a Sári András gyűrűjét hordozza az ujján.

Kötetünkben: Lipóczy Mihály csendesesen ment a holdfényben.

Az eredetiben: Lipóczy Mihály csendesesen holdfényben.

Kötetünkben: Különösen pedig az asszonyfajtákat csak a dédanyai évben lehetne megkérdezni az ördög felől.

Az eredetiben: Különösen pedig az asszonyfajták csak a dédanyai évben lehetne megkérdezni az ördög felől.

Kötetünkben: Azt a beszédet pedig egy nagy hodályban fogod tartani.

Az eredetiben: Azt a beszédet pedig egy nagy hodályban fogva tartani.

A következő részlet esetében meghagytuk az eredeti, nyilvánvalóan rosszul szedett szöveget, mert többféleképpen, és csak többszörös beavatkozással lehet értelmessé alakítani:

Pedig úgy költök, mintha nem a magaméból költenék. Az öreg Kaszás már hosszas rendeletet is kapott az idén, kellett neki mindenki kívánságát. Mit akarnak hát tőlem?

Az egyik átalakítás ez lehetne: Pedig úgy költök, mintha nem a magaméból költenék. Az öreg Kaszás már hosszas rendeletet is adott az idén, kellett nekem meghallgatni mindenki kívánságát. Mit akarnak hát tőlem?

A Kalap utcai aranyak

Megjelent: *Pesti Napló* 53. évf. 358. sz. 1902. december 31. 1–4.

Aláírás: Krúdy Gyula

Bibliográfia: FG1 –; GM 711.

Tartalom

A pajzsos ember.....	7
Egy különös fiatalemberről	64
Udvari bál	72
Nagy játék.....	74
A pákász halála. Egy vadász irataiból	79
A Fehér Farkas legendáiból	85
Toldi Miklós házassága	91
Falusi kislány Pesten.....	95
Egy kis gyertya kialszik.....	99
Egy öreg szív búja	105
Peppa búja	110
Az indus.....	114
Egy vadász irataiból.....	119
A kis negyvennyolc	125
Pogány sírok.....	130
A szép Ferenc és a csúnya Antal.....	135
Zúg a malom	140
Az ördög nótája	145
Egy ifjú vallomásaiból.....	150
Romba dőlt ház a faluvégén	154
Az ifjúság dala.....	158
A kisfiú eltűnése.....	161
A nyári pille.....	166
Alvilág.....	171
Csalfa hullámok.....	182
Hóhem	187
Mari a színészvizsga után	191
Névtelen levelek.....	199
A huszadik Ramszesz.....	204
Életcélok.....	210

Az utolsó ünnepnap	218
Öreg honvédek.....	225
Öregség dala.....	230
A százéves ember.....	235
A rácsos kapu. Egy férfi könyvéből	239
Zord időben.....	244
Asszony a kosárral.....	251
A cselédek. Egy férfi könyvéből.....	256
A süvöltői pap	260
A Treff király elbeszélése	264
Kísértetek.....	270
A dédapám képe. Egy férfi könyvéből	275
Kaland az ördöggel.....	279
A marosi asszonyok.....	283
Egy kis cseléd esete.....	288
Az asztal végén. Egy férfi könyvéből.....	293
A tunya Zathureczky.....	296
Kunyhók között	310
Éjjel.....	315
Falusiak. Egy férfi könyvéből	320
Az apró dzsentri Süvöltőn	323
A kaftán.....	329
A régi malom	336
A vörös báró	340
Gyalogösvény	344
Öngyilkosság.....	348
A lovodini csel	354
Ifjúságom. Egy férfi könyvéből	361
Régi cselédek.....	367
Őszi ünnep	371
Történet az ördögről.....	375
A híres asszony.....	380
Falumból.....	388
Régi magyar sírok.....	392
A halál fogadója. Egy férfi könyvéből	395

Az atyafiság.....	401
A régi kép.....	410
A családi ezüst.....	412
Múlt idők	417
Egy idegen jött alkonyattal	424
Egy gyermek karácsonya	430
A pajkos Lipóczy	438
A Kalap utcai aranyak.....	466
Jegyzetek. Megjelenési adatok, magyarázatok	475

Krúdy Gyula Összegyűjtött műveinek
törzsvásárlói:

Ábent Balázs	Budapest
Ablonczy Bálint	Budapest
Angyal Csaba	Dabas
Arany Lajos	Debrecen
Babinszki Gábor	Budapest
Dr. Balásy Péter	Szombathely
Bárdos László	Budapest
Bársony Ivánné	Dunakeszi
Barta Szilveszter	Kapuvár
Dr. Béndek Péter	Biatorbágy
Dr. Boczkó János	Budapest
Bognár László	Budapest
Budapest Főváros IX. Kerület	
Ferencváros Önkormányzata	Budapest
Czigány Zoltán	Jászberény
Csapody Miklós	Budapest
Csibi Lajos	Szolnok
Dr. Darnói Norbert	Győr
Dr. Dombay Gábor	Budapest
Egri Lajos	Tata
Farkas Zsolt	Veresegyház
Földes Andrea	Nagymegyer
Frank János	Budapest
Füzi László	Kecskemét
Dr. Géczy Barnabás	Budapest
Germadics Zoltán	Budapest
Dr. Görgényi Ernő	Gyula
Halász Ervin	Szeged
Hecker Walter Dr.	Budakeszi
Jándi Péter	Budapest
Jóbai Gábor	Budapest

Dr. Juhász Endre	Kisvárdra
Dr. Karácsonyi Zoltán	Tét
Dr. Kátai Sándor	Budapest
Kazár Rita	Budapest
Kiliti Barnabás	Érd
B. Kiss Tamás	Budapest
Kollár Gábor János	Győr
Konkoly Miklós	Budapest
Dr. Kórodi Gyula	Budapest
Kósa Sándor	Budapest
Kovács Ákos	Budapest
Kovács Ákos	Solymár
Kovács Anna	Budapest
Kovács Antal	Kaposvár
Kovács Balázs	Szigetszentmiklós
Kovács Erzsébet	Salgótarján
Kovács Zoltán	Dunakeszi
Krúdy Gyula (Digitális) Alapítvány	Budapest
Dr. Kussinszky Péter	Budapest
Lados Dániel	Budapest
Lukács Angéla	Szigetszentmiklós
Madarász Péter	Budapest
Madary Flóra	Budapest
Madary Judit	Budapest
Madary Kamill	Budapest
Mann Jolán	Budapest
Markóczy Eszter	Budapest
Martonosi Pál Városi Könyvtár	Kiskunhalas
Mezei Zsolt	Budapest
Mikusi Dorottya, Ágost, Regina és Csaba	Budapest
Molnár Ferenc	Eger
Dr. Molnár István	Budapest
Monori Lili	Kisoroszi
Nagy András	Budapest

Nagy Győző	Szombathely
Négyesi György	Budapest
Németh Gábor	Vác
Németh László	Táplánszentkereszt
Nikl Ágnes	Paks
Novinics Katalin	Budapest
Óbuda-Békásmegyer Önkormányzat	
Polgármesteri Hivatal	Budapest
Orlovits Zsolt	Kecskéd
Pataki József	Pusztaszabolcs
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	
BTK Könyvtára	Piliscsaba
Petőfi Irodalmi Múzeum	Budapest
Pohl Balázs	Verőce
Ránki Dezső	Budapest
Rosenmann Péter	Budapest
Dr. Sándor Tamás	Budapest
Sánta László	Sopron
Serf András	Budapest
Simkó Gyula	Ózd
Sipos Béla	Nyíregyháza
Sümege Balázs	Szigetszentmiklós
Szabó Ákos	Miskolc
Szabó Attila	Homoródalmás
Szabó György	Budapest
Szabó István György	Budapest
Szalay Zoltán	Vajka
Szatmári László	Orosháza
Székely Zsuzsanna	Leányfalu
Szél László	Budapest
Dr. Szelíd Zsolt	Győr
Szentirmay Imre	Visegrád
Sziebert György	Báta
Dr. Szilágyi Ruth	Budapest
Szili Katalin	Pécs

Szokol Tibor	Nyíregyháza
Takács István	Budapest
Tamás Gábor	Budapest
Tarcsay Zoltán	Budapest
Tomojka Tünde	Lelesz
Topán László	Szekszárd
Torma Mária	Budapest
Dr. Tóth Kálmán	Noszvaj
Dr. Tóth Zsolt	Győr
Tőzsér Miklós	Cegléd
Ujj Tamás István	Miskolc
Vándor Tamás	Budapest
Várallyay Gyula	Washington
Várda Péter	Zebegény
Varga Ferenc	Budapest
Varga J. Ádám	Budapest
Varga Zsuzsanna	Budapest
Vargha György	Budapest
Vasvári Zoltán	Budapest
Végh József	Ceglédbercel
Dr. Venczel Sándor	Budapest
Vincze Miklós	Kecskemét
Vizi Balázs	Budapest

Kiadta a Pesti Kalligram Kft., Budapest 2016-ban. Első kiadás. Oldalszám
504. Felelős kiadó Mészáros Sándor. Borítóterv Hrapka Tibor. Nyomdai elő-
készítés Top Toma, Dunaszerdahely. Nyomta ????????